

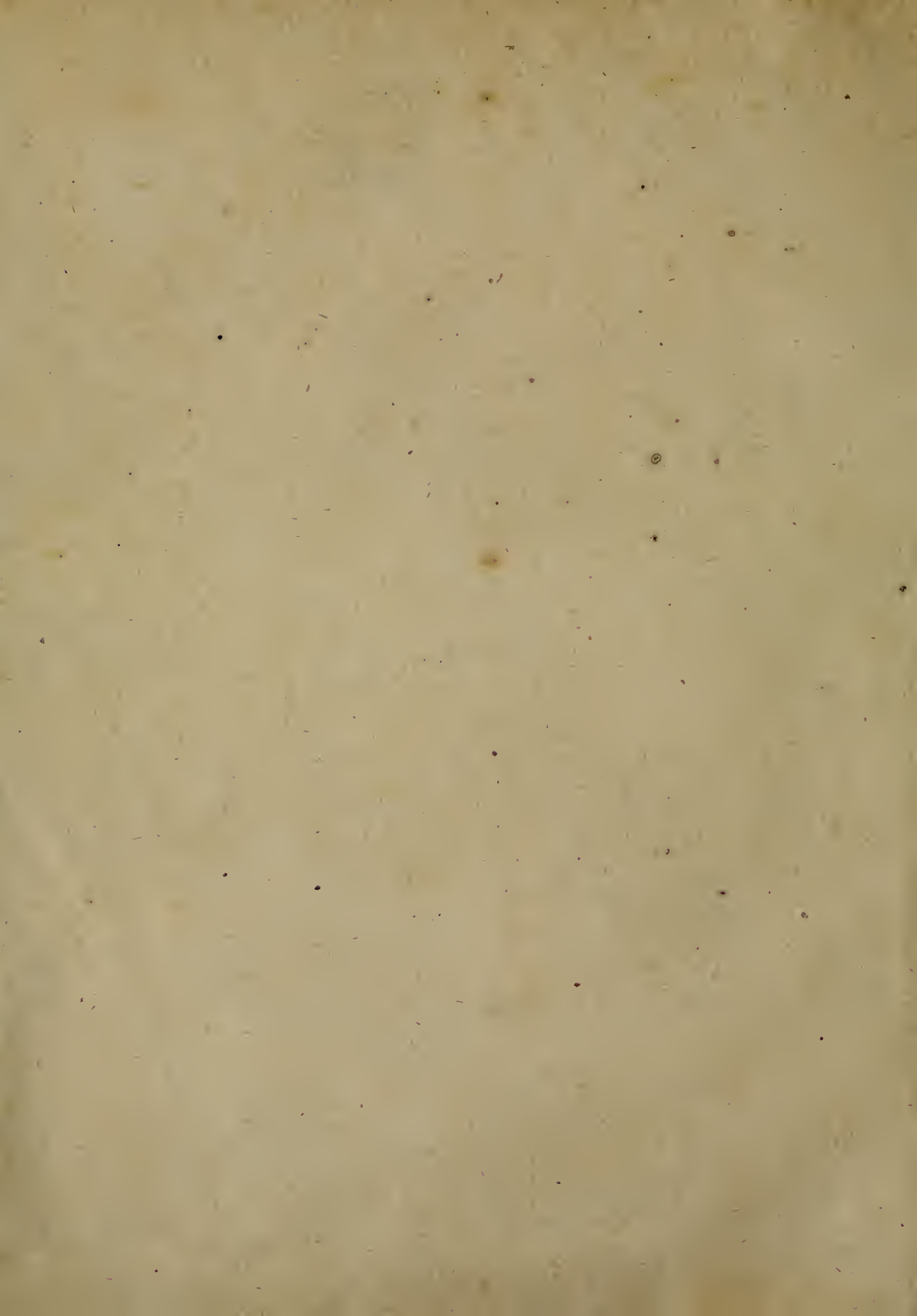

Handwritten text at the top left corner, possibly including the word "En".

Rock MA 10/11/76

ibris
NDWEHR
choten

125

HISTORISCHE
**Beschrijvinghe der seer wijt be-
roemde Coop-stadt
AMSTERDAM.**

Waar inne benevens de eerste beginselen ende opcomften der Stadt/verscheyde
privilegien / Ordnantien / ende andere ghedencktwerdighe gheschiedenissen / met het
ghene de nieuwe bergvoortingen der Stadt / als oock de handel ende verre reysen
ende de politie betreffende is / tot desen teghenwoordighen tijt / nae
het verbolch der jaeren / verhaelt werdt.

Eerst int Latijnghestelt ende beschreven

Doo

IOH. ISACIUM PONTANVM.

Ende by den selven oock naderhandt neerstlich oversien ende op veel
plaatsen vermeerdert ende verbeteret.

Ende nuwt des Autheurs laetste Copije in Nederduyts overgheset.

Doo PETRVM MONTANVM.

Alles met Copere Figuren afghebeeldt ende verciert.

TOT AMSTERDAM;

Ghedruckt by IUDOCUM HONDIUM, woonende inde Calv-straet
inden Wackeren Hont. ANNO 1614.

Met Privilegie.

Extract wt het Privilegie.

Die **STATEN** Generael der Vereenichde Nederlanden, hebben gheconsenteert ende gheoctroyeert **IOHANNI ISACIO PONTANO** der Medecijnen Doctori ende Professori Philosophiæ tot Harderwijck, om voor den tyt van ses Jaeren te laten Drucken, ende wt het Latijn te laten Translateren, seker Boeck by hem beschreven ende ghemaect, gheintituleert **Rerum & urbis Amstelodamensium Historia**, verbiedende allen ende eenyghelycken der inghesetenen vande Vereenichde Nederlanden het voorschreven Boeck in eenighe tale ofte sprake int gheheele ofte ten deele nae te Drucken, ofte doen Drucken, oft elders naeghedrukt inde selve te brenghen, om te vercoopen, of te distribueren, by verbeurte van sulcke naeghedruckte Exemplaria, ende daer en boven de somme van hondert ponden van **XL** grooten, ghelijck wyders int Originele begrepen is. Ghedaen ter vergaderinge vande Hooghgemelte Heeren **STATEN** Generael. In **S** Graven Haghe den **xxvij** Octobris 1611. ende was onderteekent   Sticke.

Ende onder stont

**Ter Ordonnantie vande voorsz.
Heeren Staten Generael.**

C. Aersens.

ERENTFESTEN, ACHTBAEREN,
WYSEN, ENDE SEER VOORSIE-
NIGHEN, HEEREN,
MYN HEEREN DE SCHOVT, BVR-
GHEMEESTEREN, SCHEPENEN
 ende R A D E der seer wijt.
 berocnde Coop-Stadt
AMSTERDAM.

INDIEN sulcke neersticheyt, seer Wijse
 voorsienige H E E R E N, als eertijts by de oude,
 ende voornamelick by de *Romeynen*, gepleeght
 is, niet alleen in het overwinnen ende onder ha-
 re ghewelt te brengen, maer oock int beschrij-
 ven ende tot de gheheugenisse der nacomelin-
 ghen te verbreyden Landen ende Volcken, ooc
 by de nacomende geweest ware in het aentee-
 kenen der veranderingen van hare saken ende

landen, ende die met de voorgaende vlijtich te verghelijcken; Wy sou-
 den sonder twijfel hebben, ende ons souden bekent zijn die plaetsen,
 Meyren, Rivieren, en andere sulcke dinghen van onse Landen, de welcke
 wy nu, wt de schriften der ouden ghetoghen, alleen als door een duyster
 wolcke, en niet in haer ware ghestalte, moghen aenschouwen. Want de
 lanckheyt des tijts, als oock het verloop der Revieren, ende de vloeden-
 vande groote Zee, hebben seer vele dinghen te niete ghedaen ende ver-
 andert; soo dat wesende de grondt van H O L L A N T voornamentlick,
 daer ic van spreke, broeckich ende leegh; dicwils geheele landen wech
 genomen, ende in hare plaetse Revieren ende Zcen ghestelt zijn. T A C I-
 T V S ende P L I N I V S vermelden wel van seer groote wateré inde Zuy-
 der Zee, op dat ick nu van die alleen spreke, maer ontrent het Vlie ende
 niet nae het Zuydé, maer nae het Noordé, daer hem de Isel in de Noort-
 zee wtschiet, ghemeret sy daer by voeghen dat de selvige Meyren van de
 Scheeps vloten der Romeynen, namelick van *Drusus en Germanicus*, nae

den Eems en Weser varende, beseylt zijn geweest. Maer dat die waterē, oft veel eer die Zee, welcke binnen waerts naer het Zuyden streckt, doen niet bekent en is geweest, jae daer na ten meesten deele geworden, can wt de selve *Plinius*, behalven wt andere, verstaen werden: want men van die se- ven verscheyden volcken die *Plinius* tusschen het Vlic ende de Mase stelt, nauwelicx dry oft vier ten hoochsten, heden ten dage noemen can. Noch- tans soo wy de inlantsche Cronijcken onderfoecken, werdt hier alles on- der een vermenght, duyster ende fabuleux bevonden, ten ware dat eeni- ge acnteyckeninge van verloopene jaren, ons als dwalende tot de waer- heyt mochten leyden. Insgelijcken indien wy nu insien de memorien en jaerboecken onser naebuere, soo connen wy afnemen dat eerst *Staveren* in Vrieslant de reede geweest is van die schepen, de welcke de Noort en Oosterliche Zee bezeylden; en dat niet lange daer nae, het selve lot ende gluck op Campen, een stadt van Overyssel, ghevallen is: en eyndelick de oeveren der Zuyder Zee verdwijnende en daghelicx de zee haer ver- meerende, is men tot de binnenste deelen gecome: Alwaer nu V.E. Stadt van AMSTERDAM met eenen wijden schoot haer tot den Coophan- del der gantscher Werelt opent. Welcke ende andere dierghelicke din- gen, hoe wel datse hier en daer wt de Cronijcken blijcken, soo isser noch- tans qualic eenen duysteren spoor vandē oudtsten tijt, ende wat de ouden gheschreven hebben, hier van te vernemen. Dewijle dan nu twee Cro- nijck-schrijvers, van Amsterdam geboortich, ende noyt te vooren wtge- geven in onse handen geluckich gecomen waren, welcke beyde nauwer hier op gelet hebben; ende den eenen oock, over hondert jaeren, de ghe- schiedenissen ende beginselen van uwe E. Stadt gepoocht heeft nader te onderfoecken ende den naecomelingen eenich licht ende onderricht te geven, soo hebbe ic gemerct dat my de occasie ende geleghentheydt ge- geven was (eenige voorneemen vrienden my ooc hier toc aenporrende) dat ic de geschiedenissen van V. E. Stadt van de eerste op-compste, voor soo vele mijne ordinarijse arbeydt heeft connen lijden, tot onse tijden al- lenskens soude brengē. *Marcus Tullius* seyt dat de boecken van *Varro*, die hy by zijn levē vande groote Stadt *Rome* geschreven hadde, de Romey- nen selfs, als wtheemsche ende in haer vaderlant dwalende, weder thuys gebracht hebben, op dat zy souden mogen vernemen, wie ende van waer zy waren. Ic insgelicx hebbe beyde die Autheuren, daervangeseyt is, als voorgangers, ende den eenen voornamelic in plaetse van een Leydtsman gebruyct, die my, voornamelic in saken verre van onse tijden verscheydē, te rechte gestuert heeft. Alhoe wel ons daer nae een andere en geen min- dere swaricheyt voorghevallen is, in het oversien ende versamelen dier dingen, welcke weynighe jaeren daer nae met veranderinghe der tijden een nieuwe ghestalte ende cieraet den gantschen stede aengebracht heb- ben. Want so wy de gantsche geleghentheydt der Stadt wat nauwe insien, soo werdt bevonden, datse eenichsins tot drie verscheyden tijden, soo int
beginsel

beginfel des tweeden boecks is verthoont, gerefereert en heen gebracht can werden. Want nae dat de Heerschappie der Heeren van Amstel op't Graeffschap ghecomen was, soo hebben de Borgers onder haer ghebiet by nae twee hondert jaren landuerich ende op verscheyden wijze geworstelt: ende daer nae onder de Borgoensche Princen staende eerst begonnen recht toe te nemen, ende seer grootē aenwas, te krijgen, vermeerderende dagelicx van alle canten, de handelingen met de vreemde ende wttheemsche. Soo dat by na in de tijt van hondert jaren, alhoe'wel daer eenige duyftere vvolcken nu en 'dan tusschen quamen, dese eerste beginselen van voorspoet, voleyndicht zijn. Ende niet lange daer na in dese onse eeuwe, welcke niet meer als ontrent den tijt van vierendertich jaeren begrijpt, zijn soo vele wercken ende daden t'huys ende buyten wtghe-recht, dat indien yemant de gheschiedenissen ende grootheydt der stadt daerentusschen opgewassen, met de jaren wilde verghelijcken, soude vvel hondert jaeren meer rekenen. Want beneffens dat binnen soo corten tijt de palen der stadt meermaels wtgheleydt zijn, groote en schoone gestichten gestelt, de Kercke ende Politie verbeterd, de Gasthuysen vermaect, ende nieuwe Wetten ende Magistraten als sekere *adiles* ofte opsienders der seden ende gemeyne discipline geordineert, ende ten lesten de Cloosters tot een ander ende bequamer gebruyc verkeert; Soo is ooc dit daer bygecomen, dat de handelingen te vooren onbekent onder V.E. beleydt eerst aenghevangen, ende de tochten ende ondervindinghe van nieuwe wegen na China ende de Molucken te openen voorghenomen zijn geweest, hebbende ten lesten V.E. Burghers den rechten ende ghe-woonlicken wech door de Atlantische Zee na Oost-Indien ghevaeren, ende met de inwoonders ende Coninghen der selver landen sulcke con-tracten ende verbanden aenghevanghen, ende door continuele ende gheduerighe voorspoedicheyt bevesticht, de welcke nu strecken niet al-leen tot groote nutticheyt der vereenichde landen: maer hebben ooc den seer machtighen Monarch van Spangien; om de oorloge, die by de veer-tich jaren teghen hem op het hoochste aen beyde zijden ghevoert is, in een onversienighe Treves te veranderen, ende andere raet te soe-ken, occasie ende oorfaeck onder anderen ghegheven. Maer dese ende andere dinghen sullen claerder wt dit ons werck, elck op zijn plaetse nae het vervolch der jaeren ghestelt zijnde, moghen verstaen werden. Waer in wy oock dit ons bevljicht hebben, het welck *Augustinus* onder an-de-ren betuycht, dat oock *Marcus Terentius Varro* in een gelijc argument of-te werc, daer wy boven ooc van vermeld hebben, namelic in zijn historie van de machtige stadt van Roomen, ingesien en besocht heeft, dat wy niet alleen de verhaelde gheschiedenissen eenvoudelick beschrijven, maer oock de beginselen ende voornementlick de oorfaecken, soo wel in Kerckelicke als Wereltlicke saken, het oordeel ende de censure van anderen souden voorstellen. Waer wt ons dicwils milde en overvloedige ghele-

ruwyne van Carthago, soude, devvije hy hem hier over beraet, en eer de aenslaghen van sulcken ghevichte ter handt ghenomen vverden, eenen tijt lanck hem in silte ende in de hooghe Scholen ghehouden hebben, bruyckende, op de maniere der Griecken, den mantel ende de pantoffels; ende is alsoo daer naeveel vvackerder aen die van Carthago ghevallen. Want ghelijck een der ouden vvvel seyt, *de jeuchdighe ende dappere gemoeden hoe zy meer vertrecks nemen, hoe zy ernstelicker daer nae de saecke angrijpen.*

Op dat ic dan besluyte, V. E. siet ooc hier wt wel, wat my om dit werck, welck ick volghende de voetstappen der Autheuren daer boven van gheseyt is, begonnen hadde, voorts beveecht heeft te voltrecken ende tot desen tijt toe te brenghen, dan alleene de verwonderinghe van dese en soodanighe wercken. Ende om dat dese de uwe zijn ende V. E. stadt, in de welcke ick van joncx af opghetoghen ben, wien soude ick anders als V. E. ende in V. E. bescherminghe de historien ende de memorien der selver saken behooren toe te draghen? Houdt dan dit als een sekere ghetuyghenisse van mijnen goeden wille ende dienst, soo wel teghen V. E. als V. E. Republijcke, ende houdet als een beginsel van noch een grooter werck, indien die dinghen eenmael, nu met hare mercken afghepaelt, tot de oude limiten der stadt, daghelix in handel ende wandel noch toenemende, gheheelick daer by comen: ghelijc alreede in dese corte tijt te sien is. Want het nu ontrent drie jaren zijn als V. E. dit werck in de Latijnsche sprake eerstmael toegheeyghent werde: wat daerentusschen soo in wtnemende ordinantië der stede Politie betreffende, als in gebouwen ende int wtlegghen der Wallen aenghewassen is, can eensdeels ooc wt dit teghenwoordich werck, t'welcke nu int Nederduytsch ghebracht, ende op veel plaetsen nae gheleghentheyte vermeerde ende verbeterde is, gespeurt werden. Sal dan V. E. ghelieven het selve nae V. E. gewoonlicke goedertierenheyt ten goede te ontfangen. Bidde daerneffens den almoghenden Godt, door wiens seghen V. E. stadt tot desen tegenwoordigen stant opghewasschen is, den selven voorts in zijnen heylighen hoede en bescherminghe te nemen, ende V. E. in lanckduerighe ghesontheyt ende ghelucksalighe regeringhe te bewaren. Wt Harderwijck, Den 1 Junij, Anno 1614.

V. E. gants dienst-vvillighen

IOHANNES ISACIUS

PONTANVS

Medic. & Philosoph. Professor.

HISTORISCHE Beschrijvinge vande seer wijt

beroemde Coopstadt

AMSTERDAM.

Wesende een verhael aller geschiedenissen vande
eerste op-comste der selver Stadt, tot desen teghenwoor-
dighen tijdt toe.

Het eerste Boeck.

Dat eerste Capittel.

Wlende beschijden de zeer
vermaerde coopstadt van
Hollandt/ Amstelredam/
zal wel en ordentlic doen/
soo ick eerst den oorspronck
van den name van Hol-
land selve / tot noch toe door menigherley
doeltweghen van opinien ingetwickelt / als
van de twieghe selve ende den eersten dach
der gheboorten te konnen ghebe. Want dat
den naeme van Hollandt nieuwe is / en on-
gehoort voor den tijt der Graeven / can nie-
mant die in het lesen der Historien / een
toepnlich geberseert is / onbeket zijn. Want
dat het doen / ten tijde der Graeven / segghe
ick / door de mildicheyt der Coninghen van
Byanckrijc van de reste van het lichaem van
Saratia / het welcke een deel van Gelder-
land is / afghescheyden / en als een deelken
van groot Aufrasia mildelick ghegheben is
getoest aen Widerick de eerste is opbeaer /
met dese conditie / dat hy t'landt van de in-
ballen der byanden ende boornaemelic der
zeerobers van alle zijden by houden soude.
Waer tot beneffens dien algemeynen naem
onder het woordt Aufrasia dan schijplende /
bevinde ick dat Hermannus Contractus
die voor vijf hondert ende seftich jaeren ver-
maert is gheweest / met een besondere noe-

minghe onder den naeme van Vlaerdingen
Holland begrepen heeft; want hy Widerick
den vierden Graue van dien name Marck-
graeve van Vlaerdingen noemt. Ende we-
derom Vlaerdingen selve / item Rhijnburg
zijn verstaen geweest by den schrijbers van
dien tijt steden van Drieland / te zijn / niet
het minste ghewach van Holland makende.
Want oock Adamus Brentis gheeft upt-
druckelick te kennen / dat voortwojck een
Woep van Drieland; ende de Rhijn-Chro-
nijcke dat Holland selve een deel van Dri-
land gheweest is. Hier upt zijn verscheyden
gedichtelen ende gera dingen van de occa-
sie ende rechten oorspronck van den naeme
van Holland gherefen / de eene dit / de ande-
re dat / andere insghelijc wat anders ba-
stelick voorgebende. Welckers opinien my
dunckt dat ick bequaemelic can reduceren
voornaemelic tot twee hoofstucken. Ick
bevinde dat de eerste vast blijft by de bloo-
te aenmerkinghe des naems; De andere
de sake hoogher aenhanghende ontleent
de bebestinghe van haer segghen van de Hi-
storien. Die op den oorspronck van het woord
sien menen dat het Hoyland, oft Holdland,
van Hoy, ende Holt, dat is te seggen Houc,
ghenoemt sy. Ende die byinghen by dese re-
dene / dat den grondt van Hollandt eegent-
lic

lic om koeyen en kudde van groote beeste te weyden bequaem is / soo wel om de leeghe ghelegentheit des aertrijck; als het seer vruchtbaer ghewas van hop; nademael de hooghe ackers tot het saven geeygent worden. Maer dese die liever hebbe dat het van Holt ghenoecht sp/segghen dat het hier eerstijts al seer grootelick is gheweest en vol van boschagien. Maer die eerste / hoe wel sp niet en schijnen by te brengen dinghen die van de waerheit overeenstemmen / soo vele belangt de vruchtbaerheit van hop / noch tans hoe sullen sp de deserte des oorsproncken den geleerden connen bewijzen? Alsoo oock die merckinghe van Holt ende boschagien soude die niet met rechte te hardt ende te grof schijnen voornaemelick den supberen ooren; op dat ick naerlate te seggen / datter weynige plaetsen in dat deel van Holland / het welcke eyghentlick Holland moet ghenoecht spn / oberich spn / in de welcke men voort seker soude connen segghen dat soodanighe foresten ende boschagien hier voortijts gheweest spn. Want die boschkelkens die noch heden ten daeghe te sien spn by den Waghe ende elders / in de Hooghe plaetsen des Eplants / voornaemelick nae de Zee-duppen / souden veel eer ommestooten / als bevestighen soodanighe opinie; de wyle men die alsoo woude en boschen noemen mach / als een Paenken / een Keuse ofte Atlas. Beter soude my aenstaen het gheboelen der ghener die den oorspronck van dit woort nemen van de holheit ende bochticheit des gronts / nae dien het allen bekent is dat het aertrijck des lants niet vast en is / maer boeckachtich; ende daeverende op het stooten der voeten / ende lichtelick wijckende. Waer wylt oock het spreekwoort ghespote is / Holland Bollandt. En dat binde ick goet te verclaeren ende te bevestighen / met de schoone ghetuyghenisse van den seer ouden Auther / die by nae voort duppent ende dy hoovert jaerē Martiniano Herculeo ee Lof-oratie geseyt heeft; de welcke doen van Batavien int gheheele alsoo ghesproken heeft; 'Al hoewel dat Landschap verobert ende ghesubert doot woe voortreffelijcke tochten Cesar / doot het welcke met cromme en het welcke de Rhijn met spn afscheyd omijst / en is (op dat ick het waeghe te segghen) geen Landt; het is alsoo gansch doornat vol zijnde van wateren / dat het niet allene daer het opentlick boecklich is / wijckt als yemant daer op steunt / ende ghedruckt sijnde de voet stappen nae-laet / maer oock daer het een weynich vast

schijnt te wesen / als men met den voeten daer op stampt / dabert / soo dat het beweecht sijnde van tre ghewicht dat het t'ghewichte gheboelt / gelijk inder waerheit is / het steunt op de wateren als onder ligghende ende hanghende dreunt het tyd en spd: soo dat met rechte yemant soude moghen segghen / dat men op sulcke plaetse de Crischknechten soude oefenen ten strijde te water. Ende voort hem Tacitus in het vierde boec zijnder Historien. Den Rhijn overgoten door de vlietinghe vanden Herft, ende vele reghens, heeft het broeckighe ende leeghe Eyland der Bataviers inder ghedaente van een staende water vervult.

In die den oorspronck deses naems van de Historie aenhanghen / houden voort vast ende seker dat Holland zo een colonie der Gottjen ende Venen / als ooc Zeeland. Ende tot dien eynde brengen sp seer vele voort tot Halicarnasso van de wijse van colonien in andere lande te leyde; dat meer is / boeghen daer ooc by / dat de ghene die geordineert worden om colonien te stellen / berandert hebbende van haere woonplaetse / ghemeenlick pleeghen plaetsen haere ouden wooninghen geliyk zijnde te verkiezen / om die namen te gheben / ende met woorden haeres vaderlants / die sp getrent zijn / de Kibieren / Sloten / Steden / Plecken en Dorpen te vercrien. Ende alsoo willen Nannius en Junius, dat eerstijts de Romanen doot geen ander oorsake betweecht zijn geweest / dat sp namelic verlaten hebbende met hare medegesellen Oland en Zeeland (vermaerde Eplanden inde Gost-zee / met den selven name noch tot den huydighen daghe seer vermaent) ende varende / met haere Blote ingenome hebben de lande der Bataviers en Zeelanders / ende de selve de namen der Eplande Oland ende Zeeland / die sp verlaten hadden / als zijnde nieuwe colonien / ghegeven hebben. Welcke opinie nochtans / hoe waerachtich die zo / hier toe blijcken sal. Want ten eersten / soo wy den oorspronck besien / ende den aerdt van benede dese woorden / verre wat anders sal zijn Oland; ende wat anders Holland. Want Oland wort ghenoecht by den Venen van het woord Oe, het welcke by haer becrekent een Epland: ghelijck oock het selve eerstijts by onsen voort-ouders is ghenoecht gheweest Eil, van Ydel ende Oede, doot de welcke onbewoonde plaetsen beteckent wiet den. Oland dan sal niet over een comē met Holland / al hoe wel wy / twelc Junius poocht / het teekē vā aspiratie daer by boeghen. Want het ghenoecht wort

Oelandy

Oeland, oft/gelijc de Denen selve noch heden daechs door de letter O, met eē strecken daer door pleghen te schrijven ende te prononceren Oland. Ten anderen het is waerachtigher dat dese Koobers niet tot dit Oeland welc een cleyn ende byna onbewoont Epland is van de Oostzee/maer tot het naerder gheleghen Noorweghen en Denemarc boornaemelic gheromen zijn. Waer van sy ooc niet Olanders, maer Normannen ghenoemt zijn gheweest. Van welcken haeren naeme sy een seer claren ewoigen boestap in het deel van Francryc aen de Zee gheleghen/ingedruet ghelaren hebben. En soo pemaent die saken ende Zee-tochten der Noordersehe volcken wat nautweinsiet/hy sal boornaemelic dvy verschepde tijden der selber binden/ende in die dvy tijden/ooc dvy verschepden naemen der selber; maer nergens Oland oft Olanders genoemt. Want als sy onder het beleyde van Engistus en Hoza in Byzitanië/als tot hulpe van Woztigerimus teghen de Schotten ende Picten/ontrent den jaere CCC XLVJ geroepen werdē/ hebben sy de namen van Saresche Angili en van Iuten ghehad. Vandē welcke de Iuten noch heden ten dage haeren name in Denemarc behouden. Daer na/meer als vijftich jaer/ zijn de selve bekent Gregorio Turonensi, onder den name van Denen, de welcke seyt dat Chochachus de Coninck der Denen met een sterke blote van zijne lantlieden de Zeecosten der Franchoyzen zeer ghequollen heeft/ int jaer vijfhondert en festhien. Ende ten lesten van dien tijt af is by den Auteurs een langh stilswijghen van de selve / by na dvy hondert jaer. Want als hoor de derde ende leste reyse haere wapenen zijn ghehoort gheweest/ namelic ontrent het leste van de eetwe van Kaerl de Gzooete/soo zijn sy Normannen genoemt gheweest; gelijc ooc in de jaeren terstont volgende/ namelic onder Lodetwyc/ende daer na Kaerl: op welcken tijt ic ooc bevinde dat de woorden Denen ende Danemarck wederom in het ghebruyc zijn aenghenomen gheweest; maer nochtans als int voorby gaen / ende alsoo dat den Noormannischen naem altijt het voordeel gheghehad heeft. Waer tot / op het jaer acht hondert LXXXIII/ Siebert alsoo spreekt. De Normannen, by haer ghevoecht hebbende de Denen, doorloopende Vrancryck ende Loreynen &c. Item Kegino op het jaer acht hondert vier en tachtentich: In het selve jaer de Normannen, die in Kinheim wt Danemarck ghecomen waren, met consent van Godefrius, varen den Rhijn op. Welcke dingen alsoo

zijnde/ met wat redene/ic bidde u/ sal conuenen gheseyt worden dat Holland den naem gherregghen heeft van Oland / van eenich Noorder lant/ oft volck/ van het welcke in de Historien van die tijden nergens vermaen ghedaen wort? Ende van gelijcken ontdeert oock de lichticheyt van dit argument/de rekeninghe des tijts/in den welcken boornaemelic de Zeecoste van Holland by de selve Noormannen aenghetast zijn geweest/wat neerstelic oberrekenent. Want Junius wil dat dit gebeurt sy in het jaer 837/ als Wyc te Duerstede van haer met vier ende zweert verniet/ende den Drieten tribwt opghelept is gheweest. Maer nu lange te vooren/dat is erttelicke jaeren/in eenē sekeren ouden brief van goederen en erfven aen de kercke van Drecht ghegeven/ bint ghy beschepdelic /het woort van Holland, als van een Doy. Waeromme ooc Wilhelmus Heda/eertijts proost tot Arnhem/een man/nae dat die eertwe was/wel gheleert/ heeft desen Brief/ daer ic terstont van ghesproken hebbe/ gestelt in zijne Commentarien van de saken van die van Drecht/ die nu oock onlanc in Druick zijn tot ghegeven: ende heeft ooc niet naer ghelaten dese wtlegginghe des oorspronck van Holland onder andere/terstont in de Doorreden synes boeck te verhalen. Daerinhoben ooc Marcellinus/die het leue van S. Stouibert als naedegheselle van de reyse des zelven Stouibert/beschreven heeft/vermaent somtijts van Holland. Ende Stouibertus is vermaent gheweest int jaer ses hondert ses entnegentich/als ooc niet selfs de name der Noormannen noch ergens en was ghehoort gheweest. Maer veel licht soude pemaent mogen vertwerpen het getuigenisse van Marcellinus / maer wie soude dursen vertwerpen dien brief by Heda? Verhalben sy bedrogghen / alle de ghene die meynen dat den name van Holland/oft van Oland/eē Epland der Oostzee; oft van die Noordersehe ghesproten sy; oft dat het eerst ten tijde van haere invallen begommen sy. Ende dat den seer Edelen Douza/als van het ghevoelen van Junius(die hy anders nautwe volcht) een tweynich twyffeledē ooc niet en schijnt te ontkennen soo pemaent soude willen seggen/niet allene den Noormannischen/maer oock den Wendischen volcken/die wy oock heden Worussen ende Prussenaers heeten/toe te comen den oorspronck van de Hollantschen naem; om dat binne de heerschappie des selven volck/niet verre van Elbinghen een stedeken met den naē van Holland/met het volcomen teecken van aspiratie gebonden

In het 6 boeck zijnder Chronijcken,

den troyt; daer op salmen antwoorden/dat dit stedeken veel eer schijnt een colonie der Hollands te zyn/als dit Holland van haer: het welcke ic ooc bevinde te ghetuygen het verhalen der intwoonderen aldaer ende de manieren ende de rechten selve. Ende soude niet sonder oorfsake segghen dat doen het beginsel van dit Wypfche Holland ghenomen is ghetweest / als de gheslachten van Amstel ende van Delsen/ om de moort van den Graue Floris / verdrzenen tot Holland/ ghedwonghen werden nieuwe ende verre gheleghen wooningen te soecken. Ende dit gheboelen soude moghen bevestighen / dat te Vantzic/ ooc buyt het begrip der stad/ door ghelijcke occasie / de Schorten eerst/ ende andere daer na met hoopen daer hare wooninghe nemende/ Schotland voort genomen is. Daer en boven oock in Wypffen selve/ als nu dat gantsche Hertochdom aen Albert van Brandenburg de leste der Crupf-Graghers ghetworden was / is epndelic opghetomen om ghelijcken ghedurighen toeloop van Brandenburghers / dat stedeken met den name van Brandenburgh.

Ik soude daerom houden / behoudens het oordeel van andere / dat het Dorp Holland nu eerstont upt Heda verhaelt / de occasie ende den oorfsponck des naems van Holland hier voortijts ghegheben heeft: ende dat het Dorp selve alsoo ghenoot is ghetweest by gheballen en nature van den vromigen grond/ soo ick gheseyt hebbe / de noemlinge vanden Batavischen naem allskens bergeten synde/ ontrent den inganc des Sulants ende voornemelick den mont van de Rhijn. Want dat Broick, Venne, Hollandt, Qor, een dinghen syn/ende eertijts by den onsen woekighe plaetsen bereckent hebben / ghetuycht overbloedelic Gerardus vander Schueren eertijts Cancellier van de Hertoch van Cleve/ in synē Dictionario Theutonico Latino/ de welcke / ghe-

maeckt int jaer MCCCXXXIII/ hy selve Theutonifla heet. Maer op wat plaetse dit Dorp Holland heden te binden sy/ soude ick niet comen seggen. Hier en tusche tau men raden/ dat het tuschen Brecht ende den Rhijn/ die naer Upden loopt/ ghetweest is. Want oock inden Brief van Willem de seste/ de vier en twintichste in het verbolely der Graven voort twee hondert jaer en soo veel als daer over loopt/ ghegunt den luyde van Kepnerscop ende van Byleveldt van waterloopen ende Grachten inde Amstel te leyde / binde ick bescheydelick in die plaetsen der Hollander meent, item der Hollander wech. De woorden soo die eughentlick luyden sal ick hier by hoeghen: Wy hebben de voornemende goede luyden vercoft/ gegunt ende overghegeven etc. tot haer beste oorboort/ ende profijt / van upt den Rhijn tot inden Amstel / met een waterganck / die beginnen sal inden Rhijn / tuschen Waersterdam/ ende Haentwijckerkae/ en voort den oude Rhijn langs / tot aen de Wypndijck toe/ ende voort door den Wypndijck der Hollander meent langs/ tot Kockengen toe/ ende voort door Kockengen achter aen Spenghen/ byder rugger Zuytweyde / en van daen voort/ door die Hollander wech, opstreckende door Wilnis/ ende voort van daen/ door die waer in die oude Rhijn/ en alsoo voort op tot Cocbiers toe/ inde Amstel. Maer wanneer de Graven van Holland dien titel eerst / dat zy Graven van Holland genoemt werden / ontfangen hebben/ dat binde ic geschiet te zyn int jaer ontrent MCCCXXXIII. ende dat de eerste van al ghetweest is Dirc de D/ die hem gheschreven heeft Graue niet van Holland / maer van de Hollanders / als blijkt tot den brief/ den welcke Dousa eertijts Heere van Noordtijt tot Wilhelmo Heda in syne Tponycke ghestelt heeft,

Het tweede Capittel.

De gelegentheydt van het oude Batavien, ende de selve

verghelcken met Holland teghenwoordich. Dat de Amstelenders eertijts de Noordersche Menapij schijnen gheweest te zyn. Waer oock sommighe andere dinghen van Holland int ghemeyn by ghevoecht zyn.

Ic achte dat ic genoeg de occasie des naems van Holland te kennen hebbe ghegheben. Maer op dat het voorder blijcke/ in wat deel van Holland Amsterdammie eppentlic ghelegen is/ soo moeten wy tot Plinio, Tacito ende andere de

oude ghelegentheydt van Batavien herhalen/ ende de selve met de teghentwoordighe verghelijcken. Plinius beschryft die aldus: In den Rhijn selve by hondert duyfent passen in de lenghde light het seer edele Eyland der Bataviens, ende der Caninefaten ende andere

In het
boeck
cap. 15.

der

MARE GERMANICUM

HOLLANDIAE CHOROGRAPHIA

53

OCCIDENTES

52

der Vriescn, Cauchen, Frisabonen, Sturien, Marfation tusschen Helium ende Flevum, alsoo worden de monden ghenoomt, in de welcke den Rhijn wigheftort zynde aen het Noorden in meynen, aen het Westen in de Maese hom verspreyt door den middelsten mont tusschen de se beyde een cleyne gracht voor zynen name bewarende. **Wt** welcke woorden / claerlick afgenomen can worden / dat den Rhijn doer ter tijt dy wtganghen ghehadt heeft / den Noorderschen namelick Flevum t'blie noch heden ten daghe het merckteecken des ouden naems ongeschonden behoudende, den Westerschen / Helium, der welckers insghelijck claere oberblisselen sijn in het slot van Bommel t'huys te Heel, item in Hille, ende Megers-hille, Zeelantsche Epland aen den wtganc der Maesen; van de welcke top elders breeder handelen sullen; Den derden / ende middelsten tusschen dese / den welcken eertijts de mueren van Wijk te Duerstede ghepasseert sijnde na Drecht gelooopen hebbe; ende daerna Woerden ende Leyden deplende / door het Rhijnburggerlandt / ende de dupnen in het midden deplende / gheballen sijn inde groote Zee. Daer en hoben staet dit noch in de selve plaetse van Plinius aen te mercken / dat hy seyt dat den Rhijn aen het Noorden hem in meynen wtstort. Want dat Plinius daer den Rhijn noemt / dat wort nu van ons de Isel geheet / die de stad Campen ooc by loopt ende dat hy meynen noet / dat heeten wy nu de Zuyder zee ende de ribiere Tia; ghelijck wy dat ende elders; ende t'joner plaetsen wtloopiger aenteekenen / en straffen niet eenē de opinie der gener; die gemeent hebbe dat de se meyrē de Lecke; en dien Flevus / (die Maela een Eylant, Tacitus een Casel noemt) de Deluwe getweest sijn; dewyle de ghelegentheit van dit Flevische Epland te dier plaetse getweest sijn / de welcke nu een ondiepe plaetse / ende inde water-caerten / onder den naeme van out vlie ghenoomt wort. Maer de Leck / welc eertijts een ribierken wtynighe woteren tot zijne fonteyne den Rhijn treckende / gaet nu sijnen vader in oberbloed; heyt van woteren / te hoben / verstoppt sijnde / ooc door de beweginghe der Zee te rugge loopende / de enge ingangen van den middelsten wtganc des Rhijns / ontrent de Dupnen: ende dat dit niet in seer oude tijden / maer eerst boortier hondert jaer gebeurt is / sluypt de geleerde / wt de schriften der Cronijcken.

Tacitus daer nae het selve Batavien beschryvende / niet dy / maer te breden sijnde alleenelic t'ore wtganghen des Rhijns verhaelt te hebben (namelick die wtterste / de

Westersche ende Noordersche) verstaen den middelsten. Maer Strabo geeft alleene te kennen den eenen van de wtterste / den Westerschen namelick / nu meer bekent met den name van de Maese / ende den middelsten / naer latende den Noorderschen / den welcken eertijts Plinius en Tacitus Flevum, ende wy ooc heden ten daghe noemen. Ick houde de oorsake te wesen / om dat dien ghegraven Rhijn van Dufus inde Isel / als noch wtynich vermaert ten tijde van Strabo is ghetweest / als die zijne Geographische Commentarien / doen Augustus noch regneerde in het licht ghegheben heeft. Maer den selven Strabo ons booggaende is dit daer-en-hoben te noteren / dat hy leert dat aen beyde die wtganghen des Rhijns namelick den wttersten / Westerschen en middelsten / de Menapien woonen: De Menapij, seyt hy / aen beyden zijden der wtganghen bewoont maraschen, ende leege boschaghen ende van dicke dorenachtighe stoffe; neffens dese zijn de SICAMBREN Hoochduytschen, Welcke rekeninghe van Lantbeschrijvinghe boogwaer sal wtbrengghen dat niet alleene de Zabanders / de welcke woonen binnen de Schelde ende (de Maese segghe ick / den Westerschen wtganc / soo gheseyt is / des Rhijns) maer oock die Amstelanders / ende in die Lantstrecke de rechte Menapij getweest sijn. Want de Amstelanders (ghelijck ooc terstont claerlicker betwefsen sal worden) woonen sijn niet aldernaest / na het Noorden / aen den anderen cant banden wtganc des Rhijns (den welcken wy wt Plinio den middelsten hebben gesept te wesen / loopende tusschen Drecht ende Leyde / ende Strabo desen alleene woot den eenen wttersten bekent te hebben) oock heden ten daghe? Ende boogwaer dat de Menapien oock aen dese zijde ghetwont hebben / besticht daer en hoben het woort der Menapien noch eenichsins overgebleven in dese plaetsen. Want der Hollanders Meent is in dese contreye / soo ick het terstont ghestelt hebbe / in den brief van Graef Willem: En Arcke-meenen seer vruchtbare erf-gronde neffens Picuikerke in de Deluwe / sijn noch heden ten daghe allen seer bekent. Waer wt boognamelick dock men de selve Menapien (dat sijn namelick aen dese zijde ende over de Deluwe soo groot een woerde verbult hebben) waerden can / ende dat het een groot ende machtich volck getweest is: dat oock Caesar der waerheyt ghelijcksoemuch gheschreben heeft / de welcke seyt dat sijn neghen duysent getwopende tot hulpe haeren hantghenooten hebben gheson-

In het 4 boec van Geogr. wt het gevoels van Ag-nius.

In het 4 boeck, waer hy voecht de plaetse van Cesar wt het 4 boec van zijne Cō. Bel. Gall.

de af msten r Fran ioisen.

et, be- ffens nium, umb, orrensi he 6 ec der kē van recht.

den/om het Roomsche Rijk te tegen te staen: want hy verhaelt te vier plaetsen daer hy de cracht ende de begheerte der Belgen om hare vyjheyt booz te staen beschryft/dat de Bellobaci aengheschreven hebben tseftich dupsent. Ende de Suesionis ende Perby hondert dupsent: de Atrebares ende Ambiani r dupsent: de Mozini rrv dupsent: maer de Menapij alleene / soo ick gheseyt hebbe/ neghen dupsent. Van dit wil ic alleen verstaen hebben van de tijden Caesaris ende Strabonis: Want daer nae / de Menapij haer plaetsen verandert hebbende / zijn hier bekent gheworden de Kenemers / de Drielen en Marfaten / bande welcke Tacitus berrnelt/ende wy te horen tot Plinio verhaelt hebben. Maer laet ons tot naerdere saken comen. Als Batavien dan den naem van Hollandt aenghenomen heeft/ met verloop der jaeren is het gheworden een inghetrocken ende seer clepne enghe habe. Want dan is Utrecht ende Nimme-ghe: Wijk te Querstede ende die gantsche hooghe streke van Batavien nu behoorende tot Gelderlandt/ afghetrocken van zijn lichaem. Daer en boven oock de Rhijn-Chronijcke van Hollandt/booz dy hondert jaer gheschreven / stelt van Hollandt booznamelick in twee ghedeyle: Zuyd namelick ende Noort-Hollandt, Noort-Hollandt brenghe niet boozder als tot Haerlem: en beslyt in het selve Velt/ Leiden / Schiedamme ende andere Steden aen dese zijde van de Maase. Jae schijnt oock Haerlem niet den Hollanders eygentlick/ maer den Kenemers (die Plinius en Tacitus Caninefaten noemen) toe te schryven/ als sy seyt/ Haerlem in Kenemaerlandt in't Zuyder deel, het welcke de selve Chronijcke verhaelt/ dat int jaer 1287 den meefte deel van het water is inghenomen / steltse booznamelick die van Geertrupdenberge/ Doordrecht/ ende de andere ober de Maase ghelegen. Sy maect oock met name eens van Amsterdamme / ende van Amstelandt dickwils ghewach; maer als van het lant/ als noch de Heeren van Amstel toe-hoorende: Het welcke daer nae/ namelick nae de moort van Floys/ by den Graven van Hollandt aengheromen is / soo wy rzynder plaetse sullen verhael. Sy seyt ooc dat het Casteel van Auden den selve Grabe Floys toe-boort heeft/ maer als met zijn ghelt ghekocht; ende booz hem ende op zijne costen heerlicker gebouwt. Want sy seyt; Sy voeren te Muden metten Grave te huse, dat hy met zijne have hadde gecoft ende doen maken. Ende een wepntich daer nae gheeft

de selve Rhijn-Chronijck schryber oock breezer te kennen dat het een Wolwerck en Casteel / niet een slecht huys gheweist is. Ende dit is de ghedaente van Holland / so ick gheseyt hebbe/ booz dy hondert jaeren/ ende wat daer noch ober is geweest. Daerna/ de victorie gunstich zijnde / en de Westersche Drielen onder gehoorfaenheyt gebracht (die wy heden daechs West-brielen/ dickmaelder nochtans Noort-Hollanders noemen) tot den vorgaenck van de Ribiere Flebum inde Noortzee/ is het alles ghecomen onder het recht ende den naeme van Holland. In het Batavische Epland nochtans/ als wy dat boven geseyt hebben van Strabo bepaelt te zijn/ is dat alleen dat van Tulenbozgh beneden/ tot de groote zee toelept / Holland toegherekent: waer by wt Goepland aen dese zijde van de middelste gracht des Kijns toe-ghecomen zijn Westop Maerden ende Auden: ende de Amstel anders haere naeueren nae het midden banden Rhijn: bande welcke terstont betwefen is tot Strabo, datse een deel der Menapien zijn gheweest. Maer van den middelste Rhijn tot den mont van de Maase daer mede bygheboecht zijnde die van Doordrecht ende andere ober de Maase ghelegghen/ worden nu Zuyd-Hollanders verstaen/ t samen met de heerschappie der Caninefaten ende Kenemaers: na haer zijn de West-Drielen/ die ick gheseyt hebbe / nu Noort-Hollanders. Plinius heeft haer simpelick Drielen ghenoemt: Tacitus tot onderschept der ghener / de welcke Majores groote teghen ober zijn / noemtse Minores. Frifios clepne Drielen: aen de welcke liggen de Waterlanders (den selben Plinio Frisabones) ende die de Eplanden van Tessel/ Wieringhen / Flielandt bewoonen; inde welcke clare merckteekenen zijn van de Marfati; Sturij (oft beel eer Tufij) die inde selve beschrijvinghe van Plinius ghenoemt zijn. Want behalben dat het Doordrecht in het Stricht van Utrecht/ noch helden ten daghe de ghedachtenisse van de Marfati in dese canten vernieut: so is daer noch oberich/ tuschen Tessel boozsept/ ende het baste land van de clepne Drielen/ een canael van seer groote diepte/ dat sy heden ten daghe Marf diep noemen: het welcke luydt diepte van de Marfati. Alsoo ooc den naem van de Tufij (want dat alsoo staet in een seker boeck metter handt gheschreven/ booz Sturij, gerupcht Junius dat hy ghesien heeft) behoudt eenichsins het landt ingenomen aen de Zee / nu allene-lick enen waterpoel/ niet verre van Duf-duppen;

Struen
een Ey-
landt
naest
Wierin-
ghen ge-
legghen.

Wijn, het welcke tot den dage van heden/
behouden hebbende als den name des ou-
den volcx Tusenlandt ghenoemt wort. Ten
sp dat yemant liever hebbe Scurius (de wij-
le den meerderen deel der boeckē also heb-
ben) te behouden ende de selve tot de hup-
dighe, Struenfes refereren. Van de welcke
de Scruenes, oft Scruvij (het welcke seer
wepnitch van de Scurijs beschilt) zijn noch
heden ten daghe de inwoonders van een
cleyn Eplandt naest Wieringen. Of so de
rechte lesse Plinij 3p Vriomum, niet Scurio-
rum (soo ick bebinde dat sommige oock eer-
tijts gelefen hebben) dat haren name noch
ober gheleben is in het Eplandt der Zuy-
der zee Wijk, en soude der waerheyt niet
onghelijck schijnen.

Wp en moeten boozts niet naerlaten al-
hier de blijtscheyt ende cloekheyt deses
volcx int ghemeene te beschrijven. Want
derwijle sp door kibiere aen d'een zijde/ aen
d'ander van de groote Zee bestoemt wor-
den hebben 3p den Rijn en de Maase/ ende
de binnenlantsche Zeen ende Meeren met
Dijcken daer teghen te setten wtgesloten/
op dat 3p niet gheduerighe oberloopen van
wateren onderworpen souden zijn. Daer
nae hebben 3p de selve kibieren en Me-
eren door bequame Slupsen ende water-
gheleuden bereschepdentlick geleudt/ op dat
doe de bequaemheyt der waterloopen de
aenvoeringhen gheholpen souden werden.
3p hebben daer oock by gheboecht Kay-
dijcken, de welcke tusschen de marasschen
opghedijckt/ ober ende weder te voete ley-
den/ op datmen van de selve in de schepen/
en wt den schepē op het landt heytelic sou-
de connen climmen. Teghen het woeden
dock van de groote Zee ende den Noort-
oosten windt/ ende het groot ghetier der
ruyse heude zee/ hebben 3p by hetten ghe-
bontwo een seer groot gheveerdē gelijck ee-
nen hoogen berch/ den welcken 3p van het
handisch en het woeden van Scylla naer-
volghende bassen Thonsbosch ghenoemt
hebben. Het zijn paelen sterckelick t'samen
ghehecht/ ende met hepen diepe inghedre-
ben/ welckers wyddē tusschen beyden zijn
met groote stenen opgehoopt ende getast:
dit groot werck streckt hem wpt ontrent
duy sent passen neffens de Zee. Dē jaer-
lijcx schen aert heyt der ruymerclupden ende
werckclupden maect het ghedurtich vast/
cloecke mannen wt het ghetal der trefse-
lickste ghecozen zijnde/ die haer aldaer in
eenige maniere in plaetse van Magistraet
houden. Dese ghebeden blijtelick de bal-
cken t'samen te boeren/ de stenen ende de

zware groote Odyunt-steenē by ee te bren-
ghen/ daer het de saecke ende den noot ber-
epscht. Ende om dat den grondt altemale
van Holland/ nederwaerts is gaende ende
bzoekachtich/ ende hier ende daer bocht
door de oberpasserende wateren/ soo zijn
gebondē water-molē/ welckers bleugels
door den wint omghedraept zijnde/ de wa-
teren met zeker raderen om hooghe ophes-
sen/ ende werpen die wt in watergrach-
ten ende zjlen/ wt de welcke daer nae/ de
Slupsen opghetrocken zijnde/ soo dicwils
als het water der Zee afsloopt/ wort een
groote oberbloet van water in een inham
der Zee oft kibiere wtgegoten. Door wel-
ke sorge ende blijtscheyt der inwoonderen
het landt van Hollandt heeft soodanighe
goetheyt ghekreghen/ dat het niet een pe-
ghelick grondt soude connen strjden. De
aenghenaemheyt ende vruchtbaerheyt der
weyden is soodanich/ dat het ontallicke
cudden van Koepen ende Deersē boedet.
Hier van wt de kafen ende Woter/ die toe
de breeinde gheboert werden/ meynnen
dat elck jaer totter somme van thien maek
hondert dupsent Carolus guldenz berga-
dert worden/ behalven dat 3p tot het dage-
lijcx voetsel/ het welcke booznamelick de
lupden van slechte conditie ghebrupcken/
besteden. Ende dit is niet alleene de spijse
van slechte lupden/ oft soo Plinius wilt der
Barbarische volcken/ maer het is buyten
alle twijffel dat de tafelen van de trefselic-
ste jaer oock van Coninghen ende Prin-
cen die soorte van spijse niet en versmaeden.
Want den Zabezantschen en Tesselschen
kaes/ op dat ic banden Leptschen ende E-
damschen zwijghe/ is in geenen deele slech-
ter als den Parmesaen. Ende hier wt is
allenthalben geen minder oberbloet van
Mael: so dat Jan Benning/ eertijts Kaets-
heer in het Hof van Holland/ door seker ob-
servatie ende onbedrieghelicke calculatie
bewesen heeft/ dat tot Assendelft/ en in som-
mige naest gelegen Dorpen/ soo vele Maelcx
in een jaer versamelt wort/ als wt Dooch-
dijpplandt Rijnnschen Wijn jaerlijcx te
Dordrecht gheboert wort. Het heeft oock
Saeplanden/ hoe wel wepnitch/ maer seer
wtnemende: In de Dypnen een groote
menichte van Coninghen/ en in het Haer-
sche bosch cudden van cleyne wilde Gept-
kens ende Dapnkens: ende hier en daer
eenen seer proffittigen banck van Vogelen/
booznamelick van Entvoghelen/ Gansen/
ende in de Herfmaenden van Sneppen/
die Plinius noemt Rusticolas, Martialis Ru-
sticas perdices, Nemesianus Scolopaces.

Daer

Daer is oock in de Zuyder zee seer rijken
 banck van Daringh/behalben van andere
 soorten van Disschen. Ende om het ghebet
 van houdt/ghebruycken sy om vier te sto-
 ken/ghegraben Torf/genomen tot het bin-
 nenste der aerden / ende oock tot de wate-
 ren selbe ende door de sonne ende wint ge-
 broocht/soo dat ooc hier tot blijktt/datter

niet soo ongefondeert en is/als van de me-
 niche van hout ende boomen te willen
 trecken den oorspronck van het woort Hol-
 land/waer van boben ghesproken is. Ende
 hier en sal het gheensins byren propooste
 zijn het seer schoone Epigramme Josephi
 Scaligeri / van de miracelen des landts
 van Holland verbolghens by te boeghen.

Ignorata tuæ referam miracula terræ

Doufa, peregrinis non habitura fidem,

Omnia lanitium hic lassat textrina Minervæ:

Lanigeros tamen hinc scimus abesse greges:

Non capiunt operas fabriles oppida vestra:

Nulla fabris tamen hæc ligna ministrat humus.

Horrea triticeæ rumpunt hic frugis acer-vi:

Pascuus hic tamen est, non Cerealis ager.

Hic numerosa meri stipantur dolia cellis:

Que vineta colat, nulla putator habet.

Hic nulla, aut certe seges est rarissima lini;

Linifici tamen est copia major ubi?

Hic medijs habitamus aquis. Quis credere possit?

Et tamen hic nulla, Doufa, bibuntur aqua.

Dat is:

O Douza ick wil u de wonderen uws land's

Den vreemdelinghen vreemt vertellen gaen te hand's.

De Wol-wever maect matt t'ghetou hier over all,

Doch geen Woldragend-vee hier dwaelt op berch oft dall.

De steden zijn besett met schrijnwerkers en houdt,

Nochtans dit nerghens comt uyt Hollandts bosch oft vvoudt.

De Spijckers dicht ghepropt hier zijn met Coorn-en-Tervve,

Nochtans dat Coren draecht, is naulicx hier een erva.

De Kelders zijn hier vol van Wijn en Bacchus dranck,

Doch in gheen Wijnberch hier te snoeyen is een ranck.

Tghevvas is hier seer cleyn van Vlas en sulcke faken,

Waer is nochtans meer doeck, oft vvaer meer linnen laken?

Int vvater men hier vvooont (vvie sal sulcx connen g'loven?)

Doch gheen vvater men drinckt, by arm oft Heeren Hoven.

Ende soo vele belanght ten lesten de
erijchs daden des volcx/en mogen wy niet
boor: by gaen de heerlicke ghetuyghenisse
Taciti / als in plaetse van een beslypt / de
welcke ghesepdt heeft dat de Batabiers
boornamelick gestreden hebben voor eere.
Want alsoo spreckt hy vande Gallis/Ba-
tabiers ende Hoochduytschen/ als elck on-
derlinghe vergelijckende int vierde boeck
der Historien: Tutor, Clasicus, Civilis een
yeder op zijne plaetsen begon den strijd. De
Galli voor de vryheyt; DE B A T A V I E R S
V O O R E E R E, de Hoochduytsché tot den
roof bewegende. En dat de aert van desen
edele geest in de nacomelingen/ noch hebben
ten daghe niet beroudt en is/ noch teene-
mael afghenomen / sal oock selfs dii Hi-
storische verhael van Amsterdam/ welck
wy aenbanghen/ t'zijnder plaetse ten dee-
le openbaren.

Maer op dat wy weder comen tot ons

voorgaende propoost; Nademael Plinius
van blimen het begriyp van Fleubium/ est
Helium niet alleene de Batabiers gekent
en heeft / maer daer en hoven ses volcken
nu verhaelt/ de Caninesaten namelic/ Dye-
sen/ Cauchen/ Frisiabonen/ Sturiers ende
Maersaten; alsoo sal oock heden ten daghe
Hollandt eyghenlick ghenoemt worden/
dat Zuyder deel: teghen ober het welcke
ghelegghen het Noorder deel/ sal begriypen/
behalven ooc de Noorderse Kenemaers/
West-Dieslandt met de Eplanden daer
aen ligghende; oock mede Waterlandt
Soepland ende Amsteland t'ghebiet oer
stadt van Amsterdanne. Ende op dat
nu boorzaen den oorspronck/ geboorte ende
voortganck deser stadt bequamelick/ ende
als vande fonteyne herhaelt worde / soo
moeten wy eerst van dit selve Amsteland
beghinnen te spreken.

De Fris-
bonē zijn
genoemt
Frisiavo-
nes, ghe-
lijck do
Ingevo-
nes Chai
vonest
vande
welcke
ende an-
dere wy
claerlic-
ker in de
Afcom-
ste der
oude han-
delē sul-
len,

Het III Capittel.

De gheleghentheyte van Amsteland ende hoedanicheyte des
aertrijcx. Alvaer oock int voorbygaen ghesproken vort van de
Venetianen ende van het aertrijck van Venegien desen niet onghel-
lijck: ende van de Heerschappie ende oorloghen van die van Am-
stel: ende vvanneer ten lesten Amsteland ende Amsterdam, aen het
Graeffschap van Holland ghecomen zijn, Historisch ende Gronijcx-
vvijsse daer by ghevoecht.

De ghe-
leghent-
heyte van
Amste-
land, en-
de aert
des aert-
rijcx.

Amsteland, eerstjts / so wy ge-
toont hebben / een deel van
de Noorderse Maerapj/
by Straboni bekent / heeft
aen de Westzijde / naer het
Zuyden / Zuyd-Holland /
aen de Zuyzijde by na / het
Stricht van Drecht; aen de Oost ende
Noortzijde/ Soepland. Amsterdanne by
na in het wtterste deel des selbes / aen den
toeranc van de Amstel in het Oye. / na het
Noorden/ leyt aen de riviere Oye selve. Het
gantse aertrijck is hier voornamelick
broeckich en althijt boechtich / waer van de
intwoonders maken hier en daer tof/ die-
men aen den heerd ghebuyct: ende sy noe-
men sulcke lant in haer eygen tale Venen;
ende het voornaemste Woep in het selve/
Amstelveen. Ende soodanich is by na he-
densdaerchs in Italien het aertrijck van
Venegien / sood dat ick niet sonder oorsake
bermoede dat oock daer van Venegien sel-
be den naeme ghecreghen heeft / van het

landt/ segghe ick / ende conditie des boechti-
ghen aertrijcx / ende niet vande ghelogene
Veneten/ voornamelick nademael Flozus
Venetien de alder-saechste landtstrecke van
Italien noemt; wiens woorden claer zyn
in het derde boeck / in het derde Capittel.
Maer in Venetien, in welke landtstrecke by na
Italien aldersaechst is, &c. En hy en sal hem
niet seer hier van verwonderen / (namelic
dat het woort Venetien van het onse ghe-
spruten is) die oberlegghen sal dat de Galli-
eerthjts Veneti / sulcx ghetuyghende Stra-
bo/ancheurs gheweest zyn van de Veneti
van Italien: ende dat dit deel van Italien
selve/ Gallia Cisalpina gheweest is / ende
de sprake der Gallen (de welke top alders
hebben betwisen ghelijck gheweest te zyn
de Hoochduytsche ende Nederlantse)
eerst hebben ghebuyct.

Voorder dat Amsteland eerstjts gewoest
is de Heerschappie der Heeren van Amstel
ende Iselstein/ welke seer groote ende seer
machtighe Hupsen zyn gheweest verobl-

In vier-
de boec
zijner
Geogra.

De Hee-
ren van
Amstel

1204

De oorloghen ende daender selver.

geert boornamelick aen die van Drecht /
 blyckt hier tot / dat int jaer 1204 (in het
 welcke oock het eerste gewach van die van
 Amstel in de Dystozien voorset) Gysbrecht
 Heer van Amstel / soo de Rhijn Conijcke
 verhaelt / niet en heeft gewoepghert / die van
 Drecht gunstich zijnde / Loewis Loen /
 staende naer het Graeffschap van Holland /
 teghen Graef Willem van Holland / doen
 Prince van Drieland / te hulpe te comen.
 Want desen Grabe van Loen hadde tot
 huphoroutwe de eenighe dochter van Dirck
 de sevende van dien name / de elste Grabe
 van Holland / die sonder mannelic erfge-
 naem gestorven was / en daeromme sochte
 met aller macht Holland als zijn houtwe-
 lick goet / Willem den Bom van Ada tot-
 gesloten hebbende / met wapenen in te ne-
 men. Waer tot het gebuert is dat de Heere
 van Amstel den Grabe van Loen verjaecht
 tot Kenemaer / in aller manieren / op dat
 hy tot den Bisschop van Drecht in behou-
 der handt soude comen / niet en hebben op-
 ghesouden te helpen. De Caninesaten ter
 contrarien (datse Kenemaers nu genoemt
 worden is boven aenghetwesen) het onrecht
 niet onghetwoken latende / terfont toege-
 rust hebbende een blote metter haest ver-
 samelt / zijn aen den dijk vandē Amstel (soo
 staet in de Conijcke) aenghcomen: en den
 selven doorghesteken hebbende / hebben
 gansch Amsteland onder water ghestelt:
 sy daerna met clepne schuytkens allent-
 halven varende en Castelen ende seer bele
 Dopen/allomme waer sy conden verwoe-
 stende/hebben ten lesten Amstels vesten / met
 den viere totten gronde verdelget. Dat ooc
 dese selve Gysbrecht gheweest is in de ooz-
 loge / die tusschen den Bisschop van Drecht
 Otto en Koelof Castelyn van Coeberden /
 des selven Bisschops onderhaet / opgherese-
 is / int jaer 1227 / vinde ick beschreven. Wāt
 om desen tocht gheluckelick tot te voeren
 hadde Otto oock begeert de hulpe van an-
 dere Prelaten ende nabuerighe Princen / en
 onder haer behalven de vrende hulpe der
 Bisschoppen van Colen en Amster / boor-
 namelick die Grabe van Selre Geeraert
 qua selve tot des Bisschops hulpe die daer
 oock teghentwoordich was / met een schoon
 heyn. Oft doen Gysbrecht van Amstel zijne
 Soldaten / oft des Bisschops / ofte veel eer
 des Holladers die tot hulpe gecome ware
 aengeboert heeft / en wort daer niet by ge-
 boecht. Maer terfont daer nae als men
 heeft den strijt aenghehanghen / sy onboor-
 sichelick in marasschen ghegaen zijnde /
 ende gheladen met swaer ghewichte der

1227

wapenē / so heeftse Koelof niet de zijne licht
 ghe wapent / ende beerdich / de toegen woet
 wetende / haer die berhindert ware / en te
 bergeefs haer sochten tot te helpen / omge-
 bocht. In welcker getal met seer bele van
 den Adel den Bisschop selve is gheweest.
 Welcken nu gestorbe / de Soldaten moer-
 willichlic bermaechent hebben aengedaet:
 zijn crupn ghebilt zijnde / is het lichaem in
 het diepe van een Marasch berfmoort / en
 met slyck overdekt gheweest. Die Grabe
 van Selre r samen met Boudewijn van
 Benthem / mitsgaders ooc Gysbrecht van
 Amstel door dwalinghe der wegen elders
 ghebracht zijnde / zijn by Coeberden seer
 swaerlick gewont inde handen en macht
 van Koelof levende ghecomen. Maer dat
 dit huys ende heerschappie van die van
 Amstel / meesten-deel die van Drecht ghe-
 hoorfaem is gheweest / achte ick niet son-
 der redene gheschiet te zijn. Want gheschick
 terfont ghebleken heeft / het is gheleghen
 in een Landtstreke afghescheyden door de
 riviere den Amstel van Hollandt / palende
 aen het Stricht van Drecht: daer en bobē
 vinde ick dat het een Leen gheweest is der
 selver Kercken van Drecht / ende niet al-
 leene dit / maer ooc dat Goeswijn van Am-
 stel in de selve plaetse het Bisschops ampt
 bedient heeft: het welc hy van selsf geregt-
 neert heeft ende ober gegheben / nae dat hy
 het Wisdom een jaer berecht hadde. Het
 welcke nochtans de Heeren van Amstel
 seer ghemoept heeft / ende aldermeest als sy
 vernamen dat Heuric van Blandin / daer
 sy het niet goet op en hadden / tot successour
 Goeswijn gegheben was. Verhalven sy
 sy met openbare wapenen tegen den nieu-
 wen Bisschop ghetrocken / by haer ghe-
 boecht hebbende tot hulpe Otto den Gra-
 be van Selre. Ende ten lesten berfcheyden
 schaden ende beroovinghen aen beyde zij-
 den geleden hebbende / zijn tot den strijt ge-
 comen. In welcken die van Amstel de ne-
 derlaghe hebbende / dewijle sy gedwoongen
 werden conditien van beyde aen te nemen /
 de Roomsche Coninc Willem mitsgaders
 oock de Bisschop van Colen haer daer tus-
 schen stellende / hebben moeten gehoorfaem
 zijn. Alhoewel Gysbrecht van Amstel den
 soone / soo ick gisse des boorngaenden Gys-
 brechts / van dier tijt af byantschap tegen
 die van Drecht ghebuerichlick gheboert
 heeft. Want als de Ketinens door het onge-
 lück van den Adel geterecht zijnde / int jaer
 1273 seer ggoote bevoerte rhuys maeckte:
 en van daer tot haer genome hebbende ha-
 re nabueren de Drielen / met eenen woddent-
 don

1260

1273

den hoop vielen in Amsterdam; Gijbzrecht heeft met dese behendicheyt haeren aenbal afsghkeert: eerst vermoortwer hebbende met een soete en vriendelicke aensprake de herte van dit woede nde volck/daerna een verbót met de selve ghemackte hebbende / is gheweest haer Hoofstman ende Capiteyn om de andere dinghen teghen den Adel te ver- volgen. Waermede hy so veel zijne saken verschoot heeft/als oock zijnen vbanden/het welcke hy langhe ghewenscht hadde/ een groot tempeest oberghevocht. Want desen heplegher inden sichte van Utrecht ghevocht hebbende / by het welcke hy ooc zijne luyden ghevocht heeft / heeft hy gheplundert de goederen ende besittingen van alle de ghene / met de welcke hy vantschap hielt / als daer waeren voornamelic Gijbzrecht van Abroude / Willem van Rijzenburgh / ende Hubrecht van Bienen. Waer onder / de octaue ghenomen hebbende / is oock schielicken inder nacht nae Utrecht ghetoghen / ende de Borgers verbaest zijnde / ende vraghende wat beduyde de comste deses lghers / antwoorde; dat het viye volck van Kermerlant beghreeden / dat sy die Edelen die daer ghevlucht waeren oft woonplaetse ghenomen hadden / die de ghemeente beswaerden uyt de stadt souden verdryben / ende alle haere goederen den armen luyden gheben: soo sy dat niet en deden / dat het ghewelt teghen de stadt soude worden gekert: De Borgers dooz het schielicke peruyckel beroert zijnde/ ende alreede te voozen niet al te gunstich op sommighe huyden der Edele / eer runnoer ghemaecte zijnde / de Heeren verdrebe n hebbende/ende al den Maagistraet afgeset/ hebben tot haer 40 mannen ghestelt / die de stadt souden regeren / ende den borgeren recht spreken. Den Bisschop / die in Goeswings van Amstel plaetse ghesuccedeert was / de smadelicheyt niet comende liden / met Otto van Selre / volck by een ghebracht hebbende / als hy ginck om die verdreben Heeren weder in die stadt te bregghen / de Kermerg ende haere bontghenooten met méerder ghetal haer daer teghen omakende / heeft moeten te rugghe keeren. Dooz welken voorspoet Gijbzrecht vā Amstel verheben zijnde / heeft terstont die Sloten ende Burgen zijner vbanden aengetaft ende gedestruert: doen by rade van den selven / om dat den oost aenstaende was / soo zijn de Kermerg weder elck in het zijne ghetrocken. De Krijnconijcke van Hollandt boecht hier by dat daerna met hulpe van Floys booz den Bisschop

Johan van Nassou het Casteel van Utrecht Vredelant wedercreghen is geweest/ende Gijbzrecht van Amstel selve gevangen: en dat Herman van Woerden tot brese van straffe wten lande gevlucht is. Maer daer na groot geworden zijnde de selve Floys/die 16 Grave van Holland/den sone vā Willem die vermoort was van den Briesen/ zijn de Kermerg bezedicht en gestelt / Gijbzrecht van Amstel en de andere in genaden genomen: en dat voornamelic tot dien eynde/ op dat hy met veerdigher vlijticheyt van alle de zijne eenen hepleger genotysaē om oozlooge tegen de Briesen te voeren: soude toerusten ende dit wogerecht hebbende / en namaelsooc de victorie gecregen / is hy daerna dooz zijne eygen gebreken alleinkens overwoonnen geweest. Voornamelic onnatic (somen meēt) in hoerrijen/ heeft voorspel gehoude niet alleene boelen benefens zijne huyshoutwe te hebben/maer oock de bedden van andere met oberspelen te beblecken / en niet alleene vande slechten volcke/maer oock edele dochters en houtwen / met wille of tegen wille tot oneerbaerheyt te lockē. Men seyt dat hy Gerrit van Welsen vanden voornaemste adel van Hollandt doen dicwils te hobe commende/ heeft wil- len gebē een seker boel tot een huyshoutwe: dat Gerrit vā Welsen hier op geantwoort heeft / dat het niet en betacende zijn edel geslachte/noch zijn eerlick herte te trouwen zijne hoere: en dat Gerrit daer na Hermāg dochter van Woerden groote maeschappen hebbende / te wijbe genomen heeft / ende dat de selve/Heer Gerrit absent zijnde ende in verren landen gesonden/ vanden Prince die noch het voozgaende indachtich was vercracht is geweest. Welcke injurie voozwaer seer fellick is ghenomen geweest van Heer Gerrit haeren man/vanden schoonvader Herman van Woerden/ende vanden Gorn Gijbzrecht van Amstel. Gude injurien daer en boben/zijn broeder vanden selven omgebacht / ten anderen de ghebanc- kenisse en vanden dooz dese nieuwe boose daet verberstcht zijnde / hertveekten alle te heftichlicker Heer Gerrit tot wrake. Derhalben t'samen comende dñ de machtichste familien van dier plaetsen / conspiratie tegen het leven des Princen gemaeckt hebbende / ende met Floys den Grave van Cuijt / de welcke den selven Prince doodelick haette / en dooz hem voozts de sake gecommuniceert hebbende met den Hertoge van Brabant / hebben voozgenomen dooz listen hem onbersiens te vangen / ende in groot Britannien te voeren. Daerna oock

andere/die sy meest betronde/boornamelic alle de gene die de selve Flozis om Johans des Bisschops van Drecht wille/ tot hare goederē gestelt hadde/ tot de vaet geboecht hebbende/en waer genomen de wege vanden Grabe Flozis/als sy by abonture met zijne Hobelingen naer Holland wederkeerde / niet verre bander Stadt door listē hebbende aengetast/die met hem gegaen waren bluchtende / hebbe hem des nachts op het huys te Audē/aen den inganc van de Drecht in den mont van de Zuyder Zee gelegen geboert. Van daer na tospringe dagē/ als sy hem hemmelicken elders sochten te berdoeren/hem gebonden hebbende op een paert/die van Paerden naest gelegen/ den raetslach door een aenbyngheernomen hebbende / sy op bequame plaetse verborgē liggende/tot groote liefde tegē haren Princese/ zyn onverschens op haerlieden gevallen. Waer door Heer Gerrit siende dat hy hem nautwelick lebende en soude connen wech boeren/en den vervolgers ontnemen/door een stoute daet/ heeft zyn swaert totgetogen/en den Grabe aen het paert hangende doodelic getoont/en is geblucht. De andere van dese factie warē ooc geblucht. Heer Gerrit nochtans met ettelicke van zijne complicen vanden volcke gebangen/is op het huys te Croonenburgh op het welc hy geblucht was vast geset geweest. Hermān van Woerden en Gijfzrecht van Amstel/ tot wyese van straffe zyn tot den lande getrocken. Die met Heer Gerrit ghevangen waren/werde al onthooft. Heer Gerrit selve na het exempel van de seer wyede doot/ met de welcke Tubero en Plinius schrybē dat Attilius Regulus van die van Carthago omgebrachte is geweest/in een tonne namelic/gesloten die met scharpe nagelen vol gheslagen was/ende gevolt is door een lancsaune doot schandelic omgecomē. Hermān van Woerden en Gijfzrecht van Amstel die geblucht warē/berooft van alle hare goederen/zyn met schande en eentwighge ballineschap vertoesen geweest. Daer nae gaf Grabe Jan van Henegoutwe en Hollād

Styne zijnen broeder beyde de Heerschap-pien van Woerden en Amstel land om die in-rechten leen te houden/ de Welcke nae zyn doot (om dat hy Bisschop van Drecht ge-worden / sonder woertelicke hoir oberleden was) Willein toegenaemt de goede weder-geenscht/en tot hem genomē heeft/als erf-goederen hem toe ghepengent eer hy tot het Bisdom gecomen was/ende die door geen recht van het lichaem van Holland af te scheidē en waren. Sommige schrybē dat Gijfzrecht van Amstel naer de doot van Grabe Jan ghecomen is om het zijne weder te epischen / en began Amstel-dam-inghenomen hebbende/ het Casteel dat by den Ammerack lach / met houten Brug-gen/Deften/ende Toornen te stercken ende vast te make/en dat hy hier door so wel te-geen hem selve het vier van opdicheyt ont-steken/als de saken der inwoonderē by na in het waterste gebaer gebracht heeft. Want de herten des volcs vanden lande verbit-tert zijnde /ende als om eenen ghemeynen brandt te blusschen verweert/ de Wyesen en de naest ghesetene den blif van de Kemmers helpende / hebben lichtelick geslechte en verbrant die bebestingen de welcke met met allen en waren tegē meerder gewelt; nademael dese / al hoe wel datse seer groot zyn de brant en der oorloge met tegenstaē en connen. Dorchalben ooc hy selve is ver-dreven en het Casteel/daer ick van gespro-ken hebbe/ter aerden ghewoopen/ en al soogantschelic verdelicht/dat het daer na noot-opgemaeckt en is geweest. Maer op wat plaetse dat het eugentlic gestaen heeft/can ick niet sekere seggen/dan datmen tot het verhalen van andere / als van handt tot handt gegeven/caden mach/dat het gestaē heeft aen de westzijde vanden Ammerack/ soo ic aengetoesen hebbe/tusschen de Gude en Papen-brugghe. Want datter hoor bele-jare/als men op die plaetsen nēvnde huysē oprichte/geboude zyn geweest sekere ge-broke muragie onder de aerde/te kernē ge-bende eertijts aldaer een groot geveerd ge-stam te hebben/verhalen de oude luden.

Het IV Capittel.

Dat het begriip der Stadt door verwillinge der Gravē verscheydentlic is vermeer-dert:ende ten lesten omringt met eenen steenē muer. Alwaer ooc den name ende oorspronck deselven, ende andere saken tot lof der stad cortelic ghestelt zyn.

Let ons nu tot de stad selve comen; want den oorspronck by nae ende haer oorsprong heest hem selven tot het ge-nē dat alreede gesept is/geopēbaert. Want inden Gijfzrecht van Amstel al-

daer een Slot/ oft Drecht/bā zyn ballin-schap weder ghekeert zijnde inghenomen; ende het Stedeken met Toornen ende andere bebestingen groot ghemaeckt heeft; soo is het openbaer dat ter selver plaetsen

ende van eenighen name alreede hoor dien
tijt ver is ghevoest. Ende boortwaer datter
pers gheweest is/ bejalsben dit / leert den
brievan Floris / den welcken seker is dat
hy in zijn vijfen twintichste jaer boort zijn

overlijden die van Amsteldam/ noch staen-
de onder de heerschappie vā de Heeren van
Amstel/gegebe heeft. En dē selden so hy int
Latijn in der stad- camer betwaert wort/
hebbe ick hier in Dupts. heel hy gevoecht.

Floris Grave van Holland ende Zeeland, ende Heere

van Vriesland, allen die dese teghenwoordighe sien sullen saluyt: Vwe
gantche vergaderinghe wete, dat wy goet ghevonden hebben, wt te
nemen de lieden woonende by Amsteldamme tot restitutie der schaden,
die wy ende onse lieden haer ghedaen hebben, van nu voort aert
van alle exactic van onsen Tol, met hare eyghene goederen die sy voe-
ren ofte vervocren, over ons gheheele landt: Tot ghetuyghenisse van
welcke sake wy dese teghenwoordighe schrift met onsen Zeghel heb-
ben doen bevestighen: Ghegheven by Leyden, Sondaechs voor den
dach der Apostelen Simon ende Iudas. Int jaer ons Heeren 1275.

Welcken Brief / int 16 jaer daer naer /
met een herhaelde hantschryft / banden sel-
vē vernieuut is. Daer na de Rhyjn-cronijc-
schryver terzont na de moort van Floris /
daer hy verhaelt dat het huys te Dordē be-
leght is gheweest van Willem Bisschop van
Drecht / doen boortwaende de zijde der
Noordenaers / maectt oock met naerne
(welck ick oock hier te hooren aengheroert
hebbe) ghewach van Amsteldam. Want
daer verhaelt hy dat Jan Grave van He-
negoutos met zijnen Wegher t samen geto-
men is / op dat hy Dirck van Haerlem / die
dat huys teghen den Bisschop dapperlick
bescheerde / ontfetren soude. En dit wort
gerefereert op het jaer 1296. Daer itae in
het jaer 1342 Willem de vierde Grave vā
Holland van dien naerne / verschepden pri-
vilegien der stad ghegheben hebbende / het
recht oock der bylheynt met stede rechten /
hoe verde dat het naimelick strecken soude /
heeft hy doen alsoo beschreben / dat op de
Oostzijde / buyten der stad die Hofstede vā
Jan Witten boort / de pale van hare bylheynt
gehouden soude werden; ende op die Noort-
zijde tot aen het groote Gods-huys landt;

op de Westzijde / aende iuppersten egge van
der lane / die licht in Ysbrandts landt / ende
streckende naer het Zupden ende naer de
Nesse. Ende dat die dingen haer alsoo sou-
den hebben / alsoo sy metter gracht begre-
pen waten. Ten lesten dat den halben
stroom van het Tije de bylheynt vā de Ha-
ven soude eyndigen / ende boort streckende
int Tije langhs den Dijk Oostwaerts
bystich roeden. Waer tot men lichtelick af-
nemen can / (hoe wel de plaetsen / die ghe-
noemt worden / nu afgegaen zijn ende her-
oudet) hoe cleyn het begijp der stad doen
is gheweest. Want dien gantschen dijk / nu
een seer groote strace / Zeedijk ghenoeemt /
is dan buyten der stad gheweest; noch daer
en schijnt nauwelick ver / dan ontrent den
Dam ende den Annerack (inden Brief
de Haven ghenoeemt) bedoont gheweest te
zijn. Naer den Brief selve / nademael hy in
Duptsch in des Stadts camer betwaert
wort / ende de eerste beginselen der Stadt
natuerlick afmaelt / sullen top alhier met
formuliere ende solemnele woorden dies
tijts wat int breede / ende soo verre het ey-
ghenlick dese sake aengaet / by voeghen.

Inden eersten soo sullen die Palen van hare vrijheyt wesen op die
Oostzijde vander poorten aen Ians Witten Hofstede; op die Noortzij-
de aen het groote Godshuys-landt; op de Westzijde aenden uteren egge
vander Lane, die legget in Ysbrandts landt vander Zuytwijnde op de
Zuyt-zijde inder Nesse tegens der Lane over; alsoo alst metter graft be-
begrepē is, en in die Haven ten halvē Stroom tot int Ye, en voort strec-
kende int Ye, langs den Dijk Oostwaerts 50 roeden buyten den Wint-
molen, die Heere Willem van Ooschoorne van onser wegē makē dede.

Daer na nae Willem/zelbrecht van Bey-
eren/die 23 Graue van Hollandt heeft we-
derom de palen der stad doen wtbreiden/
ende heeft een veel grooter deel land is
daer by gheboecht/namelick van hondert
Roeden:ende zijnen Sone Willem die hem
terstont ghebolcht is/ heeft gewilt dat het
bzpdom ober het Tje tot aender Wolewijn
wtghebrept sonde zijn. Waer van ooc noch
de Wyeben zijn met het handtecken der
Graven ghetecken: van de welcke den
eersten t'nt jaer 1380; den anderē t'nt jaer
1490 gheschreuen is. Nochtans en is de
stadt doen noch niet beghonnen ghewoest
met eenen muer ommeringht te worden;
het welcke eerst by nae hondert jaer daer
nae gebeurt is/ regerende nae Kaerle Her-
toge van Bourgongien/ zijne dochter Ma-
ria getrouwt hebbende Maximiliaen. Want
doen heeft men begonnen van dozloghen
aen alle zijden te hoorren/ ende de mueten
zijn terstont begost gewoest t'nt jaer 1482/
maer de Reguliers ende S. Antonis pooz-

te zijn de nabolghende jaren gebouwt ge-
weest. Het welcke noch hedensdaechs de
opschrijft aen S. Antonis poozte ghestele
betuycht; welcke het jaer 1488 wtwijst.
Dese mueren zijn van careel steenen ghe-
maect ghetweest / ende niet van ghemeent
oft slecht werck/ maer aen malsanderent
houdende ende tornemende / ende onder
meest met witte ghehouwen steen conste-
lick gemaect/ de welcke nu / behalven S.
Antonis ende de Reguliers poozte en daer
en boden ettelicke torens/ zijn gheslecht/
het begrip der stad wtghebrept zijnde/
ende een aerden schantse ende een seer bree-
de gracht/ daer by gheboecht. Soodanighe
nienwe seucht; ende glants aen alle can-
ten wtwijfende / toont haer de stad allen
den ghenen die de selve aensien: Soo dat
in eene stad nu vele steden/ jae een werelc
zy: ende tghene dat Ausonius eertijts van
Colouise geseyt heeft/ waerachtelicker van
haer gheseyt can werde n.

Int jaer
1585,
waer van
wy ter-
stōt spre-
kē sullen.

*Hec modo quadruplices ex se quum effuderit urbes,
Non tamen exhausta sentit dispendia plebis.*

Want op dat ick dit by-nae met de wooz-
den van Junius segghe/ hier is inder daet
de merckt/ende den winckel van dien ge-
winsoecker Mercurius; die met zijne roe-
de/ die by in zijne handen draecht de herten
der Coopliden gouberneert ende regert/
als by de sommige het leven tot der hellen
wederom treckt dooz een soet windeken
van teghenwoozdich getwin/ende van ber-
wachren woecker; andere dooz verlies en
quade schulden/ende met de schulden dooz
schaden inder Hellen laet dalen. Waer wt
het ghebeurt / dat hier die deure van her-
bergicheyt (Daer Callimachus hā spreect)
nimmermeer ghesloten en wort ghebon-
den. Maer datse gheduerichlick versocht
wort ende open staet booz den Spaignaer-
den/Italianen/ Engghelschen/ Schotten/
Franchoisen/ Doochduytschen/ Sarmack/

Cimbzen/ Sueden/ Normanne/ Denemar-
kers/ Lieflanders/ Polacken/ Prussen/
Moscoviters / ende soo daer noch eenighe
andere onder den doortpole schuylen. Dit
sal dan zijn die oprijvende Venus/ die Ap-
pelles haer aenschijn tot de zoute baren
stekende/ende r'hapzont windende/ schijnt
te hebben willen afterecken. Dit sal segghe
ick/ met rechte/ zijn de gene/ die t'heele Ne-
derlandt hare Spijcamer (het welcke Cato
t'zijnen tijde van Sicilien seyde) jae oock
haer CORENSCHVRE herkenne/ en
noeme. Waer ober dese beerskens van den
selven Had. Junio gemaect zijn/ die t'self-
de met de eerste letter van elck beersken
t'samen gheraep betuyffen / die wy niet
onbeguaem geacht en hebben wt het La-
tijn verduytscht hier by te boeghen.

A lsoomen seyt begoot certijts een goude reghen
M et rijckdom groot begaeft het Eyland van Rhodes.
S icilien had den naem van Corenschuer ghekreghen
T ot der Romeynen baet. My heeft oock een Princes
E ervveerdich God ghestelt en in goet doen floreren.
L uftich ben ick beset vant Water. Poelen sacht
D oorstrijcken mijn Landouvv. Op palen vast fonderen

A enfietmen het ghebouvv van mijn daken gheacht:
M eer is hierom de gront, dan't ghetimmer van d'husen,
C ostelicker oock vermaert: door svvaren arbeyt
O p t'houtich fundament, 'tis niet om te vergusen,
R ijfen hooch tot de locht oock mijn Kercken gheheyt.
E en vvijs beroemde schoot des Zees spoelt aen mijn palen,
S onder vrees van Neptun soo menich Schip daer stalt,
C omende van't ghevveft, vvaer uyt Phoebus syn stralen
V oortbrengt; of daer hy vveer vermoeyt ter aerden valt.
V ervolick oock dees vveer, met het voedende Coren
R ijclie, dat in mijn Landt nochtans niet vvort gesneen:
V oorvvaer zijn met dees vloet Gargara noyt vercoren;
A l vvaer Momus Rechter, hy soud' nochtans met reen
N och my gheven de Croon boven Ceres landouvvren:
T e recht altoos vermaert en door granen gheacht.
N iet t'Africaensche Landt mach eenich lof behouvvren
E n vvast noch soo beset met Schueren alst vvcl placht:
D e Coren-schuere ben ick van't Nederlandt verheven
E nd' als ick schatten veël opbreng tot s'lants profijt,
R echt soo geef ic ooc uyt voetsel tot s'menschen leven;
L outer als een Buyck vet, die t'sock verspreyt met vlijs
A en d'ander leden al. Hierom met goede reden
N eem ic van s'Keyfers Hant op mijn claer hooft de Croon
D oor deucht ende voorspoet: Vrou boven alle steden,
T ot een prickel van lof voor mijn prijsers ydoon.

Welck leste beestken is als een voorspellinghe/soo wel om de vermeerderinghe der stad dickwils daer na hernomen/als om de Indische ende wylantsche navigatien/de naeste jaeren gheluckelick van die van Amsterdams eerst versocht; de welc-

ke noch tot den dage van heden/met groote succes ende groot profijt der Wozgheren/ ghepleecht worden/ soo datmen niet rechte de AMSTEL nu alsoo sprekende daeren boven soude moghen inboeren:

*Indus & Euphratos & quæ patet extrema CHINA;
 Quaque etiam prisca non cognita Orbis in Orbe,
 Huc mea vela fero; referoque per Æquora classem,
 Nunc Euphrate ipso, nunc AMSTELA clarior Indo.*

Dat is:

Daer Indus en Euphrates haer met China gaen verspreyen,
 Daer oock eertijts geen werelt meer te wesen werdt gedacht,
 Gacick AMSTEL mijn seylen heen, en wederom t'huys leyen,
 Nu boven Indus en Euphrates rivieren hooch gheacht.

Maer van dese dinghen / als wy daer ghescomen sullen zijn /sullen wy oock terstont bequamelicker handelen. Nu moeten wy hier by voegghen de wtlegghinghe des naems der stad: de welcke datse van de Riviere de Amstel ghenomen moet zijn is blypen alle t'wojsel. Want de Sluys / die tusschen de Amstel ende den Ammerack gestelt is / door de welcke de binnen-wateren wtghelaten plegghen te worden; ende de buyten-wateren wtghesloten / heeten noch heden ten daghe niet alleene die van Amsterdamme / maer oock int ghemeyn alle Hollanderse Dam. Waer van daer oock zijn de namen van soo vele steden ghelyckelick wtgaende / Schiedam, Rotterdam, Edam ende andere by haer hier en daer. Daer en bouwen bevinde ick dat het wooydt Dam (op dat die van Amsterdamme ende de Hollanderse ooc voornamelick van dese antiquiteyt coemen mogghen) oock van Cornelius Tacitus wooyt 1450 jaer by na met de selve beteeckeninge in de welcke het nu gebuyct wort verhaelt is ghetweest. Want hy heeft

wtduckelick verhaelt in het leben van Agricola dat Daum oft Taum by den Engelschen beteeckent heeft een spuys. Ende dat Enghelant eertyts van colonien der Welgen voornamelick betwoont is getweest / verhaelt Cesar; ende dat wy oock een tale eertyts ghebuyct hebben (ghelyck ooc de Franchosen) aldernaest comende de Welghen ende Doochduytschen / hebben wy elders betoefsen. Amsterdamme dan oft waerachtelicker Amsteldamme / sal niet anders zijn als een waterlepdinghe ofte spuys / ende waterpoel van de Riviere Amstel; oft een sluyse oft veel eer een cluyse / gheordonneert om de wateren te bedwingen oft tot te deplen / nae datse sullen schijnen aen te comen oft a ste loope. Op welcke wtlegghinghe Nicolaus Camillus eertyts ghesien heeft / als hy met soodanich een berg / niet gantsch oncierlick / de stede zyn der gheboorten (want dat hy een Amsterdammer ghetweest is / sal hier nae gheseyt worden) verreerde:

*Hæc illa est BATAVÆ non ultima gloria gentis,
Amnis cui nomen, cui cataraëta dedit.
Dicta prius DAMVM raris habitata colonis,
Cum contenta casis rustica vita fuit.
Hinc AMSTELDAMVM jam facta celebrior, atque
Fortuna crevit tempore nomen item;
Urbs benè nota propè atque procul distantibus oris,
Dotibus innumeris suspicienda bonis.
Dives agri, dives pretiosa vestis, & Auri,
Vt pleno cornu copia larga beet.
Quod Tagus & Hermus vehit & Pactolus in unum,
Vere hoc congestum dixeris esse loco.*

Het vijfde Capittel.

De gelegentheyt der Stadt en des lants aldernaest daer aen gelegen: als ooc een beworp der Rivieren, soo wel die in de stad als die daer voorby loopen. Alwaer ooc van het Tye, oft veel eer het Ye, en van de grootte, straté en gront der stad, en wijse van huysen te bouwen, item vande Sluysen verhaelt wort.

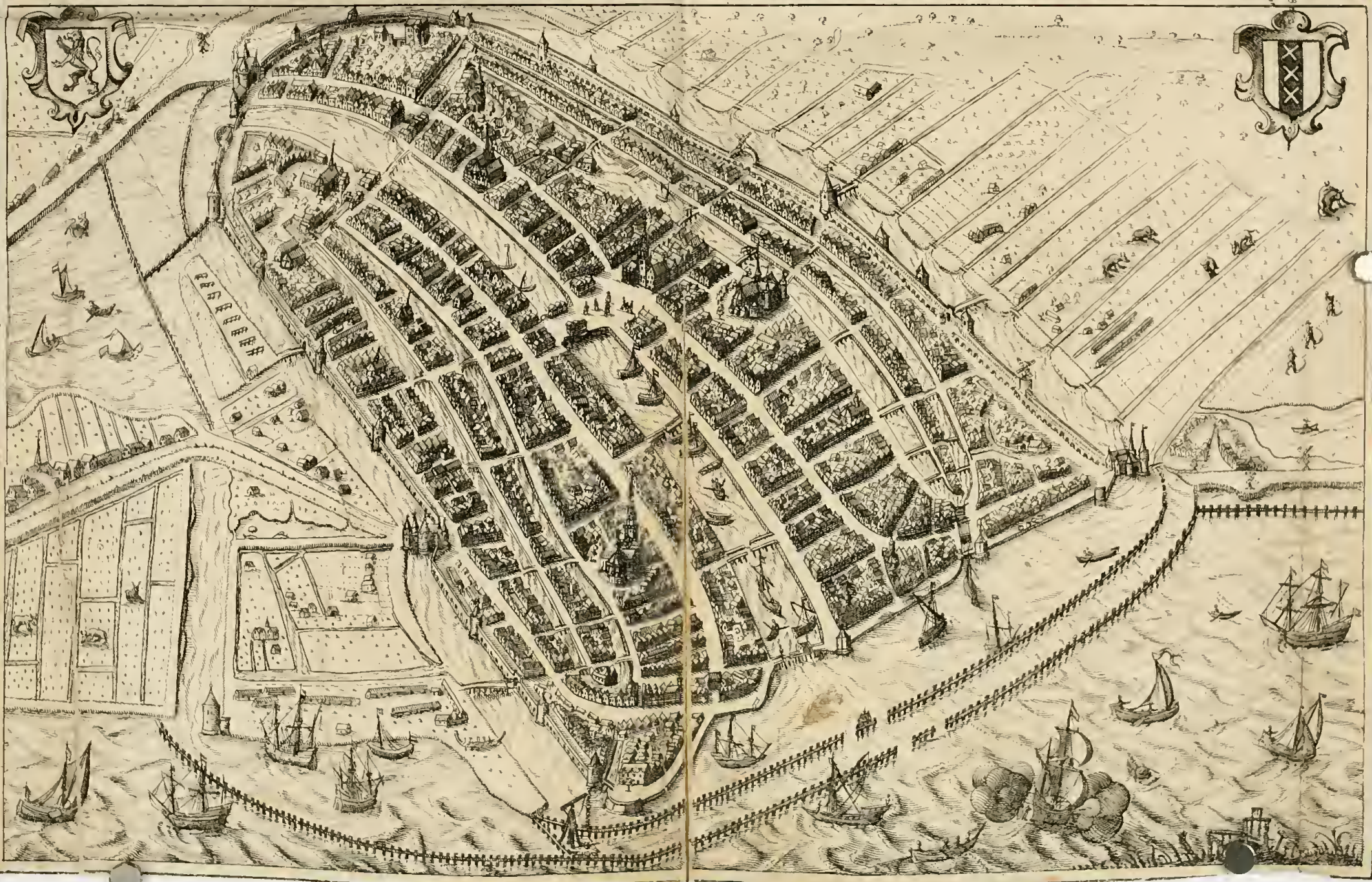
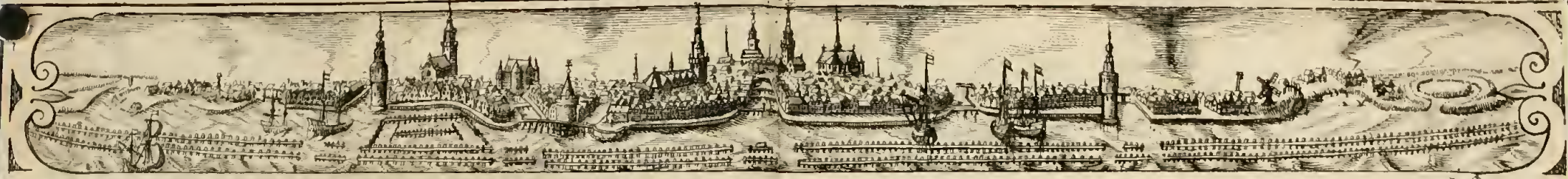
Maer de gelegentheyt der stad is soodanich: De Riviere Amstel / daer ick van gheseyt hebbe / in de stad comende van het Zuiden en met eenen rechten loop tot de Dam-sluyse loopende ende aldaer inden Ammerack

wtgelaten / na het wooyden / wort vermengt met het Tye; ende deylt alsoo de stad in het midden. Waer van oock het Westersche deel De nieuwe Zijde; dat aen het Oosten is / wooydt de Oude geroemt. Aen de Zuidzijde oock van de Dam-sluyse / behoude de Amstel

Amstel haeren naem / ghemeynlic e' Rokin;
aen de Boorzijde / waer se in het Eje gaet /
ontfauctse den name van Ammerack. En

die haringhen / die op seker tije des jaers
ontrent Enchusen ende Medenblick ghe-
handelen worden. Vhuken

AMSTELODAMUM EMPORIUM

Amsel haeren naem / ghemeynlic t'Rokin: aen de Noortzijde / waer se in het Tje gaet / ontfauctse den name van Ammerack. Ende terstont ober de ribiere Tje / nae het selve Noorden ligghen de Waterlanders / van Plinio Frisabones ghenoeemt. Maer van de Westzijde der stadt / zijn die van Haerlem ende de Kermerg / eertijts by de Gude Caninefates geheeten: aen het Oosten bejegenē Wesop / Mupde / en de Soeplanders: aen het Zuiden die van Amstelbeen ende van Vtrecht.

Het landt voornamelick inden winter / by mijnen bander stadt voort gheheel ende van alle zijden met stil staende wateren oberdeckt; hoe wel dat nae Soeplant / den gront soo waterich noch broeckich niet en is / maer begint te verheffen / een mijle terstont vander stadt / boven Mupden ende vele heubels te worden.

Maer het Tje van het Westen na het Oosten / met een groote ende topde gracht (de welke eertijts clepne ghetoest is / de stranden van de Zupder-zee noch niet tot ghegeten zijnde) het Noorder deel der stadt door by loopende geeft een seer schoone reede voor de schepen. Alwaer oock die gheheelde syde met een dobbel reke van palen bevaert dient in plaesse van een holtwerck / ende verlaet het Tje soetelick voor by loopende in de Zupder-zee. Ick noemet Tje / meer den ghewoonelicken als den natuerlicken aert des woortz tot drucken. De. Want zijnen rechten ende ouden name is Pe gheweest. Gelyck noch hedensdaechs de bycken der Huncen dat houdē / de welke altijt Ye, ende niet Tje, boortzijghen. Ondere andere de privilegēte van Willem de vierde / de welke top boven gestelt hebben / can dit claerlick te kennen gheben; ghelyck oock een ander daerna van Willem de sefte Albrechts van Beieren soon / den selven Amsterdammers ghegunt: in de welke het woort Ya tweemael voortōt / met de epgene woortde / als volcht: Item dat haer vrijhede meerder sal wesen boven haer oude vrijhede, die sy nu hebben int Ye, tot onder Volewijck toe, int Ye. Dit is ghetecken int jaer 1409. Ende daer is noch een ander vanden selven int jaer 1413 / den luyden van Kopnerstop / van Wpleveldt ende van Achejoven bergunt van grachten ende waterloopen inden Amstel te brenghen / waer men dit mach lesen: Voort hebben wy den selven goeden luyden ghegunt te wateren inden Amstel, ende voort inden Ye. Ende dit gheboelen helpt voortwaer niet weynich / dat

die haringhen / die op seker tijt des jaers ontrent Enchusen ende Aedenblich ghevanghen worden Ybucken ghenoeemt worden. Want de ribiere Ye met eenen langen steert tot die bunnen meypen van Waterland (als Nideljhe ende Purmerjhe) toe dese buptenste voortdrjvende / niet alleene Amsterdammē maer oock Edammē voor by passerende / loopt tot Enchusen toe. Ende dat se eertijts in de Izel gheballen heeft / en dat hier tot / door het by comen vant Pe de name van de Izel gespōtē is (de welke top elders betwijfen ten tijde van Strabo Sala ghenoeemt te zijn) soude ick niet sonder oorzake segghen. Want de Izel eertijts / als dese Zupder-zee noch niet en was soo seer versprept ende verbreedt / en heeft haer niet / ghelijck nu / by der stadt Campen in dien openen inham / die top de Zupder-zee heeten / terstont begheben / ende den name ende oever verandert; maer eenen tijt lanck in een vaste gracht midden door de ackers loopende / ende aen den zijde het swarte Water / aen d'ander Pe (daer top van spreke) ontfangen hebbende / als sy de Cupuder en Staberen gepasseert was / in vele deelen ghebeelt / heeft den name van Flebum ofte Die epndelinghe aenghenomen. Voorwaer datter seer vele lants / tusschen Staberen ende Enchusen / oock mede tusschen Hardertijck / ende den weganck van de Izel by Campen / alwaer nu een groote Zee open is / eertijts getweest sy / sal niemant die den onsekerē gront van dien oever ende gantsche streke ende wateren aenmerckt / met rechte comen loochenen. Maer wannēer ende door wat inbrecken der wateren dit gheschiet sy / can ick niet anders seggen / dan dat van de Grachte van Drius in de Izel de occasie ghenomen sy. Want / de Izel hier door vermeerderd zijnde / de lanpalen van Oberisel ende van Drijslandt / aen dese zijde van den Rhijn aen alle zijden opghegheten zijnde ende verteert; aen d'een zijde door dien ghegraven Rhijn / aen d'ander zijde door de groote Zee / zijn epndelinghe in een Zee / de welke Tacitus noch in zijnen tijt ende Plinius alleenelick oock Mepzen ghenoeemt hebben / verandert. Maer detwijle top oock elders ende op zijne epgen plaetsen hier van breeder ende neerstelicker handelen / sal het hier ghenoech zijn int voort by gaen / soo vele als om de sake te verclaren ghenoech sy / te kennen ghegheben te hebben.

Siet Emanuel de Metere in zijne com-met. der Geschiedenissen van Nederlandt

Doorts den omvangh der stad / soo bere als sy eertijts met eenen steenen muer / daer ick van gheseyt hebbe / ommeringht was / behinde ic niet boven de 4920 passen ghehadt te hebben. Ende desen selven omvangh hoe groot die ghevoest sy can men oock daer van af-nemen / dat oock heden den omvang van Antwoerpen / t'samen met de bebestinghen van het Casteel niet vele meerder bevonden en wort. Want sy tellen 5635 passen / soo de rekeninghe slechts wel ghemaect is. Naer hoe gheweldichlick Amsterdanme daer nae in haer begrip de naest voozleden jaeren vermeerderd sy / sal hier nae t'zijner plaetsen geseyt worden. Naer den grondt van de binnen stad / soodanich wy gheseyt hebben te wesen byuten ende het landt daer by gelegen / is insgelix hoochtich en gesel als swemmen de op de waterē daer onder liggende / ende wijckende den boestappen / oock niet seer licht getwichte ghedrukt zijnde. Derhalben niet alleene de kercken ende andere gemeene ghestichten / maer oock de huysen der Borggheren al onder een (het welcke ooc Junius in zijne beersē hier boven aen ghevoert heeft) en connen eenichsins ghetimmert worden oft staende blijven / ten sy dattet palen inder aerden ghehept worde. Ende dat wort meest op deser manieren volbracht : Erst graben sy op de aerde / langhs henen te dier plaetsen / daer het fundament moet ghelept worden / ses oft acht boeten diepe / ende daer brengen sy in twee balcken van de lenghde van het fundament oft den muer die te bouwē is / en onderlinge / na die dichte des selven muers die opgherecht moet zyn / gelyckelick verschepde die sy daer na / met vele dweersche houten alsoo t'samen binden / datter als sekere gaten ende spacien zyn / in de welcke sy daer nae stucken houts oft sekere ronde palen beertich oft vijftich / oft tseftich boeten lanc / na de minder oft meerder grootte van de timmeragie die daer op sal staen / inboeren / ende seer baste indē gront hepen / soo vele palen by den anderen voegghende / als de plaetse oft wijder van een yder gat oft spatie houden can. Ende dan eerst setten sy daer op onbetwagelic het fundament

van de timmeragie van gebacken oft biercanten steen. Ende hoe vele soodanigen ghepden grondt cost / cammen hier tot estimeren / dat ghemeinelick sulcke palen / elc nautwelix onder eenen daelder vercocht worden. Ende nademael van de selve dy hondert / oft vijfhondert / oft oock duysent dickwoils nae de grootte der timmeragie van noode zyn / hoe hooge de somme loopt / daer by mede ghedaen zijnde / behalben den loon der arbeiders / den prijs bande erbe / can een peghelic licht verstaen. Doorwaer de ghene die dit door erbarenhept wel werten / segghen dat de onkosten van den gront en fundamentē dickwoils de reste bande timmeragie gelyck zyn / oft ooc te boven gaen.

De voornaemste Straeten, aen de oude spde zyn de Warmoestraet ende den Nés; item den Zeedijk : ende die van S. Antonis poorte onlanc; de Nieustrate ghesheeten: Aen dander zijde is de Calvertraet en den Nieuwen Dijk. De andere zyn niet Straeten / maer Mercken, oft Straeten dweers loopende / oft Burghwallen ghenoecht; de welke door tusschen loopende wateren gheschepden / verschepden Eylanden maken. Want de Amstel (behalbe de middel gracht / de welke wy gheseyt hebben dat inden Ammerack door de Damsluys ghelaten wort) berdeylt haer daer en boven door de Grimmenesse ende d'Osse-Sluys in hier grote Rivieren oft grachten; de welke insghelijx van het Zuiden na het Noordē wederom door twee groote Sluysen / de Haerlemmer namelick ende van de Colck / worden vermengt met het Tje. Twee van dese Rivieren de Oude Sijde; ende twee / de Nieuwe doorpasserende deplen op tē nieuwelcke zijde in twee deelen; ende voegghen die insghelijx hier en daer met houten ende steenen brugghen weder aen een. Onlanc / het begrip der stad ver grootet zijnde / so gheseyt is / soo zijnder nieuwe grachten / en nieuwe waterledinghen ende Burghwallen tot de voorgaende geboecht / ende met groote costen ende grooten arbeyt seer vele houten brugghen wt het midden der wateren opghetrocken / ende andere treffelike wercken ghestelt : van de welke wy hier naer bequamelicker spreken sullen.

De Straeten.

Sluysen ofte watergeleyden.

Int twee de Boec.

Het seste Capittel.

De Timmeragien der Kercken ende Cloosters van de Oude Sijde.

Dit sy ghenoech int ghemeene van de Stadt / ende haere eerste beginselen ende eerste ghedaente. Nu moeten wy pock een weynich naerder de

binnenste deelen / ende voornamelick de gebouwen ende kerckelijcke ghestichten neerstelick besien. Wy hebben gheseyt dat de stad in twee deelen gedeelt is / in de Nieu-

de Oude Kerk.

wo ende Oude Sijde : van de welcke in de Oude is de Prochie kercke / nu genoemt de Oude. Eertijts / als sy eerst gewort wert / is sy der betwaringe en eere van S. Jan Baptiste / en de Bischof Nicolaes geleycht geweest. Sy is begonnen ghetweest gebouwt te worden booz twee hondert jaer / ende vele jaeren daerna is eerst het werck volmaect ghetworden. Want / int jaer 1500 is sy noch met vele Capellen grooter ghemaeckt / als oock den Tozen doen niet bele te beduyden en hadde / de welcke eerst int jaer 1566 bande fondamenten opgerecht / is nu met een spitse weerdich om sien ende constelick gjaarbept / na den Hemel verheben. In den selben / behalben de groote Clocken ende Dretwercken / de welcke van buyten booz den aensinders rontomme onverboghen zijn / veel clockkens met een bequame temperinghe der toonen zijn alsoo ghemaeckt / datse met een liefflick accoord elcke uren luytlich boozspelen / ende de selve in halbe uren deplen / met groote barmherticheit der aenshouders. Sy willen dese eertijts 33 Altaeren ghehadt heeft: Priersterlike cleedinghe oock van grooten prijs / midtsgaders oock een Ciborie van Silber van 70 marcken / by de welcke sy noch een ander gheboecht hadden verre van meerder coste ende prijs: sy hebbense ghemeynelick genoemt de Ciborie van het lichaem Christi. Genen seker Aetheur sonder name / die ic by my hebbe metter hant gheschreven (die booz hondert jaer somnighe saken van Amsterdanne / ende booznamelic dese kerckelicke / int booz by gaen gheschreven heeft) maect oock ghewach van een perfect ciraedt (Mundi Perfecti) 52 boeten hooghe. Ende dit woort / ghelijck meer andere des pausdoms / genomen tot het Heydendom schijnt gheleben te zijn. Want in de offerhande van Ceres / dat alder verborghenst gehouden werde / noemden sy Mundum, welcke te sien sy een lasterlick stuck achten booz een die niet ghewijst en was. Waer wt Apuleius seyd: Majus piaculum decernis speculum Philosopho, quam prophano Cereris Mundum videre. Dat is te seggen: Ghy beslypt een groter seyt te zijn eenen spieghel booz een Philosoph / als booz eenen onghewijden te sien het Cieraet van de Goddinne Ceres. Ende ick verstaet dat dit Cieraet ghestaen heeft inden Choor, te boven gaende de hoochde van een Calomne: ende datmen de Ciborie hier inne plach te sluyt. Maer alle dierghelijcke dinghen de Cloosterlieden verre besonden zijnde / ende de periode

van dese Hierarchie gheepndicht / en nu onder de boeten liggende / zijn met den anderen berdwent. Ende in hare plaetsen zijn ettelicke dienaers des Goddelicke woorts met de stemmen der kercke / den vaer sulcx begeerende ende toestaende / ghetozen / die den volcke Gods woort leere. Vande welcke wy t'zijnder plaetsen hier naer spreken sullen.

Behalben dese kercke isser noch een Capelle aen het eynde vande Waermoeskraet, S. Olof toeghepghent; met een Capelle gelijk den Tempel van Hierusalem met het graf des Heeren by gevoecht, so de woorden van eenen sekeren schrijver sonder name / boven oock aenghevoert luyden. Sommighe willen dat de outste ende eertijts de booznaemste kercke ghetweest is / die inden Nestaet / welcke men ghemeynelick S. Pieters kercke oft Capelle noemde. Nu is het de Wleesch-halle. Ende ten is der waerheid niet ongelijck / dat de lieden Wisschers zijnde / soo de tijden doen waren / S. Pieter die een Disscher ghetweest is / het boozdeel van eere ende bescherminghe / der plaetsen die sy bewoonden toegheozaghen hebben.

De Cloosters der boozgaende Prochie zijn seer vele gheweest. De eerste plaetsen schijnen haer toe geschreven te hebben de Minnebroeders, alwaer nu de wooninghe van twee Dienaers des Goddelicken woorts / ende van andere bozgheren is: De tweede de Broeders van den derden Regel van S. Franciscus / Pauliniani; De derde de Brockens inden Res: van welcke Pauliniani somnighe / die sy Tertiaen noemden / te vele volcx moghelic ende te overbloedich in getale zijnde / zijn na booz ghetweten / int jaer 1457 / ende een seker deel landts bervegen hebbende / hebben aldaer een nieuwo Clooster met een kercke ghehout / so de Cronijcke van booz onlanck int licht ghetomen aenwoest.

Ik bevinde oock datter dertien Vrouwen Cloosters zijn gheweest: namelick van Jonnen van S. Augustijns orde vijf: van de welcke de twee namelick van de Oude ende Nieuwe Jonnen waeren / daer nu de Gasthuysen zijn: De andere dvy zijn ghetweest van Marie Magdaleene, Agneete ende Catharine. Daer nae der Sulfers vanden derden Regel van S. Franciscus / worden der ses getelt; van de welcke het eerste van Vrsule, oft van de elf duyfent maechden / ghenoemt: nu e Spinhuys, waer van wy hier naer spreken sullen. Het tweede van Cecilie, het derde van Barbara, het vierde van Clara, het vijfde van Marie, het sefte van

S. Olofs Capelle.

S. Pieters Kercke.

Mannen Cloosters.

Weggeven van Theodorus Velius in het jaer 1604

Vrouw Cloosters.

Margriete. Van de welcke het Clooster van Cecilie / nu is het Princen hof. De andere teghen ober by de Wortelmarckt vreen na den anderen staende dienen tot wooningen. Woortder van alle soorten van bekeerde oft van penitenten isser een gheweest / oock bander Augustijnen oorden / genoemt van Bethanien; nu de ghemeyne Schole. Dat dit / hoe wel het nieuwer was / eertijts in rijckdom wtgenomen heeft / verhaelt dien Auctor sonder name / die ick gheseyt hebbe. Die oock dit daer by boecht / dat de bedorvene vrouwen ende die haer tot hoerrijde begheben hadden in zynen tijt / dat is ontrent het jaer 1500 niet meer / oft emmers seer qualic in het selve zyn toegelate gheweest. Tilus in de Cronijcke der Coninghen van Franckrijk wijst aen dat sulck een Collegie te Parijs int jaer 1494 eerst inghestelt is gheweest. Het leste is gheweest der Sororicellarum (die anders de

Swarte Susters ghenoemt zyn) ober de crancke ende booznamelick booz de ghene die de beste hadden sorghe draghende. Dit stont by de tweeede Brugge / ober de welke men gaet tot de Oude Kercke nae den Zeedijck. Een deel des selbes beslaet nu op den Zeedijck het huys daer men de Convoyen ontfanght / genoemt Convoy-huys.

Aen dese zijde is oock gheweest dat schoone Gasthuys / het welcke gemeenlic Gasthuys ghenoemt is gheweest. Ende dat is tot twee Gasthuysen van S. Pieter / ende Elizabeth aen de Nieuwe Sijde by't Stadt huys aen de Oude berker gheweest. Ende de boozleden jaeren is het wederom op eender plaetse gheset / soo wy hier naer verhalen sullen.

Wuyten S. Antonis Poorte eertijts / nu binnen het begijp der Stadt / is het Convent der Maelaetschen. Waer van wy oock hier naer spreken sullen.

Het Gasthuys.

Het sevenste Capittel.

De Kercken van de Nieuwe Sijde ende Cloosters van beyden gheslachte.

De Nieuwe Kerc.

De Brochie Kercke bande Nieuwe Sijde is ghefondeert int jaer 1408 / oft soo andere schrijben 1414 / in schoonheidt van wercke onder de booznaemste Kercken van Europa met rechte te tellen. Sy is volmaeckt gheweest by na 100 jaer / naer dat sye begonten was gebout te worden. Dese is oock niet min dan 34 Outaren toegrengent gheweest : instrumenten en verclerselen der Priesteren totnemende schoon en costelic. Sy heeft tot Beschermsters gehadt de Maget Marie ende Catharine. Nu woortse ghenoemt de Nieuwe Kercke. Den booznaemste fondateur is gheweest Willem Eggart / so het opschrift dat noch hedendaechs aldaer by den inganck bande Librerij te sien is / claerlic spreect. Welcke Eggart een Coopman van Amsterdamm / van Gent de hooftstadt van Vlaenderen / so den Auctor sonder name schrijft / ghebozen / de eerste van name ende plaetse by Willem de seste de 24 Graue van Hollandt (als zijnde Thesourier en Kentmeester des selbes) booz die van Amsterdamm verchepten privilegien en bygheden / banden selben Graue gegeven booznaemelic vercregen heeft. De Stadt boozwaer en heeft op die tijt noch aengenaemer Wozger dan hem / noch profijteliker ghehad. Ende als den Adel hem lastich was ende qualiclijde conde / dat een man van geene

afcomste / so groote macht en aensien by de Graue hadde / en dit den Graue wel wist / men seght dat de Graue eenmael gheseyt heeft tegen sommige van zijne Hovelingen met hem aen tafel sittende / dat hy haer zynen Willem Eggart wilde gerecommendeert hebben / mer sulcke sorghe / dat soo hem pers menschelicker wijse ober quame spweten mochten / dat het hun oock te wijten soude zyn. De oorsake van dese affectie en liefde woort also verhaelt : dat namelic Graue Willem / als hy op eenen tijt als ee vreedelinc te Danzick hem onthielt / en gelt bidden hadde / in aller manierck van Eggart geholpen is gheweest : en dat de Graue dese wel daer indachtich zijnde / terstont na dat hy ghehult was niet alleene desen Eggart tot hem genome heeft / maer ooc Heere hantdurmerent verclaert. Welcke dinghen ick nochtans onberlet latende / als door geene sekere getuygenisse der Conijcken bebesricht / noch afrmere noch loochene. De Graue daer na oberlede zijnde / Eggart nu bedaecht heeft nautwelic een half jaer geleest. Want van de hulpe en boozsprake banden Graue bercoft zijnde / als hem nu aen allen zijden van zijne vanden lijten geleert werden / is alsoo met een seker cleynherticheit bevangen gheweest / dat hy hem negens by en acht te wesen. Derhalven we hertseer in een stecke geballen zijnde / heeft

ten

ren festen zijn leuen gependicht op het Ca-
steel van Durmerent / dat hy selue hadde
laten make. Het lichaem gebracht tot An-
sterdamme / is in dese selue Kercke / met
een groote toebazert / heerlick begraven ghe-
weest int jaer 1417 den 15 Julij.

De andere Kercke na dese inde Calver-
straet / woort genoemt De Heylige stede. De-
se is veel minder als de boorgaende / niet
te min constelick ende met een bequame
proporzie alsoo gheentzert datse met vele
lick aen alle zijden claer ghemaeckt de
plaetse voornamelic recommandeert. Daer
was eertijts een Capelle / dooz soodanighe
occase ghebouwt; Om dat int jaer 1345 /
de Hofste / die op die plaetse een sieck cranck
man gheuomen hadde / ende daer nae by
het vier sittende dooz het obergheben / on-
der andere in het vier gheuorpen / des an-
deren daechs ongequetst onder de asschen
is ghebonden gheweest. Tot welck mi-
rakel sy segghen dat oock dit by ghecomen
is / dat de selue Capelle / als sy daer na int
jaer 1452 / dooz brandt by ghevalle ongher-
comen / gantschelic afghebrandt was / de-
se selue Hofste / hoe wel het zijden deksel /
daer de Ciborie mede ghedeckt was ver-
brant was / onghquetst ende ongheschon-
den wederomme is ghebleuen. Dat hier
dooz / dese plaetse seer vernaemt gheuoer-
den zijnde / ende het volck gheduerlick oock
van verre ghelegghen plaetsen / t'samen co-
mende / niet alleene beuorden ende ghe-
beden / maer voornamelick Goudt ende
rijdomme hertwaerts bringende / dese Ca-
pelle in dier boorghen is gebouwt als men
de selue nu tegenwoordelick siet. Den Au-
theur sonder name verhaelt dat Maximilianus
Continc der Romeynen ende Prin-
te van gantsch Nederlandt / int jaer 1482
als hy in s. Graben Hage seer cranck was /
een belofte gedaen hebbende van dese Heer-
lighe plaetse te besoecken / haestelick ghe-
sont gheuorden is / ende daer nae zijne be-
lofte betalende / seer groote gaben met een
danckbaer herte heeft gheoffert.

Daer is oock noch daer en boben S.
Jacobs Kercke op den Nieuwen Dijk naer
de Haerlemmer poorte ghelegghen; maer
ten aensiene van de fraeycheit en timme-
ragie by de boorgaende niet te ghelijcken.

De Cloosters in dese selue parochie zijn
voornamelic vier gheweest. Het eerste was
van Jonnen van S. Augustijns woerden /
S. Geertruyt toegheepent; alwaer nu zijn
wooninghen der Ministers; Het ander des
derden Keghels van S. Franciscus / Lucie
toegheepent / is nu het Wees-huus; Het
derde der Bagynen; Het vierde der Clarif-
sen; nu het Tucht-huus.

S. Iooris Capelle woort ooraen dese zijde
ghestelt / daer na ober geset op de Gude zij-
de. Den Autheur sonder naem geest te ken-
nen dat het eertijts gheweest is het Ma-
laers-huus / en t'zijne tijde een Gude man-
nen huus / in het welcke oude bedaechde
persoonen onderhouden werden.

Buypen de Stadt aen de zijde aldaer men
na Haarlem gaet / is ooc gheweest het Cloo-
ster der Chartuliers. Het welck de selue scri-
bent verhaelt dat ghebout is gheweest van
Aelbrecht van Depuren. Nu zijnder allene
de gebouwen muragien ende het Kerckhoff
oberich. Wandt selben tijt is ooc het Cloo-
ster der Reguliers buypen de Reguliers
poorte. Dit als het ontrent het jaer 1506
verbrant was de selue Reguliers hebbe een
nieuw getimmerd op een plaetse / die noch
heden ten daghe Heilo genoemt woort / buyp-
ten Alckmaer.

Maer alle dese dingen ober ettelicke ja-
ren in andere goede gebuyckē verandert /
zijn nu Gasthuysen / soo wy aenghetwe-
sen hebbe / oft Sieckhuysen / oft Gude man-
nen huysen / oft ten lesten Weeshuysen / ooc
mede Tucht-huysen; van de welcke / en an-
dere ghemeyne ghestichten der Stadt / als
het Stadt-huus / de Wage / Collegien ende
Doelen der Schutters / ende andere dier-
gelijcke die nietwelck oock daer by gheco-
men zijn / sal daer nae elck op zijn plaetse
bequamelicker gheseyt worden.

S Jacobs
kercke.

De Cloo-
sters.

S. Iooris
Capelle.

Het achste Capittel.

De saken ende handelighen van die van Amsterdämme, item hare pri-
uilegien ende vryheden nae het vervolch ende orden der Graven van
Hollandt ende der jaren gestelt.

Des verre hebben wy de Stadt / als die
noch niet mueren ontmerginge gestaē
heest / ghenoech / soo ick acht / besien:
moeten nu daer by boegen hoe datse / dooz
ten lanc veruolch van jaren / tot dese heer-

lickheyt dooz woorspoet ende teghenspoet /
ende seer vele perijckelen der oorloge / eerst
onder het belednt der Graven / ende dace
nae der Bourgonesche Prinzen allenskens
opgherezen zy:

I. Onder de Graven Floris de V. ende Willem de vierde.

Ende ten eersten dat de Borgheys van Floris de vijfde bygheden van tollē mil- delick vercreghen hebben/ oock doen als sy noch stonden onder de heerschappijē der Heeren van Amstel/ heeft gebreken tot den

1 271. Brieftobē n ghestelt. Maer naer de moort banden selven Floris / als sy nu onder de macht der Graven van Hollandt gecomen waeren / zyn oock de selve bygheden / met nieuwe Brieftobē / ende aldermeest van Gra- be Willem de vierde / int Jaer 1342 bebes- richt ghetweest : ende behalben die / heeft de selve Willem daer en boben ghewilt dat den Schout ende de Borgheemesters recht souden hebben in het ghetal ende schattinghe der Borgheoren aen te nemen alle de ghene die sy goet bonden datmen aenne- men soude / heeft oot oorlof gegeven Scho- len in te stellen.

II. Onder MARGRIETE. ◊

VWillem is ghebolcht zijne Suster Mar- griete Grabinne van Henegoutwe / Hollandt ende Zeelant / Keysers Lodowijcs wijf. Dese heeft by openbaeren instrumente gheoz- donneert ende ghewilt dat vast gehouden soude worden / dat nemmermeer de stad van Amsterdam in geender maniere van het Graeffschap van Hollandt afgheschep- den soude werde. Dese Brieftobē is in 's Gra- ven Baghe ghemaect ende getreckent ge- weest int Jaer 1346. By den welcken noch eenen anderen op den selve tijt is gevorecht ghetweest / door den welcken sy alle pri- vile- gien ende rechten van haere voorsaten der stad ghegint / booz vast ende bestendich ghehouden heeft. Dese Margriete hadde eenen Sone Willem genoemt haren eerst ghebozenen / den welcken sy haren man de Keysers noch levende / dat Graeffschap van Hollandt ende Zeelant / behalben Hene- goutwe ober gegeven hadde. Maer nae des Keysers doot / als sy selve begerde de Pro- vincien te regereen / de sone heeft het haer wel oberghegheben / maer door het inghe- ven van sommighe / nam hy weder aen het Regiment teghen zijns moeders danck. Maer door de moeder seer gram zijnde / heeft oock teghen haers soons danck / het regiment gheverbeert te behouden. Hier wt zyn die ongheluckige namen van partijen / die sy Hoecx ende Cabeljaus noemen / eerst opghestaen. In welcke factien derwyle die van Amsterdam haer oot verwerret had- den / ende dat die selve doen ellendichlick

ende oock vele jaeren daer na / de introon- ders ghequeelt hebben / als wt het nabol- gende oock sal blijcken / sal daeromme niet bupten proposte zyn der selver begintelen int voorby gaen / aen te roeten.

De ghene die de Moeder Margriete gun- stich waeren / van de welcke die oberste Heeren waeren Broederode ende Bronck- horst / hebben willen Hoecx ghenoeit zyn: die Willem lieber hadden / Cabeljaus van eenen visch alsoo gheeten; onder de wel- ke Egmont en Arkel de voornaemste wa- ren. Waer wt verscheyden stryden tusschē de partijē oberfelen zyn / in de welcke niet twijfelachtighe fortpne dickwils gestre- den is ghetweest. Ten lesten / de Moeder oberwonnen zijnde / ende in Enghelant verjaecht / alwaer haer suster Philippine Coninginne was / zyn also eyndelinge de- se beroerten ghestelt / dat de Moeder Mar- griete Henegoutwe / Willem haer sone Hol- landt ende Zeelant behouden soude. En alsoo is dese peste booz eenen tijt ghedempt ghetweest. Ende dit is voornamelick ghe- denckens weerdich / dat op den selven tijt / als dese hadde de herten der Hollanders beseren hadde / ghelycke onsinnegheden oot de naeste Provincien gheplaecht hebben. Want oock gantsch Vrieslant / is in par- tien verdeelt geweest / als de eenē Vercoo- coopers / de andere Schieringhers / met bar- bare ende schandelicke namēn ghenoeit wilden zyn; ende niet alleē het gemene volck / maer oock Edele gheslachten ende Collegien van Monicken / als oock mede gantsche Steden ende Provincien hebben willen zyn in dese partijen. Daer en boben oot de Geldersche by na op den selven tijt / door den twiſt der broederen Reynout en Edutwaert (den welckē Reynout de twee- de Hertoghe van Gelderlandt / die zyn va- der in de gebanckenisse hadde doen sterbē / met Johanna wt de suster van Edutwaert de derde Coninc van Enghelant ghe- wonnē hadde) waren oock insgelick in fac- tien verdeelt. Sy zyn Bronchorstij ende Hockerij ghenoeit ghetweest. Ende dese verderselicke namen hebben niet alleē de Broeders met Goddeloose wapenen teghen malc anderen gheset / maer oot Gel- derlandt langhe tijt in verscheyden elen- dicheit ingewickelt gehouden. Maer laet ons nu wederom keeren tot ons propooft.

III. WILLEM de vijfde Gra- ve van Hollandt,

VVillema

Het be-
gintfel
ende de
oorsprōc
der par-
tien van
de Hoecx
ende Ca-
beljaus,

3 5 5
 VVillem de vijfde terstont daer nae comende in zijns Noeders plaetse heeft int jaer 1355 ghesloten datmen die van Amsterdam den voorgaenden Bzief / van niet te verbyeenden de stadt van het Graefschap van Hollandt / ende andere dierghelycke vast ende ghestadich houden soude; ende heeft daer by ghevocht / dat soo by ghebaile pemaent der Borgheren den hals verbeurt hebben soude / dat hy nochtans maer de helft zijner goeder berbeuren en soude; en dat de reste op de huyszouwe ofte kinderen / oft toetrelicken erfgenaem comen soude. Heeft insgelijc beloofd dat hy soude ontheffen alle die van Amsterdam gemeenelick alle dootslage / Koof / Wzant / Schattinghe / rechtenisse van lijbe / van ghenisse / bezkinge van huysen ende besten / die geduerende de oorloge tusschen hem en zijne moeder geschiet waeren / sonder hem ofte pemaent eenighe beteringhe daer af te doen; ende heeft by ghedaen / dat hy henneden ontheffen soude van alle bozchtichten die sy booz hem ghelooft hadden / ende daer van quytten.

IIII. Andre voordeelen van

AELBRECHT die van Amstelredamme gegunt, ende hare gheschiedenissen onder den selven.

VVillem na zijns moeders doot / ra sende geworde n zijnde / en ghestelt in gebanckenisse tot het einde zijns lebens / is in het Regiment van Hollandt gheromen des selbes broeder AELBRECHT van Beper / de welke acht en twintich jaer de Provincien niet grooten lof van beschepdentheyt gherogheert heeft. vele Privilegien ende vryheden heeft hy Amsterdamme gegunt / behalven de ghene die dienden tot verbydinghe ende vermeerderinghe der stadt van de welke hier te vooren alreede te kennen ghegeven is. Onder andere vinden ick een Quijtscheldinghe by de welke

hy ghetuycht van die van Amsterdamme voldoen te zijn / de welke om haere nabueren van Cudelstaerte in een selder boete van hondert Buzgsche schilden verbalken waeren. Daer zijn oock instrumentale brieven / by de welke Dirck van Wassenare doen Burchgrabe van Leyden / ende Ridder / verhaelt dat also verdraghgen is ghetweest / tusschen hem ende die van Amsterdam / dat de stadt ende de Borghers van Amsterdam / van alle tollin / in zijn ghebiedt by zonden ghehouden worden / wtghehouden de gene die / in de Jaer merckken van Vlaerdinghen / Doorszchote / ende Walckenburg van allen betaelt plegghen te worden. Dese selve briebe bande Burchgrabe heeft Aelbrecht met eenen nieuwen Bzief vermeerdert en bebesticht int jaer 1360 / als hy noch als Ruwaert de Provincien regeerde. Op welc jaer hy oock den Magistract recht ende macht de stadt te vermeerderen ende wte bezpden tot hondert roeden gheghebert heeft; waer van wy hier boben breeder ghesproken hebben. In het achtste jaer daer nae is het ghebeurt / by soo verre dien Ruteur sonder name dicktwils van ons ghealligeert de rekeninghe wel ghemaect heeft / dat den Conuick van Sueden ende der Gotten / mede Aelbrecht ghenoot / vershepden vryheden aen die van Amsterdamme vergunt heeft / booznamelicken ghenen / die met schepen aen de costen om coopmanschap te vryben aencomen souden. Dit is dien Aelbrecht / den welcken daer nae Margriete Coninginne van Denemarck in eenen grooten strijt overwonnen / ende lebende gevanghen heeft. Maer de affectie van onsen Aelbrecht van Beperen tegen de selve Amsterdammers blijft oock hier wt / dat ontrent het jaer 1377 / het Carthusers Clooster op des selbes costen van de fondamenten van nieuws opgherecht is ghetweest / soo wy oock te voren verhaelt hebben. Daer is oock foodanich een Instrument / het welke wy by na geheel hier onder ghestelt hebben.

Wy Aelbrecht by Gods genaden Palsgrave op den Rhijn,

Hertoghe in Beyeren, Ruwaert van Henegouwe, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Vrieslandt. Doen kondt allen luyden, want wy verstaen hebben dat onse goede luyden in Amsterland, uyt Afichdoem, ende die met hen uytwateren door den Sluyfen die legghen inden Middeldam binnen onser Stede van Amstelredam, in schele gheweest hebben met onsen Poorteren die wonen binnen onser stede, voornoemt op den Middeldam, als om den Sluyfen die men inde Middeldam plegghen te verlegghen, ende om alle ghescheelende onraet die naemaels van desen voorschrevé Sluyfen te verleggen inden voorschreven Middeldam comen mochte,

soo willen wy ende consenteren dat onse goede luyde die nu wonen, oft naemaels wonen sullen op die Middeldam, en onsen luyden inden Afichdoem, in onsen lande van Amsterland, ende die met hen wwateren verscheyden ende verlijct wesen sullen, welck tijt datmen een-nieuwe Sluysse leggen sal, by consent ons Heemraets, ende ist dat op den Middeldam eenich dijk daer opbreekt, vander hofstede daert op staet, niet hoogher en sal gelden, dan thien pondt goet gelts, ende soo wes die heemraders inden Sluysen voorschreven, oft in haer Stempels, oft in haren oorboor maken, oft die huysen diemen breekt, vander Sluysen als men sal verlegghen, daer en salmen gheen oncoist af lijden. Item soo salmen dese Sluysen by mannen van onsen gherechte van Amsterdamme ons heemraders, ende Sluyfmeesters in Afichdoem, ons landts voorschreven op ende toe doen den inwoonderen voorseyt, alst hen noot ende oorboorlick dunct &c. Ghegheven inden Haghe.

Heeft daer en boven besloten ende vast willen houden/ dat men in de Doopen by Amsterdamme ghelegghen/ gheen Bonnisse en soude beroeps/ dan tot Amsterdamme/ maer waer eenich man vander eene partije die dat bonnisse aenginge/ ende des begheerde/ soo souden die Schepenen dat Bonnisse halen tot Amsterdamme op der Ghener costen die inden onrecht beviel / en soo wes de Schepenen van Amsterdam booz recht tot gaben/ dat soude voortgaen.

Heeft oock hy enen besonderen Bzief bevolen dat de Oberste van de selve Doopen/ gemepnelick ghenoeint Balliu zynen eedt den Schepenen van Amsterdamme soude doern.

Daer is des selbes Selbrechts een lanc

Instrument/ niet alleene die van Amsterdamme/ maer oock den anderen Coopsteden ende andere Steden / item die van Gorichom/ die doen ter tijt onder de Heer van Arkel stonden/ vergunt/ by het welcke hy die al by en quijt verclaert banden stapel van Doorzicht.

Daer is noch een ander/ maer vele dunsterer privilegie/ die van Amsterdamme alleene vanden selben toeghelaten/ name melick het recht van Voochden te stellen in Schouen / welckes eenich deel die van Amsterdamme doen ter tijt door toelatinghe van eenighen Coninc van Denemarck schijnen ghepunct te hebben. Dit ghe-teekent int jaer 1391 luydt aldus.

1 3 9 2

1 3 9 3

VVy Aelbrecht by Gods ghenaden Palsgrave op den Rhijn, Hertoghe in Beyeren, Grave van Henegouwe, van Hollandt ende Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, doen kondt allen luyden dat wy ghegheven hebben ende gheven met dese brieve, voor ons, ende voor onse nacomelinghen, onsen lieven ende ghetrouwen Schepenen ende Raeden onser stede van Amstelredamme, dat sy tot ewighen daghen jaerlicx eenen Voocht setten moghen, ende sullen de landen Schouen op haren wetten ende landt dat sy nu daer hebben, ofte naemaels daer vercrijghen moghen, vanden Coninck van Deenemarcken, alle saken ende recht van onser stede weggen te bedrijven, ende te bewaren, als sy daer te doen hebben &c. Onderteekent als boven.

Schouen ofte ghelijck dat Solinus noemt / Scandinavia, is een deel vant Coninckrijc van Denemarck/ grensende aen Sweden ende Noorweghen. Siet hier van breeder int Latijnsche den Appendicem.

Ende van Borgeesters te kiezen booz de stad/ heeft hy sulck een statuyt gelaten; dat de Schepenen ende Raeden alle jaere op onser Dootwen dach te Lichtmis/ ende dat door de meeste stemmen/ by Raet heerren/ oft Borgeesters kiezen souden/ de welcke in ghelijc eenen der selber/ die het

boozleden jaer Borgeestester gheweest waer/ by haer nemen souden.

Dat hy dese ende andere privilegien niet te vergeres ghegeben en heeft aen die van Amsterdamme blijft hier tot/ dat de Graue Aelbrecht selve in de Brieven dickwijls repeteert dat hy die dinghen doet DER STADT ENDE BORGEREN DIE HEM ENDE DE GEMEENE SAKKE SEER GROOTE DIENSTEN GEDAEN HEBBEN. Ende dit soude claerder zyn/ indien de sake van die tijden van

van

Van onse Voorouders meerstelicker beschre-
 ven en naergelaten waeren getweest. Wep-
 nige dingen zijn tot ons tot die duysternis-
 sen gecomen/van de welcke dit een is/dat
 de Cronijcke van Hollandt aentwijft / dat
 die van Amsterdamt Aelzucht treckende
 met zijn heyrtracht na Driestant grooten
 dienst in de riviere Lauwertz gheedaen
 hebben. Want terwijlen dat hy selve tegen
 de Driestant ontrent Staberen by S. Oul-
 phus Clooster te stryden vooornemt / soo
 bebeelt hy die van Amsterdamt met de
 andere groote schepen van hare middeghe-
 sellen haer aen den cant bande Lauwertz
 te houden / haer gegeven hebbende tot O-
 berste Peter Beets Ridder. Ende also / als
 hy zijne slachorden gestelt hadde ende enen
 swaeren ende lange twijffelachtigen strijt
 gestreden hadde/heeft epindelinge de victo-
 rie gecregen. En hem is niet alleene Sta-
 beren obergegeven getweest/maer doock alle
 het Lant tot de Lauwertz toe. Maer Ael-
 zucht wt Driestant geschepden zijnde/so
 zijndt er nietwe berooten opgestaen. Ver-
 halven int jaer 1399/sommige vooz geson-
 den hebbende/die Staberen bewaren sou-
 den tegen den eersten aenbal / en de stadt
 vaster soude verstercke/dachte hy op wza-
 ke. Hy selve daer en tusschen versamelde
 meerder heyrtrachten/ruste wederom toe
 tot Amsterdamt een vloet en bereyde al-
 les/niet alleene om Staberen te begoude/
 maer doock om gantsch Driestant onder
 zijne gehoorfaensheyt te brengen. En de
 wtrompste soude die zijn vooznamen ghe-
 volcht hebben/contractē op dat sy te lichter
 daerna het jock af weeren souden)de Drie-
 se Aelzucht vā de oorloge afskeert hadde.

Dit gepasseert zijnde bypen en op vzem-
 den bodem; is daer na int jaer 1402/ Hol-
 lant door groote beroerten t'huys bewoeyt
 geweest/als Heere Jan van Arkel in reke-
 ninge Aelzucht te doen wegerich zijnde/
 wt zijne heerlijcheden gedrebe met een deel
 gewapēde mannēwederō in zijn lant quā
 groote partijē / en groote hulpen met hem
 treckēde. En hem is terstont te gemoet ge-
 rotnen Willem van Beperen Grabe van
 Oesterbant/met hem leydende/benecessens
 de Kermerz ende Rhijnlanders / die van
 Amsterdamt ooc metten Waterlanders
 ende Goulanders;ende hadde haer Henric
 van Wassenar tot Oberste ghegeven. En
 daer en is niet eer een eynde gheweest/dan
 de stede van Gorrichom met eenen grooten
 heylleger belept zijnde / de welcke de Heere
 van Arkel ingenomē hadde/hem als mid-

delaer daer tusschē stellende Jan van Be-
 peren Aelzuchts soon/Wisschop van Lubic/
 nauwelic verbedē hebbende de herten der
 partijē/als nu het jaer 1403 loopēde was/
 is daer eenen paeys gemaect;en de Heer
 van Arkel enen boetbal aen Aelzucht
 doende / kredetom in ghenaden van hem
 aenghenomen ghetweest.

V. Desaken ende Privilegien van die van
 Amsterdamt onder Willem de seste.

Daerna heeft Aelzucht tot successieure
 ghehadt Willem zijnen sone / de seste dies
 naems/de 24 Grabe van Hollandt;de wel-
 ke bebesticht hebbende de voozgaende pri-
 vilegien van zijnen vader ende Grootva-
 ders der stadt ghegeven; heeft daer noch
 andere by geboecht/ende vooznamelic by:
 by de eerste der welcker/hy behalven ande-
 re Heeren giften ende gheschencken / ber-
 claert al te samē de Inwoonders der stade
 byp ende onbelast van alle Maerct-tollen/
 die in zijne heele heerschappie pleghen be-
 taelt te werden. Ende doet daer by dat hy
 dat geest/DER SELVER VERDIEN-
 STEN. Dit is gheteckent int jaer 1409.

In de andere handelt hy vooznamelic
 van de verder wtbydinge der stadt/van
 de Distherie/van het Schoutz Ampt;ende
 sommige andere amptē der stadt/de wel-
 ke hy wilt dat alleene sullen staen in het
 goetdunckē van de Magistraet der stadt.

By de derde wil hy geordonneert hebbē/
 dat die Schepenen ende Raeden alle jaec
 tot den Borghen die in sulcke saken erba-
 ren zijn ende wetensschap hebben / nietwe
 waerdepns van der Draperie bande Ta-
 kenen kiesē sullen / dewelcke neerstighe
 sorghe ober de Draperie souden draghen.
 Den Kerckelicken persoonen ende Monic-
 ken ordonneert hy met een verbodt dat sy
 niet en contracteren / oft erben / ende vooz
 haer coopen/roerliche oft onroerliche goe-
 deren/binnen de jurisdictie der stadt ende
 des Bpdoms ghelegghen/ totghenomen de
 Prochie Kercken en Gasthuyen / die bin-
 nen der stede ende byhede der selver zijn.
 Dit is gheteckent int jaer 1411.

Terstont in het eerste jaer zijnder Re-
 geringhe/welck was 1404 / heeft hy den
 Schout vander stadt Jan Potaert / ende
 eenen anderen / Anulius ghenoempt /
 oock een vooznaemste Borgher wt de
 factie der Cabeljans doen vanghen ende
 onthalsen; ende het selve is oock ober
 Dirck van Heemskercke / insghelijc een
 factieur man / het jaer daer na door des
 selven sententie wt ghesproken ghetweest/
 sulc

1403

1404

1409

1411

399

402

sulck ghetuyghende den Auctheur sonder name: de welcke seyt dat by na op den selven tijt is begonnen gheweest te bouwen der Nieuwen zijts Kercke / ghenaemt de nieuwe / een werck boorwaer seer wel gemaeckt / de fondareur voornamelick zijnde Willem Eggart des Graven Tresorier / ghelijck boben zijnder plaersen byeder verjaelt is.

VI. Der selver crijchs daden onder I A C O B A.

Willem oberleden zijnde heeft zijne eenighe dochter Jacobam / beerthien jaeren oudt / ende de selve een weefe ende weduwe / tot erfgenaem gelaten. Want terwijlen de Dolphijn van Francrijk haer met groote begeerte die hem geaccordeert ende ondertrout was verwachte / is de Dolphijn selve haestelick gestorben. Ende Jacoba de seer groote Heerlijcheden van Hollandt / Zeelandt ende Henegouwe aenghenomen hebbende / terstont door verscheyden ende veelverley stormen bevochten / heeft haer leven in groot verdriet ende bekommernisse over ghebrocht. De eerste occasie des quaets is haer ontstaen van haeren Oom / de welcke onder den name van Doocht zijn profijt soeckende / de administratie van Hollandt aenghenomen hebbende / heeft terstont tegen die van Utrecht twist aenghevanghen : de welcke oock soo verre ghebracht is / tot datmen aen beyde zijden tot de wapenen ghecomen is. Ten de zijde van die van Utrecht beneffens den Bisschop / was de gantsche streke vā Oberpsel / ende ettelicke tot den Adel van Hollandt / voornamelick die aen de Cabeltaus zijde waeren. Jan van Beveren stonden boor by nae met gantsch Hollandt de cleyne oft west Driese genaeemt. Waer tot by de Hollandtsche stedē / ende aldermeest die van Amsterdam / verscheyden privilegien ende bygheden ghegunt heeft. Maer de selve steden hebben ooc seer vele swaricheden ende onghemack tot dese selve oorloghe geleden / ende voornamelic de stadt van Amsterdamme / als by die van Utrecht gheleghen : soo dat dickwils onder de oogen der stadt met verscheyden verloopē die van Utrecht boort ghecomen zijnde / ettelicke booghers ghereghen hebben / ende binne Utrecht ghevanghen ghebracht. Jan van Beveren haven Oom ghestorben zijnde / zijn andere twisten tusschen de selve Jacoba ende Jan den Hertoghe van Brabant /

die sy ghetrouwe hadde / op gheresen. Wan t Jacoba / haeren Brabantschen man beclaten hebbende / ende eenen nieuwen tot Engelandt met haer verghefelschapt / naer verscheyden perijckelen ende verscheyden gheballen is in Hollandt bluchtende ghecomen / Schoonhobe / Goude ende Oudewater / tsamē met die van Utrecht op hare zijde ghetrocken hebbende. Maer de andere Hollandtsche steden / hadden tot Ruwaert Hertoghe Philips van Bourgongien ghenomen. De welcke int jaer 1425 / terwijlen hy Jacobam bluchtende verboleht / te Dordrecht / Rotterdam / Leiden ende in andere steden / ende ten lesten tot Amsterdam / heerlick ende costelick is onthaeft geweest. Ende daer nae is een inlandtsche Orloghe wederom opghestaen ; ende men heeft met verscheyden totcompste int doorp van Alphen ghestreden. De soldaten nochtans van Jacoba doen de victorie hebbende / ende crijghende die bannieren van Amsterdamme / Haarlem ende andere / zijn seer trots geworden. Maer dū maenden daer na wederom teghen de selve strijdende tot Brouwers haven is de heyrleggher van I A C O B A, geslagen ende verjaecht geweest.

Door dese beroerte der saken zijn die Kerkers oock opgeweckt / de welcke haer boeghende by de partie van Jacoba / al roovende gheheel cleyen Drielandt doorloopende / hebben Maedenblick / Enchusen / ende andere steden met ghewelt inghenomen. Ten lesten versoekende Doojn aen te tasten / zijn door de hulpe ende de heyrachten van den Heere van Lillendam by Hertog Philips ghesonden als mede door den bystant van ettelicke bytwillighe van Amsterdamme cloeckelick afsghedeben.

Ten lesten int jaer 1417 / Jacoba mey nende dat de sake gheluckelicker te water succederen soude / hadde doen toerusten een schoone Blote / tot Hoofstman Willem van Biederode daer ober gestelt hebbēde. Met dese Blote comende in Texel hadde het Engelandt van Wieringhen onder hare macht ghebracht / hadde oock Enchusen ingecrengen / seker hope hebbende dat sy also allenskens geheel Hollandt tot haeren wille soude crijghen. Maer / de sake vernomen zijnde / die van Amsterdamme / beneffens de andere / hebben een blote teghen gesonden / door de welcke alle dat boornemen in rooc is berdwonen. De boornaemste van de scheeps crijchsknechten zijn gebangen geweest / ende tot Enchusen onthooft / wtgenomen Biederode / die om zijne Edele afcomste ghespaert is gheweest.

De Bifschop vā Luyc Ian van Beyerē Aelbrechts jonckste Soon.

Maer refereert op het selve jaer het be-
lech van die van Amerfoort/die tsamē met
die van Utrecht de paertie van Jacoba regē
Philips booztonden:ende seyt dat Philips/
het belech opgebroke zijnde/ dede tot Am-
sterdam een wtneemende groot schip make
ende dat schip in het midden banden win-

ter in het gat bande ribbere Gme/ die van
Amerfoort loopt tot in die Zuyder-zee / te-
ghen die van Utrecht dede liggen: van de
welcke het dickwils te verghes bespron-
gen ende belept sy geweest. De selve boeche
daer by dat dit ghelijck een block-hups is
gheweest /ende die Katte ghenoemt.

Het negenste Capittel.

Den staet der stad onder de Bourgoensche Princen:
ende eerst onder Philips.

4 3 6 **J**acobsonder kinderen overleden
zijnde/Philips Hertoghe van Bour-
gongien/de nebe van Jacoba/wette-
lick erfghenaem ende Heere / wordt
met gemeyne betwillinge Prince verclaert.
Hy hadde nauwelick twee jaeren ghere-
gheert/als daer een oorloghe te water tus-
schen de HOLLANDERS ende die
4 3 8 Oostersche steden gheresen is. De oorfake
der oorloghe was dese: De Oosterlingen/
die van Hamburch namelick / Lubbeck en
de andere van het selve quartier/sommige
Schepen der Hollanders moertwillichlick
berooft hebbende ende alle restitutie der
goederen / dock daer ober aenghesproken
zijnde/weygherende / maken met den Ve-
netianen/Spangiaers en die van Bruf-
sen die doen in die Noord zee vele boeren/
een onderlinghe verbont / by het welcke sy
vastelick booznemen/dat sy alle Holladers/
gelijckerhant/wter zee verdrjben soudē.
Daer wt sy oock begonnen de Schepen
der Hollanders niet alleene in de opene zee
aen te tasten ende alles te nemen / maer
oock de ghene die ter goedet trouwen in
haere havenen aenguanien vast te houden
ende de handen aen de goederen ende coop-
manschappen der selver te slaen. Den Her-
toghe van Bourgongien van alles onder-
richt zijnde / bestemde den Oosterlinghen
eenen dach om van de sake te handelen.
Daer zijn ghecomen als Ghesanten der
Oosterlinghen Henric Rapesilver ghebozen
van Danwyck;ende Henric Vooraer,van
Lubeck / beyde Kidders. Die Hollanders
senden oock haer Ambassaten / onder die
welcke dat eene was ghenoemt Evert Ia-
cobsz. Burghemeester van Amsterdam.
Ende dese hadde met hem ghebrocht in ge-
schryfte/alle die schaden die de Hollanders/
gheduerende der selver verbont metten
Venetianen / Spangiaers ende andere
ontfanghen hadden: de welcke hy toonde
boven de L. M. gouden gulden ghtweest

te zijn. Van de welcke als sy restitutie be-
geerde/ende de Oosterlinghen die geensing
en wilden beloven/so is haer openbaer oor-
loghe aengheseyt gheweest. Ende also/on-
der het belept van den Hertoge van Bour-
gongien/die van Amsterdam terstont et-
telicke oorlooch Schepen metter haest toe-
gemaect hebbende / by de welcke de Zee-
landers en de andere Hollanders de haere
gedaen hebben/soo is men tot de wapenen
ende den strjdt ghecomen. Terstont inden
eersten tocht/hebben sy twintich Schepē
der byanden genomen/de costen vā Spa-
gnen zijn also mine seer sozghelic gemaect
getweest:al dat wt de Havenen quam toert
buyt. De Venetianen dock (die doen die
Noortsche Zee/soo ick hier boozen aenghe-
wesen hebbe/seer beseylden)en hadde nre-
gens ruste/ende een Craeck der selver ghe-
laden met alderley goet gerooft hebbende/
hebbē datter noch van t'schip oberich was
met vier verbrandt. Maer den costen in
costen tijt hebben sy seer lichtelick de ont-
fanghen schade gherepareert / en ober al
soo grooten schjck haeren byanden aenge-
jaecht/dat sy by na alleene in dat deel der
grootte Zee gervegneert hebbē:en in een tee-
kē van desen hingen sy besemen aen haer
maerse/als de gene zijnde/die de Zee vā de
schepen des Zeeroovers en boeven vach-
den ende schoon maecten. De Cronijckē
van Hollande verhalen dat Hendrick Rapes-
silver dese schade den Oosterlinghen booz-
seyt hadde/seggende(als men van de sake
handelde en dat sy niet en wilden lustere
na beteren raet)Die leeuwe slaept nu: maer
siet dat ghy hem niet en verweckt,ende wekt
ghy hem,siet toe dat ghy hem weder stillēt.

Ten lesten int jaer 1441 / als nu by na 1 4 4 1
gantsche vy jaer in verschepden manie-
ren ghebochten was ghtweest / heeft men
wederom van vrede gheonnen te handelen
tot Coppenhaven. Daer waeren t'samen
ghetouen de Ghesanten van beyde zijden/
D j ende

ende daer woerde een bestant ghemaeckt twaelf jaer duerende tusschen den Oosterslinghen ende den Hollanders: maer tusschen den Coninck van Denemarck / die van Prupssen ende de selve Hollanders wort een vaste paeps gemaect. Den Auteurs sonder name / nu dictwils gheuoemt boecht daer by / dat in die oorloghe die van Amsterdam alleene een blote van twintich schepen hebben toegherust / daer de andere Hollanders ende Zeelanders t samen geen meerder en hebben toegemaect; ende dat doen ter tijt oock seer verre ghelegghen pöbincten soo groote schizick des Amsterdam-schen naems heeft bevaughen / dat seer vele ghemeynt hebben dat het was niet een stad / maer een pöbincie van sulcken nae ende datse dan de helft minder is ghetweest als doen de selve daer na / int jaer 1482 / niet eenen steenen muer ommeringt wort.

Onder desen selven pövince / de naestvolgende jaere / begonste alomme in Hollandt de factien wederom seer te betvergheren. Tot Amsterdamme / op dat ick van de selve alleene nu spreke / ettelicke bande Hoetsche partie waeren dicwils wtgheheben / ende wederomme inghenomen ghetweest. Ende ten lesten / int jaer 1445 wederom ballinghen gheworden zijnde / sochten alle middel / om wederom in haere stad te comen. En als haer dit na haere wensche gesuccedeert was / tot haer genomen hebben de Heere van Biederode de hooznaemste der partie / zijn daerna in groote boeten geballen. Want de pövince / als hp eens en in ernst boozgenomen hadde van dese opzoere een epnde te maken / is in het selve jaer op S. Lijfbetten dach binnen Amsterdā ghetcomen / en heeft de ballinghen doen weder roepen en in haere plaetse stellen. Hp vernuente oock de Magistraet / en sette van elcke partije twee Borgmeesters / als Iacob Braefman, Barthelmeeus Does, Pauwels Aelbrechtsoon, ende Grebber Dircksoon, ende daer toe noch seben schepenen / die alle dienen souden tot onser lieber Woutwe Lichtmisse / want men dan na ouder getwoonten t Berechte te setten pleecht binnen der selber stede. En in deser manieren is goeden paeps en vrede tusschen de 2 partijen ghemaeckt. En de borgers plochtē lāge daer na S. Lijfbette dach met solemnele maectijden te vierē en vrolie te houde. Het welcke nochtans heden ten dage de salten soo het pleecht te gheschieden haer veranderende / berouder / is teenemael tot det getwoonten ende in verghetenthept ghetcomen. Dit is gheschiet Schout zijnde Nicolaes Grebber:

en Borgmeesters Vellert Vechtersoon, Nicolaes Thol, Ruysch Pietersoon, Gerrit Pietersoon de Groote. In welcker plaetse zijn gemaect / die wy gesept hebben / ende by den selven is op een nieu tot Schout by gheboecht M. Iacob Ruysch.

Daer en boben met hoe schoone ende belezibilegien ende brijheden de selve Philips de stad bericiert heeft / soude te lanck ballen elck befonder te verhalē. Gene nochtans dunckt my dat ick niet en behooze booz hp te gaen / hp de welcke / int jaer 1452 1452 hp die van Amsterdamme toegelaten heeft dien tol oft boomghelt / ghemeynelic Paelgelt gheuoemt / bermeerdert te ontfangen / erfelic en eeuwelick: met dese conditie dat sy gehouden sullen wesen getrouwelicken en niet blijt / als te bozen / te maken / te onberhouden / te stellen / en settendie tonnen / die als een bat in de Zee wt kijckē / ontrent den wtganck ende inganck van de mouden der Zuyder zee / ende aldaer vier-repcken oft baeckens / de welcke by nachten bareiden luden vier van verre soude toonen jaerlic / opzichten ende vermaecten / ende allen blijt aentwenden souden / dat alle bedrieghelicke ondiepten / ende listighe toeganghen booz groote schepen / die inden inganck ende Havenen van Hwzdynnen / Texel oft Blieland en Schellin ghen soecken in te comen / claerlick openbaer worden ende van allen zijden ende liberlick ghesien souden moghen worden.

Daer zijn noch andere / so ick aengheswesen hebbe / meer privilegien / des selven als onder andere oec die / hp de welcke wederom neerstighe aenschouwinge ende soz ghe der Lakenen den Waerdeyns bande Draperie banden Lakenen bebolen wort: ende der selver jaerlysher vercliesingge den Magistraet overghegheben. Waer wt af te nemē is dat de neeringe vander Draperie doen booznamelick tot Amsterdamme ghesoereert heeft.

Heeft oock scherpelic met een placcaet verboden datmen den Monicken oft Geestelicke persfoonen geene Landen noch Erben en soude vercoopē; noch datmen de selve in eeniger manieren soodanige goederen soude laten erben / het welcke hier te bozen eenichstins van Willem de sefte ghetwoontneert ghetweest te zijn boven angetwesen is.

I I. Die van Amsterdamme comen Kaerle te hulpe voor Nuys; ende andere gheschiedenissen der selver onder den selven.

474 **M**aer Philips quam Kaerle tot de rege-
ringe. De welcke naer berfcheyden oorlo-
ghen en verfcheyden totcompiten/ int jaer
1474 heeft begonnen **M**us te belegghen:
Het welcke de Keyfer Frederic voorge-
men hebbende te ontsetten/ soo is in Hoogh
Duyschlandt een groote heyrtracht aen-
ghescheben geweest: ende Kaerl dit merck-
kende / achtende dat hy oock moeste toe-
sien / heeft van allen canten cryschknech-
ten belast te versamelen. Welck ghebode
blijtelick naercomende / zijn daer gheco-
men beneffens de Zeelanders ende andere
de Hollanders tot de voornaemste Ste-
den. Onder de welcke oock die van Am-
sterdam niet de minste en zijn gheweest:
want sy hebben een gheheele bende ghe-
sonden / waer ober dat sy Capiteyn had-
den ghestelt een voortreffelick man/ ende
doen banden raet Henrick Ackerman. Die
van Amsterdamme en de andere burgers
van Hollandt droegen Waendelen/ en Cle-
dingen/ al soo geerckent ende ghecouleurt/
dat van wat stadt een peder was / tot het
Waendel ende Cleedinghe lichtelick gekent
conde worden. Dit seude die **M**ussters rie-
pen al spoitende : De Winter comt / want
die Boure crapen comen int landt. Maer
Kaerl/ na sommighe weynighe dagen/ als
hy bebolen hadde/ dat sy een proebe souden
doen/ so is hy geballe geschiet dat sy by der
stadt comende/ die van **M**us tot den strijt
wtgelockt hebben: de welcke als sy onber-
tsaecht buyten de poorten gecomen waeren/
meynende dat sy door eenen anderen wech
haer bekent/ in der stadt souden comen
comen/ hebben sy wel de Hollanders aenge-
tast / maer met haer groote schade. Want
sy noch door dien wech door den welcken sy
gecomen waren/ noch door eenen anderen/
den welcken die van Amsterdam met de
andere afgesloten hadden/ in de stadt heb-
ben comen geraken/ dan met groote swa-
richeden. Verhalben zijn sy den meesten
deel verslaghen.

75 **H**et beleggh van **M**us daer na met seke-
re conditien opghebroken zijnde/ soo is het
Bestandt tusschen Kaerl/ en den Coninck
van Brancryc booz twee jaeren gemaect/
ooc ten eynde gecomen: en de oude oorloge/
en dat niet alleene te lande/ maer oock ter
zee/ is dappellick hernomen. De Coninck
van Brancryc heeft terstont ettelicke barc-
ken tegen de Hollanders wtgefonden : de-
welcke vele schade hebben aengedaen den
ghenen die hier en daer van Hollandt af-
boeren. Daeromme oock die van Amster-
damme/ die doen/ de aenstaende lente/ een

baert op Spaengien booz hadden/ ende op
dat dit te zekterder soude gheschieden/ oock
door het bevel van Kaerl/ hebben teghen het
gewelt der Zeeroobers vier oorloochsche-
pen wtgerust: en de roopbaerders schepen/
detwelcke 50 in getale geweest zijn / hebben
sy oock met groote en cleune cryschgereet-
schap/ als ooc mede met gewapende man-
nen doen betwaren. In elck schip/ nae zijne
groote zijn Koers/ Lancien/ ende lieden int
seker ghetal bestelt gheweest. Ende alsoo
afvarende heeftse den Franchois sonder
aen te tasten ende beschadigen laten gaen.
Maer in het wedercomen verstrout vae-
rende/ ende ter wijle een peghelick hem sel-
ben soetst / ende hem haestet om eerst aen
de merct te comen/ heeft hy haer verspreyt
zijnde aengetast/ en herfter vele berooft.

III. Onder Maria en Maximiliaen

Kaerl daer nae by **M**ansy besich zijnde/
scheen de Coninck van Brancryc op te
houden. Maer de selbe terstont daer na al-
daer verslaghen zijnde/ is de Franche oor-
loghe teghen **M**ariam/ (detwelcke doen al-
leene erfghename van haer Vader gelaten
was) vernieuwt geweest. En nu begoft de
Franfman by na alleen in de zee te regnee-
re/ de Hollanders voornaemlic en de Zeeu-
wen als wtgesloten zijnde / waer ober de
Hollanders 35 seer wel gemonteerde sche-
pen hem tegen gesonden hebben. Ende dese
hebben soo grooten schrick den Franfman
aengejaecht/ dat hy dictwils de rugge heeft
moeten bieden. En het is gheschiet int jaer
1477/ inde Bogstmaent/ dat ettelicke Hol-
landsche schepen (de Cronijc wijst aen dat-
ter 10 gheweest zijn/ en onder dese de booz-
naemste van die van Amsterdam/ en dae
door haer belept de sake wtgerecht is) int
gemoet gehat hebben een groot verbaerlic
schip ende met vrende coopmanschappen
gheladen/ ende was een krake toebeho-
rende den Genevoysen. De onse sprekent
aen/ ende ghebieden hem het Zejl te strijc-
ken. Hy berachtelicken antwoordende/
ende hare gheringicheydt versmadende/
booz wien vnaechde hy? Booz onse ghen-
dighie **M**rincesse **M**arie Hertogin-
ne van Bourgongien/ seyden sy: Maer hy
nae berfcheyden kybagien segghende : dat
hy gheen Hertoginne **M**arie en kende / en
meynende dat hy die **M**rincesse gheene ee-
re schuldich en was / is terstont van de
selbe Hollanders besponghen/ ende hin-
nen eener wren oock gecommen ghetweest.

1477

Die van Amsterdam ende hare mede ghesellen seer grooten buyt ghekreghen hebbende zijn met dese krake nae Zeelant gebarren/ende zijn blijde ende vrolick inde haben ghecomen. Terstont daer nae de selve van dese bersehe victorie seer gemoet zeyden weder ter zee waerts inne / ende meer schepen van haven byanden gecregen hebbende ontrent Diepen eenen tijt lanck op het Ancker liggende / verwachten oft die Fransche oorloch schepe n wt ghecomen souden hebben: ende als sy niet wt en quamen togghen de Hollanders int Landt / en grooten roof ghecregen hebbende / zijn met grooter eere thups ghecomen / naer dat sy dien heelen somer de Zee allenthalven by ende beplich van allen roovers ghemaect hadden.

Daer nae ontrent den winter een grote menichte van volck wt Hollandt / tsamen met ettelicke nabueren zijn ghecomen om t'huys van Schagen te belegghen. Want als Aelbrecht Heere van Schaghen met vollen gherichte ghecondemneert ende gewesen was te boldoen van het onghelyck dat hy belen ghedaen hadde / ende dat hy de ghegheben sententie niet veel en scheen te achten / soo is den naesten steden belast ghetweest de bebelen des Richters wt te voeren: ende onder dit ghetal waren oock doen die van Amsterdam gecomen. Naer Aelbrecht / meerder gewelt vresende heeft hem selven ende zijn huys opghegheben.

By nae op den selven tijt was dat lant van Selte afgehallen van het huys van Bourgongien. Ende dese sake heeft seer vele schade den Hollantschen steden liggende aen de Zuyder Zee aengebrocht. Want die van Harderwijck / de welcke naest liggeren aen den oever van dese Zuyder zee / dese occasie ghebyuwckende / oft ghetercht door het onghelyck van andere / waeren veerdich ende ghereet om hare naeburen aen te tasten ende te berooben. Inghelick ettelicke scheepsluyden van die van Amsterdamme / de welcke de partije van Bourgongie met de reste van Hollandt volchden / hadden begonnen met lichte schepen / de Geldersche al roobende te tergen. Naer die van Harderwijck versheyden reysen beschadicht zijnde / hebben aen den Raedt van Amsterdam hare clachten gedaen. Naer het rouwe schip volck daer op niet passende / ettelicke mede-gesellen van wtrenemende stoutheyt versamelt hebbende / zijn gebaren met opset na Harderwijck / en vernemē een Gelders schip / seer rijckelic met toomanschap geladen / ende het selve / na langh vervolch /

tot Enchusen eerst achterhaelt hebben / aen de Haven op ancker liggende tastent nochtans aen / ende nement / ende souden met haer tot Amsterdam ghezacht hebben / ten ware dat die Doorzeten van Enchusen / gheholpen van ettelicke clepne schuytken van die van Edamme dē buyt haer ontnomē hadde. Want die van Enchusen achten dat haer ende hare stadt hare behoorzlicke eere ende eerbiedinghe niet gedaen en was / omme dat sy aen een schip eenthsins in haere Haven liggende / nietemē haere roofachtighe ende gheweldige handen hadden gheslaghen.

Dit saer is oock vermaert ghetweest door nieuwe beroerten der Hoerx ende Cabelaus. Want als nu langhe jaeren die schadelicke vertwoetheyt van beyde de partijen gerust hadde / heeftse ten lesten in desen tijt als den lesten adem / niet sonder seer groote beroerte ghegheben. Maer het is wel ende gheluckelick gheschiet / datse niet binnen / maer buyten der stadt den gheest ghegheben heeft. Want al hoewel die van Amsterdamme oock tsamen met andere ettelicke steden de stokers van dese beroerten ghetweest waeren / nochtans dese dultheyt buyten het begrijp der selver losbarstende / heeft in eenigher manieren alle hare crachten op het Hof van Hollandt in den Haghe wtgehoert. De occasie van desen oproer waeren ghetweest sommighe Edelen / onder de welcke Jonck-heer Adriaen van Cruyninghen / ende Henrick die bastaert van Brederode / de welcke als sy tot Haerlem om haer te vermaken / toece oft dyn daghen vrolick waeren / zijn onbersienelick van de luyde der factie bā de Hoerx / soo sy die noemden / niet alleene wt haere herberghe / maer wt de stadt berjaecht ghetweest. Ende als Wolfaert bander Deere / die doen inden name banden Grave van Hollandt vegeerde / dit ongestraft liet voor by gaen / soo hebben sy allomme occasien ghesocht om desen man teenmael van zynen staet ende stadthouder schap af te werpen. Verhalben sochten sy niet alleene zijne dienaers ende hobelingen / al waer sy condon / te overballen ende te terghen / met recht of tonrechte / maer ten lesten hebben sy het Casteel ende het Hof banden Haghe / het welcke de Stadhouder / na ghetwoonte bewoonde / door soodanighe occasie aengetast. Ettelicke dienaers / den Stadhouder absent wesende / waeren by gheballen van wacht gecomen de welcke als sy op de plaetse van het Hof vandelick soecken te bespringhen / liepen sy haestelick opt Hof / en van

ban daer met haeckbussen op haere tegenpartije schietende/keerde met groote moeyte het gheweldt af. Maer terstont eenen grooten toeloop van Edele ende onedele geschiet zijnde en haer daer by geboecht hebende die van Amsterdam behalven de andere al die van de factie van de Cabelliaux waren schoten weer met groote bussen ende clepne/ende bespronghen het Hof/en schoten seer vele door/ende daer weter vele gequast. Maer ten lesten quam Heer Pieter Wanchals inden Haghe/de welcke naer verscheyden strijden/de sake alsoo gemact heeft/dat de Dienaers haer alle overgaven/ende den anderen de plaetse latende/ginghen henen daer sy wolden. Ende alsoo met een gheduytsch op het Hof comende woepen af/ende om veere en roovent al: sy namen de paerden vander stallen/en smeten die sloten vande cameran ende kusten op/nae hen nemende die clepmodien ende andere juwoelen. Die Heere vander Deere die stadthouder dit vernemende / ontrent seben duysent mannen haestelick vergaderd hebbende tot Zuyt-Holland/ende tot dat sticht van Utrecht/om hem te beschermen/ende zijne goeden weder te crighen/is in alder haest na den Haghe getrocken. Maer de Cabelsauche bliedende zijn gewelt/zijn sommighe binnen Leypden/sommighe elders ghetoghen. Die Heere vander Deere versamelt hebbende/de partkens die hy daer noch vant/is wederom tot den Hage betrocken. Ende als nu dit die vander Cabelsauche partij vernamen / quamen sy terstont alle weder in de Hage. Die Heere vander Deere heeft daer en tusschen ettelicke daghen binnen Rotterdam stille gheleghen/hebbende tot zijnen wille meest alle de steden van Hollandt/behalven Amsterdamme / Haellem ende Leypden/ende daerom siende dat hy die partijen niet en ronder bedwinghen / heeft hy die stede een ander bevolen te bewaren / met die van Dordrecht ende vander Sonde. Hy selve meer soeckende vrede ende rust als oorloghe/is ghevaren met alle zijne huysghesin naer der Deere; het welcke in het Graefschap van Zeelandt zijne stad was. Die van Amsterdam daer en tusschen / met die van Leypden ende Haerlem hielden niet op/en verbolchden seer aen den Prince Maximiliaen/di doen Mariam getrouwt hadde/om een ander Stadthouder te hebben/daer die ander Heeren en steden van Hollandt hen teghen setten ende verbolchden ter contrarie. Die van Amsterdam hebbende noch tans gewonnen/ende de Prince heeft

in s' Gaven Haghe int jaer 1480 gheordneert ende ghesedt tot een Stadthouder van Hollandt Heer Joost van Lalleyn/Ridder / Heere van Montigni/een vzeemdelinck; daer nochtans te booren/door het aenporen der steden van Hollandt selbe/ondersproken was/dat geen vzeemde noch welandtsche Stadthouder gemaeckt soude werden. Maer den Prince hem doen na de gheleghenheyt des tijts houdende/ende hoozende de oordeelen van de beste/en achte oock geensins selbe boorderlic te zijn/daer een inghebozen Stadthouder ghestelt soude worden/detwijle noch alles in factien brande. Verhalben is een vzeemdelinc en neutrale man / ende gheen vande partijen toeg jedaen / de Heere van Lalleyn ghecoren ghewoest. Maerwelic en hadde hy zijn Stadthouderschap aenghevanghen / als siet/in het naeste jaer die vader Doerx partij met listen die stede van Leypden inghenomen hebben. Welck vernomen hebbende / gaven die van Amsterdamme terstont door gesanten de heele sake den Veretoge Maximiliaen te kennē; de welcke beval Heer Joost van Lalleyn die doer ter tijt by hem was/dat hy van stonden aen trecken soude / om die oproertighe te bedwinghen. Maer de Heere van Lalleyn/met vele schermtucsinghen / ende langhe belegheringhe der stadt/wepnich boorderende/soo is epndelinghe Maximiliaen selbe na Hollandt gherepft / ende treckende nae Leypden/zijn de boornaemste vander stadt hem te gemoet ghecomen/seer begeerende quijtscheldinghe van hare misdact/ende na zijne inghebozene goedertierenheyt de boornaemste van dese roermakers vast gheset zijnde / ende haer de boere van vijftich duysent guldens op gelept hebbende/heeft de gantsche sake in haer ghesheel ghestelt. Ende alsoo heeft allenskens daer naer de dulleicheyt van die factien afghelaten te woeden/ende is teenemael ghedempt ghebleven.

Daer na is die Vzeerelche oorloghe gebolcht/de welcke die van Amsterdamme om de gebuerschap boornaemlic betwoecht heeft ende seer becommert gemact. Verhalben ontrent dien selven tijt is Amsterdam met eenen steenen muer begonnen ghewoest omringht te worden; waer van wy oock te bozen/maer int boorhgaen gesproken hebben. De Bisschop hadde het begintfel van dese oorloghe gemact/maer Maximiliaen ende heel Hollandt in het verbondt ende gemeynschap ghetrocken/zijn sy den Bisschop ter hulpe ghecomen. Die

De Bisschop van Utrecht David, Philips natuerlicke sone.

Die van Utrecht eenmael en andermael het gheluck der fortunne versocht hebben/ ende achtende dat sy op haer saken letten moesten / hebben epndelinghe tot een Doocht ende als een beschermmer genomen Engelbrecht den natuerlicken broeder van den Hertoghe van Cleve. De Hollanders een wepnich te bozen waren in het Sticht van Utrecht ghetoghen / ende hadden vele Doozen gherooft ende ghebrandt / en hebben Emenesse met ghewelt ende ghewapender handt ghetreghen ; ende door die victorie de Soldaten opgeblasen zijnde / hebben daer nae die bander stadt dickwils tot den strijt wtgepocht. Die van Utrecht en hebben haer doock niet te soecken ghemact / ende de occasie waer ghenomen hebbende / hadden gehoopt haer onverschens te bespringhen / ende Emenesse weder te ghewinnen. Maer den Hollander / nautwe acht op de byanden ghenomen hebbende / ende ettelicke licht ghewapende crijchknachten booz ghesonden / hy selve in lagen liggende / terstont daer na als zy nu hantgheemeen metten anderen gheworden waren / bestontse van achteren te bekechten / ende dedese seer goote schade ; Die van Utrecht zijn gebloeden d'ene hier ende d'ander daer loopende / en het quam haer wel te passe dat het in den winter al hardt bebrozen was / ende dat sy daeromme te ghereeder nae de stadt conden blieden. Daer bleben eben wel berflaghen boven de duffent Burghers ; ende Baernt van Everding Burgheemester bander stadt / ende Steven van Zulen , met meer andere eerbare / rijcke ende treffelicke burghers. Daer wort ontrent hondert ghevanghen / ende worden alle tot Amsterdamm ghebrocht. Doek gaf die Stadthouder het Daendel vanden byant genomen / die van Amsterdam tot haerder eere ; het welcke in die Oude Kercke als een victorie teecken ghehanghen wert.

Maer ter wijle de saken alsoo staende / ende de herten aen beyde zijden so seer berittert zijnde / Amsterdam met dien steenen muer ommeringht wort / door die oc taste is het sonder twijffel gheschiet / dat in den Tozen / dewelcke noch heden geheel en ongheschonden aen de Cloberniers Doele / met galerie verbodecht is / ghoutwen is ghetweest / Swyche Utrecht. Dese opschrift staet noch ten dage van heden aen den wtersten muer openbaer booz allen / al hoe wel dat de nieuwe wooninghe onlancy by den Tozen opghetoghen / eenich belet sel den aenstenders doortwerpt. Hoe dat ten lesten de

oorloghe selve verlenght sy / ende met wat conditien datse ten langhen lesten ghepndicht sy / dewijle het in de Cronijcken beschreven staet / soude onnoodich zijn hier int langhe te verhalen. Ick en can nochtans niet laten hier by te boegen rghene dat tot de saken der stadt behoort / datter namelick versche yden dachbaerden ghehouden zijn gheweest om de selve te maken / ende datter aen beyde zijden raedtslaghen ghehouden zijn gheweest in het Reguliers Clooster / het welcke buyten de stads beseten / by de Reguliers doorte / eertijts gestaet heeft. Maer dat dit alles te bergheefs is gheweest / heeft de totcomste geleert. Want den Bisschop selve daer nae ghevanghen zijnde / ende van Maximiliaen nae de ghebanckenisse van eenen sekeren tijt / los gelaten / heeft eerst de sake tot compositie laten comen / int jaer 1483.

De Plaminghen by nae ontrent de selve tijt / naer het oberlijden van Maria / schenen eenichsing verzeemt te zijn van herten van Maximiliaen / eensdeels om de giericheydt der Kentmeesters die hy haer nae Doochduytschlandt treckende gelaten hadde ; ten anderen ooc / om dat hy nu weder gheromen zijnde den selben nieuwe exactien oplepde / en een goote somme gelts gheboodt op te brenghen. Maximiliaen / om het volck met zijne teghenwoordicheyt tot hare schuldighen plicht te brenghen / is tot Brugge gecomen int jaer 1486. Maer als hy teghen zijnen danek / ende anders dan hy ghemeynt hadde aldaer ettelicke maenden gehouden wert / soo is hieromme zijn Vader die Keyser Frederick seer onbieden ghetweest / de welcke terstont oorloghe boerde teghen die goddeloose borghers so hy die achtete. Hy spreekt aen den paus om hulpe / de Bisschop van Ceule / ten leste sendt aen alle de princen van Duytslandt om de berlossinghe van zijnen soon : Maer menant en heeft assistentie ghesonden tot datmen heeft verstaen dat den Keyser selve in de wapenen was. Doen zijnder seer bele gecomen. Onder de andere is ooc ontboden ghetweest Aelbrecht Hertoghe van Sassen : ende recommandeert hem beyde zijnen sone ende nebe ; bebeelt hem oock het Gonberneurschap van heel Neder-landt ende de goochheydt ende sorghe der oorloghe. Ende op dat dit met meerder aensien gheschieden soude / t'samen ghe-roepen hebbende den Adel van Neder-landt tot Mechelen / en de beste der steden / heeft den Hertoghe van Sassen tot Stadthouder ende regereder ghestelt en bebolet ende

1483
1484

1486

Clober-
niers
Doele.

ende gheboden hem te ghehoorzamen als hem selbe oft zijnen sone. Welzucht hoe wel hy sach dat hy een sake die vol swaricheyt ende perijckel was moeste aengaen / is nochtans den Keyser ghehoorzaem ghe-
 weest. De Nederlanders oock/hoe wel dat sy het seer qualick namen dat haer een worlansche Prince ghegheben werdt: ghe-
 lieten haer oft sy wel te vreden waren/hopende dat sy lieftelick redene souden vin-
 den / door de welcke sy het jock van haer souden werpen. Welzucht daerna is boort ghegaen in het jaer van Zuygghe rooben-
 de ende brandende. Ende Hollandt en is van dit hier niet wy ghetweest. Want ettelicke Hollanders daerna hebbe haer met-
 ten Blaminge vergefselfchapt/boornamelick met de ghene die om te rooben in zee geloo-
 pen waeren. Ender haer Frans van Bre-
 derode hadde Rotterdamme gheluckelic on-
 der zijne macht ghebracht. De boorders oock van Maout/joort hadden het slot van VVoerden uighenomein: tot het welcke den
 Nabueren en boornamelick die van Am-
 sterdamme / seer vele schaden aenghedaeen
 zijn ghetweest. Verhalven so zijn van alle
 santen tot de steden crijchsknechten ver-
 samelt ghetweest om Rotterdamme boort al
 weder in te crijghen. Die van Amster-
 dam onder de andere hebben oock wt hun-
 ne boogherie hulpe ghesonden. Ende eyn-
 delinghe / alles wederghetregghen zijnde / is
 tot Haerlem enen meentwen brandt op
 gheresen. De oorfsake hier van zijn ghe-
 weest boornamelick de selve / de welcke
 van Maaynultiaen wat verbrant zijnde de
 Blaminghen aenhinghen. Dese hebben het
 beleyt van dese sake den Caminefaten be-
 volen/en wyedt ende wilt volck: het welc
 om buyt wille niets wroepgherende hadden
 in haere haendelen (moghelick om te be-
 lachen de Lecutoen en Arenden des Key-
 sers; oft dat ick waerachtelicker houde/ha-
 re armoede ende onvermogen om de schat-
 cinghen te betalen te kennen ghebeide)
 K A E S E N ende B R O O D E N gheschil-
 dert. Die van Haerlem in gheruften vyede
 niet sulcx verwachtende / hebben onber-
 stens haere stadt verloozen. Want de Ca-
 minefaten / oft ghelyckse ghemeynelick ge-
 noemt worden/kenemers/in het byghele-
 ghen bofsen haer verborghen houdende / door
 bedroch in de stadt gheraecht zijnde / heb-
 ben alles na haren lust ghedaen. Den
 Schout bander stadt ende ettelicke van de
 Hoofmannen zijn met den sweerde op de
 merckt gheslagghen ghetweest: de goederen
 van de rijcke boogheren wyedelick gerooft:

ende ten hadde ghetweest dat de nabueren
 die van Amsterdamme ende andere haer
 hier tegen hadden gestelt / de gansche stadt
 soude ter neder ghebracht hebben geweest.
 Daer is oock tot assistentie ghetomen die
 Hertoghe van Sassen / die de selve met zij-
 ne rijpterie te ghemoet ghetomen is tref-
 kende naer Leyden: ende als hy haer niet
 en vreesden hem teghen te staen / soo heeft
 hy vele van haer verflagghen / de andere zijn
 verstroyt ende in de vlucht gheslagghen ghe-
 weest. Wy haendelen met Casen ende
 brooden ghetreckent / zijn ghenomen ghe-
 weest. De Hollanders de teghentwoordic-
 heyt van Welzucht vernomen hebbende /
 ende alreede te boozen eenichsing gedwon-
 ghen haer met die van Haerlem te boegen /
 verwoerden het verbont / ende nemen meen-
 twen raet. Die van Haerlem zijn Welzucht
 te ghemoet ghegaen / haer selven ende de
 stadt in zijne bescherminghe oberleberen-
 de. Wy in de Stadt ghetomen zijnde heeft
 haer het gheschut ende alle oorloochsgher-
 veetschap benomen / heeft oock een Casteel
 gemaect binnen der stadts mueren / Sas-
 senburgh ghenoemt / ende heeft in persoo-
 ne andere dingen tot weerdicheyt der Stadt
 ende des Raedts dienende bevolen. Den
 anderen nabueren / ende onder haer die van
 Amsterdamme / de welcke Ghesanten aen
 hem ghesonden hadden / beloofte hy goether-
 ticheyt / soo sy gemantert wullen zijn; maer
 ter contrarien / soo sy yet teghen den Co-
 minick oft hare Overheden voeckeloeselic
 souden attenteren / dreycht hy haer stren-
 ghelicken.

Maer hoe groot dat doen ghetweest sy /
 ghedurende dese ouenicheiden ende boornamelick staende het beleyt van Rotter-
 damme ende Woerden / de goetwillicheyt
 ende de diensten van die van Amsterdam-
 me tegen den Prince ende het Vaderlant /
 heeft de Prince selve opentlic betuycht in
 den brief / by den welcken hy lieffelic heeft
 goordineert datmen de wapenen der stadt
 met een Keyserlicke Croone vertieren sou-
 de. Den brief selve dewijle hy tweerdich;
 is van allen gelesen te zijn / hebbe
 ick goet gebonden den selven
 hier by te boegen / als
 hier na volcht.

De oen-
 sie van't
 verciere
 vande
 wapenen
 van Am-
 sterdam
 met een
 Keyserlic
 ke Croon-
 ne.

Den

Den Brieſ van den Keyſer Maximiliaen.

MAximiliaen by de genade Gods, Roomschen Coninc altijt vermeerder s'Rijcx, allen den ghenen die desen brief sul- len sien, saluyt. Omme dat wy bemercken die groote getrou- wicheyt, ende goetwillicheyt, ende oock de menichfoudighe diensten, die onse Stede van Amsterdam, ende de ingheseten van dien, tot haren swaren costen, ons ende den voorvaderen van onsen Sone Coninck Philips, tot diversche stonden ghedaen ende bewesen hebben, byson- der daghelijcx doende in dese teghenwoordighe Wapeninghe, die wy van noodts weghe moeten doen, omme onse Stede van Rotterdam, t'Slode en de Stede van Woerden, tot reductie ende onse ghehoorsaem- heyt te brenghen. Soo ist, dat wy aenſende, hoe die selve Stede niet verciert en is, met een alsulcke wapen, als sy wel behoort te hebben, en dat bysonder op dat die Poorteren ende inghesetene, van onse voor- schreven stede van Amsterdam, daghelicx met hare Schepen ende goe- den te watere ende te lande, in veele verre vreemde Rijcken en Landen conſerſende syn, in coopmanschappē: Waeronne en om der redne vville voorschreven, ende om sonderlinge saken ons daer toe porrende: Wy hebben vut onsen eyghen proprien willē, speciale gratie ende au- thoriteyt, verſeent, gegunt ende ghegeven, verleenen, gunnen ende ge- ven midts dese onse brieven, de selve onse Stede van Amsterdam voor- schreven, dat sy van nu voort aen, ten eeuwighen daghe toe haer wape- nen voeren ende becleeden sullen, tot eeuwighe memorie van onser gratie metter Croone van onsen Rijcken, ende omme dat wy t'selve voor ons, ende onse naecomelingen, vast ende ghestade, ende van weer- den willen gehouden hebben: So hebbē wy tot eenen oorconde desen brief beteeckent met onsen eygen Name. Ghegeven in onse Stede van Schiedam, den thienden Februarij Anno 1400.

Maer die oude dy witte crupcen si de selve wapenen die gheben sonder twijfel te kennen de groote gunsten der borgheren te- ghen de heplighe saken: detwijle men seg- ghen moet dat de eerste beghinselen des ge- loofs / die in de naestgheleghene plaetsen totgheſporen zijn / Amsterdamte boozna- melick niet alleene veroorzaect maer oock onderhouden heeft. Want dat dese dingen bloet ghecoſt hebben / ende dooz eenboudic- heyt ende supberheyt des herte totgebreyt zijn / gheben te kennen de coleuren selve / behalven de andere / het roode segghe ick oude witte coleur des selbighen wapen.

III ONDER PHILIPS DE
II ENDE MARGRIETE.

In jaer 1497 wert Philips den sone

van Maximiliaen ende Marie niet gausch- Conincklike ende sulck een Prince weer- dighe bereydinghe tot Amsterdamme ghe- hullet. Maer dese Prince van coeyen ende snellen leuen is hierinne alleene geluckich ghetweest / dat hy / beneffens zijne andere kinderen / zijnen sone Kaerl erfgenaem ge- laten hadde / die tot soo groot een Rijkte be- quame soude zijn. De welcke terwijlen hy groot wort / heeft daer en tusſchen Philips natuerelike Suster / Kaerls Moeye / Mar- griete met verwillinghe der Staten de Provincien te administreren aengenomē.

Maer Philips noch in het leuen zijnde / was t' Geldersche oorloghe begonnen: ende dat selve dicktoils ghemaect zijnde / is dicktoils / het bestande ghebroken zijnde / weder herhat. Doornamelick int jaer 1507 150

De G
derſch
oorlog
150

terstont

terstont na het oberlijde van Philips had-
 van die van Amsterdamme genoemt r'roo
 de Blockhuys, het welcke doen by de Haer-
 lemmer poorte, op palen gheset was / Ma-
 den ende Wesop seer na gelegen stedekens
 mede ingenomen hebbende. Maer van het
 Blockhuys werden sy cloeckelick van de
 bozghers afgekeert op S. Jans dach / sy
 zijn oock ghedwonghen gheweest op sekere
 conditien tot Wesop en Mauden te trecken/
 de Grabe van Carpen hem als middelaer
 daer tusschen settende.

Daer na als Margariete nu de Provin-
 cien regeerde / int jaer 1512 / soo hebben de
 Geldersche wederom eenen aenbal op die
 van Amsterdamme ghedaen. Haerer is
 doen gheweest een groot ghetal. Want bo-
 ven de dupsent ende hondert zijn sy ghere-
 kent gheweest. Maer als sy de stad selbe/
 allomme doen wel sterck ghemaecte / niet
 en konden bespringhen noch gheensins on-
 versteens overvallen / soo hebben sy vier ge-
 woepen in de schepen die buyten de palen
 op ancker lagen / ende dat met groote scha-
 de soo wel van de inwoonders / als der ge-
 ner / die van buyten lants tot Brancrjck/
 Engghelandt / ende de Gostersche steden en
 van elders met hare schepen daer aenghe-
 comen waren.

Twee jaer daer nae / namelick int jaer
 1514 / is wederom een bestand met de Gel-
 dersche ghemaect gheweest. Het welcke
 daer na int jaer 1516 wederom in een oor-
 loghe wtghebroken is. Want als de Prince
 Kaerl / terstont daer nae Keyser de Wyfde
 van dien naem / doem nauwelicq festhien
 jaer oudt / ontrent de selve tijt in Hollandt
 met ghebiedt gecomen was / heeft den Her-
 toghe van Saksen het recht dat hy hem op
 Wyestlandt toeschreef / op Kaerl overgheset.
 En alsoo zijn de Hollanders beyde in de
 Wyesche ende Geldersche oorloghe t'samen
 verweert gheweest. Want de Geldersche
 waren doen Wontghenooten der Wyesen.
 Hier door is der Hollantsche steden / ende
 aldermeest der Stadt van Amsterdamme /
 ende der onligghende Dorpen schattinge /
 oft soomen die ghemeynelick noemt / t'ara-
 tie wtneemende seer vermeerdert geweest.
 Ende de Geestelicke ende die vander Ma-
 ricken oorden en zijn doen niet voor by ge-
 gaen gheweest / soo dat boornamelick doen
 men de gheestelijckheyt oock aensprack / de
 schattinghe niet sonder beroerte gepasseert
 en is.

Daer is oock bestand des nabolghen-
 den jaers / maer seer cort / ghemaect ghe-

weest / als het welcke den 24 Maerte sou-
 de beginnen / ende eyndighen den 6 Mey.
 Maer Kaerl den Hertoghe van Gelder en
 heeft ooc dien tijt hoe wel hy seer cort was /
 niet stille wille zijn. Want het bestant noch
 niet geeyndicht zijnde / niet te min oorloge
 booz hebbende hadde heymelick door Jan
 Selbach ende Jan Goltjepen crysknechten
 aenghenomen / ende hadde die wtgaende
 April doen t'samen comen. Men seght dat-
 ter gheweest zijn ontrent seben oft acht
 dupsent / want de Schyibers verschillen.
 Daerna niet berte van Deventer selfs in
 per soone haer aengesproken hebbende / en-
 de den eedt van haer ontfangen heestfe acu
 Arkelens als oberste overghegheben / ende
 van daer door de Twent ende Drent na
 Wyestlandt doen gaen / ende na Dookum.
 Het welcke sy belepdt hebben en daerna in-
 ghenomen / daer was voor Souberneur in
 ghelept Gobstein met den zijnen. De ande-
 re zijn onder het Ghebiedt van Selbach
 door Longowald ende Fredewald in de
 Drent / van daer in Stellingwerf ende die
 vande Cupinder ghelept gheweest. Daer
 was alreede gereet grootē vier een Hoofst-
 man van roovers met vier hondert bā zijn
 gheselschap / ende hondert vyftich schepen
 van alle soorten. Aldaer als sy haer twee
 daghen gherust hadden / den 24 Junij haer
 Anckers lichtende / ende al den leger t'sche-
 pe gedaen hebbende / zijn gesept na Noord-
 hollandt / ende gheluckelick zijne blote noch
 vooch op den dach ghebaren zijnde / ende
 Enchuyzen dat seer bebreest was voor by
 gheseylt / soo hebben sy haer streke ghenom-
 men na Medenblick / het welcke qualick
 versten was. Alhier de crysknechten aen
 het lant gheset zijnde / ende eenen haestigen
 ende onberstenighen ooploop op de stad ge-
 daen hebbende is terstont de Stadt ober-
 vallen ende met ghewelt inghenomen ge-
 weest / niet teghenstaende dat sy een baen-
 del knechten in hadden / den meesten deel
 van het garnisoen ende bele van de bozgers
 zijn met den sweerde gheslaghen geweest /
 de andere zijn op t'Casteel gebloden. Ende
 in de eerste furie en heeft het sweert de
 swaacke vrouwen ende kinderen niet ghe-
 spaert / maer heeft alles sonder onderschept
 omghebracht. Doen / alles na haren lust
 bedreben hebbende / is grooten pier met
 rijcken buyt die hy t'schepe ghedaen heeft /
 ende met zijnen hoop roovers in Wyestlant
 wederghelieert. Maer de andere passeren-
 de door de seer schoone ende goede Landou-
 we / hebben de stad van Doo: in aen de slinc-
 ke handt ghelaten / ende al wat haer booz
 quam

quam verwoest ende gerooft/ende vele ge-
 hangen/ wech geleet/ende ten lesten Alck-
 maer/het welcke vol was van alle soor-
 ten van goederen/die daer tot het naeste
 ghelegghen lande gebracht waren/het welc
 hucans niet ghesterckt en was/met den
 eersten loop ingenomen/en heel en al ghe-
 plondert. Dit is eenen rijken buyt ghe-
 woest/ende meerder dan men gheloooven
 soude/ende een seer groote elendicheyt is.
 den Bozgheren die sulcx niet en dochten
 ende den naeburen concommen ober gheco-
 men/ gheene saecke noch gheene krijchs-
 knechten bereydt zijnde om het gheweldt
 der vyanden teghen te staen. Want wie
 soude hier verwachten hebben soo sterck ee-
 nen vyandt? Wiens coemste by nae eer
 ghesien is gheweest/ als ghehoort van
 den Hollanders: want als eenen stou-
 twint Medewilck neder ghevelt hebben-
 de/ende by na de asschen ghelaten hebben-
 de/ heeft hy des anderen daechs terstont
 Alckmaer bespronghen ende overballeen.
 Daer en tusschen den Kaedt ende Kegeer-
 ders van Hollandt om dese licentie ende
 ghewelt booz te comen/ deden ontbieden
 alle die Leemannen/ende boort den vier-
 den man tot alle steden/en alle die Land-
 lieden van het gantsche Landt/ om te co-
 men binnen Haerlem met hare wapenen/
 hebelende dat sy Floris den Grave van
 Egmond/ die doen Hollandt in den nae-
 me des Conincs regeerde/ souden buytaen
 ende ghehoorsaem zijn. De Gelderschen
 daer en tusschen nae dat sy binnen Alck-
 maer ghelegghen hadden seven daghen/ sy
 met haren roof ende ghebanghenen ghe-
 ghen nae Weertwijck/ het welcke sy ver-
 brandt hebben/en als sy na Sparendam-
 me henen toghen/ zijn de Kuyters/ende
 Doet-knechten der Hollanders op hen
 gheballen/ende die met buyt geladen wa-
 ren/ende gequelt door de ingte des wechs
 ende der passagie/ de welcke den Dyck al-
 keene gaf/ gesu cleyn berorte gemaect/
 ende hebben ghedwoonghen vele tot den
 lesten hoop den buyt ende de ghebangenen
 te verlaen. Hieromme soo spoedichden de
 Geldersche daer reyse/ ende seer bljctich
 besich zijnde om boort te comen; daer was
 een volwerk/ oft een Blockhuys/ daer
 sy moesten passeeren op den Vaerlemmer
 Dyck/ daer hy alder nauwt is/ om hare
 reyse te beleten van die van Amsterdam-
 me metter haest opghetwoopen. Maer dit
 is oock van haer met eenen assaut of twee
 haestelick ghetoomen gheweest. De Sol-
 daten die daer in laghen zijn tot tsestich

toe omghebracht. Van daer Amsterdam
 me ende de landen van Amstelant booz-
 by passeerende/ zijn ghecomen int Sticht
 van Utrecht/ende hebben tot Abconde/ in
 haer eerste lande-palen leggher gheslaghen.

Maer terstont daer nae een seer groote
 menichte van Kuyters en boetknechte van
 Coninc Caerle den Hollantsche steden toe-
 geschick zijnde/ ober de welcke Oer-heere
 was Henric van Nassoutwen/ treffelick in-
 vaet en daet/ by den welcke hem geboecht
 hadde Floris van Egmond/ hebben sy te-
 gentwoer en stoot gekregen. Kaerl selbe de
 Hertoghe van Gelder niet lange daer nae
 byden selben Grave van Nassoutwen/ende
 den heelen Coninclicken leger tot Arnhem
 t'samen met macht van zijne menichte ge-
 storen/soude tot den wotzen gebracht ge-
 woest hebbe/ten ware gewest dat die Co-
 ninc van Francrijch Franchoys van Valois
 ober hem als zijn Bontgenoot en vrient be-
 commert zijnde door zijne Gesantē by Co-
 ninc Kaerl verreege hadde/datme affstant
 van wapenen soude doen; datmen plaetse
 en tijt om het verscheil af te legge en vrede
 te maken/soude stelle. Dit tot Arnhem ge-
 bootschapt zijnde/ is de belegeringe opge-
 broken. De plaetse tot dese handelinghe is
 tot Utrecht veraemt/om den nieuwen Bis-
 schop Philips van Bourgongien/Davids
 bastaert woeder/ een treffelick man en eck
 beminder van vrede. Vanden Coninc van
 Francrijch quamen tot Gesanten Robrecht
 Bonnefus en Franchoys Rongius; van Co-
 ninc Kaerl/ behalven de andere/Henric van
 Nassouwen. Den Hertoghe van Gelder had-
 de boozmadelic gesonden Willem de Lange-
 zijnen Cancellier/ende zijnen Hof-meester
 Henric Gent, t'samen met Quonius Pre-
 sident vande Januten tot Arnhem. Van
 dese is ten leste de sake also geslotē/ als dat
 de Hertoghe van Gelder soude affstaen en op-
 dragen Coninc Kaerl en zijne Erfgenamē-
 de Heerlicheyt van Brielant/ en doen ver-
 trecke tot het gantsche lant alle zijne Kuy-
 ters en knechten. Kaerl soude desgelick be-
 talen ende geven den Hertoghe van Gelder/
 de somme van hondert duysent Croonen/
 de vijf-en-twintich ghezeet/ de reste in vijf-
 jaer met ghelijcke papen. Ende tot verse-
 keringe van desen souden tot borze gestelt
 worden vier Steden; onder de welcke Am-
 sterdamme de eerste plaetse ghehadt heeft.
 De andere zijn gheweest Doit, Gorchom-
 ende Shertoghen bosch. Maer voek dit be-
 stande/ ofte dese conditien van vrede zijn
 daer naer op verscheden manieren van
 Hertoghe Kaerl veracht/ of bespot geweest.

By het
 huys van
 Hart.

Amster-
 dam tot
 borge de
 Hertoghe
 val Gel-
 der ghe-
 geven

Onder.

IV. Onder Kaerl de vijfde Keyser.

Kaerl daerna Roomsche Keyser verclaert zijnde/als hy hem nu gheheel tot het Gouvernement begeben hadde/ heeft onder andere in de jaren 1524/ item 1531 Edicten tot laten gaen/ oft heeftse veel eer vernient by de welcke hy strengelick heeft willen verboden hebben dat de Gheestelicke personen oft Clooster-lieden niet en souden contracteren oft erben ende haer by donatie oft coop/ dan op sekere conditien/ roerende oft ontorende goederen vercrijghen. Een ghelijck Decreet hebben wy boven

aangewesen dat van Willem de seste Graue van Hollandt door die van Amsterdam alleene ende de Clergie der selber stad is ghepubliceert gheweest. Wy hebben oock hier te vooren verhaelt hoe dat Philips Prince van Bourgondien/ den Gheestelicke personen mate ghestelt heeft. Maer de Edicten van Keyser Kaerl / die ick gheseyt hebbe tot desen eynde ghepubliceert / zijn beyde tot des stades-camer ghecomen: van de welcke wy het leste / waerinne oock het Edict by Philips van Bourgondien ghepubliceert vermeldt wordt / is so luyden- de.

C O P Y E

Van het Keyserlicke Edict teghen de geestelicke personen ende Clooster-lieden

KAERL van Gods ghenade Roomsche Keyser, altyt vermeerder des Rijcx, Coninck van Germanien, van Castilien &c. Erts Hertoghe van Oostenrijck, Hertoghe van Bourgoennien, Brabant &c. Grave van Vlaenderen, van Hollandt, van Zeelandt &c. Dominateur in Asien ende Africken: Allen den ghenen die desen onsen Brief sullen sien, Saluyt: alsoo dat tot onsen kennisse ghecomen is dat wijlen (saligher ghedachten) Hertoghe Philips van Bourgoennien, onsen ouden voor-vader, (die Godt ghenadich sy) verstaen hebbende, de honghericheyt vander Gheestelijckheyt van Hollandt, ende Zeelandt, ende Vrielandt, int vercrijghen ende apprehensen van Erfven, van Renten, ende van allen manieren van wereltlicke goeden, by coope van successie, ende anders, ende aenmerckende dat alle die goeden vanden Landen voorschreven, by successie van tijden souden comen, inde handen vanden voorschreven Gheestelijckheydt, het welcke die destructie ende ruine, vanden voorschreven Landen wesen soude, om daer toe te remedieren, ende tot verfoeck van de twee eerste Staten van Hollandt, van Zeelandt, ende by groote ende rijpe deliberatie by zijnen openen Brieven, statueerde ende ordonneerde, ende over al Hollandt, Zeelandt, ende Vrielandt, dede publiceren, dat van doe voort aen, geen geoorde luyden van wat Ordenie sy waren ofte wesen mochten, inden Landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrielandt, erfven nemen en souden van hare Ouders, Maghen oft Vrienden in eenigher manieren, noch oock meer Landen oft Erfven en souden coopen, noch vercrijghen by Testamente: noch anders, inden voorschreven Landen-binnen Steden noch daer buyten, ter tijt toe die voorschreven geoorde Luyden, by commissarissen doen gheordonneert gheweest of ghesandt souden hebben, om met hem een overdracht oft Ordonnantie te maecken, hoe ende in wat schijn, sy voort aen hem in des voorschreven is, hebben souden, ende dat wijlen onsen seer gheminden ende lieven trouwen Moye, die Erts-Hertoginne &c. (Die Godt ghenadich sy) in haren Ioven voor ons regente verstaen hebbende, inden jaere 23 voorleden, dat die ongeregheltheyt vanden Gheestelickheyt van Zeelandt, onghelijck grooter ende meerder was, dan sy te vooren, ende dat die geoorde Personen allen manieren van Erf-

ven, ende andere Wereltlicke goeden hem voorderen te vercrijghen, by allen mid- delen die sy dencken mochten, sulcx dattet gheheel Landt van Zeelandt, ghescha- pen hadde geweest, in haren handen te comen, tot grooten interessen vanden we- reltlicke luyden, ende verlies van onse Hoocheydt, Heerlickhey, ende dienste, om- me daer in te remedieren, heeft van onsen wegghen by rijpe deliberatie, de statuy- ten ende Ordonnantie, vanden voorschreven wijlen Hertoghe Philips van Bour- goennien gheconfirmereert, ende appellerende de selve oock van onsen wegen voor- dere gheordonneert, ende ghestatueert, dat hem doen voort aen niemant van wat state ofte conditie hy waer, die in desen voorschreven Landen van Zeelandt, hem selven syn Kinderen oft andere, t'waren Mannen, of Vrouwen persoonen, in Cloo- steren of Gods huysen, begheven oft stellen wilden, den selven Cloosters, oft Gods huysen, gheen Erfelicke goeden, oft Erf- renten gheven en soude moghen, dan al- leenlick een redelicke somme van pennighen, ofte Lijf- renten, tot alimentatie vande persoonen, dienen inde Cloosters oft Gods huysen legghen oft stellen sou- de, op die verbeurte vande Erfven oft goeden, ende insghelijcx dat die geoorde luy- den van wat Ordre sy wesen moghen, gheen Erfven Erfelicke Renten, oft andere en souden moghen nemen, aenveerden, coopen noch vercrijghen, by gifte, doode, Testament oft anders, oock op de verbeurte vande selve goeden. Ende oock is tot onse kennisse ghecomen, dat de geoorde Luyden van onsen Landen van Hollandt, ende Vrieslandt, die welcke met onsen Landen van Zeelandt, ghenoech van een na- tuere syn, hen luyden daghelix ende soo lancx soo meet vervoorderen Erfelicke goeden, gronden van Erfven ende Erfelicke Renten, te apprehenderen by successie van haeren Ouders, ende andere Maghen ende Vrienden, oft sy Wereltlick waren, ende de selve haer leven lanck houden ende ghebruycken, midts stellende sekere cautie, van restitutie vanden voorschreven Erfelicke goeden, nae die afslijvicheydt vanden voorschreven gheorde Persoonen, diese gheapprehendeert hebben, ende dien tot behoef van haeren voorschreven Vriende, en dat sy des niet te vreden zijnde, daer toe pretenderen in mobelen goeden, van haren Ouders, Vrienden ende andere Maghen te succedeeren, midts stellende cautie als boven. Ende dat midts- dien, indien sy daer toe gheadmitteert waren, ghemerct dat de Erfven in Hollandt, ende Vrieslandt cleyne ende sober zijn, ende meesten deel vanden goeden van on- sen ondersaten, aldaer mobels zijn alle de gronden vanden selven Landen, ende ooc alle des mobels goeden, by successie van tijden in handen vande Gheestelickheyd comen soude, t'welck oft gebeurde, tot destructie ruyne vanden voorschreven lan- den, en vanden ondersaten en by consequentie, tot diminutie van onsen Hoocheyt, Heerlickhey, en dienste comen en keeren soudé, willende daer toe versien, soijt dat wy approberen ende confirmeren, die Ordonnantien ende statuten van onsen voorschreven Out-voor-Vader, Philips van Bourgoennien, ende insgelijcx van on- sen voorschreven Vrouwe Moye, van onsent wegghen ghemaect, wt onser eyghen wetenhey, ende autoriteyt, ende by groote ende rijpe deliberatie van Raede, Or- donneeren ende statueren voor edict, dat van nu voort aen, gheen persoonen in on- sen voorschreven Landen van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, van wat state of- te conditie die syn, het sy Mannen ofte Vrouwen, persoonen die hen selven, oft haer Kinderen, oft andere, in eenighe Cloosters, oft Gods huysen, stellen oft sullen wil- len stellen, den selven Cloosters, ofte Gods huysen, geen Erfelicke goeden oft Erf- renten en sullen moghen gheven, op de verbeurte van dien, maer alleenlick sullen sy moghen Erfven grootelicken ende redelicken sommen van Penningen, oft een redelicke Lijf- rente, als nootelijck wesen sal, tot alimentatie vande persoonen, die inden voorschreven Cloosters, oft Gods huysen, hen selven wilden begeven, oft in- den selven ghestelt sullen wesen. Ende insghelijcx dat gheen geoorde Luyden, van

wat Oorde die syn, oft wesen moghen, binnen onsen voorschreven Landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, gheen Erfelicke goeden, oft Erfelicke Renten en sullen moghen coopen; noch vercrijgen, ende voorts dat gheen Erfelicke goeden, oft Erfelicke Renten, by giften, Testamenten, successie van Vader, Moeder, Vrienden oft Maghen, noch anders, in wat manieren dattet sy en sullen moghen comen op Conventen, ofte geoorde persoonen, t'sy op van cautie die selve te restitueeren, noch by andere middele, ende insghelicx gheen mobele oft roerende goeden, by successie en sullen mogen comen, opten voorschreven Conventen oft geoorde persoonen, op cautie noch by anderen middelen, als vooren, op de verbeurte vanden selven goeden. Soo Erfelick, soo mobel, onberoerlicke, ende beroerlicke, niet teghenstaende de pretentie, vsantie, vanden voorschreven geoorde binnen onsen voorschreven Landen van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, die Ostroye ende Ordonnantie, die sy van onsen voorschrevé Ouders, oft van ons, by inportuniteyt, in advertensie oft andersins hoe dattet sy verworven mogen hebbé. Die welcke alle, indien daer eenighe zijn, wy tot conservatie van onsen voorschreven Landen van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt ende onsen onderfaeten ende innegheseten, en onsen Hoocheyt, Heerlickhey, ende dienste, weder gheroepen ende gherevoceert hebben, wederroepen ende Revoceren by desen, ende den selven te niere doen ende aboleren. Ontbieden daeromme onsen lieven ende getrouwen die Hooft President, ende die Luyden van onsen Secreten ende grooten Raede, die Stadt-Houder, die eerste ende anderen Luyden van onsen Raede, ende van onsen Rekeninghe in Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, den Rendtmeester van by Wester, ende Ooster Schelt in Zeelandt, allen onsen Baeliuwen, Schouten, ende anderen onsen Officieren, dien dit aengaen mochte, dat sy onsen voorschreven approbatie, ende confirmatie, ende onsen Itatuyten ende Ordonnantien, op dat niemant vanden selven ingnorantien pretenderen en mach, doen condighen ende publiceren, elcken inden Limiten van syne Jurisdicte, waermen ghewoonlick is publicatie te doene, ende scherpelick ende onverbreeckelick doen, sonder eenighe contraventien procederen teghens den overtreders van dien, by Religiose executie, vande penen daer toe ghestelt. Sonder simulatie, gratie oft verdrach: want het ons alsoo ghelieft. Ende wantmen desen in veelen Duytschen plecken behoeven mochten, willen wy dat aent vidimus, van dien onsen Zeghel autentijck, oft vander Copie ghecollacioneert, ende gheteeckt by een van onsen Secretarijfen, Ordonnaris, oft by den Griffiers van onsen voorschreven Raede van Hollandt, geloove sy ghegheven, als aen desen Origenael Brieve. Des Oorconden hebben wy onsen Zeghel hier aen doen hanghen. Ghegheven in onse Stede van Bruysel, den 16 dach van Octobris. Int Jaer ons Heeren 1531.

1531

En het
uwe
schil
schen
Vene
ien
de
Pas.

Ende boozwaer / het vershil onlancer
tusschen den paus ende de Venetianen ge-
resen / en heeft gheen ander doozsake gehad.
De Venetianen hadden verboden / het E-
dict vanden jaere 1437 vernieut hebbende
dat de Gheestelicke niet en souden Cloo-
sters bouwen / noch datmen den selven
sonder bewillinghe ende toelaten vanden
Kaet / gronden van erben / besittingen / ende
andere erfgoederen en soude gheben. Welc-
ke dinghen alle den paus heeft willen ghe-
houden hebben booz onrechtich / ernstelic
ouder straffe vanden paus bebelende / dat
men dat recht der kerckē ende Stoel van
Roome gantsch soude reserveren. Daer de

paus te bergeefs blyemende / de Jesuiten /
die de sake meest aenghinck / zijn ghedron-
ghen gheweest met den Capucinen ende
Coletinen / tot Venegien te gaen. De rede-
nen so wel van de Venetianen heden ten
daghe / als eertijts van die van Amster-
damme / en de van gantsch Nederlandt / van
soodanige verboden / voornamelick gelijck
doock tot het Edict van Kaerle ten deele
ghebleken heeft / zijn dese gheweest. Dat sy
merckten / dat door het verswymen van
sulcke Edicten / den staet van de Borgeren
ende Edele vernindert wert; en ter con-
trarien dat de rijckdommen van de kere-
kelicke ende Gheestelicke personen soo seer
vermeert.

hermeerdert werden; dat het ten lesten te bresen soude zijn/als het al tot de Kerckelike ende Gheestelike personen/als by van alle gemeyne lasten/soude comen/dat hier door het getal ende incomen der Wozgheren ende Edelen cleynne getworden zijnde/de Republijcke van haer recht ende privilegien berooft soude worden; als daer alleene souden versteren / met de Lantbouwers / de Monicken / de welcke van alle dinghen/soo gheseyt is / by zijnde / tot de ghemeyne sake niet en gheben. Ende noch heben ten daghe ghevoelen / ende dat met haere groote schade / alle de Nederlanders die noch onder het jock des paus staen / hoe dese heylfame privilegien voor het Vaderlandt / om de berkeerde eerbiedinghe des paus ende der Jesuiten / nu by haer al te plompelick betracht ende vergheten zijn. Want het blijktt door het bewijs van sekere / dat Zababnt / het welcke 35 hondert duysent hunderen in de lengde en breedde groot is; het blijktt/segge ick / dat van de selve heden ten daghe de Gheestelike oft Religieusen acht en twintich hondert duysent besitten; de Soele ende de Leecke alleene seben hondert duysent behouden. Even alsoo staet oock de sake in Venegoutwe. Want Venegoutwe bezijpt de grootte van 18 hondert duysent hunderen / van de welcke de vijfthien hondert duysent de Monicken ende Gheestelike besitten/ende de andere alleenelick dry hondert duysent. Ende het selve moet men houden van de andere/nae de proportie en grootte van een peder provincie

Het en is boorder niet voor by te gaen dat ontrent den jaer duysent vijf hondert een en twintich / als CHRISTIAEN CONINCK VAN DENEMARCK t'Amsterdam comende/om boots nae den Keyser zijn swaagher te reysen daer heeft gebonden den Ertbischop van Brunthen in Noordweghen Erick Walkendop. Dese Ertbischop was in oigenaede by den selbighen Coninc/ende sich meenende te berantwoorden / hadde voor hem ghenomen om weder in Denemarcken te seplen / dan door storm en contrarie winde is by t'Amsterdam gheraect. Al waer/soo wy gheseyt hebben/den Coninck oock nae eenige daeghen onversicus aencomende ende vernomen hebbende dat zijn Ertbischop vā Brunthen daer was heeft hem strac wil len laten hanghen. Maer de Heeren Burgemeesteren ende Raed der Bisschop gehoort hebbende / die hem als een Gheestelick persoon/oy des paus Heplicheyt be-

riep/hebben niet toegh estaen / dat hem peyleers van den Coninck soude gheschieden; al hoe wel den Coninck aen den Heeren Burgemeesteren ende gantschen Raede vastelijck beloofde dat hy rekenichap van zijne daet by de Keyserlike Majesteit en den paus van Roome gheben soude/ ende dat hy het al op hem nemen wilde. De oorsake waerom den Coninc op desen Ertbischop hem sovertooznt had/was een seker Amsterdamsche vrouwe met naeme Sibrecht wiens dochter Duffken gheheten den Coninck noch jonc zijnde binnert Bergen in Noordweghen tot zijn boelschap genomen hadde. De Coninc daer nae als hy tot gemael gekreech des Keyfers Carls suster Elizabetha/ende dese Ertbischop Walkendop in die saken/ als Gesante gebeicht was/heeft by zijnen Heere Coninc/nae begheeren des Keyfers/van het quaet gherichte met Duffken vermaent en gewaerschoot/het welcke den Coninck niet wel nemende/heeft zedert den Bisschop dit ongeluck beroofsact. Dese Bisschop is daer nae tot Drecht een rijt lanck ghebleven/en heeft van daer aen den Keyser-Raet van Denemarcken zijn ontschuldighinghe over gesondt/ende is daer nae by den paus te Roome gereyst / ende aldaer gestorben.

Wat desen Coninck boorder daer nae/ als hy nu by machtige Coninckliche Denemarcken/Noordwegen en Sweden/met zijn gemael des Keyfers Suster verlaten hadde/wederbaren is/en de hoe dat hy int jaer 1532 met een groote Blote schepē/van dewelcke niet twepinge vā die van Amsterdam en waer/ in Noordwege getomen sy/en aldaer ghehanghen ghenomen / ende daer na in de ghebanckenijsse ghehouden tot den eynde zijns lebens/is wylloopigher in de Erongicken van Denemarck ende de onse aenghetwesen. Hier en moghen wy daer en tusschen niet boor by gaen / dat wt occasie van dese blote (de welcke den selben Christiaen/ter begheerten des Keyfers / die van Amsterdamme boornamelick/so ick geseyt hebbe/ende de andere Hollanders verschafft hadden) die van Denemarck/ende boornamelick de Oosterse steden seer bestrickelick begonnen hebben tegen de Hollanders woerrecht te ghebruycken ende haere goederen voor wynt te houden;so dat sy oock de selve gheensinus door de Zont en hebben willen laten passeren. Daer en teghen die van Amsterdamme / welckers sake het boornamelick was/de welcke en seer dickwils berlies van hare goederen ende seer groote schaden hier door ontfinghen / beruyghen

Onder andere, siet da Commē-tariē der geschiedenissen van Nederlandt vā Emanuel de Meere.

trijghen mede by den Keyser / dat tot Antwerpen / Middelfborgh ende in andere plaetsen de goederen ende roopmanschapen / van die van Hamburg / Lubbeck ende andere van die contere des ghelijck ghe-arresteert souden worden. Ende als dit niet des Keyserg wille ghedaen is geweest / so heeft men eerst tot Hamburg van compositie beginnen te handelen / ghecomiteert zijnde tot dese sake van die van Amsterdanne Heiman Jacobsz Borchmeester der Stadt / mede van de Schepen Cornelis Benning. By de welcke de Keyser by gheboecht hadde een Raets heer van het Hof upt den Haghe Joest Amezou banden Burch. Maer als daer / om de absentie van de Ghesanten des Coninc van Denemarck Frederick de eerste / de sake niet tecuemael tot vrede en conde gebracht worden / so is de selve tot de naeste versamelinghe wtghestelt gheweest / die tot Coppenhaghe bestemt werde: ende aldaer zyn alle saken gheluckelick van beyde zijden voorgestelt ende vereenicht geweest. Ghelijck dat ende te booren wijtloopigher verhaelt is boornamelick in die Cronijckle / de welcke van het leven ende gheschiedenissen van desen Christiaen / item van Frederick de eerste / Coninghen van Denemarck in Deenschere tale voor wepnighe jaren tot Coppenhaghe heeft laten wtgaen de seer Treffelicke ende Edele Arnoldus Witseldius Cancelier van het Coninckrijcke van Denemarck een seer wijtbermaert ende boortreffelijck man zijnes tijts.

V. De occasie der raserye der Wederdoopers: de welcke die van Amsterdamme byna haeren onderganck dreychede; des Keyfers Placcaet teghen de selve Vvederdoopers.

Nu volghen die dinghen te verklaren die de Stadt by na haeren onderganck veroorzaect hebben. Want by na ontrent dese tijden hadde in Hoochduytslandt beginsel ghenomen die schadelicke ende rasende onsinneicheyt der Wederdoopers. De boornaemste occasie van dese dwalinghe ende opoerte soo Lambertus Hortensius verhaelt is dese gheweest; Lutherus hadde een wepnich te booren een Boercken in het licht ghegeven van de Christelicke Wyshheit; ende het selve in Duytsche tale is terstont daer na begonnen gheweest in; alle

mang handen ghenomen te worden / ende meer begheert ende ghesocht als recht verstaen van den gemeynen man / heeft merckelicke stoffe van opzoer ghegeven. Want Thomas Muntzer een Sassenae / een man (soo de wtcomste ghelceert heeft) ongeleert / maer in dit boercken van Luther wtneimende ghedoeffent / ende een wtleggher van dit schryft niet al te oprecht / heeft eerst begonnen by de zijne heymelick van de elendige slavernie van Hoochduytslandt te claghen / dat het ghemeyne volck niet lasten ende schattinghen gheperst wiert / dat by de Prinzen waren de schatte / maer by haer gheduerighen aerbeyt. Enen sekeren tijt also monpelende heeft ten lesten de sake soo verre ghebracht / dat hy eenigen hoop ende menicheyt van zijne lantsmeden om haere vijheyt te vercrighen tot de wapenen opgeweckt heeft. Ende in cozten is hem van het landt soo grooten hoop van menschen / soo groot een bergaderinghe tot den steden hier en daer van goede ende goede toegheballen / so dat in wepnighe daghen ontrent de dertich duysent gewapende versamelt zijnde / de vrees van de verwoestinghe van Hoochduytslandt veroorzaect hebben. Dese over-een-stemmende roep ende verstoortheyt was / dat het elendighe ghemeyne volck der Lantsmeden meer als verachte slaven gheladen was / dat sy daghelic in de silver-mijnen ende steenkuplen ghestooten wierden. Dat sy vande imposten / tollen ende dierghelijcke lasten onclast wilden zyn: ende alleenelick eenighen Prince erkennen. Dat niemant onder de Christenen pers enghen behoorde te hebben / maer alles ghemeyne. Ende onder dese bermaerste punten van seditie was den nieuwen doop van Muntzer / alleene den volwassenen ende gheloobigghen wt te richten in de nye Kercke; den welcken hy / de heele Werelt doen daer teghen segghende / heeft willen verdedigen. Maer nae dat door de cloekheit der Prinzen / de menichden der Boeren verdelicht zijnde / den opzoer ghedempt is / Muntzer in dien strijt ghebanghen zijnde is vanden Vercoghe van Saren met der doot gestraft gheweest. Wt de oberblijffelen van de ontsaighene nederlaghe is terstont opgherisen / den Leeraer Balthasar Hubmaer (den welcken de Cronijckle van Hollandt vermeldt) ende Melchior Hoffman van Sussen / van zijns handwercks een pelfer. Muntzer namelick in verstant endegheleertheidt ghelijck. De welcke als hy oock nu ontrent den vijghen zijne selfsame

opnien te leeren hadde angevangē is van die van Straesburg ghegrepen ende inde ghebanchenisse gheworpen. Want dat deel van Hocheduytslant slozerde in die tijden in gheleerde mannen ende winnemende consten / door welckers cloechheit ende hulpe eensdeels wederlept zijnde / eensdeels door het bevel der Obericheden verdruben / zijn na Nederlandt ghetrocken : ende meest in alle die plaersen / inde welcke sy wijten dat de lieden niet so arch en waren / ende meest na nieuwicheden stonden. Hier toe lockte haer oock aen het Pausdom het welcke doen volwassen ende vol onwetentheit was. Verhalben is een deel in Westphalen / een deel in Oerstant verhuys / seer vele zijn in Hollandt / ende de naghelgehene volcken ghetrocken. Wy die van Amsterdamme Jan Mattheys van Haerlem Backer / een nieuwe Apostel zijnes tijts / daer na een Propheet van die van Munster / soo gheseyt sal worden / met acht andere Hoffmans discipelen is booznamelick den toefstoker ende aetheur tot Amsterdamme gheweest van zijnen doop heymelick in te voeren. Ende dese sake en is hem so wel hier als elders niet heel ongheluckelick ghesuccederet. So dat in cozen de sake hier toe ghebacht is gheweest / dat met de nieuwe leere van dese de herden der eendoudighe verbult werden. Verstant daer na hare dwaalinghen verre ende breedt beschreyde zijnde / hebben Een Boeck / onder den Titel van Vvederoprichtinghe, lict licht ghegheben. In het selve waren dese dinghen; Dat het Kijcke Christi booz den jongsten dach bozgerlick soude zijn opter aerden; Hier soude alleene de heylighe ende rechtbeerdighe / de Coninghen met den sweerde ende met ghewelt gheweert zijnde / heerschappē : ende dat dit Conincrijcke nu van hem ende den zijnen aenghebainghen was. Dat men alle Magistraeten moeste worroepen : ende de selve met aller macht teghenstaen. Al hoe wel den Apostelen Christi gheen recht des sweerts / ende gheene bedieninghe van een politijck Conincrijcke / itenz gheene macht van een rijcke te bevestigen tozghelaten en sy / dat nochtang den nacomelinghen haere nabolghers / ende den ghenen die na haer het leer-amp in de Kercke souden aen nemen / politijck ghebieben ende het recht des sweerts ober ghegeben sy : dat haer macht ghegheben sy omt den goddeloosen Magistraet metten sweerde te vernieslen. Dat in hare Kercke gheene goddeloose ghebonden en werden ;

datse alle heplich waren: Dat niemant salich en soude worden / die alle zijne goederen in het ghemeyn niet en brachte. Dat het door de wet der narrienen teghen de welcke de wet Gods niet en strijt / billick ende recht was vele huyfbroutwen te hebben. Dit zijn by na de booznamiste / het is onnoodich de andere hier te verhalen.

Daer is doen op ghebolcht hier en daer strenghe straffe : maer neegens quonsamer als tot Amsterdamme. Want dewegle hier een groote menicheit van coopliden ende brennde natien is / hebben sy die by na heel door onderlinghe gemeenschap gecorumpert. Daer is doen wten Hode ghesonden den procureur ghegenerael / die de ghenen die van Wederdooperie verdacht waeren soude ondersoeken / ende daer zijnder negen gebonden / de welcke des nachtes banden bedde ghehaelt zijn ende inden Haghe ghebacht. Van de welcke als men by den Keiser tot Brussel brachde / wat hy daer mede wilde ghedaen hebben / men heeft geantwoordt datmense onthalsert soude. Het welcke ghedaen is gheweest : ende de doode lichamen zijn wel aldaer in den Haghe begraven gheweest / maer de hoofden zijn in een vat gesloten weder na Amsterdamme gesonden / ende op de Poletwijck op staken ghestel. Ende niet teghenstaende dat men alles daer teghen versochte / de crachten der Wederdooperen daghelijck wassende / de ghebanchenissen ende banden zijn tevergheefs gheweest. Ez eene hier de andere daer ontoluchtende / hebben Dorpen en Plecken doorloopen. Sy hebben bieskens ende hoercken op de gemeyne wegghen gestroept : in de hegghen der wegghen / daer vele ginghen wandelen / staken sy bladeven papiers : in dese dreychden sy het verderf den ghenen / die hare leere niet toe en stonden : vercondichden die gamschap Gods ende het oordeel / die niet alle zijne goederen toechwerpede / tot Babilon scheidē. Maer als dese / de welcke by de haere door de opinien van allen hierban besaemt waeren / veretrocken waeren / soo zijn sint ghenteyne na Westphalen verhuys / daer sy het nu alles met hare leere verbult hadden. Munster is de hoofstadt van dat landt / meer door conste ende ingeben van menschen / als van naturen sterck. Het landt eensdeels ront / eensdeels brucht a baer / woort van de Lippe beoelicht. Al hier ontfanghen zijnde int jaer d'n en dertich den eersten Decembrijs / hebbe de stadten lesten in haer gheweldt ghesceghen : sy veranderen den staet der Religie ende Politie.

3 4 Uste namelick ontrent den eersten Februa-
ry des jaers dussent vijf hondert vier en
dertich. Welcke dinghen ter wijle datse
gheschieden heeft den Keyser by de Neder-
landers door brieven bevolen datmen alle
dit volck in ghe-naden soude aennemem/die
van haere dwalinghe daer souden beke-
ren / met dese conditie / soo sy hem erken-
den / ende beroutw hebbende/haere misdade-
den den Wechtvaders der Kercken binnen
14 dagen openbaren souden / ende die met
een teecken openlick souden betuyghen.
Die daer teghen souden doen / datmen te-
ggen haer wettelick soude pordederen. Dese
publicatie ghedaen zijnde seer vele van de
Wederdooperen t'schepe gaende/vertrecken
wt Hollandt ende naestgeleghene landen/
t'samen met hare vrouwen ende kinderen/
alle hare goederen / behalven het ghereedt
ghelt verlatende / om te gaen naer Ove-
rpyffel ende van daer naer Amster. Ghe-
braecht zijnde waer sy henen trocken: heb-
ben gheantwoorde dat sy na dat landt he-
nen gingen / het welcke God toonen sou-
de. Ten selven daghe is tot Amsterdame
ghecomen den Secretaris vanden Raet
vanden Haghe met het mandament des
Keyfers / dat sy het andere rot/het welcke
na het eerste ghegaen was / met gheweldt
honden souden. Des anderen daechs vijf
van de selve secte zijn naeckt op de strate
(het was middach) elck bloote sweerden
in haere handen swierende tot den huyse
ghespronghen. Dese als onsmuighe men-
schen zijn door de stadt roepede endeschre-
wende ghelooopen: Inden name des Heeren de
Goddelicke gebenedijdinghe sit aen de rech-
ter syde der stadt, den vloeck aen de slincke.
Niemant en is in dit loopen van dese be-
schadicht gheweest. Die Borghers door
het onghetwoone spectakel betweech t zijn-
de / zijn belast gheweest op de merckt t'sa-
men te comen: het collegie der Schutters
ter plaetsen ten strijde ghedestineert. Ende
also / de autheurs van desen opvoer ghegre-
pen zijnde/ is dese eerste beroerte ghestilt
ghetweest.

VI De andere seditie der Weder- doopers ende nieuwe vonden: ende de strenghe straffingen tegen de selve.

Detwijle dese dinghen tot Amsterdame
ghedaen worden: Desaken van die van
Amster werden na de platonische Repu-
blycke gheschickt. Daer is inghestelt Ghe-
menschap der goederen ende vrouwtren:

alle authoziteyt den Propheten oberghed-
gghen / so dat daer niet dan volghende haer-
ren raedt/mt ghemeyne ende mt besonder
wtgheericht en werdt. Jan Mattheus
backer / daer hoben van ghesproken is van
Haerlem bediende het ampt van de opper-
ste obericheyt / oft hadde het hoochste ghe-
biedt / doen zijnde een Prophet: De welc-
ke door die persuasie hem sulcke authoziteyt
ghemaect hadde / dat hy nu alreede alle-
ne hoben de wetten was : dat hy alleene
ordineerde ende gheboodt tegene hem goet
dochte; hy dede wt ende te niet wetten/die
hy wilde ende stelde weder ander na zyn-
nen eyghen lust. Hy hadde van den begi-
ne af by hem gheboecht Jan Borold van
Leyden: van de welcke dese in het huys des
Borghemeesters Bernard Crupperdolling
woonde; de ghene zijne woonstede in S.
Agnieten Clooster terfont na het veran-
deren der religie ghenomen hadde.

In die selve daghen den 29 Aprilis zijn-
der brieven wt Pruzslandt gesonden / inden
Raedt ghelesen gheweest van desen inhou-
de: dat sy rypelick sonden toetsen / dat de
Republycke ghem sghade en treghe/dat de
Wederdoopers raet gehouden hadden der-
waerts te berhuyssen/om de stadt door w-
roer onder haer ghetwelt te brenghen. Van
stonden aen wordde de Gildens der Schut-
ters in het Raet huys ontboden. De Colle-
gien oock van Maria ende het Cruyce
toerden daer oock versamelt. Met dese is
aldaer den Raedt ghewonden. Daer wordde
het boornemen der Wederdooperen ver-
haelt: wat hope den Raedt van haer / soo
de saken in ghebaer quamen soude hebben
te verwachten. Daer is eendrachtelick ge-
antwoort gheweest / dat sy te leben ende te
sterben booz de ghemeyne welbaert; booz
goet en bloet vastelick hadden boozgheno-
men. Daerna is openlick verboden ghe-
weest/dat niemant eenen brynden Weder-
dooper herbergghen en soude. Die haer niet
en soude aenbryngghen dat hy metter doot
ghestraft soude worden. De brynde We-
derdoopers / ende gheen borghers zijnde/
souden booz de vijf uren des selven daechs
des abonts de stadt ruymen / op de boete
van de wtterste straffe. Ontrent den abont
wordden wederom versamelt op de mercke
de gildens der Schutters. Daer na in be-
ler borgheren huyssen hier en daer ober de
heele stadt besosck gedaen zijnde/twintich
van haer ghemeynen worden in de ghevan-
kenissen gheleydt. Vier daghen daer na/na-
melick den tweeden May is de Grave van
Hoockstrate met vele van den Raedt van
F J Hollandt

Hollant ende den Brochoft in de stadt gecomen. Terstont den 7 Mey zijnder twee onthalsf: ende twee daghen daer na ses en derdich die van de wederdooperie afstandt gedaen hadden / hebben openbare amende gedaen met ondeckte hoofden/bloote boeten/met lijnen ghecleedt/elck met keerffen. Den 11 zijnder wederom vier der selver secten onthalsf ende vier verbrant geweest. Des anderen daechs daerna wort eenen onthooft. De 18 Mey werdender vier onthakt. Hier en tussche beleyt de Bisschop de stad van Munster. En Jan Mattheus/ onder de andere/ heeft hem selven oock tot een krijch-oberste ghemaeckt. En loopende niet een ghedruysch door de stad / riep dat God de Vader hem bevolen hadde/ dat hy den vyant vander stadt verdrifven soude: als hy het legher naerder ghecomen was/ een soldaat is hem teghen ghecomen de welcke hem dooytack. Ende al hoe wel de puelheyt van zijne boozleggingen doen ondeckt was / nochtans zijne mede-Prophten/ende booznamelic Jan Bocold om den gemeynen rouwe met eenen schalckē vont te verfoeten / heeft het volck met sulck een spotterie vertroost: als oft hem lange te boozen gheopenbaert hadde gheweest / dat hy sulc een eynde des levens hebben moeste: ende dat hy zijne weduwe ten houwelicke nemen soude. Ende daer na door ghemeyne toeroepinghe des volcx Coninc verclaert zijnde / heeft de wd. d. d. gherout/ die noch van den selven Mattheus swaangher was. Ende sy is alleene Coninginne ghenoecht / hadde alleene een Conincklick Hof met den hoop van hare Camerieren verscheyden van den Coninck.

Hier nae heeft hy oock vier en twintich Apostelen / ofte vercondighers des woorts borghefonden / de welcke tot de vier hoeken der werelt ghegaen zijnde / souden de leere / die te Munster ghehouden wort/ alle menschen vercondigen. Dese als sy wtghegaen zijnde een pegelick op zijne plaetse gecomen waren/ door de stadt een geroep verheben hebbende / vercondighden niet luyder stemmen/ dat sy boete souden doen. Door welck gheroep als sy de aensichten ende herten van alle menschen tot haer hadden opgheweekt/ groote verachten zijn opgherisen/ de welcke de steden seer betweecht hebben. Ende aenghegriepen zijnde ende booz den Raet om haere sake te verdedighen ghebracht / spreuden haer cleedt op de aerde / ende werpen daer op de stucken gouts / die sy werch gaende vanden Coninck ontfainghen hadden. Seg-

ghende dat sy banden oppersten Vader gesonden waeren / om haer het Evangelie te vercondighen. Indien sy dat souden ontfanghen / dat sy alle haere goederen int ghemeyne souden brengen ende ghemeyne maken. Indien sy het weygherden / dat sy hier door als door een tecken ghetuyghen van haere boose daden ende ondankbaerheyt. Daer na met pijnighen ghebracht zijnde van haer gheloobe ende leven / ende van de fortificatie ende staet der stad: antwoorden dat sy allene de waere leere hebben / ende dat van den tijt der Apostelen noch het woordt recht en is vercondicht gheweest / noch eenighe justitie en is geweest. Datter in alles vier Prophten zijn / van de welcke de twee rechtveerdich zijn / Jan van Leyden ende David van Belft: insghelijc twee onrechtveerdighe de Paus van Roome ende Luther: ende desen ergher als den genen. Gebracht zijnde waeromme sy de onnoosele menschen teghen de belofte haer gedaen tot Munster verjaecht hadden / ghenomen hebbende haere goederen / vrouwen ende kinderen; ende met wat ghetuyghenisse der schriftuere sy dese haere gerechticheyt wullen verdedighen. Sy gheben door antwoorde dat dien tijt nu boozhanden is / inden welcken Christus geseyt heeft dat het gheschieden soude / dat de saechtmoedighe het aertrijck besitten souden.

Sprekende van de machten ende maniere der stadt/verhaelden beneben andere saecken dat den meerderen deel hadden boben de vijf huysvrouwen: daer en bobendat de Coninck groote mensche van ghewapende mannen tot Hieslandt en Hollandt was verwachtende / met welckersrecht versien zijnde hy het Christenrijc overtoumen soude/ gedoot hebbende de Coninghen ende de andere. Obericheydt ont dat sy gheen Justitie gheadministreet en hebben.

Dit onder andere voortghebracht hebbende / sommighe zijn van de obericheden der steden; sommighe van den Bisschop / int wiens macht oock eenighe overghelebert waren/ met den sweerde omghecomen. Daar was eenen onder dese Henrick Hilder som Goeplander/ de welcke met andere den Bisschop was overghelebert gheweest. Met desen houdt den Bisschop hemmelicks sekere raetslaghen / ende wort terstont daerom hem byn gelaeten. Ende de selve waren dese: dat hy in de stadt wedergekeert zijnde zijn personage/ dat is den simle rader.

weder ende dissimileerder neerstelick we-
 len soude / dat hy blytelick de vaetslaghen
 der stad/des Coninc/ de bequame plaet-
 sen/tijden/gelegentheidt ondersoekē soude
 De reste is verhozghen ghetweest. Los ghe-
 laten zijnde / is tot Munster door omwe-
 ghen ghecomen. De Coninc zijne we-
 dercomste vernomen hebbende / ende hy
 hem ghelaten zijnde / heeft hem gebraecht
 hoe dat het quam dat hy verlozen heb-
 bende alle zijne medeghesellen / alreene
 behouden weder thups quam / het welck
 hy wiste der dootd werdich te zijn / niet
 sonder Godt (seyde hy) wonderlick ben-
 ick het ontcomen. Want alsoo ick des
 anderen daechs gheschickt was om ont-
 ghebracht te worden in de ghemeene ge-
 banckenisse sittende / den door het beleyt
 van eenen Engel daer wt ghebroken;
 ende my is belast weder thups te kee-
 ren met sulck een bevel/dat ick den Coninc
 vercondighen soude / dat ons d'v mach-
 tighē steden van Godt ghegheben zijn/
 Amsterdam, Deventer, ende Wesel. Ende
 dat dese cortz onder ons ghebiedt sullen
 comen / hy sod verre derwaerts Prophe-
 ten ghesonden werden. De Coninc door
 dese nieuware verblijt zijnde / heeft den
 bode in zijne familie ghenomen/ende heeft
 hem beschoncken met eenen gouden rinck
 ende een cleedt van verscheyden berwen/
 soodanich als zijne huysghenooten wistich
 in ghetale droeghen. Daer cleedt was van
 verscheden coleur / eensdeels groen/ende
 eensdeels grauto; sy hadden elck op hare
 hoofden eenen witten hoer / eenen gouden
 rinck aen hare vingheren. Dit Coninc-
 lick cieraet leyde hy alsoo wt; dat het
 grauto / oft aschberwlich coleur te kennen
 gaf de doodinghe des bleeschs ende der
 sonden: maer het groen den nieuwen mens-
 sche wt Godt weder ghebozen/ die eenen
 aenghenamen reuck Gode ghetworden
 was / eben ghelijck de welriekende crup-
 den met eenen lieffelicken goeden reuck
 den neusgaten aenghenamen zijn: den rinck
 de gheduerighē ende onderhekelicke lief-
 de teghen den naesten soude wtwijsen/
 ghelijck hy sonder beghin ende eynde in
 hem selben soude wederkeeren. De Co-
 ninc door dese blijde bootschap tot de ho-
 pe van een groot rijcke opgherechte zijnde/
 sendt terstont na Amsterdammē Jacob van
 Campen, die hy belast heeft Bisshop der
 stadt te zijn. Wyden welcken hy als mede-
 geselle voecht Ian Marchijs van Middelborch
 Een troeynich te booren eer dat dese din-
 gen wtgherechte werden/den eersten dach

Octobris Anteunis van Lalleyn Grave van
 Hoochstrate, die wy hier oben gesept heb-
 ben/Stadthouder van Holland / is binnen
 Amsterdammē gecomen / om de saken der
 stadt te ondersoeken. Tanderdaechs ont-
 biet hy hy hem Jan Hubert den Schout/
 Cornells Benning en Aelbrecht Boelen-
 son Borghemeesters. Nicolaes Hilbrand/
 Cornelis Dobbesen Schepenen; Nicolaes
 Heine/ Joos Bwck Hoofstnamen. Dese
 vijf en twintich beschuldighen boozghe-
 stelt hebbende heeft hy swaerlick van on-
 achtfaemheyt aengelaecht / ende met ee-
 nen dat sy in het straffen ende castijden al
 te slap en goet van herten getweest waren.
 Dat het haer schult was / dat het oppere-
 sen quaet daghelick hem berder wtbrejde.
 Een deel van de boozgetwoopē beschuldighē
 hebben sy wederlept / van de andere hebbē
 sy haer ontschuldicht. Den tweeden woer-
 den Raet versamelt ende daer woert geraet-
 saecht van de ghemeene sake. Den derden
 coemt den Raet weder hy een in des Gra-
 ven van Hoochstrate herberghe; en om dat
 de Schout zijn ampt opghesept hadde / so
 is in een groote bergaderinghe eenen ande-
 ren gesocht / en booz eenē tijt in zijn plaetse
 gestelt Kuytsch Jan Bets/en daer na Hap-
 man Jacobs/en ten leste Nicolaes Gerrit-
 soon Maattheus gelijc daer staet inde stad.
 Registers: de welcke ooc dit bermeldē / dat
 de Schout Ian Hubert van Lutheriaenschap
 verdacht ghetweest is/ende banden Proc-
 ureur Generael in s'Graven-Hage beschul-
 dicht. Maer van den selben Schout sullen
 wy hier achter meer segghen in't Register
 der Magistraten.

Woorder wordt in des selben Hoochstra-
 tens Herberge boozgestelt/oft ooc peinant:
 inden Raet van Ketterijē suspectt was;
 oft men oock op der stadts mueren ende
 boltwercken neerstelick wacht hielt / ende
 oft oock alle jaere van het ontfanghen/
 ende wtghegheben troutwe rekeninghe ge-
 daen werde. Den vijftē Octobris wordē
 daer twee bozghers bande Wederdoo-
 ders secte ghegrepen inde ghebanckenis-
 se ghelept. Daer nae is een fantastich ge-
 ruchte/maer door onsekeren authewr ghe-
 stopt/datter den naesten nacht twee hon-
 dert ghegrepen souden worden / die wt de
 stadt inden Haghetter straffe gheboert sou-
 den werden. Om dese doozake een beroerte
 makende/ hebben haer vele des nachts on-
 trent het Stadthuis gehonden. Den acht-
 sten Octobris wordē de nacht-wacht Iock
 Buyck, ende Ian Holesloot als den Cap-
 teynē der stad/geordonneert. Dese hebbe-

tot het Gilde der Schutters d'z Kotten tot haer genomen; qualick te vreden zijnde / dat soo groote menichte borgeren op de merckte tegen den abont t'samen quamen / den welcken geen wacht bevolen en was. Daer wiert raet ghehouden / oft sy metten sweerde die souden overloopen / ende die van de heele merckte verjaghen / oft haer stille houden souden. Den goeden raet van Joost ende Holesloot heeft de oberhant gehad / de welcke tot haer ghenomen hebbende bier tot het ghetal van alle de rotten totgaende op de merckte / braghen met wat boornemen / ende wat begeetende teghen de ghewoonte zy op de merckte quamen ghelooopen / ende haer den gantschen nacht onthielden? Dat sy de oorzaken souden openbaren: datmen haer soude te wille zijn / indien zy yet billick begheerden. Sy antwoorde den / dat zy daer t'samen getrouwen ware / niet om opzoer te make / oft om een / ghe nientwicheiden aen te wenden; maer dewijle sy oock borghers waren / niet min als de andere; ende daerom het haer noch schadelick noch hinderlick behoorde te zijn / dat sy oock booz de ghemeene welbaert waercken: daer en tusschen wonden oock booz noch een ander oorzake / dat sy niet en wilden datmen teghen de manieren der gherichten by nacht de ontschuldighe / slapende ghegepen souden werden. Daer op wyck antwoorde; dat een pder van daer soude gaen slapen / dat hy daer booz sprack booz hem selven / dat dit niet gheschieden soude. En by so herre pemat eenich gewelt boornemen soude in pmanys van haer huys om onghelyck te doen / dat hy hem ende zijnde welbaert te pande soude stelle / met dat Gilden der Schutters / die dien nacht onder zijn beleyde de wacht ontrent het Stadt-huys houden souden. Het was twaelf uren des nachts / als een peghelick van het Stadt-huys nae huys ghinck. De Grabe van Hoockstrade door het t'samenloopen der borgeren des nachts verschriet zijnde / ontrent zijn herberghe t'rawanten tot wacht gestelt hebbende twee dagen / is nae den Baghe aldaer niet langher blyvende getrocken. Des andern daechs den eersten dach Januarij des jaers 1535 is een borgher zijnde wederdooper metten sweerde onthalt ghetweest: eenen anderen die booz den raet ontbode zijnde geblucht was / is ecutwelick ghebannen. Gor is een vrouwe ten selven tijde verdoncken ghetweest. Also hadde op dien tijt in dese hoochberoemde stadt ghezaept Jacob van Camper / nae dat hy tot Munster / soo boozen

gheseyt is / volghende het ghebode des Conincx gegaet zijnde tot Amsterdam als een nieuwe Bisschop ghecomen was. Hy hadde hem met zijnen medege selle ses maanden / ende langher verborghen ghehouden / ende hadde door zijne listicheyt ende lieffelicke vleyende woorden een groot ghetal menschen tot zijne ketterije ghebracht. Daer werden by nachte vergaderinghen ghehouden van veel volcx / heymelicke tsaeykingen houdende. Sy pozden d'een den anderen aen / sy rechten malcanderen op tot hope van de saken te herneuten / oock den Bisschop daer tegen zijnde / ende te vergheess daet teghen roepende / dat sy niet tot nientwicheiden door opzoer ontijdelick opstaen en souden. Hier en tusschen hadden haer die bā Munster wanikelbarichlick. Wolold den Coninc vermaecte hem met zijne vrouwen. Hy hadde ghetrouwt / so ick gheseyde hebbe / de weduwe van Jan Mattheus de welcke hy wijs ghemaect hadde dat sy van God tot Coninginne geroepen was. Tot dese heeft hy noch thien andere jonghe vrouwen ghenomen: by de welcke hy d'z die hy eer hy Coninc geworden was ghetrouwt hadde gewecht hadde. Dese huyshoudinghe heeft hy alsoo gheordonneert / dat de eene Coninginne alle de andere in heerlicheyt / weerdicheyt / vrouwen tieract verre te bobenginck. En dese droech een Croone / tem een gouden keten aen haren hals hanghende: ende de r'p'nicheyt der vergulden cleederen / maecte haere forme aensienlick in Majesteit. De andere vrouwen en verschilden niet van de borghers vrouwen in ghemeene cleedinghe / ende vercierfel dat sy getwent waren eer dat sy den Coninck trouden. Rochtans met de Coninginne in het selve Hof / ende aen een Tafel aten sy; Want de Coninginne hadde oock besonderlick haere C'rawanten / behalven de Camerieren en den hoop der dienstmaechden. Daer was aldaer in de stadt een vrouwe van Amsterdamme (Lambertus Hortensius, schryft dat haren naem getweest is Aleid van Upsing) de welcke hadt man die seer rijk en machrich was thuyx ghelaten hebbende / de saken van Munster een weynich booz de leste beroerte ghevolcht hadde. Dese als sy in de wederdooperie nu ingelijst was / en is daer nae door gheene begheerte des Waderlandts / noch van haeren man betweest ghetweest; ende en was tot die tijt toe / met niemant getrouwt ghetweest / onder het preterit van onbynchbaricheyt. Want alleene de vrouwen die tot ghekindert hadden en bedachte

bedacht waeren ende onbeginaam om te houden/ waeren hy haer ban het goude-
lick gijueuseert. Maer als sy de menich-
te daer mede niet langher en conde behye-
ggen / heeft ten lesten teghen haeren daack
enen sekeren Dues pieter Sunons moe-
ten trouwen.

In die selue daghen wort een geruchte
tot Amsterdammē/maer geheel Holland door
ende in het naest gheleghen Vrieland ben-
den van wederdoopers verstroyt liepen/
dewelcke haer toerusten om den Coninck
van Sion tot hulpe te comen. De herten
van allen /maer aldermeest des Coninck/
door eene mare tot de hope van voospoet
opgherecht zijnde/ liet der waerres tetsont
met een goet deel gouts versenden Ian van
Gele seer toel gheoeffent inden crych/ als
die inde oozloghe Capiteyn van een com-
paignie ghetweest was. Dese maeckt de
Coninck Leydsman ende Oberste van die
benden. Hy belast hem dicwils als hy ver-
trock dat hy den seluen in zijnen naemie
segghe / op dat sy te ghetwilligher tot den
tocht souden zyn dat Godt de Vader door
den Propheet Henrick Hilderum belooft
hadde dat hy den Coninck ende den volc-
ke van Sion dw seer machtige stedē/ Am-
sterdammē / Debetter ende Wesel onder
haer ghetwelt ende ghebiedt brenghen sou-
de. Dat sy haer slechts souden haesten te
comen/ende so vele proibitie/ als sy conden/
mede souden voeren; dat hy soo sterck een
stadt hadde dat hy gheenes vyants/ hoe
wel seer machrich/gheweldt en breefde. Hy
belast daer en boven Ian van Gele ernste-
lick/ dat hy als den tweeden Moses het
volck getrouwelic binnen Amster
brenghē. Derhalben is hy den 18 Decembris
des voorszeden jaers 1534 tot de stadt ghe-
trocken/ op welcken tijt de victalie ende
probitie van alle dinghen dien vander
stadt begonste te ontbycken.

Daer nae inde maent van Sprokel des
jaers 1535 is tot Amsterdammē int open-
baer wt ghebozzen / tghene dat den Raet
ende den meerderen deel der bozgeren lan-
ghe ghebreest hadden. Inde Soude-straete
woonende enen Jan Sijbert een Laken-
snijder. Dese man was doen selfs berre
van huys inde Oostersehe steden / daer hy
handelde. Hier zyn vergaderet ettelicke
mannen ende Drouwen; onder de welcke
enen genaemt Theodorus Sartor, die hem
hadde laten veruuen dat hy een Propheet
was. Smorgens heel vroech/een wepnich
namelic nae dy uren/in het binnenste des

huys/ heeft de Propheet hett plat tegh der
aeroen voor haer alien neder getwoepē om
te bidden. Dewijle dat hy bidt / heeft haer
al soo grooten schrick bebanghen / soo dat
haer dochte dat de plaetse betweeght wert/
ende dat het alles beesde. Zijn gebedt ge-
eyndicht hebbende/seyde tot enen sekeren
ick hebbe God in zijnen Thron en Maese-
stept ghesien/ ende hebbe met hem teget-
woordelic ghesproken. Ick ben opgetroc-
ken ghetweest inden Hemel / ende van daer
obergheboert in de Helle / hebbe het alles
doozien: den grooten dach des wtersten
oordeels des Heren is teghentwoordich.
En ghy zijt in alder eentrichent verdoemt
ende niet weerdich in de helle te dalen/ghy
sult inden afgzondt der hellen versinken.
Doen seyde die dienaer: Vader ghy die in
de Hemelen woont ontfermt u myner/zij-
mp genadich. Doen seyde de Propheet: De
Vader heeft medelijden met u gheshadt/en
heeft u nu tot een sone aenghenomen/ende
heeft u alle utde sonden vergheben. Een
wepnich daer nae zyn sy weder op de selue
plaetse versamelt. Ende sommighe vrou-
wen/ haere mans op het bedde ghelaten
hebbende/zijn wederomme hier gelomen.
Dier uren met leeren ende bidden toeghe-
bracht hebbende/de Propheet heeft zyn heb-
met vanden hoofde ghetrocken / ende het
boztharnas wtghetrocken/ zyn sweert est-
ander wapen wech gewerpen/ dat in't vier
ghesmeten. Hier van onthloot zijnde/ heeft
heel naeckt ghestaen/ dat hy niet en hadde
om te bedecken die dinghen de welcke men
van de ooghen moet verberghen / ende de
natuere heeft ghetwilt datmense sal decken
ende verbozghen houden. Hy beueelt hier
nae ernstelick den anderen/ dat sy nae zyn
eympel haer heel ontcleeden: dwelt sy ooc
ghedaen hebben. Daer nae ooc de vrouwen
volghende het eympel der mannen/hebbē
soo afgelept alle cleedinge/ datter niet eert
snoercken overich en was / ont haer havy te
binden/door gheene natuerlicke schaemte
betweecht zijnde. Want de Propheet hadde
alsoo gheordineert/dat alles wat van aere-
de ghemaeckt was in het vier ghetwoepē
moeste worden/meynde dat dit een brant-
offer Gode zyn soude. Enen grooten ende
goutwelicken stant van de brandende clee-
deren / hadde nu het gantsche huys alsoo
verbult / dat de vrouwe vanden huys/die
van dese saecke alle niet en wiste/hier dooz-
wacker geworden zijnde/wien bedde ge-
sponghen is / om de heerden te besien / oft
erghens eenighen brandt was. Op den sol-
der opwaerts ghegaen zijnde / heeft daer

elk naecktk onder een ghebonden. De welcke hy terstont ernstelick belast/dat sy haer oock nae het woorschijft vertoonen soude. Sy was baw stonden aen ghehoorsaem/ sy heeft haer cleederen in het bier op den hoop bande andere gewoopen. Ende als nu dese twaelve ontbloedt waren/ so en wisten men noch niet watter op hande was. Doe heeft de Propheet allen bevolen/dat sy loopende ende roepende hem souden naer volgen. Terstont daer nae op de strate tot den huysse gegaen zijnde/ zijn met een schielick g'etier door de stadt op ende neder ghehoopen. Sy riepen alle eendzachtelick: *Wae woe/de wyake Gods/de wyake Gods/de wyake Gods.* Dit gheroep allomme clinckende/die borghers hebben haer terstont inde wapen gemaect/ende de merct inghenomen/ meynende dat de stadt van eenighe vbanden inghenomen was. Sy zijn alle ghebanghen in de boven ghelepydt/wotghenomen een voutde. Waer dese ghebaren was heeft men niet conuen weten. Dewijle sy in het Raethuys naecktk sitten/sonder eenighe schaemte/hebben de cleederen die haer omghehanghen worden/ niet willen omme lijden/ segghende dat sy de naecktk waerheyt waren. Den grouwelicken stanck des brandts inden huysse was nu tot de nabueren ghecomen:ende de dencken waren soo vast toeghesloten/dat sy die nauwelick en hebben conuen op bzekt. Ten lesten het slot met een busse hebben doen op springhen/binden sy den brandt met stroo gheborde/dat door de cleederen/wapenen/ende twee schotels vol bleesch daer op ghelept den roock ende de blamme verdruckt was gheweest. De Gilden der Schutters wordē versamelt op den Dam/gewapent. Weler hupfen worden ondersocht/sonnighe worden ghebanghen. Eenighe ontschuldighe worden los ghelaten. Op dien dach hebben sy de poozen der stadt ghesloten ghehouden/alleenelick zijnse tweemaal haestelick ghepönt/ende terstont wederom ghesloten gheweest. Den 20 Februarij zijn tot Hannau ontrent Den Nieuwē dijk (so woort ghenoemt de boornaemste strate der stadt aen de nietwe zijde/soo te booren ghesepdt is) aengetomen by na duysent Wederdoopers. By dese is ghegaen Heer Gerrit van Assendelst samen met den Propheet van Hollandt: door welckers voorzichtigheyt en raet te woghe ghebzacht is gheweest/dat sy te vngghe van daer sy gheromen waeren weder ghekeert zijn. Ettelicke hupfen aldaer werden ter neder ghetwoopen/ die sy verdacht hebben ghehouden/als een een-

wich ghedenckteecken der sake. Den 25 Februarij woerden de seben mannen / die wy verhaelt hebben dat naecktk ghelooopen hebben/metten sweer de onthooft. Het ghevoep van dese in de straffe / ende als in de leste acte der tragedie is verscheden gheweest. Den eenē riep prijt den Heere alrijt: de andere / wzeckt het bloedt van de utwe: een ander/ opent utwe ooghen; de vierde woe/woe. Den 6 Maerte zijnder andere neghen van het selbe volck met den sweerde omghebzacht. Ende nochtans door soo vele ombzengen en is door gantsch Hollandt het krijghele ende obstinaet volck eenichs betwonen gheweest; jae is meer en meer in hare dwalinghen verharder gheworden. Want oock de ghene/die tot Munster banden Bisshop beleghert ghelouden werden/leden nu feer grooten hongher/soo dat sy by gebreck van broot met crupden/wortels van crupde/wijn gaert bladerē en dierghelijcke spruyten / de welcke de aerde voortbringt / haer leven onderhielden.

VII Het leste bestaen ende conjuratie der VVederdooperen om de stadt te bespringhen

Jan van Gele daer en tusschen / den welcken wy gesepd hebben dat hy banden Coninck na Amsterdammē in Hollandt en Drielandt ghesonden is gheweest / als hy alle diaghē verre in andere ghestaltenisse ende maniere gebonden hadde/als hy van Munster vertreckende banden Coninck wijs ghemaect zijnde verstaen hadde/niet teghenstande heeft begomen groote dingen booz te nemen. Want na dat hy in Drielandt aenghetomen is/ende van daer in Hollandt heeft geene troupen van krijcksknechten ghebonden. Nochtans eer dat hy tot Drielandt vertrack/is door zijne practijcken te woghe ghebzacht/datter gheene clepne herdoerten boornaemelick tot Wolfwaert/ghemaect en zijn gheweest. De welcke gestelt zijnde is hy na Amsterdammē gheblucht/ende is onder de onbekende ghestaltenisse van een coopman by Willem Cornelis ter herberghe ghegaen. Ende op dat hy niet aenghegheben en soude worden hadde zijnen name berandert. Want tot de belijdenisse der ghener / van de welcke verscheden onder soecken ghelouden waren geweest/was doen den naem van Gele vermaect door de Hollandtche steden Alhier hielt hy langhe heymelicke t'samen-sprekinghen met de ghene/die hy gemerckt hadde

Hadde dat bequaem booz hem waeren: dooz dese boechde hy by hem nu dese nu die: met dese handelde hy van ernstighe saecken; beloofde groote dingen van het Coninckrijcke van die van Munster: prees seer de vryheit des levens van dese. Ten lesten so verbult hy hare herten met hope van nieuwicheden / ende onsteeckt de selbe om een memorabel seyt te bestaen. Want het ghe-richte der Munsterse gheschiedenissen hadde ten dien tijde soo groote begeerte om alles sonder onderscheyt aen te taeten den menschē ingeplant / dat in cozten / tot Amsterdam hier en daer die peste verder als men heeft connen gelooben voozsliep. Daer was in stadt Henrick Goetbelit, een man van tamelicke stature ende sterck van lichaem / de welcke in vele oorlogen den crysch ghebolcht hebbende / eenen grooten name dooz zijne vromicheyt onder de zijne gecregen hadde / ende was op dien tijt onder anderen de serte der Wederdooperen ingelijft. Dese neemt Jan van Gele tot eenen medegeselle van de heymelicke raedtslaghen. Maer hy en vreesde niet so seer / als dat hy soude aenghedzegen worden: want van pmandt bekent zijnde / soude om het veranderen zijnes naems / in perijckel zijnes levens gecome hebben. Ten lesten brueecht zijnde van zekere ghetrouwe vrienden / onder de welcke was Goetbelit, neemt hy raet op de staende boet. En desen was dus danich. Dat hy terstont / dewijle de saken noch in haer geheel waren / na het Hof van Zababnt soude gaen: bergghissenisse zijnder misdact / in aller manieren / van de Coninghinne Marie Kesper Kaerels Suster / die doen Gouvernante van de Provincien was / verbidde soude: welcke vercreghen hebbende (dese man hadde groot ghelt / het welck hy van Munster comende vanden Coninck ontfanghen hadde / soo te boozen verhaelt is / en in Hollandt wederkeerende / soude wederom tot Amsterdamme comen / op dat hy gherust zijnde vande perijckelen onder de Borghers ende Coopliden / zijnen eyghen naem weder genomen hebbende mochte verkeerren. Dese raet en is niet te verghieffs gheweest. Want hem op de hulpe van zijne vrienden ende verschepden zijne beloften betrouwende / heeft remis en vergiffenisse gecregen / voornamelick mer dit bespeck / dat hy de stadt van Munster aen Kesper Kaerl / dooz eenighe practycken soude leveren. De andere dingen hebben sy onderlinge heymelic gecotraactert. Hier van worden hem ghegeven brieven metten grooten zeghel bezegelt / en

hem is gelt gedaen om holt aen te nemen. Hy comt weder tot Amsterdamme / hem beroemende van het succes ende jert verblijt / altoer hy niet / als te bozen / int heymelic en verkeerde / maect mit openbaer / en op het betrouwen van zijn vercreghen remis / bekende van sels by een peder dat hy herdoopt was / septe zijn epgē naem: ten lesten en simuleerde oft dijsimuleerde niet met allen. De heerlike beloften van het berraet onder andere conditien in de brieven toeghedzucht / hadden hem in sonderhepdt by de voornamste der stadt enden kaet geleote ghegeven. Hy verandert van herberge / ende vertrect in den Schilt van Spaengien. Hy was nu by allen bekent geworzen / ende heeft gewonnen wat familiarder te worde met de voornamste der stadt / eensdeels om het bevoude zijnes bals / ende het vercreghen remis van zijne misdaden; ten anderen om de groothepdt van het last by hem aengenomen / ende de swaricheyt van het selbe wt te boeren. In dese gherustichepdt der herten bestaet hy een swaer seyt aen te gaen. Hy conspireert met zijn volck van de stadt te bespringen / ende een Republijcke der Munsterse gelijc op te richten. Eerst van al heeft hy tot een medegeselle van desen raet gheromen Henrick Goetbelit, den welcken hy waendragher van de zijne gemaect heeft. Daer na heeft hy de sake aen het andere volck booz gedraghen / het welck hy in het binnenste des huys van Pieter van Gale in de Wylsteerch versammelt hadde. Den raedt wtde goet ghevonden / insonderhepdt de lichtehepdt der saken van Jan van Gele voozghestelt zijnde. Hy heeft daer by ghevoecht alle bequame dingen / de ghelegenheyt des nachts / de herte van de heele stadt tot hem genegē / wtgenomē wepunge bronckaerts / tot guilshicheyt en om haren buyc te dienen overgegeven / de tegenwoordige gunste Godes / de Goddelicke antwoorde van Henrick Hilderlum. Daer worden tot der moort toegepgent de vbandē der Wederdoopers / zepelen onder haer de huyen van de rijke / eer sy de oberhande hadden gecregen. Om dit seyt wt te boeren wort bestemt den 10 Mey. Een peder wort ghegeven ten sturck gouts tot een onderpant der societeyt. Het teecken om tsamen te loopen soude zijn / het clucken der bellen op het Stadshuys. Maer dese conspiratie is meer by ghebalte / oft ooc veel eer dooz de voorsienichepdt Godes / als dooz de wackerheyt oft cloekhepdt der Ebersten / hy na op de leste wijle dat de sake soude aengaē ontdect geweest.

Want

Want naer oude ghewoonte plochte het Cruys-gilden op dien tijt seer costelick te bancketeren op het Stadthuis. Alwaer het oock de maniere was datmen alle de Magistratē noodde/en den meerderē deel bande machtichste der Stadt/ende langhe inden nacht r'samen te blijden d'zinken. Ontrent den avont / als nu irt midden banden Dam tozsen ende pecktonnen tot een reeckē van triomphe aengesteken waren/een jonghelinck is by ghevalle tot eenen Pieter Honich ghenoeemt / gheromen/ende verhaelt dat de Wederdoopers tot ses hondert haer in de heele stadt versameldē / om de selve te bespringhen. Honich sonder eenich twisfel gheeft de saecke Nicolaes Dodesio ende Dirck Vildebrantsoon / de welcke Hoofdmannen waren / te kennen. Dese dyp te samen gaen haestelick op de merckt tot de Borgeheesters/ende openbaeren haer de saecke/niet sonder die grooter te maken ghelijck sy verstaen hadden/ende bemanen haer dat sy by tijts soudentoesien / dat de Republijcke in gheen schade en quame. De Borgeheesters by haer selben de teghentwoordighe stillichepdt der stadt overlegghende/hebben niet lichtelick daer toe ghebracht connen werden / dat sy souden ghelooven dat soo groote menichte van menschen sonder gheruchte soude versamelt worden; oft dat de conspiratie verborghen soude connen ghehouden zijn sonder int openbaer te comē/detwijle nautwelic tusschen twee een sept becholdē can blijben. Den aengeber wordt gebracht voor de Borgeheesters / ten eynde sy tot hem gewisser dinghen souden vernemen. De selve seght vastelick/dicktwils ende volstandichlick/dat de sake soo ghestelt was/noch dat sy niet lichtbeerdich en was / ende bebeelt datmē hem inde gebanckeniste soude houden/indien de daden niet het ghene dat sy verhaelde niet ober een en quamen. Datter vele reeckenen waren/en onder de selve dat dit een bewijs was/dat sy twee hantvoers van twee soorten met buspoeder behoozlick gheladen in de opper Rhetorijck Camer souden binden/ende de selve was doen op den Dam op den oppersten solder van de Waghe / dwoers teghen ober het Stadt-huis. Maer de sake woort van de Borgeheesters bebonden/gelijck sy banden aengeber verstaen hadden. De Cruys-gildeboeders daer en tusschen schenden van het Stadthuis broegher als sy plochten/het welck haer behondenisse is gheweest. De Borgeheesters hebben een wijle tijt raedt ghehouden/ op wat wijse in

stillichepdt de borghers by een versamelt souden mozhen worden / op dat sy met de minste beroderte aen het Stadthuis in de wapenen/om de coempje der Wederdoopers te verwachten / ghereet souden zijn. De eene dus de andere anders gheboelende/detwijle door vershillende steinmen den tijt door gebracht woert (het was het eerste deel des nachts) de Wederdooperen met alle soorte van wapenen toegerust zijnde/ comen met ghewelt tot de Pijlsteech tot den huse van Pieter Gale met groot ghetier/Waendelen ende een Trommel voorgaende met opzoer op den Dam. Sy bespringen het Stadthuis: Slaen de wacht ten deele; ten deele hangense: ende terstont in het beghinsel is verflaghen gheweest de Wachmeester Simon van Putte. Een vande die sleepers door het eerste ghetier opgeweckt zijnde/de welcke op het Stadthuis seer droncken tusschen de setels ende banken toeghestreckt op der aerden lach en sleep / is na de hoochste solderg gheloopt/ende he eft de touwe van het clockyten / op datmen niet en soude luyden om den schied der stadt te vermeerderen/merghens van wetende/by ghevalle wech ghenomen. De Borgeheesters comen qualick ontcomen ende woecten de borghers de heele stadt ober op/en bevelen datmen de ingangen der straten ontrent den Dam sal besetten/op dat haere macht door eenich toecomen der gener/die daer noch niet en waren/ eenichsins vermeerbert en soude werden. De Wederdoopers daer en tusschen / op dat sy door het licht der brandende tonnen / ober de heele merckt / niet en souden verraden werden/werpen het houdt ende de factelen om beer. Daer woonde inde Pijlsteech een manneken van de factie der Wederdoopers / een naenken met eenen bult/de tweede Therites; Dese op het eerste ghetier met een ghemaecte verbaertheit opgeweckt zijnde/en in de wapenen staende gebracht zijnen ghebuer/oft eenighe beroderte oft eenighen opzoer inde stadt opgherensen was. Van daer woepnige treden voortghegaen zijnde/ ober balt onbersiens zijners naebuer. Dese haestigen opzoer door de gheele stadt geloopten zijnde/is op de mueren tot de nacht wacht gecomen / dat de stadt inghenomen was / datmen de lieden bermoozde. Het gheruchte heeft de verbaerlicheit des nachts ende de dupsternissen niet wepnich dicker alst pleecht/ door de welcke sy gheen onderschept tusschen den vyant ende vriendt en conden onderkennen/de groufsaemheyt der saecke in den ghenen die

die dooz enighheden der weghen dwalen-
de ginge/vermeerder: Den selven maecte
te oock bezoert ende twijfelachtich/ op
wat plaetse dat sy eerst souden t'samen
comen / tot defenise. Soo vele als daer op
den Dam met den eersten opzoer voort-
quamen om te bechten / wierden van de
Wederdoopers doorszooten. Nicolaus Aquinas
was droncken / ende een goet drincke-
bruer / de welke vele jaeren met Henrick
Goetbelit gemepnschap hadde ghehad.
Dese balt onder de dicke schare der Weder-
doopers ober den heelen Dam strijdende.
Hy vraccht haer cluchtelic / wat sy beger-
den / dat sy haer boornemen souden open-
baren / dat sy gereconcilieert souden wordē:
Goetbelit beveelt hem van daer nae hups
te gaen: dat aldaer een sozgelicke sake ver-
handelt werdt die hem niet aen en ginck.
Als de andere wilden op hem haer sweert
trecken; Dit is enen grooten dronckaert/
seyde Goetbelit / ende my wel bekent laet
hem gaen. Detwyle hy blijft staende / wil-
leende na zijne maniere geckelick zijn / wort
de selve Goetbelit te vergeefs het ongelijck
verhinderende / vermoort. De Bogghers
hadde nu de wegen beset / die op den Dam
wtcomen. Daer naer zyn de Bogghemees-
ters eens getwooden / datmen niet en son-
de begunnen booz den opganc des daechs.
Bogghemeester was doen onder andere
M. Pierer Colin, een gheleert ende Godt-
vruchtich man / dese om dat hy in het be-
ginsel van zyn Bogghemeesterschap wat
traech ghetweest was om vzecheyt te ge-
bruycken / Lambertius Hortensius / den
welcken wy hier booznamelick / als een
schryber deses tijts ende daeromme alder-
ghelooftwoerdichst / volghen / hadde veler
haet op hem getrocken; als oft hy van dese
heden ende raedtflaghen die daer ghelou-
den werden niet ontwetende / vele hadde
gedissimuleert. Op dat hy dan in het aen-
sien der Boggheren ende alghemeene pe-
rjckel hem van dit quaet vermoeden sou-
de bezynen / is als leydtsman den zynen
naer den Dam / inde heticheydte selve / niet
niet wel boozdachten raedt / boozghegaen.
De Wederdoopers de aencomste der Bog-
gheren vernomen hebbende / zyn den Bog-
ghemeester ontrent de waerhe met scha-
delicke handt-voers teghen ghegaen / ende
snaen die terstont inde blucht. Vele worden
in de blucht selve ghetwondt: de Boghe-
meester wort leelick vermoort. Seer vele
onder tusschen wordē niet verbaeschte loo-
den in het duystere gheschoten. Goswin
Rekalf, een oudt Bogghemeester / ende eer-

tijts in den lof van crijchs sake vermaert /
belaste dat men de weghen die naer den
Dam leyden niet zeplen soude behaughen /
ende hoppe-sacken booz de selve vollen / ach-
ter de welke sy als onder schantkozben
teghen het getwelt der Wederdoopers ghe-
schuypt hebben. Ende als de selve Rekalf
mercte datmen gantsch niet sonder perij-
ckel met de menichte der boggheren allene
de saecke tot en vichte / hy toept t'samen op
de vischmerct ontrent den Dam / dooz den
welcken ober beyde zijden het ghetwelt der
ribieren bedtongghen wort / huywillge om
te dienen tot dien dach booz een maent on-
der de Bogghemeesters van Amsterdamm-
me. Dese waren meest oozloochs lieden /
ende die te boozen in stryden cloecke daden
betoont hadden. Dese worden alsoo met
eede verhouden / dat sy de Wederdoopers
verstoort hebbende de eerste eenen aenbal
op het Stadthuys souden doen / ende dat
de bogghers nae dese souden volgen. Doen
seyde Goetbelit / alshy merckte dat de toe-
gen nae de merckt benomen waren / op dat
sy dooz de menichten van de hare niet en
souden vermeerdert wordē: ende het groot
stilschijghen der Boggheren: boozwaer Jan
van Gele / dat is het / dat ick althijt seer ge-
vzeest hebbe / dat ons onsen aenslach met
soo clepne menichte in het verderf soude
brengen. Wat isser nu overich / dan dat wy
al strijdende doot blijven: Waer op hy ant-
woorde: De sake sal soo niet asloopen: booz
den thien uren des naestcomenden daechs
sullen wy de stadt hebbē / en sonder bloet /
soo de Prophete yet te ghelooven is. Nad-
deler tijdt dat de Bogghers seer stille swe-
gen / hebben de Wederdoopers de reste des
nachts niet singen van gheestelicke liede-
kens versleten / ende men meynit dat de au-
cheurs van dit seyt boven de beertich niet
ghetweest en zyn.

Maer na dat den dagheraet beginnen-
de te lichten sekere ghelijckenissen van hier
ende daer loopende dooz de schaduwē / den
Boggerē haer hebben begonnen te vertoo-
nen / als sy dooz listen deen na dander ghe-
schoten werden / soo zyn sy bandē Dam in
het stadthuys gelooopen. De Boggers sien-
de dat de Wederdoopers banden Dam ge-
dreeben waren / nemen blijckelick de Rhe-
thorijc camer in / de welke bequaem was
om haer bande strate te houden. Daer nae
heestmen dooz de bensters van het Stadt-
huys met soo grooten gedruys van geschut
ende busen gheblizent in de groote sale /
dat sy haer dooz het heele stadthuys vele
hier en daer vallende / moeste bespreyden.

Doel bebal Gostwin Kercalf twee heele slangen/ende een ander groot stuck/aen den Dam te voeren. Daer rijst by na een oberger/temmende geroep/datter niet aen geleghen en waer soo een eenich huys t'samen metten byanden om verre ghetwoopen werde: dat sy een veel heerlicker Raet huys oprichten sullen. Hier op zeyde Kercalf; dat het ghenoech soude zijn/ soo sy de deure afghesmeten hebbende een venster nae het binnenste gheopent werde: ende belast met eenen den ghenen die eedt ghe daen hadden / dat sy lusterende op de scheute / inbal in het Stadshuys zouden doen. Het gheschut afgheschoten zijnde/ de cloote verdwael in de deure van S. Elizabethen Gasthuys en maect eenen openen toegang. Daer na de twee andere daer toe gebzache zijnde/ met vele meerder ghetwelt ende sekerder scheuten/wort de deure en de posten des Stadshuys om verre gesmeten; ende met eenen springhen aen de soldenaers / ende ballender op / ende de borghers met ghelijcke wreetsheid naest volgende luyde roepende hebben eenen inbal op het Stadshuys ge daen. De Wederdoopers in dat deel des Stadshuys gebzache zijnde welke het nieuwe Stadshuys genoemd is/wor den gebonde terstont in den eersten inganck verstopde doode lichamen / een deels wt de Khetorijck camer/ een deels met groot gheschut ter doot ghezacht. Sommighe noch adem halende worden bande Borghers ghedoot. De Wederdoopers ontrent vyf en twintich hadden het binnenste Stadshuys ingenome. Hier hebbe sy niet so groote cracht de Borghers / ter wijle sy van alle zijden soecken aen te comen / banden Bozpel verdruben/ soo dat niemant met ghetwelt eenen wech en conde maken. Daer wort van stonden aen bedacht / dat een deel der Borgheren ende Soldaten van de strate de vensters souden beclimme/ende den byant van ter zijden aenballen. En alsoo als sy van alle kanten bestreden worden/bele al strjvende ballende / onder de welke oock ghetweest is Goetvelit / zoo wordender twaelf ghebanghen. Daer is een styp Tozenken van het Stadshuys / onder welckers opperste dack/om den Raet by een te roepen ende de Ghonnantien banden Raet te bercondighen/ende tot andere gebuycken der Keijpblijcke een cloecken hinck. Hier onder is de galethe: en hier op met een leeder die hy na hem genomen heeft / is nae het innemen vant Stadshuys by de Borghers/ Jan van Gele geblycht. Overlegghende by hem sel-

ven de wreetsheid der straffe/ zoo hy levede in het ghetwelt quam; herse hem te ghen de merckt opgheseben / die met gewapende mannen allenthalben verbult was. De welke desen man ghesien heb bende / hem met een handtroer dooyschoten hebben / ende van daer is hy een weynich daer nae noch bebende op de merckt die daer onder is / afghetropen ghetweest. Vele door middel banden dupsteren nache haer verlozen hebbende / ende die nae hes reecken der clocke ghereet hadden gestaan/ hebben haer daer nae verborghen ghehouden. Ende meest op deser manieren is dese seer vermaerde Coopstade doen van die onsinighe conspiracie verlost ghetweest. Een dinct boornamelick / Godt de Heere alsoo beliebende/schijn in den wech ghetweest te zijn/dat dit sept tot de gehoopte wt-romste niet ghecomen en is / het wechnemen der coorden van het cloecken by den broncken Dief-leuder.

Het ghetal der berlaghenen wt den Wederdooperen is ghetweest acht en twintich; onder de Borghers zijnder twintich gebleven. Der Wederdooperen doode lichamen zijn na den middach op het Galgen-belt/ een dobbel jock daer toe bereyt zijnde/ met de boeten om hooghe ghehanghen ghetweest. Lambertus Hozenius (van den welcken top hier te horen ghesproken hebben) berhaelt voorder datter op de selbe dach twee bupten de stadt gebangen zijn ghetweest/ de welke op het geluyt des geshuts wt de naeste doopen opgetweest zijnde/op hope dat de stadt inghenomen was / nae de poorten waren comen geloopt. Tegen den abont is dat monster van't manneke in de boepen ghezacht / van het welke nu verhaelt is/dat zijn gebuer terstont in het beginsel des oproers verraderlick booztack. Dese als hy dien dach in een vercoote schoutre van het Stadshuys geseten hadde / is ontrent het breken des daechs afgecomen: en dewijle hy door onbekende weghen door de lege plaetze dwalende gaet/die hem te gemote quamen besien het cleedt van de seer man oberdeekt met byplicheyt en roet/die op alle wint schuddende was. Seker zeyde ene n/dit is van de conspirerende Wederdoopers. Sy grijpen hem/ die bleek wert/ en niet gantsch loochende/nach ghenoech stantastich/ende leveren hem den Schout inde boepen. Den 14 Mey heestmen terstont ober de geconspirerde ghebangenen Justitie ghedaen. Op een bleschoutwers banck (soo schryft de selbe Hozenius/wt getreect liggende / zijn hare herten wtgetrocken/

Nederla
ghe der
V Weder
deopere

trocken/in hare aensichten ghesmeten ghe-
weest. Daer nae zijn de bobende lichamen
op de merckt ghe woopen; terstont gequaet-
niet op de Galghe gestelt aen de poozten
der stad/op welcker tinnen su de hoofden
ghesede hebben. Den vijftienden Maep
des anderen daechs nae datmen haer ghe-
straff hadde / zijnder by onthalt geweest/
ende twee vrouwen berisdoort. Den eenen
twintich ten Maep zijn twee vrouwen in
de vijftiech ghehanghen in hare deuren;
om dat zy wetende van de conspiratie de
gheconspirerde tot hare huysen hadden
laet gaen/ ende roer-lopen verbaescht had-
den. Enen anderen oock ghehangen zijn-
de/die de conspiratie niet te kunne en had-
de ghegeben/is onthalt geweest. Den eer-
sten Junij / is om de selve oorzake ober
twee justitie gebaen geweest/ende de huys-
vrouwe/tot wiens huys het spectakel van
de nachte weggaen was/is in hare deure
gehangen geweest. Ende een wepnicch
daer na is een moeder met haven soue door
de selve straffe by nae om gelycke misdaet
onghecomen: om dat hy naimelick van Bis-
schop Jacob van Campē/van den welcke te
vooren gheseyt is/ teghen het ghebode van
den Magistraet ghevoert hadde/ende niet
aengegeben. Desen Jacob van Campē ten
lesten na soo vele en soo groote straffen van
mannen ende vrouwen/als hy nergens ge-
bonden en wert / soo heefmen den aenge-
berenen groote prijs booggestelt: den ber-
bergher soo hy hem booz den onderganck
der sonnen niet te kernen en gaet / de leste
straffe/naimelick in zijne deure ghehangen
te worden. Ten lesten is hy door niemants
aengheden in eenen hoop tozven overbal-
len/en in de ghebanckenisse ghesepdt. Dese
is aldus ghestraff / dat hem dusdanighe
schande aengedaen is geweest/hy heeft een
heele ure gheseten op een verheven plaetse
tot een spectakel booz het Stadhuis/ met
eenen twee oozighen Maeter op zijn hooft.
Ende om dat hy met den monde Godde-
loose leeringhe gheleert hadde / soo wordt
hem de tonghe wtghesneden; Maeter hant
hadde hy ghedoopt; daerom wordt hem de
rechtter handt afgehoutven: Ten lesten is
hem die op een banck ghebonden was/ het
hooft met een bleshoutvers mes afghe-
saghen ghelneest. Het boode lichaem is
verzaand gheleest / zijn hooft met de
rechtter handt op eenen hooghen staek op
de poozte gestelt geweest. Ende Jan Maat-
theus van Middelbergh is het noch ont-
loopen.

In het verbonde van desen Jan van

Gelse / behalven die bander stad/ waeren
daer en boven geweest den merderen deel
bande Bescoopers: ende dit zijn bolcken
van de heerschappie van Jsefstein/aen de
welcke het landt van Montfort paelt. De-
se hadde hy op den thijnden Maep tot Am-
sterdamme doen tsamen comen. Daer wa-
ren der by hondert/den welcken om daer
tsamen te comen dach ghestelt was / ende
met de garnisoenen hadde hy booggheno-
men die stad te behaen. Maer su waren
toet tragghelicker als haer belast was / te
samen ghecomen. Ende als zy by de stad
gheromen waren / ende de nederlaghe van
de hare vernomen hadden/zijn zy door ber-
schepden weghen te rugge ghetrocken. De
selve Jan vā Gelse hadde ooc andere plaet-
se ende ure bestemt om tsamen te comen.
De welcke unghelijc / een wepnicch naer
dat ghebochten was/ met twee schepen in
de Haven aengetomen zijn. Maer gehoort
hebben de dat zy den strijt verloren hadde/
dat Jan van Gelse met de zijne verslagheit
was; dat den Bogger oberwinnighe had-
de / ende datter veel ghehanghen waren/
daer niet langhe blijvende / zijn haestelick
gevlucht/hare streke naer Engelandt ve-
rende.

Den Coninck van Münster de neerlage
van Jan van Gelse/ op den welcken hy het
werste ancker gestelt hadde/berstaen heb-
bende: oock ghemerckt hebben de de spot-
terie van Henrick Hildersum; merde ober-
lezht in zijn gemoet het bedroch der booz-
segzingen/door de welcke hy booznaimelic
soo groot een menichte mensche in dwalun-
ge/en de schipbreucke van lijf ende goet ge-
trocken hadde/heeft ten lesten begonnen
verbaest/en de gantsch raveloos te wordē:
ende niet langhe daer na Münster by den
Bisschop inghenomen / en de hy oock selve
met den zijnen gebangen zijnde/heeft zijne
quade mijsht met een harde straffe en doot
geboedt; een man van lichaem en ghemoet
cloeck ende van jaren no: h jonc zijn de/als
het ses en twintichste jaer zijnes ouder-
doms; ende zijnes Rijc oft veel eer Tra-
gedie / nauwelic; het. tweede volepndicht
hebbende.

Maer eer hy ghestraff wert (het welc-
ke ons hier gheensins en staet te versij-
ghen) sadt hy op een seker Caesteel van den
Bisschop/nae by Münster ghelegghen; ghe-
uoemt Bevergem; in het welcke/ benebens
de Gesanten van andere Prinzen en Herrē
vā Dusslant / 2 Predicantē oft Dienaers
des Goddelicken woorts banden Landt-
gabe; naimelick Antonius Corvinus, ende

Iohannes Kymeus, dock waren. De welcke tot den Coninck ende de andere twee ghevanghenen/Cnipperdoling ende Crechting bypen toeganck ghecregen hebbende/ occasie ghenomen hebben eens ofte tweemaal met den Coninc te confereren ende te spreken/boornamelick van dese artijckelen des gheloofs; te weten/van het Rijcke Christi, vande Magistraet; van de Rechteverlichmakinghe; vanden Doop; van Het Avontmael des Heeren; van de Menscheyt Christi; van het Howwelick.

Ende inde eerste conferentie de Coninc van het lichamelicke Coninckrijcke Christi ghebraccht zijnde/en betroude op ggeen plaetse der Schrifture soo seer als op dese die hy tot de Apocalyps van de dypsint jaeren wtghelefen hadde. Want ghehijck in zijn Mansters Historiken/een van de Dienaers die ick gheseyt hebbe Antonius Corvinus schryft/ dreef alsoo de plaetse en hadde die gheduerichlick inden mont/ soo dat het lichtelick oock hier wt bleeck dat dese berdozven factie door enkele doomen bezoghen was. Al hoe wel hy daer by boecht dat hy wat stom gestaen heeft/ boornamelick als sy die van Christi gheestelicke Rijcke/het welcke door het woort bedient wort wtleyden; ende die wtlegginghe wt het selve Apocalyps verclaerden ende bebestichden/om dat namelick die ghene die op het wt peert sidt/ waerachtich/ ghetrou ende Godes woort wdruckelick aldaer ghe-noemt wort.

Voorder hoe wel hy niet en ontkende de Magistraet een Goddelicke ydomnantie/ heeft nochtans de rebellie/indien hy yet bebal vreemt van Christo/ toeghestaen/steunende op dese spreuke; Men moet God meer gehoorlaem zijn als de menschen. Ende als de Dienaers bekenden / datmen wel der Obericheyt gheen ghehoorsaemheyt schuldich en was / indien sy de onderfaten van de leere Christi willen afkeeren/ dat nochtans hier wt niet en volchde/ dat daeromme private perfoonen soude geoorlooft zijn ghewelt met ghewelt af te keeren / maer datmen hier veel eer moet hoozen de stemme Christi : Als sy u in een stadt vervolgen, soo vliedt in een ander. Hy en heeft anders niet gheantwoort dan dat de Magistraet door tyrannie dickwils oorjaecke gheeft van rebelleren.

In de saecke der Rechteverlichmakinghe is hy soo door de argumente der Dienaers ghedwoinghen gheweest/dat hy by na niet haer over een stemmen delick bekende / dat alleene het gheloobe in Christum/

niet om de tweerdicheydt / oft de bedienste der wercken / oock van de ghene die het gheloobe volghen / rechtveerdicht ende salsich maectt. Het welck nochtans noch de papisten / noch heden daechs de andere wederdoopers welaten sulken.

Hy versaeckt in aller manieren den Kinderdoop,baetlick houdende ende toestaende het wederdoop der volwassene/als een sake gantsch schryftmaticch. Gebraccht zijn de van de selve met wat schriften oft redenen hy dese nieuwichheit in de Kercke soude connen betwijfen : Antwoorde dat Christus/als hy den Doop instelde eerst bevolen ende ghesproken heeft/van de leerunge/ om de welcke te begrypen de kinderen niet bequaeme genoech en zijn. Maer boornamelick seide hy/ dat hy hieromme den kinderdoop hactt/om dat het een nieuwe sake was /ende in de Synoden der pausen versiert. Maer de Dienaers als sy onder andere seiden dat de kinderen eben soo bequame waeren tot den Doop/ als eertijts tot de Besnijdenisse/ heeft geantwoort/dat hy hier inne nemmermeer zijn geboelen en soude veranderen/als het welcke hy twiste schryftmaticch te zijn.

Maer op dat ick hier oock mijn geboelen/als int voor by gaen bysette dese Dienaers, nae dat sy seer bequamelick / onder andere gheantwoort hebben/dat den kinderen heden niet min den Doop / als eertijts de Besnijdenisse toequam : dien pyl daer en boven hadden sy behooren desen Coninck ende belhamer ende allen Wederdooperen te benemen/met den welcken sy den wederdoop boornamelick betweeren . Want wt dien dat in het 19 capittel van de Handelinghe der Apostelen/Lucas al ooschijnt te spreke/als oft Paulus die twaelf mannen van Ephesen van Joanne ghedoopt / herdoopt hadde/ dit is van de Wederdoopers hierichlic aengenomen/en hier mede/als met ee helmet haer beschuttede/spreken alrijt hoor hare dwalinge/daer nochtans in die plaetse niet min Paulus ghedaen heeft/als dit selve. Want Lucas verhaelt dat dese manne van Ephesen van Pau'o ghebraccht zijn gheweest oft sy den H. y. gheen Gheest hadden ontfanghen/het welcke als hy gheloochent hadden / dat sy wederom ghebraccht zijnde/oft sy gedoopt waren gheweest / gheantwoort hebben/dat sy met den Doop Johannis gedoopt waren: ende dat Paulus wt die occasie geseyt heeft: dat Johannes ghedoopt heeft met den Doop der bekeringhe / op dat sy namelick gelooben souden inden genen, die

na hy in comē soude/ dat is in Jesum Chri-
stum; en dat zy dit hoorende/van Johanne
namenteck ghedoopt zijn getweest inden na-
me des Heeren Jesu. Ende nae dese redene
Pauli boecht daer Lucas opdenfinghe by/
dat door de oplegginge der handen Pauli/
den Heiligen Geest op haer ghecomen is.
Maer wt het claerlic blyckt / dat Paulus
niet gedoopt en heeft / maer alleenelic ber-
haest/hoedanich den Doop Johannis ghe-
weest sy/namelic in cracht ende under daer
zebe van Christi Doop geensins te onder-
scheyden;ende dat Paulus zelbe haer den
Heiligen Geest / door de oplegginge der
handen soo ick gheseyde hebbe / alleenelic
gegeuen heeft. Ende dese wrlegginge helpt
boornemelic de originele oft Grietische
maniere van spreken deses textes / zoo van
andere ooc aenghetwefen is; op dat te wij-
ghe dat het soo verre van daer is/dat Pau-
lus dese mannen van Ephesus van Johan-
ne gedoopt wederomme gedoopt soude heb-
ben/dat hy hem berocmt in zynen bryef tot
den Corinthen / dat hy niet gesonden en is
om te Doopen / noch dat hy niet en twet
oft hy eenige/behalbe Crispum en Timon/
ende Stephanie hyns gesin ghedoopt heeft.
Want oft Lydia ende den Sockwaerder
tot Philippis Act. 16. van Paulo oft veel-
cer van Sila ghedoopt zijn gheweest/can-
men quaesick onderscheyden.Het welcke in
dien Borgius Cassander in die Consultati-
e / die hy aen den alder doozlichtichsten
Keeser Maximiliaen van de gantsche zake
der Religie ghebracht zijn de ghesonden
heeft/gemerct hadde/hy en zoude geensins
gezept hebben/ dat die plaetsen booz de we-
derdoopers was/ende datse moesten teene-
mael van het wederdoopen wtgelept zijn/
oft gheijckse Augustinus wtlegt. Maer
daer zijn andere zaecken in Cassandro de
welcke niet meer der recht straffinghe ber-
dienen.

Van het Sacrament des Avontmaels heeft
hy onder andere in deser manieren gezept:
Hoe wel hy wiste dat hy het gheboelen van
Zuinglius in dese zake lange omheest had-
de/dat nochtang hem anders geopenbaert
was gheweest; namelick dat het getwichte
bande wroozden des aboutmaels niet en
can/noch mach afghetrocken worden / het
welcke zoude geschieden/indien die niet soo
de zelbe lypden; dat is zonder figuree ghe-
nomen werden: Daer en tusschen / dat hy
in dien deele / van de zelbe Dienaers ber-
schilde/dat zy zepden dat Judas oock het
lichaem Christi ghegeten / ende zijn bloede
gebroncken hadde. Ende als zy hier vele

tegenwozpen/en by brachten dat de cracht
der Sacramenten niet aen onse gheboelic-
heyt oft ongheboelicheid en hangen/en de
andere die ghelijcke dinghen/heeft de Co-
munc dit hier op gezept/geijck het u mij-
nentha ven by staet/dit oft dat te gheboe-
len/alsoo laet my toe hier inne by mijn ge-
boelen te blyben.

De Menscheyt Christi heeft hy zoo verre
toe ghelaen / dat hy bekende dat hy ont-
fangen was vanden Heiligen Geest/ende
daer nae wt de Maghet Maria ghebozen.
Maer hy heeft daer by gheboecht dat het
der waerheyt niet gelijck en is / noch dat
men niet en behoort te gelooven/ dat Chri-
stus wt het vleesch der Maghet yet genom-
men heeft; delijck hy niet anders wt Ma-
ria gebozen en zy / als de Sonne door een
glas doozdinght/oft door een gote het wa-
ter in de aerde loopt. Dese diualinghe heb-
ben de Dienaers blyuichlick ende wijeloo-
pich ghesocht te wederelegghen. Ende hoe
wel de Comunc daer en tusschen zijn ghe-
boelen hartnelckelic booztont/nochtang
als dat getwichte in de plaetsen der schrif-
in uwē Zade;item van de vrucht uwes buycx
item De welcke geboren is wt den Zade Da-
uids naer den vleesche, dick wt is inghe-
stampert wert/so zepde hy/dat de Lutheria-
nen haer selfs profijt niet en condon beken-
nen:want indien zy zijn gheboelen aenna-
men/dat sichelic alle de argumenten van
alle de Zuinglianen in de zake des About-
maels zonden comen afgewozpen en om-
ghestooten werden / etc.

Het trouwen van veel vrouwen, hoe wel
hy bekende dat het een nieuwe zake was/
boornemelic in dese tijt / ende nauwelicx
te lijden/nochtang en wilde hy in die zake
gheen misdact bekenen / het welcke ghe-
meynelick plegen te doen / die aen de gun-
ste des volcx hangende/ hier toe boorneme-
lick pooghen/ dat zijt selfs om haere stan-
tafichheit den volcke behaghen moghen.
Want zy oordelen dat het beter is oock de
bekende diualinghe niet te bekenen / als
met het berlies van hare name door schel-
merie bercreghen / soo sy yet misdact heb-
ken/te bekenen. Ende als de Ministers
hem insgelijck boozwierpen datter niet sot-
ter en was/a's de exempelē der Veylige/
die noch door het woort/noch door het ghe-
boudt Godts ons gherecommandeert en
zijn tot naerbolgginge ende enen reghel te
trecken; heeft gheantwoort dat Godt hem
oock niet en sal tocrekenen die dinghen die
hy den VADEREN toegelaten heeft.

Daer nae in de andere disputatie heeft
hy

hy wat saechter op een peder punct gheantwoort. Want daer alhoewel hy dat lichamelicke Rijcke Christi/het welcke duseft jaren na de opstandinghe soude dueren/eenichwijs noch berdedichde/bekende nochtans dat noch hy noch Roman/noch penant van de nieuwe propheten opt pet sckers hier van oft gheboelt oft gheleert hadden.

Heeft oock doen den Magistrat wonderlick verheben/segghende dat het een goddelicke ordinantie was; den welcken men gehoorsaemheyt schuldich was/het sy dat het byome oft onbyome waren/die oberste waren/na de meyninghe Pauli. Verhalben bekende ooc hierinne zijn misdaet/als die sonder Gods bevel ende de keiserlicke troeten het sweert ende Conincklicke weerdicheyt alleenelick by laste van eenen versierden ende slechten prophete tegen rechte ende reden ghenomen hadde/ende oorsake van soo veel onnoosel bloets te storten ghegheben.

In de sake der Rechtheerdichmakinge heeft hy niet berandert / dat gheboelen welck hy inde eerste tsamencompste omwelsst hadde/wederomme repeterende.

Den Doop der clepne kinderen heeft hy also noch verworpen/dat hy soo men hem het leven schoncke / beloofde dat hy alle wederdoopers soude doen swijghen ende tot ghehoorsaemheyt brenghen. Want dat hy nu was van dat gheboelen/dat hy het achte beter den doop der kinderen te gheben wt ghehoorsaemheyt / als hieromme de saken der menschen eerder te boben te keeren.

In de sake des Avontmaels is hy hem selven ghelijck ghetweest.

Geensins en heeft hy connen daer toe gezocht werden dat hy van zijn opinie na de Menscheyt Christi soude beranderen; heeft nochtans beloofd/soo hem het leven gheschoncken werde/dat hy nimmermeer niet een woort daer van spreken soude.

Hy seyde dat de Veelheyt der Huysvrouwen soo verre by was / als die selve doozeendzichtighe ooreenstemminghe der Ogericheyt door de heele Kercke toeghelaten werde. Ende soo die banden Magistrat verboden werde datse niet by en can zijn. Ende dat hy derhalben ende alle wederdoopers/die anders ghedaen hebben/ghesondicht hebben/met vele vrouwe te trouwen/ende dat sy om den staet der Christelike Republycke verstoort te hebben/met rechte in de handen van hare byands waeren gheballen. Van welcke dinghen alle

woortwaer de sommige de lichtbeerdicheyt/sommige zijn bedrieghelick herte ende totneimende lichtscheyt met archeyt te kennen gheben.

Na desen strijt is een ander disputatie der selver Dienaers met knupperdollinck ende Crechting ghebolcht; van de welcke nochtans geen van beyden noch in schakheyt noch in wel sprekenheit den Coninck ghelijck en sy ghetweest. Ende dat den eersten/namelick knupperdollinck/bequamer sy ghetweest/tot een Schermers ampt/als om de saken der religie te handelen/maelt hem af met de woord van Sallustius de selve Corbinus; Hy is gheweelt van groeter cracht des lichaems ende des ghemocis, maer van quaden ende verkeerden geeste; de welcken oock vander joncheyt af inlandche oorloghen, moorden, rooven, borgherlicke oneenigheden, aenghename gheweest zijn; ende daerinne heeft hy zijne jonckheyt geoeffent. Zijn ghemoet is gheweest stout, aghstlich, ongestadich, Simulateur ende dissimulateur van alle saken, begheerich van eens anders goet, onmatich van het zijne, brandende in begeerlichkeiten, wat sprekentheyt, weynich wijsheyt, zijn woelt ghemoet begheerde onmatighe, onghelovelicke, ende al te hooghe dinghen.

Ende Corbinus boecht daer hy in de selve plaetse dat dese knupperdollinck / de Coninck selve sulck bekennende / gewoone was/meest lichtbeerdige en sotte dinghen boort te brenghen: en dat hy onder andere eens openbaerlick geropen hadde; dat hy was in Geestelicke saken/het welcke Jan van Wepden/de Coninck was in lichamelicke; ende dat dit den wille des almachtighen Vaders was/het welcke in zijn herten gheest ghetuychde/ende andere dierghelijcke saken meer.

Ende verhaelt dat Crechting niet bele beter en is ghetweest; alhoewel hy eertijts van de letteren ende gheleertheyt niet gansch vzeemt en is ghetweest / de welcke hy nochtans daerna de leere der wederdoopers aenghenomen hebbende/door een seker strafficheyt ende heplicheyt der secte veracht heeft: ende daeromme blijkt het/so bele het woerd ende opoerich herte belangt/dat ghelijck met ghelijck bergadert is ghetweest; ende dat/na het spreckwoort/met Bitho Bacchius tsamen gecomen is ghetweest.

Ten lesten de Coninck nu na by de doot zijnde / men secht dat hy dit boozemelick teghen des Bischops / oft Princen Capellaen met droefheyt gheclareyt heeft; dat het

Het hem seer heftelic leet was / dat hy den trouwen raedt van den seer doozuchtigen Prince den Landgrave / hem dickwils bemanende dat hy de sake / die de Heplighe schriften aenginck / het oordeel ende onderboeck van die / die de schifsture verstonden / niet den wapen ende den sweerde / soude laten scheidten / soo ontweerdichlick ende hooberdichlick / het geluck hem doen toelachende / hadde versmaet: soo dat daer wt ten lesten de vereenichde wapenen des selven Landgrave tegen de dolheyt so wel zijne als der stad met den bisschop vereenicht zijn gheweest: dat hy om vergiffenisse van dese misdaet badt; ende dat hy seer begeerde ende biddende was dat sulcx van Corvinus en Cyneus by den Prince selve in zijnen name gheschieden soude. Al hoe wel men meent dat hy die dingen ende andere den meederen deel / in de welcke hy eenichsins doozde cracht der waerheyt overwonnen buygheliker ende lichter hem selven betoont heeft / op hope ende betrouwen van zijn leven te behouden / voortghebrachte ende ghedruyt heeft.

VIII Een corte weder-erhalinge der selver sake, ende van de aenhangers des Conincx ende andere Wederdoopers onses tijts.

DE dwalinghen ende ghebreken sullen soo lange zijn / als de menschen seyde eertijts eenen. Want dewijle de selve nature der menschen blijft / soo is het ooc noot sakelic datter vele ghelijcke dinghen ende by nae niet nieuws en gebeurt. Dat wy van boven voortsum volgende seydten / dat het boeckken van Luthero in dien tijt vande Christelike vryheyt in het licht ghegheben / de eerste occasie van dwalinghe desen wtsinnighen ghegheben heeft / en begrepen wy niet dat het alsoo ghenomen werde / als oft de oude histone niet en begepe dat den aenlaghen van dese ghelijck sy. Want inde oude eeuwen heeft men oock het wederdoopen ten tijden Cypriani ghesocht te verdedigen / maer nachta is sonder scheur inkinge oft hoofdige hartnekkicheyt. Alsoo hebben ooc de Manicheen twee begijnselfamen eelwich ende onderlinghe strijdende versiert / een Goet ende een Quaet; het Goede hebben sy licht genoemd; het Quaede duysternisse ende materie: Sy seydten dat die van het Quaede ghesproten waren / noot sakelick boofelick deden / ende dat sy tot Godt

niet en konden bekeert worden / om dat sy de zaden van quade materie in haer hadden: Maer ter contrarien dat de gene die van het Goede / noot sakelick het ghene dat recht is volgen / noch dat sy niet verdoemt en konden werden / om dat in haer de zaden des lichts waren: dat de selve ooc niet ghehouden en waren aen de wet / ooc als sy contrarie der wet deden / om dat de wet alleene die oordeelt / de welcke van de materie gesproten zijn. Daer en boven oock / verwoepen hebbende de prophetische ende apostolische schriften / hadden de selve een nieuwe Evangelie veracht; dat Christus niet om de lichamen / maer om de zielen te verlossen ghecomen was: noch dat hy niet gheweest en was in een warrachtich vleesch / maer dat hy een versierde ghedaente des vleeschs om de sinnen te bezieghen ghetoont hadde. Ende op dat sy zouden schijnen andere te boben te gaen / ende halve Goden / ende als met Godt te spreken / ende den selven in eenighe manieren in zijnen stoel tegenwoordichlick aen te schouten / sy beynsden Goddelicke beweginghen ende aenblasinghen: Sy wierpen haer selven onbersuens in een schare volcx plat ter aerden; ende als verslaghene langhe stulswijgende / daer nae als tot haer selven wedergheromen zijnde ende tweende brochten vele ende verscheyden dinghen voort al voorseggende; gantsch ghelijck dese Amsterdamsche ende Munster sche / van de welcke wy nu gesproken hebben. Sy betoerden oock met grooter cracht dat den politijcken staet / de Obericheden ende gherichten ende het houwelick selve onder die vande materie hercomen / altijt waren wercken van het quaet beginsel. Waer wt het gheschiet is dat dese vreedde leerlingen seer leelicke schelmerien / confusien van oncuyscheden / muperten ende andere quaet doen hebben ghebaert: ghelijck van Clemente Alexandro / Epiphanio / Eusebio ende andere verhaelt wordt. Want sy hadden het Stedekē van Byzugien Pepusa begoumen te noemen Jerusalem / gheheelick als dese daer van wy gesproken hebbe; de welcke haer alleene geoorlooft hielden Magistraten te zijn / te oordeelen en het Ampt van Justitie te oefenen: dat Munster de woonplaetse van Ston was en Jerusalem / en dat Jan van Leiden beyder Coninc van Godt gezozen was / ende wilden datmen haer als propheten van Godt ghesonden / ghelooven soude.

Maer de Weder-doozers die daer na tot onse tijde geweest zijn/verandert zijnde vā zinne hebben begonnen meest/de instellingen der Maunsterche / het trouwen van beel vrouwen/ de Goddelijcke betweninge/ en dat gedichtsel van een besonder werelts rijcke te verfoepen: Jae soo beele als in desen deele/ de Maunsterche in het excess (als die meynen dat haer alleene / als alleene rechtbeerdige (so gheseyt is) het Ampt der Obericheyt toequam) zoo beele dese in het defect ter contrarie sondigen de/willē staēde/ houdē dat het een Christen gansch geen Ampt der Obericheyt te bedienen gheoorloft en is; het wederdoopē daer en tusschē/ ende andere dierghelijcke dinghen/ het neckichlick met de eerste behoudende. De welcke selve nochtans heden ten dage verschepdenlijck onderschepden onderlinghe bergaderinghen hebbe. Want om een seer lichte oorsake oneens zijnde/ een peghelijck maectt hem terstont een nieuwe bergaderinghe ende secte. Soo dat Sebastianus Franc (die nochtans hem selven neutrael/ dat is geene partie ergens oft gunstich oft ongunstich wil twelen) zept dat zp de confusie ende verwerringhe der gener die den Coogen van Babel houden met recht wtducken.

Enen daer en boben wt dese selbē doossem voortcomende/ is berre eenen anderen wech ingegaen/namelijck David Iooris van Delft glaes-maecker: den welcken zo boben berklaert is de Maunsterche met Ian van Leyden booz een boozneemste propheet ghekent hebben. Dese tot die ghemeyne nederlaghe overgheleeben zijnde/zoo sommighe wullen segghen/ oock vanden Coninck ende de medegesellen wat gelts ontfangen hebbende in Vrieslandt oft de plaetsen by Maunster gelegen wonderlickē neerlicheyt doede om door andere krijchsknechten te bergaderen ende Maunster te verlossen/maer merckende dat de sake na wensche niet en soude aloopē/ heeft hem beginnen te houden nae de ghelegheicheyt des tijts: ende Maunster overghegeben zijnde/ eenen tijt lanck in Boochdijpslandt herwaerts ende derwaerts ghaende / ende boeckkens tot de zijne in Nederlandt sendende/ heeft de herten ende consientien van de eenvoudighe op een nieuwe maniere gebanghen gehouden; ende is ten lesten nae Basēl ghetrocken. Alhier berstende dat hy een ander man was zijnen naeme verandert hebbede/ heeft hem Johan de Wuc by den Maagistraet genoemd/ seggende dat hy namelijck om de rechte Keligie wt zijn

Vaderlant ende huys verdreben was. En dewijle hy gheboelt dat den Maagistraet zo wel vande Kerck/als vander Stadit dit alsoo aenghenomen hadden/zoo heeft hy hem na haren wille/in alle wtwendige dinghen/ zeer neerstelijck gheschickt. Daer en tusschen stroept hy onder de zijne int besonder r'huys/ ende buyten dooz bzieben ende ghesanten/die de plaetse van Apostelē bedienen/zijne Meere/ zijne Visioenen ende zijne doo omē: Dat hy soude weder oprichten den Tabernakel Gods, niet door eenige wtwendige oft wereltsche Heerschappie, niet door het cruyce oft de doot, ghelijc de eerste Christus, maer door den gheest: Dat hy de ware Messias was, niet wt den vleysche geboren, maer wt den gheest; ende dat hy door den selven alle menschen in alle waarheyt soude leyden. Dat Christus ghepredickt hadde voor de gene die doen noch kinderen waren, dat hy allen soude handelē onder de volwassene met eenen verborghenen ende behagenden gheest: dat hy de werelt soude verlossen ende eenmael oordeelē. Dat hy die minste was, vanden welcken Christus gheseyt hadde, dat de minste grooter was in het Rijke der Hemelen. Ten lesten dat het houwelijck/voornemelijck onder de volwassene inden gheest behoorde gemeen ende vry te zijn.

Welcke opinien alle oock eertijds zijn geweest de rasernien der Nicolaiten/ Montanisten/ ende Cataphryghen. Want de Nicolaiten leerden de ghemengde houtwelijcken; de Cataphryghen ende de Montanisten dat den geest van Montanus den waren trooster van Christus beloofst was.

En niet te berghees boozwaer en schreef hem toe dit boozdeel des gheestes/ niet Apollo/maer desen bedriegher van Delft; de welcke/niet eer dan nae zijne doot vanden volcke en vanden heelen haedt van Basēl vernomen en is ghetweest dat hy een leven gheseyt heeft seer wel obereincomende met desen intoendighen gheest. Want doen zijn eerst de wellusten van Sardamapalus en het trouwen van beel vrouwen openlijck bekent gheworden; ende de overdadicheyt ende exatien van Kijckdommen; door de welcke hy de Bozen der ellendighe in Nederlandt/ende in andere plaetsen wtputte ende de zijne rijck maecte. Want daer werden die Apostelen/die ick gheseyt hebbe allenthalven ghesonden: ende alsoo dooz haere hulpe; ende met zijne schriften hoe wel die sonder geur ende grante zijn/waren de herten der eenitoudighe bedrogghen/ dat hy eensdeels sommigē tot hem/boognameelijck soo daer eenige mannen oft vrouwen waren

waren ban goede middelen / haer Vader-
landt be-laten hebbende/aengeloekt heeft;
ende deels/haer gelt r/amen gesejacht heb-
bende/meer en meer dooz de bedruggerien
ban zijn trooster onzinnig ghemaeckt
heeft; ende aen hem selven verplicht ende
onder tribuut ghehouden. Ende dit gheest
openlijck te kennen Bledikius zijn schoon
zoone/ als hy klaecht/ dat dooz het senden
deser Apostelen / zoo dickwils als het den
Heere heliëft heeft/de schapen geschozen zijn
ghetweest; ende dat dooz dese wijze goote
rijckdommen zijn schoon-bader gekregen
heeft: ende dat nochtang na het overlijden
ban David selve het seer overbloedige erf-
goedt der kinderen ban de selve Apostelen
schalckelijck verfweghen is/op datter dies
te in idelijcker ghegheben soude werden/
het welcke wat is het anders geweest dan
dat onder den deekmantel ban armoede
ende religie gelt versamelt is geweest booz
de rijcke ende overbloet ban alle wellusten
hebbende? Ende dat dickwils ban sulck
bolcken/het welcke moghelijck veel billic-
ker hadde gheweest dat sy selve per hadden
ghegeven. Hy spreekt oock elders banden
selven de boozep de Bledikius in deser ma-
nieren: De rijckdommen als doornen hebben
ghequest ende de gheduericheyt van bidden
ende hebben verwocht de strengicheyt der
Disciplinen; ende soo vele als daer afgegaen
is van de strengicheyt des levens vande neer-
ticheyt van de manieren te regeren, soo vele
isser toegecomen tot de licentie, broot-dron-
kenheyt, ende opgheblasentheyt, met V E L E
V R O V W E N hem by te voeghen ende an-
dere vermenginghen te oeffnen met goote
ergernisse vande eenvoudighe navolgers en
blasphemien der vyanden.

Maer pemandt mocht segghen/ hoe dat
een Glaes-maecter en Joodt/ en niet an-
ders gheleert hebben de als zijn moeder-
tale/de montanisten en dierghelijcke ket-
terien inden zin ghecomen zijn? Hier moet
men weten dat soodanighe ketterien/ nae-
demael dat sy zijn, zoo de Apostel sent/wer-
ken des vleeschs, seer lichtelijck de zinnen
ban sulcke menschen in nemen en donckē
maken. Ten anderen oock Sebastianus
Franck in de Chronologie der ketters in
Anderlantz een wepinich na het overgeven
ban Munster in het licht ghegeven/ heeft
connen ingheben overbloedighe stoffe ende
als een ontbonckinghe ende blasingen tot
dit quaet. Want/benebens die dingen die
ban Montano verhaelt wordē/hy vertelt
daer en boven dat Petrus ban Aragon/
de welcke gheslozeert soude hebben int jaer

1302. gheleert heeft dat Christus daer toe
ghecomen was/om den heylighen Gheest
den wech booz te bereyden; dat de werelt
noch niet eenmael berloft en was/maer
dat se dooz de volle hulpe des geests berloft
soude worden. Wat souder connen gezeit
worden meer gelijck den opinien ban desen
als dit; want ban het leven boozder/ende
manierē/de welcke de selve met de ketters
ban den ouden tijd/benebens teghene al-
reede gheseyt/ghemeyne gehad heeft/ber-
nieuwe ick hier niet. Dit sal ick alleene hy
ghegheben occasie daer hy boeghen/dat hy
veereen ander habijt/dan een predicker
ghebruyckt heeft/ als sy heden ten dage ge-
meynelijck hem uytchilderen. Want my
ghedenckt dat ick in het Raedt-hups ban
Basel ghezien hebbe het conterseptel deses
mans / wt het hups ban de erfghenamen
daer ghebracht/het welcke eenmael tot-
wees de ghesaltenisse / als doen was der
Switsers / niet alleene der Edel-lieden/
maer der Baroenen en Kegeerders. Want
hy wort gheschildert met eenen purperen
mantel met suweelen boorden en doomen/
ende ten lesten met een sweerdt/ welckers
gebr/te constelijc bergule tot den boozsten
cant des mantels welijck t.

Maer die de heele Historie van dese sake
begeert/die lese/Bledikum/die ick gheseyt
hebbe/selbe. Vbbo Emmius ooc/ als hy booz
eenighe jaren een schijft teghen de nabol-
ghers ban desen wtghegheben hadde/ende
dat sommighe onbekende selve schenen
tot hare schijf-hoecken te bebechten/on-
lantz geschreebē hebbende in Aederduitsch
een Apologie heeft verdedicht de sake ende
waerheyt ban hem te boozen verhaelt/ en
deser seer schandelijcker secten seer leelicke
ende seer onghertijnde / ende teghen Godt
ende de Godsalicheyt smadelijck/tegens de
societeyt der menschen schadelijcke leerin-
ghen klaerlijcker een peggelijck gheopen-
baert; ende de teghen-sprekers met onbe-
derleggelijcke redenen ende getuygenissen
obertuycht/ ende beschuldicht / soo dat sy
boozder haer schamen teghen te kicken oft
in openlijcke verdedinge om de leelicheyt
der sake te comen; hoe wel dat sy niet op
en houden teghen te blaffen ende hep-
melijc te lasteren. Ende wy dooz
dese occasie verweckt zijnde
hebbē met een coze figure
op het leven en de leere
des selbes also eens
ghedicht.

*Quæ doctrina hujus, fuerit quæ Vita Prophetæ,
Expectas paucis noscere? pauca dabo:*

*DOCTRINAM ille suam non censet teste probandam;
Sed pro teste omni sufficere hancce sibi:*

Deinde idem plures uxores approbat; unde

Fluxit ei varijs VITA cupidinibus;

*Atque ipsum sic teste suum non simplice dogma,
Verum vel gemino teste probasse patet.*

Dat is:

Wat Leer en leven voer en leyde dees Propheet,
Wil yemant weten sulcks, en dat met cort bescheet :
Sijn Leer hield' hy seer hoogh, en boven alle wijfen,
Onnoodich oock te zijn met tuyghen te bewijfen;
Daer na soo stont hy toe en troude selfs veel vrouwen,
Een wulpsich leven liet hy hem nimmer berouwen :
Soo dat hy van zijn Leer en zijn leven eenpaer
Met recht selfs is ghetuych, en maect die dubbelt waer.

Een nauwer aenmerckinghe der saken ende raet slaghen
van beyde dese Propheten, te weten Ian van
Leyden ende David Ioris.

Mer so twee nauwer sal insien de saken ende het voornemen van beyde desecten / van Ian van Leyden segghe ick / ende van desen David van Delft, soude met rechte moghen twijfelen / welcke van beyden sozghelicker voornemen / Coninckrijcken ende Republijcken te houden is. Waerlick ick sie dat desen Ian van Leyden / die nu Maester ingenomen hebende / Amsterdamme ende de andere trefselike steden in de naestgelegene contreye / Wesel / Deventer / ende t'samen met haer het ghebiede van het gansche Christendom dooz hope inghesicht hadde / twee dinghen voornemelijk ontbroken hebben / dat hy gheen gheluckighe wtcompte en heeft gehad; Discipline namelick ende de macht van volck tot de oorloghe gheoeffent ende bequaem. Want anders de vromdicheyt der leere / de goddelicke inghebinghe ende het trouwen van veel vrouwen / belooften alles grootz / ende niet mindere saken als

de Leere van Maahomet : de welcke hoe wel dat se heel was onghesicht en slecht / nochtans haer in soo grootte een twijdde en macht heeft wtghebrejdt / dat de selve nu voornem elick de Christenheyt breeft. Alsoo oock indien die sake der Maesterliche goet succes hadde ghecreghen / afgwijckinghe hier en daer van provincien ende landen / verwonderinghe der wonderbaere leere ende andere dinghen souden daer op ghevolcht zijn / de welcke hem het rijcke ende de succesie des scepters in korter tijt bevesticht souden hebben. Waer detwijle de goddelicke voorsienicheyt belieft heeft die raet slaghen ende aenlagen ydel te make / soo en isser nu niet dwaser als desen aenslach; ende / ghelijck doen seer aerdichlick Lutherus seide / schijnt het eē seft van eenen gansch ongheloeven ende plompen Dupbel te wesen. Want de gheene die andere in bedroch ende listen aenlocken wilt / die en moet niet staen na eenen Rijcke / oft heerschappie

heerschappie/oft den tyran spelen/ende na
 zynen lust soo vele vrouwen trouwen als
 hy wilde (want dit misprijzen alle men-
 schen / ende sien waer dat soodanighe sa-
 ken henen strecken) maer zy moeten daer
 toe comen door hemeliche middelen als
 door enge toegen; door hoedanighe wijze en
 wech men weet dat oock dickwils wijze
 mannen bedrogen zijn gheweest. Derwe-
 gen de wijze ende den wech van desen van
 Welst terstont daer nae tot dese selve schole
 boortgetomen/maer door de erbarentheyt
 anders onderwesen / is verre anders ghe-
 weest om de herten der eenboudige aen te
 locken / ende niet van soo haestighe onbe-
 dachtsaemheyt. Want hy en belooft niet
 dat hy op een sekere totwendige maniere/
 maer intwendichlick ende door den gheest/
 dat Coninckrijcke wederomme sal opzich-
 ten; dat hy niet ghetomen is om te predic-
 ken den kinderen / maer den volwassenen
 ende die den gheest soo langhe belooft con-
 nen bezijpen. Nocht hy en laet een peder
 niet tot een ghemeen ende byz houwelick/
 maer den ghespeenden voornemelick ende
 den boornaemsten. Maer dit bergift heeft hy
 eerst ghesocht te befinneten de herten hier
 en daer boeckkens ghestroeft hebbende/en
 aen te locken / op dat also als door een se-
 kere cracht Gods de Werelt tot vernieu-
 winghe van saken opgheweckt soude wer-
 den. Dat hy dit hem selben in ernst belooft
 heeft sal ick niet de woorden van Alesdiku-
 us openbaer maerken. David was, seyt hy/
 een man van cleyne wetenschap, maer van
 seer gooreeyghen liefde. Hadde oock Toe-
 hoorders onervaren soo wel in Kerckelicke
 als Politijcke saken;ende soo daer eenige wat
 gheleerder waren, die hadde hy verbaelt ghe-
 maect met een ghelaet van heylicheyt voor
 te wenden,ende met een inghewelck geloo-
 ve te drijven. Derhalven soo wel van hem
 selve, als van de andere, op elck dat hy voort-
 bracht wiert amen gheleyt, ende met vreuch-
 den toegheroepen. Vaer door het geschiet
 is dat de man van sels hem selven lief heb-
 bende, door dese toeroeping ten lesten bo-
 ven maten hem verhooveerdichde, endedoor
 dionckenschap van hope VAN DE HEE-
 LE VVERELT TE VERNIEVVEN
 verbaelt zijnde, hem selve ende de zijne heeft
 durven beloven dat het gheschieden soude
 dat zijn boeck der Vonderlichkeiten van de
 Theologanten ende raetsheeren der Monar-
 chen, Coninghen ende Princen ghelesen zijn-
 de, alle door de verwonderinge van so groo-
 te wijsheyt verbaelt zijnde soudentooeroepen
 die spreucke Esaie: Siet dit is onse God, dese

sal ons behouden: dese is de Heere, wy heb-
 ben hem verwacht, Item die spreucke wt den
 boeck der Psalmen: Dit is die plaete, de wel-
 ke God hem hier toe wtvercoren heeft, op
 dat hy in de selve boven andere besonderlick
 ruste: Dit is dat Sion, het welke hy hem tot
 een wooninghe wtvercoren heeft by de uwe.
 Ten anderen verwacht hy dit oock, dat de
 Princen Gesanten soudentenden, oft oock sel-
 ve soudentcomen, ende haer selven ende al dat
 zy hadden hem soudentheylichen, volghende
 die spreucke Michea: Sy sullen den Heere toe-
 eyghenen hare rijckdommen ende haere sub-
 stantie den Heerschapper der gantscher aer-
 den, Hier toe verdraeyde hy ooc dat ghelesen
 wordt Esaie 45. 14. Den aerbeyt van Egypten
 ende den handel van Moorenlandt, ende die
 overlieden te Zeba sullen hem u overgheven,
 ende uwe zijn. Sy sullen u volgen, in boeyen
 sullen zy gaen, ende sullen voor u nedervallē,
 ende u smcecken: want by u is God, ende daer
 en is anders geen God niet meer.

Maer hoe verre van zijn gissinghe de sa-
 ken verlopen zijn gheweest / heeft de wt-
 compste betrefsen. Hier en tusschen nochtas
 al hoe wel dat dit doen een vdele ende eens
 onsinlich gheuoets persuasie geweest is;
 nu sonder meerder breefe zijn booz kijcken
 ende volcken van dese sectarisen ende noch
 beseten met ghelijcke rasende dulheyt een-
 nes nemmermeer rustende gheestes; booz-
 nemelick indien zy by gheballe eenighen
 Teytsman bequaem om de sake wt te rich-
 ten ghetregen hadde. Als gheweest zijn dese/
 die wy gheseyt hebben / Maunzer ende
 Jan van Lepden: oft dien by den Romeynen
 eertijts in de oorloghe der slaven / van
 Flozo/ Cuius genaemt de welcke een ra-
 sende dulheyt beynsende/ als hy de Feesten
 van de Godinne Syria roemt/ heeft de sla-
 ven tot brijheyt ende tot de wapenen opge-
 weckt: ende op dat hy betwijfen soude dat
 dit van God geschiede/ een note inden mōt
 verborghen hebbende / die hy met solpher
 ende wier ghevult hadde / soetelick in bla-
 sende / stozte blammen wt in het spreken.
 Ende also eenen heyligher van meer als
 sestich duysent verlamelt hebbende / ende
 insgelijck met de teekenen eenes Coninck
 verciert/hadde heel Sicilien onder zijn ge-
 twelt gebracht / ten hadde geweest dat Ku-
 pillius den Opperbeltheere der Romeynen
 hem dbetwonghen hadde. Want dese als
 hy haer overwonnen hebbende ende ten
 lesten by Enna belepdt / door hongher als
 door een pestilentie verdaen hadde/ heeft de
 oberblijfselē der moordeners met boeyen
 en ketenen gebonden / en aen crupen ghe-
 hanghen.

Ende ghemeynelick plegghen dierghelijcke ende gansch niet geluckige wytcompstent te hebben / de seuten van sulcke menschen / ende die niet op eenighe cracht van een vast fondament / maer alleene op eenen schijn der waerheyt steunen / ende die alleene lichtvoerdighe sinnen behaghen: ten zy dat het somtijts anders belieft der goddelicke boorsichticheyt. Waer van Mahomet daer ick van ghesproken hebbe / ende andre ere exempelen connen geben. Ende hieromme seght Urbius seer wel: Daer en is niet inder ghedaente bedrieghelicker, als een verkeerde religie, waar de wille der Goden tot eenen deckmantel van boose daden gebruyct wort. Als door dese de menichte bevanghen is, onmatich, wreedt, veranderlick ydel ende variabel, teghen de wetten, begheerende, wil liever den gemeynen man ende den waer segghers, als den Leytlieden ende Coningen gehoorzaam zijn. Maer / ghelijckmen gemeynelick seyt / hy wort bedrogen ende bedriecht die hangt aen den mont des gemeynē volcx. Waer mede als met een segghel zy besloten dit verhael.

IX Onder PHILIP S Coninck van Spaignen, XXXVI Grave.

1540 **H**ier na / in het jaer veertich / item vijftich / zijn seer swaere tijden ghebolcht / om des keesers placaten teghen de Lutheranen wederomme toeghegebeven. Wat de keeser van de sone wijs gemaectt zijnde datse alle waren ketters ende wontghenooten der Wederdoopers / alle de ghemene die het met de Roomsche Catholijcke Religie niet een hielden / is met geweld sonder onderschept boogtgegaen teghen alle. Terstont daerna hy ghestorben zijnde / is 1558 in't jaer dupsent vijfhondert acht en vijftich / zijnen vader de sone Philips ghesuceerdeert. De welcke benevē het maecten de rinteutwer Bisschoppen de sake van de Inquisitie ernstelic heeft gedrebt, seggende dat hy de saderlāders die wetten liet / de welke de keeser zijn vader seer rechtveerdich en profijtelic toeghegebeven hadde: ende nademael de andere officien der Republijcke met straffen ende pissen toeghericht wieden / dat de Religie alleene verre het beste en heerlicste deel der Republijcke niet en be hoorde verlatē te zijn. Verhalvē zijn alomme alle de saderlandē deur ondersocht en aenghebracht ende met vier ende sweert ellendichlick omghebracht geweest / die eenichsins van ketterrie / so zy die noemden / verdracht waren. Daer de eerste zijn ghe-

weest die van Amsterdamme / de welcke de boozeden jaeren door de manieren der Wederdoopers boornemelick getercht zijn: de / seer strenghelick de beschuldichde straffen. De saken der selver flozerden doē seer ende hadden die seer door verre ende boozspoedighe nabigatien van haere booghers ende van andere volcken vermeerderd. Het welcke ooc de publijcke wercken doen geboutot te kernen gheben / als de seer heerliche timmeragie van de VVaghe tot witten ghesneden ste en constelick gemaectt: item den toren van de oude Kercke / ende andere op dien tijdt / als seer groote schueren / opgherecht ende begommen: de welke alle gheluckelick volmaectt zijn geweest / int jaer 1566.

In welck selvighe Jaer die banden Eeddoom eendelinghe (onder de welcke Henrick van Wederoede niet de minste ghehouden en was) eenen grouwel hebbende van die al te wreede ende onmenschelicke strengicheydt der Oberheyt alomme teghen die bande Religie / een verbondt ghemaeckt hebbende / presenteren aen MARGRIETE vā Parme de welke indē naem bandē Coninc van Spaignen de p̄ovancien regeerde / een Requeste ende bidden ootmoedelick / dat sy alles boorsichtelick soude modereren; ende om dat het een saecke van grooten ghewichte was / dat sy die door ghesanten den Coninck soude te kernen gheben / dat hy verzoghe dat de Republijcke gheen schade en ontfanghe. Het welcke nae dien het niet en conde geschieden de placaten in haer gheheel blyvendē / dat de Conincklike Majesteit die verandere; want dat door de rigoreusheyt der Republijcke nauwelic langer soude connen staen; maer datse noot sakelick soude moeten vallen. En op dat de Coninck niet en soude meynen dat sy hem wetten boorschijben / ende dat sy naer haer goetduncken regeeren willen; dat sy bidden datter nieutwe ordonnantē / met advijs der generale Staten gheselt worden / ende dat hare Hoosheyt ghelieve op te houden met alle Inquisitie ende executie der placaten / tot dat de Coninc van dese legatie zijne meeninghe gheschreven sal hebben. Wat dit zijn die seer billicke beden / de welke den Eeddoom door hare groote verdienste ende trouwe over langhe den Coninck betwisen / seer ootmoedelick begerde; dat sy in toecomende tijden ontschuldich souden zijn van alle heroerte / seditien ende moozden / indien men (waer van sy Godt / den

156

156

Margriete van Parme Regent der Nederlanden

Coninck/de Hertoginne van Parma / den Raedt/alle menschen ende hare consciencie tot ghetuyghe nemen) haer met seer goede trouwe en dooz seer ernstige liefde tot de Republycke vermanende niet en volchde/en booz het aenstaende quaet geeremede by tijts gebonden en werd. De Gouvernante/de Requeste ghelesen hebbende/beloofte dat sy het alles den Coninc sal boozdraghē / verwillighende met eenen dat de Inquisitie daer en tusschen ver saechtēt soude werden.

Den oorspronck van den naem

GEUSEN.

Het is memorabel ende vertellens tweedich/dat als sommighe van de regeerders de Hertoginne van Parma/de welcke in soo sorgghelicken tijt der Republycke becommert en verbaest was troostē wilde/en van de selve dese woorden tot haer gheseyt heeft / Non non Madame, ne craigne pas ces Geus, dat is te seggen/neen neen mijn Vrouwe, wilt niet vreesen dese Geusen ofte Bedelaers; ende dat dese woorden gheohserveert zijnde / oorsake geweest zijn / dat alle de gene die dese sake van de ghemeene vryheydt boozbonden / Geusen ghenoemt zijn ghetworden. Ende de gheconfedereerde selve hebben terstont haer doen cleedē int grau laken / hangende cleyne houten schotelkens aen haeren hoet; sy deden oock haer maken Medaillen in sulcker formen dat op d'eene zijde des Conincy beelt / met dese woorden / Den Coninck ghetrou: ende op d'ander zijde stonden twee in malcander vstehoude; de handen met dese woorden: tot den Bedel-sack. Sy deden haer oock ten lesten / behalven de opperste lippe / de rechte van den Baert afscheeren. Ende dit is gheweest de eerste sackel ende occasie van desen vermaerdē naem ende vande Nederlantche bevoerten selve.

Maer van het woordesken selve Geus, nademael de Histoyischybergers bescheydenlick daer van sijn ven / soo sal ick dit by occasie daer by boeghen / dat dit woort is niet van het teghenwoordighe / maer van het oude Wyckrijck / dat is Gallia eertijts ghenoemt is / ghesproken. Want Servius Honoratus wijst oock aen twyckelick op het achtē Aeneidos dat de Galli in oude tijde Vrome mannen Goefus ghenoemt hebben / ende Goefus mannelicke lancen: Soo dat van nergkens anders

de Gestate oock moeten ghetrocken zijn; by de welcke van de selbige Gallis / so Polybius getuycht / crijch / knechtren om loon gehuert / verstaen zijn ghetweest. Maer dat in boozledē ende desen onsen tijt dit woort meest in het quade ghenomen is ghetweest namelick booz eenen bedelaer, ende een veracht mensche, en is niet nieuwt / nademael oock Schalck / het welcke eertijts eenen naem van dienst ende weerdicheyt (als blijet in Maerschalck) getweest is / nu schandelick sy / ghelijck oock andere soodanige / van de welcke top op zijne plaetse elders gesproken hebben. Ja dat meer is dit moet dese bontghenootten ende alle de ghene die eertijts met den name Geusen ghenoemt zijn ghetweest / ende heden den selven behouden / gant sich niet stoozen / maer (ghelijck top oock elders gheschreven hebben) sy behoozen den selven gerne te ontfangen / en oock om het beduytsel / op dat sy namelick het ghene dat het in zijne oude ende eerste beteckenis eertijts beteckent heeft / namelick vrome mannen nu als wederom gecreghen / ende metter daet selve / vertoont ende weder opgherecht te hebben / betwijfen.

De Hertoginne van Parma als sy met wille ofte ontwille by wtgheghebene ziben gheconsenteert hadde datmen de gheconfedereerde soetelicker soude handelen / ende nu in Vlaenderen ende in Brabant de Predicaten op veel plaetsen openlijck ghedaen werden / soo is men oock ghetwaer ghetworden dat op den achtsten Julij byuten Amsterdam in Hollandt / een bergaderinghe gehouden werde van seer veel Predicanten en Onderlingen bande gereformeerde religie die al over lange in vele steden in Hollandt hun Predicaten secretelijck hadden ghehouden / streckende ten eynde om onder hun te heraeftlaghen de bequaemste middelen / om hen lieden leere boozts te planten deur openbare Predicaten / ghelijck in vele andere plaetsen van Nederlant geschiede / van alsoo sy des boozmiddaechs genoechsaem waeren gereformeerde / en datmen des naemiddaechs eyndelic beslypten soude / soo was die selbighē boozmiddaghe binnen Amsterdam seker ordonantie afghelesen / daer by verboden werde / dat niemant eenighe Predicanten van de religie en soude moghen hooren / huysen ofte herberghen / op pene van den galghe ende Confiscatie van goederen / en soo wie eenighe Predicanten door ofte lewendich wijs te leveren in handen vanden officier / die souden ghenieten ses hondert

De Regente laet tot Amsterdam toe vrye exercitie van Religie. 1566 Vergaderinge der Ge reformeerde Predicanten van Hollandt buyten Amsterdam.

Carolus Guldens / met welck verbodt zy lieden des achtermiddachs in haer vergaderinghe seer belaeiden waren: dies al niet teghenstaende / soo is eyndelick by henlieden besloeten / datse de Predicacien in Hollandse mede ghelijck in Brabant gheschiet was / openbaerlic aenheben souden in allen plaetsen / wtghesepdt te Amsterdam daerse noch booz een wyl tijts ophouden soude / oermits zy de regheerders aldaer booz ongenadich ende seer wreedt hielden. Volghende dit besluyten hebben zy op den

14 Julij.

14 Julij buyten Doorn de eerste openbaere Predicacie begonst deur eenen Hollandischen Predicant ghebozen van Alckmaer / genoest Jan Aerts. een mandemaker van zijn Ambachte. Alkmaer seer groote toeloop van volcke is gheweest tot alle de onliggende Dorpen sulcks dat de gereformeerde van andere steden daer deur oock verstout zijn ghetworden / datse van ghelijcken de Predicacien int openbaer hebben aengheheben / te weten / buyten Alkmaer ende Haarlem / alkwaer vele borgheren ende ingesetenen van Amsterdam verpden om de boozschreben Predicacien te hoozen: waer deur de Begeerders ende wethouderen van Amsterdam / bresende dat die van de boozschreben religie oock aldaer souden komē / die Schutterien ende eenighe bande booznaemste borgheren hebben doen vergaderen / ende de selbighen boozghehouden verscheyden swaricheden die de stede soude mogen overkomen / waert dat zy de Predicacien niet allen niet toe en lieten / maer oock niet en verstoorden / indien men eenighe Predicacien aldaer buyten der stede begonst te doen. Versoeckende daeromme raedt / hulpe ende bystandt aende Schutterije ende ghemeente omme die Predicacien teghen te staen ende te beletten / waer op die van de Schutterije booz andt woort gaben datse ongheshonden waren de Predicacien buyten der stede poortten te beletten / dan souden niet toelaten dat men eenighe Predicacie soude doen binne de mueren bander stede / belobende daer toe alle hulpe met raet ende daet te sullen doen.

30 Julij.

Den dertichsten Julij daer nae hebben de boozschreben Ghereformeerde / seker demonstrantie ghesonden aen de Burgemeesteren en Raeden der boozschreben stede van Amsterdam / in houdende in substantie:

Woe dat henlieden niet verborghen en was / dat deur berkeerde ende lichtbeerdighe menschen / henlieden godsalighe ende heylighe handel die zy verhoopten buyten der selbigher stede aen te rechten seer soude

worden gheblammeert booz haer G. ende met lichtbeerdicheyt / verleydinghe / oproer / muiterije ende rebellicheyt beschuldicht werden / met meer andere punctē diemen tot henlieder beswaeringhe soude mogen voorbruyngen / daer den oock de boozschreben Burgemeesters ende Raedt (soo zy die saecke niet neerstelick wilden insien noch bedencken) soude meenen rechtbeerdighe oorsaecke te hebben om henlieden te verstooren. Waerom zy booz raedsaem hadde ingesien / op dat den wyljen Raedt hen daer in niet en soude vergappen / hem niet dit onvolmaeckt gheschijft booz ooghen te stellen ende te betuygen dat geen van de boozschrebe stucken henlieden en mo: hen opghelept worden als geene schult daer toe hebbende ofte oorsaeck toeghebbende / Godt die een kenner is van alle herte (seggen zy) is bekent dat zy dit dooz geenen ydelen of lichtbeerdighen gheest ghedreben zijnde / en bestaen met groote beswaeringhe ende perijckel van haer leven / want zy en soecken niet haer de lichtbeerdighe aenhangich te maecten / maer op dat se den menschchen na her exempel Paul den Heere Christo / als een repne buyt mochten toeboeghen om hem met een waerachtich gheloobe en repneliefde aen te hanghen op dat zijn ghemenschap hier in dit leven ende nae deegtijt by haer in eeuwighe blijfchap mochte bevonden worden. Waer selven bekennen zy booz Dienstknechten Godts ende Jesu Christi / wiens eere zy alleen soecken groot te maecten / ende niet hen selven / ende al ist dat haer leere by sommighe ongheleerde menschen nu nae Godts behagen wert boozghedragen / daerom en ist (segghen zy) niet minder de waerheyt / ende verhoppen dat sulcx haest sal beranderen / of God laet sulcx toe / om de eyghen betrouwende wijfen / in haer gheleertheyt te beschaemen / oft zijn eere daer dooz groot te maecten / op dat het steinsel der geloovighen niet tot een fundament en hebbe menschelijcke wijfheyt: maer dat het geloobe dooz Gods cracht / alleen soude bast staen in den ghecrupsten / ist nu (segghen zy) datse booz de gantsche werelt comen bewijfen (gelijck zy dooz het pant haer van Godt ghegeven niet en twijfelen) soo ist waerachtich dat haer leere niet en streckt tot verleydinghe maer behoudinghe der menschen: zy begeren dat die ghene die haer bedraegen / haer comen hoozen ende besoeken / zy zijn bereyt rekeninghe te gheben van haer leere en ordeninghe. Ende aenghesten dat zy wt des Heeren woort bemerkken dat de eenighe

ghe ende eenwighe waerheyt Godts/van gheen seckten/noch vanden paus en wort gheoerben/soo maecten zy haer affsheyt daer van/op dat zy harver plaegen niet en souden deelachtich warden; dat zy boort als oppoermakers en verstoorders of ghuerders der eenicheydt werden beschuldicht teghen de waerheyt/moeten zy niet paulo verdraeghen/ende haer in alle verdruckinghe ende alle oppoeren/ als dienstknechten Gods bewijfen/ende om dat soodanighe helsehe beschuldigingē niet afen laten boort te gaen/in t'gene ende gheheel tegghen alle opoer en byede is. Sagghe zy dat geen leere soo seer de onzede strafte/ende de eenicheydt prijst/als de leere die by haer liede gheleert wort. Dan op datse het niet te langhe maecten soo versekeren zy de Heeren/dat de gene die het woort doet/de toehoorders niet anders en betweecht of drijft dan te soecken Gods en Christi eere/de ruste haer der consciencien/ende de salicheyt van vele menschen/begheerende ende verseckende daeromme/ dat de Heeren selfs comen tot het gheschoor ende haere saecken aenschouwē; oft datse haer daertoozen ende leeraers (die soighe boort haer ondersaecten selen draeghen) senden / op datse hen met Gods woort mochten straffen ende onderwijfen / zy zijn bereyt indien se werden oherwonen met Gods woort/boort de gantsche vergaderinge haer schult te bekennen ende haere leere te verfaecken/ende d'ander aen te nemen. Of indien niet dat zy haere leere te proebe stellen / ende datmen haer bysheyt verseckere / om met haer Chystelijck met alle byenschap te handelen/op dat de selbe haer / of zy deselbe moghen winnen/ende tot den Here brenghen etc.

Des anderen daechs den 31 Julij hebbe zy haer eerste openbare predicatie byuten Amsterdam ghedaen teghen der Chantwyser Clooster byuten de Haerlemmer poorte ope boorlandt byuten dijce ende wt der stede bysheyt. De Burgemesters ende Regierders van Amsterdam hier mede seer belade zynde/en wiste niet wat doen/dan hebben een stercke wacht van Schutters gheschelt inde poorte / om alle opoer ende commotie boort te commen/die deur de incommende lieden souden moghen gheheuren.

Den vierden dach Augusti / hebben zy weder ter boorschreben plaetsen gepredict/ de Schout Dieter Witsen ende Burghe-meesteren dit bernaemende hebbe hen sterck ghemaeckt metter stede dienaers/waker s

ende andere die zy daer toe wisten te bekommen/ende hebben hen inde wapenen begeben/in meeninghe zynde om de predicatie te stoozen / ende dat soo heymelick als zy mochten/op dat de gemeente ende Schutterrye daer van niet en souden weten/tot welcken eynde de Schout oock wtghetoghen is / wt een cleyne poorte / ghendeint Jan Kooden poorte / maer komende met zyn ghelieschap by de Haerlemmer poorte/daer hy boort by passeren moeste/so hebben de Schutteren ende Burgere aldair inde poorten de wacht hebende/zijn aenschlach verhindert / segghende datse niet lieden en souden datmen tegheng de resolutie vanden Raet ende Schutterrye/daer in geresolbeert was datme die predicatie byuten niet verstooren en soude / ende indien zy daer teghen doen wouden/souden oorsake wesen van een groote bloetstoringhe/jae indien hy sulcx dede / soude de poorten geslotē bindē/sulcx dat de Schout met zyn gheschelschap die repse met boorder en dorsten gaen:maer keerden wederomme. Dit boorschreben ghecomen weseude ten ooren van die van de religie/hebben eenighe vande aenhoordersen ter naester predicatie onder haer mantels bedectelijck mede ghenomen corte roers / pongiaerden ende ander cort gheweere datse onder de mantels verbergen konden/ende deden by den Predicant verkondighen ende protesteren dat sulcx tot gheen eynde anders en gheschiede dan om hen ter noot te beschermen/indien men met ghewoelt hen lieden wilde overballen ende haere Godsdiensten verstooren op vele andere plaetsen al r'lant deur gungghen zy openbaerlicken met gheweere ter predicatien.

Tot Amsterdam de tijdinge daghelijck meer en meer comende / hoe dat de beeltstomerrye seer boorts liep van d'een stede tot d'andere/so hebben de wethouder aldaer de dienaers van de kercken ende Cloosteren daer van gheadverteert/ende hen lieden ghevaeden dat zy hen beste kerckelicke clenodien ende goeden wpt de kercken ende cloosteren souden blucften / ende op andere plaetsen brenghen/daerse beter versekerē ende betruert souden zyn/t'welcke by eenighe ghesien zynde / soo isser veel volcks opten 23 Augusti in de oude kercke vergadert/des nae noorns onder de bespergusti. 23 Aug-
rijt/ende hebben aldaer metter daer begost de beelde / altaren ende anders af te werpen/met groter haesticheyt en furiet welc ghecomen zynde tot kennisse van de burgermeesteren ende Raeden/hebben zy liede

ontboden de Capiteynen vande Schutter-
rij: hier en tusschen hadde hem de Schout
sterck gemaecte met ontrent 40 mannen/
ende was met een groot rumoer inde ker-
ke ghecomen / ende hadden vele met helle-
baerden ende storten gheslagen/daer deur
het ghespups upt de kercke loopende ende
dzinghende allenskens stercker gheworden
zijnde/met ghelwelt de kercke wederomme
inghenomen/ende den Schout mette zij-
ne upt de kercke ghejaecht hebben. Mid-
deler tijt zijn de Schutterijen in de wapen
wefende; aenghecomen de welcke met be-
quame manieren de boozdere bestormin-
ghe beletten/ende de kercke boozts toeghe-
sloten ende stercke wacht gestelt hebben/
sulcx dat op die tijt daer ge boozder beelt
bekinghe en gheschiede/doch is daer niet
by ghebleven / ghelijck upt het volghende
boozts sal blijcken.

26 Au-
gusti.

Accoord
gemaect
met die
van de
Religie
tot Am-
sterdam.

Den 26 Augusti hebben de Regeerders
van Amsterdam met de ses en dertich
Radē by advise van de Schutterijē der sel-
ver stede/by probeuse ende op behagen van
de Gubernante ende Heeren vander Oor-
den seker accoord ghemaect met die van-
der Religie/in deser manieren.

I
Datmen de breiden in de groote ende
clepne kercken binne der stede soude werch-
nemen.

II
Dat de kercken by probeuse sullen ghe-
sloten blijven ter tijt toe de resolutie by de
hoocheyt van de Hertoginne ende de Hee-
ren vander Oorden ghenomen/gheromen
sal wesen.

III
Datmen de predicatie ghedooghen sal
te gheschieden buyten der stede / sonder
turbatie te doen/soo wel de hoozderen als
de predicanten/ende datmen by onweder
de siecken kercke sal moghen ghebuyt-
ken.

IIII
Dat de burgheren des begheerende by
sieckte sullen moghen laten by hen comen
een priester oft een ander dienaar der ker-
cken om hen lieden te moghen laten com-
municeren oft berechten naer haer consci-
entie.

V
Datmen den pastoren met den Sa-
cramenten stille sal laten gaen sonder ghe-
lupt van Schelle.

VI
Dat niemant boorzaen in eenige Cloo-
steren ofte kercken sal moghen breccken oft

schade doen op pene van lijff straffinghe/
alstijts tot moderatie vanden gherechte
nae de gelegentheit der sake.

VII
Niemant sal d'een den anderen mogen
qualick toespreken of verbittere met woor-
den oft met wercken upt sake van den ge-
loobe/maer elc sal ander laten in vrede/op
pene van daer as by den gherechte gestraft
te werden naer der saken ghelegentheit.

VIII
Elck van de poortrijē ende inghesete-
nen sullen by tijden van rumoer ofte by
clockgheslaghen blijven binnen zijne sloe-
pen van zijn woonstede / met alsulck ghe-
woer daer mede by zijn lijf soude willen
beschermen / mits by tijde van brandt te
brandt loopen sullen / die daer toe gheor-
donneert zijn.

IX
Ende dat elck ghebuerte hen sal hou-
den onder ordonnantie van zijn Capiteyn
die de Heeren elc in zijn gebuerten ordon-
neren sullen.

Welck accoordt metter trompette in
diverse quarteren der selver stede opten
ses en twintichsten Augusti boozschreven
is vercundicht.

Dese Articulen oberghesonden wesen-
de aen de Gubernante / heeft zij by haer
missie van den eersten September aen die
regeerders van Amsterdam gheschreven/
dat zij boben maten daer as verwondert
was ende niet en konde bemerkken wat
haer luden daer toe mocht hebben ghe-
brocht/so zij noyt ghehoort en hadde eenich
ghelwelt aldaer gheschiet te zijn / by welck
zij souden moghen segghen daer toe ghe-
drongen te wesen/ende was haer seer brec
oyn hoozen gheweest gheconsenteert te heb-
ben / datmen de kercken soude ghesloten
houden/sonder eenighe dienst daer inne te
mogen doen / also sulcx niet alleen en was
reghen de resolutie aldaer ghenomen/daer
de verbonden Edellipden mede ghestelt
ende te breeden zijn maer oock tenderte
tot verduckinghe / jae abolitie vande oude
Catholycke geloebe ende Religie. Dat ooc
teghen de boozschreven resolutie was / dat
de sectarijssen binnen der stede vryheyt sou-
den predicken/also gheseyt is/datse in geen
plaetsen en sullen prediken/daerinnen booz-
dare der resolutie niet gepedickt en heeft/
ghelijck zij wel wiste tot Amsterdam noch
inde jurisdictie der selver stadt niet ghe-
schiet te zijn/daeromme sijn de boozschreven
Articulen gheenlijns gestandt en doet be-
belende hen lieden de selbige te casseren/de
ghesloten

Acco-
met
van
Religie
tot A-
sterdam
gema-
by de
Gouv-
nante
cassē
ende
derrē
pen.

ghesloten Kercken terfonde wederomme te doen openen/de Beelden indien die daer uyt ghedaen zijn / daer wederomme inne te brengen/ende voorts den dienst Gods aldaer wederomme te doen doen/ende onbelet te continueren ende haer te reguleren (de Secretarissen aengacnde) achtervolghende d'inhoudt bande voorsz. schreben Resolutie aldaer g'genomen/daer van zy hen lieden een gheprente Copie oberfontd/sonder eenichsins net meer toe t elaelen dan daer inne begrepen is/daer mede zy lieden hen wel te vreden moeten houden / ghelyc zy elders doen/dat se voorts souden achter volgen tegens de kerckschenderen t'placraet daer teghen mentwelijck ghemaect/ende daer en hoben stellen goede o'donantie van waake ende waschte uyt haere goede lozgheren ende inwoonderen ende andersins/op dat de Sectarissen de oberhant niet en crighen etc.

Ende hoe wel de Governante dit alles aen de Kegeerderen van Amsterdam gheschreben hadde / datse het accoordt met die van de Keligie aldaer ghemaect niet en a'vourde/maer casseerde ende te niete dede en henlieden gheboden hadde de Kercken weder te openen/soo en hadden zy lieden t' selve nochtrang niet dorben doen / overmits die toe ballen hier daghelijck ghebeurden/daer van zy tot haerder onschult de Regente hadden verwticht. Dies al niet te ghenstaende ist ghebeurt dat eene bande gherefozmeerde religie ghestorben zijnde den 26 September / inde nieuwe Kercke der voorsz. schreben stede soude werdede begraven op welke begraeffnisse met allen gecomen zijn de vrienden banden overebden (soo by den Kegeerderen was gheordoneert) maer oock vele diversche onbekende ende bzeemde personen / van verscheyden natien/daer hier tijt de Stede vol af was door de groote menichste van Scheyen hier tijt vooz de Stede liggende. Welcke bzeemdelinghen ende andere gheens vrienden banden oberleden zijnde/mede poochden inde voorsz. schreben Kercke te dringhen/tegen danck bande waeckers by de Kegeerderen tot betwaeringhe der Kercke/inden ingancck ghestelt / sulcx dat de waeckers beslacnde haer gheveer wt breesse na t' Stadthups ghebloden zijn. Terfonde daer naer isser eenen grootē hoop volcx so bzeemdelinghen als andere ghe-loopen naer het minnebroeders Clooster/daer zy lieden met een groote furie ingheboecken zijn ende hebben de Beelden ende Altaren ontfuckten ghesmeten / ende de

minnebroeders wt de Clooster doen gaen/bedijbende aldaer alderhande insolentie ende moetwille / ghelijck zy des anderen daechs van ghelijcken ghedaen hebben inde Chartupser Clooster buyten der Stede/waer deure eene groote commotie inder Stadt was/ende hoe wel de Officier met assistentie bande Schutterije hen lieden wt het voorsz. schreben Clooster bande Chartupsen deden ver trecken / ende hier bande selbe beelstozmers ghevanghen namen/ende nae de Stadt b'ochten/soo is de commotie so groot ghetworben dat zy daer deure ghenootsaecht zijn ghetweest / om meerder inconvēnienten te schoucken/de selbe ghevanghenen weder by ende los te laten loopen ende soo de commotie daghelijck grooter wert soo hebben de Burgheemesteren/Schepens en ses en dertich Raeden/om te hoeden alle beroerteen seditie en bloetstotinghe/die gheschapien was aldaer te sul len gebeuren na diversche communicacien daer op ghehouden / ter presentie van M. Dominicus Broot/ende M. Kerpner b'ander Dupn / Raetsheeren inden Hobe van Hollandt tot assistentie bande selbe Regenten gheordoneert t'by prohibie toeghelaten ende ghepermittert die bander Keligie de puncten en Articulen hier na volghende.

I Inden eersten dat zy niet en sullen beletten noch doen beletten ofte eenichsins stooren de dienst/ sermoonen ceremonien/ en ander oefeninge bande Geestelijchept/ noch oock bande oude Catholycke Keligie in eeniger manieren/op pine van lijf straf singhe ofte andersins na de gheleghenthept bander sacken.

Tweede
Accoordt
mer die
vande
Religie
tot Am-
sterdam,

II Dat zy niet en sullen moeten predicken ofte andere exercitien van heur religie houden/in eenige Kercken/Cloosteren/ofte anderen ghewijden plaetsen binnen deser stede / dan inder minnebroederen Kercke/ende daer toe de selvighe Kercke moghen ghebruycken metten kerck-hoff bandien/sonder eenighe plaetse banden Convente voorsz. schreben anders eenichsins te moegen occuperen ofte besighen/sonder oot in heure sermoonen ofte vergaderinge noch daer aen ofte afgaende eenige bisspen/pisbotten of ander ghelweert / wtghesep een raepier of spounglaert/moghen draegen/ofte by hen hebben.

III Des en sal niemant hen lieden in haer predicacien en exercitie van haer Religie

ter plaetsen booschreben of haeren toehoorders eenighe stoorzinge of letsel moghen doen / noch jemanden daeromme misdoen oft injurieren met woerden of met wercken / op gelycke pene als boben.

III

Item dat die bande gereformeerde Kerkelike inder tweecke maer op gheen werckendaghen haerlypder Predicantien sullen moghen doen; wtghesondert dat zy in een gheele weecke sullen moghen Predicken op woensdach; mits zy by tyde van de selve Predicantien sullen moghen hebben een Predicant twee of meer / die in gheballe van siekte of anders belet / bewaren sullen moghen die plaetsen van de gheene die ter Predicantien gheordonneert sullen zijn.

D

Item dat de selve Predicanten en Ministers sullen moeten zijn geboren in zyne Ma. lande / of ummers poozters van eenighe goede Steden oft Dorpen van dese Nederlanden / ende daerenboben in handen van mijn Heeren de Burgemeesteren / ofte van haere gecommiteerden doen den eedt van onderdanicheyt en getrouwichheit in alle politieke saecken soo lange zy hier ter steden blyben sullen; ende soo verre sulcke Predicanten niet te become en souden wesen / dat in sulcken gheballe de Predicanten poozters sullen wesen van deser stede / ende doen sulcken eedt / als naevolghende hare Kerkelike episcopen sal.

III

Item dat alle Predicanten soo wel van de eene als van de andere Kerkelike sullen wachten van alderhande smadelijcke woorden / inbertiben / injurien ende schampen / ende generalijcken van alle opcoerighe ende sedictieuse propoosten / het ware teghen de overheyt ende de Magistraet / ofte teghen die bander Kerkelike / wel verstaende dan teghene dat concernert de leeringhe of oeffeninghe der Kerkelike / ende straff der ongheschyckter manieren van leuen / boozsulcx niet en sal ghehouden worden.

III

Item dat niemant een anderen om de diversstept zynder Kerkelike sal moghen misdoen met woorden of wercken / maer dat eick een den anderen laeten sal in zijn vrede / ende onghemolesteert sonder eenighe schimpen / bespot of andere onghelatenheyt aen te doen / of andersins tot boozsicheyt te proboceren / of te verbit-

teren in eenighe manieren / en oock eick anderen sal moeten helpen en bystaen / soo verre hem overlast ende onghelyk aenghebaen werde / al op pene daer af ghestraft te worden / anderen tot exemple.

III

Item dat niemant wie hy zy / hy waere van de eene of d'andere Kerkelike / de Justitie sal mogen beletten / in't vangen / straffen en executeren / van beroovers van de Kerkelike / noch van de quaerdoenders / noch in eenighe andere saecken / behouden dat de misdadighe werden ghehandelt met recht.

III

Item dat niemant en sal mogen smaghen / segghen / of roepen opter stracten / in herbergien ofte elders / ofte oock prenten / schryffen / roepen of vercoopen eenige schandeleuse boecken / liedekens / referepenen ofte wergheleijcke / al op pene als boben.

III

En om te schoutwen de inconuenienten spruytende wt het murmuren en qualic spreucken van diverse personen / die verscheypden loghentaelen versieren en wtsetten tot diffamie van de een partie of d'andere / ende oock tenderen tot seditie ende commotie; soo ist dat mijn Heeren booschreben verbieden een yegelijc pet boort te setten of te verscheypden / twelck tot onruyter / beroerte / ofte seditie / of oock vernants diffamie of achterdeel / bysonder bande verkeerders of officiers in dienste bande ko. Ma. of van deser stede toesende soude moghen strecken / ende dat de gheene die pet seggen wul / dat hy t selve betoonen sal wachrichtich te wesen oft zynen segsman noemen ende bewijzen / al op pene van lijfstrafinghe oft anders / soe't nae der saecken geleghentheyt bebonden sal worden te behooren.

III

Ende soo verre vernant inder booschreben manieren of andersins commiteerde eenighe sedictieuse acten / dat die daer af by der Justitie sal ghestraft worden nae de geleghentheyt zynet misdaet / sonder teghen segghen van jemanden.

III

Alle welcke poincten en articulen die Ministers en Predicanten huerlypder Kerkelike sullen moeten in haer Predicantien den volcke vertoonen ende vermaenen met alle vlyticheyt / dat zy hendaer nae boegen en schicken.

III

Ende

Ende oft ghebuerde dat yemant van de ghereformeerde Keligie soude willen begraven wesen inde parochie Kercke/of te Cloosteren / datmen aldaer houden sal het oude ghebruyck bande Catholijcke Keligie / soo verre hen lieden beleeft eenige solemnitteyt te observeren; ende indien niet / dat de dooden begraven zijnde / zy lieden sullen moghen van haer gaen sonder eenige ceremonien te laten doen of te obserberende of yemant van de ghereformeerde Keligie / in de voorsz. heben Kercke van de Minnebroeders of Kerck-hof soude willen begraven wesen / datmen aldaer houden sal moghen / haer obseruantie van de begravinghe.

¶¶¶

Item sullen de lieden van de ghereformeerde Keligie met svaeders oock van de oude Keligie / schuldrich wesen dese goede stede te helpen beschermen teghen alle overlast / ende te beletten alle berispingen of pilgeringhen van allen Kercken / Cloosteren / of Gheestelicke plaetsen.

¶¶

Item dat alle de poincten boben geroert sullen onverbreeckelijc gehouden en geobserveert worden / by maniere van probitie / en ter tijt toe by zijne Ma. met advoy van zijn generale Staten van desen verlanden anders sal woerde geordonneert; in welc advoy mijn Heeren voorsz. soo veel in hen is geconsenteert hebben; welcke ordonnance die van beyde Keligien va dier tijt voorsz. sullen moeten onderwoopen blijven / ende van nu af die geloven nae te gaen en te achtervolghen / behoudelijc oft gebeurde dat daer in yet gestatueert werde / dat haer huyder conscientien ofte Keligie soude moghen tegens gaen / dat indien geballe hen bequaemen tijt sal worden vergunt / om sonder belet vryelijc met hare goeden te mogen elders wt dese lande verrecken daer't hen ghelieven sal / waer in mijn Heeren voorsz. soo veel in hen is oock consenteeven.

¶¶¶

Item dat het Clooster van de Minnebroeders afgesloten en afgesondert sal worden van der Kercken / sonder nochtans eenige Monicken daer in te mogen wonen / daer in mijn voorsz. Heeren oock consenteren in maniere als vooren.

¶¶¶

Dies sullen die van der voorsz. gereformeerde Keligie gehouden wesen / de voorsz. noemde Kercke metten aenleven van die in rake en dake te onderhouden / en soo zy

lieden daer yet wt deden henghen ofte draghen / weder tot haeren costen te doen repareren / soo verre de Ho. Ma. de voorsz. Keligie by advijse van de generale Staten van her waerts ober niet hebboeghen en wil de.

Daer entusschen was de Prince van Oranien in Hollandt getogen / en verstaende / onder anderen / dat tot Amsterdam / die bande Keligie inde Minnebroeders Kercke binnen der Stadt ware prikende / heeft groote neersticheyt ghe'daen met diverse buechen ende eenige edelen te senden aen de gheene die onder die bande Keligie groot credit hadden / om hen lieden te raden datse de selve Kercke souden willen verlaten en haere predicatien buyten hondē / t welc doende souden zy lieden te min ongenade aen zijn Majesteit behalen / en en soude by zijne Majesteit doch / in alle gevalle nimmermeer gedoocht werde / dat zy die Minnebroeders Kercke behouden souden / maer en heeftse daer toe niet comen ghebragen.

Ende alsoo die van de Keligie tot Amsterdam / volgens t'acorde hiet vozen verhaelt / haer predicatien noch waren houdende inde Minnebroeders Kercke binnen der Stede / ende dat de Burgemeesteren en Raden / t selve niet en wisten te beletten / hebben zy seer aengehouden om den Prince aldaer te hebben / de welcke daer ghecomen zijnde den 15 Decembrijs alle gelegetheyt verstaen heeft / ende groot arbeyt om de stede in vrede te stellen ende te houden ghe'daen hebbende / is aldaer ontrent ses weecken gebleven / tot dat hy eyndelick sekerere ordonnance en ardoort gemaect heeft. Inhoud ende / onder anderen / dat het ardoort by die van de Stadt gemaect soude blijven int geheel / wt genomen de permissie ende het gebruyck van de Minnebroeders Kercke met den geheelen Convente / die zy souden moeten geheelijcken verlaten / mits datmen hen andere plaetsen bequaem totter predicatien buyten der stede soude aenwysen / aldaer zy tot heuren costen souden moghen bouwen. Ende dat ooc tot versekeringhe van beyden zijden oppelicht souden worden vijf of ses hondert Burgere / ende dat de sleutelen vander Stadt souden gebracht werden opt Stadthuys / dat de poorten niet sullen gheopent werden dan met consent bande Burghemeesters / oock dat twee bande wt ende twee bander Keligie t samen souden repen by de Governante om te versoeken raticatie.

Des Princes hauledinge brieven aen die van Amsterdam

De Prince come tot Amsterdam 15 Decemb.

Ontrent dese tijt is tot Haerlem seker disputatie ghehouden / ten huse van Clement Coznelissen / Weert int gulden blues / tusschen Heer Jan Hoogh ende leech Pieter / Heer Claes Pietersen Capellaen bande groote Kercke / ende Heer Jan Lap / proost van de witte Heeren ter eenre / ende Jan Aertssen Maandemaker / Medicant tot Amsterdam / Repnier Cant / ende noch een derde ter andere spden / ende duerde de selbe disputatie van smorghens ten neghen uren tot elf uren / ende naer middaechts van twee tot vier uren / maer de Burghe-meesteren bernemende daer te geschieden grooten toeloop van volcke / ende bresende booz beroerte / deden t selve seer ernstlijcken verbieden.

Oproer tot Amsterdam ende de oorfake van dien

Als nu de Prince van Orangien in December ende Januario / als voorszeyt is / nae vele moeyten die vander Religie mette Maagistraeten aldaer gheaccoordeert hadde / was mede onder andere besproken dat twee gedeputeerde van wegen de Maagistraten / een Commissaris banden Hobe van Hollandt / ende twee van weghen de Religie / aende Gouvernante souden reysen / om te verfoecken ratificatie / ende darmen middeler tijdt niet met allen en soude vernieuwen ofte aenhanghen / contrarie den boozschreben accoordt : ende besonder datter middellertijt gheen meerder knechten binnen der selver stede en souden werden aenghenomen als daer by zijn Excellentie gheordonneert was / maer de boozschreben ghedeputeerde van den Maagistraet ende Commissaris tot Brussel ghecomen zijde / hebben haere saecken secretelijck met de Gouvernante aen gheleyt / sonder mette ghedeputeerde van de Religie te communiceren ofte verclaeren t gunt zy lieden mette selve Gouvernante waeren handelende / niet tegenstaende de gedeputeerde der Religie tot meerimalen versochten om in haer communicatie toeghelaten te werden / ende haer saecke also heymelijck volbracht hebbende / zijn secretelijck sonder de Gedeputeerde vander Religie aen te spreken / verrocken op Amsterdam / t welck de Gedeputeerde van de Religie verstaende / zijn hen terstont gebodcht / ende bebindende dat zy door Antwerpen waren ghereyft sonder den Prince van Orangien aen te sprecken / hebbe daer tot te meer suspitie ghekregen datter wat was besloten tot achterdeel van die van de Religie / daer den zy lieden te meer hen ghehaest hebben / sulcx dat zy liede des morgens broech kudee / tade zijn gheuren / als de andere

sabonts te voozen ghecomen waren / zy bevonden de Burghe-meesteren mette ses en dertich kaden vergadert op het Stadt hups / ende haer rapport ghebaen hebbende aen die boornaemste van de religie / so offer groote murmuratie ghevallen onder hen lieden / de welcke seer ghevassen is / so haest int openbaer quam dat de Burghe-meesteren secretelijck veel knechten ingeschreben ende aenghenomen hadden / ende noch inschreben ende aennamen / sulcx dat de Ghereformeerde hen in grooten getale bonden op de merckt voor het Stadt hups / segghende d'een tegen den anderen hoe dat zy verraden waren / ende dat de listighe aenslaghen der Burghe-meesteren deur de welcke zy hen sochten aen lijf ende goet te achter halen / nu int openbaer quamen / dat zy daerom moesten toesien / eenighe noch daer by boeghende / dat de Graue van Naegen met thien vendelen knechten op wech was om tot Amsterdam te comen / verweckende also malcanderen tot beroerte / en rentighe Burgheren bande principaelste ende treffelijste van die van de Religie ghegaen zijnde by den Burghe-meester / Jooft Bupck / om hem af te vraghen wat van de aennemen der knechten was / hem door houden de de groote murmuratie onder de Burgheren / ende datter wel eenighe groote beroerte uyt soude moghen volghen / gaf booz andtkwoort datter gheen knechten aenghenomen en waeren noch yet niet was boozghenomen teghens de Ordonnancie by den Prince opten 18. Januarij ghemaeckt / ende dat die bande Religie wel mochten te vreden wesen / ende so by de boozschreben Burgheren wederom gheseyt werde / dat zy versekeret waeren / datter vele knechten int heymelijck aenghenomen waren / heeft hy sulcks bekent / segghende sulcx door schryven ende last bande Gouvernante te doen / ende dat die niet en werden aenghenomen om penant te crencken / maer om dat de stad in ruste soude werden ghehouden / ende dat zy lieden haer aenhoupt behouden wilden en doen dat hen beliefd / en soo daer eenige woordh meer bielen / so met de gene die binnenshups als met die huyten shups / ende wel twee hondert sterck waren / soo is de beroerte meerder en meerder ghevozen in sulcker boeghen / dat die bande Religie hen dien abont in de wapenen hebben gegheben / ende hebben hen alle de nacht inde wapenen en stercke wacht gehouden : Des anderen daechs woensden den 24. Februarij ist al in roere ghemeeft / datter was de Burghe-

Burghemeesteren deden de knechten van de Waeghe comen booz het Stadthups alwaer zy in slachoornden gestelt worden/ ende sonden alomme de stede-boden aen- de Catholijcke Burgheren dat zy niet hen ghetweer opte merckt tot hen assistencie souden comen / ende hebben de merckt al- omme beset. Die van de religie hebben soo grooten toe loop ghehadt op de plictoe brugge / plaetse haerder vergaderinghe/ dat zy lieden eer de clock negen uren was/ twei acht oft neghen duysent tweerbaer mannen sterck waren / ende bernomen hebbende dat de Burghemeesteren noch niet veel meer dan twee duysent sterck waren/hebben zy raet saem gebonden alle de straten ter Maert waerts streikende te besetten / op dat der Burghemeesteren vergaderinghe niet stercker worden soude/ het ben oock de artillerij hupsen ende ges- chut / cruyt ende louten bewaert / ende boozts alle straten ter merckt beschauft ende met gheschut beset / soo dat de Bur- ghemeesteren gheen bystandt meer op de Maerck toecomen soude. De Burghemees- teren merckende dat het alhemen argher werdt / hebben raetsaem ghebonden hen beste te doen omme de vergaderinghe te doen scheidten met alle bequame middelen waert doenlijck / ende hebben tot dien eynde in de Warmoes strate ghesonden Simon Cops Burghemeester / omme de Burgheren te persuadaren dat zy soudent hups gaen ende de wapen afleggen/ende dat niemands pets quaet gheschieden en soude / ende soo zy pets begheerden van de Magistraten / dat zy dat selve by requeste ofte andere bequame middelen versoeken soudent / men soude hen alles dat moghe- lijk was accorderen / ende meer andere redenen dienendetot vrede en eendracht. Binnen welcken tijde hebben zy van ghe- lijcken aen de ander zyde bander stadt ge- sonden den Schout Pieter Pieterfen ende Albert Marcusz. ende ontrent drie hon- dert knechten / omme het artillerij hups in te nemen / maer bonden de plaetse alsoo beset / dat se weder te rugge zijn getogen sonder pet wt te rechten. Welck comen- de tot kennisse van de Burgheren inde War- moes strate / hebben de boozmeende Si- mon Cops doen vertrecken sonder hem te willen hooren / segghende / dat hy tot was om hen te verraden ende op de vlespbanc te brenghen / ende wies de beroerte alhe- nen meer en meer / eenighe die seer vrient- licken waren / rockende d'ander op om de Maert ende het Stadthups in te nemen ende be-

stornen / bescherende d'ander datse hen selven lichtelijcken soudent comen Maer- sters maecten / daer by segghende / dat by aldien zy sulcx niet en deden / dat zy als dan altsamen verrocht waren / maer een- nige van de boozneemste onder hen hebben sulcke aenslaghen belet/ende de quaetwil- lighe teghen ghestaen / segghende : dat zy de wapenen niet en hadden ghenomen omme de Magistraten ofte hare mede Burgheren te misdoen / maer om hen sel- ven te beschermen/ende dat het beter was sonder bloetstortinghe alles te sichten ende ter neder te legghen / dan hen handen te besmetten met het bloet van haere vrien- den/mede Burgheren / ende eben naesten/ sulcx dat soo vele by hen ghedaen werdt/ datter eenige werden gezozen omme met- te Magistraet in handelinghe te treden/ de welcke tot de Burghemeesteren gheseyt hebben / dat zy lieden waren oorsaeck van de seditie ende oproer / oermits zy lieden reghens de ordonnanie van zijn Princel- ijcke Excellentie / de ghedeputeerde van- de Religie in hen communicatie tot Brus- sel niet en hadden toeghelaten / daer deur zy een quaet vertrouwen op hen ghekre- ghen hadden / iae dat noch eigher was/ hadde naer haer wedercomste veel knech- ten mit heymelick aenghercomen / contra- rie de selve ordonnan- tie van zijn Excellen- tie / ende dat die van de Religie als noch anders niet en begheerden dan dat de selve ordonnan- tie als noch gheachtterbolcht en die ordonnan- tie opter buert ake en nacht waken mede by zijn Excellentie ghemaect (ende tot die tijt of ghehouden) mede vol- bracht ende ghepubliceert soude werden/ daer mede zy te vreden ende besadicht sou- den wesen. Somma de boozschreben gede- puteerde hebben eyndelijc soo vele gedaen datter op den 25 Februaerij des abonts accoort ghemaect is / daer by die banden Gherechte ende 36 Kaden verclaerden te accorderen:

Als datter twee van s' Gerichts ende Accoort Kade weghen / ende twee bander nicuwer binnen Kelgien weghen / des anderen daerhs Amster- souden repfen na den Waghe/aenden Com- dam en mislarisen by der Hoocheyt van de Hertog- de be- ginne begheente gheron mitteert / omme roerte ghesit- aldaer ter stede te volbrenghen de belieste de be- van haer Hoocheyt op de ordonnan- tie by de Princelijcke Excellentie aldaer gemaect om te verepschen of de Princelijcke Excel- lentie daer op heeft ghendbiseert ofte niet/ ende oft behonden twee de dat zijn Princel- ijcke Excellentie daer op niet en hadde gheadbiseert

gheadviseert dat alsdan de gecommiteerde van beyder zijden / souden reysen met alder spoet aen zijn Excellentie hem te kennen ghebende der saecken ghelegentheyt in der voorsz. schreben stede/ende om te hebben zijn Excellentie advijs opt ghene by haer Hoocheyt op zijne verschreben ordonnantie belieft ende gheordonneert is; Mits men als dan soude versoecken aenden voorsz. schreben Commissarissen op te houden metter executie van haer commissie/ter tijt toe dat de voorsz. schrebene ghe-deputeerde wederom ghecomen souden wesen. Dat oock de voorsz. schreben Heeren te vreden waren op te houden mette aen-erninghe van knechten/ende den ghenen die aenghereeckent waren niet in dienste te nemen/ende datmen vercondighen soude de ordonnantie by de Princelijcke Excellentie aldaer ghemaect/aengaende de nachtwake op de hoefslaghen.

Welck accoordt den ses en twintichsten by der Trompette aen ailen hoeken is vercondicht / daer mede een vder wederomme wt de wapenen gheschreyden ende in zijnen huyse betrocken is / sonder dat yemant doot ghebleven ofte gheleont is gheweest / tot grooter blijtschap en vrechde van alle wyde lief hebbende personen / die den almoghenden God dankten dat ter al soo ten besten vergaen was.

Achter volghende welck accoordt / zijn twee vander Stadt weghen / ende twee van weghen de ghemeente ghereyft naer Antwerpen by zijn Princelijcke Excellentie/maer de Princie hun versoeck verstaende/heeft verclaert dat hy gheen ander ordonnantie en wist te maken/om de Stadt in vreden te conserveren/dan hy opten 18 Januarij aldaer ghemaect hadde/ende so by andere ofte betere ordonnantie wilden hebben/dat zy souden trecken aende Gouvernante om daer op hare Hoocheyts approbatie te versoecken. Die ghedeputeerde vande Maagistraet zijn boozts gereyft naer Brussel aen de Gouvernante / maer de gedeputeerde vander ghemeenten segghende/ghéen berder last te hebben dan aen den Princie te trecken/zijn met die antwoorde wederom ghekeert naer Amsterdam.

Middeler tijt was de Heere van Byederode zijnder vierde secretelijcken binnen Amsterdam ghecomen opten 27 Februario/aldaer beropen ende onboden van die vande Gereformeerde / soo men hielt / dan daer op ghemacht zijnde / antwoorde dat hy om eenighe zijne particuliere saecken aldaer ghecomen was / de gereformeerden

waren met zijn compste seer verblijt/maer de Burgheemesteten waren daer in onrust ende niet wel te vreden deur dien zy merckten dat de principale hoofden vande Gereformeerde met hem omginghen / ende datter alle daghe meer ende meer soozhiesen als andere in veranderde cleerden tot hem quamen / waer van de Burghemesteten de Gouvernante veradvortert hebben by hare brieven : ober sulcx heeft de Gouvernante terstont geschreben aen Jacques de la Torre Secretaris van den Secreteren Rade / doen ter tijt wesende tot Drecht by den Grabe van Naeghen (wiens volck hy hadde van Schepen ende virtua- lie versien / deur last van haer Hoocheyt / soo hy ooc Hertoch Erick van Wurmswick met Schepen van Oorloghe gheassisteert hadde) hem belastende dat hy terstont soude reysen tot Amsterdam aen de Overheyt aldaer /ende de selve belasten dat zy lieden deur bidden/inductien/bertoogē ende bevel van zijne Majesteit/den Heer van Byederode souden doen bertrecken upter stede/om dat de voorsz. schreben stede deur zijne teghentwoordicheyt haer seer beroert bondt/en dat noch de goede noch de quade ruste hebbē/dat daer omme die vander Stadt om haer eyghen sekerheyt ende gherustheyt/ooch om zijn Ma. ghe-nooch te doen/die gheensins te vreden is / met het aennemen ende versamelen van Crijshoel en andere boornemē des selve Byederode/ende noch veel min lieden can dat hy in een van de principaelste steden is / alle moghelijke middelen bedencken om den voorsz. schreben Heere van Byederode te doen bertrecken/ende dat hy henlicden presenteren soude dat inghevalle zy niet sterck genoegh en waren omme te selve te volbrengen/dat zijne Ma. ende haer Hoocheyt heilieden soude assisteren soo wel met raet als met cracht/ende dewijle de saecke gheen bertreck en mocht lieden/dat zy hen souden behelpen ende sterckmaecken met den Grabe van Naeghen / die hen met zijn persoon ende volck bystandt doen soude / in dien zy lieden sulckx aen hem versochten / soo zy hem oock gheschreben hadden/dat mede de voorsz. schrebe La Torre hem selben soude binden by de voorsz. schreben Heere van Byederode /ende hem met sulcke bequametwoorden / als hy soude binden te betamen/hem seggen en bemanen dat hy binnen 24 uren bertreckē soude wt de voorsz. schreben stede / en die laete in stillheyt ende ruste / op dat hy de Ma. noch haer Hoocheyt niet meer onvreden

T'schri-
ven van
de Gou-
vernant
aen de
cretari
La Tor

De Hee-
re van
Byedero
de comt
tot Am-
sterdam.

t'ongheden en stille/ende soo hy noch d'ee-
ne noch d'ander en wilde hooren / dat hy
als dan teghens hem soude protesteren
van alle t'quaedt dat de voorsz. schreben ste-
de toecomen soude mogen/ter saecke van
die/ende dat hy hoven dien tot Amster-
dam blijven soude, gade slaende met alle
neersticheyt/t'gindt dat binnen der stede
ghebeurt / ende be sonder wat de voorsz.
Biederode doet/ende haer Hoocheyt t'sel-
ve van ure tot ure overschrijven.

Comste
van La
Torre
ot Am-
sterdam.

Volghende welckschrijven is de voorsz.
La Torre opten elfden Februario ghereyst
naer Amsterdam / alwaer hy des anderen
daechs smorghens te seven uren/dē Schout
Burgheemeesteren ende sommighe Sche-
penen de brieven van hare Hoocheyt ghe-
presenteert heeft/en voorsz. jinnen last ont-
deekt/daer op zy hem voorsz. antwoordt ga-
ben door haren pensionaris M. Adriaen
Sandelijn/dat zy lieden bereyt waren het
welbe hagen/van hare Hoocheyt te vol-
brengen/ende dat zy daer toe wilden im-
ploeren alle t'gindt hem mogelijk was/
maer dat zy inde brieven van hare Hoo-
cheyt eene groote swarticheyt vonden/over-
mits het artikel spreckende vanden Gra-
de van Neghen/wel presumerende dat
de Heere van Biederode niet en soude wil-
len vertrecken sonder te willen hebben lec-
ture ofte Copie van den brieven van haer
Hoocheyt/ende dat hen lieden dochte geen-
sins raetsaem te zijn hem daer van Copie
mede te deelen / bresende dat hem t'sel-
ve meer terghen ende verwecken soude / dan
pet anders doen / dat se oock alhooren de
voorsz. brieven souden moeten com-
municeren met die voetschappe wesende
ses en dertich raden int ghetal / onder de
welcke ooc sommige waren die Geus ende
van de religie waer/de welcke als zy sou-
den ghehoort hebben de lecture van de sel-
ve brieven/souden mogen het secreet over-
dragen aen de quaetwillige/iaer oock aen-
den Heere van Biederode/het welcke ghe-
noech wesen soude om het gemeene volck
opzoerich te maecten. Ende naer dat se hier
over veel t'samen spreckinghe ende han-
delinghe hadden ghehouden/ soo isser eyn-
delijk bestoren ghetweest / datmen de brie-
ven van hare Hoocheyt soude communicere-
ren niet die van de voetschappe/ende dat-
men sulcx ghedaen zijnde terkont soude
gaen by den Heere van Biederode/om hem
te raden ende te vermanen dat hy vertrec-
ken soude / maer datmen hem gheen copie
der brieven accorderen soude. Dien volgen-
de hebben ten elf uren de meestendeel van

de Oberheyt hen ghebonden by den Heere
van Biederode ende hebben hem gbeden/
gheraden ende versocht dat hy zoude wil-
len vertrecken / alsoo sulcx was den wille
van zijne Ma. ende haer Hoocheyt/de wel-
cke voorsz. antwoorde heeft ghegheben/dat hy
eerst begeerde Copie vande voorsz. schreben
brieven van haer Hoocheyt / om daer op te
delibereren/de welcke hem gheheelijck ge-
wegghert zijn/segghende dat zy hem de sel-
ve sonder eyres bebel van hare Hoocheyt
niet en souden verben gheuen. So heeft hy
hen lieden plat afgheseyt dat hy niet ghe-
sint en was te vertrecken sonder ghesien te
hebben de voorsz. schreben Copie.

Verfoec-
der Hee-
ren van
Amster-
dam, aen
den Hee-
re van
Biederode
dat
hy soude
vertrec-
ken.

Des anderen daechs smorghens te ne-
ghen uren/is de Secretaris La Torre by
den voorsz. schreben Heere van Biederode ge-
gaen / berghefelschapt met twee Schepe-
nen der voorsz. schreben stede / de welcke hy
hem inde Camere hadde seuen ofte acht
Edelluyden / ende onder andere Joncker
Willem van Wlopp gheseyt Treflong/ende
Kosenberger zijn Wost van Dianen/ende
als de groetiusse ghedaen was / heeft de
voorsz. schreben La Torre begeert dat hy de
Edelluyden soude doen vertrecken/daerop
de Heere van Biederode septe dat het niet
van woode en was. Als hy nu jinnen last
ondeckte/ende daer inne al verre was ghe-
comen / soo heeft de Heere van Biederode
hem geen volcomen audientie ghegheben/
maer hy heeft des La Torre propoost ghe-
hoken / ende beghonst hem te beslaghen
ouer haer Hoocheyt/ter oorsaecke dat hem
was ghetweggert ghetweest ghehoort te wer-
den voorsz. de Justitie / ober het quaedt ver-
moeden dat haer Hoocheyt teghens hem
hadde/ende dat haer Hoocheyt beholen
hadde de volswercken ende Fortressen die
hy in zijne stadt Dianen begonnen hadde/
af te werpen / die hem groot ghelt ghecoft
hadden/op dat hy alsoo een roof werde van
alle menschen: Des ghelijcx oock dat haere
Hoocheyt zijne voorsz. schreben stadt van Dia-
nen hadde doen beslaghen/oock dat Ver-
toch Grick van Bunswoijck sommighe van
zijne Wopen gheroost hadde / segghende
voorsz. tot de voorsz. schreben La Torre / dat
het niet van woode en was / soo veel woor-
den hy hem te ghebzwicken / dat het ghe-
noech was dat hy hem zijn commissie ver-
thoonde: waer op de voorsz. schreben La Tor-
re septe / dat hy daer van gheen bebel en
hadde/ende dat hy hem daer inne soo wel
behoorde te gelooven/als hy hadde gedaen
op zijn hups te Cleef / ende dat hy tot die-
rijt hem wel hadde ghelooft sonder zijn

Secreta-
ris La
Torre
spreeckt
met den
Heere van
Biederode.

Beclaeck
des Hee-
ren van
Biederode
de over-
hooch-
heyt.

commissie te sien. Ende dat hy bereypt was hem Copie te gheben van t'ghene dat hy hem verclaerde. Daer op den Heere van Brederoede andt woorde dat hy de boozschreben Copie niet van doen en hadde / ende dat hy / ten tyden als hy op zyn huys te Cleef quam / verghe selschapt was met een Edelman / de welke hy oberlanghe ghekent hadde / ende dat hem die een brief van Credentie van haer Hoocheyt byochte / ende dat hy niet schuldich en was hem te ghe-looben sonder te sien zyn commissie / detwijle hy oock van een ander qualiteyt was / als de selve La Torre: dat hy hem ooc boorzoodantige eerlijcken man niet en hielt als hy meende te wesen. Op t'welck de boorz La Torre hem wederomme andt woorde / dat hy soo vermeten noch onberstandich niet en was / dat hy hem erghens in niet hem wilde berghelijcken / maer dat hy zyn onderdanighe dienaar was / maer dede dat hem bevolen ende belast waere; ende soo veel d'opinie aenginc die hy van hem hadde / anders dan van een eerlijck man / dat hy daeromme bedroeft was / maer dat hy nochtans inden eedt van zynder Ma. 24 jaren langh inden staedt van Secretaris banden Secreten kade ghetweeft hadde sonder eenighe naer-reden / hem biddende dat hy dit propoost verlatende hem audientie gheben wilde om te volbrenghen zynen last / hem boorz biddende en radende ende bevelende / dat hy om te belicken zyne Ma. ende haer Hoocheyt soude wtter Stadt vertrecken binnen 24 uren. Daer op de boorzschreben Heere van Brederoede vzaechde / of hy wilde dat hy naer zyn Stede van Branen trecken soude / daer op hy seyde / dat hy mochte gaen daert hem goet dochte.

Protelta
tie van
La Tor-
re.

Maer als de boorzschreben La Torre sach zyne weygheringhe / ende dat hy niet en wilde naer comen zyn versoek ende bevel / soo heeft hy teghen hem geprotesteert / van al t'quaet datter soude moghen ghescheden inde boorzschreben stede / deur oorsaecke van zyne weygheringhe / en heeft daer van Acte begheert. Het welke Brederoede verstaende / heeft oock in ghelijcker wyse geprotesteert / dat hy (ten ware hy zyne commissie sage) niet schuldich en was hem te gheloooben daer van oock Acte begheerende / menichmael verhalende dat hy was een onderdanich dienaar van haer Hoocheyt / ende dat hy was en blijven wilde een seer dootmoedich Passael ende Dienaer van zyn Majesteit / ende dat hy bereypt was te peerde te gaen om de rebellen

Protelta
tie van
Hec-
ce van
Bredero-
de.

te helpen straffen / beclaghende hem tot meermael van het groot onghelyck dat haer Hoocheyt hem dede / hem niet wulden de hooze / om zyn onnooselheyt en onschuld te betoonen. Spndelijcken naer eenighe propoosten dien aengaende / ende die protestatien van beyde zyden dicktwils verhaelt zynde / zyn zy van malcanderen ghescheyden.

De principaelste van de Ghereformeerde binnen der Stadt en waren niet wel te byeden / van t'ghebodt dat den Heere van Brederoede gedaen was / ende byezende dat de boorzschreben La Torre byeder last hadde / dan hy hem boorz ghehouden hadde / sae om hē niet forse te doen vertrecken / maerten boorz zyn huys des nachts wel tot hondert personen / hy hadde tot zyn wille het meerdeel der borgheren / die hem alle t'samen seer goetwillich tot hem toonden / en quamen daechlijcks soo tot Drielandt als Drecht in veranderde clederē van Cooyluyden / Schippers ende Woeren meer ende meer tot hem / sulcx dat de Magistrate grootelijcks byezden dat die Ghereformeerde soo sterck worden senden dat zy luyden meesters souden worden / daer omme zy luyden aen haer Hoocheyt solliciteerden hen te zepnden eenige Personagie van autoriteyt om de saecke niet alle geboechlijcke middelen ten besten te byenghen / soo hen niet gheraden en docht yet niet forse te beginnen. De boorzschreben La Torre was van ghelijcken seer bezeest / ende en dorst niet wel achter strate gaen / op dat hy de Ghereformeerde niet meer en verstoode / ende haer gheen oorsaeck en gabe tot nieuwichheit ofte opzoer / maer hy dede blijtelic acht slaen wie dat al met den Heere van Brederoede omginc / ende wat hy voornam / daer bā hy de Gubernante adverteerde / en so vast daeglijcks eenige bande Burgemeesteren oft bande wet / ofte den pensio-naris Sandelijn / hy den boorzschreben Secretaris La Torre wt ende in gingen / cregghen die bande Keligie suspicie / dat zy luyden t'samen eenighe secrete conspiracie tegghen hen luyden maecten / daer deur eenighe Westbyesie Celluyden / doe ter rijt wesen de bande familie des Heere van Brederoede / metten boorzschreben Joncker Willem Treslong / veroorsaeckt zyn ghetworden met boorzweeten banden Heere van Brederoede / den sebentjenden Maert te gaen inde Herberge ende Camer bande boorzschreben La Torre / ende hebben eenighe van zyne byeben ende pampieren aenghetast / onder welke zy oock vonden zyne memozen ende

De pam-
pieren
ende
schriften
van La
Torrege-
nomen.

ende verhael bant t'gene hy tot Amster-
dam ghebden hadde / ende oock verſchep-
den ghebden van credentie / by de Hertogin-
ne Gouvernante onderrecht ſonder ſub-
ſcriptie / om die te moghen addreſſeren aen
den gheuen die hem goetduncken ſoude
moggen / ende onder anderen oock de miſ-
ſibe hier booren verhaelt / in houdende dat-
ſe hem ſterck maecten ſoude metten Gra-
ue van Mæghen ende zijn volck / om den
Heere van Biederode te doen vertreucken.
De voorchreben brieuen zijn terſtoot de
Heere van Biederode gebracht / ende oock
onder t'gemeen volck verbræyt; La Toz-
re hebben zy eenighe daghen in zijn Ver-
bræighe in arreſt ghehouden / hier deur is
groot alteratie onder de ghemeyne Bur-
gheeren ghecomen / die tot ecne groot ſedi-
tie ſoude gheſtreckt hebben / ten ware ſom-
mighe bande voornamſte Burgheren der
Shereformeerde hen lieden ter neder ghe-
ſet hadden / belobende dat zy luyden by de
Burgheemeſteren gaen ende op alles doen
verſien ſouden. Daer omme zy luyden in
den name van die vander Shereformeerde
Religie binnen der ſelver Stede ſekere re-
queſte aen de Magiſtraet oberghegheben
hebben / in houdende.

Hoe zy luyden inſiende den ſorghelijc-
ken ſtaet daer inne de ſelue ende de inghe-
ſetenen der ſelver gheſtelt waren / ja dat
de g'heele ruine ende verderffeniſſe der ſel-
ver volgen ſoude / ſoo verre daer niet in en
werde verſien / ſoo waren zy luyden gedron-
ghen door den eedt / daer mede zy zijn Co.
Ma. ende die voorchreben ſtede verbonden
zijn ſulckx te kennen te gheben / ten epnde
daer inne behoozlijck mochte werden ver-
ſien / behul dighen de Magiſtraeten dat zy
heymelijcken hadden willen breecken de
contracten met hen luyden ghemaect /
ſegghende / dat zy luyden noch verſchepden
ooſaecke hadden van beſwareniſſe / die zy
onvermaent lieten op dat (ſoo hen luyden
requeſte mocht comen in handen des ghe-
meenen volcx) daer tot gheen opzoer noch
commotie ſoude ontſtaen / zy hadden eeni-
ghe articulen gheconſpicert dienende / tot
brede / ruyt / en welbaert der ſelver ſtede / die
zy verſochten dat hy hen luyde bewillicht
ende gheconſenteert ſouden werden : te
wel en.

Dat het actoozt by den Prince op den 18
Januarij ghemaect / in alle Articulen ſal
onderhouden worden.

Wat noch by haren abbiſſe twee Capi-

teynen ende twee Luytenanten / alle Bor-
ghers ſou den verzozen worden / die elck
noch 200 knechten (borghers wofende) ſou-
den aenemen / ende dat de ſelue met de
andere Capiteynen ende Luytenanten / en
aenghenomen knechten alle erdt doen ſou-
de / de ſtede ende alle de inwoonders te ſel-
pen beſchermen.

Alſoo zy luyden in de Stade niemant
hebben / die in Crichſhandelinghe ſonder
linghe erbarentheyt heeft / ſoo verſecken
zy dat de Heere van Biederode / wofende
een inghebozen Heere ende Vaſſael vanden
Coninck / ende by gheballen aldaer binnen
der ſtede preſent zijnde / grozdonneert ende
gheſtelt werde / een ghegenerael oberſte ende
Capiteyn / ober de voorchreben knechten /
om de voorchreben ſtede ende inwoonde-
ren der ſelver te betwaren / tot voorderinge
en profijt / bande Majesteit ruſt ende booz-
ſpoet der boozteren ende inwoonderen.

Ende dat alles by proviſie ende totter-
tijt toe / dat eenighe ghecommitteerde van
de Magiſtraeten / ende van hen luyden ap-
probatie vanden Heere den Prince van Or-
rangien als Souberruer ende Capiteyn
generael van Holland / hier op becreghen
ſal wofen.

Ende dat de Magiſtraeten by ſoynte van
eedt ſullen belooven / dat zy teghen t'gene
voorchreben is / niet en ſullen attenteren /
noch booznemen directelijck noch indi-
rectelijck / heymelijck noch opentlijck / noch
door haer ſelven noch door andere / ſonder
abbiſſe van de gemeene dyle Schutterijen
der ſelver ſtede.

De Magiſtraeten hier mede ſeer bela-
den zijnde / ende wel toetende dat het geen-
ſins den wille en was van hare Hoocheyt /
dat de Heer van Biederode / aldaer under
ſtede meer autoziteyts ſoude werden ge-
gheben / dan hy hadde / en wiſſen niet wat
zy inde ſaecke beſt doen ſouden : epndelijck
hebben van ghelijcken eenighe Articulen
geſtelt / die hen goet dochten te zijn / om al-
le onruſte en tweerdacht te verſoeten die
zy hen luyden des anderen daechs hebben
oberghelebert.

Datter ghecommitteert ſullen worden
twee van de regerders / twee by die van de
Shereformeerde Religie / ende twee tot de
neghen ghe deputeerde van de Schutterij
die ghelijckelijck / tot der Steden coſten / ſou-
den rep ſen aen den Prince van Orangien /

Artikels
by die
vande
Magi-
ſtraet tot
Amſter-
dam
voorge-
ſtek.

Stadt houder/om te verrijghen zijn ad-
vijs op de voorsz. verrijghen / ende dat
beide partijen sonder wedersegghen hen
daernaen sullen reguleeren.

II

Dat van stonden aen / aen de poorten
en Boomen geslagē soude werde / noch een
slot / daer af een van de negen Gedeputeer-
den der Schutterijē (die des nachts waer-
ken) de sleutel sal hebben / en die des mid-
daechs en des avonts / brengen in der ste-
de kisten / daer de sleutelen der poorten en
Boomen / des nachts opt Stedehuyjs be-
waert worden / aen welke kiste noch een
slot soude ghehanghen worden / daer af de
Ghedeputeerde den sleutel hebben ende be-
houden souden.

III

Dat 3p sullen oieren / tot dat hy den
Prince anders sal wesen ghedisponeert /
datter twee boots / als een in den Amstel /
ende een in het Eij / met volck daer op
tamelijcken ende met behoorlijker muni-
tien / manerlijck souden werden ghehou-
den / tot der Stede kosten / welck volck by
de neghen Ghedeputeerde soude werden
aenghenomen.

IIII

Dat de selve negen Gedeputeerde aen-
nemen souden tot de Bozherge / die des
nachts wacht houden sullen / hondert man-
nen / daer de negen Ghedeputeerde / een
Capiteyn ober sullen stellen / ende sullen de
aenghenomene eedt doen / van der Stede
ende den Burghemeesteren hou en trou te
wesen.

V

Dat de Burghemeesteren terstont sul-
len afdancken Boutwē Koperz. Luytenant
van Willem Poutwels. ende dat een ander
Luytenant sal werden ghestelt der ghe-
meente aenghenamen tot discretie van
Willem Poutwels. Capiteyn / de Heeren
Burghemeesteren / ende de voorsz. neghen
Ghedeputeerde van de Schutterijē.

Met dese voorsz. Articulen zijn de Gede-
puteerde van de Burghemeesteren / van die
van der Keligie en Schutterijē gerepst aen
den Prince van Oranien. die daer op voorsz.
zijn advijs seckerē Apostille gestelt heeft /
op den 26 Martij.

Daer hy by verclaerde tot ruste der
Stede van Amsterdam geraden te binde /
dat gheduerende de troublen het accoozt
van den 18 Januarj soude werden onder-
houden / dan alsoo daer toe gerequireert is
het adboep van hare Hocheyt / souden de

Gedeputeerden / om beter gherust te zijn /
en versecker te moegen wesen / het selve
adboep aen hare Hocheyt sollicitieren. Dat
hy oock geraden bonde dat de 400 knech-
ten aengenomen werden / op den voet als
die versocht werde. Dat hy aen den Heere
van Zedero de pmanant erpseelick soude
afseerdigen / om hem zijn intentie en goet-
duncken te doen verstaen. Dat hy mede
goet ende geraden bonde / om alle mijs-
trouwen te weeren / dat de belosten soo die
versocht werden / aen beyde zijden souden
gedaen worden. Dat zijn Excellentie me-
de goet vont / dat gheduerende de troublen
ghemaect werden de sloten / ende die sleu-
tels bewaert werden / ghelijck in de Arti-
kelen by de Burghemeesters voorghestelt /
bermelt woert. Dat hy insghelijcx niet on-
gheraden vont / dat de twee Boots onder-
houden werden / soo verre sulcx nootelijck
behouden / by den gemeenen accoorde van
de regeerders / Schutterijē ende die van
der Keligie / ende dat den Luytenant
Boutwē Koperz. werde afghestelt / ende
een andere in zijn plaetse ghestelt / de ghe-
meente aenghenamen / tot discretie van de
Burghemeesteren / Capiteynen ende Ge-
deputeerden.

Welcke ordonnancien daernaen by beyde
partien by Gede bestooren ende bevesticht
zijn / soo oock een Capiteyn ende twee
Luytenanten met 400 knechten aengeno-
meint werden.

Terwijlē dit aldus tot Amsterdam
gheschiede / soo woert de Gheresozmeerde
Keligie aen allen canten meer ende meer
verbolcht / ende haer vergaderinghen be-
let / by sonder in Vlaenderen / Zabant /
Artoys / ende Henegoutwe / al waer zy
de predicatien in alle hoeken / met ghe-
welc van Kuyteren ende knechten waren
verstoorende / met Koers en Bussen daer
in schietende / hanghende / onthooftende
ende hanghende alle die van de Consisto-
rie / en die de Beelden hadden helpen bree-
ken / sonder eenighe ghenade / waer zy dis-
twisten te becomen / waer door soo grooten
schyck ende breeze / ober de Gheresozmeer-
de is ghecomen / datse hen veel al bereyden
om tot den lande te vertrecken / by sonder
door dien van daghe te daghe t'gheruchte
grooter woert / van dat den Hertoghe
van Alba met een grooten hoop Span-
giarden ende Italianen afquam nae de
Nederlanden / om aldaer te Gouverneer-
en : ende soo alreede veel volcx tot Vlaen-
deren begonst te vluchten / door dien den
Graue van Egmont de selve seer streng-
lick

Vervol-
ginghe
der Ge-
refor-
meerde

Aant-
woorde
van den
Prince
op de
voorsz.
Artike

ergade
nghe
et Ge-
for-
erde
nnen
mster
m.

lick dede verbolgen/soo zijn de Ghedepu-
teerde van de Keligie / ende t'meeste deel
der Predicanten en van Hollant / binnen
Amsterdam by een vergaderc / al waer zy
te samen raet / behouden hebben/wat hen
in dese swaricheyt soude te doen staen/
ende of men met de Predicanten soude op-
houden / of datmen daer mede volherden
soude / eyndelijck zijn gheresolueert ende
besloten / datmen de Predicanten wt vreesse
van menschen niet en soude ophouden/
maer daer mede voortgaen ende volher-
den ter tijt toe / dat de selve by openbaere
Edicte van haer Hoocheyt soude werden
verboden/ hebben doock eenighe Ghedepu-
teert / die hen souden binden tot Antwer-
pen by de Ghedeputeerde der Keligie al-
daer / om t' samen te beraeslaghen / wat
hen te doen stont in dese swaricheyden en
van den Prince van Orangien raet en hulp
te versoecken.

Hier vooz is verhaelt gheveest als dat
de Magistralen van Antwerpen; met die
van de Ghereformeerde Keligie / hadden
begonnen te handelen / dat zy de Predica-
tien souden ophouden / dan alsoo deur de
troubelen ende groote beroerte / ende meere
daer nae ghevolcht andere accoorden / met
hen lieden gemaeckt waren / soo en is daer
niet gheeffectueert geweest / doock en heb-
ben zy niet raet saem ghebonden te ghens
de selve accoorden pers te beginnen / vrees-
sende merder beroerte : maer siende nu
dat de Gereformeerde vast aen allen can-
ten meer ende meer verbolcht werden/
ende dat se veele al binnen Antwerpen
quamen gheblucht / die wt andere plaet-
sen waren verjaecht / ofte van selfs gevee-
ken / sonder dat se daer in twisten te voorsz/
soo hebben zy luyden de voorszeyhen saec-
ke u oerom by der hant ghenomen / ende
haer Ghedeputeerde te Houe gheschickt /
oebetleerende aen haer Hoocheyt op den
twee en twintichsten Maertij duplent byff
hondert seben en seltich seeckere Remon-
strantie wt den name van de Burgmees-
teren / Schepenen / en Rade der selver
stadt / daer in verhalende:

ie van
mster-
soec-
n de
medica-
en te
de ces-
ren.

De Burgmeesters ende Regeerders
van Amsterdam vernomen hebbende dat
de Predicanten binnen Antwerpen ende in
Brabant ende Vlaenderen cesserden / en
oock dat de Prince van Orangien naer
Duytslandt in zijn Graeschap van Pas-
sau veretrocken was / hebben opren eersten
April die bande Keligie voorszehouden
dat zy met bequame vzedelycke wegghen
willen arbeypden dat met die Predicanten

aldaer mede vooz een tijt opgehouden
mocht werden / ter tijt toe by de Coninc-
lijcke Majestejt daer inne anders gheoz-
donneert soude werden. Ten eynde alle
onghenade / die anders de selve Stede/
ende poorteren van dien / soude moghen o-
bertomen / mocht blijven verhoert. Daer
op by die van de Keligie is gheantwoorde
gheweest / dat sulcx in haer vermoghen
niet en was / obermits die Predicatie toe-
ghelaten / ende de ordonnantie ghemaeckt
was / by den Prince van Orangien / den
gantschen raet der stede / met abbijss van
de Wyckmeesteren / ende veele andere
treffelijckste Vooghers / en oock aen weder-
zijden beswooren / datmen de Predicanten
soude behouden / ter tijt ende wijlen toe /
by de Conincliche Majestejt met abbijss
van de generale Staten / anders gheoz-
donneert soude wesen : niet te min waren
te vreden haer te onderwoopen / t'gene dat
by de Burgmeesteren / ende Raeden met
abbijss van de Wyckmeesteren ende Vo-
gheren / ober het contract gheveest zijnde /
dien aengaende soude moghen werden ge-
ozdonneert.

Vasten
ende Be-
dach
der Ge-
refor-
meerde

De Ghereformeerde in dese benaut-
heyt wosende hebben op den twintichsten
Aprilis een ghemeynen vasten dach ende
beddach doen vercondighen / op dat Gode
almachtich zijn barmherticheyt ende ge-
nade ober hen luyde soude willen vertroo-
nen.

Hande-
linghe
van de
Regeer-
ders tot
Amster-
dam.

Den twee en twintichsten Aprilis heb-
ben de Burgmeesters ende Regeerders
van Amsterdam wederom die van de Ke-
ligie voorszehouden / dat al waest soo dat
by den Prince van Orangien ghepermit-
teert is gheveest / haer Predicanten te la-
ten doen in eenighe plaetsen soo binnen
als buyten der stede / om beter rust en vze-
de te onderhouden / volghende de ordon-
nantie op t'belieben van de Hertoginne
van Parma / Regente ende Soubernante
ghemaect / nochtrons nae dien zy luyden
waren bemerkende / dat de selve Predi-
canten den Coninc ende de Soubernante
niet aenghenaem en zijn / ende alsulcx in
verscheyden plaetsen van Vlaenderen /
Brabant / ende andere Landen onder die
dominie van zijne Majestejt gheleghen /
ghenoech cesserden / daeromme zy luyden
van ghelijcken gheerne souden sien / dat
van ghelijcke aldaer ter stede mocht
werden ghedaen / al eer t' selve by de Sou-
bernante werde gheanterdicteert ende ber-
boden. Twelck zijne Majestejt te mees-
soude behaghen / soo de Predicanten ghe-

willich/efi niet door bedwaanc in surcheante ghehouden werden; waeromme zy luyden booz goet aeghesten hebben/ende begheeren/ghelijck zy onlanghs van te voren ooc begeert hebben/dat die bande Ge-reformeerde Religie hare Predicatie mede ophouden soude/ter tijt toe daer in anders by zijne Majestejt geordonneert soude zijn. Welck doende willen zy luyden aen zijne Maj. ende de Hoocheyt bande voorszeyden Regente intercederen / ende alle vermoeghen aenstaen / dat de voorszeyden Predicaten ende r'gheen daer wt ghesprooten mach zijn in geen ongenade verstaen/maer door perdoen eyschen/ghenadelijck ghere-mitteert soude werden.

Die bande Religie binnen Amsterdam vernomen hebbende dat de Gouvernante over alle de Nederlanden de Predicaten ende exercitien van de Religie verstoorde ende dede cesseren/vervolghende die van de Consistorie/ende andere van de principaelste Aucteurs van de troubelen/ende gheen hope hebbende om de Predicaten ende exercitien van de Religie langher te behouden/hebben den 25 Aprilis/aende Burgemeesteren/Schepenen/ende Raden der selver stede/ghesenteert secker requeste/inhoudende sommierlijck.

Requeste
vande
Ghere-
formeer-
de tot
Amster-
dam-
aende
Magi-
straet al-
daer.

Dat hoe wel men hen luyden naer geeft diersefse quade roepen / als of zy eenighe twiist oft opzoe souden soecken oft saven/onder die ghemeente/dat r'selbe nochmans niet en sal bevonden worden/maer ter contrarie hen althijt ghestelt/gelijck zy hen als noch stellen/om de stede te bewaren/ende te beschermen booz alle inconuenienten / te bezien van alle knechten en Crijtschluyden/die van buyten inder stede souden wilen comen/ende dit al tot conseruatie van de voorszeyden stede/dienste van de Maj. ende wel baren der Burgeren ende inwoonderen van dien. Ende alsoo een gheruchte gaet/datmen eer langh secker baendelen knechten / inder stad meent te bynghen/r'welck zy beduchtende zijn dat streiken sal tot groot achterdeel van de voorszeyden stede/soo de neringhe ende coophandel daer deur sal comen te cesserem / by sonder nae dien zy luyden ende alle Burgheren wel ghesint zijn de stede te bewaren / met den Burgheren ende knechten in dienste van de Stadt wesen/tegen alle aenloop van de knechten/sonder van buyt knechten in te laten comen. So versoekē zy luyden dat de voorszeyden Burghemeester en eij Kegerderē hem supplianten belooben willen onder Eede / ende segel bander ste-

de/datmen aldaer gheen Heeren (ten waer met een cleyne familie) knechten ende Crijtschluyden en sal laeten in comen/niet teghestaende eenighe missien ofte commissien/die zy souden moghen ontfanghen van wie of hoe de selve souden mogen zijn/maer datme de selve stede soude bewaren/ten dienste van den Coninck metten Burgheren/inghesetenen/ende knechten by de stede aenghenomen/ter tijt ende wijlen toe dat by de Conincklike Majestejt met advijs van de generale Staten/op't sent van de religien ende troublen/anders sal wesen geordonneert/te vreden zijnde aen haer zijde ghelijcken Eede te presteren / ende in een sulcken ghevalle te beneerstighen ende de ghemeente te induceren / dat zy luyden booz eenen tijt mette Predicaten sullen ophouden/ende supercederen/mits datmen hen lieden mede sal beloben / datmen hen luyden aen lijf noch goet beschadighen/maer in ruste ende vrede laten sal/blijvende de ordonmantie by zijn Exellentie ghemaect / boozts in zijn volle cracht ende viguer/ende inghevalle de voorszeyden Kegerderē / hier toe niet en souden comen verstaen / datmen hen luyden als dan soude gheben libertijt ende vryheyt/mitsgaders bequame tijt/om met haere personen ende goederen te moghen ver-trecken efi hare immobile goederen te ver-coopen/ende transporteren naer vermogen eijstijhende Articule van de ordonmantie/den lesten Septembrijs gemaect efi by zijn Exellentie geadvoyeert.

Hier op hebben de Burghemeesteren/Schepenen ende Raden by Apostille ver-claert/eerst aengaende de verseckerthejt ofte belofte / om gheen Heeren in te laten/dan met seker cleyne ghetal ende familie/dat daer af met die bande Schutterye efi ghemeente op den 28 Febzuarij ghenoech was geacordeert / ende ober sulcx onno-dich te itereren / alsoo de Kegerders het selve aen haer zijde wel hebben onderhou-den / niet te min om veldoens wille zijn als noch te vreden / dat gheen Heeren met Soldaten binnen der stede sullen werden ghelaten/dan by voogghaende advijs van de 36 Raden/ende van de gemeene Schut-terye der stede/begherende daeromme dat de Supplianten/van haer Predicaten ces-seren willen / om de indignatie van zijne Maj. te eviteren/tot onclastinghe soo van hen Supplianten/als van de Kegerders ende goede ghemeente der stede; ghelijck r'selbe tot meermale is versocht/efi aen-gaende om te hebben liberteyt van lijf en

Apostil-
le op de
voor-
gaende
Requoll

goet te transporteren / is den Regeerders van herten leet / dat sulcx by eenighe van haren Burgheren geschiet / wel begeerende haer Burgheren / by een in vrede te houden / dat of vermande van de supplianten dat selve gheraden dochte / en willen de Regeerders henlupden daer inne niet verjunderen / maer beloben henlupde daer in te voorzeden / soo vele in haer vermoegen wesen sal / naervolghende het vijftiende artijckel van de ordonantie den lesten Septembris gepubliceert / ende by de Princelijcke Excellentie daer naer op den achtihenden Januarij op het believen van de Hertoginne ghesadvoneert.

De Heere van Brederode ver-trecedt wt den lade

Den Heere van Brederode was tot deser tijt toe binnen Amsterdam ghebleven / maer deur den Prince van Oraengien gectraet / waer sechont zijnde / dat hy op zijn saeckken lettende / hem boozsien soude / heeft hy mede gherect schap ghemaecte om te vertrecken: de Schereformeerde hebben hem eenighe daghen op ghehouden want sy waren niet wel te vreden / dat hy vertrecken soude / eendelijcken hebben de Regeerders hem doen versien met schepen ende victualie ende doock eenich gelt doen leenen ende hebben hem den 27 Aprilis / snachts ontrent elfuren met veel toorsz ten Schepen wt der stede ghelaten / met veel Edele ende andere van de Zontghenoten vergheselschap zijnde / de gene die wyl bleven / heeft hy gheraden datse niet langhe tider stadt blijven souden / maer ooc haest vertrecken / ende in t'schepen niemant veronghelijcken / hier door is een groote be-nauchtept onder de Schereformeerde gheweest. Hy is nae Smden gexift ende van daer boozs in de Heerlijckheyt van Graef Jooft van Schoutwenburch / ende is daer nae op den 15 Februarij in t'naevolghende jaer 1568 op den huysen van Harnhof / of soo het sommighe noemen Harenburch / inde vest van Keckelinhupsen gestorven / ende leyt tot Semen begabben. Deur wijs oberlijden / de Schereformeerde die wt den lande ghebluchte waren / al de hope die zy op hem ghefelt hadden / verlozen hebben. Hy ende zijn voorzouderg zijn in haer leven seer gheacht geweest / onder de groote Heeren van den lande / soo om de Edele ende oude afcomste haers ghebloets / als gesproten zijnde van de doozlichtighe Graven van Holland / als oock om de groote ende schoone goederen / die zy luyden in dese landen hadden / ende trefelijcke alliantien / en houtwelijcken die zy luyden ghedaen hebben ghehad: zy nader is gheweest een

Heere ende Ridder van der oorden van den gulden Vliese / en op dat top oock hem den vandenck / hy is geweest een man van lange statuere blosachtich van aengesicht / met blont gecrult hapt / wel gemaeckt van lijf ende van leden / seer beleeft ende liberael / goet van verstant ende begijp / oock onbesaecht ende cloeck ter wapenen / ende was een Capiteyn van een bende van ordonantie / van zijne Ma. hy was seer haestich van hoofde / ende wat obstinaet in zijn voornemen / in zijn joncheyt schreef hy tot zijn abbijs peult eltre / dat is t' mach wesen / of t' can gheschieden / maer nae zijn vertreck tot in zijn doot bedde toe / was zijn spreckwoort / Heer bewaert siel en eer. Hy is ghewelijck gheweest aen Anna Graevinne van Sicuwenaer / de welcke ontrent een jaer nae zijn doot / weder houtwelijckte aen den Thuertvozt Frederick Paaltz Graef op den Rijn.

Het meeste Crijshvold by hem en andere van de Schereformeerde opgenomē / zijn niet haer bliegende vaendels van Dianen / ende daer ontrent daer sy waren liggende vertrocken den 28 April hebben sy hen des moorghens vooch voor den dage voor Amsterdam verdoont / waer door een groot ruinoer inde stadt op gheseen is / alsoomen niet en wijste tot wat eynde sy daer ghecomen waren. De Borgeren hebben hen terstont inde wapenen aen de maeren ende poorten begheben / om te beletten dat sy niet in de Stadt en souden comen / indien sy sulcx poechden te onderstaen. Den 29 zijn sy boozs van der stadt vertrocken / den hooghen Dyck langhs / die naer Sparendam loopt / eenighe van henlupden hebben eerst het Carthupfers Clooster / ligghende buyten der stadt gheplondert ende gheraseert / voozts zijn sy ghetoghen naer de Abdij van Egmont die sy dock berooft hebben / en zijn boozs door poort-hollandt naer Medenblich ghetoghen / al waer sy te schepe ghegaen / ende boozs te lande wt gheblucht zijn.

Naer dat de Heere van Brederode ende Edele / mitsgaders de Predicanten / ende veel Coopluyden ende Borgheren / wt Amsterdam waren vertrocken / als gesept is / ende daghelijck meer ende meer vertrocken / soo heeft Jooft Buyck Burgemeester der selver stede van Amsterdam / op zijnen naem inde qualiteyt als Burgemeester aen de Hertoginne van Parma overgegeven seker request / inhoudende.

Dat t'zjnder kennisse was ghetomen dat tot versoecke van die van Antwerpen by

Vvat de Heere van Brederode voor een geweest is.

Het Crijshvold van Brederode vertreckt.

Requeste by Jooft Buyck Burgemeester aen de Gouvernante overghegheven.

by haer Hoocheyt seckerere appointement was ghegheben / tot boordel der selver stad / ende rust ende welbaert van dien dienende / ende alsoo de Burgheren ende inwoonders van Amsterdam hen in woorden tijden altyt hadden gheozaghen / als goede ende ghetrouwe onderfaten van zyn Conincklycke Maajesteit ende dat hy baselijck verhoopte ende verneende in dese troublen soo veel niet misdaen te hebben / dat zy van eenighe gratien ofte voorderlike appointementen / ter tranquilliteyt van der Stede dienende / behoozen verstellen / maer in alle ghenade ontfanghen te werden. Versoeckende daerom dat hare Hoocheyt ghelieve wille / den Burgheren ende inwoonders van Amsterdam te gunnen alsulcke gratien ende appointementen / als die van Antwerpen (met ghelycke troublen ontroert geweest zijnde) gheghunt ende gheoctropeert is gheweest / mits dat zy hen sullen begheben / in ghelycke obediencie ende onderdanicheyt / als hen die van Antwerpen begheben hebben ghehad. Hier op heeft haer Hoocheyt ghegheben dese navolghende Apostille.

Apostille

De Hertoginne van Parma / Plaisance etc. Regente ende Soubernante van den Coninc onser aller Gh. van den lande van hertwaerts ober / ghehoort hebbende t'rapport deser requeste / verclaert dat nae dien die van Amsterdam / hen ghelijck ghestelt sullen hebben / in de ghehoorzaemheyt zijner Maajesteit / ende ontfanghen sullen hebben binnē der Stadt / alsulck Garnison / als haer Hoocheyt sal bevinden noodichte zyn aldaer te schicken / om die Stadt te hzenghen in behoorlijcke ende schuldige ghehoorzaemheyt van zyn Maajesteit ende de Justitie te beter te restituieren in haer behoorlijcken ganck ende autoriteyt / doock de Burgheren / Inghesetenen / ende Cooplyuden in ruste / vrede / eenicheyt ende welbaeren te houden / ende tot voortganck alder goede handelinghe ende neeringhe / sal te vreden wesen zyne Maajesteit te adverteren / van de gratien en appointementen hier versoecht / te behoebden ende doende alle goet Officte sonder op de perfoonen ofte goeden van de Burgheren ende inwoonders der voorszeyden Stadt aldaer domicilie ghehadt hebbende / hoorz de maent van Augusto lef leden / te doen procederen of eenich verbodch doen / toeter tijt toe dat hy zyne Maajesteit anders verclaert ende geordonneert sal zyn ende indien zyn Ma. niet en quame te verclaeren niet genepcht te zyn den voorszeyden Burgheren en in-

woonders van Amsterdam t'accorderen t'pardoen by hē versoecht / dat zy een maent sullen hebben / om hem by gracie / Justitie / of andersins te versien teghen zyne Ma. ende dat zy in dier wijs niet en sullen wesen ghearresteert noch ghemolesteert aen lijf noch aen goet / behoudelijc en wel verstaende / dat hier in niet en sullen werden begrepen de Vashebonden / Ballinghen / Ministers / en Predicanten / vrede Sec-tarissen / Fugitiven / Apostaten / ende dierghelijcke perfoonen der ghemeenten perniciens / noch doock Kerckschenders / beelde of Altaer stormers / ende breeckers / ende dierghelijcke / noch die hoofden ende Auteurs van de beroerten / rebellie ende seditie / noch de ghene die ghewest hebben van de Consiptozie / ende bysonder die gelt ghecolleeteert / beloopen / gheprocureert of ghegheben hebben / tot onderhoudinghe ende betalinghe van het Crijchvolck teghen zyn Maajesteit ghelijc / noch die teghen de selve wapenen gheozaghen hebben / ofte hen hebben laten inschrijven ende in de rolle setten. Nocht en laetsten traetschenders noch moozders / allen welcken aengaende / geene sircueantie plaetse en sal hebbe / noch beroerde hare perfoonen noch hare goederen / als gants ontveerdich zijnde eenighe gracie zijner Maajesteit. Aldus ghedaen tot Antwerpen den 7 Maep 1567. Onder te pcket Margreite. Nocht Barti

Den 9 Maep hebben die van Amsterdam eenighe Wendelen Soldaten onder t'ghebiet van Poitkarmes staende / aengenomen / ende haer al so gheheel onder de ghehoorzaemheyt van den Coninck begeben / ende zyn al so beyde haer selven ende haer naestliggende nae bueren oorzaecke gheweest van groote swaricheden / die nae der handt zyn gheboldt.

Die van Amsterdam uemenvolc in.

X. De occasien ende oorsaken vanden afval der Provincien dewijle Ferdinandus de Toledo Duc d'Alve de Nederlanden governeerde

O dat dit alles volcomelicker bekent worde / so moet de sake wat hoogher verclaert werden. Als nu Margriete de Hertoginne van Parma dat Regiment der Provincien haest overgheben soude / soo is ghecozen ende geordineert tot dese sake banden Coninck van Spaignent Don Ferdinandus Duc d'Alve / seer erbarc in crijchs saken / kennende doock de Provincien ende der inwoonders humoren / ende manieren

manieren soomen meninde/als die nu lan-
gje te bozen met Kopsen Kaerl in de selve
berkeert hadde. Het welcke als het in deser
manieren besloten was/sa is terfont g. It
einde hoopen. crijchsknechten versamelt
g. Jeweest/daer is dook gheboden alle den
Stadthouder van Napels / Sicilien/
Sardinien/ Mailanen/dat zy alle de oude
garnisonen tot den steden ende sterckten
souden trecken ende in Lombardien senden/
op dat zy nae Nederlandt met Duc d'Albe
souden trecken. Alles bereyt zijnde / is
Duc d'Albe in Italien ghecomen / onder
hem hebbende neghen duysent Spaen-
jaerts orde soldaten / seuen duysent Sa-
bopanen/ende een duysent lichte peerden
Italianen ende ettelicke Cornetten swaer
ghetwapent / alle seer wel toeghrust van
Wapenen. Synen Stadthouder oft Lieu-
tenant was Chiapin, Vitelli, Marquis van
Cetona; ende om de artillerie te verzoegen
was Oberste Gabriel Cerbellon, ende Fa-
bryckmeester Pariotto. Den Hertoghe
van Alba treckt in Julio tot Sabopen/est
is door Bourgondien in het Hertochdom
van Lutsemborgh ghecomen/ alwaer haer
by hem gheboecht hebben de Gaven van
Ladron, Eversteyn ende Schouwenburg; van
de welcke een peder hadde zijn regiment
Ruyters ende voetknechten.

De boornemste Heeren der Provincien/
door des Hertochs comste verbaest zyn-
de/wijsten niet wat raet dat zy boorneme-
lick souden nemen. Want tot dien tijt toe
was niemant soodanich tot Stadthouder
ober de Provincie ghetweest / dan tot Co-
mincklicken bloede/ende die den Coninck
selve oft de bloetvrienden des Coninck be-
staen hadde. Sp raetslaechden derhalven
oft men den Hertoghe van Alba een man
van een wrebelich ghemoet/ende/ghelijck
meest zijn de natueren der Spaignaerdē/
van grooten hoochmoet ende grabitept/est
tot het vaderlant gantsch niet ghenegen/
noch dook van Conincklicken bloede ghe-
spoten met soo veele crijchsholck ontfa-
ghen soude / boornemelick dewijle zy niet
van hem en hadden te hopen / dat eenich-
sins tot het beste ende ten profijte der Pro-
vincien soude schijnen te strecken. Maer/
de Clergie oft Geestelicke anders goet vin-
den de/soo heeft men verdelingshe dese sen-
tentie ghebolcht / datmen de Conincklike
Maajestept in desen deele niet en soude
voorschrijven. Den Hertoghe van Alba hier
en tusschen van dit gheboelen der herten
ende onrechticheyt onder de Staten een
voernich vernomen hebbende haestede hem

meer ende meer na het binnenste van Ne-
derlandt: Ende hem zijn terfont de vooz-
neemste van de Heeren / ende onder haer
oock de Gaven van Egmont ende van
Hoorz / te ghemoet gheghaen; de welcke
hem seer heerlick ontfangen hebbende den
22 Augusti binnen Brussel / waer dat de
Princen haer Hof ghemeenlick houden/ge-
leydt hebben; alwaer de Hertoginne van
Parma den Hertoge / na dat zy hem vrien-
delick ghegoet hadde / in het Paleys ghe-
leydt heeft. Sy heeft hem den staet vane-
Nederlandt verclaert/ heeft vertoont dat
het nu by al nedergehelecht was / ende soo
daer noch niet oberich zy/soeckt hem wijs
te maecten / dat het selve meer met vrien-
delickheyt ende soeticheyt / als met stren-
gicheyt behoort afgelecht te worden. Maer
de Hertoghe van Alba hadde dese opinie
inghedroncken dat hy menide dat de soe-
ticheyt/goedertierenheyt ende toelatinghe-
de oorsake was van alle de beroerten: ende
hieromme dachtte andere wijzen om de Ge-
meente te regeeren. Hy heeft dan zijn be-
bel/d'welck hy hadde vanden Coninc/soo
wel de Hertoginne van Parma/als de an-
dere Heeren Raden ende Staten getoont/
namelick vele heeder ende wijder/als het
ghene dat de Hertoginne van Parma ghe-
hadt hadde. Want in het selve werdt den
Hertoghe van Alba macht gegeven Stad-
houders van Landen ende Steden te stel-
len ende af te stellen ende alle de groote effe-
clepne Steden te stercken/nieuwe Caste-
len / stercken ende bolwercken op te rich-
ten; crijchsknechten aen te nemen ende af-
te dancken; de Rekeninghen vanden Raet/
des Staets / ende vanden Raet van Fi-
nancien te besien. Welck bebel gedrukt de
Hertoghe van Alba ober alle de Provincien
heeft doen den volcke ober al vercondi-
ghen.

Dewijle dese saecken gheschieden / de
Prince van Oranien Wilm van Nassau/
de Gave van Culeburg/Hoochstrate ende
van den Berghe ende andere Edele / waren
alreede tot haer vaderlandt ghetrocken/
om van verre/ende als byten scheuten/
te sien watter geschied soude. De Hertoghe
van Alba van zijn Stadthouderchap ver-
creghen hebbende/ heeft crijchsknechten in
alle de naliggende Steden van Brussel
ghelept / het Regiment van Lombardien
heeft hy binnen Brussel selve ghebracht/
het Neapolitaensche binnen Gendt / van
Ladron tot Andoverpen / ende de andere
verdeelt in de andere Steden ende Cas-
teelen gelept; heeft de afgesette Placcaten
van

van Kaerl de D. ende des Coninc Philips van de Ketterien/verniet: heeft inghestelt eenen nieuwen Raet / de welcke in Franchois Le Conseil des Troubles, in Nederlandts bloet Raet ghenoemt wordet. Dese Raedt bestonde wt twaelf Raetsheeren meest alle byzandelingen. Ober de welcke Johannes Vergas/ president was een Spaignaert / ende den Nederlanders gansch niet aenghenaem / ende wiens yver grooter dan de wetenschap was; ende dit gheschiede alles teghen de gewoonte ende privilegeien der Probin. ten.

Dese dinghen nu alsoo bestelt zijnde/ soo isser een vergaderinghe tot Brussel in het huys van Cullenborgh ghehouden gheweest/ in de welcke / behalven den Prince van Oraengien ende de andere / de welcke wy gheseyt hebben dat verrocken waren de Graven van Hooyn ende Eginondt onder andere oock teghenwoordich zijn gheweest. Die dinghen daer men van delibereeren moeste boorghestelt zijnde / na de t'samen spekinge van ettelicke uren heeft niet de raedt ghemittreert. De andere wech gaende/ heeft den Hertoghe van Alba den Grave van Eginondt / in Coninc name/ bevolen/ dat hy zijn sweert soude afleggen ende hem ghebanghen gheben. De Grave van Hooyn verbaest zijnde door dese onghewoontheyt is in de naeste kamer gheblonden: maer hy oock ghegrepen zijnde/ wordt t' samen met Eginondt/ den Spaignaerts oberghesheben. Hy heeft inne gheropen den Prince van Oraengien, Hoochstrate, Cullenburg ende de andere Heeren wt Nederlandt gheblucht om haer te verandt woorden; ende als zy niet en quamen heeft de selviche verclaert misdaen te hebben teghen de Conincklike Majesteit/ en heeft hare goederen g'jeronfisqueert. De Graven van Hooyn daer nae ende Eginondt / als zy haer sententie wt de bloet raedt gheteghen hadden/ zijn beyde onthalt; ende daer nae oock seer beele andere/ die teghen den Coninck ende de Catholijcke Religie de wapenen ghenomen hadden / ende die in de Predicaten der Ghereformeerde ghetweest waren / oft de Jzdicanten ghescherbericht hadden/ zijn alle/ segghe ik / soo beele als daer ghetegghen worden t' erden / met den doot ghestraft ghetweest.

Woz welcke middelen het gheschiet is dat de Ede. luyden ende andere gheblucht wt den lande ende ghebannen/ hebben begomien haer tot de Zeerooverie te begheben boornemelick op de Zuyder-zee/ ende de schepen / die of nae Amsterdamme oft

Enchusen oft elders van Westen oft Noordenden/ ende de Goster sche steden rijckel: is gheleden na huys quamen / met ghewelt aen te tasten / ende boozt te houden. Dese hadden haren astocht in de Gems/ oft Elbe oft Weser; ende wierden genome wt Water Geusen tot een onderschept van de Bosch Geusen / de welcke in de Boschen roofoen. De boorneemste Lepistieden worden ghenoemt H. Oheim van Henegoutwe/ Ian vanden Broecke van Amsterdamme: Willem de Fiennes, Barthel Enten, Embise de Jonge/ Ruychaver ende andere. Sy gaben wt dat zy Macht ende Auctoritept van den Prince van Oraengien hadden.

De boorzichtighe/ ende die in de Nederlandtsche saecken beter ervaren waren/ rieden den Hertoghe van Alba / dat hy eenighe garnisoenen wt de plaetsen in het midden des landts ghelegghen lichtende zoude brenghen op de Zeeroosten van Hollandt ende Zeelant; want hem meerder perijckel van de Zee / als bant landt nakende was. Maer hy en heeft noyt daer toe comen ghebracht zijn dat hy dat soude doen / het zy dat hy te seer op hem selven betrouwende/ woerdeelde dat de andere/ en boornemelick de inght setene/ sonder eenighe wetenschap vanden crijch spraccken: oft/ dat hy het niet betamelick ghenoech/ noch ober een comende met zijne weerdeicheyt hielde teghen de Zeeroovers / zoo hy die noemde te stryden. Hier en tusschen nochtans heeft hy door brieven den Grave van Bossu/ die doen/ de Prince van Oraengien absent zijnde ende gheblucht / Hollandt regeerde/ doen vermanen/ dat hy dese sake by tijts soude voortomen ende de Zeeroovers badwinghen. Bossu/ de bevelen vanden Hertoghe van Alba verstaen hebende / heeft terijont tot Amsterdamme doen hy een roepen de boorneemste Boornmeesters ende Magistraten der steden/ die aen de Zuyder-zee ghelegghen zijn/ ende heeft met de selve begonten van de heele sake te confereren/ ende te raetslagen wat meest van noode was te doen. Ende ten lesten is besloten dat men twaelf oorloochschepen toeruyten soude / de welcke tot Oberste ende a's tot Admirael souden hebben Franchois van Bossuse/ een m's hem inde oorlooghe ende crijch soo wel te lande als te water wel verstaende. De ghebannene Edelluyden / die noch Zeerooverie pleechden/ dit vernomen hebbende/ zijn toe de Zuyder-zee gheschepen ende hebben haer betreckt in de Gems ghenomen alwaer zy ten lesten van des Admirael's oorlooch

oorlooch schepen den meerderen deel gheslaghen ende berouwen zij. Ende door dese tijdinghe de Grave van Bossu opgeweect zijnde/doet terstont de sake den Hertoghe van Alba aendienen / met eenen daer by voeghende wat nutsicheyt het Vaderlant in toecomenden tijden hier wt te verwachten hadde. Den Hertoghe van Alba / soo blijde eene tijdinghe ontfanghen hebbende hoe wel hy seer verblijt was/ en nu meynde dat de ghebannene eenichsins wtgeroeyt waren ende dat het al ghestilt was/ soo boosfach hy nochtans door gheradighen die niet berg jeefs en waren / dat de andere ghebannene niet stille en souden sijn/ maer dat zy daghelic wat souden aengijpen/ de welcke men sonder seer grote costen niet en soude connen tegenstaen: daeromme heeft hy alle zijne raetslaghen om voortaan gelt te versamelen gewendt. Hy heeft eerst tot Brussel in de vergaderinghe der Staten van elcke provincie den thierenden penninck van alle goederen die berocht souden werden/ den twintichsten van alle andere roerelt. ke/en van alle onroerelike den hoerdesten penninck gheepscht. Van welcken eyfch hy dese redene ghegeven heeft: datter gelt van woode was tot de bescherminghe van de Republijcke ende de Keligie. Dat men het selve van het volck moeste eyfschen. Dat dit soo bequamelic niet en conde gheschieden door den middel van de ghemeyne beden (soo men die pleecht te noemen) het welcke van den Nederlantschen Princen tot noch toe ghebruyckt was gheweest. Want men dickwils ghesien hadde dat de Provincien in foodamighe collectien qualick hadden onderlinghe connen accorderen. Dat Vlaenderen wel plochte het derde part van de heele somme te betalen: Zabant een vierde deel: die van Hollandt het vierde van dat Vlaenderen betaelde; Artops ende Venegoutwe het sefte deel van de schattinghe van Vlaenderen: ende de andere Provincien elck na haer vermogē. Dat in dese versamelingen dickwils grote verschillen opgerefesn zijn/ als elcke provincie claechde dat se meer als de andere beswaert werdt. Dat hem verhalven dit den bequaemsten ende ghereeststen wech te zijn goet dochte/ dat se elck nae de qualiteyt der goederen gheschat souden werden. De Staten desen eyfch gheschoort hebbende/ verbaest zijnde/ na rijpe deliberatie hebben den Hertoghe van Alba den hondertsten penninck van alle goederen aengheboden/ ende ghetoont dat zy den twintich-

tichsten ende thierenden niet en konden gheben. Zy brachten hi tot redene dat hier door allen handel / alle costen ende neeringhen in Nederlandt souden verghaen/ ende in andere landen ghevoert werden: dewijle de waren/ die wt en lande geboert souden werden aldaer beter coop souden zijn. Dat het dan soude ghebeuen dat de naest ghelegene Coninckrijcken ende landen de costenaers ende werckluden wt Nederlandt tot haer souden locken / hetwelcke sonder den sekeren onderganck der Nederlandtsche Provincien niet en conde gheschieden. Den Hertoghe wert door dese redenen niet betoerecht/ zijnen eyfch by tijde ende ontijde drijvende. Die van Brussel daer en tusschen en hebben gheensins de eerste tot dese schattinge willen verstaen. Maer den Hertoghe van Alba / op dat de sake niet te min haer totcompte soude vrijghen heeft door zijnen raet ende van andere Spaenjaerden goet ghevonden de Hollanders booznemelic aen te porren tot dese versamelinghe banden thierenden penninck/ wotende dat zy rijcke waren ende floerende in coopmanschappen / ende te lesten swack ende den strijtsbaer ende dapper int bechten. Verhalven de selve Edicten vernieuwt hebbende/ heeft die aen den Grave van Bossu overghesonden ernstelick bebelende soo wel hem als den Provincialen Raedt/ dat tot Amsterdame binen beerthien daghen ontfangers om den thierenden penninck te ontfanghen ghestelt souden werden: het welck soo het niet en gheschiede ende de bebelen niet volbrachten werden dat zy inde boete van 25000 guldens souden vallen. Bossu heeft de bebelen van den Hertoghe wtgevoert. Maer de Borgmeesters der Stadt ende den heelen Raedt seer becommert door deser sake hebben wel wt de boornaemste Borghers sommighe ghenoeit / die ober dese insamelinghen souden zijn: ende hebben haere namen den Grave overghesonden: maer al soo zy den eedt weygerden te doen/ ende dat de Schepenen de sake niet seer aen en porren/ dewijle zy openlick te kennen gaben dat dit deel eer den Borgmeester toequam: ende dat de Borgmeesters insgheghelijc t selve op de Schepenen schoben/ soo is de sake van daghe te daghe wtgestelt gheweest. Ende terwijle de sake in deser manieren wtgestelt wierdt / ende den boozscheven tijt verstreect/ heeft Bossu de sake den Hertoghe te kennen ghegeven. Den Hertoghe van Alba niet weynich verstoort zijnde beveelt terstont den

De thien-
de pen-
ninck
wort tot
Amster-
dam ge-
eyscht.

Procureur Generael van Hollandt dat hy die van Amsterdamme te recht soude roepen/ende tegen haer procederen ende doen betalen de boete van 25000 guldens. Hy belast insghelijck oock den Provincialen Raedt dat hy teghen de selve in desen deele de sententie wt spreken soude. De Procureur Generael doet het ghene dat hem bevolen was/ende heeft die van Amsterdamme vach ghestelt / op den welcken zy inden Haghe souden verschijnen / om te hooren t'ghene teghen haer gheproponeert soude werden. De voornaemste Steden van Hollandt hadden oock op den selben tijt ghesonden sekere Commissarissen / de welke van de sake neerstelick ondersoekende/hy tijts te kennen souden gheben wat zy oock hadden te verwachten. Als dan die van Amsterdamme (den Advoocaet Trelong hare sake voozstaende) al soo t'haer ende hare saken berdedicht hadden/ dat zy alle meynden dat se behoorden los ende byz van boete te betalen ghesproken te zijn/nochtans soo hebben zy volghende het voorszijft ende bevel van den Hertoghe van Alba/het proces verlozen. Want zy bzeefden allen den Spaensjaert. Daer na de andere steden van Hollant/ de sake aldus verstaen hebbende/ende nu lichtelick door dit exempel van die van Amsterdamme gheleert zijnde/wat van haer hier naer te houden soude zijn / hebben meer ende meer van den Hertoghe van Alba ende van zijne loofse bonden ende onversafelicke giericheyt eenen afschijc beginnen te crijgen/ende by occasie bereyden haer om haer teghen den episch van den selven te stercken ende te beschermen.

Die van Amsterdamme / ghelijck wy gheseyt hebben/door publyjcke oordeel ghecondemneert zijnde de boete te betalen / hebben tot Mechelen by den Hooghen Raedt gheappelleert : maer zy en hebben albaer om haer te berdedighen niet toegelaten comen werden; al hoe wel zy alles daer toe deden/detwijle Duc d'Albe dit by mandement verboden hadde. Merckende dan dat haer het ghene dat recht ende billich was by Duc d'Albe ghetwegghert werd: oock dat die ander stad door nieuwe Edicten aenden Graue van Bossu van den selven Duc d'Albe ghesonden / weder om gequeit wierden/ten eynde dat het inen vanden tjienden priminck door de ghenoeemde bozghers / oft andere / int werck ghelecht soude werden / op vele swaerder straffe dan de eerste / soo zijn zy in verscheyden manieren ghesint ghe-

west : ende den Raedt ende de Bozghemeesters van het selve by de bozghers hier ende daer clagghende / gaben te kennen dat de sake by na verdozben itas/ten frare dat de gantsche stad haer teghen den Hertoghe stelde / de welke / dat recht ende billich was weygherde / als een tyran. Coznelius Daemrodus een bozgher van Amsterdamme / die doen daer teghenwoordich ghewoest is / ende met een coyt begryp / maer niet int licht ghegheben / dese gantsche sake in Nederlandts verbolcht heeft / voecht daer by / dat de bozghers doen hebben bestaen al onder een/ Duc d'Albe te lasteren / hem te beschuldighen als een tyran ende onghelijck doende ; dat oock sommighe wt den Raede ende de voornaemste hebben begonnen de ooghe op den Prince van Oraengien ende op zijn hulpe te slaen / opentlick daer by voegghende dat namelick den tijt getomen was / in den welcken / zy eendzachtelick de wapenen nemende / van het Spaensche jock bequamelick verlost souden comen werden.

Doozder de saken ende manieren van doene van Bossu mishaechden oock seer den Staten van Hollandt ende allen den steden / dat hy de plaetse hebbende van Gouverneur ende daer om een deel van den staet ende de Provincien / nochtans niet op en hielt die van Amsterdamme soo seer te bestraren / ende soo seer te dvinghen tot de insamelinghe : jae dat hy oock selve den Provincialen Raedt daer toe ghebracht hadde / datter tot Collecteurs tot Amsterdamme ghestelt zijn gewoest Reynier Hendricksen / Item Dierick Jan Everfien; ende dit met die conditie / dat de selve insghelijck / sonder vertreck / andere ende meer by haer souden boegen. Het welke oock gheschiet is. Want zy hadden oock noch seshien daer en boven ghecozen van de rijkste ende beste; namelick acht van de Nieuwe Sijde: ende de andere acht van de Oude Sijde. De welke nochtans insghelijck begonnen hebben haer te difficulteren en te soecken te marcken / wtlegginghen ende wtbluchten in de reorden ende oock in het Edict van Duc d'Albe / als oock in de bevelen van Bossu soeckende / om dat de selve dit ampt den Bozghemeesters schenen te bevelen. Maer de Bozghemeesters wierpen dat selve wederom op de Schepenen; tot dat oock ewdelinghe den asbal der steden hier en daer opgeholt is / soo wy te stont hier naer verhalen sullen.

Duc d'Albe
beproe-
deert te-
ghen die
van Am-
sterdam

die van
Amster-
dam ver-
liefen
haer pro-
ces.

Hier en tusschen in de Steden allenthalven van Hollandt ende Zeelandt als men merckte dat de herten van Duc d'Albe van daghe te daghe meer en meer bereyent werden; ende dat oock de boozsichtichste te boozen eenachtsins in haer ghemoet ghevoelden het quaet datter gevolcht is / soo zijnder processien ende bedden van den Provincialen Raedt alomme in de steden / ende insonderheyt tot Amsterdamme gheordonneert gheeweest. Sy hermaenden het volck tot beteringhe des lebens: ende baden oodtmoedelyck God Almachtrich dat hem soude belien het verhardt ende obstinaet herte van Duc d'Albe te vermoyden: ende het selve soude willen maecten ende verleen dat het ver redene ende billichheyt plaetse soude gheben: om dat hy de publiegen der landen niet boeten ghetreden hebbende / in hare plaetse het wtterste recht ende den wille des Coninckly boozbrachte: Alsoo dat oock op den predickstol de Minnebroeders selve booznamelick tot Amsterdamme / teghen Duc d'Albe wtboeren / hem een Tyran ende overtreder noemende.

Het is cluchtrich ende verhalens weerden / het welcke verhaelt de selve Haerodius die het ghesien heeft / ter wijle tusschen Duc d'Albe ende die vander stadt / noch over ende weder van het ontfanghen van den thierenden penninck gepreedeert wierde / dat van de grootste boozghers kinderen plochten wt spel ende joc (t'welcke dickwils ernst mede bracht) haer selven partien te verdichten: van de welcke de eene haer booz Duc d'Albe de andere booz den Prince van Oraengien wtgaf. De ghene die de ghestaltenisse van Duc d'Albe aenghenomen hadde gaf wt Goetten / ende publiceerde met groote strengicheyt dat men den thierenden penninck betalen soude / met wtghereckten arm een papieren bendel aen eenen stock wtstekende / in het welcke thien ringhen gheteekent staende den thierenden penninck te kennen gaben. En als de andere die den name van den Prince van Oraengien boerden / haer gelaten datse niet aller cracht haer teghen dese stelden / soo zijn zy ghecomen tot bechten ende vermaeckelicke scharmutsinghen: jae dickwils tot ernstighe ghebecht wtcomende / sloegen Duc d'Albe in de blucht oft wterpen hem teentmael / als dooz boozspelen / wt het landt.

Ende boozwaer dat soodanighe dū-

ghen niet vergheeffs sountwilen en zijn / leeren oock de Hystorien van boozeden tijden. Ende onder andere en is niet onghelyck / teghene dat Porcopius verhaelt dat ghebeurt is in Samnio / als Pitiges / de Coninck der Gothen / Belisarium te Roome belept hadde: dat namelick ettelicke kinderen van de Samnites / als zy haer Dece in de wepde dzen / wt spel insghelyck twee onder haer ghetozen hebben de wtmeneste in ghestaltenisse des lichaems ende ghedaente: van de welcke zy den eenen Belisarium: den anderen Vitighem noemden: ende dat de selve aen malcanderen ghecomen zijnde / die den name van Pitiges ghecreghen hadde is overtronnen ghetoreit / ende ter aerden gheballen / ende dat de selve aenden naesten boom banden kunderlicken ende onbedachten hoop is ghehangen / ende dat de andere / eenen wolf onbersiens ghesien hebbende / zijn gaen loopen / ende dat alsoo de ghehanghene van zijne medeghesellen verlaten in de pijn ghestorven is: ende dat de Samnites / de sake verstaen hebbende / wel seer boeve gheeweest zijn om het ongeluck des kints / maer dat zy bastelick hebben gheseyt by gissinghe / wt die dinghen de welcke gheschiedt waren / dat Belisarius gantsch soude de overwinninghe hebben.

Op naontrent den selven tijt / hielt hem in Enghelant onder de andere ghebluchte ende ghebannene / Wilm Grave vander Marck die Heere van Lume. Dese verstaende dat de herten byden Zeelanders ende Hollanders om de giericheyt ende hardicheyt van Duc d'Albe / tot nieuwicheden opgherecht waren: dat oock de Spaensche Soldaten ghebroken dooz de wellusten ende leckernien van de langduerighe ruste ende brede / niet min en dochten dan op oozloghe / heeft elders zijne aenslaghen ende booznemen ghewendt. Want het was oock juist doen gheschiet / dat dooz het versoeck van Duc d'Albe by de Coninginne van Enghelant / de selve ghebluchte ende Koobers belast wierden wt de havenen van Enghelant te trecken: soo dan ghedwoonghen zijnde elders haer aboutuere te soecken den eersten Aprilis int jaer dussent byf hondert ende twee en tseventich met beerrich schepen van Doobers seplende / varende naer Enchusen / hebben zy een schip van Antwerpen int ghemoet ghecreghen / comende wt Spaengien met costelicke waren gheladen; ende daer na zijn zy op eenen anderen

De Brie
le wort
ingenom-
men.

Biscaper gheballen: zy hebben beyde dese schepen over wonnen ende genomē. Maer alsoo haer den wint teghen was / soo en hebben zy naer Enchusen niet comen waren: Verhalven zijn zy na het eplant van Booyne de wint haer alsoo voerende ende als met Gades wille / ghevaeren / ende haer anckers wtghetwoopen hebbede / ende haer volck aen landt gheset / hebben inden middernacht die Stadt vanden Bziel bespronghen. De Zuydpoozte der stadt inden brandt gheseken zijnde / ende alle de bozghers loopende om den selven te bluschen / soo hebben zy de pootpoozte inghenomen / ende de stadt in haer ghewelt ghecreghen.

Die boognaemste leptsieden van dit sept waeren / Wilhem die ick ghesepht hebbe Grave van der Marck / Heere van Lume: Wilhem Blops / de Heere Trelon / Heere van Sueten; Lancelot van Bredovode; Barthelmeus van Enten; Jacob Schonewalle; Antemius Wtenhobe; Jacob Cabelfau; Antemius Kepins; Nicolaes Kuphabere beyde van Amsterdamme; Koebolle; Jacob Hennebaert ende andere. Maer datsē de Stadt alsoo in haer ghewelt hadden ghecreghen / soo hebben zy terstont Capiteyn Kepins / Koedeaes toegenaemt / samen met andere in Enghelant weder ghesonden om nieuwe verbullinghe van garnisoenen / bictalte ende andere saken tot de oorloghe nootfakelick by tijts te becomen. Het welck oock metter vaert besoycht is gheweest.

Duc d'Albe hier van de tydinghe ghecreghen hebbende / heeft te spade gheleert hoe qualick dat hy hem selven / den Coninck ende den Vaderlande voorszien hadde / dat hy de Zee-steden versumpit hebbende / de Lantsteden met zijne garnisoenen niet so seer en hadde bewaert / als gequelt. Ewentwel seer cleyn achtende het vermoghen zijnder vanden / heeft den Grave van Bossu met twee baendelen naer den Bziel ghesonden / op dat se de Geusen tot het Eplandt verdoziben souden. Maer die Heere van Lume als hy de schepen van s'Coninc volck ghesien hadde / heeft de zijne belast dat zy haer bereet souden houden / ende is haer te ghemoete ghetrocken. s'Coninc volck door de vymoedicheit der Geusen verbaest zijnde / te rugghe keerende zijn weder aen het vaste landt ghecomen; ende na Dordrecht ghetrocken zijnde / zijn tot de stadt ghesloten gheweest. Bossu Gouverneur van Hollandt / soo ick ghesepht hebbe / ende daer en boven van het sticht van D.

trecht / vreesende dat de Geusen met de selve schalckheyt wel eenighe steden meer soude comen in te nemen / heeft zijn volck na Rotterdam ghelepd / begeerende in de stadt ghelaten te zijn. Het welck hem afgheslaghen zijnde / soo heeft hy ten lesten nauwoelich met grootte moeyte vercregen / dat hy soude passeren / ende zijn volck / met een rot teennimale. Maer de pootzen geopent zijnde de soldaten vertwoedt zijnde dat zy tot de stadt des Coninc / ghesloten wierden / met een ghedrups inloopende hebben eenen van de bozghers inden inganck van de poozte vermoordt ende hebben met eenen de stadt overweldicht / ende veel bozghers schandelick omme gebrocht. Welcke daer by allen niet ghelijcken lof verdient en heeft. Doortwaer de andere steden ende Magistraten van de steden van Zuyt-Hollandt hebben gheenen cleynen haet op Bossu gecreghen / ende het is gheweest soo men pleect hy te segghen / olie in hier.

Want oock die van Vlissinghen soo wel om dese ende andere dinghen als booznamic om het Casteel / het welcke de Spaenjaerden in die stadt hadden begonnen te bouwen / begonsten oock in de trouwe vanden Hertoghe te wanckelen. Duc d'Albe dan heeft den Heere van Bamboys / tot het ghesachte van de Taleins met garnisoen na Middellborgh ghesonden / het welcke vanden Raedt / hoe wel swaerlick ingenomen is gheweest. Een deel van dit garnisoen wierdt by last vanden Hertoghe tot Vlissinghen ghesonden. Maer als hy gheboelde datter een nientoe oorloghe boozhanden was / willende die van Vlissinghen beter versikeren / soo heeft hy zijnen Ingenteur Pacico met acht baendelen voetknechten na Vlissinghen gheschickt. Pacico heeft ghesonden die den Raedt aendien souden dat hy met het garnisoen berecht was / ende met eenen begheerde dat men de soldaten logis besthepen soude. Als dit door de stadt ruychbaer ghewordt was / het volck dat in de kercken was / den dienst en de misse verlatende / tot de welcke zy haer bereydt hadden / is op de merck voor het Stadthuys ghecomen / ende somighe daer toe stokende / heeft met luyder stemmen geroepen: dat zy de Spaenjaerts in de stadt / noch lijden noch gheluchten en couden. Dat den Raedt hem dan soude wachten dat hy gheen garnisoen / sonder de bozghers te vraghen / in de Stadt en soude laten. Ter wijle het volck dit doet op de merck; soo siet men de schepen in de

Die van
Vlissinghen
ten her
garnisoen
van Duc
d'Albe
wt.

welcke

welcke het Garnisoen was/ van verre aencomen. Terstont zijn sy met een groot gedruysch nae de haven gheloopt/ hebben het gheschut gheladen/ het Amontie hups op gheboeken / ende alle soorten van gheveer ende de geschut nae de Haven en mueren tot gebzacht; waer mede sy de aencomende Schepen alsoo hebben ghezooet/ datse te rugge nae Bergen op Zoom zijn ghetrocken. Die Waalen die daer in Garnisoen laghen/bebreest zijnde/ende Vlissinghen verlatende / zijn naer Middelburgh weder ghekeert. Hier en tusschen is Pacico in de stadt van Vlissinghen ghecomen/ meynende dat zijne vaendels inde stadt ghenomen waren. Inghelaten zijnde is terstont ghebanghen ghetweest ende aen een galghe ghehangen/ yoe wel hy sterft riep dat hy den Hebe van Duck d'Albe was.

Den Hertoghe van Alba merckende dat hy aen alle canten in soo vele swartheeden inghetwickelt was/ heeft ernstelick tot de wapenen/ op de welcke hy meest betrouwde/ zijn gemoet gewet. Hy heeft eerst bevolen datmen tot Amsterdamm/ Enchusen ende in andere steden terstont een bloete soude toerusten/ de welcke hy wederomme Wosshupse heeft bevolen. Daer en tusschen de Graue van Bossu hadde ontrent Enchusen soldaten doen versamelen/ oock met dancke van sommighe banden Kaedt van Enchusen/ meynende hier mede Enchusen / soo men seyde/ in ghehoorsachticheyt te houden. Die van Enchusen dese saecke suspect houdende hebben den Admirael Wosshuse/ die aldaer noch met de zijne ghebleven was/ ghezeypen: het groot gheschut van de schepen genomen/ ende haer selven teghen ghewelt voorszien. Terstont daerna Bossu tot Amsterdamme wederghetcomen zijnde woort van de daet van die van Enchusen verwoitricht. Maer hy de sake vermurderende leyde de oorsake op de faute van beyde/ ende meest op den Capiteyn van de schepen / met secker opset; op dat niet misschijne die van Enchusen altee getercht/ boozder getercht souden werde/ oft tot afbal dooz een harder sententie aenghepoort werde. Hy heeft ooc die van Enchusen selve/ die tot Amsterdam/ om de sake booz te stellen ghesonden waeren / hy na op de selve maniere gheandertwoort/ ende dat met een blijde ghelaet ende vriendelicke aensprake/ datter namelick geen swaricheyt en was/ datter alleenelick aen beyde zijden misverstandt was ghetweest. Maer de herten der woornaemte hogghers meer ende meer te-

gen Duck d'Albe ende alle die de zijde van Duck d'Albe volchden verbittert zijnde/ hebben de stadt onder haer gheweldt ghezacht. De Admirael van de blote Wosshuse die zy ghebanghen hielden/ laten zy gaen/ ende jagen alle de crijchlieden wt de stadt nochtans sonder pemant van de contrarie zijde te dooden. Welck ghedaen hebbende/ soo hebben zy terstont ghesonden in den Bziel aen Lume biddede dat hy de bescherminge der stadt aennemen/ ende garnisoen tot ober bloedigher bewaringe toescnden. Het welck hy geerne ghedaen heeft. Daer zijn oock wt het Flic sommige Seuse schepen/ die daer by gheballen op ancker laghen/ met vele buyt gheladen/ t'sander daechs terstont hy der handt ghetweest. Daer waren onder de selve ettelicke voren schepen op seer bequamer tijt aencomende/ nademael die vander stadt Cozen ende hier doen aldermeest van doen hadden. Wt den Bziel zijn ghetcomen niet lange daer na Ruychavere, Cornelis Loof ende Roebolle met hare soldaten. Dietrick Sonop daerna banden Prince van Oranien ghesonden/ is niet alleene oberste van de stadt in den name banden selven Prince/ maer van dese heele contreye vele jaeren daerna ghetweest.

Ende al soo hebben dese drie bande vermaerste Havenen in Nederlandt/ en als de sleutels van Hollandt ende Zeelandt / den Briel, Vlissinghen ende Enchulen, haer boemelick tegen den Spaenjaert gestelt. Deser eyempel hebben terstont gebolcht ten eersten de andere steden van Hollandt/ als Hoorne, Alckmaer, Edam ende Medenblick. Ende daerna als die van Zuidt-Hollandt dit verstaen hebben / soo hebben zy haer oock met de andere terstont bereenicht/ alleene die van Amsterdamme wtghenomen. De welcke al hoe wel zy met den eersten banden Spaenjaert/ om den moepelicken eytsch banden thiende penninc wat verzeemt schenen te zijn / booz nemelick als zy inden Hage te rechte geroepen/ ende daerna tot Maechelen appellerende/ alomme/ Duc d'Albe alsoo willende / haer proces verlozen; pochtans daerna / als nu de nabuertighe steden afgeweken waren ende dat de Papen en Monickē wt hare goederen ende Cloosters ghestelt werden / de welcke booznemelick haren toeblycht tot Amsterdamme hadden/ soo achten zy datse haer aen de zijde van Duc d'Albe ende den Coninck houden moesten/ als van alle vernieuwinghe der religie vzeemdt zijnde. Duc d'Albe oock/ op dat zy ghetrouwewer soude

Die van Enchusen voegen haer by den Prince van Oranien geusen.

De Stede ende Provincien vallen af, behalven Amsterdamm.

souden blijven/haer met vrendelicke brieven aengesproken hebbende / heeft seer gheprezen hare gouste ende volstandicheyt als oock mede haren dienst van ghetrouwicheyt teghen den Coninck altyt betwefen: ende beloofde ernstelick dat hy sulce

der Conincklicher Maajestejt soude aendienen/ende dat dit soude dienen om haer eere ende Privilegien naer maels niet weynich te vermeerderen. By de welcke de president Diglius zijne brieven geboeche hadde het selve ander werf toefegghende.

Een Digressie/

Tot verghelijkinghe deser afwijkinghe der Hollanders van de Spaenjaerden, onder het beleyt vanden Prince van Oraengien; ende de ghene die eertijts gheschiet is, onder het beleydt van **CLAUDIUS CIVILIS**, als de selve Bataviers oft Hollanders gequelt waren met het jock der **ROMEYNEN**, dit **SPAENSCH** niet seer onghelijck.

Ick wil al-hier nochtans van beers ende int booz by gaen / een weynich neerstelick insien de oude ende eerste eeuwe deses volcx/ende daer wt als een beels deses tijden booz ooghen stellen. Want oock de Bataviers eertijts bontghenooten ende ghetrouwe den Romeynen/daer naer door de al te hooberdighe heerschappie der selver/ende die al te groote giericheydt ende moertwillicheydt der Lantboochden ende Stadthouders tot afbal betweecht zijnde/hebben de wapene niet soo seer tegen het Rijkke/als tegen de Stadthouders des Rijkx/en de Roomsche rijcksknechte aengenome/**CLAUDIUS CIVILIS** een Batavier hē houdende als Leptsman van zijne Lantsteden/ghesproten wt boozouders Hoochduptschen ende Gatten vermaert ende wtneemende / ghelijck Cornelius Tacitus met vele woorden verhaelt/de welcke ick t erstont / ten deele/hier by voeghen sal. In welcke verhael niet alleen een ghelijcke sake met dese van de Hollanders ende by na de selven ende ghelijcken staet der republijcke bemerckt woordt/maer oock het volck / ende den Leptsman van den selven oorspronck ende maeghschap. Want de Oorsake was tribuut ende keuren tegen het recht ende de maniere des volcx al te swaer: waer by dat oock quamen injurien / overdaet ende giericheyt soo wel van de Stadthouders als van hare dienaers / ende andere quaden der dienstbaerheyt. Het volck waeren Bataviers nu Hollanders ghewent/een volck oock doen/soo Tacitus bekent / van lasten ende schattinghen by ende vrank/Bontghenooten ende helpers des Rijkx:

ende nochtans niet berheert noch door de rijckdommen noch door macht des selbes soodanighe prerogativen hebbende als wy heden noemen Privilegien, rechten, ende vryheden. Den Leptsman ten lesten **CIVILIS**, ghelijck **DE PRINCE VAN ORAENGIEN**, maghe der Nabuerighe Princen van Hoochduptsant/namelic wt den Gatten ghesproten. De Misdaet was rebelle/maer balschelick aenghetegen. Om welckers oorsake nochtans Iulius Paulus de broeder van den selven **CIVILIS**, van **Fontoio Capitone** besaemt met de leelicheyt van giericheyt ende oncuyscheyt, gedoodt is gheboeest: **CIVILIS** selve met ketenen ghebonden: de welcke daer na tot **Peronem** ghesonden/ende van **Galba** by ghesproken/is wederom onder **Ditello** in perijckel gheromen / den leger begeerende zijne straffe: soo dat wy in een claeer beelde aenschouwen ende dese ende de oude republijcke der Bataviers: ende booznelick den **PRINCE VAN ORAENGIEN** insgelijcx van **Duc d'Albe** beschuldiche van crimen **Lae Maajestatis**: zijne goederen ende possessien gheconfisqueert: zijnen soone in **Spaengien** ghevangen gelepdt: ter wijle hy als het nakende tempeest bliedende de banden ende seer elendighe doot van zijne beminde ende bloetvrienden den **Erabe** van **Boozin** ende **Egmont** van verre siet. Hier wt hebben z beyde occasie gheladit om de wapenen aente nemen: de welcke nochtans alsoo aenghenomen zijn: dat **Civilis** de boornaemste des volcx by een gheroeven hebbende/booz al de werelt protesteerde de selve ghenomen te zijn teghen de Romeynen en
niet

niet tegen het Rijkke; Ende de Prince met betwillinge der Staten tot de wapenen getreden seude de selbige tegen de Spaengierden/niet tegen den Coninck te voeren. Want van Civilis schijft Tacitus aldus: Maer Civilis veer boven der Barbaren ghewoonte, cloeck van verstande, op dat men hem niet en soude teghen zijn als vyandt, indien hy op entlick van de Romeynen afghevallen hadde, heeft de vrientchap van Vespasianus ende ooc de gonste der partijen voorghendt. Van den Prince van Oraegen in sghelijck/ende van zijne oude eerbiedinge alijt tegen den Coninc van Spaengien is de sake ende de historie soo ver schijdtse noch is in de herten van allen / dat niet alleene hem / maer oock den Coninck van Spaengien den edt werdt ghedaen als daer crijtskuechten aenghenomen twerden; tot dat by den Staten anders/ende dat om seer gewichtige oorzaken / is besloten gheweest. Maer wy moeten nu hier by stellen Taciti woorden selve / soo herte als die verhalen met een gheduerich vervolch de begunstelen van dese Batavische oorloge tegen de Romeynen / ghelijck wy te kennen ghescheven hebben een weynich wijtloopich; op dat de sake ende dese Verghelijkinghe, die wy angeroert hebben claerder werde.

De vwoerden van Cornelius Tacitus vanden afval Claudij CIVILIS ende der Bataviers van de Romeynen.

DE Bataviers, soo langhe als zy over den Rhijn woonden, een deel der Catten, door inwendige seditie verdreven zijnde, hebben de wterste deelen van de culste van Gallia die sonder inwoonders waren, ende met eenen het eylant tusschen de ondiepten ghelegen inghenomen; welcke de groote Zee van vooren de Ribiëre de Rijn vā achter/en de zijde romtont loopt. Geen sijn dooz de rijkdommen der Romeynen / overmits groote verbinctissen becheert/verschaffen alleen den Roomse Rijkke mannen ende it apenen; terstont daer nae is vermeerdert dooz Zittannien haer loff / daer Wenden crijtskuechten over ghesonden hebbeende / de welcke / na het oude ghebruyck / de edelste der Lantsaten regeerden. Daer waeren oock te huys totgelefen Kupters / die dooz een seker maniere van stemmen haere wapenen ende peerden vast houdende /

met heele henden dooz den Rhijn byactken. Julius Paulus ende Claudius Civilis wt Conincklicken geslachte/gingen de andere verre te hoven. Fontelius Capito heeft Paulum onder de valsche beschuldinge van rebellie gedoodt. Civilis is met ketenen gebonden gheweest / ghesonden tot Perorende van Galba by gesproken / onder Vitellius comt hy weder in perijckel / den heylegher zijne straffe eyghende. Hier van zijn ontstaan de oorzaken der gram schappen / ende hope wt onse seplen. Maer Civilis veer boven der ghewoonte / cloeck van verstande / Sertorius ofte Hannibal in maniere des aengesichts ghelijck / op dat men hem niet en soude teghenstaen als een vyant / indien hy openlick van de Romeynen afghevallen hadde / heeft oock de vrientchap van Vespasianus ende de gonste van de partijen voorghendt / ende aen hem ghesonden de bueben van Primus Antonius / by de welcke hy belast wierde aste keeren de hulpen van de wonghe nooten ontboden van Vitellius / ende onder den dectmantel banden opzoet van Duytslandt / de Agioenen te heude etc. Civilis dan vast voorgenomen hebbeende af te vallen / zijnen innerlijcken raede daer en tusschen verbergende / als die de reste wt de wcompste soude oordeelen / heeft de saken op dese maniere begonnen te veranderen. De jonge jeucht der Batavieren wiert by laste van Vitellius tot monstering geroepē / de welcke van naturen swaer zijnde / bestwaerden de dienaers met gerichept ende overdadichept / tamen soeckende oude ofte swacke mannen die zy om gelt daer nae by lieten / weder om onnauwbare / maer van acnsienelike ghestalte (want zy / den meerderen deel van jonckis op schoon ende hooch op schietende zijn) werden tot oncerbaerhept getrocken / waer ober den haet ende ander antheus van seditie / hebben daer toe de sake gebracht dat zy de keure ende monsteringe wepgherden. Civilis als hy siet dat de boornaemste des volcx / en de vriedichste der gemeyne luden / die hy onder het preterit van een bancket in het Schacker bosch geroepen hadde / als hy siet dat zy dooz den nacht en blyschap verwerme waeren / beginnende van den lof ende eere des volcx / verhaelt de injurien ende vercrachtinghen / ende de andere swaericheden der diensbaerhept / datter geen soctereyt en was / als certijts maer dat zy als slaven gehouden werden / dat den

Stadshouder quam met een seer swaere
 syppe / ende met een trotse heerschappie /
 dat zy oberghelievert werden den Bebel-
 heberen ende Hoofstleden / de welke na
 dat zy met goet en bloet verfaet hebben /
 datse berandert werdt / en datter nieuwe
 bonden / ende verschepden namen van
 rooben gheprackit seert werden. Datter
 een monsteringe voor handen was / door
 de welke de kinderen vade ouders / broe-
 ders van broeders als voor het leste ghe-
 schepden souden werden. Dat de saecke
 der Komepnen noyt meer onder de voet
 en was ghetweest / ende dat in den garni-
 soenen niet en was als byt ende oude
 lieden; dat zy alleenlick de oogen ophef-
 fen souden / ende dat zy niet en souden
 breefen de pdele namen der Legioenen /
 dat zy hadden macht van voetknechten
 en Ruyters / de Hoofdruysche tot bloet-
 vrienden / de Gallos het selve begeerden
 dat oock r selfs den Komepnen die dool-
 ge niet onaengenaem en soude zijn / wel-
 kers twijfelachtighe fortune zy Despassi-
 ano wijten souden / dat men gern redene
 en gaf vā victorie. Met groote vereeninge
 ghehoort zijnde hy bedwingtse alle met een
 barbarische wijze ende haer gewoonlijc-
 ke versterkingen. Daer zijnder gesonden
 ghetweest tot de Caninesaten / die haer met
 faet en daet hier hy souden boegen. Dat
 volck behoont een deel des Plants in
 afromste / tale / vromichest den Satabiers
 gelijc / in menichye alleen geringer. Ter-
 stont heeft hy door secrete boden aenghe-
 lockt de Byzantische garnisoenen / we-
 sende benden der Satabiers. Daer was
 onder de Caninesaten eenen Byzintio van
 trotse stoutheyt / van wt nemende edel-
 heyt van geslachte / zijn vader vele vrant-
 licke daden bestaen hebbende / hadde son-
 der ghestraft te zijn / den spot vande Ca-
 jaensche rochten belacht. Derhalben o-
 vermits hy van een rebelle familie was /
 heeft haer wel aenghestaen. Ende gheset
 zijnde op eenen schilt / ende nae de vijf-
 des volc geschut met de schouderen der
 gener die hem ondersteunden / wordt tot
 Oberste gerozen. Ende terstont de Grie-
 sen (het is een volck ober den Rhijn) ont-
 boden hebbende / breeckt hy in de winter-
 legers daer twee regimenten lagen niet
 verre vanden Oceane.

Hy laet ons weder comen tot ons pro-
 pooft. Die van Amsterdamme dan eens
 ende bastelick voorgenomen hebbende van
 Dur d'Albe ende de Spaengiaerden geen-
 s ins af te ballen / ter beghreueren ende met

rade vande 36 hebben tot het midden van De toe-
 de hare twee vaendels gheordineert / de rustinge
 welke na de wijze van de crijchs vaen- van die
 dels de stad souden dienen. Van het een van Am-
 van dese vaendels is tot Hoofstman ende sterdana
 Capiteyn vercozt Willem Langius scher- om haer
 mer; ende hem is tot Vaendlich gegheven te be-
 Cornelis Hendricksen een Borghemeesters schernae.
 soot: Ober het andere is Oberste geweest
 Wolfaert Michiels soot / met den Vaen-
 dlich Maert van Diemen. In peder vaen-
 del hebbender metten eersten twee hōdert
 gedient; ende die zijn daer na tot by hon-
 dert geworzen. Sy hebben hare betalinge
 alle maenden ontfangen tot de Chrezoie.
 De wapenē en crijchs instrumenten wort
 haer tot het Wosshups der stad ghegeven.
 Onder dese diende niet alleene tot den ge-
 mepnen hoop der boggers / Sackdragers /
 Arbeiders / Boorschupners / Schuytboer-
 ders / ende diergelijcke wercluyden / maer
 oock sommighe van de boornaemste ende
 geen cleyn ghetal van jonge lieden van de
 beste selve ende van rijcke borghers. De
 discipline slozerde onder haer / ende had-
 den vele oefeninghen inden crijchsfaecken.
 Waer tot zy oock dickwils byme daden
 gedaen hebben. Ende ten lesten beneffens
 dese twee vaendels / soo hebben daer en bo-
 ven de Borghemeesters noch 900 ghetwa-
 pendende mannen tot de boggers hy gedaen /
 in negē vaendels berdeplēt. Van welke een
 peder vaendel hadde zijnen Capiteyn: en
 elc vaendel was elcke nacht de wacht der
 stad bebolen. Ende met dit garnisoen
 toonden zy dat zy bereyt waren te bescher-
 men met groote couragie / haer selven ende
 hare stad ende de oude oefeninghe van
 politie ende Religie / teghen alle ghetwelc
 dat haer soude moghen obercomen.

Ter wijle dat dese dinghen geschieden
 soo is belast sommighe die verdacht warē
 hy den Magistraet tot de stad te gaen: de
 andere niet teenemaal suspect / nochtang
 van twijfelachtighen same / zijn belast de
 wapenen af te leggē; ende den selven wa-
 ren alle Collegien ende vergaderinghen
 verboden. Ende daer en ontback niet een
 ghetal der ghegener die in hare plaetse qua-
 men / namelick een groot volck van Mo-
 nicken van alle canten tot den steden / die
 afgheballen waren / hier boornemelick ha-
 ren toelucht nemende: den welken bep-
 de plaetsen ende gunst / soo wy terstont
 aenghetwesen hebben / mildelijc verleent
 werde.

Lume niet teghenstaende / heeft groote
 neerstichpe ghedaen om haer oock te gen
 haren

Haeren danck tot oberghebingshe ende tot het exempel van de andere steden van Hollandt te trecken. Ten eersten brieven sendende van Leyden by eenen Heraut/ heeft begonnen haere herten te ondertasten. En men meende dat dien brief booznemelick dooz den raedt vanden Prince van Oraengien gheconcipteert was; als die insonderheyt berstont hoe bele aen Amsterdamme ghelegghen was. De copie van desen brief is by Haemrodium in Nederduyts; van den welcke dit by na de somme ende sin was: Dat het ghevensins den seer boozsichtrighen ende eerbaren Magistraet der stad ontbekent en was / met wat ghewelt ende violentie/tyrannie/rooben ende moorden; tribuyten ende onghetwoone exaction Duc d'Albe/om het seer lieve Vaderlant onder het wterste ende droebe jod der dienstbaerheyt ghebracht/boozts tot zijner ende der Spaengiaerden wille te brenghen / tot noch toe hadde met ghewelt boozt gegaen ende noch als dooz het inghetwant des vaderlandes noch booztgaet te rooben; ende dat hy daeromme ghedwongen/ openbaer ghewelt daer teghen hadde gestelt/ dat hy crijshvolck teghen hem ende de Spaengiaerden aengheboert hadde; ende dat met Godes hulpe/ gantsch Hollandt/ wtgenomē Amsterdam/ nu onder de bescherminge vā de Prince van Oraengie hare onide Stadt/ houder en Gouverneur van selfs en bywillichlic overgegheben hebben: ende dat hy niet anders en wenschte / dan dat het Vaderlandt welbare/ ende dat den bozgeren in plaetse van een seer droebe dienstbaerheyt de ghewenschte bysheyt/ ende de oude privilegien ende bysheden gerestitueert worden: ende daerom detwyle hy noch niet wiste hoe zy doock ghestint waren / dat hy inden name des seer doozluchtighen Prince van Oraengien begeert ende bidt/ dat zy terstont souden willen verclaren haer gheboelen/ ende wat hy hadde te verwachten.

Als den Raedt op desen brief niet met allen en antwoorde / heeft hy verscheyden listen op de stad gelept/ ende heeft tot twee repfen/maer te vergeefs ghepoocht die te belegeren: Hy hadde wel inghenomen inde eerste aencompste de boozstadt van de Keguliers pooze en de crijshknechten hielden alle de hoeben: ende tunnen/opgetwoopen hebbende oock aen de selbe zyde/ by na onder de ooghen der stad/ een seer getoelich volwerck. Maer dooz eenen wtbal ofte twee van die vander stad/ zyn zy ghedwonghen ghetweest te rugghe te keeren

ende de sterckte op die plaetse ghemaekte te verlaten/ niet toepinge van de hare achter ghelaten hebbende. Al hoe wel zy daer en tusschen geene cleynne schaden die vander stad aengedaen en hebben. Want oft de vyant/ oft de bozghers selbe hebben alenthalben met vier ende sweert afghetwozen de boozstadt die ick gheseyt hebbe/ ende allomme de hoeben. Ende hier verdruben zijnde/ hebben haren leggher ober de Amstel beginnen te legghen/ ende S. Antonis pooze ende de havene schepen te quellen. Daer waeren aen dese zyde vander stad/ ober t'groote Hæck / ettelicke wooninghen in de welcke de vyandt booznemelick zijnen toeblycht hadde; de welcke als die vander stad soecken te verdelghen ende met vierballen van berre tot de stad aen te steken/ het vier/ den wint also waepende/ heeft de schuerē/ die na by waren alle te maelt besprongē ende verbrant: ende dooz die occasie ende het toedoen der vyanden indē Wael/ (het welc een reede is van de oberwinterende schepē) is het vier in een van de groote schepen vock ghetwozen gheweest / ende dooz dien brandt zyn daer en hoben veertich Schepen aldaer verbrant.

Hier naer is de Grabe van Bossu met 3 vaendelen crijshknechten die van Amsterdamme te hulpe ghecomen. De welcke als zy het volck van Lume zeer quelden ende met gheduerighe wtballen de belegghers vermoeyden/ zijnen leger ophzekende/ heeft de stad verlaten: ende dat noch tans met geen cleynne schade der bozghers ende inwoonders. Want; hy heeft soo de Cloosters als de huysen by de stad vier daer in werpende/ waer hy getonnē heeft verbrant: heeft alle het veer wech ghedreven/ ende dat hy niet wech drijben en conde heeft hy doen verdrincken: heeft oock eenighe vande bozghers die hy ghecreghen hadde/ ghelijck hy van wtredē ende van moetwillighen gemoede was/ aen galgen doen hanghen. Hy dede oock allomme de maere stropen / datter seer veele onder die vander stad waren/ die hem gunstich waren ende die het met hem hielden: wel weterende dat dit beroerte soude veroorzacken booznemelick by den Magistraet/ die alle sekere dinghen vreef de / ende verdacht hielt. Verhalben al hoe wel die van den Raet wel wisten dat dit van Lume met sekere opset ghestroept wierdt / nochtans Aelbrecht Marcks ende Pieter Pietersoon hebben booznemelick op hare authoriteyt seer veele bozghers/ welckers namen aen-

Den Legher van Lume brect op.

Brieven van Lume aen die van Amsterdam.

Amsterdam beleghert.

gebrocht waren / terstont tot de stad doen
verrekenen.

De Prince van Oraengien/die met zij-
nen boornaemsten heyliger ontrent Vene-
goutwe nu noch lach / als hy vernomen
hadde dat zijne krijshknechten die in Hol-
landt waren/de kercken / Cloosters ende
Cloosterlieden quelden ende verwoesten/
ende allomme berouwen: ende dat dit seer
beele een erghernisse was/die anders Duc
d'Albe haetten / ende aldermeest die van
Amsterdam ende die van Utrecht; heeft
hy een Edict openlick doen publiceren/
dat zy niemant toe oorzaecke van de
Religie moepelick en souden zijn. Maer
dit is te late ghepubliceert gheweest / de
herten van die van Amsterdam boozne-
melick verhardt zijnde.

De Prince van Oraengien daer nae
Berghen in Venegoutwe verlaeten heb-
bende / heeft zijnen broeder Lodewijck/
ende den Franchoisen / die daer in gar-
nisoene laegghen doen vertwittighen wat-
ter tot noch toe ghepasseert was: dat de
stad van soo nauwe belegheringhe niet
ontset en conde werden / dat zy haer
nae eenen storm oft twee opgehoben sou-
den ende haer leuen salveren. De Prin-
ce van Oraengien dan met alle zijn leghe-
nae Marchelen getrocken zijnde/heeft daer
een wijle tijt stille gheleghen. Van daer
naer den Rhijn geroeyt / heeft hy Orsoy zij-
nen leghe overgheboert ende afghedanckt
niet sonder seer groot perijckel zijns lebens
dewijle hy zijne soldaten geene besoldinge/
banden Fransoisen verlaten zijnde/betae-
len en conde. Ten lesten nochtans / met
biddē ende alle belosten die hy conde / heeft
hy haer ghepaert/ende van hem gesonden.
Hy selfs is by rade ende ter begeerten der
Kegeerders / ende van alle liefhebbers des
Vaderlands / in Hollandt / en eerst tot Enc-
husen / ende van daer nae Delft ghereyft.

Duc d'Albe nae het vertreck van den
Prince van Oraengien de stad van Ber-
gen in Venegoutwe getregen hebbende / en
geheel Nederlant/wtgenomen de Hollan-
ders ende Zeelanders / die wy geseyt heb-
ben datse afgeballen waren/ende daer en
hoben ettelicke steden van Gelderlandt en
Vrieslant/bevredicht ende onder zijne ghe-
hoorzamheyt hebbende/heeft hy begonnen
raetslagen te houden om die oock onder zij-
ne macht te brengen. Hy treckt dan met
zijnen gantschen leger nae Lupr: van daer
met den stroef van de riviere is hy door de
stad van Ruermunde / doen van het gar-
nisoen banden Prince van Oraengien ver-

laten/ontrent het beginfel van October in
Gelderlant haestelick getrocken. Op wel-
ke reyse hy den meesten deel van zijne Kup-
ters afghedanckt heeft: eensdeels om dat in
die plaetsen/tot de welcke hy trock/hy die
niet oft wepnich conde gebuycken: ten an-
deren om dat de Kupfers merder schaden
den volcke/als de voeckknechten plegen aen
te doen. Op de selve reyse zijn wtbele steden
Ghesanten tot hem ghecomen/om haer te
ontschuldigen ende vergiffenisse van hare
rebellie te bidden. Ten lesten is hy den 26
Octobris tot Nimmege ghecomen / om al-
daer te overwinteren. Hier heeft hy Adolph
Vertoge van Holsaet met krijshknechten/
oor Eric van Brunswijck met zijne ruyterse
afgedanct. Terstot daer na heeft hy ettelic-
ke wtgelesen regimentē Kupters en voek-
knechten van Nimmege nae Zutphen be-
last te gaen/om de selve de welke onlancx
van de ghebannene Geusen inghenomen
was geweest/te beleggen. Dese stad is ge-
legen aenden wtersten ende Noorderschen
arm bandē Rhijn/die men nu d'Isel noēt;
gebout tot in een boeckachtige plaetse ende
landoutwe van benen/waer van sy ooc den
naem getregen heeft. Om dese maraschen
ende de booz hy loopende Isel / s. h. en dese
stad swaer om in te nemen/jae om aen te
comen; maer dewijle het doen seer coudt
was (want het was November) ende dat
de maraschen ende alle de grachten toege-
brosen enen toeganck tot de stad den sol-
daten van Duc d'Albe oft des Coninck
gaben / soo isser eenen cleppen aenbal ghe-
schiecht. Het welck als de Bozgers merck-
ten/van de welcke de sommighe Geusen/
sommighe Papisten waren / hebben zy on-
derlinghe begunnen ontens te zijn: eenige
houdende datmen den storm soude ver-
wachten: eenige datmen de Spaenjaerden
in laten soude. Door welke oneenichheyt
van ghemoeden het ghebeurt is / dat ter-
stont/de poorten gheopent zijnde/zy inghe-
laten werden. Als zy inghelaten waren is
haer de stad ten buyte ghegheven. Sy
hebben woertheyt bedreben ten eersten te-
ghen de ghene die haer te ghemoedt qua-
men/en de ghemeyne schare: terstont daer
na zijnder ooc over de hiffhondert bozgers
met tweede straffe gesangen oft verdronc-
ken tot een eyndel ende schick van het
hy gelegene landt. En boozwaer dese aen-
merckinge van eens anders perijckel heeft
soo grooten schijc gemaect dooz Oberijssel
en Vrieslant/dat de steden in die lantstrecke
de welcke haer met den Grabe van den
Berge geboecht hadden Deventer / Swol /
Campen /

Duc
d'Alve
treckt na
Gelder-
landt en
Hollandt.

De Prin-
ce comt
in Hol-
landt.

Zutpha
in geno-
men en
de de
moort
aldaer.

Campen / Harderwÿck haer garnisoen wech ghesonden hebben / ende haer in versekertheyt ghegheben / ende zijn met Duc d'Albe gereconcilieert. Die van Amerfoort soo wel die vander stadt als het garnisoen Geusen zijnde / dit geruchte verstaen hebbende / zijn ter middernacht / ende inde seer scherpen winter door den arm van de Zuyder-zee de welcke toeghebofen was tot de Noort-Hollanders geblucht. De Papisten ende de andere / die in de stadt ghebleven waren / tot Vrecht ghegaen zijnde hebben de sleutels aen den Graue van Vossu den Stadhouder gegeven / ende om zijne hulpe gebieden: de welcke crÿschvolck by een bergadert hebbende is naer Amerfoort gegaen / en heeft daer garnisoen ingebrachte.

Duc d'Albe als hy verstant dat het hen alles naer zijnen wensch gheluckte ende dat het alderwreedste ende strijdbaarste volck onder de Nederlanders / naemlick de Sicambri ende Salp ofte Sallanders de welcke heden/daechs Geldersche ende Oberijsselsche ghenoeit worden / haer overghegheben hadden / heeft alle den leger ende de gereetschap der oorloghe zijnen soone Frederico overgegehen. Want hy en achte niet dat zijne tegenwoordicheit seer van noode was om de andere te bedwingen namelick de binnenste Hollanders / als een volck dat gantsch niet strijbaer en was / en dat doen tachtentich jaer tot ruste ende alleene om rijckdominen te versamelen ghewent was / geene oorlogen verstonde. Hy en twÿfelde van niet / of i oock de selve en souden haer selven en hare steden in de macht zijns soons met haren wille overgheben; voornemelic dewijle de Borgemeester van Amsterdam Pieter Pietersen, soo Daemrodus aengetreckent heeft / den Hertoge in ernst gesent hadde / datter niet een stadt en soude zijn / in de heele streke van Hollandt / die der Spaengiaerden aencompste soude derben en regen zijn. Maer de saecken zijn verre anders wtgeballen als den Spaengiaerden wijs was gemaeckt: ende Holophernes is gevallen door een woutwelicke ende swacke hant / so het spreecwoort luyt. Seker Dares heeft Entellum ghebonden ghadr: en men ma. h metter waerheyt seggen dat doen Duc d'Albe den Leeuw die nu lange van alle soore van strijden ledich getweest was tot nieuwe crachten door de geheugenisse der oude victozien als te bergaderen opghetweckt heeft.

Na dese dingen is den heelen leger van Duc d'Albe tot Amerfoort / daer wy nu gesproken hebben / ontrent het eynde van

November gecomen / en ban daer na Paerden de Hoofstade van Goeplant gecomen / een mijle van Naupen / van Amsterdam ontrent dÿz mijlen gelegd. Dese stadt was de eerste die hem boozquam onder de stede van Hollandt van dat quartier: en en hadde noch niet hercreghen vergiffnisse van haren afval / hoe wel dat het wepnich te groot getwelt sterck was / om dat het garnisoen / van het welcke dit stedeken onder de gehoozaemheyt vande Prince van Oraengien gehouden wiert / sulcx verhoort hadde. Don Frederico hier door verhoort zijnde is dertwaer ts getrocken / boozgefondent hebbende met den Vezleggher Juliano de Komero. Als hy by de stadt quam / soo zijt hem de Schepenen ende Borgemeesters te gmoete gecomen oodmoedelic vergiffnisse begeerende / ende de stadt ende haer ende alle dingen der selver in zijne bescherminge bebelende / ende haer excuserende / dat zy dat niet eer en hebben comen doen / belet namelick van het garnisoen der Geusen / die doen juyt wt der stadt getrocken waren. Julianus belast haer leden wederom dat zy terstont naer de stadt wederkeren souden / ende dat zy alles om den leggher te ontfanghen ende te spÿsen ghereet souden houden: dat hy wel haer niet en conde teenemael onghetraschep harer misdaet beloben / dat zy nochtans meer gratie souden proeben / dan zy oft hoopten oft verdienden. Dese andewoorde ghecreghent hebbende / haesten zy haer naer huys / om neerstelick te doen t gene haer belast was. Verstont daer nae de Spaengiaerden aencomende soo tracteerden zy die elck nae zÿn vermoghen inet spÿse ende danc / ende onthaelden seer wel. Het welck gheschiet zijnde / Don Frederico / hy eers gherodepen hebbende de Capiteynen ende Crÿsichs Oberste / heeft begomen te tractslaghen / ende allenthalben de stadt ontte gaen. Ende daer is op het leste besloten dat alle de bozghers souden bergaderen op een plaetse / om de Conincklike Majesteit mentuen eedt te doen. Als nu Don Frederico daer na gebootschapt was dat den meerder deel der bozgheren (wtgenomen wepnighe / die den Spaengiaert mistroutwende haer verbozghen hadden) inde capelle van het Gasthuys / oft soo andere schÿben in het waerhuys versamelt waren: so heeft hy zijne Spaengiaerts bevel gegeven eerst de stadt te plonderen / en daerna de bozgers alle tesamen omme te brengen / en het heele Gasthuys en de stadt aen 4 zÿden in vÿde te strecken. Het welcke vande

Moort
vā Naect
den.

Spaengiaerden blytichlick ende ghetroou-
welick volbrucht is gheweest. Want beyde
de onnoofsele ende de beschuldichde zijn al-
le met eenen onderghanch omghetomen:
oudt ende jonck / marmen ende bzoutwen:
van de welke den meerderen deel eerst
zijn gheschoffiert gheweest / ende daer nae
ghehanghen oft met den sweerde en bier
omghebracht. Lambertus Hortensius van
Monfort / een vermaert Historischijver / nu
ek seer bedacht man / is gespaert geweest /
ende dat ter begeerten vanden Graue van
Wosfurd / de welcke nochtans eerst hadde ge-
sten zijnen sone van eenen Spaengiaert
vermoorden. Ic hebbe verstaen van man-
nen die van de saecken ende schyften van
Hortensius wel toeten / dat de selve ghe-
schreven heeft / hoe wel hy seer bedacht
was / ende tot een eeuwighe ghedachtenis-
se der naecomelingen naghelaten des en
moort; de welcke dit oock daer by sepden /
dat dit were noch bewaert wordt / oft veel
eer besloten ghehouden by de sommighe;
maer voornemelic tweerdich / als van een-
nen die het selve ghesien heeft gheschreven
in het licht te comen.

Door dit woerd exempel hebben zy ge-
woilt dat eenichsing den anderen soude te
kennen ghegheven werden / wat zy oock
hadden te verwachten / soo zy niet by tijts
haer selven bedenckende / haer selven ende
hare steden sonder eenich vertrec ende wt-
stel aen Duc d'Albe ober en gaven. Maer
soo verre is het van daer / dat de Holladers
hier door verschuyckt / oft betweecht zijn ge-
weest om haer ober te gheven / ende voornemelic
die van Haerlem die daer na den
eersten aenstoot hadden te verwachten /
dat zy meer ende meer dese moort van die
van Haerden ghehoort hebbende / het mis-
betrouwen toeghenomen hebbende / ende
de herten verhardt zijnde om volstandich-
licker reghen te staen ontfteken zijn ghe-
weest.

Als nu dese dinghen tot Haerden ghe-
schieden / soo hebben die van Amsterdam
me door Gesauten Don Frederico te ken-
nen ghegheven / dat zy noyt met de rebel-
len ende steden die afgheveken waren een-
nighe ghemeynschap en hadden ghehadt /
maer dat zy gheduerich in de ghetroou-
heyt ende in den dienst der Conincklicker
Majesteit ghebleven waren ende voorts
tot den lesten toe souden blijven: seer bege-
rende dat hy ooc alsoo van haer wilde ge-
hoelen en de niet anders dupden. Sp ver-
toonde: Gaer en boben dat den Heer va-
der des selven Frederico namelic Duc

d'Albe / nu voor eenighen tijt geleden haer
met verseghele brieven bastelick toeghe-
seyt ende beloof hadde dat geen vreemde
garnisoen in de stadt gelaten en soude wer-
den / dat zy hem oock daerom wel willen
ghebeden hebben / dat de voetknechten est
ruyters die voor Haerlem souden trecken
om legheer te slaen / by het bezijp der stadt
door S'herrenstrate souden ghelept wer-
den / maer hy selve met zijne Hobelingen
ende alle zijnen troep soude by inde stadt
comen / dat zy hem na haer vermogen sul-
len ontfanghen ende herberghen verlee-
nen: zy sepden daer ten lesten noch by dat
zy geerne sullen toelaten dat de artillerie
ende het gheschut door de stadt sal geboert
worden / dewijle dat buyten der stadt / om
de leegicheyt des grondts / selve geensing
en conde gheschieden. Don Frederico ins-
ghelijcx hare ghetroouicheyt ende gonste
seer prijende / sepdet dat hy haer ernstlick
by de Conincklike Majesteit recomman-
deren soude.

Het was op dien tijt des jaers alreede
scherpen winter: ende na dat die moort tot
Haerden volbracht was / soo is soo leelick
een tempeest van winden ende slach: rege-
nen opgherefen / datse alle couragie den
Spaengiaerden naer Haerlem / door de o-
pene velden / (die alreede te boozen van de
Geusen van hutten allomme ontbloot
waren) treckende / als door eenen blyem /
benomen heeft. De 20 oorloochschepen der
Geusen / die ontrent de mont van het Tye
in het midden van het ys ghesloten had-
den ghelegghen / dit tempeest opgerefen zijn-
de / zijn ter bequamer tijt / in behouder hat
ghebracht. Alhoe wel den raet ende de be-
gheerte van die van Amsterdamme dick-
wils gheweest was / ende voornemelic on-
der andere van Pieter Pietersson Bogge-
meester / datmen voor al dese schepen tot de
handen der Geusen soude bekenen / streets
segghende dat namelic in de selve het prin-
cipael punct van de oorloghe ende van de
gantse sake daer aen hinc. Maer / Gode
alsoo believende / ende door den hoochmoet
der Spaengiaerden die doen niet en ver-
stonden dat de cracht der Hollandsche Pro-
vincien in de sake ter Zee bestont / is dien
raet des Bogghemeesters heracht geweest.

Don Frederico tot Amsterdam gecome
zijnde / heeft daer acht daghen stille ghele-
ghen. Ende ter wijle hy aldaer vertoest est
van dage te dage wtstelt / hebben de man-
nebroeders / die te boozen / soo verhaelt is /
Duc d'Albe als een troep in de openbaere
sermoonen ghescholden hadden / de huycke

onFre-
rico
toeft
Amster-
m.

nae den wint beghint men te hanghen; jar-
oock sonninghe van de bozgers te dreygen/
die sy als Geusen verdacht hielden; en ten
lesten Duc d'Albe te pynen/ende verclaer-
den dat alle de Spaenjaerden / die in de
oorloghe ghebleven waren/gheschorven wa-
ren als martelaers/ende booz de oeffenig-
he van de ware Religie. Maer men seght
dat Don Frederico hem nergens ober
meer verwondert en heeft / dan dat tot de
naeste steden en volcken niemant en quam
om bergiffenis te begeeren/daer hy noch-
tans meynde dat sy door het exempel van
die van haerden ghenoech geleert waren/
wat sy hadden te verwachten / ten ware
dat sy haer onder zyn ghebiedt begaben.
Ende Haemrodius voecht hier by / dat by
gheballen eenen sekeren Schipper van Hol-
landt / maer die wel Spaensche conste / van
de Hodelinghen van Frederico ghebraccht
zijnde / welcke de oorfsake hier van was ge-
antwoort heeft dat hy wel dit niet en wist-
te / dat hy noch tans vermoede / dat de booz
naemste oorfsake was den onderganck en
moort van haerden. Want hy seide dat
sy moghlyck briedden dat sy by soo verre
zy gratie van haren afval begeerden ende
daer op betrouwen / het selve haer soude
wederbaren / als die van haerden; dat zy
dan lieber hadden booz het Vaderlandt te
sterben / dan schandelic ende elendichlick
vermoort te werden. Wel aen dan seide de
Spaengiaert / zy sullen duyfent mael er-
gher gehandelt worden. Maer de boozsich-
tighe verstanten ghenoech welck den sin
ende meyninghe des schippers was. De
Spaengiaerden oock / maer te late / heb-
bent daer na gheleert. Want het is secker
dat tot die woertheit der Spaengiaerden
een seer groot misbetrouwen by nae met
een desperatie bereenicht ghesproten is: en
dat niet alleene de vanden / maer oock de
brienden haer daer ober hebben verschijet
ende die verbloekt. Want oock die van
Amsterdamme selve / den welcken de ver-
mielinghe van die van haerden gheensins
en was nae haeren sin / hebben begonnen
heymelic al stille te misbetrouwen ende
nauwe wachten allenshalve door de stadt
te houde / op dat niet misschien het Spaen-
sche garnisoen ergens soude incruppen;
van het welcke zy by soude zyn / dat Duc
d'Albe haer beloofte hadde / soo wy gheseyt
hebben.

Als het gheruchte van het overgheben
van haerden terstont daer nae tot Haer-
lem ghebraccht wort / soo zyn tot Amster-
damme heymelic ghecomen Dierick de

Driese / Christoffel van Schaghen / ende die
Pensionaris van Assendelft / volgende den
raad van Maester Jaques Wp / Pastoor
van het groot Bagijnhof van Haerlem / die
doen tot Amsterdamme was / die geraden
hadde dat sy haer by tijt by Duc d'Albes
sone Don Frederico souden ontschuldigen.
Maer als dit den volcke kennelic is ghe-
worden / ende met eenen de woertheit van
de moort van haerden nu meer en meer
by den ghemeynen volcke ruchtbaer ghe-
worden was / soo heeft eenen schick aller
herten bevanghen. Ende de Collegien der
Schutters bergader zijnde inden Hof des
stadt daer toe geordineert / diemen Doelert
noemt / is eendachtelic besloten / teghen-
woordich zijnde / en de sake ten deele han-
delende Joncker Lansoor van Wederode
Heere van Deenhusen Capiteyn; Wybout
Kipperda Hopman en Dies / oock mede
Geeraert Scuyver van Amsterdamme /
doen Borghemeester der stede van Haer-
lem / item Adriaen den Schout / daer is
segghe ick voorgenomen ende besloten met
eenen overeen-stemmen den vops van alle
de borgheren / detijle sy noch gratie noch
trouwe van belofte by den Spaenjaert en
hadden te verwachten / dat sy niet beree-
nichde crachte de tyrannie van Duc d'Al-
be van haere mueren souden keeren / ende
dat sy de stadt in de ghehoorsaemheyte des
Coninc / als Graue van Hollandt; en van
den Prince van Oraengien Stadt-houder
van het selve Hollandt / in des Coninc na-
me / tot den lesten adem / met Godes hulpe
houden sullen. De brieven van dit beslyt
zijn terstont aen den Prince van Oraengie
ghesonden / ende met eenen hebben sy be-
geert hulpe ende bystandt tot breeder be-
scherminghe der stadt; ende daer is onder
andere onthoden Lazarus Mulder Collonel //
die doen in Waterlandt lach / ober thier
baendelen voetknechten commanderende.
Dese is terstont met alle zyn volck naer
Haerlem gecomen: waer van de hier vaen-
delen zyn binnen der stadt ghecomen: van
welcke de Capiteynen waren Scieinbach
Luytenant bande Collonel / Christoffel
Vader, Lambrecht van Wirtenbergh, ende
Marten Pruis; die andere baendelen zyn na
Zuyt-hollandt ghetrocken. Ende alsoo is
terstont daer op gheholcht het belegh der
stadt; van het welcke men boorder inde
Chyonijcke lesen can.

Duc d'Albe hier en tusschen selve hem
nae by houdende / namelic tot Drecht oft
tot Hin neghen / verhooyte alles door die
van Amsterdamme in Hollandt weder te
trijghen.

Der
Noort-
Hollan-
ders be-
dijf re-
gen Am-
sterdam.

crigen. Die van Hoorn daer en tegen ende van Enchusen/met de andere Noort-Hollanders en Waterlanders/ dede alle neerstichheid om die van Amsterdam in de parcken van het Eijde ghesloten hebbende/haer te ontnemen niet alles de Zuyder-zee/maer oock de Grootte zee/ende alle baert na Costen ende Westen. Tot desen eynde hadde Dierick Sonoy (de treckelike Gouverneur was ghemaect van dat quartier by den Punte van Spaengien/soo booren gheseyt is) begonnen metter haest op te werpen/etrelieke Schant/kens op de dijcken in Waterlandt/ende op dat de selve by volmaect souden moghen werden/romtom ghelept hebbende oorloofschepen aen de zijde van de Zuyder-zee/sochtte die met groote sox he te bewaren ende te beschermen. Die van Amsterdam de sacike vernemende/treckte terstont derwaerts met thien Meersthepen/t'samen met ettelicke minderscheppen seer wel toegerust/om het begonnen werck nae haer vermoghen te verstoegen. Daer boeren mede seer beleuenen van bytwillighe bozgers ende andere/die om den strijt te water te sien van achter volchde. Maer al hoe wel dat zy met grooten moec ende met groote cracht van gheschut de Waterlanders ende de schepen die daer rontomme laghen beschooten/dat het gantsch scheen dat zy het souden moeten verlaten: niet te min so hebben zy haer wepnichscha de ghedaen/het welck hier wt blyckt/dat die van Amsterdam eyndelinghe naer dat zy ettelicke repsen den strijt her nomen hadden ghedwonghen zyn gheweest af te trekken. Want de Galepen van die van Hoorn hadden ettelicke velstucken op den dijck ghevoert/mer de welke zy alsoo zyn insonderheyt oberballen gheweest/dat zy in hare schepen niet gheng by erconden ge- dueren/oft daer nae by ergheng blyben.

Des anderen daerchs/op dat zy weder de selve sterckten der Waterlanders/souden bespzinghen/doch niet gheluckigher wtcompste/soo hebben zy een van hare eyghen schepen in brandt ghesstek en/ende deden haer beste om het selve al brandende reghel recht te stieren/de wint haer diende de/in de bloete ende de schepen/die den dijck aen die zijde omcinghelt hadden:hopenide dat hier door alle de schepen ter vanden souden verbranden/ende de blucht nemen. Maer de Waterlanders dit vernome heb- bende/een wepnich bove den wint comende/zijn naerder de Haven ende de stercke innerwaert ghetrocken/altwaer sy in een sekerder plaetse conden ligghe/ende van

den dijck ende van het gheschut des bolle- werck bypelicker beschermt werden. Ende alsoo is aen beyde zijden eenen dapperen aenbal gedaen/maer niet naer den wensch van die van Amsterdam. Want een oft twee van hare schepen door het gheduerich schieten inden grondt gheschoten zijnde/en andere aen grondt ghecomen/zijn gedwonghen ghetoest het groot gheschut ende de ankers in het Eijde te werpen/op dat zy te beter ontcomen souden. Dese ende gelijcke victozien te water gaben den Noort-hollanders moec:boornemelic die van Enchusen die by na op den selven tijt haer bereyden om sekere oude schepen in den ingank van het Eijde te smicken/de kielen met veele stenen gheballast doorboort hebbende; op dat zy alsoo den Coopbaer des beyde het incomen ende het wtcomen souden slupten; ende met eenen den handel/waer in die van Amsterdam oock doen de andere steden te hoben gingen/den bozghers benemen mochten. Het welck nochtang alles te ver ghe efs is gheweest/eensdeels om dat den ballast te licht was/ten anderen om het gheduerich vloepen ende ebben/het welck dese dingen/hoe wel seer swaer/allenstkes wt haer plaetse betweecht heeft ende elders ende in stucken berstroot. Jaer die van Enchusen hebben oock door die selve occasie dien Tol diemen ghemepnelick noemt Paelghelt haer op die tijt doen be taken/ende houdent noch ten daghe:het welck hier te booren aenghetrefen is gheweest op het jaer 1452/altwaer wy van de saken van Philippus ghesproken hebben/dat het int selve jaer 1452 die van Amsterdam toegelaten ende ghegunt is gheweest/hier van ghemaect zijnde den byef van Philippus van Bourgongien.

Tertwylle dat dese dinghen aen beyde zijden ghesattenteert werden/hadde den Spaengiaert nu de stadt van Haerlem te lande nautw belept: ende die van Amsterdam met hare Gallopen maecttent: al onbepl aen de zijde van het Haerlemmer Meer. De victuaille/die men in het leghe: goeden coop doen hebben/wiert gebzacht sonder eenighe hindernisse boornemelic wt het sticht van Utrecht ober den Diemer Dijk/die naer Amsterdam gart. Om die te beletten/ heeft Sonoy ettelicke schepen met soldaten gheladen/ende heeft met lichte schepen oberstiens den dijck bespzinghen/ende dien op twee plaetsen/een groot vat ghemaect hebbende/doorgesteken. In het midden heeft hy een bolwerck van aerde op ghe woepen/het welke g. noch alderley

Die van Enchusen meenen het Eijde te sluyten.

Haerlem wort beleghert

De Diemer Dijk wort doorsteken.

alderley inbal sterck ghemaeckt was / als het maer spijse ende victuaille gehad hadde. Maer ter wijle Sonop tot de Waterlanders wederkeert om alle noodige saken ende boozumelick probande booz de soldaten te besorghen / soo comen ter stont der twaerts ghevlooghen die van Amsterdam met vjn en twintich water-schepen / de welcke zu met gheschut ende leggher gheveetschap wel boozsten hadden. Want zu wel wisten hoe veel datter aen het verlies van desen Dijck was ghelegghen. Ten eersten zyn zu met alle haere crachten op de schepen der Waterlanders / die een weynich blyten het boltwerck op de wacht lagghen gheballen: Maer zu alleene met vijf ofte ses schepen soo groot een ghetal niet comende tegghenstaen / dijnben met haere schepen soo nae by den dijck als zu comen / eenigen troost ende hulpe doek van het grof gheschut van het nieuwe bollewerck hopende. Die van Amsterdam / berdeben ende vryjaecht hebbende de Waterlanders nae het binuenste van het bollewerck / de saken / soo het scheen / ghelucklichlick asloopende / en hebben de goede ghelegghentheyte der oortwinninghe niet versuynt. Want zu hebben den Dijck ter stont bespronghen / ende het bollewerck aen beyden zijde / dat is / aen de zijde van Nijpen ende aen de zijde van Amsterdam / nautoe begonnen te beleggheren / onbersiens opgeworpen hebbende schantsen ende boortweeringen van aerde. Ende daer na aen de Zuyt-zijde van den selven Dijck hebben zu oock het Diemer Meer met cleyn schuyten by na heel verbult. Want aen het Noordten lach de boozuarmste vlote / die ick gheseyt hebbe / op Ancker. Boortz en hebben zu niet opgehouden het boltwerck selve met by nae gheduerighe bezechtingen aen allen zijden seer te quellen: ende de beleggherde queten haer oock seer wel.

Sonop daer en tusschen tot de Noort-Hollanders weder gheromen zijnde doet in alderhaest ontrent 40 Schepen toerusten; die boozstende van victuaille / gheveetschap / andere noodighe dinghen ende booznemelick van crijfschijnechten. Ende ter stont daer na alles bereyt zijnde / op den Palm-sondach / zyn zu ter sel ghegaen / ende tot in het Tije booz den abont ghelucklichlick gecomen. Die van Amsterdam sien de soo groote menichte van schepen / ende dat men nu met volle seplen op haer quam / hebben eerst beginnen te vluchten: maer om de naeste gracht van het Tije te becomen / so moesten zu om dat zu den wint te-

ghen hadden / laberen. Sonop die in het selve schip metten Admirael booz aen boer / sorgghende dat hy mischien eer de andere souden aencomen van die van Amsterdam me ghenomen soude blyben / heeft naergelaten naerder te varen; ende met eenen de seplen wendende bereyt hem om weder tot de zijne te keeren: d'welck ghesien hebbende de ghene die volchden meynende dat Sonop vluchte een peggelick heeft ooc begonnen om te sien. Ende dit onbersiens die van Amsterdam ghesien hebbende / die begonnen hadden te vluchten / beginnen ter stont haere vanden nae te jagen ende dapper te verbolghen: van de welcke zu oock eenen ghecregen hebben: die de leste in den hoop was. Dit ghedaen hebbende / zyn zu nae den Dijck ende het belech van het bollewerck weder ghekeert. Hoe wel dat andere dit anders verhalen. Want zu segghen dat die van Amsterdam totet stad van verre de vlucht van de hare merckende met groote schepen om hulpe te doen toeghelopen zyn: ende dat dit de Noort-hollanders ver schijct heeft ende doen vluchten. Maer hoe dat het ghetweest zu / de schade ende schande wt die vlucht zyn beyde groot ende schandelicke ghetweest. Die in het Diemer boltwerck waren / soo haest als zu van verre de gehoopte hulpe nu booz hebben sagghen / trocken om hooghe de seplen van haere schepkens / ende deden alles / op dat haere vzienden van blyten souden weten dat zu oock totten strjdt bereyt waren / ende haer by tijts by souden comen. Onder de andere Jan Schaff van Hoorn die een groote Galeje regeerde / gaf zynen crijfsghefellen moet soo veel hy conde. Maer die hope van ontfet fallerende / hebben zu allensken den moet laeten sincken: nochtans noch eenen dach oft twee in seer grooten hongher ende ghebreck volherdende / oft mischien daer en tusschen nieuwe hulpe comen soude. Ten lesten als het nu scheen dat het alles verlozen was soo hebben zu ghesocht met de beleggherende met eerlike conditien te handelen ende contracterene maer als zu de oorte wpergerden te leenen / soo verfoecken zu het werck / ende inden middernacht door het midden der schepen van de beleggherende haer met ghetwelt eenen werck maeckende ende reghelrecht zyn de oberghegaen na de dijcken van Waterlandt / die van Amsterdamme haer verbolghende / hebben sommitighe betrapt noch in de schepen / andere op het lant / die door den hongher wtgheteert niet rasscher en comden boozgaen / ghedoot. Schaff / die eerst

Die van
Amster-
dam krij-
gen den
Diemer
Dijck we-
der in.

aen Waterlandt ghecomen is / heeft zijne Galepe/ eer hy aen landt ginc/ in het aensien des aencomenden byants/ ghebroken ende ghesoncken/ den byant eenen onnutten bynt/ hem selven dooz een nieu exempel van couragien/ sijn geen clepne eere latende. Sommige oock in het bolwerck gelaten/ die in de schepen niet en hadden connen springhen / als een pegelick hem soect te salveren / soo zijn zy oft insghelijcx bermoort ghetweest/ oft poogende te ontswemen vermoort. Dit is de wtcompste van desen tocht ghetweest/ elendichlick namelic ende jammerlick: de welcke eerlick ende den Vaderlande hepsaem hadde comen zijn/ in dien het alles moghelick met rijpen raedt aengeleecht hadde gewest. Want het behouden van dit bolwerck hadde sonder twijfel veel te weghe ghebrocht; waer dooz den leggher van Duc d'Albe / die doen Haerlem rontomme ende nauwe belegert hadde/ van de boornaemste bituaille ende crijfch probande afghesneden hadde ghetweest.

Sonop nochtans / om te betoonen dat hy tot alles bereept was/ ende om de eerste blucht/ soo veele in hem was/ te bedecken/ was nauwelijcx aen lant ghecomen/ als hy wederom een nieuwe blote / ende die vele meerder was/ van allen canten tot de steden van Noord-hollandt heeft doen verdedich maecten. Maer/ de selve ghereet zijnde/ en gebracht tot Edam/ soo hebben zy verstaen dat het Diemer bolwerck opgegeven ende verlaten was. Niet teghensstaende dese blote alsoo toegherust zijnde ende alles bereept naer het Eij ghecomen zijnde/ hebben alle die oorloch schepen doen wijcken/ binnen de palen vander stad vertrecken/ ende aldaer van dien tijt af blijven.

Sonop
compt
weder
op den
Diemer
Dijck.

Ende daer na den eersten Junij is wederom van Sonop op den Diemer Dijck crijfchvolck gebracht. Daer waeren tsaemen ghecomen vijf baendels soldaten/ een groote menicheit Pioniers / achtien Oorlochschepen. De se afstekende tot het bolwerck/ dat zy in Waterlandt by het Dorp Schellinghewout hadden/ zijn recht op den Diemer Dijck ghebaren/ ende hebben den selven woepinghe van de hare achterlatende/ vooz de tweede repse bespronghen en de ingenomen; en hebben met eenen daer ses sterckten ghemaect; van de welcke de vyz waren aen de zijde van Meyen/ de andere aen de zijde van Amsterdam. Die van Amsterdam / die in het midden van haer tot bescherminghe vanden Dijck hielden dat bolwerck niet te hoozen van de Noord-hol-

landers verlaten/ dickwils / maer te verghiefs/ ghepoocht hebbende haer van daer te verjaghen/ zijn epndelinge met vijf Galepen ende andere clepne schuyten in het Diemer Mey ghecomen. De welcke die selve Noord-hollanders dapperlic ontmoet hebben/ de welcke den Dijck doorgesteken hebbende/ in het selve Mey hare Galepen ende andere lichte schepen gebracht hebbe/ ende malcanderen met veele schermtuisinghen aen beyde zijden ghequeelt. Onder andere/ is het weerdich te verhalen / dat een seer groote Galepe van Amsterdam die zy de meutwe noemden / by gheballen int ghemoet ghecreghen heeft een Galepe van de Noord-hollandtse schepen / de welcke wel clepne was/ maer anders seer wel toegherust. Die van Amsterdam met de selve jockende en sportende noemden die een wortel schuyt/ ende roemden al gekkende haer dat zy die wel in haer Galepe souden setten. Maer de Noord-hollanders als men tot de sake ende totten strydt ghecomen is/ hebben met soo groote viertcheyt van couragie op de byanden aenbal ghedaen/ dat se met haer wortel schuytken die groote Galepe overtoonnen ende ghenomen hebben/ ende binnen de sterckte / die op den Dijck was/ tsamen met den bynt ende vele gevanghenen triumpherende ghebracht.

Daer en tusschen gheduerende het beleg van Haerlem zijn verchepten scheuten/ stormen en aenballen der Spaengiaerden gedaen/ int stormen bleben vele groote en vermaerde Capitaynen van de byant / die meest al tot de Minnebroeders t'Amsterdam begraven worden. De gequet se brachten inde Galtshuyfen: ende veel van dien daer sterbende riepen recht vooz haer doot ghelijck dat Haemrodus betuycht/ o Aerden o Aerden o fant Iago o fant Dominigo/ willende hun beclagen ober de moort van Haerden / want by eenighe die Spaensch ronden/ ghebraecht zijnde wat zy meenden met dat woort Aerden/ verclaerden dat heure ghemoet be swaert was met die sake ende moort tot Haerden by hen lieden ghepleecht/ ende dat daeromme haer saetken vooz Haerlem minder voozspoet hadden.

De Hertoch van Albe in Gelderlandt tot Minneghen verstaende tot het schrijven van Don Frederico zijn soon/ oberste belcheer vooz Haerlem/ vande swaricheden die int beleg daghelijcx ghebeurden / item vant groot verlies vande beste Spaensche Capitaynen ende knechten/ sae dat de ghemeene Spaensche soldaten seer bestonden te mur-

te mirm' overz' ende wepnich moets had-
den om booz Haerlem pets tot te rechten/
hen beclazgende als superstitieuse ende
wyerde menfche bant verlies van hun me-
deboeders ende de goote cranckheydt die
deur onghemack onder t'ghemeen leggher
was/segghende dat zy alle van Godt ghe-
castijt werden om de jma delucke moord van
Zurpben en p'erdē. So heeft de boozfchye-
ben Hertoch ghepactiseert (alst te laet
was) om de Hollantsche steden / die alle e-
ben stantvastich bleven met schoone wooz-
den te ondergaen. Ende dede publiceren en
heymelicken p'efentieren gratie / perdoen
ende quijtsh' dinghe van t'gene zy tegen
de Majesteit mochten verbeure hebben/
in dien zy binnen 15 dagen nae de publica-
tie van dien wilden comen ende hen in zj-
ne handen gheben/ofte daernaesoude geen
ghenade meer staen te ver wachten / ende
alle officien vanden Raede souden na dien
dach ledich staen ende impetrabel wesen/
belastende den Burgmeesteren van Am-
sterdam schyftelick hier van den steden te
waer schouwen t'welcke die van Amster-
dam aen etlike stede deden /maer de steden
sulcks hoorzende waren des te beter ghe-
moet/als daer tot bemerkende hoe wep-
nich hoope die Hertoch nu hadde om die vā
Hollandt te bedwinghen / ende maeckten
een schar serije daer aff / soo datter niemāt
onder alle ghevonden werde die zjine gratie
begeerde.

Daer wierden hier en tusschen tot
Hoozn ende Enchusen noch veertich oor-
loochscheepkens toegemaect/wel beseylt/
rasch int riemen ende tot alles geboegelic
ende gheveet; de welcke nae het selve Die-
mer Depz gheschicke wierden / op dat al-
soo epudelingē soo wel die van Amsterdam
als insonderheyt den Spaengiaerden die
noch hardt booz Haerlem laghen alle vic-
tuaille afghesneden soude werden. Baten-
burgh hadde tot dien selben eynde Oude-
kercke seer nae by gheleghen met zjine sol-
daten inghenomen/al hoe wel die van Am-
sterdam haer seer cloeckelich daer teghen
stelden. Maer alle dese dinghen zjyn te ber-
gheefs gheweest/detoijle die van Haerlem
het belech doen niet langher verdragen en
conden.

Als nu Haerlem oock oberghgeheben
was / is Duc d'Albe terstont tot Amster-
dam ghecomen / ende van daer is hy ghe-
gaen in het Leggher booz Haerlem / ende de
velden daer Troyen ghestaen hadde/door sien
hebbende/is terstont daerna wedergekeert
in hope dat hy de reste van Hollandt/booz-

nemelick Zuydt-Hollandt haest soude ver-
meesteren; ende heeft terstont doen in alder
haest toerusten een blote van onrent der-
tich seer goote schepen; ende heeft den Gra-
ve van Bossu Overste daer ober gemaect.
Dat principaelste schip / genemt de IN-
VISITIE, op de costē van die van Am-
sterdam alleen ghebouwt / was het booz-
naemste. Daer waren in het selve 32 seer
goote metalen stucken grot gheschuts; be-
halven de edele ende de bootgesellen / twee
hondert seer wel gheoeffende Spaensche
soldaten onder het gheleut van Ferdinand-
do Lopes ende Corquera; de Grave selve /
ende de Heere van Cruninghen met ette-
like andere. Als het nu alies bereydt was
soo verwachte men na goeden windt ende
het tijde;welck ghecreghen hebbende soo
steken zy afende varen tusschen de wat-
ken / ende de stercken der vanden in de o-
pene Zee. Hier hebben zy terstont die van
Enchusen/Hoozn ende andere van die con-
trepe in het ghemoet ghetreghen; teghen
de welcke zy ettelicke daghen met clepne
batalien hebben ghestreden / tot dat ten
lesten den elfsten Octobris de Hoordt-Hol-
landers den Admirael Bossu booz wint na
haer comende ghesien hebbende; hebben zy
zjyn schip dapper aen boozt gevallen /ende
tot haer schip (in het welck was/beneffens
den Admirael Cornelis Diercksen/Rup-
haber) aen geclant / en hebben hem met
clepne schepen heel omringt. Daer is dap-
perlick ghebochten gheweest/ende dat on-
rent vier en twintich uren/met soo goote
hefticheyt ende strijdt / dat niet alleene de
kelen/ende ganghen bloepden van men-
schen bloedt/maer dat oock de oberbloe-
dicheyt des wtghestozten bloets het welc-
ke door de spiegel afstiep dat hemel-blant
colenr der Zee als in bloedige ende purper
verwe veranderde. De Grave beschermde
hem selven ende de zjine met den eersten
dapperlick;maer als hy merckte dat zjine
blote meer ende meer afnam (want een
van zjine schepen in grondt geschoten/was
bergaen/twee waren in de macht der vy-
anden gheromen/ende twee andere op de
ondiepten aen grondt gheraect / wierden
van de selve omringt ghehouden) ende
dat Franchois van Bossuse zjinen Lieu-
tenant niet cloeckelic genoech/so hy meyn-
de/de sake wt en richte; ende dat de blote
der Hollanders van ure t'ure door berfche
ende clepne schepen toenam / seer vele van
de zjine verlozē hebbende/heeft hem selven
ende het Admirael's schip / het welcke ick
ge seyt hebbe dat de Inquisitie is genaeme
gheweest.

Duc
D'Alve
tAmster-
dam.
1573

Strijde
water
tusschen
Bossu
ende de
Noort-
hollan-
ders.

Bossu
wort ge-
nomen.

Duc
l'Alve
ercopt
et bee-
vel,
er het
eelt ge-
anghen
s.

Haerlem
ver ge-
heven.

gheweest/oberghegheben; ende ghebanzen zijnde met andere (die oberich waren is tot boozn ghebracht) alwaer hy tot de pacificatie van Gendt toe gheseten heeft.

Duc d'Albe den ongheluckighen strijdt van de zijne vernomen hebbende / ende alreede te boozen Almaer van het belech der Spaengiaerden verlost zijnde / is haestelijc terstont van Amsterdam ghetrocken ende dat met een schandelicke blucht. Want t'sdaechs te boozen eer hy soude vertrecken hadde hy tweemacl met het gheluydt der Trompetten doen omme roepen / dat alle die pet van hem epschten ende begeerden betaelt te zyn / dat se hen souden laeten binden in zyn logement / het welc was ten huyse van Jan Versjns / om aldaer haer ghelt te ontfanghen. Daer zyn terstont seer veel lieden gecomen / d'een epschte hondert croone / d'ander twee hondert / ende so boort d'een meer d'ander min / d'een van ber schoten ghelt ende d'ander van goet gecocht. Duc d'Albe merckende dat zy alle regentwoordich waren bedenckt eenen lossen bondt / ende dachvaert se te comen des anderen daechs ontrent ten achte uren / dan soude hy haer ghelt doen tellen. Maer hy was veel broeger opgestaen dan zy lieden / ende was des mooghens wel vroech vertrocken sonder hen / lieden Adieu te seggen / ende is na Brussel ghetrocken: en van daer naer Spaengien ghereyft / heeft aen Don Louys de Requesens / wt den gheslachte der Hertogen van Sessia groot Commandor van Castilien / banden Coninck in zijne plaetse ghesonden / de Provincien door tyrannie ende weereht by na wtgheput gelaten: ende men singt noch by den Hollanders hier en daer in de percken ende cruyfstraten / ende dat op rijn ende Nederlantsche liedekens / dat hy Bancker oer tot Amsterdam ghespeelt heeft: Welck men reghen die pleecht te segghen / die de rekeninghen van ontfinghen ende wtgheben onclaer staende / detwyle zy niet betalen en tonnen / wt haer goet scepden.

Die nieuwe sterre / de welcke in den wech des Hemels Lactea ghenacmt nu vijftien maenden met groote verwonderinge geschene hadde / heeft eyndlinge ontrent het beginfel des jaers 1574 / haer vertweefte grootheyt allen skens veranderende opgehouden te schijnen / opgerefen namelic in t'jaer 1572 de 11 November. Daer zyn verscheyde oordeel van de felve. Demel / en so ic geseyt hebbe / inden circel

Lacteus genaect onder Cassiopea haer plaetse genomen hadde. Het welck ooc vastelick seydē hier en daer de nette obserbatien der Mathematicinen de welcke by na met eenen monde sepden dat zy noch afswaltinge noch eenich vershil tusschen de ware ende schijnende plaetse hadde; op dat ick booz by gae / het welcke de selve sepden / dat se onder de selve ghelegghentheyt van de achtste spherē gheduerichlick gestaen heeft. Gemma Robaniensis in zyn boercken van de goddelicke characteren schijnt hier op getrocken te hebben een seker oude boozsegginghe als van Sibylla Tiburtina met Latijnsche characteren gheschreven / ende in de Taurische berghe by de Stadt versint jaer 1520 ghevonden: in welckers beginsel ghelesen wordt: Daer sal een sterre optaen in Europa boven de Spaengiaerden ontrent het groote huys van Noorden, welckers Aralen den Aertbodem onversiens sulen verlichten. Ende een weynich daernaer: By na op den tijt, als dese sterre onder gegaen sal zyn, sal een seker licht strax volghende en met vele brandende viere van Mars ontfeken zijnde het rijcke sluyten in de palen van de Antipodes. Van welcke prophete alhoe wel ick niet en begeere pers te bevestighen ofte verclepen / sal nochtans dit segghen / dattet door erbaringhe betwefen is / dat terstont het derde jaer daer na / namelick int jaer 1577 / naer de pacificatie van Gendt / ghebolck is die groote Comete / die by na een vierendeel jaers gheschemen heeft: soo dat men niet rechte mach segghen / behalven andere dinghen / dat die geweest zyn boozboden vande Nederlantsche beroerten / ende voornemelick van de veranderinghe van den staet ende van de saken in de Religie onder het ghebiedt der Spaengiaerden; ghelijc oock het schijndt dat men segghen moet dat eertijds die nieuwe sterre van Hipparchus / van de welcke Iulinius seer heerlick ghewach maect / de inclinatie van de Monarchie der Grieken; ende de vermeerderinghen des kloomschen Rijck boozgegaen ende als beduydet heeft. Onder de Theologanren oock die seer gheleerde ende seer vermaerde Theodorus Besa Deselius / heeft met sulck een Epigramme beruycht / wat gheboelen hy van dese selve sterre gehad heeft.

Duc d'Alve ver-treft wt Amsterdam met schande.

1574 De Nieuwe sterre ende verscheyde oordeel van de felve.

lib. 2. 20.

Iste

*Iste novus nullo furiali crine Cometæ
 Et radians puro, cui nitet, igne, jubar.
 Ecquid portendat terris, DEVS ille Deorum
 Novit, & ostendent tempore fata suo.
 Quod si humanæ aliquid possunt præsciscere mentes,
 Talia scrutari nec mihi signa nefas:
 Hic ille est, olim parvam Davidis ad urbem
 Duxit ab Eoo qui prius orbe Magos:
 Et qui nascenti præluxit, nunciat idem
 Ecce redux reducem rursus adesse Deum.
 Huic igitur felix o turba applaude piorum,
 Tu vero Herodes sanguinolente time.*

Dat is:

Die nieuw Comect, die hem toont sonder baert of steert,
 Als een stralende licht dat hel blinck onverseert.
 Watt hy den menschen dreycht vveet God der Goden vvaer,
 Sall ooc tot zijner tijt vvell vverden openbaer:
 En soo der menschen sin'n iet s oock voorsegglien condens,
 En my sulck teken vvaer gheoorloft te doorgronden.
 Soo is dees Ster, d'eertijts tot Davids stadt seer cleyne
 De vvijfen heeft gheleyt van veer uyt oosten reyne.
 En die Christi gheboort voorscheen, siet die compt vveer,
 En bootschapt andermael de vvedereomst van ons Heer.
 Daerom ghy vrome t'saem verheucht en bly vvilt vvesen,
 Mac ghy bloetdorstich hont Herodes vvilt u vreesen.

Dic d'Alve dan met het bloedt der onnoosele op vershepden manieren besmet/naer Spaengien wederghekeert zijnde/en hebben die van Amsterdam noch niet ghe-
 docht van haeren staet te veranderen. Der halben int jaer 1577 den 23 Novembrij
 de Colloenel Helling ende de Capiteyn Ruy-
 chaver door listen met een deel soldaten in
 de stadt ghecomen zijnde / de wacht aen
 de poorte verslaghen hebbende / zijn nae de
 merckte voort gheloopen/hebben al die haer
 teghen quamen ghedoodt / het Kaedihuyjs
 ghesocht in te nemen / roepende over luydt
 dat de stadt hare was : de Borghers ver-
 baest zijnde begheben haer tevlonden in de
 wapenen. Daer gheschiet op vele plaetsen

eenen tyreden strijt. Daer volgen nieuwe
 hoopen crishscholck van Ruychaver : op de
 selve bielen de borghers / 30 verhinderense/
 doense vluchten: maer 30 stonden vloekte-
 lick teghen / maectten houten sterckten/
 schoten seer dapper op de borghers / vele
 werden aen beyde zijden verslagen. Maer
 als / de wint niet ghenoech en diende ende
 al ontset achter bleeff / zijnse weder na dat-
 se eenighe uren met den anderen ghestre-
 den hadden wt de stadt verdriven. Delling-
 ende anderz van de hare ghelaten hebben
 de Ruychaver / die levende in het gheweldt
 der borgheren gecomen was / is van zynen
 doodelicken brandt onvertwacht omghe-
 bracht. Dese selve stadt hadde hē gegeven
 R. 3 zijne

1577

Ruycha-
 ver meēt
 de stadt
 rebesprin-
 ghen.

zijne gheboorte ende t'leven / die het hem
doek weder ghenomen heeft: ende is alsoo
ghebleven; een man / die den vaderlande
dickwils in seer groote swaricheden dien-
stich ende oorbooz ghetweest was.

Daer en tusschen die vander stadt als
noch als belept zijnde / heeft Pieter Pieterlen
by Don Johan van Gostenrijck / die doen in
Requesens plaetse ghetomen was / langhe
ende vele aenghehouden / datmen haer
hulpe ende assistentie soude senden. Don
Johan heeft wel met vrieven de belegerde
ghetroost / den wech daer en tusschen ende
den middel om haer te helpen en heeft hy
niet ghebonden. Want seer nauwe niet al-
leene te lande / maer oock ter Zee wierden
de wegen van het Prinzen volck gesloten /
dat hy na geen virtuaile ergheven toe-
voert en conde werden. Als zy dan nu aen
d'een zijde vanden Prince / aen d'ander van
de borghers aengepozt werden / dat zy haer
naer de begheerte van de goede schycken
souden / ende dat den oberbloet van noodi-
ghe dinghen begonst te ontzeken / de Ma-
gistraten onderlinghe ende de borghers heb-
ben begouwen hemelick onreus te zijn: de
sommighe radende dat men den vrede aen-
nemen soude; ende de andere daer teghen
roepende. De opinie der ghener die vrede
begheerden heeft het ghetonnen: Daer
wozden Borghemeesters ende Raden ghe-
sonden in S. Sabenhage / die de conditien
souden maecken. Alle dinghen zijn langhe
ende vele beraemt ende ghebentileert ge-
tweest / eer dat de partijen hebben onderlin-
ghe connen accorderen. Op het leste isser
enen middel ghevonden / ende hebben ee-
nichsins den vrede nae haren wensch ont-
fangen: van den welcken dit de boornaem-
ste pointen ghetweest zijn; namelick dat het
den borgheren van de Ghereformeerde Ke-
ligie by soude staen buyten der stadt tot de
predicatie te gaen / haren Gods dienst te
pleghen; de doode lichamen / op wat wijse
zy wilden / op een kerck-hof daer toe in de
stadt verordineert / te begraven / dat de ses
paendelen soldaten / die tot noch toe op de
besoldinghe van den Magistraet ghedient
hadden / ghetassiert / ende andere in haere
plaetse by zijne Princelijcke Excellentie of-
te de Staten van Hollandt met advijs van
de Burghemeesters van Amsterdam sou-
den gestelt en geeligeert werden Capite-
nen en bevelhebberen van de selvige vaen-
pelen tot goede vreed same ende onpartijdi-
ghe burghers ect. Alle de welke Capite-
nen / bevelhebberen ende knechten de Co-
ma. als Graue van Hollandt / ende den

Prince van Oraengien als Stadthoudert /
mitsgaders den Staten van Hollandt ende
Zeelandt sweeren souden ghehou ende ge-
trou te zijn. Dat de Collegien der Schut-
ters weder op ghericht / ende verbult sou-
den werden tot alle de borgheren sonder
onderscheyt. Maer doock dese dinghen alle
hebben eenen cleynen tijt gheduert. Want
als die vande Ghereformeerde Keligie hare
tegenpartie beschuldichden / dat met alles
soo voorzehen was van haer ghedaen en
wierdt / booznemelick het gene dat de Col-
legien der Schutterijen aenginc: ende dat
meer is / merckten openbare ende dagelic-
sche collusen met Don Johan van Gosten-
rijck / t welcke ten lesten op haren rugghe
soude ghedijen: de sake met rijpen vrede o-
berlegghen ende / nieuwe beroerten / ende de
gelijck men pleecht te segghen / een ghedueri-
ghe ende onberoesenelike oorloghe vreesen-
de / hebben met eendzachtige verwillinge
goet ghevonden haer met de reste van Hol-
landt te verenigen. Ende alsoo is de Ma-
gistraet / de Spaensche factie hardelijck
aenhanghende / in de teghentwoordicheydt
der Ghedeputeerde van de Staten van
Hollandt ende Zeelandt de Heere van Ma-
renesse, ende de Heere vander Mijle, opent-
lick van d'p Bildens der Schutters tot de
stadt ghelept. Hebben oock het Minne-
broeders clooster ledich ghemaect: ende de
andere Moncken ende Papien / de welcke
met groote menichte ende met hoopen tot
de naeste plaetsen / soo wy gheseyt hebben /
hetwaerts ghetomen waren / hebben zy al
te male verschickt / ende de kercken allom-
me van de beelden berooft: ende in de selve
het woordt Godes opentlick laten bercon-
dighen. Dit gelijck het seer qualick te pas-
se quam vooz de saken van Don Johan en
der Spaengiaerden / alsoo is het heel Hol-
landt heplsaem ghetweest. Want doen zijn
de habenen allenthalben van alle vbandt-
licke ende inlandtsche aenslaghen van de
teghenpartie vrede gheworden / ende Hol-
landt heeft begunnen te slozeren / de steden
rijck te worden / ende seckerlick te hande-
le / en onder de selve heeft booznemelic Am-
sterdam het hooft gaen op stekē endat met
de woordē des poets so veer bobē de ander /
als de Cypresboomen onder de taye Viornen.

En dinc hier en tusschen schein den
boozspoort der landen ende deser stadt / die
haer daghelic meer ende meer wtzeyde /
te verstoozen / namelick het Plactaet van
den Coninck van Spaengien des jaers
1580 / inhoudende het bannissement des
Prinzen van Oraengien / jijn leven ende
persoon

pe: soon op g'alt zellende te witen te geben
 v'jzen t'wintich d'aysat croonen die hem
 conde onb'zeng jen oft g'ebangen leberen.
 De w'elcke oock / int jaer 1584 eenen ghe-
 bonden heeft / die soo tweede zene daet / eer-
 tij's v'ā de Heydenen selve berfoept / bestaen
 heeft: berfoept segg'he ick: want war hadde
 lichter booz de Rom'nen g'weest als haer
 te berlossen van de b'zeest der Sp'voren / by
 soo verre z'p goet g'ebonden hadden op de-
 se w'ijse p'p'rhum alleene die It'alien soch-
 te in te nemen / te o'bertwinnen: Maer z'p
 niet weerdiger achtende als trouwe ende
 op'rechticheyt / hebben den moozdenaer / en
 die hem tot dese moort v'an selfs aenghebo-
 den hadde / p'p'rho aengegeben: eenen b'zief-
 aen hem schrijbende: in den twelcken onder
 andere / d'it g'helesen woort: By ons is gheco-
 men Nicias uwen vrient, de welcke seker re-
 compensē ende loon van ons begheerde, in-
 dien hy u heymelick'ghedoor soude hebben.
 Wy hebben hem gheandwoordt dat wy dat
 niet en wilden doen: noch dat hy hierom een-
 nich profijt en soude verwachten: ende met
 eenen heeft het ons goet ghedocht u de we-
 te te doen: op dat, soo yet sulcx gheschiet wa-
 re, de steden niet meynen soudent met onsen
 raedt sulcx geschiet te zijn: want het ons niet
 en behaeght mer gelt, z' g'ifte oft bedroch te
 strijden. Ende dese daer nae volghende em-
 mers in desen deele / de Keyser Tiberius /
 heeft met een bymoedich herte ver troppen
 Adgaudestrum een Prince der Catten die
 Arminius op gelijcke w'ijse beloofde om te
 b'zingen / ant'woordende Dat de Ro'neynen
 niet met bedroch noch int heymelijcke, maer
 int openbaer ende ghewapent hen over hare
 vyanden waren wrekende. Ende onder de
 Ch'ristenen de Prins van Roome selve Gre-
 gorius wiste wel dat de Longobard' di lichte-
 lick duer desen middel soudent connen ghe-
 dwonghen ende tot It'alien gestooten wer-
 den / maer hy seude openlick dat het onbe-
 hoorlick was / booznemelick booz een Ch'ri-
 sten ende die Godt b'zeest op die w'ijse hem
 selven te w'zekken. De woorden Gregorij zijn
 dese. Daer is een dinck het welck ghy sulc mo-
 ghen onsen heeren doen ghedencken, omme
 dieswille dat indien ic haer dienaer zijnde, my
 mer de doot van de Longobarden hadde wil-
 len bemoeyen, het volck der Longobarden en
 soude heden ten daghe noch Coninck, noch
 Hertoghen, noch Graven hebben, ende soudē
 in de hoogste verwetringe, verdeylt zijn. Maer
 om dat ick God vreesē, soo vreesē ick my met
 de doot van eenich mēsche te bemoeyen:
 Maer hoe onghelijck zijn heden ten daghe
 niet alleent v'an desen haeren booztaender

Gregorius de G'roote / maer oock van de
 Heydenen / dese Ch'risten ende Catholijcke
 Prinsen / ende voornemelick de Jesuyten /
 de welcke met haer exempel den Prinsen
 selve in godt salicheyt ende trouwe behoo-
 den booz te gaen: Want int jaer 1591 is
 tot Lyons wt de Societeit van Jesu / wt
 gegaen by laste van hare Oberste een boec
 van de rechtbeerdighe a'fsettinge van Hen-
 ricus de 3 wt het conincrycke van Fran-
 ryck / soo den tijtel inhoudt: welck niet al-
 leen den raedt ende de daet van Jaques
 Clement den Jacobijn / in den Coninck te
 vermoorden prijt ende toefsaet: maer en
 schaemt hem oock niet dese woorden onder
 andere te gebuycken: Wy en zijn niet alleē
 daer mede besich, dat wy Henricum den der-
 den w'tstooten, het welcke onlanx door Go-
 des g'hehengenisse gheschiet te zijn, wy ons
 verblijden, maer dat wy te enemael de godde-
 loose ende Tyrannen van ons w'tsluyten, op
 dat wy Vranckrijck, jae de herten van alle
 menschen om sulcke pelten te dempē opwe-
 ken, op dat wy in Henrico de 3 als in een voor-
 beelt der boosheyt leeren, wat mē in een Prin-
 ce vervloeken ende vlieden moet: jae eynde-
 lick op dat ghemerckt dit zy een ghemeyne
 sake met den anderen Henrico de 1v die insge-
 lijcs godloos, een ketter, een afvallige, een ty-
 ran, een Kerck-roover, onreyn, die bloetschan-
 de begaen heeft, een dootslagher, jae oock g'ee-
 excommunicceert, endē ghelijck wy nu hooren
 ooc' een hypocriēt dat als geveynsde is, daerom
 me gheschiede dat als wy van den eersten, die
 rechtveerdelick w'ghestooten is, ghesproc-
 ken hebbē, begeeren dat het selve ooc' v'an de-
 sen wt te sluyten, jae te vernielen ende te ver-
 derven, sullen schijnen gheseyt te hebben.
 Ende inder daet niet langhe daer na heeft
 die selve / den twelcken hy berstaet de seer
 b'zome ende goede Coninck HENRICVS
 die vierde dies naems geboort / dat sodan-
 ghe vermaninghen niet te bergheefs / oft in
 de locht gedaen en worden. Want terstont
 int jaer 1594 is hy van eenen Jehan Cha-
 stel een di'scipel der Jesuyten in zijn Kaste-
 met een mes door de tanden g'hequetst ge-
 weest. Ende int jaer 1610 s' daech's na de
 crooninge der Coninginne / noch met groo-
 te saken des Rijcks besich zijnde / werdē hy
 op strate in zijn kroese sittende van eenen
 gelijcken moorder tot groote droefheyt deg-
 gant'schen Coninck' h'c' ende aller b'zome r-
 deerlic vermoort. Waer op al sulc een beerg-
 spreekende van die deerlicke doot van he-
 de de Henricken / namelick van den derden
 ende desen vierden / als oock mede van
 Henrick den tweeden ghemaeckt is:

Handl

Siet Gell
 libr. 3.
 Noct.
 Att.

Tacitus
 lib. 2. A-
 nal. aen
 het cyn-
 de,

Gregor.
 lib. 7. E-
 pist. 1.

*Haud equus, haud domus est, haud tutus denique currus,
Ecce tot Henrici tot periere locis.*

Dat is:

Noch peert en is, noch huys, noch veilich oock de vvaghen,
In dees drie p laetsen fiet drie Henricks zijn verflaghen.

- 1581 Maer laet ons tot ons propoost weder
keeren. Eetelicke jaren hier nae volghen-
de / als nu de vereenichde Provincien den
Coninck van Spaengien overmits groote
1582 tyrannie ende des laets privilegii by hem
verbzoken (na het exempel namelick van
andere bye volckē als der Lacedemoniers
die Pausania; der Romeynen die Peronem
en Marminum; der Venetianen / de welc-
ke Falerium; der Denen die Chyrtiernum
by na om ghelycke oorzake hebben afghe-
swozen) eendzachtelick hadden verclaert/
dat by by rechte van zijne heerschappie ver-
ballen ende afgheswozen was / schenen se-
kere volckkens dese claerheyt nu en dan
te verduyfteren / dewijle noch sommige op
den Coninc sagen: de welcke / int jaer 1585 1585
eenighe de wapenen afgenotten zijnde / an-
dere voor eenen tijt wter stadt gheseyt / is
alsoo gereserveert en bevesticht de gemey-
ne ruste der hoggerij / wesende doen Woz-
ghemeesters / Maarten de Coster / Reynier
Tant / Egbert Koelofs Pieter Boom. Laet
ons nu van dese swaere tijden tot betere
voort treden.

Eynde des eersten Boeck.

HISTORISCHE

Beschrijvinghe der seer Wijt

beroemde Coopstadt

AMSTERDAM.

Het tweede Boek.

VOOR-REDEN.

Ot noch toe hebben wy gelijk als een ysere, ende daer na een silvere eeuwde deser stadt verhaelt: t'gene nu sal volgen can eenichsins als tot een gulden tijt heen ghebracht werden. Want voorwaer in die eerste beginselen der stadt, als noch de inwoonders visschers zijnde, door het ghemeyne ongheluck van hare Overheeren de Heeren van Amstel ghedruct werden; ende zy nader hant aen het Graeffschap van Hollant vervallen weseude hadden wel begoft als doen eenighe forme ende gestaltenisse van een stadt te thoonen, maer hebben nochtans, door het jock der selver Graven gheperst zijnde, by na twee hondert jaeren lanck t'huys ende buytens huys, ter wijlen de Princen altijt oorloghen voor handen hadden, gheworftelt, soo dat ick metter waerheyt al dien sware tijt by yser verghelijcke. Daer nae onder het huys van Bourgongien, Iacoba overleden zijnde, als nu de stadt voorspoedelic en vele jaren met den volcke begon te wassen, ende dat de onderlinghe handelinghen niet alleen onder de nabueren, maer oock met de wtheemsche daghelicks vermeerden, is dit gheweest de eerste opcomste der stadt, ende een saechter eeuwde, ende daerom soude ick dic by silver verghelijcken: Ende ten lesten desen onsen tijt, die alleen twee en dertich jaren min of meer begrijpt, in de welcke de burgherije binnens lants rijk, ende buyten machtich zijnde nu niet alleen Europam ende Africam, maer oock Asiam, ende over de Atlantische Zee, de nieuwe Werelden met hare Schepen ende trafijcken doorwandelt, ende hare spijkers met wtlanfche ende costelicke waeren, behalven goudt, ende andere rijckdomme vervult, sal ick met rechte segghe ick, die selve jaren als onder een gouden tijt stellen: Ende heeft alsoo dese stadt (het welck vreemt ende verhalens weerdich is) t'gene zy in de tijt by na van dry hondert jaer onder de Graven ende het huys van Bourgongien staende, door teghenspoet, ende voorspoet op verscheyden manieren ghe dreven, niet heeft connen becomeen inde tijt van dese twee of dry en dertich nae volghende jaren voornemelick vercregen, te weten, dat zy by den voortreffelijcksten coopsteden des verelts, belanghende de handelinghen mach vergheleken vverden.

Het eerste Capitel.

De Cloosters tot ander ghebruyck begoft hermaect te worden: ende van den oorspronc ende voortganc der Cloosters een cort verhael int voor by gaen.

Boven is verhaelt / hoe dat de Gaven van Hollandt ettelicke maect ghepoocht hebben door haere Placcaten den Clooster-lieden en kerckelicke personen een mate te stellen / op dat zy

niet alomme de gronden van erbe op coopende / oft by erffenisse tot haer nemende soo wel roerelicke als onroerelicke goederen / de middelen der stadt verswaackē souden. hebben desghelijcken gheseyt dat dit oock van Kaerel de 6. / de edicten van zijn Doorszaten wederhaelt hebbende ende bevesticht / strengelijck verboden is gheweest. Ende ten lesten int jaer 1578 / als nu alles ten hoogsten ghecomen was. / ende dat de Monicken ende kerckelicke personen / de welcke de stadt verbult hadden / tot de stadt gheset wierden / soo zijn de selve ghestichten allenskens hermaect / ende tot een ander goet gebuyck berandert. Verstande boornemelick is het Weshups op een bequamer ende beter doet gestelt: de Scholen verbeterd / de Sieck-huyssen / Gasthuyssen ende ten lesten Tuchthuyssen ende Oudemannen-huyssen / ende andere oft rijckelick vermeerderd / oft van nieuws ghestift: van de welcke alle ordenelick / ende soa vele moghelick is / na het verbolch der vervolgende jaeren nu te spreken staet: Dit moet alleenlijc int voor by gaen booz gaen ofte heek eer beandrtwoortt zijn aen den ghene / die moghelick sullen segghen / dat wy de ghene zijn die de schoone ghestiften der boozouderent verwerpen / die alle dinghen ommekeeren / oock die men door de onthepdt selve in eeren behoort te houden / als hemel ende aerde t'samen vermenghende. Maer so wy de waerheyt / den deckmantel / soo men ghemepnelick sepe / weeschmenende / ende alles van de beginselen selve willen wat hooger erbatter / wat heeft de Monickerij de ses tijts ghelijc met die oude ende eerste eeuw: Hieronymus / die in het jaer ons Dreezen du hondert ende negentich floerde / schijft terstont in het beginsel van het leuen van Paulus den Veremijt / dat onder seer vele me n's. vick wils getwijfelt is gheweest / van woe boornemelick de here-

mitsage der Monicken eerst begommen is / dat sommighe dese sake wat hoogher nemende het beginsel van den heplighen Elias ende Johanne den Dooper aenbanginge ende dat andere dit refereren tot Antonium. Maer hy selve als dit ver schil aflegghende / sege dat dese instellinge tot Chiam ofte Johanne niet en behoort: maer noet eenen seckeren Paulus van Thebe den eersten Monick / de welcke om de verbolginghe onder Decio ende Valeriano in de waterste plaetsen van Thebais alleen ghetrocken is. Ende dat dit ghevoelen met de waerhepdt ober een coint blijckt daer tot / dat de kerckelicke Schrijvers / soo vele als van Justino Martire af tot op Epprianum toe gheschreuen hebben / van de Monickerij nergheens gheen getwach en maecten. Want indien zy te boozen ghebruyckelijck waere gheweest / daer souden vele ghetuygenissen van zijn maer men bint gheen: ende de seer oude Schrijver Tertullianus / als die meer dan een gansche eeuwte onder is van Hieronymus / gheeft genoech te kennen dat tot zynen tijde geene scodanighe heremijten ofte Monicken en waeren / gemerckt hy scodanighe luyden die het licht schoude verfoepende / van hem selben ende van de Christenen zijnes tijts sepe: Wy en zijn gheen Bosch-woonders ende ballinghen des levens. De Monickerij dan is een onbekent boornemen des levens boornaemelick by de onde Christenheyt gheweest. En hoe seer die selve Monickerij / de welckeren tijde van Hieronymus ghebruyckelijck was / verseyden is gheweest van de gene van onsen tijt / sal lichtelick vernemen die zynen brief aen den Monick Rusticum genoemt / aen Heliodorus ende andere lesen. Boornaemelick inden brief / die hy schijft aen Rusticum van de onderwijfinge eenes Monicks / en gebiet hy niet der dingen / de welcke in dese tijden van de Monicken verepscht werden. Wy laet toe de besittinge van goederen by soo verre die matelick zy: hy laet hem toe te leuen met zijne moeder / met zijne suster ten lesten met alderlep so mannen als vroude / by soo verre hy maer schouwe een verdachte ende sorgelicke gemenschap. Van een secker Clooster van

Cap. 42.
adversus
Gentes.

De figuren /

de figure / verwe ofte stoffe des cledts / en is niet ghens geen ghetwach. Alleenlick wil hy hebben dat de cleddinghe soodantich zy / dat se noch door de huplicheden hypocrisie noch door de netticheyt hoobeerdye en toone. Nu van die dy beloften / die zy solemnele noemen / en spreekt hy niet een woort. Jae de professie van een Monick en schijnt doen niet anders ghetweest te zyn / als een bedenkinghe van een ondt / by / ende waere Christelick leben: Augustinus oock die noch in de selbe eentoe van Hieronymus vermaert was / seghet insghelyc dat de besittinghe van haere goederen den Monicken ende Clercken gheensins verboden en is gheueft / maer dat zy haere eyghen goederen hebben beseten en haer tot den houwelicken staet begheben. Maer ick sal de woorden selbe hier by voeghen tot het boeck vande ketterijen aen Quod vult deum: De Apostolische, seyd hy, die haer met dien naef seer hoochmoedelyck hebben ghenoeft, om dat zy in hare ghemeynschap niet en namen, die huyfvrouwen hadden ende eyghene goederen besaten; de Catholijcke Kercke heeft sodanighe Monicken ende Clercken seer vele, die namelick huyfvrouwen hebben ende eyghen goederen besitten. Dus verre Augustinus:

Ende gheene andere en heeft oock ghekent Sidonius Apollinaris, de welcke seyt dat de Monicken tot zynen tijde dit booznamelic besochte hebben / dat zy eerst haer selven ende daer nae andere in seer goede leeringhen onderwisen. Ende dit can men

wc het Grassi hyst des selbes ter eeren van Claudianus Namercus bisschop ghemaeckt aenemen. Want hy daer in onder anderen dit seyt / dat de bisschop Claudianus Namercus / behalven de Latijnsche ende Sueckische spraecke / besonderlijck in de Christelijcke Kelijge ende leere seer vermaert ende cloet was / de welcke hy in zyn jonche jeucht / noch Monick uesende / hadde gheleert. Ten lesten oock Prudentius de welcke tusschen Augustinum ende Sidonium in de middel reitwe / namelick onder Arradio ende Honorio / heeft begonnen te floeren / gheeft wdruckelijc te kennen dat eer ihts niet breemder en is ghetweest van het Christendom / als de teere jeught / ende die haer selfs noch niet machrichen is aen belofte ende Monicken leuen te verbinden. Want hy bestrafte ernstelick dese wijse der Heydenen / dat zy de jonche meyskens die noch tot den rechten ouderdom niet gecomen en waren / noch van haer selven en van de maniere des lebens ordonneren en condon / in de Cloosters van de Goddinne Vesta brachten ende tot eenen ghedwonghenen machdom met wille ofte ontwille toe eyghenden. Want wat can anders op de Clooster-lieden tot onser tijde ge seyt worden / als dit selbet De beersfen van Prudentius gheben dit niet min dupdelijck / als tierlijck te kennen / die wy Latijnsch zynde ende in het Latijnsche boeck van Amsterdam ghestelt hier om de roztheit wille naerlaten / ende willen nu comen tot ons boozghenomen propoost.

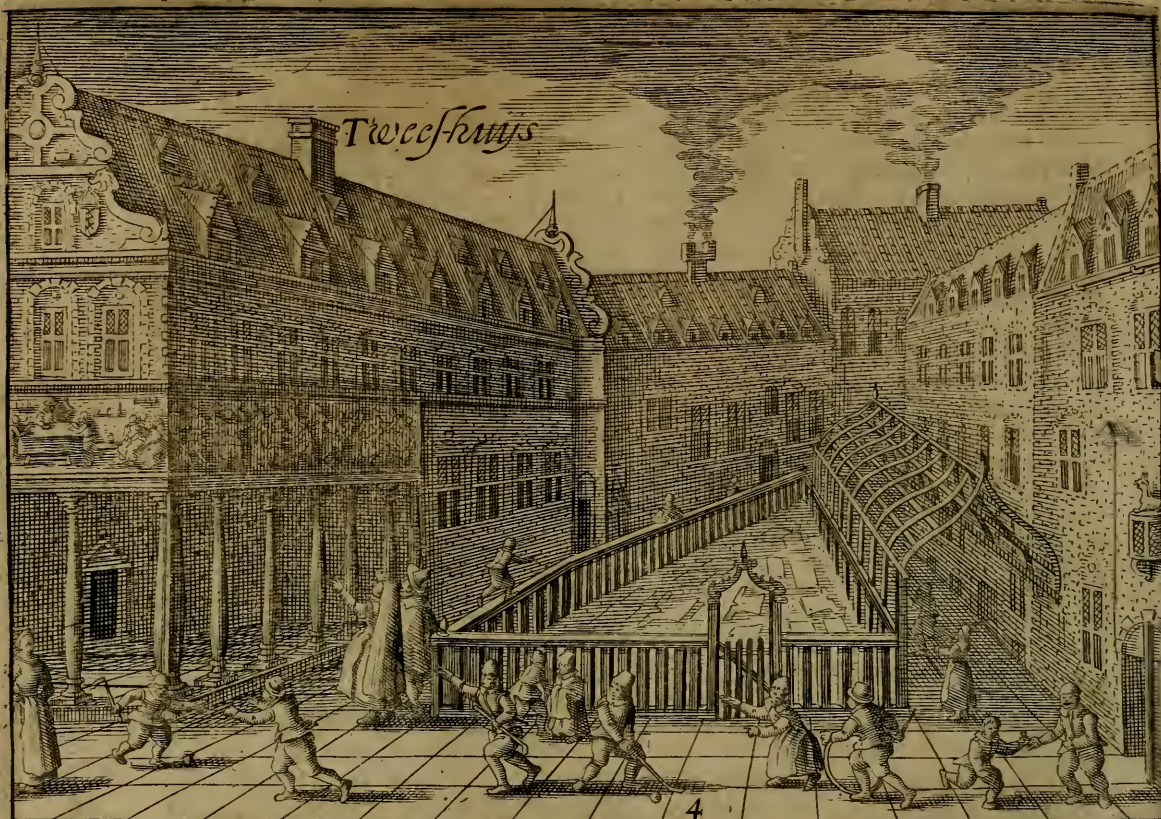
Het tweede Capittel.

Het VVees-huys, ende daer over Ordonnantien ende andere Statuyten.

Er dat ick de eerste instellinghe / wetten en statuyten van het Wees-huys daer wy van spreken sullen / verhaele / moet dit booz al geweten zyn / dat naemelick alle weesen op twee manieren geacht worden: Want oft die worden weesen ghenoemt / den welcken / hoe wel zy haere ouders verlooren hebben / nochtans tot eerlick onderhout ende opzenginge goets ghenoech haer van haere ouders naerghelaten hebben; oft de gene / den welcken van haere overledene ouders niet / oft seer weynich / tot onderhout de des lebens achter gelaten is. Die van de eerste soorte / en besouren tot dese instellinghe niet / maer hoe dat de Maagistraet dese besonderlick boozsien

heeft / sal daernaer op zyn plaetse verhaelt worden. Wy verstaen dan alleen alhier de weesen van de tweede soorte: van de welke / ende alle de ghene die int ghemeyn de bescherminghe van andere van doene hebben / wat oock de oude eertijts / ende booznamelick de Romeynen daer van geordonneert hebben / sal wel woerd zyn met de woorden van Aulus Gellius hier ghestelt eerst te segge: Het betaemde, seyt hy / ende is seker volgende de manieren der Romeynen, dat naest de ouders de eerste plaetse de VVeesen moeten houden, die onser trouwe ende bescherminghe toebetrouwt zyn &c. Maer heden / daechs ende voornemelicks de Christelicke Ouericheyt / ende die groote begerete

intderde boeck.

Indicat ædificiæ satis hæc structura, quo amore, Amstelrj e excipiant pueros genitoribus orbos.

begeerte ende herte hebben om soo Godt-
blychtighe ende soopijfelicke eene instel-
linghe ernstelick te boorderen sullen met
Job moghen segghen: ICK HEB DEN
ARMEN BEVVAERT VAN DE
HANT DES MACTIGEN, EN-
DE HEBBE DE VVEESE DIE
GEENEN HELPER EN HADDE
GHEHOLPEN.

Certullianus in zijn Apologetica cap. 39
bermelt ooc van de Christenen zijnes tijts/
hoe dat het by haer ghezwijckelijck was/
dat alle maenden die wilden / ende diet
vermochten een almoeffe gaven / welcke
zij implojeerden tot behoef der armen / ende
in sonder toe onderhoude van meyskens
ende knechtens die van middelen ende
ouders verlaten waren; want hy noemtse
met dese formuliere woorden: pueros pul-
lasque re. & parentibus destitutas. Laet ons
niet dat de ondommantien comen: De eerste
ordonnantie is by de Magistraet door dus-

danighe occaste ghemaect: Want als / on-
trent den jaere 1521 ende 22 sekere hupf-
kens eerst ghestelt waren / in de welcke ar-
me weeskens tot de aekmoessen van eenige
brome borghers ghevoet ende opghebrachs
werden / so heeft den Raedt gant sich geoor-
deelt dat soodanighers dienst ende Godt-
blychtich boornemen / in aller manieren
geholsen ende geboordert moeste zijn: ende
daerom / op dat de sake boorder eenen ghe-
luckighen wtganck hebben soude / soo is
soodanige ordonmantie doen int jaer 1523 /
ghemaecte / als volghet.

Inden eersten en sullen gheene in hee
weef-hups aengenomen worden van poo-
ters kinderen beneden die negen jaren oue
wesende ende vaderloos ende moederloos;
ende welckers ouders twaelf jaeren poo-
ters gheweest zijn. Gheene onechte kinde-
ren sullen daer in ontfangen mogen wer-
den.

Daerna int jaer 1584 den 14 Februarij
18 by

is by den sesen dertich Raden toeghelaten dat meer de poorters kinderen int Weeshups nemen sal die twaelf jaeren oudt zijn welckers ouders seben jaeren poorters geweest zijn.

Item dat alle t'goede dat by der Weesen anders achtergelaten sal werden/ende daer af die kinderen comen int Weeshups sal comen ende blijven tot pzoijt van t selve Weeshups sonder dat men t selve goet eenichsins sal mogen verminderen tot achterdeel van t Weeshups: Ende of dat vermindert waere / soo en sullen die Regenten van t Weeshups die selve Weeskinderen niet aennemen / oft waere gherepareert.

En daeromme soo wie kinderen int Weeshups wullen brenghen / sullen eer de laetste levende van den ouders beggaven is ghehouden wesen de Doochden van t Weeshups te roepen / omme die achterghelaten goeden te laten inventarieren.

Ende soo wat goederen de Weeskinderen aen bestert ofte tot erffenisse crijghen den tijt zy noch in het Weeshups zijn; salt Weeshups moghen ontfanghen ende ghebruycken solange als zy in het Weeshups sullen zijn; maer wt het hups gaende / sullen zy t selve goet niet mogen nemen.

Item soo wat Weesen int boossepde hups gewoont hebben ende aflijch warden / sonder wettighe gheboorte achter te laten / daer af sal het Weeshups erfgenaem wesen.

Item die Weesen sullen int boossepde Weeshups soo langhe blijven alst den Regenten daer af goet dunckt.

Item oft ghebeurde dat die Weeskinderen op een ambacht gestelt worden / dat die dan wy en de exempt sullen wesen van den Gilden gheduerende soo langhe zy int Weeshups zijn.

Hier of is Apostil legghende inde lader met de Letter B gheteekent / mit sgaders noch een resolutie van den sesen dertich Raden banden jaere 1565.

Breder verclaringhe der voorseyde Ordonnactien.

Dat in het leste statuyt op twee naer het Weeshups erfgenaem wordte ghestelt van de Weesen nu bupfen het Weeshups gestelt en die sonder wettelicken erfgenaem achter te laten overleden zijn is daer nae door Octrop van den Raedt toeghelaten / dat de selve haere bruyheit in ghen afcoopen / ende den Weeshups niet schuldich en sullen zijn / sekere

summe betaelt hebbende.

Ende de ghene die nu waer aengetwassen zijn en worden niet alleene in ambachten oft neeringhen gheoeffent / ghelick de leste ordinantie schijnt vooz te schijven / maer soo eenighe van fraepen berstande bebonden werden / worden doock tot bypoeffeninghen van potarisen / Schilders / Weelthoutwers ende boornemelic doock tot de Studien ghebracht. Alsoo dat de Regenten gheen costen en sparen op dat zy off in ambachten ende costen neerstelic onderwesen / ofte in de Studien ooc in wylantsche ende de treffelickste Academien opgetoghet mochten werden.

Dat eyndelick in de leste ordinantie ooc een na des selve jaers 1582 verhaelt wert / dat zy al in het Weeshups soo lange fullen gehouden zijn te blijven als het den Regentengote dunct / dat is te verstaet datter niemant vande boossepde Weeskens wt het Weeshups geset wordt vooz ende aler hy zyner cost eerlick can verdienen; ende wigheset werdende wert hy gheleert in twee newe habjten ende niet andere noodtwendicheden boosien; sulcks dat t ghenedat hy wt het Weeshups is dragende wel bebonden wort weerdich te zijn ontrant twee hondert guldens / behalven alle de erffenssen die hy gheduerende den tijt van dat hy int Weeshups heeft ghewoont / betcregen mach hebben.

Maer aengaende de eerste fondatie van De Occidit Weeshups / soo te kennen ghegheben wordte in de ordinantie des jaers 1523 / die wort toeghe schreven eene Haes Claes dochter int Paradijs, een rijcke Amsterdamse Weeshuys. Want dese vrouwe hadde eenighe hare clepne hupskens in de Calverstrate ontrent de Capelle ghenaemt de Heylige Stede hier toe gheepghent / stellende daerinne seben of acht Weeskens die vaderloos ende moederloos waren / onder de regering van eenen Theeus Stoeerfz; de welcke zy op haer costen eerlick ende mildelic heeft doen ophrenghen. Daeromme doock de man van de selve / Haes, onder de eerste Regenten van het Weeshups soo te achte verhaelt wort / als blykt wt de Caraloge der Regenten / in de welcke de aller eerste in het jaer 1529 ghenaemt werden / Claes Iacobsz; Paradijs; Arent Boelensz; de Moeders Iurte Arent Boelens zijne hupszou; Gier Symons dochter; Maer van dese Haes Paradijs sullen wy terstont meer spreke in het Oude-manen-hups.

Dit Weeshups / gelijc wy bove verhaelt hebben

hebben/is eertijts S. Lucien clooster-ghe-
weest / ende ontrent het jaer 1580 tot een
Weeshuys gheopghent/voorz die was t'ou-
de Weeshuys recht tegen dit ober staende.
Welck / ick bekinde op dat top dit oock by
voeghen / dat gheboort is int jaer 1561/
als het ghetal der Wees-kinderen seer
aenwassende den Weeskens by den Raet
is vergundt een Loterpe op te rechten.
Maer door het boorzeyde Weeshuys ober-
mings de midde inlegginghe der burgherij
merckelic is verbeteret en in incomste ver-
rijckt/mit sgaders ooc een schoon huys ge-
stimmert gelijk noch te sien is. Ende doen
waren Regentē bairt boorzeyde Weeshuys
ende betomsthebbers van de selve Loterpe
Gerrit Ian Lambertsz. Simon Laurens Stooter
Frans Adriaenz. De Moeders waren. Maria
V Villē Kinnefz. dochter Engel. Gooffens doch-
ter, Trijn. Dirck Claesen dochter. Hier moe-
t oock niet booz by gegaet zijn regene dat Jo-
hannes Bodinus verhaelt en die van Am-
ster dan selve/boornemelic de gene die wat
bedacht van jaren zijn noch vertellē / dat
ster in het jaer ons Heeren 1556 / als de in-
comsten der Weeskens noch geringhe wa-
ren. namelic booz her honden van die Lo-
terpe/vertich besien kinderen ghebonden
zijn/tot de welcke men niet geene beswee-
ringhe de Duppels conde wtdryben: ende
dat dit door betooveringe gheschiedt was
hienge de selve Bodinus dit booz een be-
wys. om dat zy stukken yfers/glas/hayz/
slaelden/lappen/ende diet gelijcke dinghen
guyt werden/welcke de gene die betoovert
zijn pleghen tot te werpen. Maer op dat ic
dit alleen/by occasie hier by voeghe / hoe
soude Bodinus bewysen dat dit overgeben
waerachtich ende niet eer schijnlick en is
ghetweest. boornemelic gemeret geen spij-
ge noch bochticheyt in foodanich overghe-
ben vermengt/gesien en wordē/gelijc van
bele seer neerstelick in/andere ooc geobser-
veert is ghetweest.

Hetoude
Vveef-
huys op-
gherecht
int jaer
1561.

Lib. 3.
Demo-
nomanie
cap. 6.

Besetens
Vveef-
kens int
iaer
1556.

Verlet-
tingeder
Vveef-
kens in
s. Lucien
Clooster
int iaer
1580 ge-
schiet.

Ma dat dan tot het eerste huys (welc ic
geseyt hebbe dat noch heden ten daghe het
oude Vveef-huys genoemt wert) in dat S.
Lucpen Clooster de Weeskens verset zijn
(Het welck ic geseyt hebbe ontrent het jaer
1580 geschiedt getweest te zijn) so is het al-
les bequannelicker gemaeckt/en het Cloo-
ster selve tot gerief van de selve Weeskens
verbetert; ende doen waren Regenten Ger-
rit Iansz. Preeckstoel, Dirick Iansz. Graef, Ian
Thomassen van Alcaer, Jacob Ianssen Vinç;
Claes Franssen Borghemeester. De Moeders
waren Lyfbet Ians dochter, Brecht Helens
dochter, Nielken Reyers dochter, Ern Pieters

dochter.
De boorzeden jaren boornemelic duy-
sent seg hondert twee ende duy/als de pest
binnen deser stede was/slozven in dit selve
Weeshuys ontrent duy hondert. Ende ter-
stont daerna/als de sterfte ober was / be-
vont men int selve Weeshuys noch meer
als 450 kinderen. Ende de Regenten wrae-
ren Huybert Simonz. Appelman, Pauwels van
Heemkerck, Simon Gerritsz. Schaep, Ian van
Vloofwijck, Dirck Hen dricktz. Quakel, Cor-
nelis Bas; Lobken Thomas dochter, Griete Pie-
ters dochter, Aechte Claes dochter, Pieterken
VVouters, Trijnken de VVael.

Tegenwoordelic worden bekonden on-
trent de vijf hondert Weeskinderen / soo
knechtens als mepskens. Daer zijn tter
Schoolmeesters / die de knechtken ende
mepskens leeren lesen ende schryben de eer-
ste beginselen: item twee huys-moeders/
behalven den cleermaker ende naister met
knechten ende machden / de welcke met
backen/met de kruicken/ende andere huys-
werksken besich zijn.

Daer is oock enen fraepen ende groote
stal in den welcken boornemelic winter
daeghs / behalven de osen ende beerfen/
meestendeel twintich korpen op stal staen.
Hier is oock int besonder enen bouman
ende een diensmaerre / die ic elke boter/
kaes ende andere dingen tot het ghebruyck
ende behoeff vanden huys maecken.

Het bewint ende soeghe van het gant-
sche Weeshuys wordt duy oft vier van de
boornemiste boggers eerlicke mannen be-
volen. Dese worden gemeenlick Vaders
genoemt: wy hebben die hier bovenregen-
ten gheheten. Dit de vrouwe vander stad
zijn oock in gelijc in een seker getal ghe-
stelt/de welcke niet den name van Duyten-
moeders / gemeenlick genoemt werden:
behalven de twee huys-moeders/die ick ge-
seut hebbe/in het Weeshuys stedes woo-
nende.

Alle de rekeninghe van den ontfanck en
ontkosten wordt by de Vaders verhandelt.
Welckers ontfanck ende incomsten/behal-
ven de aelmoeffen/zijn die de boornemiste/
die tot het Clooster van S. Lucpen selve/
ende boornemelic tot het Clooster van de
Cathusers hercomen. Want den Raet heeft
de incomsten van beyde dese Cloosters tot
dit gebruyck geeygent; gelijk oock de ge-
ne van andere Cloosters/weyninge wtge-
nomen tot andere ende dier gelijcke goeda-
dige gebruycken gewent zijn. Het welc eens
booz al met grooten lof van den Maag-
straet gheseyt zy.

T'getal
der Vves
kinderen
De bin-
nen
School-
meesters
item de
Moeders
ende an-
dere al-
daer die
nende.

Tbewiut
van het
heele
Vveef-
huys.

Incom-
sten.

Ende/beneffens dit/eertjcs/namelick int jaer 1574 / is by ordinantie van den 36 Raden/beslorē dat so wie het burger-recht gegeven werde/dat die behalvē de somme die/hier van de stad ordinaerelick betaelt wordt/dy guldenen tot behoef van Weeshuys gheben souden.

Men houdt voor seker dat de jaerlicsche onkosten van het heele Weeshuys/so nu de saecken staen ontrent seftich duysent gul-

den geschadet worden. De Regenten nu te ghenwoordich/zijn by nae de selve die topvlus ghenoeint hebben. Huybert Symonsz. Appelman, Pauwels van Heemskerck, Jan van Vlooswijk, Hendrick Servaes, Pieter Overlander, Jan Gysbertsz. De Moeders, Iobken Thonis, Thrijnken de VVael, Ysabel Harmens, VVayntken vanHagen. Ende dit zy dus verze ghesproken van het Weeshuys.

Ocofse

Het derde Capittel

Het Leprosen Huys, ende ondersoeck van zijne eerste instellingē ende andere dinghen vervolghens ghestelt.

W hebben hier boven toe eenē Auteurs sonder naē verhaelt dat het Leprosen huys eerst getweest is S. Iooris Capelle / aktwaer nu het huys der Schijnwerckers is in de Calverstraete aen de nieuwe zijde. Ende alsoo dese Auteurs ontrent het jaer duysent vijf hondert gheslo-

reert heeft / so binde ick dat het by na Jondert jaer voor zynen tijt / in de selve plaetsē daer het nu is ghestaen heeft ende tot het selve gebruyt gegreent is getweest ende genoemt Het Hospitaal van S. Marie ende Nicolaes: soo men anders verstaen wil bande Leprosen desen Brieven van Graef Willem de 24 Grave den seften dies naems / wt de brieven van dit Gasthuys ghecopieert.

Lib. 1.
cap. 7.

VWILLEM by der genaden Gods Palsgrave op den Rhijn; Hertoga in Beveren, Grave van Henegouwe, van Hollandt, van Zeelant ende Heere van Vrieslandt, doen condt allen luyden; Wānt dat Hospitaal van onser Vrouwen ende van Sinte Nicolaes, staende by den Zee-burch tusschen onse stede Aemstelredam en Oeten-wael, seer arm ende behoeflich is, als wy inder waerheyt wel verstaen hebbē: Soo hebben wy om Gods wille ende in rechter aelmoessen, den Overmannen vanden Gasthuysē voorseyt, voor ons ende voor onse nacomelinghen verhuurt en verpacht onse Viisscherie van onse Walen gelegen tusschen onser stede voornoemt ende Yppen-sloot, tot eenen eeuwelicken erfpacht, jaerlicx om vijf pont, sulcx payments als wy daer in der tijt van onse renten nemen, te betalen onsen Rentemeester van Amstellant ende van Waterlant, alle jare tot Sinte Pieters dage ad vincula, &c. Gegeven inden Hage opten 27 dach in Septembri 1415.

Di t heeft gedaen de Grave. Maer daer na int jaer 25 / soo noemt het de Ordinantie van den Raet der Stede/niet S. Marien oft S. Nicolaes, maer S. Iooris Gasthuys, ende de cranckheit selve Lazarie, met dese woorden. VVy Schout, Schepenen ende Rade der Stede van Aemstelredam, doen condt ende te wete, dat wy ter eeren Gods ende omme kennelicke noot, oorbaer ende profijt der sieker luyden van Lafarien t'Sinte Ioriaens Gasthuysē by der stede van Aemstelredam ter selver siecker luyden, ende tot S'gasthuys behoeft voorseyt, geordineert hebbē dese na beschreven punten &c. Het welck mogelick de alderoudste ende eerste instellingē aenvoert /

als noch aen de nietwe zijde dit Gasthuys was / so wy tot den Auteurs sonder naem verhaelt hebben. Dese ordinantie van den Raet wort bewaert onder de Ysegelde brieven des Gasthuys en is geteekent int jaer 1440. So dat ic twijfel oft de brieven van Graef Willem van het Hospitaal der Leprosen / en niet veel eer van een ander / gemerct by het boornemelick simpelick Hospitaal noemt / te verstaen zy. Ende dese suspicie vermeerderd dat het Hof / nu Sint Iooris Hof ghe-noemt / getweest is S. Nicolaes hospitaal, ende oock byten der stadt namelick binnen de stadt en Oetenwael gelegen heeft getweest van het jaer 1417 / ghelijck de brieven die aldaer

aldaer in S. Jooris hof noch heden ten dage bewaert worden/claerlick verhalen/soo terstont te zijner plaetsen breeder gheseyt sal werden.

Daernaen in den jaer 1503 is een andere Ordinance tot der selver Leprosen proffijt wtghegaen:ende weder om een andere int jaer 1547. En de wederom inden jaere 1548: Ende ten lesten int jaer 1550: In het welck ick bevinde dat oock opperecht is de wooninghe oft kercke/de welcke terstont inden inganck van de eerste plaetse vooccomt: want daer staet voor aen op den gebel het jaer duysent vijf hondert ses ende vijftich. Ende in dese brieven wort het simpelick Het huys der Leprosen, ofte Lazarissen gheuoemt/sonder eenich vermaen ende tijtel der Santen ende Santinnen die wy gheseyt hebben.

Maer seer vele/behalven de mildicheyt van andere / ende voornemlick van den Maagistraet selve/de welcke ettelicke clooster-goederen onlantc toegelept heeft/heeft niet alleene desen Gasthuys/maer ooc den anderen Hospitalen der stadt gegunt kaetel de W / een placcaet ghepubliceert hebbende/met het welck hy bevesticht/dat alle gronden van erfsen ende besette renten/anders onroerelicke goederen gheuoemt/die den Gasthuysen/Weef huysen / oft ten lesten der Leprosen huysen tot Amsterdam ghelegattert souden werden inder eeuwichheit vast ende bestendich souden zijn.

Tghetal der Leprosen die daer heden en daghe zijn wort gheschat ontrent 42. Dese hebben hare wooninge afgefondert. Want de bzeemde/die van huysen comen/en moge daer ober de 3 dagē niet blyben; en die hebbē ooc hare besondere wooninge/ende afgheshepden van de andere. Ende den selven en wort behalven dyncken/buer ende licht / ende andere dierghelycke dingen/met een slaepstede/niet gegeven. Ende alle oft elck int besondert/oft twee en twee/oft in wat ghetal dat het 3p/4p dat 3p van deure tot deure aelmoesse begeeren/oft anders op de strate comen/eynen wyten toin del aen den hoet hebbende ende een cleppe inde handt/worden van andere bedelaers onderkent.

Daer is ghestelt ober het heele Huys een Moeder/de welcke Huys-moeder is en als Meesterse / met twee dienstknechten ende d'yn dienstmaechden: de welcke ober de keuiken ende de hoef-saacken sozge d'zghen. Daer is oock een Schoolmeester/de welcke de Leprosen die noch jonck zijn leesen ende schryben leert; de selve heeft oock

achte op de bzeemdelingen die gaen ende comen.

Daer sijn ander sijn niet alleen Regenten / maer oock huysen. Moeders van de voornemste boggers ende matronen: Den welcken de inspecte van de gantsche huys-houdinge ende heele regeringe bevolen is.

De namen vande Regenten sijn: Jelis Janssen Valckenier / Sibert Pieterssen Sem/Henrick Bronckhoyst/Kotert Ernst/Ernst Kotert succedeerde sijn Vader int jaer 1611. De huysen moeders sijn dese: Lijbesh van Lennen: Thijn te Berghe/Anne Willekens.

Daer is hy ghevoecht eenen stal die soonet is/dat het niet eenen stal / maer eenige herberghe/oft reyne wooninghe schijnt te zijn. In den selven worden des winters 22 korpen gheset / welcke teghen den somer in de weyde ghestelt worden: van de welcke alle jaere ontrent vijfhondert guldens in melck ende keese ghemaectt wordt/so my van ghelooftweerdighe luyden gheseyt is.

Voorts alle de Huysen met het Gasthuys sijn met eenen steenen muer int viercant ende met grachten tot den Amstel gelepdt besloten: Aen de zijde van de bzeede strate van S. Antonis poorte sijn wooninghen onlantc van huysen hy ghevoecht altoer eertijts een gracht met een optretkende brugge was/etwelcke door de aengeboude wooningē nu berandert is. Aende zijde vanden Amstel is eenen lustigen tuyn binnen sijn mueren ende van de reste van het ghebon/een waterken daer en tusschen loopende/afgheshepden.

Ende soo veel de cranckheyt selve be-langht/gemerckt de selve swaer ende duyster om te keimen is / soo sijn tot Haerlem waerdeeders ende als sekere Goedeleers ghestelt/de welcke de Leprosen / den welcken in Hollandt/Zeelandt ende in het Herctochdom van Geldre in sulcke ghemeen huysen toeghelaten worden/sekere teckenē te rade nemende/besten / ende van de ghene de welcke met waere oft niet waere melactsheyt besmet sijn/bonnisse gheben. Levinus Lemnius Medecijn van Zierzee verhaelt dat hy wt het water pleecht ondersoet te nemen/in het swelc de aschen van ghebrandt loot gestroept worden/ende soo die soncken ende in den grond vanden urinael ginghen ligghen / datter geen besmettinghe der stecken en was: maer indien 3p daer op swanmen en boben op het water bleve/so deelc dat hy besmet was/ de kennisse ghenomen hebben vanden dacticheyt der humeuren/ende de verbrant/de/ber

Incomsten van her Leprosen huys,

Tghetal ende wooninghe,

Ghestaltenisse.

Dienaers ende die waesssen.

Regente ende Moeders

Dé Stal.

de wijfe van rgansche geslitches

Groenen hof.

VVaerdeeders ende oordeelers van de melactsheyt.

Lib. de occultis naturæ miraculis.

de/berdozven en door het gantsche lichaem
gespreyde melancholie: Andere om te ver-
soecten of het quaet gheneselicke zy/sijnden
in het vel/oft stekender met een naelde in:

soo daer bloet wt rompt so is daer plaet-
se van remedie; maer indien daer witte
bochticheyt is/ soo en can het niet gheheelt
werde/ziet hier van wijder int Latijnsche.

Het vierde Capittel.

Sint Jozis Hof.

En dat wy tot de reste booztbaren/so
en moghen wy niet naerlaten / de in-
stellinghe van S. Jozis Hof/welcke
onder de alder ontfte gehouden wort.
In dit Hof versien haer de berouderde boz-
ghers met een seker somme gheyls die zy
voor eens tellen/van cost ende andere nood-
telicke dinghen/soo lange als zy leven:hier
inre namelic van het Gude mannen huys
onderscheyden / dat men in het selbe om
niet ende nae andere wetten leeft /soo wy
erstont segghen sullen. Dit is van booz-
nemelick het wit van de eerste instellinghe
van dit Hof getweest/de welcke noch heden
ten daghe/soo beke moeghelick is/vast ende
onverbrekelic ghehouden wort / dat de
bozgers ende die het bozget recht gebuyt-
ken/den welcken haere saecten ende booz-
nemelick den coophandel met wel geluckte
en is/ende die cleyn middelenhebber;ende
nauwelicx reys ghelt om de reste van den
welck hueres lebens te volbraygen die
rommen hier om een cleyn ghelt haer leven
lanck/cost ende een eerlicke ende bequame
wooninge t'samen met hare huysvrouwen
indien zy noch leven/voor haer bedinghen.
Den cost werdt haer ghegeven ende de sel-
ve overbloedich ghensech /in een gemeyne
eet-sale aen erelicke tafels ordentlic ende
verscheyden ghestelt. Dyt maels sweecks
eruyghen zy vleesch/behalven t'sondaechs/
ende dyt mael visch. Daer zijn tegenwoor-
dich twee dienstmaechden de welcke de ta-
fel dienen; behalven de huysmoeder. De
oude mannen/oft probeniers/so wel man-
nen als vrouwen waren / als wy dit schey-
ben/by na t'sebentich.

De plaetse ende het gantsche ghesticht
is seer bequaem ende lustich ende in ver-
trecken ende camers aen alle zijden onder
scheyden : Ende behalven de eet-sale selbe
(de welcke wijdt ende breedt is / ende on-
lanck in de lengte ver groot) heeft daer en
boven een gaelderpe met eenen viercanten
omgancck / in het midden van de welcke
den hof is / in twee ghedept : van welcke
den eenen met bloemen ende boomen ber-

scheydentlic ende bequamelic berciert is:
den anderen met gras seer schoon ende ver-
makelick.

Het is seker dat dit met de kercke/
welcke nu de Francoisische kercke is / eer-
tijts t' Clooster vande Paulmanen geweest
zy/ Ende eet dat het hier gebrecht wierdt/
blijckt dat het aen de nieuwe zijde neffens
de Calverstrate/by t' Clooster van de Cla-
rissen/nu het mannen Tuchtijns gestaen
heeft. oock onder den name van S. Jozis
Capelle / daer nu het Schijn-werckers
huys is/wt de woorden des Zuchteurs son-
der naem / de welcke voor hondert jaeren/
ontrent het jaer 1500 daer van aldus ge-
schreyben heeft: Daer is oock S. Jozis Capel-
le, daer der Leprosen huys eerijs gheweest
is, ende nu vele prebenden zijn voor de bor-
ghers ghezwact van ouden don, die aldaer
om een cleyn gelt haer costen coopen connen
Maer wanneer het van die plaetse eygent-
lick aen dese oude zijde/ende in dit Clooster
van de Paulmanen ghebracht zy / en can
ick niet juyt verhalen; van dat het seker is
dat dit eerst gheschiet is/als de saken ende
de religie veranderd zijn. Want dat de ozi-
gmele vrieven die noch by de Regenten van
S. Jozis bewaert worden/te kennen ghe-
ven / dat dese plaetse van den jaere 1417
het hospitaal van S. Jilclaes gheweest is/
ende doen tusschen der stadt ende den Oe-
tenwael ghestaen heeft / achte ick dat tot
den Buij van Graef Willem / daer ick bo-
ven van vermaent hebbe/gereferert moet
zijn/oft ten minsten met den selben neerste-
lick gheresereert.

Daer werden vier Regenten wt de eer-
same bozgers na het believen van den
Maagistraet ghestelt : Twee bupten- moe-
ders. Als wy dit schreyben waren de Regen-
ten Jacob Floris Cloeck, Nicolaes Jacobs Hae-
rinck Kaspel, Aelbrecht Lucaz, Marten Adri-
aens Boom. De moeders Elizabeth Pieters,
Elizabeth Henricx.

Maer den oorspronck van dese instel-
linghe moet ghebracht zijn/oft vrel eer ge-
nomen van die seer oude / in aer seer loffelicke
ghewoonte

Van zij-
ne out-
heydt,
ende het
overset-
ten van
het hof
selve.

De Re-
gentens

Da instel-
linge van
S. Jozis
Hof.

De wijze
van het
gestichte

ghetwoonte der Grieken van de arme vrienden te helpen. Want by haer gebuytelich is ghetweest/dat als yemant teghen spoet geleden hadde/met de middelen van zijne vrienden ende medeghesellen ghesolpen soude zijn / van haer ontfanghen hebbende eenighe somme ghelts met die conditie nochfang / dat hy soo verre God de Heere eenmael beter gabe / dat hy soo vele soude weder gheben/als hem ter handt gedaen was. Dit versamelde ghelot noemen den *ἔργον* ende de daet selve *ἐργον* *ἔργον*. Van dese maniere wort hier en daer by den ouden Grieken gewach gemaect. Theophrastus vermaent also van de selve in het cap. van de opgeblasentheyt: Daer hy geseyt heeft tot zijnen vrient een collecte of Eranum van hem begheerende dat hy niet gheven en sal, daer na sal hy het selve van selfs brengen, ende segghen, dat hy oock dit geldt wilt verliezen. Op welcke plaerse men lesen moet t'ghene de seer treffelike Casaubonus by gheboecht heeft in zijnen Commentario op den selven Theophrastum. De welcke onder andere een seker plaerse Antiphontis by brenghet / tot de welcke betwefen wordt dat men oock het eranum eertijts placht te geven/indien yemant by bouwisse des Kichters tot alle zijne goeden gheset was: ende boegt daer by dat het tot de oratie van Demosthenes teghen Nicostrotum blijct dat men dese collecte insghelijc voor de ghebaughene vrienden eertijts gewoone was te doen / op dat zy hebben souden om haer selven te lossen. Maer voornemelick seght hy dat soodanige geselschappen by die van Athenen in bigeur zijn geweest/ ende daer en boben in sommighe andere steden der Grieken / de welcke hadden als een ghemeyne kiste / in de welcke alle maenden wat sekere ghebracht werdt / waer mede ghesolpen mochten werden / de ghene die

van die broeder schap op eenigher wisse teghen spoet hadden gheproeft. Hy bevesticht dit met de ghetuyghenisse van treffelike Schijbers/ende voornemelick van Pollux ende Plato die ooc van processen ende wetten hier van in sommighe Stede van Grielandt inghestelt ghewach maecten. By de Romeynen en obserbeert men niet dat yet sulcx ghebruyckt is ghetweest: jae veel eer moet men achten dat dese broeder schappen van de Romeynen in den meerderen deel van de steden der Grieken verboden zijn ghetweest: na dat tot haer het opperste ghebiedt ghecomen is: ende dat wordt by na afgenomen tot eenen sekeren bries van Plinius Secundus / in den welcken hy Trajanum raedt vzaecht op een requeste van de stad der Amisenen tot dese collecten behooren de. Want de keiser Trajanus antwoordende/laet wel toe den Amisenen dese collecten te hebben: indien zy namelick soodanighe collatie niet tot beroerten ende onghoorloofde by eencomsten, maer omte onderstuyten de armoede van de arme ghebruycken souden; maer in de andere steden die onder het gebiedt der Romeynen stonden; heeft hy soodanighe sake verboden.

Epist. 93
& 94.
lib. II.

Maer het onderscheydt ende de gelijcheyt van beyde dese instellinghen / van de ghene segghe ick / der Grieken ende van dese onse daer wy boben van ghesproken hebben/blijct hier tot / dat by die van Athenen de vrienden plochten den vrienden ende in de selve broeder schap lebende ende door eenighe teghen spoet oft ongheluckige roopmanschap onderduict zijnde dit maecander te bewijfen/maer hier wordt door desen middel ghesolpen de inwoonders en boghers der stad die insghelijc ongeluck hebben ghehadt / oft anders verarint zijn/om de reste haeres lebens te seckerder te passerren.

Het vijfde Capittel.

Het Gasthuys.

Alwaer van de instellinghe ende vergrootinghe des selves: item van het Pest-huys ende de Beyert by het selve staende ghandeldt vwordt.

Het Gasthuys dat wy nu soo noemen heeft den Auteurs sonder naeghenoeint het Hospitaal; ende heeft

al soo daer van boor hondert jaeren gesproken: Daer is oock in deselve prochie het vermaecte Hospitaal van heel Holland; hebbende

tot iaerlicke incomsten meer dan duysentgul-
dens, wt twee Hospitalen S. Pieters ende S. E-
lizabeths gemaectt van de nieuwe zyde daer
ghebracht. In welcke woorden hy verstaet
de prochie van de Oude Kercke/ende dat de
plaetse van het Hospitaal doen ghetweest is
inde Nes / maer te booren aen de nieuwe
zijde; alsoer noch hebben ten daghe neffens
het Stadhuyt een strate is / de welcke
noch met den name dit te kennen gheeft/
want zy die Gasthuys-steghe genoemt wort.
Maer ic bevinde dat dit Gasthuys so lan-
ghe het in de Nes gehouden werd; / alleen
tot der mannen gheselschap gheepghent is
ghetweest: Want aen de nieuwe zijde was
doen een ander / booz de vrouwen/ende dat
wort van den selven Auctorit sonder naem
Het Hospitaal der Moeder Gods int beson-
der genoemt. Maer de acten ende brieven
des Gasthuys melden / dat dit mannen
Hospitaal seer vermeerderd ende verbeterd
is ghetweest / ter wijle het in de Nes was.
Want int jaer 1501 / is een pesthuys by
getomen / als Kegenen waren Gyselbreche
Lapsker, Floris Iansz, Franc Claesz. ende Ian
Gysbrechtz. Ende daer na int jaer 1504/
een vrouwerij / t'samen met het Gasthuys,
ghemeynelick de Beyert genoemt / zyn van
niewws opgherest / ende andere met bete-
re huysinghen vermaectt / de welcke te de-
ser plaetsen te verhalen te langh soude val-
len.

Daerna / int jaer 1578 / ende de volgen-
de jaeren / ende meest int jaer 1582 / is tee-
nemael de versettinghe van beyde de Hof-
pit alen gheschiedt / soo wel der Maanen /
welc wy alreede gheschreven hebben dat het
in den Nes ghestaen heeft / ende van het ge-
ne welck S. Marien ghenoemt / booz ende
ten gebropcke der vrouwen aen de nieuwe
zijde eertijts ghestaen heeft. De verset-
tinghe is ontrent die tijt gheschiedt; ende hier
toe is ghecozen het Clooster / het welc men
weet dat het alderwijdeste ende grootste in
de gantsche stad is / t' Clooster van de nieu-
we ende oude Nonnen ghenoemt. Ende de
eerste van dese veranderinghen schijnt ge-
schiedt ghetweest te zyn onder de Kegenen
Floris Dierixsz. Ottere, ende Iacob Canter:
Want zy / als de saecken der papisten van
daghe te daghe ergher werden / wt de stad t
treckende / soo zyn in haere plaetse ghestelt
ghetweest Ian Perzyn ende VVouter Verhee.
Ende doen voornemelick is wt de Nes in
dit Clooster der nieuwe ende oude Nonnen
het mannen Gasthuys oberghest / ende de
andere obersettinghe / namelic van het Gast-
huys der vrouwen van de nieuwe zijde / in

het selve Clooster is daer na gheschiet / on-
trent het jaer 1582 / gelijk wy alreede hier
te booren dock int booz by gaen aenghewe-
sen hebben.

De Nonnen de welcke doen noch beyde
dese Cloosters besaten / zyn eerlick / maer
bupten het Clooster van jaerlicsche incom-
sten versien: ende de gronden van erven en
goederen des gantschen Gasthuys hebben
seer grooten aenwas ghereghen / de saken
der landen ende der stad van dier tijt af
boozspoedelick afloopende: oock mede de
besondere mildicheyt van den Magistraet
daer by comende / de welcke behalven de
ordinare / ende booz Ordinantie der Beeren
Staten bebestuchde bygheden daer en bo-
ven tot de andere incomsten der Kercken
oft Cloosters met een milde handt ghehol-
pen he est / soo dat nautwelic enighe col-
lecten booz dit Gasthuys ghedaen en wort
den / behalven in de ghemeyne predicacien
des Gasthuys.

Onder de Legaten / soodanighe als daer
in de boozleden jaeren van verschepden
machtighe bozghers gemaectt zyn / en can-
ick een niet booz by gaen / het welck / booz
weynige jaeren Margriete Claes Cors doch-
ter, de huysvrouwe van VVillem Barentsz. /
ghemaectt heeft. Dese en hadden wel geen
kinderen / maer nochtans hadden zy vrien-
den ghenoech: daer en tusschen niet te min
van haere goederen / oft veel eer al haere
goederen heeft zy teene-mael besteedt aen
dese Gods huysen namelick de somme van
140525 Guldens. Ende dese goederen be-
stonden in obligacien / incomsten ende ghe-
veerd gheldt. Het Gasthuys heeft van de
gantsche somme twee vijffte deelen geve-
ghen / namelick 56238 Guldens: het Wees-
huys een vijffte part namelick 28119 Gul-
dens: de huysitten-armen aen de oude zij-
de in ghelijc 28119 ende ebenveel de ar-
me aen de nieuwe zijde. Dese deplinge der
goederen is gehouden int jaer 1602 / tegen
haeren man die ik gheseyt hebbe / VVillem
Barentsz. de welcke zyn vrouwe oberleef
hadde. Ick bevinde dat als zy eerst trou-
den sy soo groot goetniet en hebben gehad
ende dat zy nautwelic thien duysent gul-
dens oft daer ontrent t'samen en brocht /
maer door erfvenisse allenskens ende an-
ders door nautwe ende wonderlicke gespa-
richeyt tot de welcke de Nature haer be-
de als ghemaectt hadde / soo is het alles
metter tijt tot wt nemen de ende seer gozo-
ten rijckdom ghewassen.

Het is cluchtrich / maer verhalers meer-
dich / hoe groote en gheduerige vlijt heyt

De in-
comsten
van het
Gast-
huys ver-
meerdert
int jaer
1584 en
de naer-
volgēde

Het selz
groot
Testa-
ment vā
Margrie-
te Claes
Cors
dochter

VVon-
derlicke
gesparic-
richeyt
van Mar-
griete
Claes en
de Wil-
lem Ba-
rentsz.
ende der
selver af-
beeldinghe.

Gast-
huys Ste-
ghe by t'
Stadt-
huys.

De ver-
settinghe
van het
Gast-
huys wt
de Nes,
op een
grootere
plaetse.

in dese beyde ghetweest zy om haer goet te vermeerderen / op dat blycke dat in alle soorte van leben ende onder alle volcken / conditien van verscheyden menschen zyn / ende dat tot genen tijde Eucliones en ontbreken. Als zy ter merct soude gaen / quam zy dickwils ledich naer huys / clagen de dat alles te dierre was: ende als zy eenighe toe- spijse ofte visch gecocht hadde / ende dat de buertinnen ettelicke penninghen tot winste beloofden / ontfanghende met het gheldt dat zy vershoten hadde / die twee oft drey penninghen winste / liet haere gebuertinne al dat zy gecocht hadde / oer: Varen Man oock rekende wat hy booz houtwelck goet inghebracht hadde ende hoe veel dat zijne was / ende alsoo hy wel wiste dat de rijkdommen van zijne vrouwe veel meerder waren / niet min / op zijne saken lettende heeft booz ghenomen niet om niet booz zyn huysvrouwe te doen: Want so daer een quitante te maecten was / soo schreef hy die wel booz haer / maer met dese conditie / dat zy insghelijck booz het schijben twee penninghen / booz een hantschijft vier hem betalen soude. Als hy ooc zijner huysvrouwen rekeninghe ten boecke stellen soude / soo bespock hy eenen sekere loon ende salaris / achtende dat de se cleme dinghen jaerlicks een groote somme webrachten. Soo daerpet mildelicker op eenen feest-dach te besteden was / een peggelick gaf zyn ghelagh / maer de vrouwe meerder als haeren man / als welckers goet dat de man wiste / soo ick aengewesen hebbe / meerder te zyn; So daer blaepkens te maken waeren / de man gaf het meel: de vrouwe de melck met de rest. Wie en merckt hier niet de rechte forme van dien dooren ende gterighenouden man by plantum? de welcke als hy wiesch scheyde om dat het water verloren gincke: ende die meynde dat hy zyn goet quijt was / als den roock door zyn schoorsteen ginck: want sulcks ende diegelycken meer schijft plantum van zynen Euclio. Maer dese onse Maergriete / met twee seer verscheyden vaden / namelick met haer leven / dat zy soo elendelick ende ghesparelick ober brachte / ende met dese soo ougewoone mildicheit tegheu den armen verborcht met sulcken godlijck ende geduerich wert teghen die selve sal eer een goeden als quaden name by de nacomelingen verwooben hebben.

Door der beyde dese Nonnen-Cloosters / nu / so ick gheseyt hebbe / het mannen ende vrouwen Gasthuys met een plaetse ende langhe gael derijde ghescheyden / hebben ooc

twee inganghen / want aen de zijde van de tof-merck is den inganc in het Gasthuys / welck den mannen toeghehangent is; aen de zijde van den Borghwal / by de Gasthuys-brugge / gaetmen int Vrouwen Gasthuys. Beyde dese inganghen zyn in sulcker boeghen geformeert / dat van het een Gasthuys in het ander byen doorganck ende wtganc aen beyde zijden open staet. Ende hier en worden niet alleene ghehouden afghescheyden Sieck-huysen van Mannen ende Vrouwen / maer daer by gheboecht zijnde nieuwe ende seer groote ghestichten / is daer oock een plaetse der Soldaten die in den Crjch ghequetst / oft anders sieck zyn / item oock Den Beyert; ende ten lesten Een Pest-huys. Welcke wijde de soo men al te mael aenmerckt / sal nauwelick minder als wesup oft huysen gheacht worden.

De Huys-regeringe is meest sodanich: Huyseringhe van het Gasthuys. Ober elck Gasthuys is ghestelt een huysmoeder / de welcke heeft twee dienstmaechden in allen gheballen ende tot allen dienst der crancken veerdich. Het Mannen-Gasthuys / ende ooc het Vrouwen heeft elck ontrent 100 bedden met wijde ende lange camereren. Het Soldaten Gasthuys / twee en vijftich; ende inden Beert ende Pesthuys en zijnder niet min. Ende daer staet noch open in allen gheballen boven plaetse om bedsteden te setten / oft rolle-koetskens / of ghelijck mense ghemeynelick ghebruyckt van wijnen ghebochten. Een peder bedde hoe wel daer niemant op en licht / heeft zyn deksel / oorcussens ende sargien / item an dere nootelicke dinghen als eenen water-pot est een timmen dync-kanne schoone blinkende. De keucken aen een zijde / ende als int midden gestelt / heeft insghelijck een moeder met twee dienstmaechden / die alleenelic sozge draecht ober de cost. Daer is ooc int besonder maer nochtans binnen het Gasthuys / een backshuys om broot te backen ende een brouwerije: oock mede eenen stal om ossen te misten. Ende alles is sonnet / dat het schijnt datmen dat alleene doet: oft veel eer niet en doe / alsoo ist ober al blinkende / ende gheboeghelick als sonder aerbeysters ofte dienstboden gheschickt / soo dat het Conincklijck paleys van vsuche by Apuleius verhaelt eenichsins hem hier bercoont / daer gheene dienst ghesien en werden / maer een peder dinc nochtans reyn est tot eenen wenck bereydt / ende dat niet stemmen alleenelick ende boden welcke gheesten waeren / bedient.

De gele-
ghe nte-
heyt van
het Gast-
huys.

Apothekers winkel binnen het Gasthuys ende oock eenen Docteur Chirurgijns.

Behalven desen is daer oock eenen Apothekers winkel en medecijn winkels ende andere lustighe goetse plaetsen: ende hier ober zijn eenen Apochekaris ende Medecijn gestelt / de elcke beyde in het Gasthuys woonen. Daer zijn oock Chirurgijns by gheboecht / die in allen ghebalde ghehouden zijn by te comen. Ende elck een van haer wort oock eerlicken salaris van het Gasthuys ghegeven: behalven de Medecijnen / de welcke dickwils alleene meer bedragen dan twee duysent guldens / ende worden mede van het Gasthuys betaelt.

De Onkosten.

Soo verstant oock soude willen rekenen r'ghene dat tot hier ende andere dierghelycke dinghen bestocht wordt / hy sal die by na onghelooberlick bebinden. Daer worden alle jaere/ behalven de schapen ende calberen / ontrent de 80 Ofsen gheslaechter: Van de welke men weet dat sommighe op besondere wijze ghemestet / sonder het inghe want ende de huyt boven de 14 hondert pondt gheweghen hebben. Ses en dertich tonnen biers worden alle acht daghen tot de hzoutwerje daer inghebracht. De welke in een somme versamelt ontrent de twee duysent tonnen alle jaere maken sullen. Daer zijn van noode 61444 weinghelen melcks inden tijt van een jaer: 70 tonnen boters: 25000 eperen. Waer tot een peggelick by hem selven seer lichtelick afrincen can hoe vele hzoots ende supvels daer oock toe behoort. Daer worden opgedaen door een jaer behalven het hout ende andere dinghen noodich om allen schalven byer te stoocken / niet min dan twaelf duysent manden. Dit hebbe ick willen van dese dingen tot de originele byreben van het Gasthuys als een monster / hier by stellen / op datmen van de reste ende van alle de onkosten van het Gasthuys gissinge soude comen maken: en met eenen hoe groot de eynbondicheyt / oft veel eer soberheyt onser boozouderen gheueest zy / de welke achedden dat zy wat gwoets besaten / indie zy seyden dat het Gasthuys ober de duysent guldens / in jaerlicy incomé vermochte: g heijck terstont tot den Rucheur sonder name verhaelt is.

De forse ne ende vijfde vanden Beiert.

Daer den Beiert, op dat ick daer van int besonder oock wat by doe / wordt gheopeint ontrent het beginsel van den winter / namelick in Probembzi / ende ghesloten teghen May. In den selven worden toegelaten arme luyden ende van buyten comende / ende haer wordt herberghe door dy daghen verleent / spijse ende drauck ghege-

ben. Ende het heeft ontrent vijftich bedden. Den mannen ende vrouwen wordt plaetse / herde ende bedden elck besonder beschickt. Eer dat zy slapen gaen / moeten zy elck hare melkens / oft soo zy yet sulck by haer hebben / den Hupsmeester in hande gheben: de cleederen oock van een peggelick als zy te bedde gaen worden in eenen koef versamelt / ende op een tragenken ghelept buyten de deure van de slaepcamer / de welke terstont ghesloten werdt / tot des anderen daechs sinozgens bevoert ende inden mozghentont worden met het selbe tragenken op haer plaetse weder ghebracht. Hier is de selve Hupsmeester oft vader de welke het soldaten Gasthuys besorgt.

Der Soldaten gasthuys.

Van het welke oock dit staet te weten dat het namelick ghebouwt is int jaer 1587 boozemelick ten ghebruycke der soldaten om eerlicke oorzaken haer paspoort hebbende / die in de oorloghen door eenighe cleude / als ghewonde / zynde oft anders met cranckheyt des lichaems bevanghen een noodighe oorzake by brenghen / om de welke zy paspoort vercrighen. Welcke gewoonte oock seer oudt is / ende men vint hier en daer by de Gude dat den crijchsliden sulcke excusen belanghende lichamelike cranckheden / al tijt toeghelaten zijn: ende Spartianus verhaelt dat de keiser Hadrianus selbe / als hy in Gallias ghecomen was alle die om eerlicke oorzaken paspoort hadden / mildelick geholpen heeft. Het welck het zy dattet te verstaen is van de borghers van Gallia selbe / welke door eenich onghebal ofte elendicheyt onderduckt waren; oft van de Soldaten / de welke door een wettighe oorzacke / als sieckte oft dierghelycke onghemack / sich absenteerden / schijnt tot dese plaetse te dienen.

Het Pesthuys.

Ten lesten wort het Pesthuys / door een riviere daer russen loopende / van de reste van het Gasthuys met een houten brugge afgescheiden; alsoo nochtans dat het in het selve waerck met het Gasthuys begrepen wordt; Het heeft in het midden een viersante plaetse properlick gheschickt. Daer zijn contour seer vele bedden. De wooreden Jaeren / de peste seer regnerende / zinder veel vijshondert ende meer in het selbe gheberberght samen ghewest.

De Hupsregeringe ende de binnen wijse van het gantsche Gasthuys verclact zynde / so moeten wy nu de Regenten / die daer ober ghestelt zijn / verhalen: De se gelyck:

lijck oock van de andere geseyt is getreest/
woerden meest Vaders genoemt / wt de booz-
naemste der boogheren tot dit ampt gede-
putteert. Hier zyn der booznemelick ses in
ghetale; welckers namen als wy dit schre-
ben waren / Cornelis Ianssen Geelvinck; Ian
Kaerel de Jonge, Lambert Pietersoon; Ibrand
Hermans; Pieter Egbertsen Vinck; Iacob Bic-
ker,

De regē-
ten van
het Gast
huys.

De Buyten moeders, worden oock beson-
der / wt de booznaemste vrouwen des stade
gherozen / ende hebben een besondere verga-
deringhe: Ende hare sozche zyn bevolen
den lijnen ende wollen hupstraet / ende som-
miche andere dingen tot de aenschouwin-
ghe van den hupse dienende. De Moeders
waeren als wy dit schreben; Geert Lam-
brechts; Lanne Lenaerts, Anna Hermans; Ma-
ria Ians.

De Vaders comē alle weken twee maal
t samen ende over ander veertien dagen
onder andere sozghen / houden monsterin-
ghe van de ghene die men sal doorsenden
oft van nieuws aennemen.

Van de peste ende van de oorsaken ende besmettinghe der selver.

Dese plaetse ende booznemelick het
pesthuys daer van wy ghesproken
hebben / woudicht ons om hier int
booz by gaen van den aert deser
sieckte wat by te boeghen / want eenighe
heden daechs curieuslick vragen oft God
Almachtich dooz middel ofte veel eer son-
der middel / de peste over landen ende luy-
den sendt; Ende niet eenen of de selve van
haere nature besmettelick zy. Want som-
miche houden dat Godt mediatelick hier
inne werckt / andere immediatelick. De
ghene die simpelick houden dat God im-
mediatelick werckt / ende dat de peste den
pijl ende Dandt Godes is / achten dat de
besmettinghe niet mede en werckt / ende
daermen secundas causas ofte pers buyten
God in de beschrijvinge van de peste niet
en moet kennen / onderschuyt / so zy meynen /
met de auctoriteyt ende ghetuygenisse der
hepligher Schrift; daer nochtans oock dooz
de auctoriteyt der heplighe schriften / t selfs
hier tot blijft / dat men de tweede oorsa-
ken inde beschrijvinghe van de peste niet
en moet naerlaten / wt dien dat God nu
mediatelick werckt: Ten anderen om dat
Moses selve wozuckelick verclaert dat de

tweede oorsaken van soodanighe plaghen
ende booznemelick van pestilentiale costen
zijn den hemel / ende de hoedanicheyt der
locht daer van berandert. Want Deut. 28
leest men opentlick: De Heere sal u slaen met
ghebreck, cortse ende coude, hitte, brant, ver-
giffighe locht ende geelucht, ende sal u ver-
volgen tot dat hy u verdoe; alwaer sommighe
booz vergiffighe locht hebben / op het sel-
ve sicnde dorricheyt overghe set. Want alle
dese dinghen coude / hitte ende droochten in
dese onderste dinghen / hebben haer als nu
op dese / nu op die manieren, na dat den he-
mel ende de ghessternten ghestelt zyn / gelijc
oock inde nabolghende veersen aldaer te
kennen wordt ghegheven / waer ooc onder
andere van eenen metalen hemel ende van
een yseren aerde ghetwach ghemact wort.
Item int 7 cap. Paralipo v. 13. VVanneer ic
den hemel toefluyte, seyt hy / dat het niet en
regent, of heete de Sprinckhanen het lant ver-
slinden, of laet een pestilencie onder mijn volc
comen

De oor-
sake van
de peste
in de
heylige
Schrift.

Maer soo pemaent nochtans hier tegen
soude wille stryden ende tegenwoopen dat
dese dinghen elck int besonder ghenomen
moeten zyn / ende niet ghesereert tot de
hoedanicheyt des hemels oft der locht / ick
wilde wel dat hy antwoorde ende leerde /
welc van het effect van de vergiffighe locht /
of van de droochte van boven neder dalen -
de daer Moses van spreect / te stellen zy
Want ick en soude nauwelijc meynen dat
pemaent soude connen segghen / datter geen
en is. Soo pemaent van seyt dat de vuch-
ten ende waternen vanden hemel ghemer-
teert worden / wat iser den menschen ende
alle dieren noodtwendigher / als de vuch-
ten ende waternen. Verhalven moet men
bekennen dat in de peste den hemel / de aer-
de ende de locht seer bele vermoghen / oock
na het ghetuygenisse der hepligher schrif-
ture. Hier van comt het datter sommighe
landen zyn / van de welcke de peste oft
nimmermeer oft selden al soo wech blijft /
oft daer en vertoonen haer alrijt / ofte co-
men boozt nieuwe saden der selver. Alsoo
ter contrarien worden van de werelt be-
schrybers sommighe contrepn der werelt
verhaelt / de welcke meest alrijt van dese
plaghe vry zyn. Soodanich wordt gheseyt
te zyn die custe van West Moorlant / aen
de riviere Rijn ghelegghen. Want dese is
gheduerelick vry van de peste. Alsoo geeft
oock Lucretius te kennē dat sekere lan-
den sekere sieckten eygenlijc onderwoopen
zyn. Want hy seyt:

Es.

*Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Aegypto in media, neque praeterea usquam.
Attide tentantur gressus oculique in Achaëis
Finibus, inde alijs alius locus est inimicus
Partibus ac membris.*

Lib. 2.
cap. 96.

hoemen
den he-
mel en-
de de
locht de
peste toe-
chrij-
ren sal.

Maer hy oock comt / dat Plinius seyt
dat men gemerckt heeft / dat te Locren ende
Crotona noyt peste gheweelt en is, noch een-
nighe aertbevinghe. Soo wy de oorzsaecten
hier van ondersoecken / Lucretius sal die
den hemel toeschryven / ende segghen: De
verscheyden locht bringht dat te pas. Al hoe
wel wy dit alsoo de locht ende den hemel
toeschryven sullen / voor so veel als de eer-
ste oorzake dat is God die dinghen schickt
oft verandert. Want wie sal segghen dat
de Lasepe / soo Lucretius seyt in Egypten
ghebleven is / daer wy weten dat dese sie-
te ontrent de tijden van Pompeius Itali-
en aenghetast heeft / ende ettelicke eeuwen
daerna over de Alpes ghecomen is: wie sal
segghen dat Crotona ende Locri alrijt by
van de peste gheweest zijn / ghemerckt dat
de peste na Plinij tijt / gantsch Italien soo
dickwils gheplaecht heeft: Dese dinghen en
zijnder niet gheweest soo langhe als de ge-
braken ende oorzaken daer met en waeren:
de selve daer comende soo heeft God oock
der selver straffen gesonden / ende sal se ooc
senden. Hier van comt het dat voock dese
hietinghe siekten het coude woorden ende
den onbekenden pool ontsteken: ende dat
de onse oock insghelijc verhuspen tot den
woorden.

Men moet dan houden / nadien / behal-
ven de ghetuyghenissen van heydensche
aetheuren / de heplighe schriften selve booz-
nemelick niet alleene de eerste ende booz-
neemste oorzake God / maer oock in dese
veele de tweede / den hemel namelick ende
de locht / niet en verstoijghen / dat wy oock
de peste moeten beschryven / ende andere
dierghelijcke dinghen / van God door sekte-
re middelen ende oorzsaecten des hemels
ende des lochts soo wy aenghetwefen heb-
ben / woerckende over land ende luyden te
comen.

etellic-
te rede-
en van
eef voor
gaende.

Welcke dinghen oock de redene op beel-
derley wijze toestaet / dat namelick den a-
dein ende de inghebooren warmte soo die
niet elementaris / maer hemelich en zijn
(ghelijc sommige oock van de boornaem-
ste medecijns ghelooft hebben) soo connen
oock die selvigge door een qua de ende haer

ghelijcformighe hoedantsheyde ontsteken
worden. Nu is het seker dat de besmettin-
ghe der substantie / niet der simpele quali-
teyt ghecreghen wordt veel eer van den
hemel als van de Elementen oft van het
boedtsel / ghemerckt de siekten der tijden
als van de Lente / den Sommer / ende Herst
van de Sonne ende den hemel boozneme-
lick haren oorzponck hebben. Waer wt
ooc Plautus in Trinummo een seker scha-
delicke ende doodelicke soorte van cranck-
heyt noemt Soltitiale morbum: Ende
Virgilius seyt Soltitium pecori defendite.
Ende den Satyricus Iubenalys / wel we-
tende dat de herst siekten meest doodelick
zijn / geeft nochtans den Medecijn The-
misso de schult van beel dooden als hy seyt /
Quot Themison agros autumnno occiderit u-
no, soo dat oock hier wt der waerheyt ghe-
lijc schijnt / dat men de oorzake der peste /
onder de tweede / ende naest Godt de booz-
neemste van den hemel moet nemen. Wāt
ghelijc haren oorzponck verhozgen ende
seer doncker is / ende niet lichte den ghe-
woonelicken remedie en wijct / also schijnt
het der waerheyt niet onghelijc te zijn dat
God door de recht veerdige ordmantie zjin-
der boozsienicheyt eer de veranderinghe
van hemelsche / dan elementarise dinghen /
als dienaeressen ende middelen van de ge-
woonelicke wijze der Medecijnmeesters en-
der natuerelicke saken seer verre berchep-
den / in het wotputten ende castijden van
landen ende luyden ghezuylt.

Watmen daer nae disputeert van de Van de-
besmettinghe / soude yemant moghen ar- befmets-
gumenteren indien het seker waer datter tinghe.
gheene en zy / de peste soude nauwelicx oft
slepen schijc dē menschen acdoen: maer
datse den menschen eenen schijc aensaecht
ende van natueren affaer geeft leert de er-
barentheyt: ten anderen oock dat dit ee-
nichsins God Almachtich begheert soude
men conuen afnemen / om dat hy met dese
geessel ende pyl de volkeren dreycht. Daer
en soude dan niet ongherijms volghen / al
waert dat men schon leerde dat se besmet /
maer also / datter niet een haz van yemāt
af en valt sonder den wille Godes. Want
pork

oock de openbaere smettende siekten/en besmetten niet alle terstont sonder onderscheyt/die met de besmette verkeren.

Redenen voor de besmettinghe.

Maer soo vermant pooghe met redenen te betwijfen datter eenighe yodanighe besmettinghe is / dese en sal onder andere de minste niet zijn/dat het seker is dat het gemeyne volck welcke meest qualick ende vuplick eet ende leeft voornemelic met de peste ghequelt ende door de selve wech ghenomen werdt;maer de Prinzen ende groote meesters/ende gelijk Plinius verhaelt; De oude luyden seer selden. Waer van men mach lesen / (behalven t'ghene de daechlijche ervarentheit leert.) so wel de prophane als heylighe schrifture; altoer men altyt leest dat het volck daer mede gheslegghen is geweest/de Coningen ende Landheeren meest by gaende; soo dat hier van oock de peste banden Ziecken wordt geroemt Epidemia om datse voornemelic het volck aenraest/t'welcke of men de wijse banden cost moet toe schryben / welke de Prinzen meest seer wtremende ghetuycken; oft de supberheit der locht/die zo soetken; so seer als zo comen; oft met seer groote sorghe/oft met een seer rastze afscheydinghe ende vlucht tot de steden ende van de veelheit des volcks; en wil ick nu niet onderzoeken.

De over eenstemminghe der Volcken, wtgenomē de Turcken.

Ten lesten de vuplicheden/stoerren en dien buylen adem tot den monde der cracken/ende alle deelen des lichaems ende andere dierghelijcke dānghen roepen datter besmettinghe is; op dat ick naerlate de getuyghenissen der Bischof schryvers / ende by na aller volcken overeenstemmige / soo men den Turck alleene wtneemt / wiens ooydeel weerdich is hier by gheschreben te zijn;ghelijck ick dat van Augustus Busbequius / certijs Ambassadeur van Ferdinandus Rooms Coninc / by den Turck/aengheteckent ghebonden hebbe/in eenen sekeren zynen brief; van dese Turckse Legatione; altoer dit bā worde te itooyde staer: Ick sende om de peste te vlieden aen den Rustanum Bassam, om te vragen dat het my met zijn consent gheoorlooft soude zijn erghens te verhuysen, daer ic mochte zijn buyten de vreesse der besmette locht. Rustanus andtwoorde dat hy het den Prince (namelic der Turcken)aendienen soude. T'landerdaechs laet hy my weten dat hy aldus geandwoort heeft: Wat ick hebben wilde, of waer ic henen wilde; of ick niet en wiste dat de pestilen

tie pijlen Godes waren, de welke van het voorghestelde wit niet en misten? waer dat ick soude schuylen, om van de scheute van zynen pijl vry te zijn? Indien hy my wilde schieten, dat de vlucht ende de schuyelhoeken niet en sullen helpen, dat het te vergheefs ghevloeden wert dat men niet en can ontvlieden. Dat zyn huys ooc niet nu van de peste vry en was in het welck hy nochtans bleef, dat ick oock beter soude doen, indien ick bleve daer ick was. Alsoo moest ick blijven in een lijckhuys ende met de peste besmet. Ende een soepnich daer nae. De Turcken maect gherust maer niet vry van de peste een opinie, door de welke zy voor seker houden dat den tijt ende de wijse des doots in een yeders voorhoofd van Gôd gheschreven staet. Indien de doot een goddelicke ordinantie zy, datse te vergheefs gemeden wordt, soo het contrarie is, datse sottelick ghevreesst wordt. Derhalven soo roeren zy aen, jae vrijven haer aensicht met de cleederen ende lakenen in de welke de crancke van de peste den gheest hebben ghegeven, noch nat van het doodelick sweet. So het God belieft, segghen zy, dat ick soo sterve; het moet gheschieden, soo niet, ten sal niet connen schaden. Also crijcht de besmettinghe een open bane, ende heele huysghesinnen sterven teenemael wt.

Maer hoe sochtfuldelick datse de oude Romeynen ghebloden hebben ende ghemeeden / can men tot Arminio Martellino afnemen; altoer hy de manieren des Romeyns volcks ende de gebreken zynes tijts levende aenmerkende onder andere alsoo van dese sake spreckt. Tis qualick te gelooven, met wat verscheydenheit van ghediensticheden te Roome inghevolgt worden die gheen kinders en hebben. Ende gemerckt by haer, als in het hoofder weerelt, de menichten der siekten hoogher heerschappen, om de welke oock te stillen alle professie van heelen traech wordt; so is verdacht een behulpmiddel der ghesontheyt dat niemant en sie zynen vriendt die sulcx lijdt, en daer is by gevoecht een ander remedie crachtich ghenoech dat zy de dienst-boden ghesonden

Der Romeynen

ghesonden om re vragen hoe dat de bekende met dese cranckheyt ghebonden, varen niet in huys en nemen, eer zy haer lichaem ghewasschen hebben. Also wort oock ghevreesd de besmettinghe met de ooghen van andere ghesken.

Der Io-
den,
Dat de Joden insghelijcks de selve ge-
bloden hebben soecken sommighe te bewij-
sen wt Levitici 26 vers. 25 / alwaer God
den volcke dreycht indien zy t'woerster
des berbonts sullen ghemeden hebben in
de vaste steden bliedende / dat hy de peste
onder haer senden sal; op dat zy besloten en
beleyt in hare mure ten/ende niet comende
ontblijden/ ghedwonghen zijn haer in der
spanden macht ober te gheben/op dat het
beleggh opghebroken zijnde/door de blucht/
de gene die overich zijn/eundelic verstroeyt
zijnde verlost werden. Sy boegen hier ooc
by de ghetuyghenisse van David inden 28
psal. inden welcken hy claecht dat hy van
zijne vrienden verlaten was met de peste
hebanghen zijnde/ghelijck dat by sommi-
ghe wordt wtgheleyt.

Der eer-
le Chri-
stenen.
De Christenen in de eerste Kercke wat
hier vā geoordeelt hebben/can wt de woort-
den Eusebij int 20 cap. des 7 boecks van
de Kerckelicke Historie verzaen worden.
Alwaer hy verhaelt dat alhoe wel zy booz-
seker hielden datter besmettinghe was/niet
te min de crancke besoekende / ende alle
diensten bewij sende / al soo volhardet heb-
ben/datter seer vele / de besmettinghe al-
omme goepende/ter wijle zy ander e ghe-
rieven / omme quamen. Ende ten lesten/
een vergheleykinghe tusschen de Christe-
nen ende Heydenen int voor by gaen ghe-
maecht hebbende/beslyt also de se plaetse:
Ten lesten vele van de voornaemte van de

onse ende wtgelese ne mannē, onder de wel-
ke oock sommighe Ouderlinghen ende Dia-
kenen ende andere vanden ghemeynen volc-
ke, met een seer volstandich ende vierich ge-
loove, als of den tijt van martelaerschap nae-
kende waere gheweest; sich erbatmende over
de crancke, begaven haer selven in foodanige
doot &c. Maer de Heydenē ter contrarien ver-
lieten terstont de hare soo haest als zy begon-
nen siec te worden, de Vader zijn kint, de man
zijn huysvrouwe, ende de kinderen insgelijck
stieten hare Ouders wten huysē ende wier-
pense half doot op de strate, soo haest als zy
saghē dat hare leden beefden, ende hare lip-
pen van de sieckte bleeck waren.

Dan het zy hier mede hoe het wil/wat
my belanght achte dat men besmettinghe
hier moet toelaten en bekennen/in sulcker
voegen dat hier en tusschen de diensten der
Christelicke liefde niet naegelaten en wor-
den / ende dat naer het exempel der eerster
Christelijcke Kercke daer van ick gheseyt
hebbe/ten zy dat wy Barbarischer willen
ghehouden zijn als de Barbaren selve de
Turcken/van de welcke ooc gesproken is.
Dat meer is het sal booz een vroom booger
eere zijn vromelick op zijne schaertwache
ghestaen / oft vromelick ghebleven te zijn.
Den onbzomen ende bluchtighen/sal oock
beyde dit spottelick zijn. Het is dan beter
sich selben CLOECK / dan VREES-
Achtich zijnen Opperbeltheere te
bewijsen. De eerste breeft God ende volghet
hem / soo het beaemt; de andere/dat is de
vzesachtighe wordt door superstitie / ende
ydel vreesē alsoo ghedreven/dat hy ooc het
officie van zijn eygen ende schuldige plicht
nalatende/in alle dinck de gramschap Go-
des verwacht.

Vvat mē
sal hou-
den,

Het sefte Capittel.

Het Oude Mannen huys.

Het beginsel ende de occasie van de instellinghe van het Oude-man-
nen-huys, wt de originele brieven des huys selve nae t'ver-
volgh der jaren beleydt.

Jden Jaere 1550 is by d'Erbaere
Haes Claes int Paradys ja. g. in haer
lebbē poorterste deser stede Amster-
dam een merckelike somme gelts
naeghelaten tot fundatie van een arme
oude vrouwen Gasthuys / t'welcke ter-

stont nae hare dootd werdē ghetimmert
op een leeghe plaetse ghelegghen recht ober
de Capelle ghenaemt de Heylighe Stede:
waer ober het selfde Gasthuys oock ghe-
noemt werdē het H. Sacraments Gast-
huys. Ende na. dat het ghebont van die
Gasthuys

Gasthuys was boltimmeret / is bande
 boozepde som: gheldest oberggeschoten
 supber twaelfhondert guldens. Maer al-
 soo het ghetal der armer oude vrouwen
 die int boozepde Gasthuys souden woo-
 nen niet hooger was gestelt als op twaelf
 per soonen / en de booznoemde Haes Claes
 van geene arme oude mannen in haere
 fundatie hadde vermaent: So is door toe-
 doen van eenen Heer Jan Berensz. Die-
 ster, by den E. Maagistraten deser Stede

inne ghetoellicht / dat ter beneffens de
 selben twaelf oude arme vrouwen noch
 twaelf arme oude mannen met een Die-
 ster int boozepde Gasthuys inne ghen-
 men souden werden / makende te samen
 vijfen twontich per soonen: omme welc-
 ker oorsaecken wille is het selve Gasthuys
 by de booznoemde Heer Jan Berensz. be-
 gistricht met een rente van acht en tse-
 ventich gulden sjaers erfelick.

Gerontocomium.

Toude mannen huys

Miraris Regum splendentia culmine teeta? Hoc Pauperum est Palatium.

• In den jaere 1597 zijn de boozepde 25
 • personen van dit booznoemde Godshuys
 • door erbarininge vanden Regenten inder
 • tijt ober de gzoote vermenichfuldinge der
 • ouder armen menschen / op hope bander
 • goeder burgheren behulpighe hant / ver-
 • meerdert tot den ghetale van vijfen beert-
 • tich personen.

• Daerna inden jare 1600 de Regenten
 • inder tijt van dit Godshuys / stende dat
 • den armen oude menschen binnen der ste-
 • de metten gh: tale van 45 niet half gehol-
 • pen condien werden / hebben 30 luyden

• met advijs ende raedt bande E. Maagi-
 • straten der selver stede / tot boozderinghe
 • vanden boozepden armen een alghemeer-
 • ne Loterije opgherecht / waer wt is ghe-
 • volcht dat sjaers daer aen dit tegenwooz-
 • dighe Sheboute is gherimmeret / ende dat
 • op de 9 Augusti anni 1602 / hier inne zijn
 • comen. woonen hondert arme oude soo
 • maannen als vrouwen personen. Ende
 • lestelic int jaer 1604 zijn de boozepde 100
 • ghebracht ende vermeerdert totten geta-
 • le van hondert ende vijftich.

• Dit is meest r'ghene / dat top de orden
 • ende

ende t'berbolgh der jaeren houdende / wt alle de instrumenten behoorende voornemlick tot de instellinge / vermeerderinge ende ten lesten tot den teghentwoordighen standt ende beleydinge van dit Godshups hebben connen versamelen. Ende het Gebout van het welck in de leste plaetse gewach gemaeckt wort / staet nu aldernaest het Gasthups / ende heeft twee inganghen recht teghen ober malcanderen responderende ende streckende van den Wozghwal van het Gasthups tot het water banden anderen Wozghwal / her welck neffens de Clubeniers doelen in den Amstel loopt: soo dat alsoo een groote wijdde begrijpt. In het midden zijn twee tuynen of hoven: waer van den eenen met bloemen ende beddekens seer bequamelick onderscheyden is; den ander is met een bleyckvelt verciert / het welck alleenelick met gras besaeyt / de oogen ooc daer mede vermaect. Aen beyde zijden / ende van vooren ooc / zijn gaelderijen ende ghewelfde plaetsen / bequaem om in te wandelen: Ende aldernaest onder dese de Camerkens der mannen ende vrouwen bescheyden ende op de rye ghestelt / ende van bedden ende anderen hupsraet bequamelick verciert. Het tusschenscheyt welc is tusschen de bleycktuyn ende den anderen tuyn die ick gheseyt hebbe / seyt met eenen rechten ende breeiden toeganck in het hups selve / met groote costen ende fraey gebout: Want behalven de heerliche en nette portalen / zijn daer twee eet-zalen / eene voor de vrouwen / de andere voor de mannen; hier is de keucken by gheboecht; ende alles is alsoo gepast ende geschickt / dat men seggen soude dat het is niet een hups van arme maer een paleys van groote Maesters.

Het gantsche Regiment is eenighe eerbare mannen ende vrouwen der stad / met believen hande Maagistraet bevolde: Waer van de Oberste Vaders oft Regenten genoet werden: de Vrouwen Buyten-Moeders. Op dese staet de regeringhe ende sozge des heelen Hups. Dese stellen eenen Vader oft een Moeder des hupsinges de welcke zijn als Hupsregeerders en Hupsregeersters / ende zijn altyt teghentwoordich. Ende ten lesten de selve Vaders draghen sozghen ober de rekeningen van den ontsanck ende t'gheef / ende dorn alles op dat de gantsche hupsregeringhe vast blyve. De Cataloge van de voornemste is hier onder ghestelt. Volghen nu

De VVetten ende Ordonnancien des Hups.

Iden eerste dat geen Man of vrou personen in desen Godshups sullen ingenomen werden ofte zy sullen daerinne bzingen omme tot heure eyghen behoefte besigen een goet bedde / drie deeckenen / twee oorkussens / ses Slaep-lakenen met ses Sloopen / ses goede Hemden / twee Stoelen met twee Stoelkussens / een Mengels kan ende een Pintskan / een Gardijn ende twee Gulden aen Geldt die zy lypden aen den buyten Moeders sullen betalen.

III

Item sullen oock gheen mannen ofte vrouwen in desen Godshups sullen mogen ontsancken worden / ofte zy sullen moeten zijn bye personen onghelouwt ende ooc poortet ofte poortesse deser Stede Amsterdam.

III

Item dat allen personen soo mannen als vrouwen die in desen boorzepden Godshups aenghenomen sullen werden ober de vijftich jaren oudt sullen wesen / mitsgaders dat alle de goederen die zy lypden ten tijde als zy lypden in boorzepde Godshups sullen comen zijn hebbende ende alles wat by haer metter doot deser werelt sal werden ontruypt / waer ende hoedanich t' selve souden moghen zijn / altoos sullen erven ende versterben ende ewelicken blyben aenden boorzepden Godshups / sonder dat yemant hande boorzepde personen daer af sal moghen disponeren by sozme van wterste wille of per wech gheben ofte verstecken in prejudicie vanden boorzepden Godshups.

III

Item dat ooc alle personen het zy mannen ofte vrouwen / die in desen Godshups inneghenomen sullen werden / altoos ten tijde van hare incomptse gehouden sullen zijn aenden Regenten onder tyt haren staet ende ghelegentheyt by waere woorden in plaetse van eede / te verclaren: gheijck zy t' selve oock tot allen tijden sullen moeten verclaren / als zy van den boorzepden Regenten tot sulcks versocht werden / alles op de verbeurte van de verweghen goederen ende daer en hoven met schande wt het Godshups gestooten te werden ende tot geenem tijden wederomme daer in ontsanckbaer te zijn.

Q 2

Item

D
Item sullen ooc alle mannen en vrouwen die hier ontfanghen sullen werden/ ghehouden wesen te transporteren/ende op te dragen den Regenten/die Hupfen oft erben die zo luyde ten tijde haers incomens sullen hebben / ofte dewijle zo inden boorzepden Godshuysse woonende zijn / sullen erven/ende dat ten behoefte banden selben Godshuysse/mits dat zo den vruchten vanden sullen moghen ghenieten nae goetduncken banden boorzepden Regenten.

DI

Item de winningen die yemant het zo man ofte vrouw hier zijnde / sal profiteren daer mede sullen zo hen liden eerlijcken moghen onderhouden/sonder pijn in dit werelt/het zo bloet vrient oft vrende/pets daer af te moghen geven/of oock t'selbe on-eerlick deur te brengen/op pene/so yemant by den Regenten behonden werdt ter contrarie gedaen te hebben/van wt den boorzepden Godshuysse gheset te worden.

DII

Item soo wat woonstede yemant banden mannen ofte vrouwen banden Regenten ofte Moeders ghetwesen worden/daer sal hem een peggelick mede laten ghenoe-ghen alwaert schoon dat de boorzepde Regenten ofte Moeders heurlieden tot meer-malen doen verhuysen sonder dat yemant eenich beedeel inden boorzepde Godshuysse sal hebben.

DIII

Item soo wanneer zo ter tafele gheseten/ende het gebedt gheseyt sal zijn/sal een pegelick van hen luyden hem ofte haer stille ende eerlijck houden/durchdelijcke ende eerlijcke propooften hebben / sonder twist ofte libagie ober Tafel te maken/den cost die opgheset sal werden/niet onbehoorlijcken handelen/ook gheen cost/het zo voot ofte toespis int minste vander Tafel:ofte yet anders/twelcke het Gods huys toebehoort/wech draghen/alles op de verbeurte vant boorzepde Gods huys / als zo luyden daer eens afghestraft sullen wesen.

IX

Item sullen ooc alle mannen en vrouwen inden boorzepden Gods huysse woonende/Altoos savons winters boorzepden uren/

ende somers boorzepden uren in huys wesen/ende sal die Binnenvader / ender Binnemoeder / ofte dientent belast altoos de kaersen tot doen/ende huys rekenen/ende bewaren boorzepden uren. Gock sal niemant vanden boorzepden mannen ofte vrouwen tot eenighen tijden eenighe doove kolen in hare huyskens moghen hebben/oft ooc eenich licht oft vuur in haren stoben savons nae neghen uren/alles op de verbeurte vant ses weken tot den boorzepden huysse ghestelt te werden.

X

Item sullen altoos savons des somers nae negen uren ende des winters na acht uren de boorzepden banden boorzepden Godshuysse gesloten werden/sonder dat yemant daer nae umghelaten sal werden.

XI

Item sullen alle mannen ende vrouwen die in desen Gods huysse woonende zijn/malcandecen in alle eerbaerheyt ende gheschicktheyt bezeghenen / mitsgaders alle t'ghene wes haer by de Regenten en Moeders van desen Gods huysse gheboden ofte verboden sal werden/tot allen tijden ghehoorsamen ende nacomen op de verbeurte vant ses weken op den dijk gheset te worden tot ghenen oorzhaer vanden boorzepden Gods huysse / sonder dat yemant van hen luyden hem ofte haer daer teghens sal moghen verweeren / op de verbeurte vant het boorzepde Gods huys/geset te worden / ende niet weder daer inne ontfanckbaer te zijn.

Cataloge der Regenten, die dit Gods huys gheregeert hebben als het eerst inghestelt was,ende oock der ghener die de eerste instellinghe verbeteret en gheamplieert hebben.

Inden jaer 1550 / inden welcken wy hier boorzepden hebben dat dit Huys eerst is ghesicht/zijn ober het selve Regenten ghetweest Jacob Hendricxz, ende Claes Gaef Claesz. De Buntten-Moeders waren doen Trijn Dirck Pouwels D. Ael Duynen.

In jaer 1597 / als het ghetal van de onde luyden tot vijf en veertich verbult werdt/zijn Regenten gewoest Pijsrom van Dronckelaer VVybrant Adriaenz. Hendrick Hendricxz. De Moeders waren, Betken Lourens D. Mathea Ian Catten d.

Inden jaere 1600 als de al-gemeene Louterij

erfje is ghehouden ende het gebouwt/daer
 wy van ghesproken hebben altoog jen is/
 ende het gheral tot hondert vermeerderd/
 zijn Vaders gheweest/Pilgrom van Dronckelaer,
 VVybrant Adriaensz, Hendrick Hendricxsz,
 De Moeders/ Berken Lourens d. Maria Cants.

Ten lesten int jaer 1604/als dat getal
 van hondert tot op hondert vijftich ver-
 meerderd wert/zijn Regenten gheweest de
 selve Pilgrom van Dronckelaer ende de an-
 dere by ons gheuoemt.

Eade dit sy ghenoech van het Oude
 mannen Huys. Het welck/ghelijck oock de
 andere Gasthuysen byghede van tijden en
 andere vercregen heeft by Ordinantie der
 Heeren Staten. Daeromme heeft het ooc
 een eyggen Backerije ende Brouwerije; en
 hier ha geboecht eenen Put, de welcke met
 seer groote costen onder de aerde totnemen
 de diepe/ende met wonderlike conste ge-
 gaven / den slijckachtighen ende broec-
 kighen grondt door passerende/gheeft een
 sprengh van supber endt seer claer water.

Den Put
 van het
 Oude
 mannen
 huys.

Het sevende Capittel.

Van het Dolhuys.

Et Dol-huys befaect wt
 twee ghestichten het oude
 ende nieuwe/in het eerste/
 oft oude zijn elf cellakens:
 Tot de welcke in het jaer
 1592/zijn by gheromen 16
 andere/ met een nieuwt ende heerlick ghe-
 bouwt. Het eerste huys is gebouwt int jaer
 1562. Het heeft beneffens de wapenen der
 Stadt/ de wapenen ende schilden van het
 huys der Bolensen boven de deure bande
 inganck gesneden/om dat Hendrick Pou-
 welsz. tot den geslachte der Bolensen een
 achtbaer man ende borgher/de eerste Au-
 theur van dese instellinghe ende fondateur
 deses huys gheweest is/ gelijck oock wt de
 Ordinantie van den Raedt die wy hier
 by boege/breder blycke sal dese nanelic.

Beruerende die saecke van't Dolhuys/
 daer of mede metten voornoemden Raede
 ghecommuniereert worde/is eyndelicken
 gere solbreert nae dat die meeninghe van
 wijlen Hendrick Pouwelsz. ja. ge. eerste
 fondateur van het selve huys verhaelt
 gheweest is / datmen int selve huys sou-
 de admitteren ofte ontfangen booz al den
 boozteren ende oock den Ingheserenen
 deser stede die niet crancksinnicheyt be-
 ballen werden. Oock den vrennden die
 hier ter stede werckendz / oft haere han-
 teringhe pleghende alhier tot cranckheyt
 van sinnen gheraken/ende ghefont in de-
 ser stede ghecomen zijn/sonder daer inne
 booz dese tijt te ontfangen den vrennden
 ofte andere wif eemshen personen die

hier in krancksinnicheyt ghebracht wor-
 den : Wel verstaende dat men alrejt die
 boozteren deser Stede prefereren sullen
 booz den Inwoonders gheen boozterz we-
 sende en d' Inwoonders booz den vzeem
 den die hier ter Stede werckende ofte ha-
 teringhe doende alhier met crancksinnic-
 heyde beballen worden. Actum den 15
 July Anno 1562.

De Opsicht ende regeringhe des gant-
 schen huys wordt twee oft d'p bande booz-
 treffelijckste bozghers met bewillinghe
 vanden Magistraet vercozen/bevolen: de
 welcke na het boozschijft der wetten alleg-
 doen / ende zijn heel daer mede besich dar
 het profijt van het Huys / ende der armer
 menschen die daer inne zijn / soo verre als
 de wijse van de instellinghe lydt/ boozne-
 melick ghesocht werde. Wy dese zijn oock
 Moeders gheboecht die zy Buyten-Moeders
 noemen. Daer waeren Regenten als wy
 dit schreven/Hendrick Buyck, Geraert VVol-
 faert van Diemen; Ian Hendricxsz. Schryver
 ghenoemt soop. Ende booznemelick / Her-
 man Hendricxz Verver/ die onlancy overle-
 den is/40 jaren lanck Vader geweest zijn
 de heeft neffens zijn mede hulpers seer be-
 le ghedaent tot verbeteringhe deses Huys.
 Dit jaer 1613 de twee boozste Vaders o-
 verleden wesende zijn in haer plaetse ghe-
 cozen Pieter Symon/z. vander Schellinghen
 ende Symon Ianlen Fortuyn / blybende Ian
 Hendriczen de ouste Vader. De Buptenmo-
 ders waeren Aeltien Pieterfen Buyssen ende
 Lysbeth Ysbrantz Hem.

Een aenhanghsel op het voorgaende,alwaer vande vryheden van sulcke
 Gods huysen, oock van oudts ghegheven, gehandelt werdt: mitsgaders vande
 Vondelinghuysen, ende van de wreede gewoonte der Oudan in de kinderen wech te wer-
 pen of te dooden.

En dat ick tot de Tucht-huysen
voorzbare/van de welcke ick leyt bā
al hebbe voorgenomen te spreken / so
achte ic van noode noch eenige din-
ghen int royt voor te laten gaen. Want dat
top int voor by gaen boven te kennen heb-
ben ghegeuen/dat den W. elshuysen/ Gast-
huysen ende andere soodanighe Godshuys-
sen bysheyt van alle schattingen ende Gij-
fen oock heden ten daghe/by Ordonnan-
tie der Heeren Staten ghegeueu ende be-
vesticht is/dat dit gheen maniere ende ge-
woonte en is van heden oft van gisteren/
neme ick a swor de memozen van de Oude.
Want dat het selue oock is gedaen geweest
een tijde van den Keyser Iustinianus/ geeft
te kennē zjn dobbel ordonantie aen Men-
na en Demosthenes : Om het welcke hier
by te voeghen vele dinghen my beweeghen.
Want inde selue werdt sulck ghetwach ghe-
maect/niet alleen bā de Gasthuysen, VVeef-
huysen, ende Oude mannen huysen, maer
oock van Vondelinghuysen en Beyerden, dat
hier wt een peghelic mach ooz deelen van
soodanighe instellinghen / ende van haere
voorzdeelen ende outheyt. Maer eer ick dat
aenbanghe soo sal ick beyde de Ordinantien
van woorde te woorde hier by voeghen:

I. De Keyser Iustinianus Augustus
aen Menna zjn Officier.

• Tghene/dat wt de oude wetten (hoe
• wel duyster ghestelt) van sommighe ghe-
• attentert wierdt, dat de begiftinghen in
• goddelicke ende fauorabele saken ghedaen
• hoe wel datse inde acten niet wt druckelic
• ghestelt en waren/noch stans ghelden sou-
• den/soo ordineren top by sekere ende cla-
• re rechte/dat wel in andere casibus de ou-
• de rechte/ober het intimeren vande begif-
• tingen ongecrendt sullen bljben: Maer
• so yemant begiftingen tot 500 goude gul-
• dens in wat sake dat het zy gedaen heeft
• oft op de Heplighe Kerike/oft op een Gast-
• huys oft op een Sieckhuys, oft op een VVeef-
• huys, of op een Vondelinghuys, of op de ar-
• men selue, oft op eenige stad, dat dese be-
• giftigen/oock sonder het maken van ac-
• ten/gelden : maer indien de begiftinghe
• van meerder quantiteyt zy (wtgenomen
• namelick de Keyserlicke Donacie) zy en
• gelt niet anders ten zy datse in de acten
• inghelijst zy.

II. De Keyser Iustinianus Aug. aen De-
mosthenes zjnen Officier.

• My ordineren dat de saccken tot die
• heplighe Kercken/oft Gasthuysen, ofte Cloo-
• steren, oft VVeefhuysen, oft Oude mannen
• huysen, oft Beyerden, oft Sieckhuysen, oft
• Vondelinghuysen, of ten lesten tot eenighe
• soodanighe gheselschaypen afroemende wt
• kosticke ende princelijcke misdicheyt hoe-
• danich die vock zy t'zy tusschen de lebende
• oft wt oofsake des doots/oft gehouden by
• werste wille/van alle lasten by en vranc
• zjn/so dat de wet/namelick die op sooda-
• nigen gestelt is/in andere per soonen haer
• cracht behoude; maer in het kerckelicke/
• oft in andere stiften/de welcke soodanighe
• goddelicke collegien toegeuegt zjn/va-
• re cracht/in aensie der Godsdiensticheyt
• gemodereert ende versoet werde.

In welke woorden eerst te mercken is
dat indien tijt/als noch niet / de beelhepde
der Cloosters inde steden ende groote ghe-
stichten alomme verheyt en waeren/so en
het ghebruyck van soodanighe met rechte
Godlycke stiften seer gemeen is geweest/
ende dat oock sulcke ghestiften voorneme-
licke authoziteyt en de selue met de exemp-
tien ende liberaliteyten der Keyserg ver-
scheydenlick bevesticht ghehadt hebben:
ende dat men niet alleen neerstighe sorghe
gedraghen heeft ouer de arme ende crancke
in de Gasthuysen ende Sieckhuysen/daer
toz inghestelt : maer dat oock de Weeskun-
deren in de Weefhuysen : ende inde Oude
mannē Huysen de Oude Luyden mildelic
zjn voorszien getozde/de Accijsen en ande-
re eractie der paechters welch genome zjn-
de/soo dat nae der handt doe de Keligie in
superstie beranderde / ende de rijckdom-
men aentoessechen dese rechte Gods huys-
sen schijnen afghenomen te hebben/ende in
haere plaetsse berst heyden ceremonien ge-
tomen te zjn: in de welcke/de rechte wer-
ken der barmherticheyt als versumpst zjn
de/by na de gantsche Keligie gestelt is ge-
weest.

Maer aengarnde dat die selue Ordi-
nantien van de Vondelinghuysen gewach
maecken/men moet bekenmen dat het ge-
bruyck van de selue by na gheen ander ooc
heden by ons en is / als in de Weefhuysen/
altwaer de clepne Weeskens / die noch on-
mondighe kinderen zjn / int besonder op-
gheboedt woorden. Maer een ander waer
de plaetsse van dese huysen des ouden tijts/
voornemelick om de onmondige kinderen
die te bondelighghe gelept waren op te boe-
den toegheuegt. Want een seer quade
ende berbloekte ghewoonte van de oude/
soo wel Siecken als Romeynen hadde by
lancheyt

Van de
Vonde-
linghuys-
sen.

lancheyt van tijde de oberhandt genomen van de kinderen allenthalven / ende voornemelick nieuw gheboorene / oft wt te legghen / oft wech te werpen / of ten lesten te dooden: een ghewoonte segghe ick / niet alden bande redene / maer oock bande nature selve ende affectie der ouden gantsch breeint : Om welcke vooz te comen / het Chriſtendom terfont daer naer wassen de / heeft men dit ghesochte te verhanden / niet alleen met wetten (de welcke dit nauwelic en konden bedwinghen) maer insonderheyt met foodanige installinge van dese huysen. De eerste zijn gheweest / so beelmen afnemen can / die het niet wetten verboden hebbe Valentinianus / Valens ende Gratianus. Want hare wet staet in beyden den Codice van Theodosius ende Justinianus / op de wet Cornelia van de Moordenaers / dusdanich : So yemant man of vrouwe beghaen heeft de misdaet van een kint te vermoorden, dit quaet sal metter doot ghestraft werden. Hier wt hebben de Chriſten Schrybers als Tertullianus / Ambrosius / Arnobius den Romeynen dickwils betweten ende insonderheyt Arnobius tegen de Heydenen int 7 boeck. Ick sie, seyt hy, dat ghy (Romeynen) de gheboorene cleyne kinderen, nu den wilden beesten ende voghelen voorwerpt, nu verworcht. Ende soo daer eenighe onder hare vooz broom wilden ghesonden zijn / die maecten haer die quijt met een sechte wtsettinghe. Hier wt seghet Lactantius teghen de selve hare wtbarende int 9 cap. des 5 boecks. Niet van ons maer wt haerlieder gheral zijnder alijt, die gewapent de wegen besetten, Zee rooven &c. Die de cleyne kinderen of verwoighen, oft soo zy vroom willen zijn, wsetten. Waer wt ic oot mercke dat de se wtsettinghe selve tweesms verstaen is gheweest. Want oft zy leuden die vooz de wilde dieren / oft anders in eenige woestijne: oft in een gemeyne plaetse der stadt. Van de eerste wijse van wtsettinghe moet de plaetse van Arnobius terfont gheallegieert ghenomen zijn / ende voornemelick die woorden van Suidas / die het breeder verclaert: De kinderen wsetten voor t'ghene dat is te legghen voor de wilde beesten tot een spijs oft anders tot verderf, in eenighe woeste plaetse. Van de andere wtsettinghe behalven Lactantium alreede gheallegheert, maect ghewach Tertullianus int 9 cap. Apologetici / alwaer hy also spreect: Insonderheyt set ghy die kinderen wt, op datse van eenighe vreemde moeder opghenomen werden. En Ambrosius. De arme werpen de cleyne kinderke ns wech, ende leg-

genſe neder en verloochemſe, als zy bevondē zjn: en vooz dese wtlegginge hebbe dese Vondeling huysen ten tijde van Justinianus gebiet. Het schijnt dat de oude Atheniensē dese plaetse Cynosarges hebbe genoemt / als blyckt wt Suida / de welcke die nochting tot de wechgheworpen bastaerden voornemelick treckt / als hy seyt / Cynosarges een plaetse in Attica, daer zy onmondige bastaerden neder leyden. Ende doet de voorsake daer hy om dat daer den tempel van Hercules was / die oock mede onder de bastaerden gherekent wordt. De Romeynen hebben Lactarium Columnam, de welck colonne tot dit ghebruick gheepghent / so fest is getuycht de welcke seyt dat Lactaria Columna op de moes merct gestaen heeft tot de welcke zy de s'oghkinderen om met melck ghevoedt te werden brochten. Dit gebuick van Vondeling huysen duert noch heden daerchs in sommige Provincien endesteden der Chriſtenen / alwaer de oberblijfselen van dese verdoorden ghewoonte van de kinderē wt te legghen noch obericht zijn: maer gheluekigher zijn de ghene die gheelijc de sake / oock het ghebruick niet en hebben. De onse voozwaer weten hier gantsch niet van / het volck der Joden van God wtbercozen hier inne volghende / den welcken het alijt ongheroozlooft is gheweest / so Tacitus ghetuycht yemant van hare kinderen om te brenghen : oft bele eer de oude Doochduytschen hare voorouders hier in nabolghende / hebben dit als een loffijckewijse behouden. Want van haer schijft alsoo de selve Tacitus : T'gheral der kinderen te bepalen, oft yemant vande aengheborene te dooden wordt voor ongheroozlooft ghehouden. In welcke plaetse Tacitus / behalven de aenghenomen ghewoonte der Romeynen / schijnt ghesien te hebben op de woorden van Aristoteles int 8 boeck Politicorum: waer hy vermaent dat men werten behoorde te maken van een seker geral van kinderen te genereren / na het exempel van sommighe volcken; oft ten minsten / eer dat zy in het leven comen dat men een misval sal te wege brenghen: als of dat lijdelicker ware / als alreede de geboorene te dooden. Maer de selve Tacitus sal oock gesien hebben op de gewoonte / oft bele eer de wort der Romeynen / ghemerckt hy het woort van aengheborene te zjn alomme van de Joden ende Doochduytschen sprekende ghebruyckt heeft. Want de wet van Romulus is gheweest / dat alle knechtken opgeboetsou den werden / ende van de meyskens de eerste geboorene. Maer niet dat gebozen was

Lib. 5.
Hi 11.

Tacitus demoribus Germanorum.

Siet Nānij Miscellaneol. lib. 10. item Lipsy Epiſt. centu. 1. ad Belgas epist. 85.

Lib. 5.
Hexam.
cap. 18.

te dooden booz den tijt van d'z jaeren / ten waer dat yet verminckt ofte monstru- ter werelt quame. Want sodanige en heeft hy niet verboden tot te setten: nochtans soo/dat de ouders terst byf mannen wt de ghebuerre toonen souden of het haer ooc al- soo soude duncken. Welcke wt schijnt eenichsins vriendelicker ende saechter dan die veroude gewoonte der volgende tijden/ door de welcke wy alreede getoont hebben dat zy alomme de kinderē wech geworpen hebben / gheen achttinghe op de gheboorte noch op den ouderdom nemende. In welken aensien oock dien vader by Lucium A- puleium van huys repende / heeft zijne huysvrouwe swaer zijnde belast dat indien zy een meysken gebaert soude hebben / ter- stont t'gene dat gebaert was dooden sou- de: restont namelick daer by doende om te kennen te geben dat dien tijt van d'z jaer by Romulus voorgeschreven niet verwacht en moeste zijn als t' selve by te staen ende een peggelick gheoorlooft te zijn met eenen aenwiffende. Ende alsoo hebben nader hā met seer goeden rechte de Christen kin- ten teghen dese wt ofte liever verkerde gewoonte der Romeynen / so wel door wet- ten / als door sodanigher hupsen instellinge ghearebeyt: waer van ghemerckt ick mey- ne alreede ghenoechsaem ghesproken te zijn / sal hier op houden / als ic een dinc daer by ghevoecht sal hebben / dat de Turcken niet soo barbarisch ende woedt volc moet in desen deele gheseyt zijn / ten aensien van dese verbloekte gewoonte eertijts by den Griecken ende Romeynen / de welcke den Keyser alleene dese macht des levens ende doots ober haere broeders ende kinderen toelaten / op dat namelick het rijcke op de- se wijse gheboordert werde / zy selve int be- sonder trachtende t'getal van haer e kinde- ren te vermeerderē / en seer bremt van dese

wreetheyt met herte ende mondt zijnde.

Daeromme daer ick aengetoefen heb- be / dat die steden ende republijcken ghe- lucksalich zijn / de welcke noch den naem noch het ghebruyck en weten van sulcke Bondelinghupsen / als die ghene der oude gheweest zijn: alsoo en can ick niet mispry- sen / oft emmers al stil swijghende booz by gaen die godsaliche instellinge bande arm- scholen / sodanige als ick doen ick ober een wijle tijts in Vlaenderen ghegaen zijnde / in de seer vermaerde stadt van Brugge ge- sien hebbe. Want aldaer zijn twee scholen de reene van knechtkens / de andere van Meyskens / ober de welcke cer same Man- nen int besondert tot Regenten gestelt zijn. In de selve worden gheleydt de arme van- der stadt van cleynen ouderdom / ende by na de berachtste: de welcke aldaer geboort werden / ghecleedt / gheleerd / ende na hare natuere ende gaben des berstants onder- wesen / tot dat zy volwassen zijn. Volwas- sen zijnde / de sommighe worden by Coop- lieden besteedt / andere by ambachtsteden: andere worden op de Studien gestelt: daer na op hooghre faculteyten ende leeringen. De Meyskens worden in eerlike hupsen om te dienen besteedt. Ende de Regenten en slaen van dese de handen niet eer dat zy ten houwelicke besteedt woerd / oft tot den staet van perfectte ghecomen zijn. Welcke instellinghe van onse Weeshuys hier inne schijnt te verschillen / dat hier sonder on- der schepdt alle roeghelaten werden / sonder acht te nemen / ofte de ouders hogghers oft oberleden zijn / ende oock niet in het selve gheselschap oft huys / maer verscheyden ghehouden werden. Nu moeter wy allens- kens comen tot de Tuchtuyfen; Dan sal eerst van de arme int ghemeyn / ende booz- nemelick van de Hupsittene- armen wat sprecken.

Vonde-
linghuy-
sen.

Lib. 10.
Meta-
morpho

Het achtste Capittel.

Van de Hupsittene- armen.

Vat mé
verstaen
sal by
Hupsit-
tene ar-
men.

Dat wy verclaert hebben de hup- sen roegheepghent ende verordent tot behoef / so wel van kinderen als oude lypden ende andere in allen geballe / soo restert daer noch te sprecken van de Hupsittene- arme. Hier by werden verstaen / die huys houden / vrouwe ende kinderen hebben / ende met hare handen

ende daghelicx hanteringh haren cost soe- ken te winnen / maer door de quade tijden ende andere elendicheyt onderduckt zijn. de den cost niet heel en comen winnen en haer huysgesin onderhouden. Ende de Key- serlike Ordinanatie van ons hier booren ghestelt en schijnt gheen andere arme ver- staen te hebben / in de welcke ghewach ghemackp

gemaeckt wordt niet alleene van het Galt-huys, VVoeshys ende Oude mannen huysen de andere dierghelijcke plaetsen/maer ooc int ghemeyn van de Arme selbe. Tot die inspectie van hā dese ende om der selber nood-duyst te versorgen zijn vercozen by de Maagistraet dese stede wt de beste der borgherē sekere Aelmoesseniers/en de selbe aen de nieuwe ende oude zijde besonder/incomsten ende collecten daer by gedaen/hupsen dock ende spijckers vergunt / inde welcke de probanden ende andere dinghen om ettelicke duyzent hupsghesinnen te voeden nootsakelick opghelēghē ende wtgheprecht worden. Daer is onder de andere/noch heden ten dage als sulck een hups recht tegen ober de Appelmerck, aen de nieuwe zijde met een opschrift / de welcke het jaer 1480 wortwijst. Hoe wel de originele brieven van de Camer der Aelmoesseniers wtduckelick te kennen gheben dat dese instellinghe ouder is ende van boozgaende eerue en dat se meer dan twee hondert jaren ghebruyckt is gheweest. De namen nochtrans der Regenten en worden niet ghevonden boven het jaer 1536; ende dat doen Regenten zijn gheveest aen de nieuwe zijde Ian Duvesz d'oude, Jonge Claes Heyn; Dirck Hillebrā; sz Otter, Ian Duvesz, de Jonghe. Daer nae int jaer 1578/als de staet der stadt en de saken der Religie verandert wert/zijn inde plaetse van de 4/6 persone gecozen waer of dese naerbolgende d'eerste zijn geweest: Hendrick Ebbesz, Baertout Dierixsz, Ian Smit, Ian Verburch, Herman Roedenburch, Ian Pieterfsz Reael. Welcke regeringe van ses persoonen heeft ghecontinueert tot noch toe. Ende de Aelmoesseniers dese jaers 1613 zijn: Ian Iansz, Kaerel d'oude, Ian VVitsz, Albert Simonfsz, Ionckheyn, Ian Cornelisz Geelvinck, VVillem Hooft Iansz, Hendrick Lens. Ende aen de oude zijde waeren Regenten op den selven tijt: Ian Poppe, Iacob VVillemsz, War-mont, Arent van Erp; Arent Grootenhuyse, Pieter Gerritsz Crudenier; Dirck Hem.

Het officie ende ampt der Regentē. Het eerst bande boorzepde Regenten bestaet voornemelick int bedienen der armen/zerstelic de aelmoessen in de Kercke te versamelen/ende vier of vijf generale omme-gangen boorz alle hupsen te doen; boorzsz forghē te draghen dat de hupsen die boorzepde armen toebehoozende nutsgaders de landen moghen verhuert ende wel onderhouden werden / de renten wel tūghebozert: boorzsz dat men de cantoozen probeere van rogghe/better/kaes ende tof: ende dat de aelmoessen onder de recht armen wtghedeylet werden.

Het hups dat sck ghesep̄ hebbe / is aen de nieuwe zijde/ghēbont tot int jaer 1486/ epghentlick tot oplegginghe banden turf/ ende hout 17000 mandē: maer is nu meet als de helft te cleyn/ghemerckte datter boven de 34000 manden alleene aen dese zijde der stadt van noode zijn.

De aelmoesse van boter is eerst begonnen int jaer 1562 / als een godvzūhrighe vrouwe ende seer welbadich tegen den armen ghenaeint Geerte Barnarts de Regenren van de Bussitten boorzep̄ heeft ghegeven eenē Kentebruef van 50 gulden t'jaers op conditie dat den armen t'jaers 3 tonnen botters wtghedeelt souden werden: maer nu behoest mē wel 3 tonnen swecksz ende wel meer/als men gheenien kaes en gheeft. Van ghelijcke heeft men int selve jaer d'eerste kaes begonnen wt te deelen/voornemelick door de mildicheyt der bozgheren: van de welcke somunighe hondert/andere twee hondert guldens hier toe gheghevē hebben: Ende voornemelick ober weynighe jaren Margriete Nielaes Cors d. van de welcke oock hier booz ghetwach gemaeckt is, heeft seer vele hier toe gedaen/ een somme van veel duyzent guldens oock op dese arme met een wonderlicke mildicheyt eens ghetransporteert, hebbende/ghelijck wy hier boven distinctelicker te kennen hebben ghegheven.

Dit zijn meest de begin selen ende den voortganck van dese instellinghe. Wat nu aengaet de menichte der arme die nu te gentwoozdich zijn: aen de nieuwe zijde worden nu boven de 1611 hupsghesinnen gheselt: van de welcke hups men alle hoorden soude rekenen/dat is/indien manne/brouwen/jonghelūghen ende kinder en int besonder ghetelt werden/t'ghetal soude wel comen boven de 6000. Het welck soo veel meerder soude werden/soo de hupsghesinnen daer en boven van de oude zijde daer by gheboecht werden / die boven de 900 zijn/soo dat alfoo int gheheel de hupsghesinnen soo wel van de oude als bande nieuwe zijde wel twee duyzent ende vijftich oft t'sestich ghevonden u erden.

Maer aen de nieuwe zijde / alwaer sck ghesep̄ hebbe dat wel 1611 hupsghesinnen zijn: nauwelick 200 Hollantsche en zijn/ als wt seker verhael der Aelmoesseniers blijkt: maer de reste bestaen in diverse natiēen als Fransospen / Walen / Brabanters / Blaminghen / Bziesen / Ceindenaers / Enghelesche / Westphaelsche / Dittarsche / Eydersteeze/ende andere Wlantsche natiēen/wt haer landt / door de oorloghe ende anders

Vermeerderingen der aelmoessen.

Den oorspronck ende oecafie van botter ende kaes te gheven.

van de arme ende vande de vande huysghesinnen.

Dese arme zijn van verscheiden natiēen.

De Aelmoessiers oft Regentē der selver Armen ghefelt aen de nieuwe ende oude zyde der stadt. De oudtweyde inskellinge

Het officie ende ampt der Regentē.

Provisie van Cozen ende andere dingen.

andere nootzakelicheit ghedreven. Ende het selve is mede van de oude zijde te verstaen: alwaer / oock behalven de verhaelde volcken / de portegijzen met menichren booz eenighe jaeren zijn comen woonen.

Sonder onderfcheydt van Refigieworden alle toegelate onderfekere conditie

Ende alle dese statien werden bedient ende wtgedeelt dese aelmoessen sonder eenich onderschept van religie daer zy haer tot begheben hebben / als zy niet en gaen bedelen ende hier haest woonachtich zijn: op sulcke conditie soose comen te sterben geen jonghe kinderen achterlatende / de Regenten het goud mogen aentasten / welc haer banden &c. kaedt deser stede is gheconsenteert.

VVan neer de wtdeylin gheghechiedt.

Maer men sal verstaen dat men dese aelmoessen niet en deelt van des winters ontrent achtien oft neghentien weken lanck / behalven dat de Regenten van de nieuwe zijde noch laten bedoonen ontrent 100 hupsen ende cameren om niet dese tot haren coste repareren ende onderhouden: behalven oock datse noch besteden diverse siche kinderen / die van moeder ende vader zijn verlaten / ende int Weeshups niet en werden gheadmitteert / om dat zy trecht van bozgherschap niet en hebben.

Andere huysitene arme der forghe van de Diakenen bevolen.

Ende dit zy gheseyt van de Wpffittene armen sonder onderscheydt: Daer zijn ooc andere welcke alle lidmaten vande Ghereformeerde Kercke gehonden werden: den welcken / so wel aē de oude als aen de nieuwe zijde / door de inspectie ende wtrepkinghe der Diakenen na de wijse vande eerste Kercke andere aelmoessen wtgedeylt werden: ende het selve wordt oock geobserveert inde andere kercken der stad / te weten de Fransche ende Enghelesche: also dat indien pemāt wil berekenen int gemeyne de jaerlichsche onkosten aen de armen aengelept die sal ettelicke tonnen schats binden.

Extraordinarise mildheden vanden Magist. wact.

Wp en moeten hier oock niet booz by gaen / als wesen de een besonder exempel van goedertierenheyt: dat gheduerende de groote peste de se boozleden jaeren / ettelicke erbare maimen int besonder vanden Maagistraet waren ghestelt / de welcke bevonden hebbende allenthalven der bozgheren ende ingesetenen armoede / met milde hatrepkinghen extraordinaelic te hulpe souden comen ende in aller manieren de hant bieden: soo dat met rechte de oude Kaefsheeren van Roome / anders ghepensen / hier by begheleken nauwelic onschuldighen verdienen / de welcke mentismaet door de lichtbeerdicheit vande volcke betweecht zijnde met gupshelaers / campbechters / ghermiers ende andere dierghelijcke sooz-

ten van menschen hare gantsche patriamontale goederen ten besten / gabs / oft beel eer verquisten / om de gantsche van ene ure des ghemeynen volcks te crighen. Ende t en weet niet of de cozen vergaderinghen ende milde wtdeplingen der selver Romeynen / met dese van die van Amsterdam te vergheelijcken zijn / soo top der Romeynen macht / ende een stad ober de Werelt heerschappende by een stad van Hollandt souden vergheelijcken. Want tot de oude schrijten blyckt / dat als Augustus Kesper was / het ghetal van de ghene dien cozen wtghe deelt wierdt ober de twee hondert duysent te Roome gheweest is / daer Amsterdam soo ick gesept hebbe / onder duysent ses hondert hups gesimē nauwelic twee hondert inboozlinghen / oft bar haer volck ghehadt en heeft: het welck oock van de andere neghen hondert / die ick aen de oude zijde gheseyt hebbe / insghelijcks verstaen moet zijn: op dat ick naerlate de hupsghesinnen elck in peder hooft te deelen / ende daer by te doen die inde Gashupsen / Godshupsen / Weeshupsen / Oude manne hupsen / Tucht hupsen ende andere dierghelijcke / ende die booznemelic / van de welcke den Diakenen de sorghe bevolen is / int besonder woonen. Boozwaer indien ic dese calculatie maken soude / men soude by nae tot de grootheyt der Romeynen comen: ende dies te pynselicker is dit dat dese goeddadicheit betwisen wordt niet den bozgheren / soo ick aenghewesen hebbe / oft den inboozlinghen / die haer selven meest al konnen reddē / maer den wclanschen booznemelic ende vzeemdelinghen: ende soo top op den epndt sien / soo en sal niemant loochenen oft den pyns en comt de onse toe. Want aenghaende de Romeynen ghebruyckten zy niet dese vanden ende foodanighe milde giften / als anghelen / of ghelijck Libius spreckt / als sekere flattringhen om het gemeyne volck goetwillich te maken / daer het diensten zijn van goedertierenheyt alleine? Ende daerom blyckt het dat de selve den trefselicken Schryber Sallustio misshaecht hebben / van welcken dit ghebodt van de republycke te ordineren aen Cesar ghevonden wordt: Ghy moet seyt hy / voorzien, dat het gemeyne volck door giften ende ghemeyne coren verdorven werck hebbe, door welke het van gemeyne quaet afgehouden werde. Oock Augusto selve / die ettelicke mael ghebacht heeft van dit te weten / indien ic rechte verstaē Suetonium int 42 ca. Na dat eyndelick de lijfstroch vermeerderde, schrijft hy, dat hy van voornemen was het gemeyne koren

Vergheelijkinge met de giften der Romeynen.

Den eynde vande milde giften by de Romeynen ende by die van Amsterdam verscheden.

Lib. 5.

koren

koren inder eeuwicheyt te niete te doen, om dat op het vertrouwen der selve de Landbouwinghe ophielt. Alwaer hy oock de oorzake by gheboecht heeft; Al hoe wel niet alleen de Landbouwinghe/maer oock by nae alle de consten ende eerlicke handwercken hier dooz opgheluden. Want de bozgers van Roomme verwerpen alle dese dinghen van haeren halse /ende oozdeelden die alleene den slaben weerdich te zyn / zy begaben haer tot den erghen/ban waer zy wtgedient hebende/arm ghemeynelick zijnde/bachten de rechte haeres lebens ober/op het vertrouwen der largicien en giften. Bekeser dan op dat hy dese luye ruyte tot beschept soude bzingen/achte datmen de oorzake daer van namelick het gemeene cozen wechnemen moeste;maer dat hy niet volharde en heeft blyckt tot den selven Suetonio/om dat hy booz seker hieldt. datse dooz eergiericheydt weder conde opgerecht werden.

Wat het ghene alreede gheseyt achte ick genoech te blycken/dat alhoe wel die milde ghebingshen der Gude in de werckinghe ende epndt van de onse verschilt hebben/nochtans vele dinghen ghelijck hebben ghedradt. Der welck op dat claerder bewesen worde so sullē wy by deelen de sake naerder insien. Ende ten eersten soo hebben de Gude de Melmorsfeniers selve van ons Huylficene-meesters ghenaeamt/eerst *Ediles Cereales* ghenoeamt/om dat zy ghestelt waeren om *Ceres* oft het cozen onder den volcke wt te deelen/als blyckt wt *Pomponio* van den oozspronck des rechts/itē wt *Dionē* mit 43 boeck. Terstont daernaē zyn zy *Oberste* ende *verzorghers* van *lyfstoicht* ghenoeamt gheweest / waer dooz in de steenen staet / *CVRATOR ANNONÆ*, dat is/*Verzorgher* van *lyfstoicht*. Ende *Tacitus* int 1 *Amal.Sex. Pompeius* ende *Sox. Apuleius* hebben eerst den *Keyser Tiberio* eedt ghedaen, ende by haer *Seius Strabo* ende *C. Turranus*, de ghene *Overlste* van des *Veltheerens* garde, dese van de *Lijfstoicht*. Ende wt die woorden / ende booznemelick wt de ozden van *sweren*/is het claer dat dese weerlicheypt onder de eerste gheweest is. Maer het ampt van de selve *Oberste* heeft *Seneca* int 19 cap. van de *coztheit* des lebens wtgedruickt met een notabel maniere van spreken ende oock op onse manieren gepast *Paulinum* die doen een *Oberste* bande *lyfstoicht* was aensprekede. Ghy meynt dat het even vele is, of ghy sorghe draecht dat het cozen niet verdorven van het bedroch der gener die het aenvoeren ende nalaticheyt in de *Spijkers* wghestort werde, dat het niet verdorvē

en werde. ende verstickte door de ghecreghen vochticheydt, dat het over een come met de mate ende het ghe wichte, oft dat ghy tot dese heylighe ende hooghe dinghen gaet. Maer wt blyckt dat de namen ende het ampt selve niet verre van de manieren van de onse verscheyden en is gheweest / van datmen het cozen selve heeft wtgedeeft/daer de onse niet cozen/maer groot / boter ende kaes gheben. Maer ick vinde oock daer nae dat dit ghebyuckelick is gheweest by de *Romeynen* dat men groot gaf/om de selve oorzake myns bedenckens/op de welcke oock de onse ghesien hebben/om dat namelic bequamer ende lichter was booz de menichte der armen; de welcke hier booz den arbeyt ende de onkosten van backen wan. Hier toe dient t gene dat *Jubenalys* seyt: *Arque duas tantum res anxius optat Panem & Circenses*; Maer booznemelick de woorden van *Cassiodorus* in het formulær des *Obersten* bā de *lyfstoicht*, alwaer hy also sprekt: *V* Van het staet toe uwe vlyticheyt dat voor de seer heylighe stadt *lyfstoicht* bereydt werde, als omme overvloet zy van broodt, ende dat soo groot een volck, als aen een tafel versadicht werde. Schijnt oock dat de selve *Romeynen* olie wtghedept hebben / t selvs in seer oude reutte/miden top *Urbium* hier op te pake bzinghen int 25 boeck daer hy seyt/dat *Scipio Africanus*/als hy *kuermester* was / twee stoopen olie in een peder wijck ghegheben heeft. Ende ten lesten *Dopistug* schryft dat ten tijde van de leste *Keyfers* de milde wtrepkinghe soo verre genomen is gheweest/dat *Aurelianus* boozgenomen heeft oock wijn om niet den volcke te gheben/op dat gelijc groot en vercken bleesch om niet ghegheben worden/al soo oock den wijn. Maer den cozen haelders werden ghegheben sekere teercken in hout ofte loot; de welcke ontfanghen hebbende wierden zy toegelaten tot de *spijkers* ende om mede te deelen die dinghen die daer inne waeren/het welck oock van onse manieren hendensdaechs niet vzeit en is. Ten lesten de plaetse daer de wt deelinghe gheschiede (wtghenomen de cozben ende diergelijcke dinggen) de welck wt de gemeene huysen ende die daer toe gheepgent zyn boozt ghebocht werden) wordt ontrent der *Keysten* camer / in een seker deel der *kercken* ghehouden. De *Romeynen* gingen na *Minutiam*/ghelijc de dupstere woorden van *Apuleius* schijnen willen te kennen geben: Deen, seyt hy/come om cozen te halen tot *Minutiam*;ende den anderen wort aent gerichte ghedachvaert. Maer het groot placht men

Andere gelijcke ende ongelijcke dinghen inde wtreyckingen van de oude ende de onse.

daer na/op trappē tot te deelen; waer van het groot selve gradilis deelgroot/als blijkt tot den titel des 14 Boecks van Theodosius/de annonis civitatis & pane gradili, soo

eertijes aen den dach gebracht heeft de see & vermaerde Justus Lipsius / daer toe nemende het veers bā Prudentius int 1 boeck tegē Summachum/welc de sake verclaert:

*Omnis qui celsa scandit coenacula vulgus,
Quique terit silicem varijs discursibus atram,
Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis.*

Soo dat de selve Lipsius gissinghe maect wt een ander plaetse handen selven Prudentius/dat in een peder oort der stad/de welcke 14 geveest zijn/trappen opgerecht hebben ghetweest/daer dese verdeelinge geschieden soude: de sake selve daer toe raende/op dat namelick de wroepers in een hoogher plaetse van de dzinghende schaere by ende afghescheyden souden zijn. Maer van de Trappen / die wil/sie een schoone plaetse/inde handelinge der Apostelen cap. 21 b. 35 ende 40.

Ten lesten binde ick dat oock de kinderen by de selve Gude tot het ghemeyne rozen toe ghelaten zijn ghetweest: Welcker ghetal Plinius verhaelt in Panagurico dat ten tijde Trajani/die het oock eerst schijnt ingestelt te hebben/tyden dupsent geweest zijn: Ghelijck top oock hier boven in onse wroepinghe / te kennen hebben gegheven

dat de 1611 huysghe sinnen/alle enelic aen de nieuwe zijde/ses dupsent hoofden begijpē/van de welcke dat het meeste deel en ten minsten vier dupsent knechtens en mepskens ghetweest zijn is buppen alle stoffel; ende soo hier by de kinderen van de negen hondert huysghe sinnen aen de oude zijde geboecht werden/ soude de rekeninghe mede die van Roome te boven gaen: Westeert/tot een onderscheydt van de wroepinghen en sportulen/dat is mandekes by de Romēnen alsoo ghetweent dit als in plaetse van een besuip daer by te boeghen/dat de sportulē; namelick in oude tyden voog onderhoudt ende toespijsen alleene verstaen zijn ghetweest / de welcke van de grootte daghelick int besonder dien ghegheben toerden/de welcke om dienst wille/oft anders haer haddē gebolgr. Laet ons nu tot de Tucht huysen comen.

Het neghenste Capittel.

Van het Tucht-huys.

De occasie vāt in stellē der Tucht-huysen.

Dementiche van Landloopers en bedelaers inde landen van Hollant ende Westbyeslant so ten platten lande ende in de Steden / heeft occasie ghegeven van beyde de Tucht-huysen soo wel van mannen als vrouwen op te richten. Want als dese haer bepinde te zijn dat zy niet en waren ende onder het deersel van de bedelrjē de ghelegentheden van tijt ende plaetse bespieden de hare dieberijen ende rooverijen by dage ende by nacht pleechden: Soo hebben de Vereen Statē van Hollant ende Westbyeslant dies aengaende doen publiceren seker placcaet banden 16 December 1595. Waer op gevolght zijn verscheyden ordonnantien soo in de Steden als inde Dorpen om rooyspēde gheboeste ende bedelrjē te boozomen. Binnen Amsterdam boozemelick nautde onder soeck ober de arme gehouden zijnde werden bevonden ontrent

3500 ambachts jongers van derscheyden ambachten/ende daer onder vele schamele jonghe meyckens. Welckers stoutheyt op dat te ghemoeete gietomen soude werden ende het aencomende quaet gebetert/so en heeft den Raedt geen beter wijse gevonden als soodanige Tucht-huysen in te stellen.

Ende eerst is het mannen TUCHT-HUYS gordonneert terstont int selve jaer 1595 int bequijel van Apul/Bozmeesters Reynier Cant, Balthasar Appelman, Bartel Cromhout, ende Jacob Boelen. Hier toe heeft alder bequaemst gescheven het Clarisē Clooster aen de nieuwe zijde ontrent de Calberstrate. Daer zijn tot Regenten ghestelt Isbrant Ben, Isbrant Harman, ende Hendrick Buyck.

Hier woeden zy alle gestotē gehouden/de sommige oock gheboert/alsoo nochtans dat zy onberhundert comen woerden ende de handen gebuycken. Want eenige moeten Braslie hout tot cleyme pulver saghen/

Het Clarisē Clooster tot het Tucht-huys verandert. De discipline ende wijse van het Tucht-huys.

oft Bombastijnen weben/ende andert dinghen doen ende bearbeyden/ na een peggelicks begheyp oft macht. Op Sondagen ende heylighdagen zijn zy alle gehouden te comen op een plaetse van het parck afgescheyden/die men de Schole noemt. Hier

wozdt wat in Godes woordt voorgelēsen/boornemelick soo daer yet is dat diene tot de manieren ende beteringhe des lebens. Sommige wozden oock inde eerste begheyselen der letteren met lesen ende schryben gheoeffent.

3

Het nieu 1603 een ander nieu Tucht- huys opgericht genaemt het Separate. In het selve woorden gehouden niet van alderlep soorte / mer sulcke boornemelic/die zy van niemant gesien en willen hebben: want daer worden ooc nu en dan gebonden ontlaerde ende ongetemde kinderen alhoe wel van degelicke ouders/ende die niet geen minder ongemack en schande der ouden gestilt en getemt en souden connen werde. De Regenten ober beyde huyzen waren doen Isbra nt Harmansz, Ian van Biler, Hendric Francken, ende Dirc Vlac. By welcken voorspede Vlac den eersten steen vant selvige separate huys geleyt is/om dat hy de jongste was/in het jaer boben verclaert. Als wy dit schreben waren Regentent: Ian vanden Ende, Gerric

de Beer, Dirc Vlac.

Maer welc den eersten en steplen trap by de joncheyt zy tot soodantigen staet / en hebbe ic niemant gelesen die het beter wegdyuct hebbe als plantus. Want de selve in de booz-reden van Mastellaria boert Philolachen in clagende dat eerst de L V Y H E Y T de schaemte en daerna de deuchte en sedicheyt tot zyn herte gedreben hebbe/ en daerom vergelijct hy hem selven/en alle jonghmans/by een nieu gheboort in het welcke een ondenigende /lyp en byvl huyshere comt woone/met de beer sen de welcke ic achte dat se by alle de ondertoyssingen der Philolosophen soo zy niet en zyn booz de selve te setten ten minsten te vergelijcken zyn; De beer sen cannen by den doete selve lesen/Hier te langh om te verhalen.

Lib. I.
Meta-
morph.

Creupe-
le en van
verdray
de leden
gheelt

Men soude alhier oock wat moghen
by boeghen van die bedelaers / de welcke
Apuleius niet onbegriemelick affnoeysele
der fortune / ende als ghemomde beelden
noemt / ende die op de straten plegen te be-
delen op de aerde sittende met gheschuerde
cleederen half ghecleedt / ende met een elen-
dich ghelaet ende magherheyt mismaect /
stweeren vertoonende ende de gebreken des
lichaems met wyle doecken bedekt / ende
creupelsheden der leden ende andere dier-
ghelycke dingen leelick om sien: waer me-
de zy de affectien moghen opwecken ende
het medelijden der gener die voorby gaen:
van dese segh ick soude hier moghen by ge-
boecht worden / dat namelijk van de soday-
nighe / item ettelicke stomme / maensucht-
ghe ende besetene hier inghebracht zijnde
na eenigen tijt de wondels ende der yelen /
mede de crucken daer zy op leunden / ende
andere dierghelycke dinghen wech gewoz-
pen hebbende / waer mede zy het volck be-
droeghen / terstont daerna wacker / haer ra-
bauwerpe ontdekt zijnde / tot het werck
zijn ghetreden / ende dat alle crancheyt des
lichaems verdwenen is. Dese en dierghely-
cke dinghen de bedelaers af ghenomen
zijnde / binnem in het Cruichhuys aen de
mueren ghehanghen tot een waertheycken
van sulcke miraculen.

Noch an Maer aengaende dese bedelaers / ic acht
dere ex- het tweerdich (dat blycke hoe noodich het
empelen alle republycke zijn soude die placaten der
van sterck Boozouderen van de stercke bedelaers int
ke bede- wert te leggen) noch een exempel oft twee
lacs. het boozgaende niet onghelyck booz te stel-
len. Sepde dese verhaelt een ghetughe
die het ghesien heeft Iodocus Damhou-
der van Brugge, Raet heer des Conincs /
alwaer hy van het eerste aldus spreect:
„Ick sal verhalen dat ic te Sendt eertijts
„bebonden hebbe / alwaer ick met eenighe
„Raet heeren van Brugge booz het Sche-
„penhuys geset hebbe: want hier quam
„ons aen eenen sekeren bedelaer al such-
„tende / al weenende / ende op wonderlicke
„wijse de vterste armoede bepusende / hy
„begerde een aelmoesse / sepde dat hy een
„hemelick ghebreck ende quaet hadde /
„welck hem de schaemte te toonen af-
„schickte: Een peder van ons medelijden
„met den bedelaer hebbende gaven hem
„elc een aelmoesse. Den Bedelaer schepde
„van ons. Een ban ons belaste zijnen die-
„naer den bedelaer te volghen: ende naer
„der te onderbraghen wat verhoeghen ge-
„breck dat hy hadde. De selbe dede t ge-
„ne dat hem beholen was / ende heeft den

„bedelaer ghebracht welc dat verhoeghen
„ghebreck was dat hy hadde. Hy besach
„zijn aensicht / hy sach zijn bozt / hy sach
„zijne armen / ende sach het al schoone en
„sterck: Ick en sie / sepde de dienaar niet
„quaets aen u. Ach (sepde de bedelaer) het
„is berre een ander ghebreck dat my perst
„het welck voor uwen ooghen verhoeghen
„is / namelijk sulck een quaet dat over
„mijn gant sche lichaem verspreet is / het
„welck door de aderen ende het merck al-
„soo loopt / dat ick gheen lidt des lichaems
„en hebbe / welck hem tot arbeydt ende
„wercken begheben can / dit quaet hooze
„ick dat ghenoeint woordt lupheyt. Wat
„zijn dit niet seer schadelicke ghebreken?
„Doen is de dienaar al gram werck ghe-
„gaen / ende is tot de zijne weder getome.
„Hy werdt ghebracht welck dat verho-
„ghen quaet was: den dienaar ghelyck hy
„banden bedelaer onder wesen was / heeft
„de sake verclaert / ende die bekende seer
„verhoeghen sieckte / de welcke vele andere
„oock dringht / te kernen ghegheben. De
„antwoorde woort niet een ghelach van
„allen ontfangen. Terstont daer na wert
„hy ghesocht om inde ghebanckenisse ge-
„bracht te werden. Maer den schudde
„hadde hem elders verloozen.

Hier by boecht hy een ander exempel
desen ghelyck / het welck hy mede ghesien
te hebben inde vermaerde stadt van Brug-
ghe / alwaer hy doen Raet heer was / ver-
haelt by nae in de ser manieren een exem-
pel boozwaer niet min bootsachtich als
„boos: Ontrent het jaer des Heeren sepe
„hy 1536 / ginck van deure te deure eenen
„sekeren bedelaer nae den wtwendighen
„schijn gantich sod het schein / elendich /
„stom / swack: so volstweeren / so crantwich
„ende mismaect / dat hy alle menschen
„tot barmherticheyt verweckte / de som-
„mige oock dede schreyen. Dese alle son-
„dagen hadde hem over alle prochie ker-
„ken nedergehelegh op het stroo / met een
„seker stamelen den stommen makende
„met de eere handt een helle clinkende /
„ende een gantische elendighe mismaect-
„heyt des lichaems den ghenen die booz
„hy ginghen toonende / soo dat hy dicwils
„op peder Sondach ende Feestdach wt
„dese onbeschaemde bedelert 5 / 6 oft 8 du-
„caten versamelde. Het welck als het nu
„wat langhe gheduert hadde / ende dat hy
„inden selben staet aen de kerck. Deuren
„zijne tragedie herhaelde / soo is het ghe-
„beurt dat een bande ghemeyne diensers
„zijne ooghen op desen sterck slaende / ver-
moeden

" moeden creech van het bedroch/ en sende
 " teghen sommighe die daer booz by gin-
 " ghen/ dat dese alsoo mismaectt/ gant schij-
 " een bedriegher was ende eenen arghe-
 " schalck. Ten lesten de sake curieuser en
 " sekerder begeevende te vernemē is naer-
 " der gegaen/ ende den selven verscheyden
 " repsen nauter aensiende / soo heeft hy
 " wat stoutelick bestaen eenighe windelen
 " ende beetterde lijnen doecken met zijne
 " vingheren af te trecken/ de welcke afge-
 " trocken zijnde / soo heeft hy bebonden dat
 " zijne huyt seer schoone ghesont ende seer
 " sterck was: vele het selve aenschouwen.
 " de. Den bedelaer siende dat zijne bedrie-
 " ghelickheyt hier dooz ontdeekt was / is
 " seer haestelick gaen loopen / ende is ras-
 " scher als een hert gheblucht. Den stadts
 " dienaer is hem al roepende ghevolghr:
 " Houdt den rabant/ houdt den bedrieger:
 " dooz dit gheroep is hy van sommige ge-
 " schut geweest ende vandē selven dienaer
 " ghevanghen / ende inde ghebanckenisse
 " ghelepd; vele banden gemeynen volcke
 " ontzeden zijnde ende medelijden heb-
 " bende ober de apprehensie van desen elen-
 " dighen ende vol sweeren / soo het scheen.
 " Maer tot den selven terstont na zijne ge-
 " bangenisse zijn gecomen de Bailiu selve
 " niet twee Schepenen ende eenen pen-
 " sionaris/ de welcke na dat zy ghebancke-
 " liche examinatie ende behoordick onder-
 " soeck van saken ghebaen hadden/ belas-
 " ten hem dat hy die windelbanden vol vā
 " etter asdoen soude/ welck geschiedt zijn-
 " de zy hebben bebonden dat zijn lichaem
 " gesont was/ welbarende ende seer repn
 " in gheenen deele ghequietst oft sweerach-
 " rich: maer jongh van jaren / sterck ende
 " banden hoofde tot den voeten ghesont.
 " Daer en tusschen de bedrieghelickheden
 " ende soodanighe arghelesten openlick
 " bekennt gheworden zijnde/ soo hebben zy
 " den selven bedelaer den bedrieger begon-
 " nen te vermanen / braghende wat hem
 " betweecht hadde die een jonghman was
 " met vele gaben der nature verciert/ dat
 " hy hem tot soo veracht/ slecht ende schan-
 " delick leven soude begheben/ ende dat hy
 " soo elendighe bedelrpe liever omhelsde/
 " als een leven by hem selven in aller ma-
 " nieren eerlick. Waer op hy in deser ma-
 " nieren gheantwoort heeft; Na dat ick sie
 " dat dit mijn bedroch ontdeekt is / ende
 " dat ick nu tot schande gebracht sal wer-
 " den/ soo sal ic het gantsch herbolg mijns
 " levens naecktelick belijden. Ick hebbe
 " eerliche ende wel hebbende ouders ghe-

" hadt / de welcke my in de Latijnsche en
 " Grietysche spraecken doen onderwijfen
 " hebbe. Daer na hebbe zy my op de rech-
 " ten en de practicke gestelt/ alwaer ic ge-
 " meynschap gemaect hebbe met de gene/
 " die my verleyt en gantsch verdozē heb-
 " ben / soo dat ic het eerlic leven verlaeten
 " hebbe/ mijn vaderlandt / ende mijne
 " ouders (in welckers ooghen ick gebract
 " hadde te comen) my by quaet geselschap
 " gheboecht hebbe / met het welcke ick in
 " Italien gebloden ben/ van daer in Dac-
 " rye/ daer nae te Napels/ niet lange daer-
 " nae hebbe ick oock Cyprus besien / van
 " hier ben ic dooz Sicilien weder te Rod-
 " me gecomen: van hier na Venegien/ daer
 " na hebbe ick Dupstlant dooz wandelt: en
 " ten lesten hier in Nederlandt weder ghe-
 " keert / hebbe voozghenomen hier te blij-
 " ven. Maer al dat ic hadde/ verquist heb-
 " bende/ met tusschen ende alderley wel-
 " lustigheden / soo hebbe ick ten lesten eer-
 " liche borgers begonnen te dienen / welc-
 " kers dienst niet comende lijden / hebbe
 " my by bedriegers ende boeven geboegt/
 " met de welcke dooz verscheyden steden
 " ende Gashuyfen gelooopen hebbende/ heb-
 " be alle soorte vā bedriegherpe geluckelick
 " gelyert/ waer mede ic dese verblinde we-
 " relt/ schalckelick bedriegen soude/ gelyde
 " oberbloedelick by een rapen/ endt op de-
 " se wyse een ghemackelick leven in ledic-
 " heyt ende genoechte leyden. Op dese wij-
 " se van hebbe icker vele tot medelijden
 " betweecht/ seer groot gecwotn gedaen ende
 " dickwils alle daghe 4. 5. 6 oft 8 dinsten
 " versamelt/ welcke ick in de welcke (de be-
 " etterde doecken afgetrockt hebbende en
 " met andere fraepe cleederen beclerdt/
 " van de welcke ic hier of 5 soorten beson-
 " der hadde) in alle leckernie hebbe besteed
 " ende een leven van Epicurus oft Sarc-
 " danapalus seer ghemackelick ghelepd.
 " Mijn gelt verdaen zijnde/ soo keerde ick
 " weder tot mijne eerste visscherije/ ginch
 " weder in mijn huyfken / hebbe my als
 " te voren aen den spiegel / die ick hier
 " toe hadde roeghemaect; hebbe roegen
 " meel op alle mijne leden/ op mijn hooft/
 " beenen/ voeten / borst ende schouderen
 " gestreken/ welcke selve leden ick terstont
 " met lijnen gescheurde doecken beclerde
 " hebbe/ doen nam ick in d'ene handt een
 " brandende keerse / in d'ander een stuck
 " solphers / welck ick dooz den brandt der
 " keerse ober de selve doecken hier ende
 " daer inghedruyt hebbe. Ten lesten heb-
 " be ick een Duppe oft een ander jonck-

" Doen getromt/het welc ic verscheurende
 " met Doppelen ober de selve leden met
 " solpher ende meel bestreken/hiet indrup-
 " pen/op dat het gantsche lichaem dies te
 " openclicker soude schijnen etterachtich/
 " elendich ende epsflick om sten:ten lesten
 " als ick my alsoo twel toeghemaeckt aen
 " den spiegel ghesien hebbe/soo ben ick tot
 " mijn hutteken (welc ic ontrent de stadts-
 " mueren ghehuert hebbe/op dat my nie-
 " mant vernemen en soude als ick my al-
 " soo toemaeckte) gheromen/ben weder
 " ghegaen na de deuren der kercken/ende
 " als ick my neder gelept hadde/ende mij-
 " ne elendiche tragedie hadde begonnen
 " te spelen/so hebbe ick mijn beste gedaen
 " om met mijne netten r'gheldecken van
 " het volck dat daer tooz by gingh naer te
 " jaghen. Ter wijle dat hy soo met roem
 " zyn leven verhaelde so berispten de Hee-
 " ren zijne ontoyghent/beschuldichden zyn
 " schanddelick leven / mispresen zijne seer
 " schandelicke en snoode daden/verdoem-
 " den ende obertuychden met contrarie re-
 " denen zijne boeverije. Ende hy als berou-
 " hebrende heeft haer om vergiffnisse ge-
 " beden/boete ende een beter leven baselic
 " beloofst/ende hem in de gatte der Overtic-
 " heyt bevolen/dat de selve met zijne jonc-
 " heyt ende ontoyghent medelijden hebbe-
 " de liever goedertierenheyt teghen hem
 " als strengicheyt des rechts oeffnen sou-
 " den/welc hem de boozepde Kaetsheeren
 " ter goeder trouwen hadden beloofst. Hier
 " en tusschen nochtans en hebben zy niet
 " naerghelaten zijne snoodcheyt te verha-
 " len ende dat hy een schanddelicke daet be-
 " gaen hadde / die soo onghet'ghelde erne
 " soozte van dieverije onbeschaemdelic be-
 " dreven hadde/de rechte arme / de rechte
 " achmoessen tot de mont ghenomen hadde
 " ende aeghlistelick ende ghebyns delick
 " onderduckt / ende moghelic oock oc-
 " casie des doots (om dat zy de achmoessen
 " die haer roequamen niet ontfanghen en
 " hadden) hadde ghegheben. Welcke ver-
 " maninghe hy l'yt'fanelick ghenoech aen-
 " ghenomen heeft / ende beloofde beterin-
 " ghe. Dese saken al soo claelic vernomen
 " zijnde/de Kaetsheeren ginghen van hem
 " ende dienden den Kaet naecktelick aen
 " t'ghene zy gesoor't/bevonden ende gesien
 " hadden. Zijne sake wordt verhandelt/
 " gheweghen / ende de beschuldichde ber-
 " wesen / dat hy t'sander daechs inde ghe-
 " banckernisse naghewoonelicke wijse hem
 " soude toemaken/ende al soo toegemaect
 " tusschen de Dieters te de ghebancke-

" nisse door de Borzcht nae het Stadthups
 " ghelept werden / om aldaer het bonnisse
 " van de boosheit by hem bezeben te ber-
 " nemen: ter wijle hy ghelept werd't soo
 " hebben sommighe des volcks van gerin-
 " gen oordele begonnen te roepen tegen de
 " dienaers/ende getier te maken dat so el-
 " lendich een persoon ende de gheringhste
 " onder alle menschen door de Maagistraet
 " om gestraft te werden getrocken twiert.
 " Hier en tusschen nochtans desen beschul-
 " dichden Bedriegher werd't voor den Ma-
 " gistraet gestelt/en heeft ontfanghen die
 " bonnisse dat hy ten half ure aen de jael-
 " vast ghemaect op de stellagie den volc-
 " ke al soo toeghemaeckt ghe'toon soude
 " werden. Daer nae vanden Beul alle de
 " doecken ende vuylicheden twech ghenom-
 " men souden werden / op dat de schoont-
 " heyt van zijne huyt ende de ghesontheyt
 " zijnes lichaems enen pegelicken bekent
 " soude zyn: Daer nae met t'woelf roeden
 " rotten bloede dapper ghegheeffelt soude
 " werden/ende eyndelinge huypen de Kat-
 " palen van Vlaenderen op de galghe ghe-
 " bannen. Welcke sententie hy wel blijde
 " lick (want hy hadde ghebreest dat men
 " hem hanghen soude) op hem ghenomen
 " heeft/maer niet soo blijdelick heeft hy de
 " slaghen gheboelt/de welcke al soo door de
 " slaghen ghebroken is gheweest / dat zyn
 " gantsche lichaem vanden bloede nat was.
 " Ende het volck dese argghelisten ende be-
 " drieghelickheden ghesien hebrende heeft
 " begonnen te lachen/het welcke te boozen
 " gemurmureert hadde/ende sepde dat het
 " seer twel ende weerdelick ghedaen was/
 " t'ghene dat het te boozen ontoyfselick ge-
 " lastert hadde/ende verfoepden haere on-
 " wijshent/dat zy so licht verdelic de han-
 " delinghen der Heeren sonder de sake on-
 " dersocht te hebben te boozen niet en ont-
 " saghen te bestraffen. Dus verre Dam-
 " houter. Welcke dinghen boozwaer sonda-
 " nich zyn / dat wy alle moeten houden dat
 " het recht ende ordentelick geschiedt dat ooc
 " dese soorte van luden tot Amsterdam tot
 " arbeit door openbaere sententie van den
 " Raedt als tot sekere metael kuylen in het
 " Tuchthups verwoesen worden; nadem ael
 " dat die heylige toet Justiniani van de sere-
 " ke bedelaers/ghelick ick terpont oock aen-
 " geroert hebbe alomne vergeten/en by nae
 " bezabten light.

Ten lesten is dit oock niet onwoerdich
 geobserveert ende verhaelt te werden/dat
 in het selve mannen Tuchthups/daer wy
 van sprecken / de boozeden jaren 1602
 itus

Lib. 10.
 C. Imp.
 u. lin.
 Voeght
 hier by
 V Vijt.
 sum de
 pauperi.
 busdomi

continua
dis,

Item 1603/ soo de peste door de gantsche stad seer regnerende / en al sin het Weeshuys meer dan dvy hondert / so boben behaelt is / aen de peste storben / gheene vande rucht / lunden met dese siecke te behanghen oft daer van gestorben en is: op dat het oude spreekwoort waer soude zijn / dat Oncruyt niet en vergaet: Of dat het alsoo der Goddelicke boozsternicheyt behaecht heeft / dat tot straffe en leetwesen dese menschen / ende gelijck de Griecken seyden / de leste der Mysen verwaert souden werden: want ooc den Griecken met pestilentie besocht zijn: de / ende belangende de remedie Apollo vza-

oncruyt vergaet niet.

ghende / seghtmen datter gheantwoorde is / dat men by de leste van de Mysen moeste gaen woonen: als of zy daer byer souden zijn by de smootste der menschen / soo men alsoo het spreekwoort op verscheyden manieren by anderen verghelicht / verclaren sal. Hoe, wel de selve Griecken oock een ghelijck spreekwoort hebben met het onse Oncruyt vergaet niet / als zy seggē: een quac Vat en breekt niet. En dat de ghene die argher is somtijts langher leeft / ende sekerder is in de perijckeln. Laet ons nu tot het Spinhuys comen.

Van het Spinhuys.

Datrent den selven tijt als boben ghestelt. boornemelic int jaer 1596 / door versoeck vande Regenten ende Opseinders der armen namentlic Egbert Pieterisz oudt Schepen; Ian Claesz Cloeck; Simon simonisz; Huyghe Cornelisz. en Ian Vees is geordineert en gestelt Het Spinhuys. Ende daer zijnder terfont seer vele ingebzacht / en daer is versamelt een groot ghetal oock van die menskens / die wy te boozen geseyt hebben dat selangs de strate

liepen. Dese hebben begonnen vlas ende wolle te spinnen / netten te bryden / ende andere soorten van wollewerck te oeffenē. Andere oock / die behonden wtorden haer tot bozdeelen ende ledicheyt te begheben / zijn hier tot de hoere totten in dese heyliger plaetse / ende als tot eenighe disciplineringe / tot groote costen van de stad, beschickt getweest. Ende tot dien eynde leestmen booz de deure van't huys dese veersē:

*Om schamele meyskens, Maegden en Vrouvven,
T'bedelen, leech gaen en dool-vvech te schouven,
Is dit Spinhuys ghesticht, soo men hier sien mach;
Elck laet sich niet verveelen noch rouvven,
Vvt Charitaet hier aen de handt te houven.
Vwie vveet vvat hem oft de zijne noch gheschieden mach.*

Dit huys staet aen de oude zijde. Het was eer tijts geweest der Rommen van S. Wsule / ghelijck wy oock hier booz / maer int booz by gaen / te kennen hebben ghegeven. De mildicheyt van twee per-soonen is merckelick gheweest. Want wy weten wt den mondt der Regenten datter twee eersame mannen gheweest zijn / die dit huys geschoncken hebben tot behouf der armen vrou-per-soonen / sonder te wil lē den naem noemen de somme van dvy sent gulden. Oock de E. Heeren Staten van Hollandt ende Westvriezelandt hebben r'huys mede vergunt byghept van alle lasten / ghelijck alle andere Godshuysen. Ende dese dingen zijn meest de eerste jaeren aldus gheweest. Vaderhandt hebben eenighe ouders haer

dochters om het quac lebe dat zy hadden gepleecht / niet alleen in de Stede van Amsterdam maer wt verscheyden steden inde Gheunieerde Provincien aen de Regenten van't Spinhuys / met voorgaende kennisse vande E. Heeren Borghemeesters befreedt booz sekere jaeren / op hope van beteringhe. Oock zijn verscheyden vrouw-per-soonen om haer quac leben wt de herbergen ende bozdeelen gehaelt / by de E. Heeren Schepenen ghecondemneert booz sekere jaeren int Spinhuys. Daer zijn alcht by der hāt ghelijck oock van de andere Godshuysen gheseyt is / de Dvpsgegeerder oft Vader en Moeder des hupigseins / die ober alles neerlighe sorghe dzagen. De eerste buprenmoeders by de Heeren Borghemeesters gestele

zijn ghetweest Aechte Claes dochter, ende Aef Hermans dochter, int jaer 1596. De tēghenwoordige Regenten zijn VVillem Iantz Beet, Arent Bisschop, Tobias VVouterz, Egbert Storck.

Een corte verclaringhe vande VVerckhuysen ende Kerckers: Steencuylen ende muelens der Oude: ende wat de selve met dese van Amsterdā gemeyn oft verscheyden ghehadt hebben.

En dinc schijnt alhier weerdich breeder onder soeck / of ooc eertjcs by den Guecken ende Romeynen het gebuyck van soodanighe werckplaetsen ghetweest zy / ghemerckt wy het woort

Vat by de Grieken Ergasterium boornemelick van de Guecken ontleent hebben. Soo vele de Guecken belanght / die schijnen simpelick dit woort boorēnen winckel ende een plaetse niet alleene tot arbeit / maer ooc tot de studien ende den Musen gheepghent / ghebruyckt te hebben. Ghelijck / onder andere / Sregorius Nazianzenus heeft gheseyt / dat tot A-

Vat by de Romeynen Ergastula. lemanden geweeft is een ergasterium dat is / eenen winckel van alle leeringhen. Maer de Romeynen hebben by Ergastulum een plaetse verstaen in de welke zy gheboeydt wrochten, gelijk dat beschrijven de Glosen van Philorenus. Ende Apuleius betwijft het / de welke seyt dat vijfschien gebangene maken een ergastulum, met dese woorden; Vijfchien vrye luyden zijn een volck: soo vele slaven, een huy / ghesin: soo vele ghevanghene een ergastulum. De beschrijvinghe van Philorenus wijckt weynich van onse saecke / ghemerckt dat dese onse geboeyt of ten minsten besloten / om te wercken / gelijc ick ooc

De beschrijvinge vande Ergastula Philoxeni en Isidori en verschild nauwelicx van de instellinghe van die van Amsterdam.

Lip. lib. 2. Eccl. boken gheseyt hebbe / sijt ghehouden woorden. Ghelijck het Isidorus mede genomen heeft / wiens dese beschrijvinge is. Ergastula zijn, daer de misdadighe ghesiert werden om eenich werck te doen, ghelijck de schermers ende ballinghen pleghen, die marbersteen houwen, ende nochtans met banden ghebonden zijn. Welcke beschrijvinghe nochtans heeft eertjcs een gheleert man van saute ende balschept beschuldigt / hē / ghemerckt de misdadighe seer selden / de schermers nimmermeer in de Ergastula der Romeynen ghesteken ghelesen worden: maer oock en staet hy niet toe van de marbersteen te houtwen / ghemerckt hy meynit dat dit het minste deel geweeft zy van desen arbeit; maer den boornemsten eynt de landbouwinghe. Het welcke soo wy aennemen / so en

sal hier oock mede de beschrijvinghe van Philorenus / de welke de selve seer geleerde man nochtans toestaet / plaetse hebben / de welke seyt / dat se gebonden inde ergastulis wercken. Maer het Landbouwen wierde niet binnen / maer buyten de Ergastula geoeffent: soo wy dan de beschrijvinge van beyde Isidorus segghe ick ende Philorenus / neerstelick examineren / so sal zy wat nauwe zijn / ende bequamer tot dese huidige wijse ende ampt van die van Amsterdam / ende de eerste tijden der Oude / als tot de volgende eeuwē der Romeynen. Want hoe wel het waer is / dat in die oude ende plauti eeuwē sommige als gelept zijn geweeft in de Ergastula om te malen / om steen te houtwen oft ander werck te doen / so en zijnt dan nochtans niet ergastula, maer Latomia lapidaria ende Lapidicina. (Steencuylen) est pistrina (muelens) ghenoemt gheweeft: est in de selve en boornemelick in de pistrina / werden de slaven / die eenich schelmtruck hadden bedreben / in plaetse van straffe gelebert / om cozen te stooten oft stampen in een wtgehoort vat / pila ghenoemt; namelic eer dat de muelens gebonden waren; wāt daerna / de muelens int gebuyck gebracht zijnde / soo werden zy betwofen de handmuelens om te draepen. Maer anders heeft het daerna in de volgende eeuwē gebuyckelic geweeft by de selve Romeynen / als de giericheyt der machtrigen de ackers ende gronden van erben niet gelt / bedroch / ghewoeldt van vele tot wepnigē getrocken heeft. Hier wt zijn gebocht die wijde gronden van erben der rijcken: hier wt de ballingschappen der arme van de landen / hier wt het inboeren van de ergastula. Want hoe soudē die wepnigē genoechsaem hebben geweeft om so vele landen te houtwen? De slaven dan ende barbaren zijn alomme opgherocht gheweeft om het landt te supberen ende saepen. Het welck Plutarchus in de Grarchis seer schoone verhaelt onder de andere quaden van Italien / met dese woorden: Een weynich daerna seght hy / als die rijcke nabueren door wtghemaecte perfoonen de behueringe der Landen op haer namen, ende ten lesten oock opentlick ende op haren name den meerderen deel hielden: de arme wtgheslooten zijnde, noch en begaven haer niet vlytich tot den crijch, noch om haere kinderen op te brengen. Soo dat het ghebuert is dat ganck Italien in cleyn ghetal is geworden ende ledich van vrye perfoonen ende vervult met ergastula van barbarische slaven: door de welke de rycke hare landen bouwden. Lucanus insgelijc / den welcken niet

Wijse vande Ergastula der na volgende eeuwē byde Romeynen.

niet onbekent en was dat de Romeynen eertijts selve de landen ghe bouwt hebben / ende de alder begelickste bozghers in haere ack. rs ghehadt / en twyffelt niet dese tot-

stootinghe van de arme tot de ackers ende het inboeren der slaven in de selve onder de boozneemste oorzaken vanden afgang des Rijkx te stellen / int 1 boeck.

*Paupertas fugitur, totoque arcēssitur orbe
Quo gens quaque perit, tunc longos jungere fines
Agrorum, Et quondam duro sulcata Camilli
Vomere, Et antiquos Curiorum passa ligones
Longa sub ignotis extendere rura colonis.*

Want hy en verstaet by de ignotis colois, dat is / onbekende Lantbouwers geen andere / als dese slaven inde ergastulis / de welcke meest byzemde waeren / ende van verre landen. Plinius ooc int 18 boec cap. 3. claecht dat hier door de tweerdicheyt van de lantboutinghe verminderd is / als hy seyt: Nu bouwen die selve landen, gebonden voeten, verwesen handen, gheteekende aensichten. Ende Columella: De Landt bouwerie geven wy over den alderquaetsten der slaven de welcke de alderbeste van onse Voorouders seer wel ghehandelt hebben.

Derweghen het zy dat top de berhaelde beschrybinge ergastuli van Sidorus of Philopenus nautwer insien / soo sullen wy onepgentlick ende Metonymice het woort ergastulum tot dese koomsche maniere van de ghene die landen boutwen door gebundene refereren; ende by na op die wyse / op de welcke Plinius int 18 boeck cap. 6. gheseyt heeft / dat de landen ghebouwt werden door ergastula; ende Seneca de veergheluyt ghevende ergastula van het wyde lant. Maer sal epghentlick tot dese onse gevanckentisse ofte Tuchtshupfen van Amsterdam / welck top verclaert hebben dienen: waer in zy geduerich om werck te doen oft met de sage / soo gheseyt is / oft met woeden / oft andersins binnen het beslypt gehouden / niet om eenighe ackers te bouwen / oft eenighe arbeiden buyten te doen / betaert worden.

Maer is oock tusschen dese onse ende de werck-plaetsen der Romeynen hier inne onderscheydt. Dat by de Romeynen de inwoonders van de ergastula meest slaven waeren / ende de selve van twee soorten. Want hier inne wierden ghesteken misdadighe oft ontschuldige. Misdadighe / namelick soo daer eenige onder de slaven waren wederpunnighe / bluchtighe / quade / arghe / dickwils misdoende: dese verwees de meerster ordynaerlick tot dese straffe. De ghene

die onnossel waeren / oft wierden ghesouden booz slechte slaven / oft gevangene barbaren ende sterck van lichaem / dese oft gevangen in de oorloge oft mer geldt gecoyt / leyden zy ghemeynelick t'huys boozneemlick tot desen eynde; soo boben tot Plutarcho gebleken heeft; ende Appianus oock in het eerste boeck van de bozgherlickie oorlogen twyfloopt ch arid: jyt. Maer dese onse Tuchtshupfen van Amsterdam / na demael dat alle menschen by ons booz bygeghouden worden / en zyn booz de slaven niet; maer haer boozneemen is boozneemlick allecnelick de jeucht van ongebonden / ont-aerden ende by na verdoeben leben tot beteringe te byngen; ende die onstumpicheyt te stillen ende te dwinghen. Ghelyck het opschryft van het mannen Tuchtshuys boden de poort te aen de strate ghesneden te kennen geeft / vertoonende eenen wagen welcken Tigren en Leeuwen t'samen geboeche ende ghepaert trecken / den boerman een sweepe in der handt hebbende / alwaer die onder staet: VIRTUTIS EST DOMARE QUAE CUNCTI PAVENT. Dat is / Tcomt de deucht toe te temmen tghene dat yeder vrees.

Ende al soo is dit met eenen te observeren / dat de ergastula / de welcke onder andere oorzaken zyn gheweest van het afnemen des koomsch Rijkx / soo wy wt Luciano / Plinio ende Plutarcho verhaelt hebben / clagghende dat de gronden van erfden ende ackers den slaven ende ghebangenen te bouwen beboden wierden / de lantlieden daer wtgedryve zynde: dat het hier by ons op contrarie wyse toe gaet / als alomme de vabantē vermenschuldigende / de hupfen steden ende provincien van nachloopers ende truggelaers / en ander ongehoorsame ende bedriegers gesumbert werden; ende de moetwillicheyt mate gestelt ende bedwonghen wordt.

Het thiende Capittel.

Van de twee Cloosters, der Cathusers ende Regulieren, buyten de Stadt gheleggen.

Aerhaelt hebbende soo wel de ordi-
nantien als die publicke huyfen/
welcke tot de binnen Cloosters der
Stadt tot een goet ende bequaeme
gebruyck oft van nieuws ingestelt zijn/oft
vermeerdert ende vermaect: soo moeten
wy nu cortelick overloopen die twee plaet-
sen by de Stadt geleggen/van de welcke ick
de eene int boogaende boeck vermaent
hebbe dat gheweest is het Clooster van de
Cathusers, buyten de Haerlemmer poorte:
de ander der Regulieren, buyten de Regu-
liers poorte. Het welc nochtans eer ic aen-
gae soo moet ick wat te vooren verhalen
van die soorte van monickerije en die Cloo-
sters / de welcke wy gheseyt hebben dat in
die Tuchthuyfen berkeert zijn. Want so ic
hoben ghestelt hebbe / het eene / dat aen de
Oude zijde is / anders het Spinhuys / was
gheweest der Susters banden derden Re-
ghel van S. Franciscus / Dese toegehep-
licht: Het ander aen de nieuwe zijde / van
de orden des selven Franciscus / Clarissen
ghenoemt. Van de welcke Franciscus van
Assisium in Umbrien het landtschap van
Italien geboren / ontrent den jare des Hee-
ren 1215 is gheweest een Aicheur van de
biddende Orden: ende men seggt dat S.
Clare die hem terstont ghevolght is / mede
van Assisium / Vrouwen Clarissen / in ghe-
lijc biddende ende arm / na den reghel na-
melick van haren Lantsman Franciscus
inghestelt heeft ende met solemnele belof-
ten verbondt. Ende Josephus Virgilius
berhaelt dat noyt eenighe instellinghe van
menschelicke godtbruchticheydt meer toe-
ghenomen heeft in corter stont / ende by
na de gantsche werelt eer verbult heeft: so
dat vele van doen verbaest zijnde vermoe-
dende waren dat niet soo seer de godtsalic-
heydt / als de stillheydt ende luyfheydt / soda-
nighe menschen behaecht heeft.

Hi so vele belangt die twee Cloosters
by de Stadt gheleggen. Het eerste / welck
recht tegen over de Reguliers poorte was
hebbe ick hoben vermaent / dat het ontrent
den tijt van Aelbrecht van Beveren Grave
van Hollandt meest gebout is / ende daer
nae / ontrent den jare 1506 / verbrandt is
ende nieuwt opghemaect niet op de selve
plaetse / maer by het Doop van Alckmaer /
ghenoemt. Hi zijn de oberblijffelen

van het verballen ghetimmer ende de reste
van het Clooster tot andere ghebruycken
ende meest tot lustighe hoven ende blyck-
tuynen gheeygent.

Maer het Causers Clooster / welckers
oberblijffelen van timmeragie in ghelijc
beneden den wech oft Dyck van Haerlem
van beers ghesten werden / binde ick dat
niet alleen ten tijde banden boorzende Ael-
brecht ghebout is / maer oock tot zijner
coste als hy namelick int jaer 1368 / inden
name van zijnen broder Willem / die de
Easende ghenaeemt is gheweest / ober Hol-
landt ende Zeelandt regeerde. Dat het een
ghetichte gheweest is in grootheydt ende
lusticheydt wunnen de / behalven de o-
verblijffelen die noch oberich zijn / ghetuy-
ghen de gheheughenissen ende behalingen
der oude luyden / de welcke vertellen dat
Christianus de 2 / Coninc van Denemarck
hier ghesoziet is gheweest / ende ghelogiert
als hy tot zijne Swager den Kepler reysde
int jaer 1521. En van dit verhael is noch
een oogenschynelick bewijs het Huys / het
welck daer noch oberich is / in het welc een
camer ghetoot wordt / welck noch heden
ten daghe des Conincs van Denemarck
camer ghenoeemt wordt. Daer na int jaer
1567 / ende van doen af de beroert en van
Nederlant meer ende meer toeneimende /
so is het door het woeden ende rgheweldt
der crijchsknechten dickwils gerooft ende
gheplondert gheweest / ende de na volghen-
de jaeren epndelick is het inden gront ver-
woest. Heden ten daghe is de plaetse ende
een groot deel des Cloosters behalven den
Boogaert in een Kerckhof verandert. En
tot dit ghebruyck bebinde ick dat het eerst
gheeygent is gheweest / in de groote pest /
dese boorzeden jare.

Maer de occasie ende oorspronck van
de orden ende naam der Cathusers (om dat
die niet alle nu en werten) is soodanich ge-
weest: Een seker man van besondere ghe-
leertheydt / ghenaeemt Bruno / een Ceule-
naer / int jaer MXXC / als hy te Paris de
Philosophie las / soo is het ghebeurt / dat hy
eenen sekeren byent van goeden leuen die
doen oberleden was / eer hy begraven wert
heeft gheschene te hooren roepen / ick ben
door het rechtveerdich oordeel Gods ber-
doemt: en hier door beweecht is hy terstont
mee

Het Re-
guliers
Clooster

Den oors-
pronck
van de
Orden
ende naem
der Ca-
users.

met ses medeghesellen door ghelijcke geschiedenisse des mirakels ver-schrickt zijnde / de eensame plaetsen der woestijne soeckende / ghecomen is in de Jurisdicte van Grenoble (een stad in Franckrijk) en daer een plaetse ghecozen heeft / die nu Cartusia heet: welcke plaetse hem heeft doen hebben Hugo Bisschop van Grenoble / de welcke terstont daer naer hem by de selve familie gh'boeght heeft. Te dier plaetsen van Bruin op Goddelicke saken aendachtich zijnde / heeft het eerste Clooster ghesticht / met dese instellinghen van een strenghe leven: want haer onderste cleedt is een hamen cleedt: haer hobeijste / eenen swerten mantel / onder eenen witten tabbaert / ende eenen capproen op het hooft: sy eten niet meer vleesch / den seften dach vande welcke meestendeels basten sy met broodt ende water / eten alleene in hare celtkens / die sy als cappellekens houden / op sekere feestdaghen nochtans eten sy alleenlick t'samen. Sy swijghen meest altijt / waer in sy veel eer enighen Pythagoram / als Christus ende zijne Apostelen / den welcken te predicken beholen was / naerbolghen.

Doors en ma. h. niemant tot het Clooster gaen / behalven den obersten ende den procurator / ende dat alleenlick om de saken der plaetsen te besorghen. De vrouwen en moghen oock in hare kercken niet comen / op dat sy niet yet en sien / waer door sy tot begheerlichydt ghetrocken soudeit moghen werden; Ghelyck by na verhaelt Poludorus Virgilius een papijt / de welcke nochtans dese censure in plaetse van een clause daer by boeght: Voorwaer een schoone voorsieninghe, so de affectien des ghemoets met sloren bedwonghen condenderden, ende het vleesch door eensaemheydt ende ledicheydt gheremt: welck de heylighe Hieronymus met vlijtich aerbeyden, soo hy selfs ghetuycht, nauwelicks heeft connen te weghebrengchen, dat vleys des poeten naemlick door vast houdende; Quiritur Egistus quare sit factus adulter, in promptu causa est desidiosus erat. Dat is / vraecht men waerom dat Egistus tot overspel quam, de oorfaeck is claer, te weten om dat hy hem tot luyheydt ende ledicheydt begaff.

Het elfste Capittel.

Het Stadthuys.

Des selfs oudtheydt ende andere dinghen.

Ende dit zijn meest ghestichten welcke / de monickerije wech gedaen zijnde / of om de godt salicheydt ende publijcke discipline / oft anderssins gheordineert ende vermeerdert ende tot goede ghebruycken verandert zijn: sy volgt dat wy hier van weeltrijcke ghestichten ende gemeene wercken der stad by boegen. Sinten eersten het STADTHVYS op een sensienelicke plaetse aen de merckt ende den Dam ghelegen is het Raedthuys vanden Raedt ende de gantsche Magistraet. Het bestaet meest tot backteen / behalven den inganck ende de vier schare / van ghehouwen steen ghemaect. Den toren selve is voornemelick seer int ghesichte / ende tamelick hoogh. Welck ooc int jaer 1601 / als hy op een zijde bobbe te heffen ende wijcken bebonden wordt / is met besondere conste in zijn gheheel ende stande weder ghestelt: als te kennen gheeft het weersken doen van een peder gebruyckt / het welck de menichste der Sluysen en huyzen in het selve jaer

opgherecht ende andere dinghen bezijpre welck ick terstont op zijne plaetse stellen sal. De andere buytenwercken van het Stadthuys zijn soo heerlick niet / of niet so sterlick ende costelick.

De outheyt dunckt my dat ick eenichs sijn afneme tot de beelden / de welcke hoven de traillien van de vier schare ghestelt Willem den seften van dien name in de oorden der Grauen den 27 item Jacobam en Philips toeghenaemt de goede / met zijne huyshoutwe vertoonen. Vande welcke Philips van zijne nichte Jacoba int jaer 1428 het Graeffschap van Hollandt / oft emmers het Stadthouderchap des Graeffschaps ontfanghen hebbende / heeft getrouwt zijn derde huyshoutwe Isabelle / Johannis des Coninc van Portugals dochter / int jaer 1430: soo dat men hier tot lichstelic van den oudt v dom ofte outheyt van dit ghestichte ghiffinghe maken can. Binnen / beneffens verscheiden bertrecken soo zijn daer twee heerlicke salen / waer van de ene aen de rechte

De outheyt van dit ghesticht.

rechte handt leger is/hebbende op de ver-
ceteringhen van den inganck een opschijft
met gouden letteren / welcke met een
dupsch rhytm den dach ende het jaer / in
het welcke de Wederdoopers het heele
Stadthups inghenomen hadden /cotelick
verhaelt. Welcke Historie ooc heel /seer wel
ende nae t'leven met colouren afghemaect
aldaer in een camer der Kaetshere te sien
is. Wy hebben hier boven de gansche sake
ordentlick ende beschedentlick op haer plaet
se verhaelt. De ander aen de slincke zyde is
hoogher / in sghelijc /wijdt ende breedt; van
waer oock tot den bolcke de placaten ende
andere publycke instrumenten ende ordi-
nantien het cloeken luydende / openlick
vercondicht werden. De andere bertrec-
ken dienen oft tot de bergaderinghe der
Schepenen / oft het Kaetshups der Woghe-
meesteren / oft booz Thesoziers ende Se-
cretarisen : Oock zyn hier en boven vier
Cameren / oft beel eer Richtplaetsen bande
welcke de eene ende onder de voornemste
is de VVeas Camer; de ander de Asserantie
Camer; de derde de VVisselbanck; van de
welcke wy hier na breedter spreken sullen/
als wy de forne van de politie der stad
sullen stellen. De vierde en leste is die men
ghemepnelick de Vierschale noemt / maer
niet al te wel /ghemerckt dat se beter ghe-
sept wordt de vierschare / soo ick ooc te boor-
re gestelt hebbe. Want het is als een ding-
plaetse ende sitplaetse der richteren / oft ren
vergaderinge van vier mannen ende hoo-
pen; soo dat schare booz eenen hoop en me-
nichte by een gheboecht ghenomen werde.
Want daer zyn der vier /welcke de verga-
deringhe des gherichtz maecken / den rich-

ter / den epsscher / den verweerder ende den
Schrijver; oft / den Schout / den richter / de
beschuldiger ende de beclaechde. Ine lanc
van Sassen / en op sommige andere plaet-
sen om de bierschare te verbulen wierde
eer tijts veruycht de Schout met 3 Sche-
penen; van de welcke Schepenen de eerste
concieerde oft vandt / de twee andere
stonden toe. De richter sprack het bonnisse
wt. Andere schryven bequamelicker Vier-
Schare / dat weleggende een schare van vier
ren; om dat aldaer het gebuyck van vier
persoonen 3 / des Epsschers / soo ick gesep
hebbe / des verweeders / des richters ende
des Baillius. Daer zyn oock andere de
welcke vier-schare dach, diem faktum wt-
leggen / siende op de wijse der Romeynen/
by de welcke fakti ende nefalli dies waeren.
Maer dat is wat breekt van de sake en
het tegenwoordich ghebuyck. Ende dese
bierschare van het Stadthups van Am-
sterdam is met pseren traillen allenthal-
ben doozluchtich / ghelijck ick oock bebinde
het dryphacton der Grieken gheweest te
zyn. Want die van Athenen hebben met ee
be sonder t woort dryphacton ghenomt de
traillen van die plaetse in de welcke den
raedt oordeelde / waer van ooc het seg woort
compt: causam ad dryphacta dicere, hem op
die plaetse dryphacta berdedigen. Ende ten
lesten / behalben alle de se / so is hier de booz
leden jaren / de Camer by gecome / alwaer
de algheemne rekeninghen der stad on-
dersocht ende ghehandelt worden. Maer
hier van ende van andere dier gelijcke din-
ghen sullen wy daerna / soo ick aengetwe-
sen hebbe / bequamelicker spreken.

De weef
camer,
van Asser-
antie
&c.

Int der-
de Boec.

De Vier-
schare,

Siet Po-
lucem
ende Sca-
ligerum
Exerit
cap. 6
Sect. 1.

Het tyvaelfste Capittel.

De Waeghe.

M Ghestiche naest het
Stadthups is de VVAEGHE,
op een effen en on-
berhinderde plaetse ghe-
stelt / soo dat se ghesien can
zyn / ende datmer vontom
aen alle zyden gaen can.
Een constich / ende wel gemaect sicut werck
gheheel bestaende wt witten ghehouwen
steen: van viercante forne ende behoort
ke grootte / ende seer schoone proportie. Wo-
ben de plaetsen rondom met pileernen en
galerijen om te wandelen gemaect / geben

het gansch ghebouw niet de minste cie-
heyt / op dat ick booz by gae de trappen aen
een zyde van buyten opgaende ende tierlic
gemaect. Doozwaer de gene die t sien / ooc
breebde / die puzsent en verwonderen haer
daer ober. Het heeft deuren in vier deelen
open staende / ende in elc groote ende cleyne
schalen / bequame om te weghen. Ick binde
dat het gebouw is / oft beel eer volbouwt
int jaer 1566 / soo ick oock boden aenghe-
wesen hebbe: ende daer by gheboecht / dat
voornemlick in dien tijt / na dat de saken
doen stonden / den stant der stad seer sloe-
rende

eende ghetweest is / ende dat die ghebouwen daer wy van spreken noch heden ten daghe een seker ghebenckteecken is van de overbloedicheyt der stadt / oft rijkdom dies tijts.

De gene die hier over gheselt is / wordt

gemeenelick VVaghemeester genoemt. De inkomsten die hier vā tot profijte der stadt en het gansche lant come n / zijn seer groot. Den pacht der stadt / wordt gemeenelicks Excise genoemt / ende wordt alle jare bande pachters booz een seker somme van nieuws

4

Et justi atq; aequi dum ponderis arbitra dicor, Divitias summas regioni urbique repono.

ghepacht. Tghene dat het landt toecome Impost oft Impositie gheenoemt / wordt alle halve jaer verpacht aende meest biedende. Dese eenige jaerlichsche inkomsten der stadt beloopt sointijts over de 43800 guldens: ende den Impost welck den lande toecome ende booz het selve ingesamelt wordt gaet

de selve somme in een half jaer verre te boven. Want dickwoils / booznemelick de somersche halve jare / wort het vijftich duysent guldens ghepacht: maer in de wintersche 48300 ende meest daer ontr ent. Ende die het pacht wordt by ons Pachter gheenoemt.

Het derthiende Capittel.

Van de Schutters Hoven/

die menghemeynelick Doelen noemt ende
van het **BOZHYZ.**

Velghen de Schutters hoven / de welcke dyz zijn in de stad. De twee zijn als in een gheboeght / daer toe ghedaen zynde bysonderlic schoone wooninghen ende wandelplaetsen : Van de welcke in het eene het ghebruyck ende de oeffeninghe van den Handthoge gepleecht wordt; in het ander / van die bogen die men Stalen boghen noemt: alle beyde staende in de Calberstrate aen de nieuwe zijde; en hebben elck twee tot ende inganghen aen beyde zijden: want den eenen is aende strate selve; en den anderen neffens de Butgwal / die men Vullers Graff noemt / is achter. Den derden ende lesten H O F aen de oude zijde wordt gelhouden hoor het collegie ende als de oeffen-plaetsen bande hantbussen ende roers eertijts colubers ghe-naemt. Waer van het huys selve eertijts Colubers oft Cluveniers Doele schijnt ghenoeemt te wesen; niet ghelijck het heden ten dage meest geseght wort / Claveniers Doele, als of desen naem van clauw zynen oorspronck hadde ghenomen / Doozwaer Koluvre, twert van onse boozouders genoemt een busse ofte roer / de welcke oock by Colu-rier eenen die met de busse schiet verstaen hebben / nae dat dit instrument by ons heeft begonnen ghebruyckt te worden / als blyckt wt de oude Chronijcke van Holland daer dit woort dickwils ghelesen wordt: ende booznemelick als zy van Philips van Bourgongien spreect / leest men: Zy verfa-ghen hen van Bussen, Booghen, Koloveren ende andere instrumenten &c.

Maer in een peder van dese pnblijcke ghestichten behalben de seer lustighe tyn- nen / zyn daer en boven eet-cameren ende salen om gasten te ontfangen ende tot gemeyne maeltijden ter eeren van gesanten oft andere groote heeren aen te richten toe ghepogent. Van de welcke oock de binnen mueten alomme berieert zyn en becleedt met schoone wercken van constenaers en tafereelen / in de welcke de bogghers ende collegien / gelijck zy eertijts geslozeert / hebben met hare corruptinghe / ghestaltenisse / gelaet naert leven bertoot worden: ende dat tot dese onse tijden toe. Ende om dese figuren te maken zyn genomen geweest niet de slechtste meesters / maer die doen lichten der conste ghehouden zyn geweest / ende door de welcke noch heden ten daghe de constenaers toenemen ende leeren. Also oock die ten onsen tijde, oft onlanx nieu- we wercken ende nieuwe tafereelen daer

by hebben ghedaen worden meest onder de boozneemste ende oock van seer volmaect- ten toercke ghehouden. Ende dese dingen worden van peder / so wel inwoonders als byeemdelinghen / met groote begeerte / ende met groote verwonderinge van alle / maer insonderheyt der gener die haer op de con- ste verstaen / besien.

En belangijende de Gilden der Schutters die wy in onse tale / Schutterijen noemen / haer boozneemste ende oock officie is om mupterie ende oploot te weeren / om de vanden wt te keeren. Boven dien twier- den zy oock hier toe ghebruyckt / dat als de Princen moesten inghehaelt werden / of al sinen neutre hulde / doen waren zy in plaetsen van een heerlike ende solemnele garde. Ende eertijts tot een tepcken had- den zy een cleedt van twee colouren: daer by gheboecht zynde een silberen blason / welck cleedt / de selve van den ghemeene volcke affonderde. Huden / daerchs sien wy dat het ghebruyck van dese cleedinge meest vergaen is / de ghedachtenisse alleen van blason op sommighe plaetsen blyvende. Wy hebben boden gheseyt / als wy de saken van Carrel hoor Puyss handelden / dat yet dergelijc geschiedt is. Want die van Am- sterdam onder de hulpe / welck doen wt de steden van Holland daer ghemoen was / als crijcksknechte / hebben hare baendelen oock haer cleedt al soo gheteekent ende ge- herwet ghehad / dat wt het teekenen ende ghestaltenisse seer lichtelick van wat stad een pghelick was / verstaen conde wer- den.

Maer het woort selve heeft berclarin- verschey ghe van noode / het welc hedens daerchs door den we- de ghemeyne ghewoonte van spreken aen- leggin- ghenomen is dat wy dese hoven / Doelen ghe van noemen. Soo wy den waren oorspronck het van dese instellinghe aenschouwen / betoel- ke blyckt dat tot den crijck / ende bescher- minghe der steden / booznemelick ghesient heeft / dat namelick niemant in dese gilden aenghenomen en soude werden / dan die in dese oft de ghene soorte van zijl / oft ten les- ten het roer / gheoeffent zynde / den vader- lande eenmael nut soude moghen zyn: soo schijnt dat Doel moet eyghentlick wt ghe- leydt zyn dien dijck oft die opgehoopte act- de / naer betoelcke de Schutters met den boghe ende met de busse / hare pijlen ende loot schieten. Waer van oock t'ghene daer men op nickt Doel-pinne genoemt werdt. Anders Dolen betoelcken in onse sprake / van den wegh astrijcken / soo dat hier op schijnen ghesten te hebben / die in de selve

Hoven

Clove-
niers
Doele
ende de
redene
deses
naems.

Van de
eetcame-
ren ende
bleeckuy-
nen,

De schil-
derijen
ende ou-
de cafe-
reel der
cameren

De gilde
der
Schut-
ters.

verschey
den we-
leggin-
van
Doelen.

Lib. 36
cap. 13

Hoben Dool-hoven marcken / de welcke
met bele ontweyghen de ingangen ende wt-
ganghen onbindelick maken. Waer inne
ghemerckt dat Plinius schryft dat haer de
oude met ettelicke wonderlicke wercken
overdadelick begheben hebben. En sel niet

rischept eere schijnen ghesocht te hebben
ende de crachten des kijncks vermoeyt met
eenen cost die niemant te bate comen en
soude. Dat veers oock van Virgilius hic
labor ille Domus, & inextricabilis error
moet van de selbe Doolhobe verstaen sijn.

Fol. 145

50

M A

Alores Insulae

40

Corvo I. Grabis
Flores I. Terce
Tajub I. S. Jorge
I. del Pico
alys Flandricae

TICUM

TABULA GEOGRAPHICA
 in qua Europa Africa Asia, et circum
 jacentium insularum orae maritimae ac
 curate describuntur et ad intelligentiam
 navigationum Indiarum accommodantur.

TERRA
 INCOGNITA

Hoben Dool-hoven marcken / de welcke met vele omwegghen de ingangen ende toeganghen onbrudelick maken. Waer inne ghemerckt dat Plinius schryft dat haer de oade met ettelicke wonderlicke wercken overdadelick begheben hebben / ten sal niet buyten propooste zyn een hier by te voegē / marc met de woorden van Varro / vanden boozeyden Plinio by ghebracht / van het graf van porfenna den Coninck van Peruvien / alwaer oock soodanigh een Doolhof by gheboecht is gheweest : Hy is begraven, seyt hy / dicht onder de stad Clusium, op welcke plaetse hy een graf ghelaten heeft wt een viercanten steen: elcke zyden dertich voeten breedt, vijftich hooghe : ende in het viercante onderstel van colommen binnen eenen Doolhof daer men hem niet wt en can ghelossen: waer inne soo yemant sonder een clouwen garens ingaet, gheen wtcompste vinden en can. Boven dat viercante staen vyf pyramiden op de hoecken, in het midden eene, onder vyf ende tseventich voeten breedt; hondert vyftich hooghe : alsoo opwaerts scherpgemaeckt, dat in het opperste eenen coperen circkel ende eenen breeden hoedt in allen gestelt zy, aen den welcken hanghen bellekens met ketenen vast gemaeckt, de welcke vanden windt beweecht zijnde, verre geluydt geven, soo eertijts te Dodona geschiedt is. Boven welcken circkel, noch vier pyramiden wt kijcken elc hondert voeten hooghe, boven de welke in eenen grondt vyf pyramiden staen, Welcke hooghe Plinius seyt dat Varro hem gheschacint heeft daer by te stellen / verfoepen de mogelick de eerguericheyt van die Coninghen; de welcke met soo dolt ons in-

richeyt eere schijnen ghesocht te hebben ende de crachten des klycks vermoeyt / met eenen cost die niemant te bate comen en soude. Dat beers oock van Virgilius Hic labor ille Domus, & inextricabilis error; moet van de selve Doolhof verstaen zyn; ghelijck oock dit beers van Ovidius Cum tibi ne victus testis morere te recurvo, Quę regeret passus, pro duce fila dedi. Item int 8 boeck Metamorph. alwaer hy van den Doolhof van Dedalus also gewach maect: Daedalus ingenio, saera cebebrimus artis, Pone opus, turbatque notas & limina flexu Ducit in errorem, variarum ambage viarum.

Ten lesten aen den Hof / welck aen de oude zijde is / ende die wy gheseyt hebben der Cluveniers te zyn / is eertijts aen den cant van den Amstel die na Drecht siet eenen toren met een schoone ende heerliche spitsse by ghevoeght / ende de selve met een gaelderij aen de reste van het gebouw ghecht / heeft aen de Noortzijde des torens / soodanighe eene gheschuyt / in steen wtghehontwen : SVV ICHT VTRECHT: van de welcke / booz soo vele, als de outheit vanden selven belangt / ende de occasie so vele als wy hebben connen doorgonden / inepne ick dat wy hier genoegh gesept hebben.

De eerste Hoben / de welcke aende nieuwe zijde staen / hebben nu het BOSHVYS ghestelt in het midden aen de zijde vanden Bozchwal : het welck eertijts aen de oude zijde dat Huys heeft in ghehad / welck nu booz de Oost-Indische Compaignie is. En wil het des aengaende hier by late n.

Een opschrift op den Tore ghestelt.

Int eerste boeck.

Het Boghuys.

Het veerthiende Capittel.

Het Huys van de Oost-Indische Compaignie.

Et Huys van de Oost-Indische Compaignie / welck eertijts / soo ick gesept hebbe / het Boshuys geweest is staet aen de oude zijde / by de Kape / die nu de Oost-Indische Kape genoemt wert om dat aldaer de lichters / welcke de groote Oost-Indische Schepen ontladen ende alle de Spereyden ende wtlandsche waren in dat Huys / als in een seker schuere brenghen / ligghen. Het ghestichte selvs is lanck ende wyde / van ramelicke hoochde : ende heeft een plat waer men peper / noten mus-

caten ende andere diergelijcke beeluchten can ende in desonne legghen / als het van noode is. Daer is onlanck / aen de zijde vanden inganck een plaetse by geboecht / ende een nieuw Huys / verciert met heerliche salen ende camerē ende andere verrecken booz de Schijbers ende de Secretarisen der Compaignie. Daer zyn hier ende daer wtlandsche Schilderijen / ende booznemelick in de groote camer van de betoont. hebbers te sien / nieuwe ghestaltensissen en overzeesche ghestichten als booznemelicks het Hof des Coninck van China / met beelderlep crommicheden ende inganghen / eer-

datmen

barmen tot het boozneemste ende tot de plaetse des Conincklicken Paleys selve comt / onderscheiden. De Campaigne huert dit huys van den Majstraet der Stadt voor 3200 guldens t'sjaers. Alhier ghewach te maken van de coopmanschappen ende andere costelicheden / de welke ghelijck de bloet ende ebbe der zee comen ende wechgaen / als de sommighe aenghevoert werden / ende andere insgelijcks berocht / achte ick overtollich te zijn. Een sake nochtans aengaende de porcellen / en mach niet naeghelaten zijn / dat namelick dese Oost-Indische handelingsen een groote menichte der selver inde Nederlanden ghebracht hebben: soo dat van de selve metter waerhejndt soude moghen gheseyt worden / dat Plinius eerstijts van die bitoune over Mithridates van Pompeius de Groote gesept heeft / dat die booznemelick tot de perlen / costelicke steenen ende dese overzeesche gebuyckelicke dingen de manieren ghenecht heeft. Dat meer is ghelijck die selve bitoune van Pompeius de costelicke vaten Murrhina in Italien ghebracht heeft / ende Pompeius eerst ses vaten tot die triomphe Jobi Capitolino toegheepghent heeft: al soo moet men ooc van de Porcellen / der welcker overbloeit daghelick meer ende meer aentwaft / gevoelen dat de selve eerst wt dese navigatien by de onse by na tot het ghebuyck des ghemeeenen volcks ghemejn gheworden zijn: dat oock hier inne de onse nu gheluckigher van de Romeynen te houden zijn / by de welke dese dinghen soo raer ende noch soo diere zijn gheacht gheweest / dat zy niet alleen varen van dese soorte den Goden toe en eyghenden / soo Plinius verhaelt heeft / maer oock eenen eenighen waterpot van die stoffe duy hondert sestertijns ghecoft is: de welke soo sommighe teknen / gedaen hebben negentich ponden silbers. Andere maken de somme veel grooter.

Maer belanghende de vraghe oft de Murrhina van de Oude de selve zijn gheweest met onse Porcellen anderwoordt Julius Scaliger de Vader van Josephus in zijne Exercitationibus teghen Cardanum / dat het gantsch de selve gheweest zijn Ick / soo vele als ick tot de woorden van Plinius afneme / binde eenighe ghelijckheit / ende oock eenighe onghelijckheit. Ende ten eynde dit oogghenschijnelicker blijcke soo sal ic eerst Plinij woorden / ende daer na de meeninge van andere stellen. Plinius seyt: Het Oosten sendt ons murrhina. Vant zy worden daer ghevonden in vele

plaetsen, ende alder meest int Coninckrijck van Parthien: voornemelick nochtans in Caramanien, alwaer men meynt dat de vochticheyt onder de aerde door de hitte t'samen gedrukt wort. In gootheyt en gaen zy nergens de cleyne Schaecberden te boven, van rare dicke, als geseyt is van een drincvat. Sy hebben eenen glants sonder crachten, ende veel eer een blinkende schoonheydt als eenen glants. Maer de verscheydenheit van verwen wordt in weerden gehouden, nien dan spotten haer omghevende in purper ende witticheyt, ende de derde wt beyde als vierich wordende, in couleur van rootverwige purper, ofte melck wit zijnde. Men vindr die meest in de selve prijsen verwen, als in den reghenboghe gesien worden. Dese staet de dicke der spotten wel aen, ende wat doortluchtich of bleek is een ghebreck. Item vylychden ende wratten die niet wt en steeken: maer gelijk in het lichaem oock meestendeels sittende. Daer is oock eenighe recommandatie in den reuck. Dus verre Plinius. Welcke op datse met de Porcellen van China de ses tijts recht bergheleken mogen werden / soo sal ic hier by stellen wat de nientwe Schrijvers van de selve ende van hare stoffe / ende van de wijse des gantschen wercks verhalen: Eften eersten. Cardanus ende Julius Cesar Scaliger schijnen hier inne over een te comen / dat die Murrhina van de oude gheweest zijn die wy nu Porcellen noemē. Scaliger daer en boven boecht die daer by Exercij
ta. 92. van de wijse van die te formeten: Sy worden ghemaect in deser manieren: zy brengen tot seer sijne bloeme Eyer-schalen ende de schelpen van zee-visschen umbilici genaet (de gedaenten van dese zijn Porcellane, waer van oock de naem is) welke bloeme zy met water ghekneet hebbende tot vaten formen; ende stoppen die onder de aerde: int hondertste jaer ontgravent zijt als een volcomen werck ende brengen te coop. Het welck na haer leven blijft, dat setten zy haren erfghenamen by testamenten over. Alle jare maecken zyt ende delvent in de aerde, ende teeckenen de tijden op, na de welke zy die wt nemen. Vt het lantschap van China worden de beste ghebracht. Andere meynen dat met de vaten, maer de masse van de stoffe wechgeleyt wort, welke wtgetrocken zijnde de vaten gemaect werden. Als den prijs van dese de rijcdommen ende de patientie, ten lesten oock het geloove overtreften, met een nieuwe aerdicheydt hebben zy die soo fraey ghevolght in de Eylanden van Majorcke: dat het dickwils swaer te oordeelen is, welck dat de ware welke dat zijn de gecontrefeytte. Voorwaer zy en wijcken

Lib. 37.
cap. 2.

Oft de
Murrhi-
na van
de oude
de selve
met de
Porceley
nen ghes-
weest syn

Lib. 37
cap. 2.

ken niet noch in forme, noch in ghedaente, noch in netticheyt: somtijts gaen zy oock in frayicheyt te boven. Ick hoore datter nu in Italien soo volmaeckte vercocht worden, datse voor een yeder castitero: welc daer Peltrum ghenoecht werdt, werden gheselt. De selve worden een letter gecorrompeert zijnde, van de Eylanden Majorque, daer men seght dat seer winnende ghemaectt werden, Majolica genoemt. Andere nieuwe Schrijvers / ende doornemelick Hugo van Linschote tot onsen tijde / verhalen meest andere dinghen. Want zy schryben datter Porcellenen van twee soorten by die van China ghemaectt werden: namelick van grobe ende van fijne stoffe. Dat de Porcellenen van grobe stoffe / tot die van Indien op verfscheyden plaetsen / Spaenjaerden / Portegesen ende andere geboert worden: Dat de fijne in het Coninckrijcke gehouden werden / ende dat die van soo wtneemende ende ghesuperbe substance ende stoffe zijn / datse alle Christalinen te boven gaen, ende dat zy gemaectt worden in de binnenste deelen van het Coninckrijcke van China / tot een secker besondere aerde / de welke seer hardt ende vast is; de welke in brocken ende seer dunne stucken gestooten / daer na met water in sekere backen tot steen ghehoudenen geweyckt ende ghekneedt word: ende als zy genoeg ghetwepckt is ende dicker als in het water gekneedt ende ghtwendt / dat tot de stoffe die aldernaest boven swemt de subtyle vaten ghemaectt werden / wt de reste die sinckt / de ghene die min subtyl en sijn zijn: ende datse terstont also geformiert met schilderyen bericert worden ende ten lesten inden oven / tot die hardicheyt / die

Een ver-
gelijckin
gevan
het ghe-
voele vā
de Mur-
rinis en-
de Porce-
leyen.

In welcke plaetsen verscheydentlic by ghebracht / binden wt eenich verskil ende ober een cominghe. Ende Plinius ten eersten schryft dat het Gosten de murrhina sendt / ende datse meest inde lantpalen van het Parthische Coninckrijck ende van Carmanien ghebonden worden: op dat wt verstaen datse derwaerts mogelick wt de naeste Indien plachten ghebracht te worden. Want Carmanien is / heden mogelick Chirman / aen den Persischen Inham / de

welcke in de Grootte Zee van Indien zynen worgancck heeft / ontrent Ornius ghelegen; Dat hy naerna secht dat de bochticheyde onder de aerde t' samen ghebrucht wt de soude met Scaliger ober een tomen / welke gheseyt heeft dat de bloeme van gestooten schelpen onder de aerde ghelept werdt: hoe wel Hugo van Linschote die niet schelpe / noch bochticheyt / maer seer harde aerde noemt / ende bekent datse niet onder de aerde / maer in backen ende steenen vaten ghekneedt wordt. Maer dat ten verden daerna Plinius van de dicke daer by voegt en verschildt niet vele van de Porcellenen de ses tijts; als oock niet dat hy secht van den glants; want inder waerheyt daer is in de Porcellenen niet eenen doofschynenden glants / maer alleene een blinkende schoonheyt ende die net ghelijck melck / of soo Plinius spreeckt / wit glinsende melck. De andere berwen / die Plinius noemt en worden in de Porcellenen deses tijts niet ghesien / gemerckt zy alleen / mijns wetens blau met wit daer tusschen gemengt hebben. Ende ten vierden / gelijck wt de woorden van den selven Plinius blijft / wt doofluchtrich te zijn ofte bleek is eertijts in de murrhina voer een gebrack gehouden geweest; het welck strydt met het verhael van de ghene / welke die fijne Porcellenen subtyl der dan de Cristalinen glazen maken: Van de welke nochtans my gebent dat ick tot Amsterdam onder andere Porcellenen eenen monster ghesien hebbe: en daer worden der noch ghevoont; soo dat het niet en schijnt stijf waerachtich / dat dese soorte wt het Coninckrijcke van China gansch niet geboert en ter erdt / soo eenighe verhalen. Ende ten lesten van den reuck / welck Plinius in de leste plaetse stelt / en sie ick niet waer ick dat heen brengen sal: ende het werpt om by na al dat ick alreeder kennen hebbe gegeven dat de murrhina van de oude hebben gehadt gemeyn ende ghelijck met onse Porcellenen: gheimercke dat de Porcellenen die by ons vercocht worden / geenen reuck en hebben; ende dat zy wt den reuck niet gheacht ofte gherocommandeert en werden.

Het vijfthiende Capittel.

Het Princen Hof ende Collegie van de Admiraliteyt.

Het Hof nu het Princen Hof is eertijcs het Clooster van S. Cecelie ghetweest / soo ick boven aengewesen hebbe : Maer ghemerckt de Prince seer selden/ende niet dan met boornemen tot Amsterdam en comt / het Collegie van de Admiralliteyt / soo men dat noemt/heeft hier gheduerichlick zijne vergaderinge ende byeenkomsten. Hier senden de Driese/Oberpelsche/Zelanders ende elcke natie hare Gheputeerde:de welcke ober de Zee ende Conbopen sojge dragen/bebel van de Gemieerde Staten hebben de/Prince Maurits selve het alghemeyne

Gouverneurschap houdende. Dit Hof heeft camereren ende andere Salen die treffelicks ende groot ghenoech zijn: int midden is een biercante plaetse met biercante steenen gelijckelick gheplabeyt. Als men incoemt soo is aen de slincke handt een gaelderij tot een wandel plaetse ende ter eeren vanden Prince banden Raedt ghemaect ontrent den jare 1594 als hy doen zijn blijde incomste nae het innemen van Groeninghen in de stadt dede: t welck dock het opsicht oft veers te kennen gheeft / in dese manieren by gheboeght.

*Quod Patribus, Marti Auraico, Batavisque cater viz:
Mentem, animum, robur praestas, quod E hoste fugato
Aut caeso donas urbes arcesque potiri,
Hac tibi Christe, dicat voti va trophaea Senatus.*

Dat is:

Dat ghy, ô Christ, met ghenaede goet,
Stelt vaders des Vaderlants welgemoet;
Ende t'Orangische en Hollansche Heer
Moet en cracht verleent hoe lancks hoe meer,
Dat zy den vyandt slaen en verderven
Intbecomen steden, sloten t'onser erven,
Heeft den Raet, die haer hier toe acht verplicht,
V dit trophe tot danckbaerheyt opgericht.

Eselve:

Ghy die ons wapent, Heer, en keert het Spaensch gevelt,
Nu slaend' ons vyants heyr, nu drijvend' uyt het velt;
Om dat gh' ons Staeten moet, en hert geeft ons Orangien,
En sterckt den Batavier midts in het stoel van Spangien,
En hem vervvinner maect van menich schans en ste,
Stelt dit ons Over icheyt hier tot een danck-trophe.

Dese incomste banden Prince inde stadt is doen met groote feestende blijfchap geviert. Want de Stadt van Groeningen/gelijck ick ghesent hebbe/in dat jaer ingenomen zijnde/t samen met de Omnelanden ende den staet der Republijcke verbeteret es ghereformiert/is de Prince Mauritus in Hollandt wederghenomen ende allenthalven van de Steden heerlick begroedt. Als hy by Amsterdam ghecomen was is hy met vele Schepen ende speel-schuyten

ontfangheit/ende van den Magistraet seer heerlick in de stadt gheleydt. Waer was by de merckt van de Rhetorijck-samer eertanneel opgerecht/op het welcke met stomme personen/vertoont wierdt de Coninck David/het hooft van Goliath in de handt hebbende, ende de dochterē Sion met harpen/Cytheren/Luyren / Cymbalen / ende andere instrumenten van Musijcke lieflick voorlinghende. Den heyliger van Israeel volghde David. Boven op het tanneel waeren

waeren geschildert de wapenen van die van Passauw/ende onder de wapenen een boom met Orangie-appelen geladen/ met dese debijse: tandem sit surculus arbor dat is /ten lesten wort een struyckken een boom. Dit was op de merckt. De Prince daer nae voortgetreden zijnde/ende alleis- kens naerder het Hof comende/soo heeft hy eenen triumph-boge gebonden ter eeren en tot den name van Passauw toegheepghent:

in welckers t'sop Neptunus met de Tritones domineerde; Onder merdt vertoont Claudius Civilis/ettelicke Romeynen onder zijne voeten doutrende;onder de welke eenen op den eenen knien liggende scheente willen ontgaen ende hem te wreken; maer van zijne crachten verlaeten heeft niet gecommen. Top schijft/welck hier onder stont/was by nae in meeninge dit.

*CIVILIS veluti Bata-vorum finibus olim,
CLAVDIVS ejecit Romam populumque superbum:
Principe MAVRITIO sic nunc Hispana tyrannis
Pellitur:ô utinam libertas Principe eodem,
Integra mox totis Belgarum floreat oris.*

Dat is:

Gelijck CIVILIS den Batavischen helt,
Dê Romeynen keerde vvt het Hollantsche velt;
Soo vwordt de Spaenjaert nu gevveert
Door den Prins Mauris hooch geert;
Och of de lieve God soo begerde,
Dat de tyrannie al omme keerde
Van de gansche Nederlandtsche landen,
Door deses Vorsts strijdtbaer handen.

T'selve.

Gelijck als vvel eertijts heeft het hooft der Batavieren
CIVILIS, sich en haer ontrocken de banieren
En t'jock des Roomsche geweldts;soo wordt nu afgeleyt
Het Spaensch jock van ons hals,door't Nassausche cloeck beleyt;
Oh! of door MAVRITIS handt, en door zijn sterck aenhouven
De gulden Vrijcheyd heel Nederlandt mocht aenschouven.

Het seftiende Capittel.

Der Rhetorijcker Camer/

Item het Auditoric van de Chirugijns.

Teghen ober het Princen Hof is S. Margrietten Kercke in de Nes /alwaer ick alreede te vozen vermaent hebbe dat nu beneden de meure oft clepne vlesch halle is. Maer hier moeten wy by boeghen/dat op den opper solder de

Rhetorijck Camer gehouden wordt/t'sel is door die occasie dat wy terstont vanden Rhetorijns gesproken hebben; Ende dese Camer is tweederley ende onderschenden/ namelick van inghebozene Rhetorijns/ ende van de Zabanders/namelick van de

gene die hier over langhe hare woonplaetse genomen hebben. En dese Rhetorisejns zijn mannen van lustigen ende poetschen geeste/die in hare moeders tale in dicht comedien / tragedien / ende somtijlen oock stomme personagien / soo wy gheseyt hebben / de saken ende daden der boozouderen aenwysende met groote genoechste der aensinders / vert ooghen.

Ende het is gelooflijck / dat onser boozouderen / dat is / der oude Gallorum ende

Belgarum Bardi gheen andere personen by na gheweest zijn / want oock zy luden hadden dat booz een gebuyck / dat se de daden ende gesten harer booztrefficke Capiteyuen / in tijden des oorlochs / oft anders oberleden / in trage die n / rhymen ende liederkens / den nakomelingen tot een gedachtenisse / booz ooghen stelden. Ghelijck dat vanden ouden Poete Lucano / onder anderen / aenghe wesen werd met de nobolgen de beerfen:

*Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis ævum:
Plurima securi fudistis carmina Bardi.*

Dat is:

Ghy Bardi, die daer geeft door sangh en liedts opheven
Den vromen Helt zijn loff, en na de doot het leven,
Verr tot int compstich eeuw: tsa dicht aen alle zy,
Van't Roomsche garnison en volck zijt ghy nu vry.

Het Auditorie der Chirurgijns.

Daer is noch op den selven opper solder van S. Margriete het Auditorie / oft plaetse booz de Studenten van de Chirurgie / in de welke tot lessen / sectien ende andere ghelijcke oefeninghen te handelen de Chirurgijns voornemelick van de Stadt / op seker ure ende gesette dagen t samen comen eenigen erbaren inde conste van Medecij-

ne tegenwoordich zijnde ende daer toe met betuilinge van den Maagistraet verzoen / welc het officie ende ampt enes Doctoorz ende enes Anatomisten / alst den noot ver-epscht / bedient.

Ende daer beneffens / soo hebben oock op dese plaetse de Schermers haere oefeninghen / ende hare Scherm-scholen.

De Scherm-scholen.

Het seventhiende Capittel.

De voorneemste Merckten der Stadt, item de plaetsen daer de Schepen liggen.

De Dam.

Merckten over de gantsche Stadt zijn seer vele. De voornemste ende meest ghehanterde is / de welke / nefens het Stadthuyz ende de Waghe / ghemeynelick de Dam genoemt word; Om dat hy ten deele dient de rivieren Amstel en t'Ve in plaetse van eenen Dijk ofte Dam. Anders van het vercoopen van Boter ende Kaes / welc eens ter weke daer ghehouden wort noemen wij't de Marckt. Ende dan schijnt de gantsche plaetse van de menichte der coopers ende vercoopers heel over te loopen. Ende is niet te min / oock huyten desen

mercktdach / alstijt van verscheyden luden / die haer vander plaets daer houden / levendich ende beleeedt.

Op dese Damsche merckt behalven den Ammerack / responderen crupsweghen van elf strate. Van de welke twee wt de Warmoes strate van de oude zijde / ende eenen wt den Burghwal / voortcomt / alwaer eerstijts de Diersche schepen plegen te liggen / nu ist de Bourse. De acht andere aen de nieuwe zijde loopen met diverse toegen hertwaerts oot aen. Onder de andere muntten wt de Calverstrate ende het Water / met den nieuwen Dijk ende de strate welck hier te boozen is gheweest de peerde stal ofte

ofte plaetse der peerdan / de welcke diene: om de packen ende cooymanfchappen herwaerts ende derwaerts in't Sleden te boeren. Ende aen den toergauck van dese strate is het gebouw van de Nieuwe Bursse / seer hooghe bezetvan ende heerlick om sien / van de welcke wy op haer plaetse restfont spreken sullen.

De Visch
Merck.

Alder naest dese is de Visch-merck, welckie aen het Hoorden van de Dam-Sluis ghelegghen een groote wijdde beslaet. Men vier zijden carmen daer toe gaen / benefsens datmen daer met visschers schuyten / van alle canten visschen aenhanghende / aen de Hoorder zijde met eenen in twee ghespleten ende openen toech aenbaert. De plaetse selve is viertant / de stallen en visschbancken rondomme bequamelick in sulcker booghen geschickt onder den blauwtijn hemel / oat de bercoopers van den reghen altyt bezijt zijn. Daer zijn in de Secretarie der stadt bijeuen vanden Raedten viscoopers / oft soo sy die doen noemden de Gildbroeders van S. Pieter / in't jaer 1514 ghegheuen / in de welcke benefsens andere dinghen ick binde ghorrdonneert / dat van eenen Osse oft Beerse in de stadt gheslaghen een duynt aen het Gildebande selve Visschcoopers betaelt soude werden: welck insghelijcx tot de selve contributie ghehouden soude zijn: een duynt schuyte altyt ghereet te hebben / om in te nemen ende toech te boeren de duytscheyt van visschen andere / so wel van de bleesich Halle / als van de Visschmarcket. Ende de selve bezetvan booghen daer by / dat de stadt sal moghen ende bystaen / soo in dien deele pet gesept wierde t selve tot des schuyteboeders salaris op te richten / soo datmen oock hier tot de strenge ende wackere opsicht der boozonderen sporen in ach.

Nu soo ick wilde / in demaet onse reden herwaerts gheballen is / alle de delicatessen van de se merckte verhalen / her soude te langh ballen. Niet dat ick soude begeeren datmen den schijmp van stempers (waer mede onder de Romynen eertijts gheuoemt zijn gheweest / die haer vermakinge in vissch hadden) ons oplegghen / oft dat d' onse herfsaet wierden van de Romynsche oberbaet / welcke Caro niet en heeft ont sien aen te tasten / als hy claechde dat renen vissch te Roome meer goldt als eenen Osse / want de Romynen in dit deel geen costen / hoe groot die oock waren / haer en ont sagen / noch en sijnzymbden niet tot verre ende wijt ghelegghene Zeen vzeemde Visschen in haer Dypers te byenghen / als

onder andere Asinius Celer / soo Macrobius verhaelt / eenen Barbel twee hondert Cronen ghekocht heeft. Van dese beschuldinghe can by ons gheen plaetse hebben: want dese onse marcket is boozsien van alderhande visch die licht om crygen is / ende wt de opene ende gherede Zee / visbieren / en meyen gebracht wordt. Daer en ghebycken noch Steur / noch Barbeelen ende die goeden coop / ende daer men niet beropt door werden en sal. Plinius verhaelt hebbende van de visschen / heeft befaen te kernē te geben welcke en van hoe vele soorten die zijn / de rekeninge gemaect zijnde / stelter hier hondert ende tsebentich soorten. Maer de selve indien sy in dese marcket soude boozt treden / sy soude sonder twijfel bevinden datter noch vele in zijne calculatie souden ghebycken. Booz dese marcket die en seer vele seplen van roepschepen / welcke de Zuyderzee alleene doozbaren ende visschen met netten. Dese hebben eenen vzeeden ende platten byeck / ende int midden handen bodem int viertant / onderschepden met seer vele ronde gaetkē / doozboozt / waer inue de ghebanghen visschen als in eenen vijber ghehouden werden. Wy noemen dese Schyphen gemeynelick Vāer-schepen. Maer onse Visscher ende die groote Water-schepen die wy gheseyt hebben / behaluen dien vijber in het midden van het schijp gemaect / gebuycken daer en boben sekere cleume / maer altoome ghedeckte ende lichtelick doozboozde scheepkens ghemarcket naer de wijse van een visschers schuyte / alleneitck een stopfel daer by gheboocht zijde / waer doozde visschen daer inghedacn ende wt gemen comen werden. Dese als in plaetse van een bootken aen een touwe vast gemaect volgen achter de roepschuyten oft het groot water-schijp. Ende alsoo worden meest alle de soorten van visschen / welck de Zuyder-zee ende de ribier en die daer inne loopen / geden / hier daghelic oberbloedelicken ghebracht: Als daer zijn Walinghen / Wlijen / Snoeckē / Zeesnoecken / Schollen / Baersen / Post Dozren / Carpers / Brasemē / Zeebraesemen / Spierinck / ende andere dierghelijcke: ende booznemelick op eenen ghesetten tijt des jaers worden tot de selve Zuyder-zee met groote menichtharin ghen gebischt / de welcke versch gebangen een wepmich gesouten in de roock camerē die sy hanghen noemen / in de naestghelighen Steden als tot Hardevijc / Enchusen ende elders gedwoocht worden / altoer sy de herwe van goudt / oft veel eer van

Wincken de.

blinckende koper crighghen : Waer van de Fransoisen die soorte foret ofte harang foret met een oudt Hornans ofte Deens woort nu noemen : Om dat de rosschtrige berwe ende na het swart loopende Soret in die ta- le ghenoemt wordt / wy noement Swart. De Venen noch hebben ten daghe noemen al dat byyn geworden is ende swert soert. Maer de Masse ende den Hiel behalben an- dere / gheben Streuren / Warbeelen / item Salmen ende Forzhel.

De naestgheliegghen groote Zee / welcke Homerus het beemsel der dinghen heeft durben noemen / byenght voort alle soorte van visschen / ooc Mosselen ende Oesters / ende onder de visschen Kochen / Carbottē / Spriet / Macreelen / Tonghen / Cabbeljau / Schelvisch also ghenoemt vande Schellen met de welcke hy wat dicke bedeckt ende overtoghen is / ende als met een pantsier gheswapent; ende hier omme geschiedt het dat als men hem siede sal datmē hem met een mes moet afschrepen / anders als de Cabbeljau. De Vischcoopers / die den visch soo wel tot de Zuyder als tot de Groote zee vercoopen / zijn onrent de twee oft dū hondert. De Zeevisch wordt van de ghene die aen den Zeecant woonen / besonder ge- bracht / ende daer is eenen vanden Maggi- straet ghestelt / de welcke door seker affla- h de visch beylt; ende dat gedaen zijnde geest hy eenen peghelicken van de bzeemde vis- schers zijn ghelt / oft staet daer voor; op dat dese bzeemdelinghen terstont veerdich nae de Zee ende hare huyzen ende affpezen we- derkeeren moghen. Ende de vischcoopers / de welcke binnen de stad / als bozghers zijnde woonen / een peghelick alst hem te passe comt betaelt aen den Officier na dat hy gecocht heeft / met de accijs die de stad toecomt.

By dese markt is seer na by in de Mes aen de oude zijde De Hoender merckt / ghe- boecht by de Vleeschalle. De Vleesch- halle ende de vischmarkt ende hoender markt / hebben eertijts niet verre verscheyden ge- staen / als zy noch onder het Stadhuyss hare plaetse hadde. Het schijnt oock dat se by de oude t' samen gheboeght zijn getweest ofte op eene selbe plaetse onder malcande- ren hebben ghestaen. Maer de Vleeschalle vā de stad / hoe wel dat se seer groote rupin te heeft / als beslaende S. Pieters kercke / soo ick int voorgaende boeck geseyt hebbe / nochtans is dese voorzeden jaren de naeste kercke / eertijts S. Margrietē kercke ge- noemt / tot het ander vleeschhuyss geopent; van de welcke het eerste onder den naem

De groo-
te vlees-
halle.

vande groote Vleesch halle / het ander de cleyne by allen nu bekent is.

Volght de Appel-marckt / welcke aen de nieuwe zijde / by de Hoofkercke / gheleyt is. Als wy segghen appelmarckti ende ap- pelen : soo herstaen wy alle sulcke soorten van vruchtē / als Appelen / Paeppelē / Spri- erbessen / Peeren / Ruypen / Walnoten / Haselnoten / Castaignen / item Moerbessen / Karfen / Aerbessen / Craeckebesen ende andere dierghelijcke. Van de welcke som- mighe in dese coude landen ende die naer- der het Noorden liggghen / gheluckelicker voortcomen als in de Supder landen / soo Plinius ghetuycht. Want hy seght dat de Kerseboomen voor de Mythidatische bis- torie van L. Lucillus in Italien niet en zijn geweest; ende in het 580 jaer de r stad eert tot Ponto ghebracht zijn; darsē in E- gypten in gcener manieren en hebben con- nen voortcomen. Ende hy pryst onder de selbe voornemelick de Belgische ofte Neder- lantsche Kerfen / ende aen de canten van den Rhyjn wassende; ghelijck oock noch he- den ten daghe by ons de Keulische Kerfen / door de beste ghehouden werden. Onder de soorten van onse appelen en sal ick niet tel- len Citroenen / Graengie appelen / Granact appelen / Limoenen / ende andere dierghe- lijcke wtcheemische / die in grooten ghetale ende menichte hier ghebracht / ende hier ende daer by de straten hercocht werden; maer die by ons wassen / als daer zijn Que appelen / Goudtgeele quēen / Shjvelingen / Sint Jans appelen / Porappelen / Kabau- wen oft Kapaulwen / om darsē van de ghe- daente van rapen zijn; puyppinghen / Win- ter guldelinghen / Somerguldelinghen / Joopkens / Kerlappelen / Appelpeeren / Wla- sische Smoutpeeren / Wbouten / Sint Tho- mas peeren / Engelsche tafel peeren / Lanc- halsen / Sint Jacobs peeren / Enghelische bract peeren : Fransche kangeweelen: Supcker peeren / Tafelpeeren / Kietpeeren / Ooster peeren / Misselppeeren of Maende- kens peeren / anders Sopppege groenkens / Keyserinnen.

De kraeckebesen noemen de Hooch- duptsche Depdelbeeren / Druimpelbeeren / De Nederlanders / Blauwe besen / Kraec- kebesen ende Heberbesen. Zy wassen in groote menichte in de Boschkens van de De lntve by Harderwijck gelegen; van waer zy tot Amsterdān met de ordinare schepen alle daghe / als zy in den tijt zijn gheboert worden. Want zy niet boden ontrent ses tocken op de struycken gebonden worden; als zy afghepluckt zijn soo en comen zy

met

De cley-
ne vlees-
challe.
De Ap-
pelmerck

niet langher als dy oft vier dagen dueren/ ende moeten vercocht zijn. Pochtans bin- nen dien tijt seght men dat alleen de vracht van ober te hoeren dickwils ober de dy oft vier hondert guldens beloopt. Onder het fruyt ende leste gherechten wel toege- maectt zijnde en houden zy niet de leste plaetse. **De dese merckt** wordt jaerlic niet de minste schattinghe versamelt / die men **Impost** noemt / tot het ghebruyck niet van het fruyt tot **Amster- dam.** me men secht dat dickwils ober de 9 dup- sent guldens beloopt.

De Ofse marckt is by de Regellers pooz- te. Hier worden alle jaer in de maent van October aen alle canten seer vele Ossen te coope ghestelt / de welcke inden voorszomer tot Polsteyn / Denemarck in de Hollandsche weyden ghebracht ende in die seer bette beemden seer verwoyden / in de voorszey- de maent / op dese marckt ghedreben ende ghestelt / worden alomme gheslachet. Een peder bozgher roopt meestendeels / twee oft dy oft meer of min elck na dat zijn huyf- gheyn groot is. Dese slachten zy / ende met stucken int sout gheslegt / oft inden roock ghehanghen / houdense dit wils een gansch jaer. In het vercoopen selve wordt eenen marckelicken cozen wech gebuyckte. Wát de vercooper en ontfanght het gijeldt van de bozghers niet / maer beyde de bozgher ende de vercooper seght zijnen naem end- den prijs van den coop / aen de erfsenac / die daer ontrent zijn cancoo heeft ende die beschickt den vercooper zijn gheldt; ende met eenen houdt hy den impost vooz hem van de somme of. Dese schattinghe gelijck meest alle de andere is tweedertley / t gene dat de gaantsche provancie toecomet noemen zy impost; dat de stadt alleene excijse. Van de welcke de eerste collecte men meynt dat se dickwils 76 dupsent guldens wtbringt; de andere wordt ontrent 3 dupsent gul- dens gheschadt. Op den selven tijt wordt oock gheshouden de Vercke-marckt, die hare plaetse oock heeft by de Haerlemmer pooz- te / een seer groot stuck weechs van de voozgaende verscheppen. Hier heeft oock plaetse de selve wijse van contracteren ende schattinghe ghelijck van de ossen is gheseyt.

Soo ick hier de andere marckten soude by voeghen als de Corenmarckt, Groenfel- marckt, VVortelmarckt, Melckmarckt, ende andere dierghelijcke / het soude al te langh vallen. **Maer** daer zijn verscheppen Coren marckten; de eenne is / die de Wytsche cozen- marckt ghenoemt wordt by de oude Haer-

lemmer poozete; nu de Haerlemmer Sluys gheheeten: Hier bzinghen de Waterlanderz met schiepkens ende schuyten alle soezre van rogghe tot de doypen ober het **De ghe-** legghen ende settense opentlick te coope. De boozneemste daer en tusschen / die op het VVater by de oude brugge is / wordt meest besocht / ende dat niet van voozroopers die het cozen daer beyl bzinghen / maer alleene door handelinge ende beelheyt van Coop- lieden / Maackelaers daer tusschen spre- kende. Dese hebben menichwerben in Lichters oft grootte Schepen / oft e spijckers ettelicke hondert last / die zy dickwils t een mael t samen vercoopen. Ende daer is noch berseje ghedachtenisse / ghelijck dat by Emannel van Metoren is aengheteer- kent / des jaers 1599 / in het welcke ontrent mey tot Amsterdam zy aenghetoemen een vloete wel van 640 grootte Schepen van Costen alle meest met coozn gheladen / de andere met hout / Masten / Sperven / Wee- len / seck / Terre / Plas ende was / die te sa- men aenghetoemen zijn / wel 15000 lasten goets mede brachten; ende die hadde t een vooz de andere wel 40 gilden ter brache voozt last / soo dat zy na die rekeninge vooz loon verdiende wel 600000 guldens. Waer by soo men het coozn selve weerdeerde sal de somme veel tonnen schats wtbringhen.

De Torfmarcke is veel eer een reede van schuyten met tozf gheladen. Want hier co- men aen ettelicke honderden van sodanti- ghe schuyten / ende blijven te deser plaetsen ligghende / tot dat zy enen coopman bin- den. Want ghelijck ick boden aengewesen hebbe / Holland selve en heeft soo veel hout wosschen ende houts niet / dat daer mede na den wensch van Martialis ende Hora- tius / eenen gheduerighen heert ende met een milde handt ghestoockt soude conuen- bericert werden: Soo van de voozlichtige moeder der dinghen de natuere / gheeft in plaetse van de selve / desen ghedolven tozf / welck tot de cuulen der aer de ghetrocken ende door den Noozdoosten wandt ende de somme gedroocht / den byere een goet boet- sel geeft / ende verre schoonder / als by som- nighe volcken in het Noozden / de wrelcke oock ghebruyck van houdt hebbende / ghe- secht worden met baenen van visch byere te maken. **Maer** van dese onse tozf materie zijn verscheppen soozten / de welcke door het toleur / lichticheyt ende swaerheyt / daer en boden door de dencht ende wittich eyt van de asschen daer zy mede ghebruyck t ooz- den verschillen ende gheexamineert wer- den.

De Torf marckt.

Lib. 12

Impost van het fruyt tot Amsterdam.

De Verckemerct

De Coorenmerck

den. De eerste soorte ghelijck van Junius
meerfelick aengemerct is / is secht / dunne /
pdel / vol gaetkens / seer licht; heeft schouw-
berwe / welcke de roficheyt van de mueren
tot het vallen van den reghen ghesproten
contersept. Welcke soorte de alder noodste
is / ende wordt niet begheert tot het ghe-
bruyck der borgheren / ende meest gebuyct
om de byoutketels te heeten ende te doen
sieden; de welcke aengesteken zijnde maect
de aensichten van lebenden couleur / loot-
achtich / dootberwich / ende de menschen
den nachtgheesten ghelijck / ende gheeft ee-
nen leelicken stanck. De andere is dicker /
swert / int midden doornussen met stuc-
kens van rijkens daer tusschen loopende
ende riet / van middelbare swaerheyt / van
ghemeynen ghebruycke. De derde gewich-
tich / een sekere hardicheyt van backste-
nen nabolgende / de welcke de andere swē-
mende op het water / alleens smickt in het
water gheworpen / ende onsteeckt traghe-
lick / maer onsteken zijnde biant seer lan-
ghe / van asch couleur / ende ghegaden tot
sabelachtigen grondt. Daer is noch een
soorte die wt selzighe aerde tot clupten ge-
maecte wordt / maer Zeelant meer gemeē-
ne ende Vlaen deren / de welcke Darinck
ghenoemt werdt. Van de welcke de boor-
sepde Junius meent / dat Plinius geboelt
heeft / daer hy / ghetuycht dat den armen
hoop der Cauchen in de Waterpoelen van
de Grootte Zee woonende met sijck oft aer-
de (want Plinius ghebruyckt beyde dese
woorden) meer door den windt als door
de sonne ghedroocht / beyde hare spijsē ko-
ken ende hare leden stijf van de coude ver-
wormen. Want so segt hy / het slijc meer in
de winden, als in de sonne droogende, koken
met de selve aerde hare spijsē ende warmen
hare leden. Behalven dese is daer toef / die
mer netten wt den grondt vanden waeter
getrocken wt vet slijc bestaet / welcke stof-
se in sekere biercante lacken / als het ober-
bloepende water eerst daer tot ghebloten
is / ghegoten wordt ende effen ghemaect /
daer na drooghe ghelworden zijnde / wordt
opgheloopt in dunne hoopen, op dat se van
den windt doorblasen ende van de sonne te
beter beschenen / om te ghebruycken hardt
gemaect mogen worden. De acme hup-
ghesinnen onder de Duesen aen dese zijde
vanden Rhijn hebben een befondere soorte
van torben in biercante stucken / nae de
wijse van de eerste geformeert / van koepen
dreck / stucckens van stroo / riet / ende hop
daer tusschen gestroopt zijnde / inde somer-
sche sonne geroockt: welckers roock met

een seer bittere scherpicheyt de ooghen al-
soo biant dat se sichelick de selve loo ende
maecte.

Ende dat ick van het hout gheseyt heb-
be / dat het selve soberlick Hollandt mede-
ghedeelt is / sulen my by na van leughen
beschuldighen de marckken hier toe oock
alleene in dese stad gheepghent: Want de-
se zijn dyperey oft vierderley hier en daer
door de ghewesten der stad gestropt. Van
de welcke daer twee aen de nieuwe zijde
zijn / ende soo veel oft meer aen de oude / vol
van alle soorten van hout. Dese worden
met soo groote menichre met onse schepen
ende Heuen / wt Hoewege ende Bergen; als
oock wt de bosschen van Westphalen ghe-
bracht / dat pemant qualic gelooven soude
dat soo veel encken Hout / Balcken / ende
ghesaechde Delen ende andere dier gelij-
cke / de welcke tot het bouwen van huyfen
ende schepen / oft tot de versterkinghe der
dijcken / reghen r'gheweldt van de Grootte
ende de Zuyderzee bereydt worden / ergens
souden connen zijn; op dat ick niet booz hy-
gae / het cleyne claphout dat van; Dantzic
ende wt die strecke van Druysen ende
Lieslandt ghebruycht werdt; als oock mede
hete gene dat om dat het de Zee golben ge-
lijck; schijnt van de onse VVaeghenchoet
ghenoemt werdt. Hier by comt den VVerf
oft de plaetse / daer de schepen oft nieuwt
gemaect / ofte ontspaneert zijnde ber-
maect worden: soodanighe daer zijn dyp-
erey booznemelick aen de oude zijde / wtge-
nomen den Werf vande Haerlemmer pooz-
te. Den eersten is bande Admiraliteyt / oft
van het collegie der ghenere die over de zee
ende de zee saken / ende booznemelick over
de oorloochschepen opsicht hebben: Den
tweeden van de Indische Compaignie / oft
der ghenere / die den Oost-Indischen handel
ende al dat daer toe dient besorghen: Den
derden int ghemeyn is van de borgheren
ende alle schippers / die begheeren pemant
eenich schip / oft om van nieuwt te maken
oft om te vernaken te besteden. Waer toe
oock den vierden daer en boben dient / welc
aen de Haerlemmer pooze / soo ick gheseyt
hebbe / staet. Ende dese selve schepen en
zijn niet van die cleyne ende langtwerpige
Damloopers ghenoemt / de welcke binnen
de palen van Hollandt allomme in de ri-
bieren lacken ende meppen van en om o-
ber ende weder te voeren coopmanschap-
pen / hupstraet / Wier ende andere lijftocht;
item de crijchsliden te water ende boofs-
ghesellen tusschen de nabuerige ende naest
gheleghene landen; ende in de grootte Zee
mer

de Hout-
marckts.

De Laf-
tagien.

niet en comen: maer zijn Coopbaerders en meerf-schepen de welcke gheboert worden ende gheepghent om packen van twee hondert / by hondert lasten ende meer in seer verre landen over zee te voeren ende wederom te brengen. Want die clepne Schuyten ofte Dainloopers / de welcke ontallick ende seer vele zijn / hebben oock andere plaetsen om gemaect te werden / ende meestendeel buyten het begijn der stadt / by de Waterlanders ende Kenne- mers / ende elders.

De
Kaeyen

Hier en moeten oock niet verfweghen zijn die verscheyden plaetsen bande Sche- pen van hier en daer aencomende / Kaeyen genoemt / ontrent de welcke de Schippers ghehouden zijn hare vrachten te laden in hare schepen ofte ontladen ende de ghene die met haer vaeren in te nemen ende tot te setten. Als daer zijn van die van Lon- den / Rochelles / Noensche / Hamborgsche / Lubeecksche / Antwerpsche / Middelborg- sche / Rotterdamsche / Delfsche / Haeghsche / Leptsche / Haerlemsche / Diersche / Alimaer- sche / Hoozische / Enchuytsche / Medenblj- sche / Haerlingsche / Staversche / Camper- sche / Swolsche / Deventersche / Eburgsche / Harderwijcksche / Amersfortsche / itelshijn- sche / Ceulsche / ende andere de welcke met schuyten ende langwoynghe schepen / Bey- rel schepen ghenoemt de Hel / den Rhijn of de Maese afcomen. Tot de welcke oock de Oost-Indische Kape by het Hups van de Oost-Indische Compaignie ordancy by ge- romen is. Ende alle dese kaeyen zijn bin- nen de stadt / buyten de stadt is ooc een ree- de / vā groote schepen op een bepaelde plaet- se / met een langhe reke namelick de water- ste palen aen den loop / van het Yc met een vermakelick aenschoutwen bedeckende: Vā de welcke sommighe gaen ende met haren handel besoeken Oost ende West-Indien / andere Japan / Guine / Egypten / Cypzus / Candien / Grieklandt / Italien / Spaeng- en / Barbarijen / Franckrijck / Britannien / Nozweghe / Sueden / Denemarck / Polen / Prupssen / Wenden / Lijflandt / ende Mos- cobien ende by na de Coninckrijcken van de hese trevelt / ende terwijlen d'eenre gede- ren wt is / worden daghelijc nieuwe habe- nen ende nieuwe trafficken ende hande- lingen gheopent. Laet by een brengen ha- re schepen oft oock hare bloten van elders aencomende niet eene maer vele steden vā ertelicke Coninckrijcken / y en sullen dit ghetal van de inboozelinghen niet ghelijck zijn / oft y ooc schoon hare Galepen hier by

Reeden
vā groo-
te Sche-
pen.

vrochten de welcke hier in de onstuyrnige ende opene ze eniet ghebruyckt en comen werden / soo oock eertijts den Romeyn Dufus met zijn perijckel ende schade ge- waer worde.

VVacl.

Teghen den winter als nu booznemelic de Noort-zee met gheduerighe tempeesten onstuyrnich begint te zijn / soo wordt een groot getal schepen opghelept in de haven / de welcke die zee bebaren / ende op een seer- ker plaetse Wacl ghenoemt / binnen palen besloten tot den naeste boozsomer betwaert. Ende dese plaetse is aen de oude zijde der stadt na het Noort oosten de leste by na esttwereste / van seer groote wydde estt soo breec datter een groote menichte schepen in be- sloten can zijn. Daer is nu daer en boben eenen anderen Wacl ende niet veel min- der als desen / aen de Haerlemmer poortz begonnen te maken. Maer van het woort selve hebbe ick wat hier te vooren ghespro- ken aen de cant van den Bries van Graef Willem. Want het schijnt ooc dat eertijts by ons alle diepte ende booznemelic de diepe colcken alsoo ghenoemt zijn: datmen niet sonder oorfake vermoeden mach / ofte dien anderen arm van den Rhijn eertijts van Tacitus Vahalis / ende by ons noch he- den ten daghe Wacl ghenoemt / zijnen oor- spronc vā dit woort hebbe. Ober dese plaet- se is ghestelt een VVaclridder oft twee / ofte waecker / die daer by woonende met gagie ende eede aen den Magistraet verplicht / o- ber alle de schepen / die als in dese winter leghe vs ghebracht zijn neerstighe sorghe draecht / dat y namelic op een seker plaetse gheleght werden / dat de Cabels ende an- der Schips gheretschap wel ende onghes- chonden betwaert y / ende de andere din- ghen eyndelick / die de sake ende ghelegent- heyt bereyschen / ghedaen werden.

VVacl-
Ridder.

Ten sal oock niet buyten propooste zijn hier by te voeghen / datter hier en boben noch sekerre beuuerde plaetsen binnen de stadt zijn / in de welcke rimmer van ber- scheyden soorten / als balcken / deelen / ende ander houtwert betwaert wordt ende tot- ghehaelt tot de ghenepne ghestichten der stadt / of om nieuwe houten brugghen te maken / of om die alreer de ghemaectt zijn te repareren. Ghelijck heden ten daghe is aen de oude zijde der stadt / aen den Amstel recht teghen over de oude Reguliers poortz / ende wordt ghenoemt d'hout thuyne. Estt daer is beneffens de sen winckel noch ee- nen anderen / in den welcken ghehouwen steenen ende groote marbersteenen ghefor- meert werden / insghelijc tot het gebruyck

De hout-
tuynen.

Steen-
houwers
winckel.

Het Stael
hoff.

van des stadts ghestichten. By welcken Steenhouwers winckel oock een gemeyne plaetse naeft by ghelegghen is/welcke Staelhof gheuoent wordt; alwaer de ghebertwede lakenen ghesegelt worden. Dese plaetse ofte winckel/met langhe binnen gaelderijen ende wandelplaetsen is nu onlanc/ter deser plaetsen aen den Amstel/gheboutot; maer de sake ende instellinghe is langhe gheweest. Want oock Willem de seste Graue van Hollandt heeft eertijts by die van Amsterdam met eenen brief bevesticht/dat alle jaer nieuwe Wardens van draperije van de lakenen tot de boozneemste der bozgheren ende in sulcke dingen erbaren vanden Raet ghecozen souden werden / den welcken de sorghe vande draperijen beboelen soude zijn. Ende dit is met een herhaelde ghebodt van Philips van Bourgondien/ut jaer 1425 wederom ghepubliceert gheweest: gelijck oock boven t'zjner plaetsen aenghetwefen is gheweest. Ende daer zijn noch heden ten daghe claere merckteeckenen hier van/dat de bozghers namelick hier tot seer hermaert zijn gheweest/ende dat by die van Amsterdam groote heerlichheyt ende frequentie van wolle weberije ende bolderije gheweest is. Want ontrent dat Schutters Hof dat zo S. Sebastiaens Doelen noemen/woordt/noch heden daeghs een gracht oft waterken gheuoont/welcke Vullers-Gracht gheheeten word:alwaer oock met eenen de oberblijffelen van eenen sekeren ouden muer te sien zijn/met eenen grautren steen in den selben muer/in biertante figure / gheboecht / waer in de beelden van Holders ende ettelicke cuppen in de welcke men de lakenen pleecht te wepcken/ende andere instrumenten daer by gheboeght ende ghegrabeert tot de bolderije behoorende sich vertoonen. Nu levert Engjelant meest de lakenen: maer de conste van hollen ende verwen nemen de waterighe Steden van Hollandt ende Nederlandt tot haer. Dat meer is de Chynijcken gheben te kennen dat oock Engjelant selve de conste van wolle wert booz-

nemelick van de Nederlanders ontfanghen heeft / als dese door mupperijen ende andere inlandersche beroerten haer lande verlatende een wnenemender industrie ofte cloeckheyt van draperije oft daer ingheboert oft seer vermeerder hebben.

Ende ten lesten soo en moet dit oock niet naghelaten zijn / het welck oock benessens andere dinghen niet weynich dient tot den lofder stad en stadts politie/datter eertijts op verscheyden plaetsen der stad daer toe herozdent gheweest zijn seckeren kuylen oft buyllisbaten gestelt; welcke de boozleden jaeren om seer ghetochtighe oofsaeken / om dat men behande dat hier tot den brandt ende andere ongemacken tot den stanck souden comen onstaen / verandert zijn; soo dat nu in stede der selber langhe ende groote schuyten doog de gheweesten der stad ende wateren alomme comen ende gaen bequaem om de buylligheden in te nemen. Want dese en nemen niet alleen in de buylligheden ende affchen van de straten / maer oock tot de huyfen / ende bol zijnde ontladen terstont haeren ballast aen een aerden bollewerck van de stad / oft eenighe andere plaets/ nae dat haer belast is. De Schuyteboorders selve als zo langhs de straten gaen/hebben eenen ratel in haer handt/ende den selben beweghende gheben te kennen dat zo daer zijn: Welck ghehoort zijnde / de knechten oft maechden comen tot de huyfen ghelooopen om de baten daer hare buylligheden ende affchen inne staen / de welcke binnen den huyse op een afghescheyden plaetse bewaert worden/leech te maecten. Maen secht dat de jaerlicksche onkosten van dese schuyten dickwils ober de twaelf duysent guldens beloopende ende dat de buylligheden/indien zo aen andere/oft om het land te messen oft te hooghen / vercocht souden werden / veel dierder vercocht souden connen zijn: Maer nu / soo ick ghesent hebbe / worden zo tot de schanse ende tot het ghebruyck der stad daghelicx ghebesicht.

Het achthiende Capittel.

Schaden door den brandt onstaen; ende van de forge van brandt ende brandtmeesters; oock mede van ettelicke vvetten ende ordonnancien hier toe dienende.

Cap. 3
int 1
boek.

Het ghetwach van den brandt dat wy int voorgaende capittel ghemaeckt hebben vermaent my dat ick wat van den selven ende van de ongheluckheyt / die daer wt der stede ontstaen is; ende met eenen / op wat wijze men pleecht in soodanige ongheluckheyt tegen te comen en te voorzien / cortelick by boeghen. Ende ten eersten soo en sal ick my niet ophouden met te repeteren die dinghen die wy alreede te vooren op haer plaetse verhaelt hebben van het vrandich ghetweldt / welck Gijfelbrecht van Amstel van zijn baillungheschap wederghelieck der stadt / oberlanghe met her Graeffschap van Hollandt vereenicht / aengedaen heeft / als hy Amstel Dam noch met huttekens van arme lieden betwoont ende met een Casteel alleene betwaert met ghewapender handt / nae het overliden van Gabe Jan weder ghereghen hadde / ende met torens ende bollewercken ende andere wercken van houdt verciert hadde. Want terstont die sterck mackinge van Gijfelbrecht van Amstel vernomen zijn de / zijn de kennemers de naest ghelegene toeghehoopen / mede helpende de waestbyesen ende andere nabueren / hebben afghewopen ende met den vyere gansch verbrandt sulcke kinderlijcke bestinhen teghen grooter ghetweldt. Het Casteel oock selve is alsoo verdelght ende verstroeyt totten gronde toe met swert ende sweerd / dat het daer nae noyt weder opghemaect en is gheweest. Ghelijck wy alreede te vooren oock de plaetse daer het ghestaen heeft / boven ghenoech te kennen hebben ghegheben / den tijt oock daer by ghehoecht hebbende / op den welcken wy schryben dit geschiedt te zijn / int jaer namelijk 1299. Maer daer na int jaer 1414 / als het nu een stadt begonst te ghelijcken / soo hebben de borghers / niet met vrandighe handt / oft door eenich ghetweldt van oorloghe / maer door ongheluckighen brandt seer groote schaden geleden / soo een Schrijber sonder name vermeldt : Die dit oock daer by boeght / dat namelijk int jaer 1444 de heele stadt den inzerder de deel verbrant is gheweest. Want al soo spreect hy : Van dier tijt af heeft Amsterdam hoe wel onderwijlen door groote schade ende verlies ter zee by schipbruecke ende andersins burgherlicke rwijs / pest ende brandt grootelick ghelwackte zijnde (want eerst 1411 ende daerna anno 1444 is het voor de meerder deel afgebrant) wonderbaerlick in rijckdom ende in wonderen toeghenomen. Ende mideler tijt / int jaer namelijk 1421 / schijnt daarvan wt Beda

verstaen sal dat het insgelijck by na gansch vertereert ende terstont weder opgherecht is gheweest / alwaer hy dit schryft : Int jaer 1421 is enen seer grooten brandt tot Amsterdam opgherisen, welck het meeste deel van de stadt vertereert heeft. Ten 30 daer wy segghen dat in de rekeninge van Beda of van den Authent sonder naem ghesaelt is; ende dat het den brandt gheweest is / welcken Beda stelt in het jaer 1421; ende den schrijver sonder naem 1444. Ende dit vermoeden soude mogheit vermeerderen / dat sy by nae met de selve woorden / van een saecke hoe wel verseyden spreken. De selve schrijver sonder naem maect oock ghetwach vander brandt / waer door affghewandt is de Cappelle ghenoemt de Cappelle van het H. Sacrament / ende steldt dien op het jaer 1472 : hoe wel het doen enen troost voor de priesters van die plaetse ghebreest is / dat men met een veel heerlicker gebou / ende soodanich als het noch heden ten daghe ghesien wordt / die schade niet langhe daer nae gherepareert heeft. Ende my en staet niet vooren oft / behalben de se schaden van den brandt / de Chonijcken eenighe andere / die verhalen meer dich zijn / verhaelen. Want oock en binde ick niet dat den Authent sonder naem / die wy dickwils melden / ende de welcke ontrent het jaer 1500 ghesloeyert heeft / nergens in dat boeckens dat ick by my hebbe / ende dat ick hier nae op zijner plaetse stellen sal / eenich ghetwach maect. Van dat de oude memoiren vertellen / ende wy oock boven verhaelt hebben dat de wederdoeyeren daer nae inde jaeren 1534 ende 35 / oock brandt om haer voornemen te volbrughen / hebben ghesicht / maer haest ghebluscht is gheweest.

Doorts by onse tijden ende voornemlick int jaer 1596 / ende een weynich daer nae / het oer groot ongheluck dreyghende heeft hem eerst in de Warmoesstraet (welck de voornemste straete is) naemlick tusschen de nieuwe ende oude brugge / met een seer groote blamme herheben ende seer vele huysen op de rye / t'antien met coyenspijckers / totten gronde wech ghenomen ende nederghelbent. Ende het schieen de brandt soude nu de heele stadt aen die zijde vermoest hebben / ten waere dat God ende de waerkerre blijft der archeyders / ende de seer goede ghelegenthyt der waereren / die daer a' lomme by der handt zijn ende andere dinghen die ongheluck afghereert had-

den. Ende daer nae int jaer 1597 den brandt welcke opgherefen is by S. Antonis poorte / al hoe wel die by nae op den middach hem hadde begonnen te verroopen / heeft niet te min ettelicke huysen ende spijckers verdozen hebbende seer groote schade der stede ghedaen / ghemerckt een van de selve Spijckers met verschepden coopmanschappē versien / doen 50 dupsent Carolus guldens gheschat is gheweest / op dat ick van den eersten brandt / ende booznemelick van de Rozenolders / ende seer costelicke winckels vande Warmoes strate nu swijghe. Ende nochtans hoe dat dit gheweest is / soo ist nochtans niet eenen geschiedt / dat het ongheluck selve geluck mede ghebracht heeft; want daer nae heerlicker gheboorten / alser te bozen stonden / opgherecht zijn; soo dat t'ghene dat Timagenes / het opcomen der stede van Roome bevijsende / seyder: Dat den brandt van Roome hem hier om alleene verdroot, om dat hy wisste datter beter huysen weder gheboort worden werden dan alser af branden; hier oock plaetse heeft / ghemerckt datter treffelijcker wooningen toeder geset zijn alser waren die afbranden.

VVetten
ende re-
medien
tege den
brandt.

Dit zijn meest de boozneemste tegenheden / die ick hebbe comen versamelen de welcke de stadt tot den brandt wederbaren zijn. Alhoe wel nader handt het byer meer maels de huysen hier ende daer aengherast heeft: het welck dooz een wonderlike neerssticht der borgheren ende arbejders / oft beel eer sal ick segghen dooz gheluck / sonder merckelick verlies ghebluscht is. Hier toe helpen oock de seer goede wetten vande politie der stadt / by de welcke alomme de vriedaecten ende houtē gebels / de welcke eertijts meest gebuyckelic waren / verboden word. De schooysteenē oock worden niet dan steenen toeghelaten: setrende een ijfer onder in den muer ofte heert om daer teghens actē te vieren: ende is oock ernstelick verboden allen Timmerlyuden / ende Maetsē jaers niet contrarie dese Ordnātien te maecten / booznemelick in het bouwen van de huysen van Houwers / Dertwers / Schoyteldoer. vertwers / Wackers / Smeden / Zeepejders / Goutsineden / Olslaghers / ende andere dierghelijcke. Is mede verboden de posten van de huysen / ende andere leeghe daken petwes te teeren dan de huysen alleen. De huerder vā het huys soo hy bebonden word dat hy een kaerffe erghens teghen aen ghehecht heeft / die sal weder betalen. In den winter / is den schijpers ende schepen die binnen de palen lig-

gen / byer of licht ior een sekere ure alleene toeghelaten. Is niet gheoorlooft buscruyt te maken noch te hebben binnen der stadt / noch int openbaer te vercoopen / dan op de plaetse daer toe verordent. Gheen pottebackers noch andere dierghelijcke en moghen in de stadt toonen.

Ende soo daer eenighen brandt alreede opgherefen is / soo is niet alleen de raetwacht ghehouden / maer oock de borghers selve ende inwoonders / ende ten lesten de schippers / soo den schepen yet ober coemt / opentlic ende met luyder stemme om hulpe te roepen. Ende daer beneffens zijn vanden Magistraet in alle gewesten der stadt die is twijcken noemen Zantmeesters gestelt: van de welcke een pghelick op zijn quartier de sake beschickt ende doet alles dat het ghemeyn gheen schade en crijghe. Wese oock beneffens de andere die is tot hare medehulpers nemen; hebben oplicht op de leeren / haecten / eemers ende dierghelijcke instrumentē / op datse op haer plaetse als het de noot bereyscht ghereet gebonden moghen worden. Die eemers alle vander ghemaect tot soodanich ghebruyck / om de lichticheyt zijn seer bequaem: waer vā een groot getal niet alleen op't Stadthuys / maer oock in alle de borghers huysen ende salen die van de Schutterije zijn / in allen ghevalle gheduerelick betoert werden. Maer de haecten zijn instrumenten bequaem om heele huysen om verve te trekken: de oude Romeynen schijnen hier toe dolabras ghebesicht te hebben. Die oock Siphones ghehadt hebben / als blijkt tot den Lib. 10 brief vā Plinius secundus aen Trajanum Epist. 42 van den brandt van Nicomedien. Aristozus beschrijft die aldus: Siphones zijn vaten, de welcke water, almen daer in blaest wrigieten, welcke men teghen den brandt ghebruyckt. Die van Amsterdam pleghen oock natte Lib. 20 seplen te besighen / booznemelick om te be- cap. 6, dwinghen / ende als te verstickē de oprijsende vlamme. Ende ten lesten datmen in oude tijden edick oock placht te bereyden ende te hebben toonen niet alleen de rechts gheleerde / maer oock Luitprandus int 3 boeck 6 cap. van zijne Historie. De woorden hier van de Rechts gheleerde ende booznemelick van pegafus / de welcke staen l. quāsitum § acetum D. de instructu & instrumento, meyne ick dat aengheteeckent moeten zijn oock hieromme / om dat is booznemelick de instrumenten van den brandt te blusschen eertijts ghebruyckt / ende die noch heden ten daghe niet opghelouden en hebben / ordentlick verhalen. Want alsoo spre-

ken zy: Edick oock, welck om den brant wille bereyct wordt, item saergien, spuyten, brandt-haecken ende leeren; waer in de meerderen deel ende Pegafus segghen datter in begrepen zijn formiones, ende spongien ende emmers ende besemen. Ende dit zijn meest de bepulp middelen om het vuert te bedwingen/ de welcke ghelyck int openbaer oock een peder bozgher te koomen hebben moeste/ volgende de ordonnantie der keyseren: ghelyck oock van Tacito int 15 boeck gescheyden is. Welcke selve Tacitus de woorden

der Rechtsghelcerden van de saergien eertijts om het vuert te bedwingen gebruikt/ bevesticht met dat verhael/welc hy maect van den brandt van de Juhones/het welck hy verclaert dat noch door reghen/ oft eenighe rivier wateren/maer niet saergien booznemelick van het lichaem ghetrocken gheblijst is; alwaer hy onder andere op dese wyse zijne reden beslypt: Ten leste werpen zy daer op deckselen der lichamen welke hoe vuylter ende smodiger zy waren, hoe eer zy den brandt blusten.

Lib. 13
Annal,
op het
eynde.

Het negentiende Capittel.

Een Transitie tot de handelinghen der invvoonders ende nieuwe navigatiën, ende andere beproevinghen om nieuwe vveghen te openen tot verre gheleghen landen; ende de occasiën der selver.

Resteren noch tot het tieract dec stadt te verhael de Sluyfen/Straten/Boorten/de Burse/Librije ende Kercke en andere wercken/van de welcke de sommighe onlanck begonnen noch onvolmaectt zijn/sommighe volmaectt gesien worden. Maer ghemerckt dien tijt/ den welcken wy blus aengheroert hebben/ in de jaren nannelick. 1594 ende 5 dese den meerderen deel boozcomt/ende grootelick heeft gediend tot den aentwas ende tieract der stadt/ doen nieuwe ende te boozen ongewoone navigatiën aengebangen zijnde/ de wyse van het aenghebanghen werck verpyscht gan: schelic/ dat tou de boozgaende dungen tot tellende/ nu können om dese saken ydentlick te beschryven. Ende ick en sal hier niet besich zijn om int langhe te verhalen de navigatiën ende handeligen ober lange van dese stadt ghebruyckt/ als op Italien/ Cypzus/ Egypten/ Barbarijen/ Spaengien; Portugael; Franckrijck/ Enghelant/ Schotslant/ Duytslandt/ Denemarck/ Nozweghen/ Sueden/ Polen/ Pruyssen/ Moscoben. Van de welcke eerste blote onder andere Veneet sijn Lakenen Camelotten ende Gouzen/ item Ossen huyden/ Zijde/ Goud/ draet ende Silber draet/ peerlen/ Malboesen/ Solpher/ Olie/ Rhubarbe/ Mumie/ Cassie/ Tutia/ Cottoen/ en andere dinghen ober bloedelick aenzeyghyt: Ende onder de selve is het Cottoen/ op dat ick van dit alleene segghen dickwils in soo grooten oberbloet r'Amsterdam ghebruycht/ dat de gene die te Venegien daer hier van de Stapel is

plachten te comen/ tot Amsterdam om het selve te coopen ghecomen zijn: Daernaer van tweede gheweste worden ghebruycht Sout/ Lijnwaet/ roode ende witte Wijnen/ Olie/ papier/ Wolle/ Looft/ Tin/ Bier: Ende derde blote ten lesten brenghet daghelick Honck/ Was/ Cooren/ Salpeter/ Glas/ Rhijnsche Wijnen/ ende costelicke Dellen/ ende Timmer hout ende dierghelycke seer overbloedichlick: Alsoo dat dickwils op eenen dach soo vele sepien van dese ende diecusten r'samen in dese stadt aencomen/ als daer daghen in het jaer comen: ende dese frequentie van handelinghen vermeerdert booznemelick ende maectt lichter/ benefens andere dinghen/ niet alleene de bequaemheydt/ van in te brenghen ende wette voeren alderhande Coop waeren/ maer oock de bryghyt. Want niet van datter ingheboert oft wtgheboert wordt tot de staden betaelt eenighen Tol/ soo het binnen de stadt niet vercocht ende veralieneert en is. Maer dese dinghen nauwer ende naerder te kennen te gheben/ soude al te langh vallen/ ende ick achte datse ten deele oock tot het boozgaende meer dan genoegh verstaen zijn. Alleenelick sal ick dan nu soo cozzelick: als ick can verclaren/ die nieuwe onderwindinghen van Zee tochten/ ende verre navigatiën van de bozgers te boozen niet ghepleecht/ ende ten eersten de occasiën der selver.

De Coninck van Spaengien/ nu seer vele jaeren de oorloghen teghen de Hollanders/ met seer groot gheweldt ende goote costen te water ende te lande vervolghende/ hadde nochtans de Hollantsche schepen.

booz:

boorenen tijt om te handelen in zijne landen door de vindinghen zijnde laten comen / tot dat hy epndelinghe wijs ghemaect / so hy die name / oft met aerejt quelde / ende alle navigatie desen volcke swaer maecte / dat se epndelinghe door desen middel tot ghesoozsaenheyt ghebracht souden connen werden : dit segghe ick seer lichtelick den Coninck wijs gemaect zijnde / is niet seer strenghe placraten / teghen de selve op verschepden reysen wtghebaeren / ende niet alleene de selve verbaunende / maer de ghene die ghevonden werden op zijne Galeyen ende vloren die alle jaere nae Indien ghesonden werden twerpende / ende de goederen confiscerende / heeft niet alleene die van Amsterdam maer de gantsche natie een seer groote vreesse van te besoziken de custen ende habenen van Spaengien ende Portugael aenghejaecht : soo dat zo ghesheel alle Spaensche vaert ende handelinghen af gheswozen hebbende / op andere ghewesten hebben begonne u te dencken : namelic van in Indien te vaeren ende van daer de Specerijen ende wrlantsche waeren / van de welcke de Spaensjaerden ende Portugysen den Stapel si henen te hebben in haer lant ende in andere te doeren. Die van Amsterdam eerst van allen onder het gheluckich beleydt der Heeren Staten ende Prince Maurits / hebben acht schepen derwaerts ghesonden : van de welcke de vier door den

bekenden wech den Portugysen ghebruyckelyck door de Atlantische zee gaende / hadden booz nieuwe handelinghen in Indien / booznemelic in de plaetsen daer de Spaensjaert gheen gebiedt en hadde / te beginnen / ende boozs onderlinge verbonden / tot beste ende voordeel van de Vereenichde Nederlanden vriendelick met den Intwoonders handelende te bevestighen : de andere vier van de welcke twee waeren van Amsterdam / ende een van Zeelant / een van Enchupsen / met een gantsch cloeck ende re solut ghemoot raet genomen van te zeylen na de Coninckrijcken van China ende Cathay / ende de Molucken / door het Noordden / booz eenen beel veerdigheren wech : Want wt Hollandt tot het Eylant Japan / hy soo verre die zee ontrrent de Russen ende Tartarien gebonden wiet de dat se passerebaer waer / ober de 1235 Duytsche mijlen niet en soude zyn : daer ter contrarien / door de ghelewoonelicke vaert der Portugysen / het 2932 Duytsche mijlen te vaeren zyn. Er de alsoo is het alles verforcht ende dese reyse nae het Noordden is tot duy reysen toe ghedaen / althijt u aer ghenomen hebbende den somer ende den soersten tijt des jaers. Maer wat wtcompste cyndelinghe ende hoe groote swaerheden int beginsel dese ende andere navigatien na Indien gehad hebben / sal distinctelick ende by deelen wt het nabolghen de blijcken.

Het twyintichste Capittel.

De eerste navigatie na China ende de Molucken
verlocht by Noorden.

Een goede saecke, ghelijck de Poët bequaemlijck tot het tegenwoordich propooft seyt, maect moect.

Want de Hollanders / door de importuniteyt der Spaensjaerden / ofte soo de oude Kerstighelcerde spraken door quade handelinghe ende andere seer rechtveerdighe oorzaken betweecht zijnde / Spaengien aen een zijde ghesedt hebbende / hadden nu ten lesten ernstelick begost hare navigatie tot berdere landen toe te rusten. De eerste navigatie by Noordden / na de Coninckrijcken van China / Cathay ende Oost-Indien / oft veel eer het soekinghe der waeren / is begonnen int jaer 1594 / met vier schepen / soo ick

gheseydt hebbe / meestendeel op der Cooplieden costen toegherust : daer van Willem Barentsz van de schepen van Amsterdam beleyder is gheweest.

Dese wt Texel den 5 Junij t'samen afvarende / zyn na achtien daghen tot Widdupn / in het Zuiden deel van Laplandt ghelegghen / eerst van al aengtcomen : Ende van daer ter slont / haer ende hare schepen tot de booz ghenomen reyse gestelt hebbende / zyn den 29 Junij haer ancker lichtende / afsghewaren. Willem Barentsz

AMERICÆ PARS

FRETUM

ANIAN ^{si}
modo Fretum sit plurimis enim
argumentis ostendi potest Asiam
ab America maiori distantia
distungi.

FRETUM

De Station

Torishers Fret

Beers

Lockes

Waru

ging
soberthe
land

een preek om den hals ghetropen/hopen-
de hem lebendich tot Amsterdam te bren-
ghen;maer dat zy haer met het bel daerna
hebben laeten ghendoeghen blyckt hier wt;

ontrent een half elle ende wroden so waert
geacht als ydoor. Dese Walrusschen hou-
den haer meest op het ys/ende men mach-
se seer qualic dooden/en zy dat mensse slaet
inden

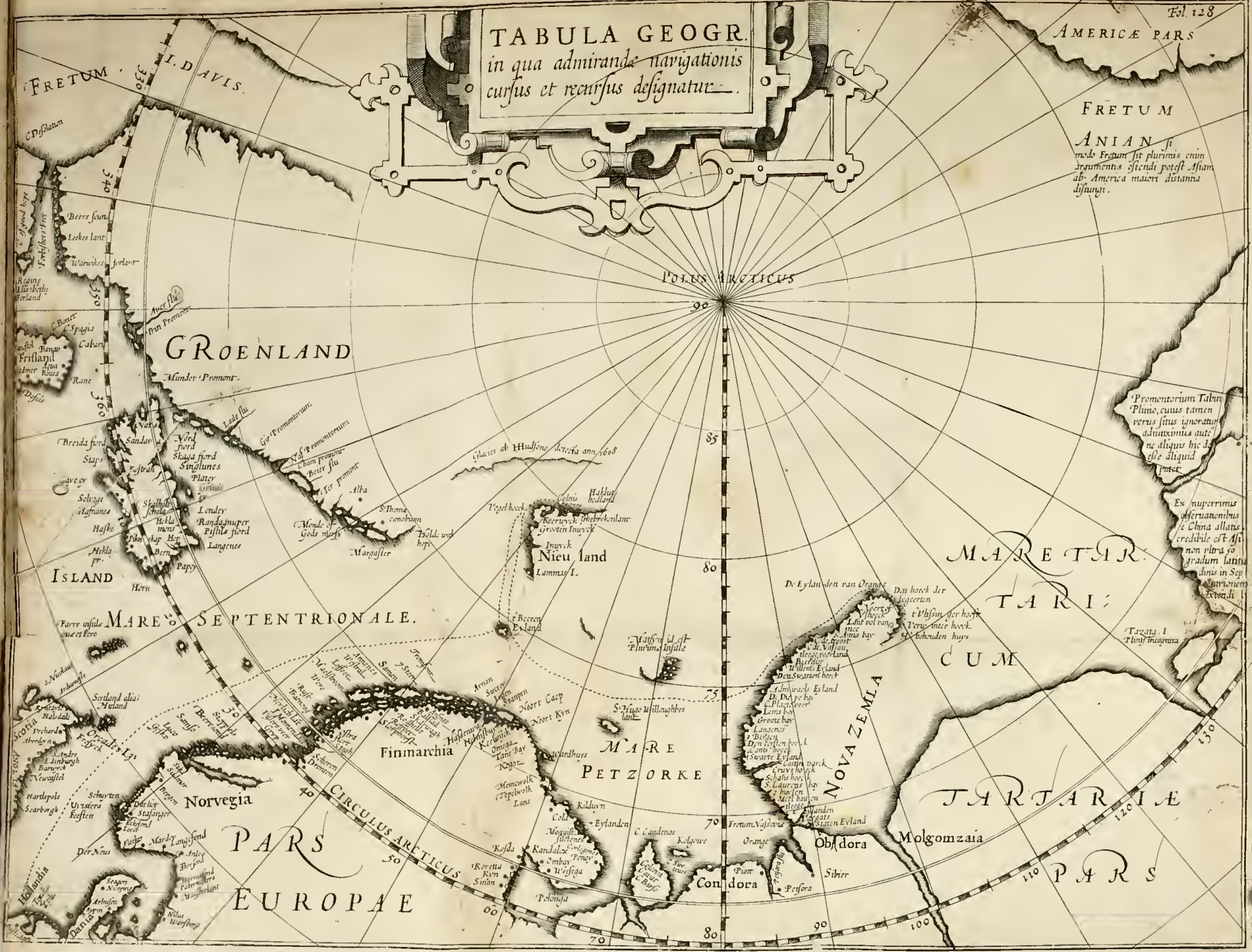
TABULA GEOGR.

*in qua admirande navigationis
curfus et recurfus designatur.*

AMERICÆ PARS

FRETUM

ANIAN si
modo Fretum sit plurimis enim
argumentis ostendi potest Asian
ab America maori distantia
distingui.

Promontorium Tabu
Plinio, cuius tamen
verus situs ignoratur
aduenimus aut
ne aliquis hic de
eius aliquid
pater

Ex nuperrimis
obseruationibus
China allatis
credibile est Asi
non ultra 50
gradum latitu
dinis in Sep
tentrione
extendi

Tazata, i
Flus inuenerat

De Eylan den van Oranje
Den hoek der
hagertan
Vort
Vroock
Lant vol rang
inze bay
Willems Eylan
Deu Sustran hoek
Admirants Eylan
D. Da pe bu
C. Platzvoert
Lans bay
Groote bay
Lancens
Bergh
Dra Eylan hoek
Lants hoek
S. Laurens
S. huylen
M. huylen
Lands
W. gats
W. gats
W. gats

Charles ab Hudson anno 1608

Hakluyt
holand
Beertwyck
Grooten Inuyck
Inuyck
Lummas I.

Wassers d. of
Plurima insule

NOVA ZEMLA

TARTARIE

PARS

PARS
EUROPÆ

CIRCULUS ARCTICUS

MARE
PETZORKE

NORVEGIA

FINMARCHIA

GROENLAND

ISLAND

MARE SEPTENTRIONALE

FRETUM

I. DAVIS

POLEUS ARCTICUS

C. D. G. S. L. A. N.

Beers Sound

Lockes lant

Wanikes

Jorlant

C. Boner

Spagja

Cabari

Rane

Breida fiord

Sandau

Nord fiord

Skaya fiord

Singlunes

Platze

Selvage

Astfanes

Hajke

Aekla pr.

Bern

Papy

Horn

Furte usule

uz et lero

S. Niekau

Sehange

Scotland alias
Hiland

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Scyph

Hardepole

Scarborogh

Schuyten

Uytersen

Feesten

Dir Neus

Mardy

Langsfend

Andoy

Wormind

Patenlora

Wagelant

Nilus

Warfbor

Heilantha

Seagun

Niupont

Arhusen

Byron

Nilus

Warfbor

Nilus

Warfbor

Nilus

Warfbor

Nilus

Warfbor

Nilus

Warfbor

Nilus

Warfbor

is recht toe ghetoghen niet naer het Hoord-
den / maer Oost ten Hoorden; ende als hy
nu veel tweechs in die streke ghy daen had-
de / so is de hoochde van de Meridiaen si he
sonne ghevonden 70 grad. ende twee dagen
daer nae hebben zy ghesien Novæ Sembla
onder de hoochde des pools ban 73 graden.
Ende van daer heeft hy de west custe van
Nova Sembla dooz het midden van het
ys tot de 70 gradē breedde ontdeect / en vooz
der gebaren zijnde. is getomē tot 78 gradē
van de Hoorder breedde. Daer en tusschen
hebben zy dickwils strijt ghehadt / niet te-
ghen de Zeeroobers / maer teghen de twee-
de beesten selve. Want daer seer wyerde en
gansch Cerberische Beeren / hebben soo
wel het land als het water ende ys ende
meest alles onbeyl ghemaect. Waer van
eenen / der sneeuw / gelijk de andere in die
contrepte ghelyck zijnde / als hy tot het ys
voort cruppēde het schuycken daer de
boortghesellen in waeren naer swam / is
met een loodt doofschoten.

Ende als zy niet te min ghetraer wer-
den dat hy met groote macht nae de schuy-
te toe quam / soo hebben zy eyndelick hem
een strick om den hals ghetropen / hopen-
de hem levendich tot Amsterdam te bren-
ghen; maer dat zy haer met het bel daerna
hebben laeten ghenoeghen blyckt hier toe;

Want de Bepz op dese wyse vast aen het
strick ende de schuyte traghelick volgende /
zijnen slach stende / sloech met zyn poeten
achter int boot / ende quam soo ghelwedich
aen dat hy met zyn halve lijf al int boot
was / daer deur t' volck so verbaest werd /
datse bluckheden vooz int boot / ende sou-
den alle lijveloos gewoest hebben / ten waer
dat de strick / die om zyn hals was / over-
tracht aen den vinghelinck van't roer ge-
hecht den eersten aen spronck ende ghetwelc
hadde ghebroken. Doen hy nu alsof in on-
macht lach soo vermande hem een van't
volc / en heeft den Bepz noch in de schuyte
hangende met een pijcke doorstekē; en daer
na voozt doorgeslagē zijnde hebben het bel
afgheroken. Aen de custe oock van Nova
Sembla ende van de enligghende Eplan-
den / altoaer den pole hem verheft tot 77
graden / hebben zy seer vele Walruyschen
gebonden: Dit zyn te orderbaerlicke ster-
cke Zee-monsters veel grooter als onse of-
sen / int water ende opt landt levende. Heb-
ben hupden gelijc Zee-robben; haer muyl
der Osien muyl ghelijck; hebben twee tan-
den aen beyde zijden twesteckende langh
ontrent een half elle ende tworden so waert
gracht als vooz. Dese Walruyschen hou-
den haer meest op het ys / ende men mach
se seer qualic dooden / ten zy dat men se slaet
inden

inden slach van't hooft. Het zijn vierboetige dieren/sonder ooren; zy brengen een oft twee Jonghen voort. Het volck de Wal-russen die opt landt laghen aentastende / bochten tegen haer/en ettelicke Wijlen/Coxtelassen ende Spietsen in stukken gheslagghen hebbende/conden niet meer als eenen doozsteken/de welcke hoe wel hy noch tot de rechte grootte niet gecomen en was/nochtans soo swaer was ende groot / dat hy nautwelck van acht seer stercke mannen /in de schuyte en heeft comen gheheben werden. Het was nu in de Ooghstinaent/ende Willem Barentsz merckende dat de reyse doen niet teemael en conde volbracht werden ende dat het volck oock bestont verdrietich te worden/ende niet verder wilden seplen/soo werdt raetsaem ghebonden/dat zy wederom souden keeren / naer de strate van VVaygats, welcke zy De Strate van Nassou ghenoemt hebben haer cours nemende om te vernemen wat openinge de andere schepen den Zeeu ende den Enchuyser / die de selke Strate door te baven voogghenomen

hadden/ghebonden mochten hebben. Ter wijle zy vaeren ende alle de Capen van Nova Sembla, allomme nae eysch van saken namen ghebbende / aendachtelick aenteeckenen / onder ander sien zy een klippe/de Swerte ghenoemt/ettelicke mijlen van daer een Eplant mede Het Swert Epland ghenaemt : Ende van daer een wepnich voortghevaren/bemerckten zy op de Cape teghen ober een Crupce ende achtende dat dit niet sonder oorsake en was/so heeft het haer nut ghedoch te senden/om te ondersoecken of daer lieden op die plaetse woonden: ettelicke van't volck aen landt ghecomen zijnde / hebben bevonden dat de inwoonders ghebloden waren/oft deel eer de breeindeligen/ses sacken vol roggen meel achterghelaten hebbende: Ende een goote lincks schoot van daer stont noch een ander crups/met dyn huysen van houdt ghemaeckt nae de spoorische maniere: in de welcke hy nae niet mer allen ghebonden is gheveest behalven ettelicke tonnen duyghen : waer deur zy vermoeden dat den Salm-bang

Salm-bang daer goet was: 3p hebben ooc
sien staen daer by ettelicke doot kisten ge-
siet by de graben met doode beenderen:
daer lach mede een ghebroken Russche lod-
dingh door Schipbreucke / soo het scheen /

gebleven / welckers ksel bier ende beertid
voeten lang was. Dese Haven / sepden 3p
dat by na booz alle windē seer bequaeme
was / ende 3p noemden se de Meel haven.

7

Den 15 dach Augusti zijn 3p by de com-
paigie van de andere Schepen tot Zee-
landt ende van Enchuyfen gecomen. Van
dese hebben 3p dit vernomen dat 3p een
seer grootte menichte 3s in de strate selve
gevonder: hadden; ende dat 3p door de enate
gebaren zijnde / wel 50 oft 60 mijlen verde
in de Tartarische zee Doftwaert op / geseylt
hadden: dat 3p daer en boben meynden dat
die zee / die 3p de stille Zee noemen met de
Serische / Chineesche ende Indische ghe-

menchte wordt / dat men daer nantwelck
met het dieploor grondt en vint dat se sout
is ende vol walvischen ende andere Zee
monsters. Dat daer oock een Eplant ont-
deckt is / welck 3p Staten Eylandt hebben
gheheten: soo dat haer ghevoelen is ghe-
weest dat men tot dese zee in Indien soude
comen seyle. Aldus ober ende weder va-
rende hebben 3p begonnen weder te keeren
ende W. Varentz. is tot Amsterdam aen
gecomen den 15 Septembryz.

Het eenentvintichste Capittel.

De tweede Navigatie om den omloop by
Noorden te verfocken.

De dat nu de booznoemde schepen
aldus weder om gecomen waren
ende de Heeren Staten alle de sa-
ke aldermeest wt het rapport van
de gene / die 3p verhaelt hebben door het
Weggats ghevaren te hebben / overlepyt

hadden / soo hebben 3p goede hope gecregen /
dat se de ghewenschte passagie door de zee
van Tartarien anders de Stille gendemt /
haest souden vinden. Daer ober sevē sche-
pen by ordonnantie der selver Heeren de
Generale Staten / ende zijn Excell. Prince

Maarits als Admirael / zijn toegemaect / alle seer wel geladen met coopmanschappen: waer van het een weder comen sou de om de tijdinghe te brengen banden boort-ganck ende passagie om de Caep de Tabin (t'welck voor de wterste hoeck van Tartarien leydt) by soo verre de sake soude gelucken. Die van Amsterdam hebben twee van dese Schepen toegherust / de Zeelanders ende Enchuserselck soo vele / die van Rotterdam een: De opperste Pilot van die van Amsterdam was de selve / die wy boven genoemt hebben / Willem Warentz / hem by geboecht zijnde als opper Comis Jacob Heemskercke / een seer cloeck ende tozdaet man. Den tweeden Julij 1595 wt Terel seplende zijn zy recht nae Noordn ghebaren. Ende niet vele dagen daer nae hebben zy de straete selve / oft veel eer de Caep van de Straete / int gesicht gegrege. Hier hebben zy / allenthalven veel ps ghe-

bonden ende alles noch stijf van de coard / hoe wel het doer den 21 Augusti was: De Straete selve is alsoo met schollen ps bezet geweest / dat zy by na al verlozen arbeydt ghedaen hebben / hoe wel zy in aller manieren passagie sochten: derhalven zy in eenen inham der zee ofte reede ghebaren zijn / die zy Traenbay ghenoemt hebben / om dat zy aldaer seer veel traens ende andere dingen bonden. Want aen lant gaende hebben zy aldaer gebonden diersehe steden; met Delwerck / Traen ende diergelijke waer / oock boertappen der menschen ende beerden / daer deur zy bemerkten dat aldaer ontrent eenighe menschen woonen moesten / oft ten minsten aldaer alle jare comen handelen / hoe wel datter geene dier en tusschen te voorschijn en zijn ghecomen. Maar den 23 Augusti / hebben zy een Lodgie van Pitsoze ghebonden met bast en diergelijke stoffe / gansch op een nieuwe wijze t'samē geboecht.

Ghebraecht zijnde van waer zy quamen / ende dat zy daer haer schip met traen / vanden van Waleuſſchen / gansen ende andere coopmanschappen gheladen hadden.

quamen / ende dat zy daer haer schip met traen / vanden van Waleuſſchen / gansen ende andere coopmanschappen gheladen hadden.

hadden teghen de comste der schepen tot Ruslant comende. Want zy sepden daer by dat de Russen een jaerlichsche reyse doen dooz de Waygats in Tartarien / booz by de ribiere Oby tot een plaetse die de Tarters noemen Vgolita, ende aldaer de winter overblijben. Zy sepden dattet noch 9 oft 10 weken soude zyn / dat tet gat soude toeblyesen: ende alst begon te vlyesen / soude van stracy toeblyesen / so dat men dan van daer tot in Tartariē / ober ys mocht loope over de zee / die zy Marmare noemen / willende moghelic Marmoreum oft ylij Marmarusam betrecken. Twee daghen daernaē zyn zy wederom nae de Vlodgie ghebaren ende hebben byndelic met haer gesproken ende alles als te booren verstaen. Ende de Hollanders met ettelicke seer vette gansen beschoncken zijnde / om haer te verghelden hebben sommighe van de selve beiesfelic genoodt ende met den boot in hare schepen

ghebracht. Maer als de onse haer blepsich / kaers ende broot boozstelden / hebben zijt geweyghert / segghende dat het vastendach was; maer siende ten lesten breckel haring hebben se daer alle t'samen van ghegheten met hoofft / met staert / met al van boven afbijtende. Naē dat se nu ghegeten hadden / so hebben de onse haer booz dz gansen met ettelicke haringhen vereert / ende met haer Jacht in den Traenbay weder ghebracht. Daernaē in de selve Straete een weynich met de groote schepen / tusschen seer goote ys Schollen / gheboozdert hebbende / Willem Barentsz boer aen de Zuid zijde van de Weggats / aent vaste landt met eenen Tolck / ende sommighe van t'bolck / alwaer zy eenige meest wilde menschen (genaemt Samopten) hebben ghevonden. Ende naerder gesien hebbende vele in eenen hoofft samen / heeft Willem Barentsz. zijnen Tolck booz warghesonden: als zy dat saghen

Plin. lib. 4 cap 13

hebbense mede een van de hare booz wtgesonden met eenen boghe ende pijlen dypghende ende hem gheredt makende om te

schieten / ten waer dat den Tolck in Rusche spraecke totgheroepen hadde dat hy vrent en niet vpant en was. Als dit de Samopt hoozde

hoorde heeft zijnen bage ende pijlen ter aerden gheworpen/daer mede te kennen ghewende dat hy wel begeerde met hem sprac te houden: ende zy goeteden malc anderen beude haer hoofden nedet by: ghende ter aerden/naer der Russen wijsē. Ende al soo is den Tolcker met den Samoyt gegae: ende heeft fam'ierelic met hem begonnen te spreken: ende onder andere heeft boornemelick hem ghevraecht nae de ghelegentheid der vanden lande ende der zee oost u aert deur de Wapgats: waer van den Samoyt de onse goet bescheydt heeft ghedaen / segghende als men een hoek ghepasseert soude zyn / ontrent byf dachreysen / wijsende Noort oost / dat dan daer nae een groote zee is / metter handt na het Zuid-Oosten wijsende: daer by voegghende t' selfe seer wel te weten / obermids eenen aldaer gheveest hadde van weghen haren Coninck niet een partje volcks / daer hy oberste van gaweest hadde.

De ghedaente haerder cleederen is gelijmen by ons de wilde mensche afmaekt: maer dat zy nochtans begrijpich ghenoech van gheeste zyn ende bequaem om de dingen te begripen / bij: kt selfs tot die bequame andru orde van de natuere der by geleghene zee. Zy zyn gelect met vellen van Rheden / vanden hoofde totten voeten. Ende maela en schijnt gheen andere brastien te hebben segghende dat de Sarmaten aen het heele lichaem een bvoeck hebende / het aensicht bedeckē behalben daer zy dooz sien. Dat meer is blijct tot de Elementarien van Cesar dat oock de Doochduytschen die heden ten daghe soo seer cievelick zyn / ten tijde van Cesar cleyn bedeckselen van Rheden in sabelijer ghebruyke hebben. Sy dragen alle lang hary in een aelochten / hangende ober de schouderen. Sy zyn cort van lichaem / met brede placte aensichten hebben cleyn oogen: grote brenen / haer knien staen wortwaerts / ende zyn seer rasch int loopen ende springhen. Sy betrouwen woynich den vreedelinghen / het welck bleek daer aen: Dat als zy op den eersten Septembus andermael aenlant quamē / ende een van ons volck eenen booch van haer esichte om die te besien / dat zyt weygherden / ende de ghene die zy haer Coninck noemden hadde geduerellic schiltwacht tot staede / lertende op t' gene da ter om gingh / ende wat daer ghetocht ende vercocht werde. Haere Sleeden worden boort ghetrocken van Rheden die also rasch connen loopen dat se de peerden te boben gaen. Dat zy alle afgoden die

naers zyn hebben zy hier tot behonden / om dat zy schijnen seckere houten verheben beeldekens / ongheschaeft ende rauw / in plerfse van God aen te bidden ende den selben te offeren. Want als een van het schipvolck sulc een verheben beeldt / wren rouwen van hont ghesneden by gheballe ghenomen hadde ende int jacht ghelepd: ende zy gereetschap makende om aen boort te varen / soo is terstont een hande Samoitē tweed ghekeert ende springhende inde Jacht heeft dat beeldt ghegepen / de onse een teecken ghevende dat het seer qualick ghedaen was / ende als hy dat nu weder hadde soo droech hyt aen landt ende stelder op een secker plaets / tot dat eenen anderen aencomende op de stede soude nemen ende wechboeren. Ende dat de Samoitē dese beelden offerhanden doen giste zy hier dooz / dat zy bonden booz die beelden beenen ende affschē boornemelic inde Caep van de Strate van Passau. In het beginsel van September eyndelinge door de enghden van de Strate gheraecht zijnde / soo zyn zy aenghecomen in een Eylant inde boozgaende repse ontdeckt ende Staten Eylant ghenoeint.

In die selbe was oberbloedige jacht van hasen ende zy hebberender seer vele ghevangen. Maer sommighe van de boortsgesellen aen vaste landt ghegaen zijnde / welck te ghen ober het Eylant lige / zyn seer ongeluckich ghewest. Want ter wijle twee maets waer verre van de andere afdwalende steenkens sochten / die met alleene daer / maer oock in het Staten Eylant gebonden werden / in giants den Diamant gelijkende / quam ontferkens eenen grooten ende magheren Bepz gheloopt / ende greep den eenen van dees twee in zyn neck ende beet hem terstont t' hooft in stucken: den anderen die daer by was / de sake ghe waer ghetworden zijnde / stont wel wacker op ende liep wech / vertellende zynen medeghesellen watter gheschiedt was. Desetwinti. h int ghetal boosien van roers / spiet sen ende andere wapenen liepen terstont derwaerts om den man te verlossen oft ten minsten het doode lichaem den bepz te ontjagen. Ma dat zy nu haer roers ende spiet sen ghebelt hadden / ende tot den bepz aenquamē / die etende stont haert doode lichaem / soo is hy seer vreedt ende onbeschreunt tot haer toegheloopt / ende heeft noch een man tot het middē vanden hoop wech getrukt / endede andere bluchende / hem jammerlick verscheurt. Die op de schepen waren siende de haere bluchten / sommighe

Lib. 6
de Bello
Gallo.

sommige bande blote sendende / zijn te hulpe gecomen: ende de selve het deertlic schou-
 spel van haer volck siende / hebben noch-
 tans de andere moet gegeven. Sy hebben
 gheraetslaecht oft zu met gesaemder handt
 den beyz souden aenraeten: maer het heeft
 haer vaedtsamer gedocht / dat twee oft dzy
 een wepnich boozgaende / nae hem souden
 schieten. Welck ghedaen zijnde hy heeft
 nochtans wepnich op gepaet: ende daerom
 is een van dese dzy noch een stuck door wt
 ghetreden / ende aenleggende heeft den beyz
 in het boozhoof geschoten / ende de scheute
 gedaen zijnde / den Beyz bleef noch de man
 in zijne neck vast houdende en beurde zijn
 hooft noch; op met man met al / maer be-
 gofte wat te suysbolken. Doen hebben zy
 met haer cortelassen den Beyz noch op de
 huyt gheslagen / datse in stucken sprongen /
 sonder dat hy het doode lichaem noch ver-
 laten wilde: Int eynde is een wt den hoop

toegeloopen / ende heeft den Beyz met zijne
 voer ober den suyt geslaghen met alle zijne
 macht / also dat hy doen noch eerst ter aer-
 den viel. De doode lichamen hebben zy opt
 Staten Eylant begaen: ende den beyz
 gebilt / ende t'bel tot Amsterdam gebracht.
 Als zy alle t'schepen gecomen waren / so heb-
 ben zy weder haer ghesluck versocht / ende
 seer groote reysen in dien inham van de
 Scythische Zee gedaen hebbende / zijn ten
 lesten nae de Scitate wedergheteert / door
 de boyst ende ys by nae ober vallen. Ende
 daer nae den 15 September alles versocht
 hebbende / soo hebben zy eendrachtelick be-
 sloten naer hups te keeren / ende zijn de 18
 November daer ghecomen de Maes ghe-
 luckelick inne comende / alle behouden
 zijnde / behalven de ghene die wy verhaelt
 hebben datse van den beyz versouden zijn
 gheweest.

Het tyve en tyvintichste Capittel.

De derde reyse by het selve Noorden aenghevanghen; ende
 der selver vvonderlicke vvtcomste.

Nae dat nu booz de derde reyse / soo
 verhaelt is de schepen van de booz-
 der custe t'ederghe: omen waren / soo heeft

men de sake in beraedt ghenomen / of men
 dese reyse booz de derde mael op ghemeyne
 landts costen soude versoecken: ende nae
 veel

beel ende d'versch onder soet ende beradin-
ghe is t'selvd by mijn E. Heeren Staten
afghestemt. Van soo daer noch eenige wa-
ren t'zj Steben ofte Coopheden/die t'sel-
bige breezer souden willen berfoecken t'ha-
ren costen / ende de repse wel volbracht
werde / daer deur blijcken conde darmen
die passagie bespelen mochte / soo wilden se
den seibighen wel een goote bereeringhe
van t'landts weghen doen / noemende een
merckelicke somme ghelids.

Oer sulcx zijnder noch ten derde mael
int beginfel van't jaer 1596 vanden Ger-
baren Raet der vermaerde Stadt van Am-
sterdam twee schepen toegerust daer van
het Schieps volck den meerderen deel be-
staende tot ongheloude persoonen ende in
het beste van haer leben / op t'weederley
conditien is aenghenomen gewoest: te we-
ten / wat se souden hebben soose onberrech-
ten saken wederom quamen / ende daer te-
gens wat se souden hebben soose deur qua-
men / ende de repse volbrachten / belovende
haer een goede conditie / soo zj de repse con-
den volbringhen. Opt ten schip was als
Schipper ende Comis vande Coopman-
schap Iacob Heemskerck / alreede te booren
ghenocmt: ende VVillem Barentsz opperste
Stuurman. Opt ander Ian Cornelisz Rijp
als Schipper ende Comis.

Dese Schepen zijn tot Hollandt t'sepl
ghegaen den 18 Maey / ende hebben het eer-
ste ys den 5 Junij ghesien: ende terstont
daer na zijn zj in een Eplandt gecomen /
alwaer zj beel Meewen eperen vonden /
op des Pool's hooghde van 74 Graden. Dit
hebben zj het Beyren Eylandt genoemt / om
dat zj daer doen eerst beynen vonden. Niet
langhe daer na den neghenthienden Junij
door de dicke schollen ys langhe boortghe-
gaen zijnde / ende het Weyren Eplandt a:h-
ter haer latende / soo zijn zj op de hooghde
van 80 graden ende 11 min. gecomen. Hier
hebben zj wederom landt ghesien / soeter
locht g'ehadt: ende die mat Somerachtich
oock g'ehadt: ende niet soo goote menich-
te ys ghevonden: hebben ooc k'heeden ende
andere gras etende dieren ghesien: daer het
hoorder deel van Roba Sembla / ses of se-
ben graden legher liggende / noch gras
noch spoor en heeft / noch eenighe gras oft
cruyt etende dieren: maer niet dan vleysch
etende beesten. Daer nae inde schuyt ghe-
gaen zijnde vonden zj in het selve lant ee-
nen inhain ende roeyden wel een mijle te
lande waert in / daer was een goede haven
oock boortgheladen Schepen / als die daer
hadde diepte 10 of 12 oft ten hooghsten 16

bademen. Ende al voort roepende bebon-
den zj dat aen de Oost zijde twee Eplan-
den waren: aen het een van de se roepende /
vonden zj daer veel eperen van krotganfen
die zj opt nest saghen sitten. Maer door de
aencomste van het Schieps volck verscht
zijnde zijn zj haestelick wech gheblaghen.
Zj hebben nochtans een gang ende 60
eperen / met haer ghedragen. Dese gangen
heeft men tot noch toe ghemeynt dat se aen
den oever van de Hebzide van Schorlant
tot de appelen van seckere boomen voort-
quamen: de vrucht: namelick oft den appel
der selber in het water ballende / sulck ee-
nen voghel boortgheingende / maer op het
landt / verdrooghende. Maer dese onse heb-
ben ghemeynt datmen hier tot de Schij-
vers van de Schot'sche gheschiedenissen
conde berispen: ten zj dat wy segghen dat
die Schot'sche vogels andere zijn als dese.
Het welck ghemerckt het van een ander
ende langer disputatie zj / ende oock de ou-
de Schot'sche schyventen / als Hector Wo-
thuis / ende onlaux Jacobus Martinus
Scotus van de eerste generatie teghen A-
ristotelem ver schepden dingen boortghe-
ghen / dese cracht namelick de Grootte Zee
toesijjvende / soo laten wy dit hier geerne
achter. So dan ontrent dese rusten tot den
28 Junij ober ende tweeder varende / en heb-
ben hier en tussche geene teckenē van pas-
sagie connen bevinden. Ende eyndelic van
weghen het ys ghedwongen zijnde te rug-
ghe te keeren / banghen aen door ver schep-
den weghen de onligghende plaetsen te
ontdecken. Maer Ian Cornelisz Rijp die
het ander schip soo ick gesyt hebbe regeer-
de door verdueten van de sier moepelicke
repse / oft misshien door een andere eerste-
ke betreget / lepde boort datmen den eersten
wech tot achtentich graden soude herbar-
ten: om dat hy meynde dat men daer boort-
nemelick den doorganck behoorde te soet-
ken. Daerom zijn zj onderlinghe also ver-
dragen / dat hy soude seplen daer het hem
goet dochte: ende dat zj insghelijcks haren
sin souden volghen. Ian Cornelisz Rijp /
daer mede te vreden zijnde / is van de an-
dere ghescheyden / maer door het ys ende
de roude tweeder ver hindert / ghelijck met-
ten eersten is niet langhe daer na tot Cola
ende van daer naer huys ghekeert. Maer
Willem Barentsz weder ombarende alle
die hoorder ruste / tot Roba Sembla toe-
quam ten lesten aent Eplandt van Oran-
gien. Dit Eplandt is gheleghen aen het
tweerde ende hoorderste deel van Roba
Sembla. Ende van hier na het Zuiden
ghekeert

ghekeert terwylle hy poocht het landt met een langhe streke in de Zee wtgestreckt om te seplen / ende Roba Sembla te passeren soo raecte hy int ys vast ende werdt verhindert dat hy niet en heeft comen voortcomen ende verder plaetsen ondersoeken. De ghene die medeghesellen van dese reyse gheweest zijn ende die het selve gesien hebben/ende de sake met het dieploodt versocht verhalen/dat zy daer so dicke Schollen ys ghebonden hebben/datse onder het water ewintich bademen diepte hadden; en daer byten itwaels; ende dat de bootsghesellen dieken us ghetwyselt hebben of zy het ys/

oft beel eer een clippe souden noemen. En ter wylle zy aldus niet/soo het spreckwoort inhoudt/tusschen den steen/maer tusschen het ys /ende de zee baren / soo is het schip met eenen schrickelicken crack op een seker ys clippe ghedreben / ende heeft het volck aldaer laten sittcn. Het was nu in het afgaen vanden somer / als wesende het beginsel van September / ende de Sonne haestede haer om heel te bertrecken ende haer onder den Doyfont van dien climaect te bedecken : soo datter gheene hope noch middel en was om van daer te comen.

II

Verhalen als zy merckten dat zy in die plaetsen moesten overwinteren / in een landt van gheen menschen bewoont / ende van seer wyedersepen geduerich gequelt / ende dat noch hout/oft balcken off boomē daer ergens en waren om een hutte te maken/so is het dooy een seker boosheit Gods gheschiedt / dat sommighe van het schipvolc ontrent een paer mijlen te landt waert in ghegaen zijnde/nas het Zuyden/

in een plaetsen gecomen zijn daer zy een rivier van soet water bonden/beel menichre van hout ende heele boomen/so het scheen van de custen van Tartarien oft van elders/derwaerts ghedreben. Dese sooder vloedige ende onbetwachte menichre van hout is genoechsaem gheweest niet alleen om een woontinghe te timmeren/raer ooc om byer te maken. So van een plaetsen gecomen hebbende om te bouwen/sommighe

zijn besich gheveest met hout te halen/ andere met het werck ende het huys te maeken/ een peggelick dede seer nzerstelic r' gene dat hy conde. De Worders om het huys te decken en conden zy niet hebben dan wt het schip ghebzoken hebbende dan de overluppen / ende den ondersten solder van het schip/ nimen t'ghene dat haer goet dochte tot haer gebuyck. Ende daer na een huysken eenichsins bereyt hebbende / brochten zy wt het schip virtualie / ende al dat haer noot sakelic dochte te wesen; en nu den seer scherpen winter aencomende/ soo verbergē zy haer in haere schupplaaetse. Ende also inder waerheyt/ soo men pleecht te segghen in de Cimmerische duysternissen schuppende tusschen hope ende breefe hangende bewachteden den toecomenden somer/ tegen den hongher / coude ende wilde beesten/ maer insonderheyt teghen de coude ende vorst boben alle mate woorttelende. Het is onghelooffelick om segghen wat ende hoe groote dinghen zy van de coude/ sneeu ende den seer woerden Noordoosten windt soo wel binnen als buyten het schip gheleden hebben/ eer het huys heel volmaecte was: op dat ick swijge den seer bijtenden roock ende seer schadelick booz den ooghen / die zy in het schip/ so zy niet van coude te vergaen liever en hadden / noot sakelick lyden moesten. Dat meer is zy en conden niet wercken noch haer hutte oprichten / dan schoon weder waer ghenomen hebbende: Waer om oock dese logie booz het leste van October niet voltopt en heeft connen zijn. Het is soet/ sept eenen/ de. tegenheden te gedencken en nochtans het gemoet schzoemt te gedencken wat daer en tusschen dese seer cloecke mannen verdraegen hebben/ in een plaetse / soo ick gheseyt hebbe / niet allene sonder menschen/ maer by nae. van de nature selve verweisen. Zy hadden eenen ge- duerighen strydt teghen de Beeyzen ende Dossen. Booznemelick teghen de Beeyzen/ moesten zy als tegen eenen byant/ eenpaerlick wacht houden. Den Dossen leyden zy listen met ballen ofte sprenghen van dicke plancken ende vinghender vele die zy ghebraden aten.

Dese waren wit van vertoe. Zy seyden datse smaeckten gelyc onse Conynnen: van de bellen maecken zy muysen dicht aen haer hooft toe. Het hier / dat zy eenen tijt ghebzuyckten / in stucken ys bevrozen/ en conde niet gebuyck wt worden dan by het byer gheselt. Ende als dat out brack / soo was haren dranc waer van snee gesmolten: welck het alderschadelickste quaet te

zijn om de ghesontheyt te quetsen heeft eer tijts Aristoteles in zijne Phisische Quaestien booznemelick met dese redenen willen bewijzen: om dat alle water in hem eē deel van seer subtyle locht heeft/ waermede het heylsaem is; ende dat het aerdbachtige heft heft/ waermede het lichamelick is soo als aerde. Detwyle van dooz de coude ver locht ende de vorst het water in sneeu r' samen wast / soo is het van noode dat dooz den damp daer als wtgheperst woort die seer dunne locht: welcke wech gaende/ r' sanien comt te rennen/ de aersche nature allene in sich houdende; Die sneeu dan/ welck niet anders en is dan soodanich water in de ocht r' samen ghebruyck / heeft haer dunticheyt / in het r' samen drucken verlozen/ ende dat daeromme wt den dranc van de ghesmolten sneeu verscheyden soozten balt siekten in het inghetwant gesacpt werden. Maer hier moest men ball den noot een duecht maken. Den Spaenschen wijn die zy noch oberich hadden/ werd met sekere maectens ober ander dach wtgedelt: En op dat zy dien souden connen drincken/ smolten zy dien insgelijc by het byer. De tempeesten dickwils rontnuerende ende sonder ophouden duerende/ soo moesten zy haer ettelicke dagen in haer hutte allenthalben met sneeu beset ende betwaert onthouden/ tot dat zy soeter weder cregē: Dodeden zy ghesaemder handt haer beste om wech ende passagie dooz de deure met snee beset te maken / op dat zy haer van houde ende andere dinghen die haer daer nae van noode souden zijn / by tijts mochten boozsien. Waer nae ontrent den 4 November vertiet haer de Son geheel; ende zy en hebben die niet gesien tot den 24 Januarij des nabolghenden jaers. Want doen heeft zy haer blijde ende heylsaem schijn sel weder vertoont/ hare roede wange haer ober den Worsont allenskens verheffende. Het is memorabel ende verhalens weerlich / dat in het Journael van de reyse by ghevoeght woort dat de Beeyzen haer terstont met de Son verborghen hebben. Want al dien tijt geduerende dat de Son wech was en hebben zy geen Beeyzen ghesien: maer daer teghen openbaerden haer Dossen / de welcke zy bingen ende braeden/ soo ic geseyt hebbe/ ende booz leckere spijse aten. Maer de Son allenskens weder comende soo heeft dit wildt braet begonnen te verminderen/ ende den hoop der Beeyzen in stede te vermeerderen. Ende nauwelic en hadde haer nu de Sonne gheheel begonnen te vertoonen/ als by gheballē sommighe wtgegaen zynde.

zijnde / terstont eenen grooten Beze int ge-
moet gheregghen hebben : Die zy met een
musket doorschoten / ende bilden terstont
de huyt af. Het selve Journael boecht daer
by dat het smeer van dese beeste wel hon-
dert pondt ghetwegen heeft / ende dat zy dit
ghebruyt hebben om in de lampe te bran-
den in plaetse van olie. Maer de Bezen
crighen dese soo groote betrichheit / terwyle
zy in hare holen sonder cost schuylen door
het boetsel van de intwendighe ende soete
bochticheit onderhouden : Het welck oock
de rarte te wederbaren de Naturalisten
leeren ende het oude epigramma melt daer
van / welck also luydt : *Tota mihi dormi-
tur
hiems, & pinguior illo Tempore sum quo me
nil nisi somnus alit.* Dat is: ick slape de gan-
schen winter / ende alsoan van de slaep al-
leen ghevoedt zijnde / ben ick vetst. Wy en
moeten oock niet voor by gaen dat dese
menschen by na in den inganc der hellen
op dusdanighe wyse ghestelt / niet te min
haer vrolicheiden hebben connen gedenck /
ende gebruycken. Want op dize Coningen

abont / die men met vrolicheit pleecht ober
brengen / hebben zy doock op de selve wyse
eenen Coninck ober maeltijt op een ghe-
mechelicke wyse ende dooz het lot maken
de dien abont ghehouden : Ende met des
Schippers verwillinghe / hebben zy inge-
legt oft ingebracht een deel van't ransoen
van den wijn die haer alle twee dagen / soo
ick gheseyt hebbe / toeghedeelt be hoorde te
worden : item eenige biscupren / die zy inden
wijn sopten : Sy hadden mede noch ober
twee pont meels / die zy tot een ander ghe-
bruyck van huys mede gebracht hadden :
daer van baccen zy pankoecken met sneeu
water ende olie. Sy deelden ooc briefkens
tot / ende haer Constabel worde Coninck
van Nova Sembla / welck wel twee hon-
dert mylen lang is / tusschen twee zeen be-
stoten.

In deser manieren noch een maent oft
twee doozgebrachte hebbende / soo begoft
de Sonne allenskens hooger haer te ver-
heffen / ober de Middellinie comende tot
de hooghde van 14 graden : hier wt hebben

30 van dage te daghe lancy om meer hope
ghecregen/ende epndelick den Scruerman
aengesproken om middel te soecken dat 30
mochten nae hups comen door begheerte
van haer vaderlant te sien en de ongluc-
kige landen te verlaten. De welcke over
ende weder met den Schipper de sake ber-
handelt hebbende / heeft epndelinge raedt-
saemst gheacht gemercke het groot Schip
met 35 berghen ommeset onbeweghelic
font / ende ontbloomt van zijn gereetschap/
hoewel het weder in zee quame nauwelic

gheregheert en soude connen 30/ende ten
lesten dat 30 geen boozder victalie en had-
den / dat 30 de schuyten / van de welcke de
eene groot was / de andere minder optim-
merende ende een wepnich hooger op hop-
ende haer der zee ende den yse in Gods ge-
leyde bevelen souden. Dit eendzachtelick
besloten zijnde / soo zijn 30 den 29 Maey aen
het werck geballen. Daer waren in alles
15 bootsgezellen overgebleef / den seftien-
sten hadden 30 den 26 Januarij begraven.
Die overich waren / en hadden oock niet

13

crachten ghenoech om nientoe arbeiden te
overtommen. Want willende de schuydt
versleppen / soo hebben 30 gebuelt dat hare
crachten door ghebreck / buiplicheyt / coude
ende andere onghemacken verswacke en
totgheteert waeren. Hier conde men sien
dat seer sterke mannen te vergeefs haere
armen besaghen / den Schipper aenworde
en hermaende haer dat 30 wat meer sou-
den doen als 30 vermochten / ten waer dat
30 lieber hadden op de ruste van Moba Se-
bla te blijven of van hongher te vergaen /

oft van de wilde beesten levende verslonden
te werden. Wederom dan moedt gheschept
hebbende deden haer beste een pegelic ende
bermaeckten die schuyten. Terwijlen 30
nu inden arbeyt waren / soo quam haer ee-
nen Bepz aen / welcken soo 30 niet en had-
den door geschoten ende ghebdoet / het hadde
met hare wedercomste ende met hare be-
houdnisse tot geweeft. Twee andere desen
gebolgt zijn op gelijcke wijze omgeromen.
30 hadden nu ettelicke dagen besich ghe-
weeft met de schuyten te hermaken / als 30
hebben

hebben begonnen te dekken om een wech te banen ende effenen door de ys clippen. Want anders en was daer gheen en middel om de schuyten in zee te trecken. Derhalven hebben zy ook dit met groote neersticheyde te weghen ghebracht met houtwen / smijten / schoppen / graven ende wechwerpen. Daer na hebben zijt coopmans goet in de schuyten ghebracht ende victualie voor de reyse noodich. Onder het coopmans gaer waren ses parckens met het fijnste wolle laecken / een coffer met lijnen lake. i. twee parckens suwael : twee cofferkens met gelat / twee harnas tomen met der schippers godt; 13 tonnen broots / een ton soetemelckis kaes / een zijde Specks / twee tonnekens met Oly / ses clepne vaetkens wijn / twee vaetkens Ede / ende der Bootsluden ander pakken ende cleederen / ende anders meer. Welck alles als men ober hoop sach / men soude gheseyde hebben / dattet niet inde schuyten soude gemocht hebben. Maer bequamelick gheschicht heeft het plaetse ghevonden. Ende als zy nu dit alles in de schuyten ghebracht hadden / soo hebben zy de historie van haere reyse ende blijben neerstelick beschreiben in een muskets mate ghedaen / ende de selfde in den schoorteen ep ghehanghen. Daer nae hebben zy Willem Barentsz. op een stede gheslept naet waeter / daer nae Claes Andriesz. die beyde sieck waeren. Ende zijn alsoo inde schuyten gheghaen / onder malcanderen verdeelt / zijnde in elke schuyte een siecke. Ende doen heeft Heemskerck / beyde de schuyten aenden anderen doen legghen / ende heeft voort ghebracht eenen bries de oorsaecken van haer vertreck ende waer om zy het groot schip verlaeten hadden verbatende / ende heeft den selven met luyder stemme geselen / ende doen onder teekenen van allen. De somma des selven was dese : Dat zy vele arbeden ende moepelicheden gheleden hebbende / tot den lesten toe in haere hutte by het schip ghebleben zijn / hopende dat zy het selfde souden by crijgen / maer ghemerck alle hope hier van verlozen schijnt te zijn / ende den tijt allenkens verloopt ende dat oock de victualie alreede seer vermindert zijnde begint te ontbreken : ende ten lesten sommighe sieck zijn / van de welke zy in soo groote eene reyse gheen en onderstant en hadden te verwachten / dat hem ende Willem Barentsz. ende andere officieren niet raedt saemer en heeft ghedocht / om haere personen ende eenighe wae-

ren den Coopsluden aengnende te behouden / als dat zy met haere schuyten haer op den wech souden begheben ende der ghenaden Gods bevelen / de natuere selve naemelick dit dicterende / dat een peghelick zijn beste doet om zijn leven te behouden. Desen bries onderteekent zijnde / soo zijn zy verstant van Proba Sembla afgeseyt den beerthiensten Junij / ende hebben verlaeten die quaede custe / wel blijde zijnde om haer vertreck / maer dordebe door het oberlegghen / van de toemende ende naekende swaricheden. Want den derden dach van haer vertreck / naemelick den 17 Junij / als zy nu ettelicke mijlen gebaeren hadden. Het Eylant van Het Eylant van Raengie booz by gepasseert zijnde / een deels in de open zee / een deels ober het ys / zijn zy epidelick de schollen ys op beyde de schuyten vreeselick aendringende alsoo geperft ghetweest / dat het scheen dat de schuyt ende boeck aen hondert stikken souden gheboosten hebben : ten waer dat God de Heere het ongeluck afghekeert hadde : want een van haer cruppende van de eene dybende schots op vander / quam met groot perikel des lebens aent vaste ys : ende heeft daer een trog bast gemaect aen eenen hoo-gen heubel. Ende alsoo beyde de schuyten op dat ys ghetrocken zijnde / hebben zy de stikken daer op gebracht / te boogen eenighelakens ende ander gereedschap leggende daerse op rusten mochten / ende losten mede alle t'goet daer wt / op datse hare schuyten die seer getrenck ende gheraebzaect door de geweldige ys-schuytingen te beter helpen ende versien moghen. Hier mede twee dagen besich ghetweest zijnde / den 20 Junij begon Claes Andriesz. heel trauck te werden : en dit den anderen aengeseyt zijnde / seyde Willem Barentsz. my duncke t'sal niet my niet langhe dueren : ende eens te dyncken geepscht hebbende / als hy gedrocten hadde so quam hem een sodantige qualicheyt aen / dat hy zijn oogen verdraepde / ende verstant starf. Claes Andriesz. is hem strac ghewolgh. Maer de doot van Willem Barentsz. bracht haer gheen cleyn bedroeftheyde aen / want hy de prinsipael beleyder ende eenighen Stuerman was / daer zy haer op verlieten ende vertrouwen. Maer de wtcompste Gode Almachtich bevelende / hebben zy haer weder / de schuyten soo sck gheseyt hebbe / vermaect hebbende / tot die ys-zee begeben. Ende dat met hoe groote swaricheden / can hier wt afgenomē werde / dat zy de schuyten eben een ober de blotende stikken ys

Het Eylant van Raengie.

moesten sopen / om tot de vyfde zee te ghe-
raecken: ende die en konden zy niet langer
ghenieten/als de wint ende de bloet der zee
haer toelieten. Want die verandert zijnde,

soo veranderden dese dinghen stede /so dat
zy door het gheweldt der winden dickwils
in zee ghedreven by na alle hope van be-
houdenisse verlozen gaben.

Ende zy en hadden niet alleen van de
winden/ zee en ys/maer oock van de Wep-
ren inde zee selve te breezen; als de Wepren
ober de ys-Scholken listelick boogtcomen-
de de schuyten ende het bootsvolck sochtten
aen te tasten: ten waer dacter gheduerich
eenighe op de wacht hadden ghestaen/ter-
wijlen de andere rusteden. Daer nae den
5 Julij sterf Jan Fransz. van Haerlem; en
hem ghelyck oock de boozgaende / in een
graf van ys/schooner blinkende als mar-
bersteen/soetelick ghelept hebbende /zijn zy
weder nae de zee ghekeert den windt ende
de locht eenichsins mede hebbende / ende
epndelick haer lichaem door teghenspoede
vertommen zijnde/ ende het ghemoet noch
onoberwinnelick houdende zijn den 11
Julij tot het Cruys Eulandt ghetomen.

Daer hebben zy eenen geweldigen groo-
te Beuzt wt het water tot haer al loopende

aen sien comen/maer zy verwachtede hem
met dzy musketten die zy teffens afschot/
ende alle dzy tresten/soo dat hy terstont ne-
der viel. Ende als de bootsghesellen ver-
waerts liepen soo saghen zy dat de bettic-
heyt van zijn smeer dat wt die gaten die
gheschoten waren quam /dreef opt water
als oly. Dan hier zijn zy den 22 der selver
maeut/den noortoosten wint noch begua-
melick wapende tot Cants hoeck gecomem
met open zee;ende van daer tot den inham
Costinsarck ghenoemt. Daer nae boogtge-
baren zijnde hebben den 28 Julij in S.Lau-
rens Bay,twee Russche Vlodgien gebonden;
ende de Russen ghesien hebbende / zijn zy
vriendelick na haer toe ghegaen ende heb-
bense ghegroet / meynende dat zy nu eerst
onder de lewendighe berkeerden/als zy nu
met menschen mochten spreken. Dese wa-
ren de selve Russen die zy g'saers te booren
als

Cants
hoeck.

Het
Cruys
Euland.

als zy door de Weggats gebaren waren / in haer schip vriendelick onthaelt hadden. En de Kussen dat noch niet vergheten hebben de danckten haer van den wijn haer doen gheschoncken ende vzaechden wat dranck zy nu hadden: daer ober ten van de maets inde schuyt liep / ende rapte wat water / en liet haer dat proeben / maer zy schudden haer hoofden ende gabenet we der. Doen is Deymskercke haer naerder ghetreden / ende heeft hen inden mont laten / sien om haer te kennent e gheben dat zy van het scheurbuyck ghequeet waren / of se eenigen raet wysten te gevē: maer zy verstaende dat zy hongher hadden deden terstont een ront voggen broot / ontrent acht pondt swaer tot hare lodgwe halen / met sommige gerooete vogels: ende hebben die den schipper ghegeben: Die hy in danck nam ende gaf haer weder een half dozijn biscruyt: ende leyde twee van haer principaelste in zyn schuyt / ende schonck haer noch eens bande wijn die hy hadde / ontrent noch een mingel / soo nae wast altemael op. Des ander daechs verbrocken die Kussen: de onse mede haer volgende soo heeft haer wederom het ps ende den windt met regen die zy niet ettelicke maenden niet ghehadt hadden / regen haer danck op gehouden. Daer nae zyn zy geroept na het naeste Eylant daer

etwee Cruyden op stonden: hier te lande gaende / bonden zy onvertwacht ende tot haer groot geluck Lepelbladeren / welcke zy woter handt met hoopen op aten om haer gesontheit wille. Want dit cruyt is drooge ende heet / gelijk ooc de Kerse: ende is wt nemende goet tegen t' scheurbuyck. De onse heetent Lepelbladeren / om dat dit cruyt / gelijk eenen lepel die niet diepe en is tot gheschoolde bladeren heeft; ende de wyse uoement seer bequamelick niet alleene nu / maer hebben't oock eertijts genoeemt brepanne, om dat de bladerē een teste oft vzaetpanne gelijk zyn. Want Plinij Herba Britannica, de welcke hy seyt dat de legers der Romeynen ober den Rijn van Germanicus gebrecht zijnde ghetoesen is ghe weest van de Wyse in het scheurbuyck / dat is in gelijcke quaden des monts ende der taden / van de welcke de cruytsknechten doen gequeet wterden geen ander cruyt als dese brepanne geweeft en zy. Maer Plinius meer t'geluyt van het Wyesch woordt als het woordt selve vaetende heeftet Britannicam, niet brepannicam genoeemt: ende de selve Plinius daer nae verwonderd zijnde / so hy selve daer by voegt / van de oorsake des naems / en heeft geen ander connen bedēken / waerom dat het de Wyesen Britannicam noemden / dan dat zy moghelick dit /

Lepelbladeren.

als by de gzoote Zee ghelegen / Britannien
toegheepent hebben / als nae by ghelegen.
Maer ghemerckt die gissinghe nauwelijc
enen schijn van waerhejdt en heeft / dese
totlegginge die ick voortghebrachte hebbe /
de welcke sekerder / ende soo het de rechte
niet en is / ten minsten van de outhepdt ge-
nomen is / sal niet weynich dienen tot ver-
claringe ende om de twijfelachticheit van
Plinius lichter te maecten. Ende dat dit
cruyt onder de Driese Brepanne is genoot
gheweest / gedenkt my dat my door mijne
vrienden ende eerrijcs familiere aldaer seer
geleerde mannen niet seer langhe geleden

vriendelick te kennen is ghegeben / als wy
in ons Glossario Hispano Gallico int booz by
gaen van dit woort gemelde hadden / daer
wy spreken van betome. De bootsluden
van booz dese bladeren seer verquict zijnde
den windt niet tegen hebbende den 3 Au-
gusti hebben haer courcs nae de Russische
cust ghenomen. Ende hoe wel zy doock hier
int Is geraecten so zyn zy nochtans daer
wt ahetomen / ende wederom een Russische
Jolle ghesien hebbende ende ghegroet / van
den wech ende van de Cape vā Candinaes
bescheyt crijgende / hebben haer weder ter
zee waerts begheben.

Ter wille zy t samen varen so heeft het
soo stijf begonnen te waepen / dat de minste
schuyt den windt niet comende verdragen
achter ghelaten is. Ende alsoo gescheyden
zijnde ende verstroeydt door tempresten /
souden by na door den arbeyt ende teghen-
spoer de welcke zy t samen zijnde nantwe-
licy conde drage / geheel tonder gecomet heb-
ben / ten waer datse weder van de Russische
Lodgien die zy tot verscheyden reysen int

ghemoet hebben ghetreghen / met eenighe
victualie verquickt hadden gecorest. De
welcke haer doock aenghedient hebben dat
haer medege sellen behouden waeren ende
dat zy die booz twee daghen hadden gespro-
ken ende van spijse bodzsen. Booz welcke
rijdinge verbljdt zijnde / hebben zy gereet-
schap ghemaect om de Witte zee ober te
varen: hoe wel de Russen seiden dat haer
dat swaer soude vallen met soo cleyn een
schuyt

De Wic- schuyte. Maer sy den achtiensten Au-
 te Zec. gusti de Caep van Candinaes verlaeten
 hebbende/ende by gantsche dagen door de
 zee ghebaren/zijn opdelinge aen de custen
 van Gost Laplant den 21 der selber maet
 behouden gecomen: alwaer sy hare mede-
 ghesellen die sy nu in thien dagen niet ge-
 sien en hadde/n/ghewonden hebbende/t sa-
 men gevaeren zyn nae Kisdyn; ende van
 Cola. daer na Cola daer sy het ander Admirael's
 Schip/welck wy boven geseyt hebben dat
 het des Schippers Jan Cornelisz Ryp ge-
 weest is / die vooz advijs ghegheben hadde

datmen weder na de noozder sche cust kee-
 ren moeste/ghewonden hebben. Ende ter-
 stont de sake door de stad ende het geruch-
 te des volcks verbreydt zijnde/brachten sy
 beyde haere schuyten niet consent vanden
 Papaert den Gouverneur vanden Groot
 vorst van Moscobien in Coopmanshuys/
 ende lieten die daer staen tot een gedachte-
 nisse van den langhen ende verden noyde
 besulden wech met open schuyten/nam-
 lick by nae vier hondert mylen door ende
 langhs die groote ende sware zee.

17

Daerna den 6 Octobris met Jan Cor-
 nelisz. Ryp nae haer Vaderlant t seyl ge-
 gaen/zijn den eersten Novembri's ontrent
 den middach tot Amsterdamb t samen aen-
 gecomen. Daer wart doen ter tijt tot Am-
 sterdamb int Princen Hof Gesant vande
 Doozluchtrichsten Coninc van Denemarc/
 Arnoldus Witfeldius de Cancellier des Co-
 ninckrijcs / ende Christiernus Bernekovius,
 Raetsheer des Coninck's ende des Coninc
 krijcks. De welcke als sy nu rechts ter ta-

fel geseten waren/soo is het geruchte van
 de wedercomste van dese scheeplic den al-
 daer ghecomen. Verhalven zyn sy ter stont
 derwaerts ghaelt door den Schout/ende
 hebben aldaer vooz de boomoemde Heeren
 Ambassadeurs ende den Heeren Wozghe-
 meesteren vertellinge ghedaen van haere
 reysen ende wederbaren/ende zyn daerna
 elck in zyn herberge ghegaen. De namen
 van de ghene die van dese reyse wederom
 gecomen zyn / zyn dese: Jacob Bernskerck
 2 Comijs

Comijs ende Schipper; Pieter Pieterfs. Dos; Gerrit de Weer; M. Hans Dos Barbier; Jacob Janfs. Sterrenburgh; Lenaert Depinduckfs; Laurens Willemfs; Jan Wilbrantfs; Jacob Janfs Dooghwout / Pieter Cornelisfs. Jan van Wipfen; Jacob Ebertfs. Maer de gene die ghestorben zijn behalven Willem Barentfs. ende andere

diergelijcke dinghen salmen nemen tot het Journael bā dese repse; welc doen terstont in het licht ghecomen noch in aller menschen handen is. Wp hebben die dinghen de welcke twy de boozneemste hebben geacht ende verhalens weerdich een peder op zjn plaetse niet naergelaten.

Het dryentvintichste Capittel.

Wordt voorgeworden de tegenworpinge der gener die dese ondersoeking van te vaeren door het Noorden al te swaer maken; ende met eenen vwordt middel voorgeslagen, vvelck schijnt den aldersekersten ende gereetsten om de sake te volvoeren, daer by gevoccht een corte verghelijckinge van alle de navigatien die tot noch toe in die costen verfocht zijn.

Hier souden andere moghen tegenwerpen / dat dese luyden een despectaete ende gansch onmogelike sake / als die niet geschiet en is / ende moghelick nemmermeer volbracht en sal werden / hebben bestaen. Maer wy geben booz andermooede dat het selve eertijts van de haert na Doft Indien (welcke heden ten daghe niet alleene de portegijzen / maer ooc de onse / soo wy seggen sullen / gheluckelick ghebruycken) oock van seer wijse mannen geseyt is gheweest: dat het navelic onmogelick was dat yemant daer soude comen gheraecten / de linie twee mael passerende: dat de hope onseker was / ende de perijckelen seker ende groot. Welcke dinghen ende andere daer tegen by ghebracht en hebben nochtans Emanuel den Coninc van Portugael doen van zjn booznemen niet connen afkeeren / dat hy niet dien wech alreede een jaer te boozen van zjn boozsaete tot de Cape de bonne Esperanca ontdeckt / dooz het midden der baren boozes en soude teemael ontdecken. Verhalven heeft hy het ghebiert van de Indische Blote Vasco de Gama obergeghen / welcke dese last aengenomen hebbede / heeft hem int jaer 1497 op de repse begheben van Calis Maalis tot Arabien ende het Coninckrijcke van Calicut / de Cape de bona Esperanca booz by varende alles ontdeckt / ende heeft den Coninck daer na wat van noode was te doen teghentwoordelick beclarret. Want sekere hope ende ghelegenthepdt om dese navigatie te volboeren hadden gegeven behalven de ghetuygenisse van de oude / oock eerlijge die de Coninck na Alexandrien geson-

den hadde / op dat zy van daer naer Moorenlandt / dat boven Egypten is trecken souden: ende van daer na Italien vaeren / op dat zy van erbaerene personen leeren souden op wat wijse die haert alderbequaemelicst / na den omkeer van de Cape / naer Indien gedaen soude comen werden. En onder de ghetuygenissen van de Oude / behalven Ptolemeus / den welcken ick sie dat de streke van dese Cape onbekent is gheweest / Plinius nochtans brenghet vele wtduckelick by / waer wt openbaerlick bleec dat eertijts dese navigatie / aen gene zijde van de selve Cape / die van Calis Maalis wel bekend is gheweest: Want hy secht dat in de Kooode zee / ten tijde dat C. Cesar de sone van Augustus / albaer crjchde / trecken van schepen wt de Spaensche Schipbreucken bekent zjn gheweest: Ende dat Hanno / ten tijde dat de macht van Carthago flozeerde / van Calis Maalis varende tot het eynde van Arabien / die navigatie beschreben heeft: dat meer is men can wt Cornelius Nepos afnemen dat de selve die van Arabien oock bekent is gheweest ende gefrequentereer: de welke seght dat t'zjnen tijde eenen sekeren Euborus / als hy booz Lathyrus den Coninck van Alexandrien bluchte / dooz de Kooode zee met schepen wederghetomen zijnde / tot Calis Maalis toe gebaren is / ghelijck dat banden selven Plinius neerstelick aengetecken is gheweest. Op dat wy dan wederkeeren tot ons propoot: Ist dat dese ghetuygenissen van de Oude by de portegijzen gheloope ende een gheluckighe wtcompste ghehadt hebben / waerom en souden oock de stemmen der selver

selber van de baert om het Hoorden niet eenighe plaetse ende proebinge om de sake nauwer te ondersoeken verdienen? Op dat ick hier en tusschen booz by gae t'gene dat de Chonijcken der Franssoffen ende Denen van die van Groenlant verhalen den welcken int jaer 836 Ansgarius ende daer nae Adelbertus dienaers des Goddelicken woorts van Hamborgh obergesonden hebben; daerse nu nauwelicx met den name oft een cleyn gheruchte bekend zijn. Maer dese dinghen sullen nieuwe zijn / in diense met Plinius nu dickwils genoemt / bergeleken worden: De welcke oock wtorduckelic wt Cornelius Nepos verhaelt dat eertijts een seker baert om het Hoorden vermaert is geweest / sodanich een betoys boorzbenghende; Dat namelijk G. Martello Celeri mede Hoggenestter van G. Afranius maer doen Stadthouder van Gallia / Indianen van den Coninc van Schwaben geschoncken waren / die wt Indien / om te handelen varende dooz tempeesten in Duytslant gedyeben waren gheweist: Verstaende naemelick dat deel van Duytsland / daer de Weser ende Elbe in de Hoordt zee vallen: Want wy hebben elders betwefen dat de Deerschappie van de oude Schwaben soo verre gestreckt heeft: Ende men moet houden dat de selve Indiaenen / aen ghene zijde van de Hoordt Cape van Tartarien Cabin / van Plinius Tab in jugum ghenoeemt / wt het nabuerige landt van de Seres / al waer nu de palen van Cathay / in de Stille zee / van de welcke wy boben ghemelt hebben / ende Maramarula oft mortuum mare eertijts van de Cimbren ghenoeemt is ghewest / soo wt Philemon de selve Plinius verhaelt / gebaren zijn / ende van daer aen de custen van Duytslant dooz tempeesten ghedreben. Het welck in dien het soo is / soo sal het verhalen van de Samoiten dat wy boben bertelt hebben booz warachtich en van grooten ghetoichte te houden zijn / te kennen gevende dat de Kussen alle jaere / gheleghentheyt ende tijt genomen hebben / de om te vaeren / nae een seker Cape die zy Boglitam noemden / aen gene zijde van de ribiere Obu / dooz de selve zee / eer dars toe vriez / vijfdaghen varens; soo dat soodanighe Hoorder repen van de onse / indien wy begeeren dats tot eenen getwenschten wtganck ghebrachte werden / desen werck soude den alder veerdichsten ende sekersten / behoudens het voordeel van andere / schijnen: dat naemelick / nae het exempel van Sinanuel de Coninck van Doortugael / den welcken wy gheseyt hebben / eer dat hy in ernst

nae het Costen met een vloer track / verspleders nae de Koodde zee ende van daer tot de Indiaenen selve wtghesonden heeft / die den aert van die zee ende cromminghe ondersoecken souden / ooc de onse na de Straete van Wapgats oft van Passaus / op ghemeyne costen eenighe senden souden / die / gheleghentheyt nemende / haer by de jaerlichsche obervaringe der Kussen naer Tartarien als medeghesellen boeghen souden: op dat men seker vernemen mochte of de Zee / die wy gesept hebben achter de Straete van Wapgats te zijn / de Tartarische groote zee is / oft alleeneelick eenen inham ende die niet dooz en gaet. Ende ten lesten oft de Cape Cabin altyt bezopen is / oft dat men daer varen can: dat segghe ic / alle dese dinghen van mannen by die Streke woonende ende van de saken wtrende vernomen souden werden. Ende op dat de heele sake te lichter soude zijn / eenich schip van de minste oorlooch schepen / niet so seer met menichte van Boortgesellen / als met mannen ende schippers van die streke ende tale niet onervaren / daer en boven met virtualie booz een jaer / oft langer seer wel versien / onde men na de selve Straete senden; welck aldaer / op eenighe plaetse / die alder bequaemst soude schijnen / als in winter / leggher ligghen soude / ende niet den Samoiten ende Kussen de sake ghecommuni ceert hebbende / die jaerlichsche nabigatie der Mostobiten op haeren tijt soude bewachten. Het en soude oock niet ondienstelick zijn / indien een eenighe van de onse / die in Japan handelen / oock van die zijde nae die Cape van Cabin / met gheleghentheyt / souden varen / oft ten minsten in de nagelegene plaetse van de gansche sake neerstelick ondersoeken. Dit schijnt den vryste wech ende de sekerste wijse om die gheduerighe dubbinghe van vele menschen t'wijfelende of daer een passagie booz de schepen zy wech te nemē. Want dat anderen sekerder heeft ghedocht in de bolle ende diepe zee te vaeren / ende de Hoorder Custen van Moba Zembla omme te seplen tot de hoogde van 82 graden oft daer ontrent: om dat aldaer naemelick de daghen ende somers langher zijn / dat het ys raerder ende niet van de naeste custen aendrijvende; ende ten lesten om dat de roude saechter / als ontrent de 76 graden ende daer onder is: Ick sal wel bekennen dat dese dinghen alle alsoo zijn / om de spherē / de welcke in soodanige hoogte alder cromst is; ende byna ses maenden de Sonne boben de Horizont verheft: noch tang dat dese opinie niet teernemael aen te

In de hercomsten der Françoysen,

Lib. 2 cap. 13.

nemen en is/beletten dese twee dingen: ten
 eersten om dat ons ganck onbekent is hoe
 danich die streke zy/oft se geheel van de zee
 ommeringht is / oft met landen ende E-
 landen onderschepden; Ten anderen oft
 wy schoon toelaten dat men daer door ba-
 ren can/soo sal nochtans dese swaricheyde
 blijven dat men naemlick wederom van
 82 graden tot 70 ende daer onder sal moe-
 ten afcomen; ende aldaer teghen de ys
 bergen ende seer groote coude/in onbeken-
 de plaetsen ende huyten den wech des He-
 mels ende der Sonne van alle ghemeyn-
 schap der menschen afgheschepden / ende
 ten lesten teghen de tweede beesten ende
 hongre strijden moeten ende jammerlick
 epndelinghe omtomen. Ende hebben niet
 tot noch toe de wtcompsen gheleert dat
 dese dinghen soo zijn? Want ick binde dat
 de eerste van al / die dese Noorder custe
 versocht heeft / Nicolaus Zenetus ghe-
 weest is / die / int jaer 1380 / verschep-
 dentlick daer ghedzeben zijnde zijn hope
 verlopen heeft. Ende int jaer 1500 Cas-
 parus Cortesius heeft in plaetse van de
 Straete die hy sochte een riviere ghebon-
 den; ende t'huys wedergeheert zijnde
 als hy t'naeste jaer op hope dat het beter
 ghelucken soude derwaerts weder ghe-
 gaen was / is hy ghebleven: wiens doot
 niet langhe daer nae ghevolgt is zijn broe-
 der Michael: Alsoo oock Sebastianus Ba-
 bottus van Venegien/int jaer 1506 eenen
 wech door het selve Noorden/door den Co-
 ninck van Enghelant Denrick de seben-
 ste soeckende / is in Enghelant niet wt-
 gherecht hebbende / boornemlick om het
 ys / wedergeheert. Johannes Barasau-
 s / int jaer 1524 in den naem van den
 Coninck van Franckryck Franciscus het
 selve int hooft hebbende aen de Cape der
 Bytannien ghelant zijnde met de zijne
 is van de Wilden opghegheten gheweest.
 Daer nae derwaerts treckende Seba-

stianus Somesius een Spaensjaert / int
 jaer 1525 / ende ettelicke Wilden gherre-
 ghen hebbende / heeft oock gheen groote
 eere ingheleght. Dese zijn daer nae de
 Enghelsche ghevolgt; ende onder haer
 die eerste Hugo Willoughby/een bande Rid-
 derschap / int jaer 1553 / landen aen twee
 en t'zeventich graden gebonden hebbende/
 is van de coude ende andere onghemacken
 met de zijne vergaen: Ende by jaer daer
 nae Stephanus Borobrus den selven
 wech volghende heeft ontdeckt de Eylan-
 den van Galgoiebla/ Nova Sembla ende
 andere: maer van de coude oertwonnen
 is by tijts wedergeheert. Den welcken
 van de selve natie ghevolgt zijn eerstont
 daer nae Martinus / Forbiffer / Arturus
 Petreus / Carolus Jackmannus ende
 Johannes Dabissus: Van de welcke For-
 biffer / int jaer 1576 / in ghelijck om de
 boyst en het ys noch weynich wtgerichte
 heeft: maer Petreus ende Jackmannus/
 int jaer 1580 / t'selbe versocht hebbende
 hebben alleene eenighe custen van Nova
 Sembla bekender ghemacckt: Dabiss
 epndelick / inden jaere 1585 / heeft eenen
 wijam gheopent / maer waer henen dat
 den selven oot streckt en doet men noch
 niet recht. Tot onsen tijde epndelick oock
 de Hollanders nu ettelicke eeuwte in cloet-
 heyt van zee vaert / boven andere seer ber-
 naemt / ende gheroemt als hy nae Neptu-
 nus kinderen/de ghelegghentheit haer aen-
 biedende/om hier oock t'hare by tebrengen
 hebben haer wel ghequeten. Maer hoeda-
 nighe wtcompsie ende fortunie dese oock
 ghehadt hebben / is hier boven ordentlick
 verclaert: soo dat ick niet en sie hoe desen
 omloop teenigher tijt ontdeckt ende der
 Weerelt gheheel gheopenbaert can wer-
 den / ten zy dat men den wech ende wijse
 alreede gheseyt ingae; waer van de wijse ic
 achte dat wy genoegh gesproken hebben/so
 sullen wy nu tot de reste voortbaren.

Het vierentvintichste Capittel.

De eerste vaert na Oost-Indien by die van Amsterdam begonnen;
 ende de historie ende vvtcomste der selver ordentlick gestelt.

Wende nu comen tot de
 andere vopagie van oock
 de andere vier schepen die
 na het Zuyden souden sep-
 len / so sie ick dat dit alle-
 ne moet weder verhaelde
 werden / dat se naemlick in het selve jaer
 ende op den selven tijt/op welcken die Noor-

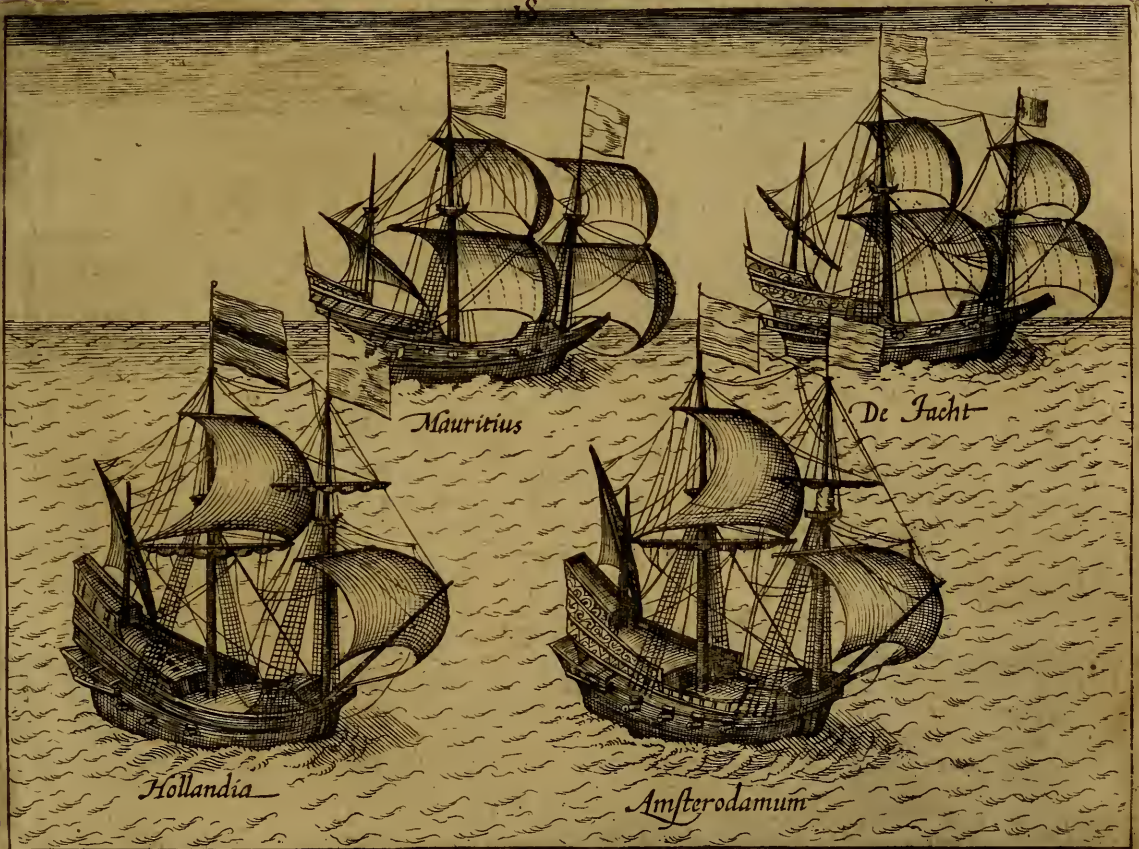
dersche/namelick in het jaer 1595/voorge-
 nomen ende geluckelick begonnen is. Wat
 als die nabigatte door het Noorden ansee-
 ker ende twijfelachtich scheen te zijn: so is
 dese andere seker der zijnde daerby gebocht
 als die recht toe recht aen / ende door den
 ghewoonelicken wech van de portegysen
 naer Oost-Indien henen gherecht is. Een
 fatale

fatale booyagie booywaer / en onder de mira-
kelen van de Nederlandtsche oorlooghe / nu
veertich jaer en daer ober tegen de Spaen-
jaerden gheboert / niet in de leste plaetse te
stillen. Want den Spaenjaert / die welcke
nu zijnen vyaandt sochte tot den tweristen
noot te brengen ende gansch onder te druc-
ken / hem tot Spaengien sluytende / heeft
den selven bele hooghcr op dese wijze ver-
heben / het Gosten namelijk ende zijne rijk-
dommen in dat deel / niet van selfs / maer
den Goddelicken wille de sake regerende /
openende. Ende den Hollander hier mede
niet te vreden zijnde / maer ghelijck geenen
wech voor de duecht swaer is / heeft allen-
kens nae meerder duighen ghestaen ende
heeft begonnen rjsele voor te nemen in het
Westen dreyghende des Conincs schatten
in dien deelen oock aen te tasten; soo dat de

stevens alreede dertwaert ge went stonden /
by soo verre Spaengien niet by tijts vrede
aengheboden en hadde.

Dese eerste blote van / van de welcke
top spreken sullen / tot Holland na de rusten
van Gosten ghesonden / is op oorloochsche
wijse toeg herust / dat is met schips ende
oorloochs gereetschap in allen geballe also
ghemonteert / dat se met eenen alle soorte
van waren / welcke men wijste dat van de
Indiaenen begeert waren / mede voerde.
De aldergrootste schepen / vade welcke dat
ter dype ghetoeft zijn Mauritius, Hollandia
ende Amsterdam, waren peder van twee
hondert ende tachtentich lasten / behalven
Amsterdam / welck alleene van hondert en
tachtentich was : het vierde ende minste
werfende een Dmas /werdt ghehouden van
trentich last.

T'geral
ende toe
rustinge
der Sche-
pen.

Op Mauritius is tot Comis ghestelt be-
halven Warent Depnick Cornelis de Hout-
man een seer ervaren man van de In-
dische saecken ende handel; ende heeft tot
Schipper ghesadt Jan Molenare: Ober

Hollandia was Comis Gerrit van Bo-
ninghen ende Cornelis Passo was met de
Schipper Jan Dingnum; ober Amsterdā
Kepnier van Del ende Jan Jansz Karel de
Jonge met de Schipper Jan Schellinger:

De Bootsgesellen zijn in alles 249 gemonstert: r'gheschut zijn eensteels metraelen stukken eensteels gotelingshen ende steenstuckan/ghetweest: Van het welcke Maurtius ses metalen stukken op hadde van behoorlicken ghelwichte/beerthien pseren/wotghenomen de musketten ende roers; Ende ende andere schepen warendert niet min/ dan dat de Pinas alleene twee metaelen stukken ende ses pseren op heeft ghehad. De onkosten van den ganschen tocht zijn gerekent twee hondert ende t'neghentich duysent guldens/onder welken het gereet geldt ende de coopmanschappen hondert duysent gheschat zijn. De Bewinhebbers ende Verlozgers van de gansche saecke/soo wel tot de Cooplyden / als tot den Raedt der stad waeren/de beynemste ende als de beleyders HendrickHudden, Reynier Pau, Pieter Hasselaer, Ian Ianssen Kaerel D'oude, Ian Poppen, Hendrick Buyck, Dirck van Os, Syvert Sem, Arent ten Grootenhuis. Dese Societeit is doen De Compnie van verre ghenoeint geweest. Cis oock seker dat den seer Treffelicken Man Petrus Plancius met raedt ende erbarentheyt van de Mathematische conste seer vele/soo wel tot dese / als tot die boozgaende tochten nae het Noordten gedaen heeft / de Schippers naemelick ende de Commissen eer zy haer tot de reyse begaben int besonder onderwijzen de ende onderrichtende.

De bewinhebbers en besorger van dese navigatie.

Den 2 Aprilis waren zy van Texel

Portegijche Schepen gesé, ende de clame sprekinghen met haer ende de andere dingé.

Alles ghereet zijnde zijn zy den 2 Aprilis tot Texel seplende ontrent den 4 Mey den Tropicus Cancri ghepasseert zijnde/allenskens naerder de linie gecomen. Hier hebben zy twee schepen ghesien/van de gene die de portegijsen gemeynelick Craken noemen. Daerom hebben zy alsoo haere strecke ghenomen/dat de portegijsen haer niet en konden ontfeplen: ende als zy dit selve oock merckten/zijn zy van selfs naerder ghetomen. Onder tusschen den Raedt vergadert wesende / is gheraemt ende besloten/dat volghens de instructie van de Compaignie / men in alle brienschap hen soude bejeghenen / noch eenichsins occasie van strijt oft roof eerst gheven soude: latende etc een brede bane achter afwaepen/ende hoe wel de blagghen van de groote stengé van al de vier schepen wapden/hebben die ghestreken om geen oorzake te gheuen. Want indien de portegijsen maer een scheut / ghelijck zy ghetwoone zijn en hadden gheschoren hadden beyde de Craecken ghenomen ende gheplundert ghetweest: oovermits het bootsvolc nauwelicx in dwang en sonde gheschouden zijn/seggende wy con-

nen ons ende onse meesters hier niet berijcken / dan wy op al de reyse sullen vermoghen te doen. Jae d'woer was so groot dat de Oberste haer met haere instructie moesten bejelpen / segghende so de vbandt int minste eens schiet/ghelijck hy met het oppaen van den dach dede om zijn Compaignon den onraet te verwoitn ghen / dat zy doen souden t'ghene zy begeerden. Zy dus by de Craeck ghetomen wesende souden een schuyp aen de Craeck met een vande quartier meesters / ende met eenen is belast dat de Capiteyn aen de schepen souden comen ende spreken met de Oberste van de Schepen. Welcke boorschap ontfanghen hebbende / quam de Aerts-Bisschop van Goa ende heeft den Quartier meester bydelick gebeden dat hy hem te geballe eens by de Oberste wilde gaen / dat hy haer alles goets wenschte/ende victualie oock soo zy eenighe begeerden/middelick aanbodoet/maer dat de Capiteyn doch mochte gheexcuseert zijn: De welcke rochtans: indien zy dat emaners begeerden berept was te comen. Welc den Oberste aengedient zijnde/siende dat de mutinatie in haerschepe aenwies/ hebbe de schuyp wederom gesontde/en doen seggen/dat zy van alles so wel versien waeren / dat zy van t'haer niet en behoefden: en hooz de marmeladen en constituren die zy tot een present ghesonden hadden / in vergheldinge eenighe keesen ende hammen sterden. Dese Craeck was een nieuwt schip groot by de 600 lasten / hadde achtien metalen stukken op/besalven hee ander gheschut/bootsghesellen ende soldaten/die ontrent 600 waren. De Capiteyn vande portegijsen hadde onder andere verhaelt dat hy sulcke Ned erlantse schepen noyt in portugael ghesien en hadde: ende dat geen middel by haer was om tegen te staen indien het de noodt vereyscht hadde. Int schepden heeft ons heerlick adieu ghesep/etrellicke eerschooten schietende. Ick weet wel dat dit een wepnich anders/ende heel toxyt / in de Journalen eert hys woghegaen verhaelt wozyt / maer ick volghe meestendeels hier inne ende in het nabolghende de eyghen hande van een treffelick man / ende die op dese reyse als een van de Oberste wesende alles selve ghesien ende erbaeren heeft. Ende aldus de Oberste van de Blote hare instructie eerbiedelic volghende/hebben zy desen bynt laten barren. Van hier en treplich boortghebaren zijnde creghen zy wederom schepen int gesichte: Dese waren vele in ghetale comende van S. Thome / ende de Schippers Hollanders.

Schepen wt het Eylandt van S. Thome.

Hollanders.

Hollanders. Want zy met den boot by la-
ste van de Oberste aen boort ghehaelt / zijn
van de onse bekent gheweest / ende daerna /
van hare reyse verstaen hebbende / zijn zy
weder na haer schepen ghebaren / hoe wel
de waeren die zy boerden den Portegijzen
toequamen. Den 4 Junij eyndelinghe de
Linie ghepasseert zijnde / hebben zy so groo-
te hitte geleden / dat niet alleen de victualie
en begonst te verderben / maer ooc een groot
deel van het volck met swaere siekten be-
haangen werdt. Onder de Linie selve ende
hoogts waerdt eenen Zuid-oosten windt
t'gansche jaer deur / tot de Abzolljos toe:
welck clippen zijn / aen de custe van Bresi-
lien / ende men can niet licht in de selve
schipbruecke ontblieden / ten zy dat tusschē
dese ende de zee-custe van Guinea den mid-
den wech oft door erbarentheyt oft by ghe-
luck ghehouden werde. Den 2 Augusti cre-
ghen zy int ghesichte de Cape de bona Espe-

rança welcke het Hesperion Ceras pliniij
schijnt te zijn / van de welcke dat zy niet
berre afen waren sommige dagen te voo-
ren / behalven de Trombas ofte Strupck-
rieten / die daer op't water drijven / ooc me-
de de boghelen ontrent de selve Cape blie-
gende eensdeels swerte eensdeels witte een
goet ken-teycken gaven. Hare ankers ge-
woyen hebben de in de reede die zy Aguada
de Sambras noemen: zijn een deel aen landt
ghegaen / die probatde souden gaen soecken
boornemelic om de cranicke te verquicken.
Dier woont een soorte van menschen meer
barbarisch als men wel soude connen seg-
gen. Sp zijn cort van stature / maer noch
tangs van wel ghestelde leden. Sp gheben
beel eer een gheluydt ende ongheschickte
murmelen gelijk deelock-Binnen / als een
spraecke be scheidelick onderscheyden. Sp
gaen meest naect / hebbende vellen om t'ijf
t'haer teghen haer l'haem aen / met eenen

De ghe-
stalten is
ende ma-
niere der
inwoon-
ders van
de Cape
de bona
Esperan-
ça.

Den 4
Junij

Den 2
Augusti

19

breede riemen banden selven om haer mid-
del / deen eynde hanghende boort haer scha-
melheyt / eenighe dragen verderkens on-

der de boeten in plaets van schoenen. Die-
wat fraper wullen schijnen draghen man-
tels van verscheyden coeuren, Sommige
hebben.

hebben ghemeynt dat hier toe af te nemen was dat het menschen-eters zijn/om dat zy routw vleesch aten; ende de pensen ende het ander inghetwant/den dreck een wep- nisch daer toe schuddende gierichlick op- flocten ende ten lesten de beenen ghelijck honden knaechden:waer van zy eenē stin- kenden adem hadden; Welcken het boots- volck oock van verre ghetwaer werdt / de welke oock seyden dat zy elck maer een clootken en hadden: ende dat hier van een betoijns was hare clepne ende hinnachtige stemme. Sy en hebben geen hupsen/maer hollen ende cabernen:Daere wapenen/zijn lancien met bzeedt pser:haer eenige tier-aet zijn arm-ringhen van elpen been. Sy heb- den Ossen/korpen/Schapen/van seer bet ende smakelick vleesch: de Schapen heb- ben dicke sterren:de Ossen op den rugghe een bulc. Door eenen Osse ende Schaep is ghegeven geweest een mesten oft pet dier-

ghelijcke: Eenighe Ossen ende Schapen in de schepen ghebacht hebbende/den 11 Au- gusti / alsoo de sieckte vermeerderde so zijn zy ghedwonghen geweest naer t' Eplandt van S. Laurentz te loopen/hopende de Ca- pe S. Roman/aen de Oostzijde te bespelen. Maer al soo de windt contrarie was/ heeft t'schip Hollandia al soo den Schipper sieck was draghende gehouden:den welcken zy terstont daer nae overleden zynde in het naeste Eplandt begraven hebben. Welck so het niet gheschiedt en ware/zy souden ghe- luckelick / al soo zy t'sander daeghs goeden windt hadden tot de Cape van S. Maria ende Bape Van tongil sonder beletsel ghe- comen hebben. Maer tertoijle zy hier bli- gen moesten/op een plaetse gansch niet be- quaem om waeter te halen en seer groot- elende heeft de blote aenghetast/so dat een groot ghetal vant volck van sieckte gestor- ven ende aldaer begraven is/waer ober zy

20

THol- lants Kerc hof. het Eplandt den naem van t'Hollants Kerc- hof ghegeven hebben. Ende niet alleen de sieckten ende den noodt van victualie ende

water heeft haer becommert ghemaectt/ maer dock de twisten aldaer opgerefen om het kiesen van eenen nieuwen schipper in

de plaetse des ghenen die wy gheseyt hebben dat oberleden was. Ende gemerckt de noot epische de dat men voornemelic verberfche nge soude berforgen / so is geordonneert dat de pinas langs strant soude seplen om een waeter plaets te soecken: Sy was den 22 Septembrijs henen ghebaren / ende op den eersten Octobrijs wedergekeert met een blijde tijdinghe verhalende dat zy versch waeter gebonden hadden. Ende derwaerts met de schepen gesaemder hant gegaan zijnde / zyn den 10 Octobrijs gelant: ende de inwoonders hebben haer oock wel gequeten: want zy een groote menichte van waeren ende vee terfont gebracht hebben: Dooz eenen wtneemenden grooten Osse / oft by Schapen / eyfchten zy eenen timmen lepel: verachten eenen silveren / als van haerder ende onbequaemer stof / sulcks met hare tanden verfoeckende. Dese soorte van menschen is van forme ende proportie des gatschen lichaems niet onbequaem: zy decken haere schamelhepdt met reyen cartonen doeck: gaen voort naect: Maer de ghene die in weerdicheyt onder haer wtneemen / die hebben oock om haere bozhten te decken een lijfsonder montwen aen. Het Eylant wordet vanden Inwoonderen selve Madagassar / dat is / fonteyne der Mane gheheten: van de Portegijssen S. Laurens Eylant / om dat het op S. Laurens dach van haer ontdeect is. Oft men het houden moeret booz Menuthias van Prolemius oft Cerne van Plinius / achte ick onnoedich te ondersoecken / voornemelic dewijle Plinius selve hier ontrent alles t'zijnen tijde bekend onsecker te zyn. Het is lanck ontrent duseft twee hondert mijlen: ende vier hondert ende acht byet. Het is in verscheyden Coninckrijcken ende landen onderscheyden. Die midden int lant woonen zyn tot den beelden ende afgoden ghenegen: maer aen de zee custen / volgen de meerder deel de secte van Machomet. Welc ooc hier tot onse Schippers bebonden hebben / dat zy de besijnde nisse bekenden: het lant selve is niet besonder vruchbaerheyt begaest. Heeft seer vele fonteynen / ende soete loopende wateren. Is daer en boven met dicke boschen ende wouden verciert. Heeft oberbloedt van visch / wilde beesten ende vogelen / ende gheeft verscheyden vruchten / sonder grooten arbeidt: heeft veelberlep wortelen / welcke de nienchen in stede van boozt ghebruycken. Is oock becleedt met Cytronnen ende andere boomen die wonderlick wel riecken. Ontallicke rieden comen hier seer vruchbaerlick voort inde welcke het

suicker oft oock dooz de natuere ingedruyt oft niet conste wtghebruykt wordet. Allomme wast Singber / welcken zy groene eten. Men meynt ooc datter silber mijnen zyn. Sy ghebruycken een seker eyghen tale der ghener van die van Mosambique ongelijc. Sy hebben de conste van baren niet. Hebben nochtans schuytkens tot een hout om te visschen / die zy canoas noemen. De Ossen hebben hier oock eenen hoogen hult op den rugghe van enkel bet / hoe wel zy een clepne bozt hebben; soo dat t'gene dat de bozt onbrececkt / den rugghe schijnt te recompenferen. De Schapen hebben steerten twaelf pont wegende / eenen cubitus lang. Hier is daer en boven een seer groote menichte van Papegauen / Toztelduyven / en Simmen. Dooz dese gemacken die vande vlote aengelockt zijnde hebben haere crancken aenlant gebracht / op dat zy nieuwt e locht schepende / te beter verquirkt / ende de schepen hier en tusschen banden stant ende besmettinghe gesuyvert souden werden. Maer de inwoonders t'zy dooz vrese / dat niet dese nieuwe gasten daer haer volck ende ern woonplaetse souden stellen / oft dooz ingheboozene tozetheyt / zyn onbersens op sommighe gheballen / die van de andere afgescheyden hare tenen op een plaetse wat afgelegen / gestelt hadden: ende hebben alle t'ghene zy booz haer bonden vanden huyfraet ende instrumenten gheplundert / de crancke nauwelicy dooz de macht vande sterckere beschermt zijnde. Welck ongelijck de bootsghesellen ende de andere seer verdoot; ende begoft verscheydentlick by de Schippers ende Conincken gheduydt te worden: voornemelic om dat zy haer van de andere afgesondert hadden / dooz bebel / soo men sepde / van Gerrit van Boningen; den welcken wy boven gheseyt hebben dat Coninck ober het Schip Mauritius ghestelt is gheveest. Hier quam oock by dat de selve Boning den ghesloten brief vande Bening in hebbers mede gegeven den Obersten van het stellen van de voornemste van de vlote inde plaetse der gener die mochte comen te oberlijden / sonder weten ende vraghen van de andere gheopent hadde: ende selve eenen nieuwen Schipper in Dignung plaetse gestelt hadde / soder gemeyne stemme van den Scheeps raet. Ende hoewel de selve die van de Bewinghebbers inden brief genoemt was / van Boningh ghestelt was / nochtans ghemerckt hy by sommige opentlick gheseyt hadde / dat hy den brief van de Bewinghebbers in stucken getrocken soude hebben / oft over boozt gewopen /

Die van de vlote ende de crancke aenlang gheleyt worden van de Wilden aenghetakt.

De verschillen van Boning tegen de Schippers ende bevelhebbers ende der selver occasie.

het Eylant van S. Laurens anders Madagassar.

so daer een Schipper ingestaen hadde niet nae zijn contentement/dit heeft niet twepnich de ander becommert ende beroert gemaect/ende naermaels een quaet geboulen van Boning doen hebben. Want indien de verkieftinghe booz den Raedt ghecomen hadde / hy soude goet gebonden hebben de sake wt te stellen/oft eenen anderen raedt nae gheleghentheid des tijts te nemen: o bermidts datter so veel volcks affstiet. En den Schipper Jan Schellinger/aen landt opgeweekt door het gheroep van de tumultuerende die hier ende daer de goed eren vā de crancke plunderden/tot assistentie gecommen wesende/ heeft tegens Boning geseyt dat hy de coosaecke was van dit ongebal: ende dat hy de oneenicheyt ende separatte bande blote sochte/ende met eenen langss om meer verhittende schol de Schipper

Boning booz een schelm. Welck Boning in kennisse leyde begeerende t selve waeghemaeckt te hebben. Welck de Schipper/den Scheeps Raet t samen geroepen zijn de/sepde dat hy bereyt was waer te maecten. Maer Boning stende dat op hem gemunt was/ heeft geseyt dat hy aen de wtsprake ende ordonancien vande Scheeps raet niet gehouden en was. En delick is de sake soo wijdt gecommen/dat onder sekerre conditien Boning / de commissie die hy hadde aen Houtman ende Jan Jans Raet geresigneert hebbede / op et ander schip soude gaen. Ende dat de Schipper zijn Schipperschap op Hollandia soude afftaen ende vaeren op t schip Mauritius / ende dat zy geen van beyde in t collegie so uden comen dan als zy daer geroepen waeren.

Boning wort afgeset vā het Cōmischap van t schip Hollandia.

21

Daer
worte
Schans
gemaect

Dit ghedaen zijnde hebben zy met alle man nietter haest een schans ghem rechte besien met steenstucken ende beset met volck tot gherijfende bescherminge bande siecken. Dit ghedaen zijnde hebben dage

licx soo veel o ssen / Schapen/ende andere nootelicke din ghen ghecregen als zy van doene hadden. Maer terstont daer nae de crancke oock e en twepnich verquict zijnde / merckende dat zy daer veel te lange bleef / ende

ende dat de victualie/die toegebracht wert niet bequaeme en was om te duren in soo groote hitte / soo nemen zy booz elders te rrecken. Ser dat zy alle t'schepe weder gebracht waeren / de Wilden een seer quade daet bestaende / hebben Claes Jansz Fortuyn die als Gouverneur in de Schans lach/met d'yn oft vier ban de blote afgeleyt hebbende een wepnich buytes de plaetse bande Schans/om de Schapen die zy haer vepnsden te willen vercoopen/te besit/doorzisten een spiesken in de kele getwoopen hebbende/omgebracht: Die daer noch oberlich waeren/riepen hare medegesellen tot hulpe: de welcke terstont de Wilden berbolgen de jagen die inde blucht / de welcke meyn den den dooden te plunderen ende wt te rrecken. Dit schelm/tuck bedreben zijnde/eenige hoopen wt het volck bande blote versamelt hebbende zijn nae het binnenste des lants ghetoghen; ende daer na wt den gantschen hoop seventhien boozghesonden hebbende;ende de andere haer achter verhoogen houdende/so is een seer dicke schare ban swerte aen den dach gecome; want zy seggen datter ertelicke duysenden zijn gheweest: dese terwyle zy socht die ba de blote te omcingelen ende naerder te comen/so is een musket op haer los geschoten/waer mede twee swarten ghetrossen woerden: t'welc haer so verbaesde/dat se al de blucht namen. Eenem man daer en tusschen met twee jongers gebangen gecregen hebbende/soo hebben de onse gheacht dat zy de gelegenhelyt hadden becomeen om de moort te wyken. Want terstont is ober hem de sententie ghegeven dat hy soude doorszorten werden ghebonden aen een vael / op de plaets daer wy gheseyt hebben dat Claes Fortuyn d'inoort is getweest. Op de plaets comende de patient viel neder ter aerde/siende t'bloet banden vermoozden / ende kuste de aerde. De Jonghers werden berdeelt/De ComisHoutman creech den eenen ende Jan Jansz Carel de Jonge den anderen: Zy zijn beyde ban goerden begryppe en bequaem om dinghen ende talen te leeren gebonden geweest. Want in cozer tijt conden zy onse tale verstaen ende bequaemelic spreken. Den derthienden Decembris daer na/hebben zy haer anckers gelicht en zijn t'sepl gegaen ende booz by gebaeren zijnde het Eplant welck ick gesept hebbe dat het Hollants Kerckhof ghenoeemt is gheweest/hebben behonden ban twee hondert negen en veerlich mannen verlozen te hebben hondert twintich; behalven de twee aen t'Hollantsche Kerckhof by sententie aen

lande gheset om hare moetwillicheyte ende andere misdaden: noch tans met dese conditie/by soo verre zy conden binden eenige ozaengie Appelen oft Vermoenen en brochten / dat zy haer pardoen souden hebben. Dan zijn niet wederghercomen. Niet lange daer na den 25 Decembris als dt Scheeps raet om ban de saken tot den teghenwoozdighen staet dienende te raetslaen in Maurritio bergadert was / is Boningh sonder weten nan alle met de schuyt die weder t'scheep ghesonden was aen Hollandia ghebaren. D'welck den Raedt aenghetsept zijnde / heeft ghebreest dat hy aldaer dooz een nieuwe conspiratie eenighe beroderte soude stichten: heeft verhalven Jan Jansz Carel de Jonge nae Hollandiam gesonden/alsoo zy gheen differentie en hadden. Daer gecomen wesende/sepde Boningh so Houtman hier ghecomen waer soude hem met de pistole doorszorten hebben: daer by oock boeghende dat hy lebendich wt het Schip Hollandia niet comen soude. Den Schips raet de sake rypelick oberleggghende / achtende dat men moeste temporiseren ende het vonnisse tot stellen / heeft een generael pardoen by allen doen publiceren: Maer hoe wepnich oock hier dooz de sake ghebertert zy/sullen de nabolghende dinghen wtwijsen.

Het was nu den vijftien Januarj / op den welcken namelic de Sonne daer recht op den kop schijnt: waer dooz het gheschiet is dat de siekten ende t'scheur buyck/wederoni verswaerde. Der halven zijn zy met gemeyne stemme/ al hoe wel zy hare streke nae Java ghenomen hadden/aen het Eplant van S. Maria aenghercomen den 11 Januarj/wt jaer 1596. Als zy aen't lande gebaren waren is daer terstont eenen ban het Eplant gecomen Rys/Supcker/Hoenders ende andere dinghen brenghende. Welcke dinghen ghemerckt zy niet alleene tot cost maer oock om de cranche te bermaken seer ban doene hadden / soo zijn aldaer ertelicke daghen doozgebracht met appelen ende de boozsepde vruchten op te coopen. Daer nae oock te lande gegaen zijnde hebben den Coninck ghezoeet / ende met Corael / Spiegghels ende andere siechte Cramerije beschoncken / welcke dinghen alle by haer in groote achtinge zijn. De Coninck selbeen stact nergens anders mede wt dan in swarticheyt twee hoornen ghelijc eenen Bisschops mijter op zijn hooft hebbende. De Inwoonders noemden hem Cheque. Dan hier zijn zy den 25 Januarj nae de Bape d'Antongil in S. Laurents Eplande

Twee aen lant geset en de ghesban nen Boning sonder wete en de tegen den dac van de Overste gaet weder op t Schip Hollandia.

T'scheur buyc ende de sieckten verflwaren weder.

1596 T'Eylant van S. Marie.

De Bays Danton-gil.

De Gouverneur van de Schans ghedoot an de Swarte.

en Swarte ghecraft aetter oot.

3 Decbris.

Hondert en twintich dooz ten.

ghelooopen. Hier is grooten overbloedt ghe-
weest van die dinghen die dienden om goe-
de prodisie van victualie te doen: soo het sa-
ghen zy dan hare schepen van alles. On-
der andere werden in elck schip ettelicke
pijpen Rijs ghedaen: behalven de Hoende-
ren/Suycker/Citroenen/ende andere ap-
pelen van seer ghesonde vruchten / door de
welcke t'scheurbuyck van die hande blote
heel verdoenen is. De beschrijvinghe des
Eplandes ende des selfs grootte/waerme-
de het Italien gelijk is / hebban top boven
ghestelt: Maer in dese Baye quamen zy
aen de slincke handt in een Dary / ontrent
van twee hondert huysen: aen de rechte
handt waren twee andere met een scherpe
Hallsade omvanghen: sodanighe bebestin-
ghen als Cesar in zijne Commentarien
berhaelt dat eertijts de Britanné gebuyct
hebben. De hutten stonden op 4 oft 5 stu-
ren of palen en waren van hout en riet ge-
maeckt ende met bladeren ghedeckt / on-
trent twee doeten verheben vander aerde
teghen de beten van schadelike dieren/die
in die plaetsen seer vele zijn/van Slangen/
Wagedissen/ende Cameloens. De inwoon-
deren en hebben soo platte neusen niet/ge-
lijck de andere Maoren/noch so dicke ende
wtstekende lippen / maer hebben een be-
quame forme / ende zijn vrienelick. Sy
hebben oock eenen Coninck / die een groot
langh houmes droegh in plaets van eenen
Scepter: met een engh Cetroenen cleedt
van de lendenen tot op de hiel en hangende.
Sijne armen waren met vijf oft ses copere
ringhen veel eer gheladen als verciert. De
onderfaten droeghen hem sulcke eerbiedin-
ghe toe/dat zy in zijne teghenwoordicheyt
niet eens kicken noch doysten. Pochraus heeft
hy hem teghen de vzeemde seer ghemeyn-
saem betwefen. Hy werdte vande inwoon-
ders niet alleene Phudo maer oock Andrea
gheheeten. De Commisen Houtman ende
Carel waren ghemmitteert om den Co-
ninck te gaen besoecken ende hem geschen-
ken te doen: de welcke de Coninck na zijne
wijse also feesterde/dat hy vyoncken wech
ghedragghen wardt. Ende terwijlen hy sla-
pen gedragen werdte bliesin zy tot triumph
op eenen grooten hoorn ende trommelen.
Den drank/die zugebuyckten: was van
water/Rijs ende Hanich in eenighe gelij-
cheyt van onsen wijn oft bier ghemaeckt: so
datmen metter waerheyt segghen mach/
dagmen de vyonckenschap in alle deelen
des werelts vinder: ende dat oock het water
al cloekheyt der ghybraken niet. alleene
hy de Duytschen enoas volck/hier toe ge-

buyckert werdte. Aldus van banden Coninc
gheschepden zijnde in het wedercomen sa-
ghen zy by den wech twee handen aen ee-
nen staeck ghespijckert: de welcke de in-
woonders te kennen gaben datse eenen se-
keren afgehoutwen waeren ghetweest om
dat hy de boomen die zy Bananas noemen
bestolen oft beschadicht hadde: soo datmen
hier wt openbaerelick siet dat de rechten
ende wetten by de selve in swanghe gaen.
Sy hebben oock ghesien een wachthuyf-
ken met Spiessen./ Assagapen / Kondassen
ende dierghelijcke wapenen versien/in het
welck oock wacht gehouden werdte. Maer
dese Bananas is eenen boom / eens mans
lenghde hoogh: met gheen dick hout ver-
sterckt/soo datmen dien niet onbequame-
lick eenen Riedt-boom soude moghen noe-
men: want hy can met een mesken licht e-
lick afghesneden. ende afgehoutwen wer-
den.

Hy en bynght niet meer dan ee scheu-
te boort/ende op den tijt dat men die pluc-
ken sal soo wordte den boom tot de wortel
toe afggesneden/tot de welcke daer na ee-
nen nieuwen boom in rozten alsoo boort-
comt/dat hy na den tijt van een maent/in
zijne eerste volcomentheyt staet/ende ber-
ijche vijgen den eersten gelijc boortbringt.
Ende also heeft hy hem het heele jaer door.
De Vijghen worden van de sommighe Pa-
radys appelen gheheeten/so wel om de soe-
ticheyt van haeren reuck ende smaet/als
om de seer groote lieffelicheydt van het co-
leur. Want den smaet is een wepnich ser-
pachtich den reuck is ghelijck den ghenen
van de roosen by ons; maer de vertwe is
wtten goenen vermakelick gheel. Dese
boom naest de Palme die coquos draecht
gheeft den Indiaenen de boozneemste nut-
ticheyt ende voetsel. Want aen den wtgâe
van het bladte wt den stam meest boven
comt de bloeme wt/de groore vâ een struyf
ep/lichtelick root zijnde/de welcke metter
tijt langher buyten de bladeren wtrijst/so
datse een scheute ghelijck is / wt de welcke
daer na de vijghen aen eenen grooten tros
wassen de welcke als zy eerst wtcomt groo-
te boons in hare volsterz noch gesloten ge-
lijck zijn: maer naderhant worden wel de
mate van een spanne lang/gelijc gemeyne
Concommers. Dese scheute is ghemeyne-
lick met twee hondert ende meer Vijghen
gheladen/de welcke soo groot worden/dat-
se nauwelijc van twee mannen op eenen
stock ghedragghen connen werden. De onse
namen met haer vele van de vruchten / de
selve betalende: ende zy hebben in alle
vrienschap

Den Ba-
nanas
boom
vijghen
dragen-
da.

Lib. 5.
belli
Gallici

Dranck
der Ey-
landers
ende des
Koninck

storm
in daer
yt occa-
sie van
het ver-
reck wt
le baye.
van Dan
ongil.

byenschap met haer ghetraectert tot op den 3 Februarj. Doen hebben zy sulcken storm cregghen tot den Zuiden ende Westen welck de blote alsoo ghedreeben heeft / dat de Tabels g'hebroken zijnde en de Anckers wech g'genomen / de schepen dreben; ende souden op de ondtuyten ende by nae op de wal ghesmeten geweest hebben / ten waer dat zy haer met seer grooter cracht ende met nieuwen Anckers beholpen hadden. En aldus liggende zijn een ofte twee van haer schuyten afghereten die nae strandt dreben ende by de Swarte opghehaelt werden / ende zy hebben die teenemaal in stukken ghebroken ende gemoeselt / de spijkers ende al het yser dat zy bonden seer neerstelick gheroof: om dat zy merinden / soo het ghelooffelick is / dat zy alle verdrincken souden / ende nemmermeer tot haer wedercomen. Maer daerna als de winden gheleggen zijnde / de bootsghesellen wederom moet ghescheyt hadden / de schepen op de oude reede ghebracht hebbende; zijn aen landt ghegaen om haere schuyten weder te yf-

schen. Welck de Wilden siende zijn terstont nae de strande t'samen ghelooopen / haer vbandelick vertoonende: ende begonsten met steenen nae de ghene die naerder quamen te werpen / om het aencomen in aller manieren te belecten: ofte om dat zy vreesden dat toy ons waken souden / om het breken vande schuyten / soo wy geseyt hebben / ofte om dat zy de vzeemdelinghen alreede moede waren / door eene lichtbeerdicheyde allen Wilden aenghehozen. Die vande blote hoe wel zy alle trecken en bā vpaantschap in haer saghen ende oock teghenwoordich ghelovde / hebben haer nochtans vriendelick aenghesproken / ende ghebeden / dat zy den handel soo zy ghetwoone waren souden plegghen. Maer als zy merckten dat zy obstinaet bleben ende om best met steenen wapen met haer Afegapkiens ende Schilden vbraverende / soo hebben zy mede haer wapenen in werck gheleyst ende een musket affschieten de renen ofte twee doorschoten. De medeghesellen van de andere Wilden die daer tegenwoordich waren namen

de schilden der ghener die daer lagen ende die teghen de locht houdende ende een gat daer in siende namē alle t'samē de blucht. Daer nae die bande Blote aen landt ghegandt zijnde / hebben de naeste hutten aen brandt ghesteken. Ende merckende dat nu hier dooz alle hope van handelinghe haer benomen was / zijn den 12 Februarij van daer t'sepel gegaen / met seer cloeck ende gefont volck hare reyse nemende naer Java ende hebben gheseylt ende ghedreven meest in stille sonder landt te sien tot den 12 Junij. Ende al dien tijt gheduerende en is doorniemant van de blote gestorvē / oft met enighe sieckte oft scheurbuyck gequelt geweest: om dat / soo het gelooffelick is / Kys ende de Lemoenen ende andere eertwaeren van die locht (van de welcke zy gheroech versien waren / soo wy aenghetoesen hebben) in die gewesten tot het voetsel ende de ghesontheydt bequamer zijn. Ende voozwaer dat het den Scheeps raedt naeder handt gemoeyt heeft dat zy haer byandlick tegen die van het Eplandt stellen moesten / ende dat de sake tot de wapenen ghebracht was / daer zy alle dinghen soo overbloedelick medeghedeelt hadden / is byuten twijffel. Het was nu de maent Junius als zy eyn delinghe / ghedurclieck ghebaeren hebbende dooz de opene zee / Sumatra van verre gesien hebben. Maer eer zy naerder quamen / bondt den Scheeps raedt voozgoet dat den twiſt / die tusschen Boningh ende den Capiteyn ende andere ontsteken was / gestilt soude werden: op dat zy de herren van een peder bebedicht zijnde der selber hulpe naermaels veerdiger ende ghereeder gebuycken souden. Den Scheeps raedt vergadert wesende / hebben Boningh doen citeren om zijn aenclachten te beantwoorden / hy sochte wel sulcx te ontgaen / segghende dat den Scheeps raet zijn partije was; is nochtas gecompareert / te meer dooz breeſe en het exempel van eenen bootsgheselle verschyckt / welcken den Scheeps raedt een tweynich te voozen hadde doen doorschieten / om dat hy den Capiteyn behalven andere misdaden / hadde willen doozsteken. In aller teghenwoordichheydt was Houtman zijn aenclager seggende dat hy als meynedich t'componis gebroken hadde / dat hy met t'schip bande blote hadde willen affeplen naer Melinde: ende dat hy ten lesten in de Bape van Wantongil conspiratie hadde ghemaect om t'schip Hollandia af te loopen ende den Commis / Schipper ende andere die hem niet aen en stonden / afsghescheyden hebbende / voozge-

nomen hadde t'selve schip vooz hem selben te houden. Welcke ende andere dinghen tegen Boningh voozgebracht zijnde / ende certificaten van peder beſchuldiginghe bygebracht / Boningh heeft by nae niet anders hier teghen gheseyt / dan dat hy dit dooz noot soude ghedaen hebben / al soo die van t'schip Hollandia hem afbielen. Ten lesten dede Houtman zijn epsch / waer op den Scheeps raet vooz sententē gaf als volcht. Den Scheeps raedt ghehoort hebbende de clachte van Houtman tot den naem van t'collegie / ende de ver andtvoordinge by Boningh ghedaen / ende op alles gelet hebbende / om vrede te onderhouden in de blote heeft gheordineert ende ghecondemneert ordneert ende condemneert mides desen dat den persoon van Gerrit Boningh sal ghebanckelick blijben opt Schip Mauricius / in alsulcke plaetse als hem by t'Collegie sal worden gheordineert / sonder pēmandt van dit schip of andere schepen te spreken / als met consent van t'Collegie / ter tijt datter bandē generalen Scheeps raet anders in versien werde: ende ist by aldien hy eenighen twiſt maect ofte mupreye sticht / t'zy dooz schryben / bootschappen / of anders / of soeckt tot te breken / sal nae geleghent heydt der saken sonder genade gestraft werden. Eenighe dagen daer nae is den brief der Bewinthebbers nopende de succederingen van de gene die eenich voozdeel van tweerdichheydt hadden / gheopent; ende bevonde dat Jan Janz Karel de Jonghe tot Succesieur van Boningh soo hem vet over quame ghenoemt was: De welke ooc terstont / met de stemmen van allen / in de plaetse van Boningh getreden is: En dit volbracht zijnde soo hebben zy de Pinas de plaetsen ontrent Sumatra ghelegghen doen ontdecken / endehem bevolen sich met victualie aldaer te versien ende op te coopen / soo veel als hy ronde becomen. Op het gerichte van de comste der vzeemdelingen is de Oerste van het Dorp Dampin terstont haer te ghemoete gecomen; een man van vzeedt ghelaet / met swarte ooghen / dunnen haert / met eenen tamelicken knevel / hy was op zijn Turcy ghecleedt / ende was seer vziendelick teghen de vzeemdelinghen.

Sijne dienaers presenteerden aen die bande blote sekere bladeren / die zy alrijt knouten met calck vermengt: zy noemen se Betele. De andere schare der inwoonderen bracht te coope / Indische Notē / Meloenen / Concommeren / Looch / Ajup / Peper ende andere dierghelijcke. Als nu hier

Die

Latende
Madagal
car, vae-
ren nae
lava.

Sumatra

Hout-
man Bo-
ninghs
aencla-
gher.

Boningh
verwē
tot de ge-
vancke-
nisse.

Ian Janz
Karel de
Longhe
comt in
Bonings
plaetse.

De Over-
ste van
het Dorp
Dampin.

die bande blote inſghelſſer hare cooꝑman-
ſchappen thoo den / ende te kennen gaben
dat zy die booz peperende andere ſpicerijen
begeerden te maꝑghelen / zy ſpraiken alle
van Banta: dat dit de plaetſe was / daer
alles wat zy wunſchen mochten / in groote
meniche te cooꝑe was. Genea Boofsman
dan ghehuert hebbende / die dooz de Strate
van Sunda haer den wech ſoude wijsen /
zjn vele clepne Calandkens booz by ghe-
baren / ende hebben den 22 Junij aen eent
Eplande dry mijlen van Bantam liggende
haer auckers wtgheſchoten. Maer de
engde daer ick van geſproken hebbe is tuſ-
ſchen Java ende Sumatra / ende wordt ge-
meynelick / de Strate ofte paſſagie van
Sunda Calapa ghenoemt: ſoo dat ic nu ſeer
verwondere / dat dit wordt / welck oock
bande boozderſche volcken in die bereekte-
niſſe noch heden ten daghe gebuyckert wort
oock ghebuyckelick is by deſe wtterſte In-
dianen. Want een peder is bekent Orefund
in Denemarck; Sralfund in Noormeren: en
Trapfund van Pontus Eurinus: booz ee n

teede ende inham van de groote Zee: ende
andere dierghelijcke namen van plaetſen
hier van genomen. Maer terwijle zy hier
bertoeven / zjn ettelicke Portuꝑſen van
Bantam aen boort ghecomen / tot deſen
eynde gheſonden om den Gouverneur aen
te dienen / wat booz lupden het zjn mocht-
ten / die men ſepde angedomen te weſen / en
met wat booznemen zy waeren gecomen.
De onſe hebben op een peder punct nae ge-
leghenthepdt des tijts ende dat haer goet
dochte gheandtwordt. Doen begonſten
de Portuꝑeſen weder om te vraghen of zy
brieven van Don Emanuel hadden: waer
op als zy neen gheſept hadden / ſepden zy
boozder dat zy wel ter rechter plaetſen ge-
raecte waeren ſeer vruchtebaer van peper /
ende dat Bantam als den Spijcker daer
van vermaert was / maer dat zy ter onbe-
quamer tijt ghecomen waeren. Want dat
zy ende de andere Portuꝑeſen met de Chi-
neſen t'booznaemſte ghewas bangpeper al-
teede opghetocht hadden: ende als zy ver-
ſien waren dat ter nauwelijc yet oberſchie-
ten

Portuꝑe
ſen van
Bantam's
comen
aen
boort.

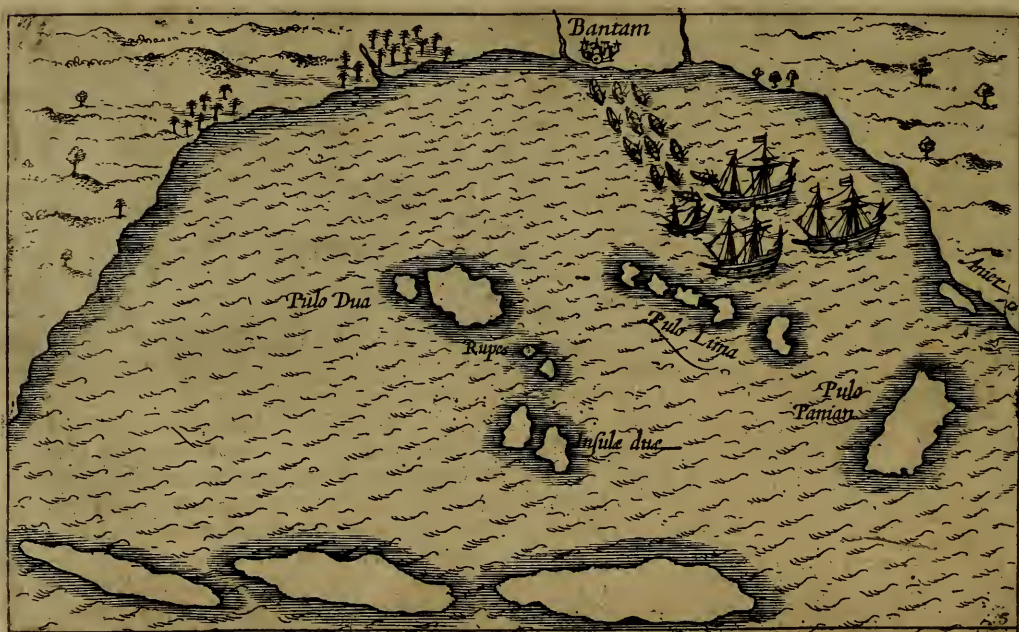
unda
Calapa.

ten soude. Ende van den Coninc gebraccht zijnde / andr'woorzen dat de Coninck van Bantam/ontrent twee maenden geleden doot gheschoten was onder Palimban/een stadt in Sumatra ghelegen/die hy ineynde in te nemen/alsoo hem die was afgebalen: Dat hy d'yn huysvrouwen naergelaten hadde/van de welcke de outste nautvelicr vijfthien jaren oudt. was; ende een kindt van vijfmaenden / cr'sghenaem van t'Coninckrijcke. ende dat hem tot boocht gegeven was zijn Grootbader / de welcke hier en tusschen het Coninckrijk soude bedienē / met name Chepaten. Dese ende dierghelijcke propoosten over weder zijden ghadt hebbende/als het nu spade wert/zijn met haer schuytē weder nae de stadt ghe-

keert. Maer de onse/ende booznamelick de bebelhebberē der schepen bedroefden haer dat te Bantam soo veel Portugesen waeren; wel wetende dattet haer gestrozen byanden waeren/ende haer verderf ende onderganck/soo zy slechts condē/soecken sulden. Nochtans is bast eendrachtelick besloten dat zy haer insghelijc de meeste vrientschap ende eere die zy condē souden be-
 24 Junij quamen alle daghe veelderley natten t'schepen / als Chinese / Turcken / Mooren / Malabaren / Javanen / Bengalen/ende Moluckeren.

Volcken van diverse natiē comen de schepen besien.

24

Enighē van haer hadden te Constantinopelen/andere te Venegien ende te Rome ghewoest: waer van een seyde/mijn Heer en/ick hebbe over hier maenden uider Heere ende Godt gesien; ineynende den paus van Rome: waer op zy belesoelick andtvoorden dat zy wel Christenen waeren/dan hielden vanden paus niet. Daer nae is ghecomen den Admirael van Bantam genaemt Tomagon Angabaja, haer v'ill'hermeur: ende de oorsake van soo lange eene reyse verstaen hebbende/ heeft vele gunste-

lick ende milbelick beloost / versoeckende dat zy met de schepen de stadt naeder souden comen / ende een bequame reede booz haer schepen nemen. Ende haer alle vrientschap aengheboden hebbende/waerschoude haer dat zy t' segghen vande Portugesen geen geloof en souden geven: segghende oortatter wepers ghenoech was / dat twee maenden gheleden 7 Joncken naer China geladen met weper ghegaen waren: ende dat de Stadt van Bantam een Coopstade was die booz al de werelt open stont. Als hy nu wech gaen soude ver socht zē monster

Barent
Heynck
kerf.

De Gou
verneur
wort
met gro
ten staet
in de
schepen
gebracht

ster van de koopmanschappen die zo brocht
ten om den Gouverneur te roonen: ende
hem is ghegheben gheweest een stuck ge-
bloemt flutweel van 6 ellen lanck. Den 26
Junij is Barent Heynck Comis op Mau-
ritius ghestorven. Zijne doot is haestich
ende onbesiens gheweest: zijne cranchen t
was den rooden loop en een cortse/die hy
nautwelic twee daeghen ghehadt hadde.
Ober zijne doot was grooten rouwe / soo
wel om de gheschickthepdt / van zijne nae-
tuere ende manieren / als om de besondere
erbarentheyt der saken ende handelingen
in die plaetsen / ende werdt gehouden voor
een van de Comisen daer de Compaignie
haer meest op hadde betrouwt. Daer zijn
te dier plaetsen twee seer cleynne Eylan-
kens tusschen de welcke men het doode
lichaem heeft laten sincken / na wiens na-
me de selve van de onse Barents Eylan-
den noch heden ten daghe ghenoecht wer-
den. T'saenderdaeghs worden 4 Adelbor-
sten aen landt ghesonden met eenige pre-
sentesen voor den Gouverneur om hem te
bezoeten / ende vriendelick te versoeken
of hem gheliefde haer de eer te doen van
haer te comen besoeken / om met eenen te
besien de brieven ende patenten die de Co-
misen van haren Prince hadden: Ende op
dat hy niet quaets vermoeden en soude
dat zy daer en tusschen in gyselinghe waer
hem believe blijven souden. Wier op hy
andewoode dat hy comen soude ende dat
sonder gyselaers / ghemerckt hy van haere
troutwe ende deg selickhepdt gheensins en
twijfelde. Het was den 28 Junij Sabbach
dach / welcken die van Jaba nae de wijse
ende secte van Mahometh den meerderen
deel eerbiedentlick bieren: Derhalven is
den 29 Junij de Capiteyn op den gesetten
tijt met de Sloep te ghemoet gesonden ge-
weest. Die hem ooc doen in de haven / met
16 Paras / ende met een groot geselschap
bereyt tot de repse ghevonden heeft. Ende
alsoo de Capiteyn in des Gouverneurs
jaerao ontfanghen zijnde / is hy nae de
schepen gebaren. De Gouverneur met den
voornaemste Adel is in Mauritius geleyt
ghetweest / ende mildelick ontfanghen ende
met minjckte bereert ende gheschicken /
ende als hy nu wech soude gaen / heeft de
onse vriendelick ghenoodicht / dat zy inde
stadt souden comen / dat hy haer in alles
besulpsich soude zijn. De patenten ende
brieven van den Prince ghemerckt datse
doen niet bequaemelick gethoont en con-
den zijn / zijn tot t'saenderdaeghs wtgheset
gheweest. Int afvare is hy wt elc schip met

ses schueten bereert. Des anderen daeghs
daer nae zijn in de stadt ghesonden die van
een vast verbondt om sekerlick te moghen
handelen souden sprecken: Ende terfont
daer nae aen lande ghegaen zijnde / ende in
het Conincklike hof seer hobelick gelept/
hebben haere brieven ende dat haer noch
voorzber belast was / den Gouverneur ende
zijnen Raedtsheeren / onder de welcke de
Sabandar ende den Admirael de vooz-
naemste waeren soo beleefdelic als zy con-
den voozgehouden ende vertoont: De pa-
tentesen des Princen waeren in Arabisch
ende Portugesch sprake gheschreven. Van
de welcke de Arabische seer pertinentlick
ghelesen zijn geweest. De Portugische ver-
stondt den Admirael ende den Sabandar
wel: ende die ghelesen ende herlesen heb-
bende verclaerden die int besonder den
Gouverneur. Den Sabandar is niet al-
leen Raedt vanden Coninck / maer heeft
oock opsticht op de Tollen ende draecht de
sorghe ober het gantsche hof. De Gouver-
neur heeft gheandtvoort dat hem de brie-
ven ende de recommandatie van soo groot
een Prince seer aenghename waeren / ende
dat hy gheensins toelaeren soude dat hy
zijnen goeden wille teghens hem ende zij-
ne begheerten versmaden soude: ende dat
hem daerom goet docht dat men een con-
tracte schriftelick maken soude. Tot wel-
ken eynde zijn t'saenderdaeghs twee bande
Comisen met sommighe Adelbozsten in de
stadt weder ghekeert: de welcke nae dat se
ferstelick ontfanghen waren van den Gou-
verneur; ende datmen ten lesten begoste
te spreken / welke brieven ende het contracte
te onderteckenen / sepe de Gouverneur
onder andere / dat zy geen volcken dan haer
dit en hadden toeghelatet: Want dat zy de
andere alleen haer woort ende bloote be-
lofte ghegheben hadden. De copie der brie-
ven ende des contracts wt het Portugijs
overgheset was dusdanich. Alsoo het den
Almachtichsten God / ende der Goden toll
gheleest heeft ons alhier met vier schepen
te besoeken / daer beneffens ons behan-
dicht hebbende alsulcke patenten / als den
Doozlichtighen ende hooch geboren / Prin-
ce / Dozt ende Heer Mauritius van Nassau
ghelieft heeft aen ons geremonstreert sou-
den worden / bebinden wt dat zijn Dooz-
lichticheyt dooz de selve patenten ons alle
vriendschap / ende alliantie is aendienende
ende dooz de teghenwoordiche versoekt te
bebestighen: Soo ist dat wt te vreden zijn
ende ons verbunden by edr ende vrom-
hepde een vast verbont van vrientchap /

De brie-
ven van
het ac-
coort.

Verzachticheyt ende goede correspondentie broederlicken met D. G. Hoogh geboren Prince ende D. G. te houden ende doen onderhouden / te vreden zijnde dat D. G. oft permant wt ouden naem alhier mogen aen landt/in onse haben ende stadit comen om te coopen en vercoopen alles en soo dicwils als D. G. belieben sal / soo by als in u eyghen landt moghelick is te gheschieden/sonder dat D. G. of den ouden eenich leedt of onghelyck sal gheschieden. Welck verbondt by ons vast nae ghecomen ende onderhouden sal werden sonder twyffel / te vreden zijnde by faute of brekinge van dien top als onvroom ende meynedich / welck God Almachtich niet toe en late / ghehouden sulen werden. Alles ter goeder trouwen en mer eygē hant ondertepckent zijnde van den Gouverneur / gaben de onse wederom een schyft hem alle gheroutwichepde ende hulpe belovende. Dit aldus gepasseert zijnde braechden de Raedtsheeren ende Nobelinghen vele van onsen Prince/ ons lants manier en/wat coopmanschappen daer vielen / wat gebzuyt van oozloger wy hadden. Verhaelden oock onder andere dat daer een maniere was / dat de gene die daer quamen handelen den Gouverneur een present gaben: ende op dat zy wt e souden wat de Chinesen gaben / dedent haer schyftelick door den Sabandar hebben: en deden daer by stellen de prijs vande schattinghen ende Tollen / wat naemelick men so wel vande wergaende als de incomende coopmanschappen betalen moeste. Ende alsoo den Sabandar int oberghen van dit billet de onse vermaende dat wy den Gouverneur behoorden te begifigen: want by ons veel vrientschap conde doen: de onse andtwooden dat sulcks hare meyninghe was: dan also zy verstonden dat alden handel met Cairōs ghezeben wōrdt ende zy alleene Keaelen van achten brochten ende coopmanschappen vreesden dat zy souden moeten berseplen ter plaetjen daer de Keaelen beter waren ghewilt: waer op den Sabandar antwoorde / wat meynit ghy dat wy niet Depers ghenoech en hebben: ghemerckt dat meer als 25000 sacken peper s hier vallen ende sulc cairōs booz Keaelen met winste connen wisselen. De Cairi zijn Chinesche peruwincykens/welcke de Jabanen in haere handelighen ghebruycken. Van wat stoffe datse ghelagen is is niet licht te segghen hoe wel datse het loot seer ghelyck is. Sy zijn rondt/in het midden is een groot gat/bierhoeckich. Dese dzaghen zy 200 aen: en ris: 1200 maecten eenen

Cairi.

Keael. Daer na haer afscheet banden Sabandar vriendelick ende hem bedanckende ghenomen hebbende: soo zijn zy de Portugesen gaen besoecten die haer magnifickelick met een heerlic bancket seesterden. Ende hoe wel zy daer ginghen niet sonder naedencken van vergift / nochtans op dat zy niet eerst occasie van misvertrouwen en souden gheben / soo en hebben zijt niet eeren niet comen wepgeren noch ontseggen. Op den 6 Julij booz daaghe den Scheeps raedt op Mauritius by een gerdepen zijnde was daer oock aen boozt ghecomen den Tolck vanden Gouverneur Guillin Panjan genoemd ende haer bedancet hebbende van eenighe presenten die zy den Gouverneur op den 4 Julij ghesonden hadden / waer schoutde haer daer en bobē van des selven Gouverneur's wege / dat zy op haer horde souden zijn. Want dat de Portugesen hoe wel zy teckenen van gunste en vrientschap schenen te rhoonen / schickelicken haet ende nijt op haer drocghen: ende seer qualijck condēn liden dat haer eenich gewin benomen wōrdt: ende dat daerom deselve met den Keyser / die den 2 Julij in deschepen gheweest was / op sekerer conditien teghen haer gheraetslaecht ende een verbondt gemaeckt hadden. Dese Keyser was wel by den Jabanen van grooter edelheyt ende aensien/om dat zijn vader het gebiedt ober gansch Jaba gehadde: maer hy door vele tochten ende oorlogen te vergerfs versocht verarmt zijnde behielt doen den naem alleen ende eere by die van het Eylandt: zijn huysvroude was van de Portugesen gesproten. Der Portugesen aenslach was / dat des Keyser alle de Capiteynen te gast soude nooden / ende die hebbende met haer suite souden de Portugesen met vijftich roers ende 1 Keyser's volck aen deschepen baren onder de sel van vrientschap ende die oberballen. Den buyt ende de voornaeste coopmanschappen souden boozden Keyser wesen: ende daer en boben souden zy hem booz de selpepen 3000 ducaten betalen. Daer benebens verhaelde den selven Tolck dat de Portugesen niet alleen by den Keyser/maer oock by den Gouverneur haer verberfsochten: ende die van zynen huysē ende zynē vrienten daghelick aenginghen / bāden met geschencken versochten ende smeecten datmen de boose menschen gheen gheloope en soude geben: dat zy niet Cooplieden maer Zeeroovers waren ende allomme waer zy geherberche waeren gheweest de merckteckenen van haere Straetschenderije hadden gelaten: ende

De Keyser van Jaba.

Aenslagen der Portugesen tegende onse.

ende dat hier van een betwijf was onder andere / het cleyn gheral van bootvolck. Dat meer is seyde dat zy dit den Gouverneur ende den Kaertheeren inde oore bliefen dat de onse onder den deckmantel van coophandel om het landt te verspieden gecomen waren: ende so hy haer ditmael acces gaf / fouden op andere jaren met thien oft twaelf schepen weder comen ende zyn gansche landt in nemen. Dat dit een cleyn boncke was / dewelcke so zy niet by tijts wtghebluscht eu zy / dat het haest daer nae gheschieden conde dat dooz den Bryant van de selve alle de rijcken van Gosten verbranden fouden. Spndelic dat zy oock waren vanden vanden Coninc van Spaengen / ende met haer handelende soude den haer vanden Coninc hebben. Om dese dinghen wel te toeren hebben zy enen Adelbozjt aen landt ghesonden / om den Gouverneur te bedanken vā zijne goede waerschouwinghe die tot zijnen name aen de Coninsen den Tolck ghebracht hadde. Desen by den Gouverneur ghecomen zijnde / heeft bevonden dat het alles alsoo was: en t schepen wederghekeert zijnde heeft het alles tot des Gouverneurs mont den Obersten ordenelick vertelt: seyde oock dat de Gouverneur ghevraecht hadde of haere stucken wel in de stadt conden schieten: en gheseyt als de Keyser quame dat zy dat vzelick fouden doen: ende dat hy daer ooc by geboecht hadde dat hy van ampts wege daer mede selfs moeste comen / dan soude achter aen blijven / ende de onse een lose gheben. Verhaelde ten lesten dat hy roers / crupt ende andere ghereetschap van amonitie in den Sabandaers huys gesien hadde liggē. Waer wt schijnt dat die van Santam den Keyser geen volc en durben toeygheren alser enen tocht te doen is: maer dat zy wel wilden dat hy vā cante gespeelt ware. De onse dit rappoozt gheschozt hebende / het docht haer een dolheyt ende raferijde te zyn / dat luyden met lichte wapenen ende met schuyten ende prautwen seer wel ghemonteerde schepen fouden meppen te oertweldighen. Hebben nochtans goet ghebonden hare schepen wel clær te houden ende op hare hoede te wesen: geenffins twijffelende dat de portugesen alle middelen aentwenden fouden / dat de ghemepnschap des verbonds (soo men de schepen niet becomen en conde) met de Tabanen aenghegaen / ten minsten op dese wijze gebroken soude worden. Maer de onse nochtans om dese practijcken bande portugesen by tijts booz te comen / fouden enen

Ghedepuiterden aenden Keyser met presenten: doch eer hy ginct is S Keyfers gedepuiterde aen boozt ghetweeft / noodende alle de Capiteynen te gaste / met alle de Adelbozjten / Comperters en Speellieden / daer by voeghende dat den Keyser wilde enen dach oft twee met haer hvolick wesen. De onse / met groote eerbidinghe hem bedanckende / seyden dat zy haer Gedepuiterde aenden Keyser ghesonden hadden: die haere meyninghe ende andere dinghen eerbiedelick den selven aendienen fouden. Dese die zy gefonden hadden eer hy by den Keyser ginct / heeft den Gouverneur begoot: de welcke onder andere verhaelde dat de portugesen aen hem versocht hadden / dat hy de onse als zy op het banket ghecomen fouden zyn / ghesooghen wilde / dat men haer vast hield: dewelck hy seyde niet te hebben willen consenteren. Daerna comende by den Keyser vertoonde de presenten / waer onder een rustinghe was / die hem bereerdt werdt als een Prince ende Crijchman: daer nae zyn hem de andere presenten ghegeven / die hy met seer groote affectie ende werdicheydt aennam; segghende hy was haer vrent ende gunstich / maer dat hy by na bande portugesen berleydt was geweest; dat hy nu weder wijs wert en haer alles goets beloofde. Desen aenschach hier mede te met wesende / is de Keyser na Jacatra / een ander staet van de selve zer-custe vertrocken; met wat meyninghe / sulle n top hier nae segghen. De Gouverneur hoe wel hy merckte dat aldus alle de practijcken in roock vergaen waren / schein hem nochtans van de ghemepnschap met de onse af te houden / oft wt vrese of loofheyt is onseker. Ten lesten op den 9 Julij is inde schepen gecomen een van zyne treffelickste Edel luyden ende hupsghrnooten / Panian Jone ghenoemt. Dese heeft de Oberste beginnen te vraghen waeromme zy den Keyser een rustinghe ghesonden hadden: zy antwoorden om geen ander oorsake / dan dat zy wisten dat hy een Crijchman was: dat zy daeromme een gabe met zijne natuere ende manieren ober een comende ghesonden hadden: Ten anderen vzaechde hy of zy de selve religie met de portugesen hadde: waer op de onse seyden / neen: wāt de portugesen aenbaden beelden van hout ende steen ghemaeckt; maer zy God Almachtich den schepper van alle dinghen. Wy zyn dan seyde Panian broeders: Adam ende Eba zyn onse voorouders ghetweeft. Alsoo den Keyser na Jacatra vertrocken was heeft den Gouverneur

De Keyser wort met gheschencen ghespact.

Den 9 Julij.

De Gouverneur maect een nieu verbont met de onse.

neur begeert datter Gedeputeerde souden aen landt comen / dat hy wilde op een nieu met haer een verbont maken / met dese conditie dat wie de onse ofte hem souden beschadighen zu deen den anderen souden helpen / ende wat deen ober quam soude v'ander ober comen : begheerde oock de prijs bande peper met ons te maecten; ende van de werde van de kealen te handelen : ende ten lesten wilde haer een huys bestellen om haere coopmanschappen te benten; ende mede dat hy voorgenomen hadde te gebieden datter geen Chinees oft Portegijs soude moghen laden booz dat zu vol-laden waeren. Dese dinghen alle behaechden de onse wel / soo zu oprechtelick ende sonder bedroch ghesproken hadden gheweest. Maer welcke aanbiedinghe den Sabandar selfs quam hem presenteren als ostagier te blijben: t'welck nochtang de onse belesdelick affloeghen; segghende dat zu te seer op het woordt banden Gouverneur vertrouwen / wel toerende dat de Javanen haer woordt seer hooch achten. Als de onse dan aen landt ghecomen waeren ende den Gouverneur gegroet hadde / heeft hy aen de onse geswoeren de onderhoudinge v'ade vrientschap / als boode verhaelt: Maer belanghende t'stuck van de peper seyde datter qualic pers in te doen was / want dat was een coopmanschap die rees en affliep; dat de kealen souden misschien meer gelden / als hys setten mochte : ten lesten dat eer woepnich tijts zu souden sien hoe hy met de portegijsen handelen soude. En also een huys gemest zijnde / daer de onse haren handel souden v'rijven / so is voorts geordineert / dat de Comis Kepnier van Hel ende Cornelis Rafo aen lant souden liggen met noch negen Adelbojten / ende sien oft de sake beter mochte lucken / als t'Collegie vermoede. Insonderheyt Kepnier van Hel / die alrijt riep / dat het maer boosheyt was / est bedroch door practijcke der portegijsen beredicht : ende dat dit haer tolt was de onse met eernich goet aen landt te crijghen / om haer dagelick tot te melcken met geschencken ende op te houden : ooc dat de gene die aen lant souden ligghe / in groot perijckel van haer personen souden comen. Twelc t'Collegie al t'samen toestondt; maer seiden dat zu by de betwinthebbers ende hare meesters niet souden comen verandwoorden op quaede vermoeden haeren handel niet verwoordert te hebben; ende te mer om dat den ghemzenen hoop der boetsghesellen riep dat men peper ende andere specerijen behoozde te coopen / ende

VVaerschouwingen ende suspicien van Reynier van Hel.

den tijt ende de occasie die haer nu aanboudt waer te nemen. Maer by oock haer voerchden / die heymelick al stille Boning noch gunstich waeren. Dese ordinarie dan met de meeste stemmen toeghestaen zijnde is de Comis Kepnier aen landt ghegaen / ende heeft sorghe g'gedraghen dat den winckel ende het huys banden Gouverneur ghegunt nae behooren werde opgheschickt; ende van waeren berien. Ende nauwelijc en waeren alle dinghen bereept ende gheschickt / als den Gouverneur selfs daer in ghecomen is met meest den Adel ende alles besien hebbende / riep ghy moet al meer aen landt brenghen. Ende heeft bereschenden coopmanschappen mede ghenomen / soo van Flutoel / Lakenen / sijn Cozael / Sloopwerck / Crystalijnen Glazen / ende alsoo zu in de prijs niet en condon accorderen / seyde t'selfde daer nas souden doen. Den sebruijenden Julij hebben de onse versoecht dat het becken gheslach t'welck zu Chino noemen / soude g'schieden / dat is een vercondinghe dat een peggelick met de onse by mocht handelen / welck door den Sabandar gheefft tueret is. Ende alsoo zu dese man booz al te vriende moesten houden / hebben zu hem thien ellen Scharlaken van 22 guld. en een half d'elle tot een vereeringhe gesonden / nebens andere dinghen : ende aenden Comis Hel geseut / dat hy voorsichtich moeste wesen int estimeren ende p'jzen vande goederen die den Gouverneur ende Sabandar namen gemerct aē haer vrientschap alle haere negotie dependeerde. Daerna den 20 Julij is den Gouverneur wederom t'scheep getomen met hem hebbende zijnen Bisschop vande Maahumetaensche secte also hy begeerich was om de schepen te sien / bergeselschapt met den Admiraal Tomagon / den Sabandar; beneffens den principalen Adel ende Raedt. En na d'at zu alle heerlic van de onse gefeesteert hadden ghevoest; ende den Bisschop met geschencken bereert / so zijn zu weder aē lant gegaen. Jan Jansz Carel de Jonge heeft den Sabandar int schip Hollandia int secret aengeprock / ende ernstelick gebeden hem oock eenighe vereeringhe doende / dat hy soude te toeghe brenghen dat per sekters van den prijs bande peper ende andere specerijen g'ordineert mochte werden / ende haer zijne gunste efi hulpe gemerct zu al tijt alle groore dinghen van hem verwaacht hadden / in de begomst handeling souden betoonen. Welc hy antwoorde dat hy breedelick ende geerne doen soude; ende is t'samen nae de stad met het

Reynier van Hel wort tot Bantam ghesickt om de goederen te coopen ende vercoopen.

Chino.

20 Julij Een Maahumetaens Bisschop

and

ander geselschap weder gekeert. Dan 23 is de Comis Hel aen boort ghecomen verhalende dat hy met den Gouverneur veel discoursen ghedat hadde op de prijs bande peper: maer dat hy hem twijfelachtich en variabel ghebonden hadde: ende eyndelick gepresenteert hadde 3 sacken pepers boort een Cate/so zy die noemen: Ende die met de andere gecommunitieert zijnde/so hebbe zy gebonden dat haer capitael niet bestantich en was tot sulcke prijs om een schips ladinghe. Ende daarom bonden alle goet weynich goet meer boort eerst aen landt te setten; ende wat te tempouzeren: ende onder tusschen des Sabandar gunst geheel te betomen. Maer de Sabandar selve is t'sanderdaechs in het pachups van de onse gecomen vergeselschap met eenige Portegijche Cooplieden: dwelck den onsen seer suspect was: dwelck zy nochtans hebben moeten dissimuleren/op dat zy den Sabandar niet eenich quaet nadencken van haer en souden geben. Ende daer nae de maent Augustus nae by zijn de hebben de onse / op de gemeyne maect in de Jabaensche sprake Basar genoemd/peper: ende andere specerijen veel beter coopt gerocht als de Gouverneur haer boortgeschreven hadde. Welck ende andere dingen door byeven aengedist zijnde/so is aen Comis Hel eenen brief gesonden geweest/by na van desen inhoudt. St. Hel D. E. adviseert dat de Portegijsen meer vande Sabandar ende Jabaensche Heeren vertrout worden als top: ende dat D. E. oversulck u ineyninge haer eens segghen wilt. D. E. moet hem reguleren nae bereytsch van onse sake. Want soo verre de Gouverneur ende de edele de Portegijsen mainteneren / binden top niet raedtsaem dat eenighe vyantschap aen haer verdoont wordt: niet toornich zydt oft anders. Want die des Gouverneurs vyanden zijn / moeten top oock wtwendich boort de onse houden. Dat de Gouverneur veel goets coopt top achten / dat hy t'selvd doet / om weder peper aen te rippen/en a'foo hy aen ons 1250 carros ende noch ses hondert stucken van achten schuldicke is / is niet raedtsaem veel goeds aen laude te senden / al eer top eenich retour weder om hebben. Den Comis Hel desen brief ontfanghen hebbende is niet langhe daer nae aen boort ghecomen / claghende sieckelick te zijn ende verhaelde t'misvertrouwen dat hy op den Gouverneur hadde/ otermidts de daghelijck sihe waerschouwvinghen die aen hem werden ghebaen/ dat hy wel heur hem sien soude / ende in

sonderhept wachten datter niet veel volck aen landt soude comen noch meer goeds ghebrucht werden. Het Collegie dit alles vernomen hebbende / vande goet dat Willem Lodewijcksz. aen landt soude gaen/ ende vercoopen de restanten / ende dat zy daer en tusschen wat tempouzeren souden / ende de t'compste van de saecke allenskens verwachten. Den Gouverneur siende dat den Comis Darhel t'scheep bleef / heeft terstont den Sabandar nae de schepen ghesonden de welke van ons feestelick getraceert zijnde heeft eyndelinge ghebrachte waerom de Comis Darhel: niet weder in de staet en quam / om vande saecken een eynde te maecten: want het nu den alderbequaemsten tijt was / om dat de goederen ghevent zijnde ende in carros ghebracht / als den peper comt boort te hebben om te veralen. Waer op de onse andtwoorden dat zy niet en wisten oft men aldaer tot handelinge soude tonnen comen / alsoo zy bemerkten dat de Keaen van die van Bantam niet seer ghevoilt en waeren: ende t'meste was dat de Portegijsen te veel acces by den Gouverneur hadden. Welck hy eerlick excuseren wilde / alle hulpe ende bystant belobende / dwelck zy souden sien / soo haest als van den prijs ober de spereerijen te stellen / ghehandelt soude worden: welck hy beloofde dat eerst daeghs gheschieden soude. De onse / hebben den Sabandar bedanckt ende beloofde dat zy hem treffelick souden verceren. Dus t'werck op eenen goeden voedt wesen / is goet ghebonden datter een Comis aen landt soude ligghe / door t'versoeken vanden Gouverneur / alsoo hy haer wonderlike dinghen presenteerden: verbiendemen aen niemant als aen de onse peper soude vercoopen. Dese last is den Comis Jan Jans Karel de Jonghe op gheleydt. Ende sommighe daeghen met coopen ende vercoopen overgebracht zijnde / soo is de Gouverneur met veel vanden Adel in den winckel ghecomen ende de coopmanschappen elck int besonder ongheroert hebbende ende aenmerckende / heeft ghebrachte oft zy gheen coopmanschappen meer inde schepen en hadden / daer by segghende / dat zy om het lant te verspieden gecomen waeren: waer op de Comis beleefdelick andtwoorde/dat zy van alles wel versien waeren / ende dat zy weynigher peper nae advenandi ghesien hadden / als de Heeren vanden lande van haere coopmanschappen. Ende

Den Sabandar comt nae de schepen.

Clachte vande onse by den Sabandar.

Ian Jan Karel wort Bantam gesondt

Eenen brief aē de Comis Hel.

Tel hem ieck geatende comt aē boort.

12 Au-
gusti.
Trap-
port van
lanlanz
Karel.

daer nae versocht hy 200 Realen van arch-
ten segghende die te betalen soo dier als zy
dander vercoopen souden / die hem behan-
dicht zijn. Ende ter t'ijle in deser voeghen
ettelike daghen met coopen ende vercoo-
pen Carel besich was / soo is hy op den 12
Augusti t'scheep ghecomen/ende t'ijdt loo-
pich vele ober weder zijden met de andere
Comisen/die hy tot dien epinde hadde laten
by een roepen/van de gansche sake getom-
municteert hebbende / heeft vooz het leste
daer by gheboecht/dat de Jabanen(na zyn
oordeel) anders niet en sochten / als haer
hare goederen subtylcken vor de hande te
trecken / ende p'acti seerden dach en nacht
om veel goederen aen landt te hebben/en de
alle wtbluchten bande t'erelt ghebruyck-
ten om tot gheen leveringhe van peper te
comen die zy doch ghenoech in haere pack-
huyfen hadde n: verhael de mede datter een
Chinees presenteerde 500 sacken pepers
gherret te hebben om te leber en/soo wan-
neer hy maer verlosen hadde banden Sou-
berneur. De selve Carel meynde datter
niet aen te twiselen en was oft dese om-
lepdinghen ende quaet wtstel en quamen
dooz de portugesen: de welcke by den Sou-
berneur ende zijne huyfghenooten haer
wterste beste deden / met loopen / bidden/
lasteren/ende in aller manieren die zy con-
den om de handelinghe van haer aenghe-
banghen te bycken. Ende nae dat alles nit
langhe oberghelept was / woode gheresol-
veert by t' Collegie/zy afrekeninge verbooz-
deren souden in aller beleefsheyt/en hat de
aenhouden / op dat epndelinghe de schepen
de ladinge van peper ende specerijen haer
soo langhe beloofte vryghen mochten. Waer
toe ghemmitteert werden 2 Comisen
Cornelits Houtman ende Jan Janz Carel
de Jonghe. De welcke inde stadt gecomen/
zijn by den Souberneur gegaez/ende heb-
ben begonnen met hem int vriendelic ban-
den prijs te spreken. Maer de Souberneur
vele consenterende / maer inder daet niet
oft toeyntich doende / versierde als nu dese
als nu die wtbluchten; ende ten lesten als
hy ettelike daghen wter stadt was ghe-
trocken / zy bebonden datter niet anders
als wstel ende bedroch ghesocht werde.
Ende ter t'ijle men hier mede besich was
is de Slabe van Pedro de Tapda by de on-
se ghecomen seer claghende ober de moort
by den portugesen bedreben aen zyn mee-
ster die zy op zyn bedde vermoort hadden/
voornamelick dooz het ingeben van haren
p'riester: segghende dat zy anders geen oor-
sake en hadden / als dat hy te veel coezes-

Besluit
des
Scheeps
raets va
betaling-
he te
eyfchen

Pedro
de Tay-
da wort
vande
Portuge-
sen ver-
moort.

pendentie met de onse hielt: ende dat hy
daeromme de harden ende listen van de se-
leypden niet hadde comen ontcomen. Dese
Tapda was in die landen ghebozen/maer
ghesproten van portugesen; een man in
Mathematica ende in de zee haert / booz-
nemelick in die ghetwisten wel erbaren:
tinnemende liefgheral by de onse ende fa-
milier/als die der portugesen schalt heden
oock voornamelick berstont/ende de onse
dat zy haer wachten souden / dickt'ils est
oprechtelick waerschont de: om twelcke
duerchden oock de onse meynden geooten
dienjt van hem ghetrocken te hebben. De
Souberneur van dese moort verweitticht/
braechde de onse hoe zy berstonde dat men
sulcks behoorde te straffen: zy antwoorden
dat hare werten de soodanighe verweisen te
sterben ende dat de goederen booz den pijn-
te verbeurt waeren. Nae t'leste punt luy-
sterde hy seer ende geeffte haer inde bur-
se. Hoe wel andere verhael dat dese moort
niet toete banden Souberneur is aenghe-
gaen gheweest; ende dat desen bedro eerst
met een woude lichtelick ghequetst zynde
ontcomen was: maer dat hydaer na op zyn
bedde oberhallen ende doorsteken is ghe-
weest. De selve slabe van Tapda verhaelde
ten lesten dat den Souberneur alleen hier
om tot de Stadt was gheweest om taet te
houden met den Keyser hoe men best onse
Schepen soude moghen oberballen. Wel-
ke dinghen alle nochtans by de Oberste
stil ende verborghen zijn gehouden g: weest
om het volc niet meer verbaest te maken:
hoe wel hier en tusschen de Oberste op haer
hoede itaren ende in allen gheballen teghen
alle sulcke aenstooren / als wat anders
doende de schepen lieten toerusten ende be-
reypden. Daer nae zyn zy trededom in han-
delinghe ghetreden met den Souberneur
van den prijs banden peper: maer tot ber-
schepden repfen hebben zy bevonden dat
hy wtbluchten ghebruyckte; so dat zy hem
in zyn aensicht seyden; Jffer geen ladinghe
booz ons ten besten/tot wat epinde worden
w'p hier langher opghehouden; Wy zyn be-
reypde te vertrecken nae goede afrekeninge.
Welck den Souberneur verstaende / heeft
beloofte dat men haer metten eersten te vze-
den soude stels. Maer hoe dat de daet met-
te woorden ober een gecomen is heeft daer
nae gebleken. Want den 22 Augusti als zy
nu booz de derde repse by den Souberneur
treder ghecomen waren/braechde hy haer
of zy niet nieuws gheschort en hadden. De
onse antwoorden dat zy verstaen hadden:
dat den Coninck van Jacatra eenighe toe-
rustinge

wrvluch-
ten van
de Sou-
berneur.

rustinge maecte / maer wisten niet of het al so was. Waer op de Gouverneur andt-woorde eis waer / ende verhaelde dat de Coninck van Jacatra Gorn was van den Coninck van Santam daer hy Grootbader van was / ende dat de selve Gorn besochte ende daer nae stont om t'rijt te gouverneren / welck die van Santam niet wilden coestaen : hy vzaechde mede de Coninsen offer pemaent waere die den jonghen Coninck wilde krencken / oft zy hem souden assisteren. Waer op de Coninsen andt-woorden : dat zy dat gantsch doen souden / dat hare belofte t'selue mede broecht / ende soo het den noot berupschte dat hy soude sien wat haren wille ende macht was / en dat zy blijde waren dat hy te water wilde comen. En si de als Gouverneur t'selue tot bescheyden malen vzaechde / so hebben zy hem begonnen te vraghen of hy misgetrouwen van haer hadde. Daerop sepde hy ghy en betrouwt ons niet: Doen seiden de onse / Doozuchtighe Deere / ons is langh t'als acht oft chien daghen peper beloofte te leveren / ende men houdt ons loopende: maer ter contrarien siet men dat de huyfen ende schepen der portegysen ende andere gheladen worden; ende dat teghen de ghedaen belofte / ende oock het verbont onder ons ghemaeckt; waer in twyckelick ondersproken was / dat gheen natien eenich ghetwichte van specerijen tot eenigen prijs soude ghegheben werden; eer dat onse schepen hare behoofelike ladinghe hadden. Dat zy derhalven baden / dat hy op zijne trouwe ende werdscheyt acht soude hebben. Want dat onse repse ende den brquamen tijt om te betrecken naeckende was / ende dat zy niet langer in dese haben blijven en conden. Soo hy t' niet en dede dat zy vastelick sullen houden ende ghelouven (ghelijck vele hare waershouwen). dat zy allrenelick van hem opgehouden werden / ende dat hy dit booznamelic sochete / dat hy haere repse mochte achter houden. Waer op de Gouverneur sepde / beskeit allene sacken die peper is ghereet; maer ick wil gheenen prijs daer van maecten. Welck weder een twylucht was die de onse niet en behaechde. Der Collegie t'rappozt ghehoort hebbende / heeft booz goet gheacht darinnen alle blijt soude doen om water en Rijs scheep te krijgen / ende houden so woynich twolck aen landt als moghelick was: Ende niet langhe daer nae is den Coninck Houtman alleen aen landt gecommiteert op hope of sijn eenighe leberinghe van peper soude comen procureren / maer heeft

niet totgherecht anders als dat hy diverse siche coopmanschappen van die noch aen landt lagen aenden Gouverneur vertocht heeft: de welcke onder andere / Houtman aenghedient heeft dat den Kaedt van Santam ghete solbeert hadde opt stucke hande negotie: dat zy derhalven om van de heele sake te handelen sterc souden comen. Welcke sake in de schepen ghebootschapt zijnde wert hy t'Collegie (hoe wel met groot misbetrouwen) goet ghebonden dat de twee Coninsen Houtman ende Karel aen landt souden gaen ende sien oft daer noch petsgoets te verrichten waer. Maer den Gouverneur als men tot de sake ghecomen is / heeft de onse ghelijck te booren vele toeeglaten doch al met exceptie / soo dat genoeghete sien was dat zijn booznemen anders niet en was als de onse te houden dzalende. Het welck als s'heen dat de onse ghe-noech vernomen hadden ende booz stercker twisten / soo hebben zy begonnen haer te besclaghen ende te vraghen waerom hy twyfelsochte made mael hy pepers gencech in zijnen spjcker welcken de Javanen Goddon noemen hadde legghende: doen andtwoorde hy dat hy t'sanderdaerhs al de Chinefen ontbieden soude: dat zy alleene dupfent Kealen in de stadt met haer tot de schepen brenghen souden / ende ghereet hebden: dat hy haer soude helpen coopen. Waer op de Coninsen andtwoorden / dat het aen gheent gheldt en sal ontbreken als men haer sal beginnen te leveren. Maer dat de ene dach booz vander naer was dat zy daghelick meer ende meer goers aen landt brachten / ende daer anders niet booz als woordt en creghen. Waer op Andimon een bande t'effelickste sepde / dat de portegys Fran-cisco de Alvarez t'baerchs te booren eenen grooten deel pepers ende specerijen getocht hadde: ende vzaechde waerom de onse die niet ghecocht en hadden. Waer op een van de Coninsen andtwoorde / dat het de waerheyt was / ende dat daer twy vleeck hoe onberbekelick dat verbont met haer so solemnelick ghemaeckt onderhouden wert / dat noch Chinefen / portegysen / Gufaraten / oft pemaent anders soude vermoghen peper of andere specerijen te coopen / eer zy haer behoofelike ladinghe ontfangen hadden: ende dat meer was dat zy sels tot gheen afrekeninghe comen en conden / hoe wel zy dick wils aenghehouden hadden: Welcke dinghen alle hoe aengename dat se haeren Prince souden wesen / dat zy sels oordeelen conden. Ende terwijlen ober weder zijden dese propoosten vielen / is een

Beclacht-
tegen de
Gouver-
neur.

van

Oratie
vā de on-
se aendē
Gouver-
neur.

Den onsen wort verbodē provian de te coopen:

Van ons volck inghecomen/de welcke sepde dat den Gouverneur op den Basar verboden hadde datmen geen kins aen de onse en soude vercoopen. Als de onse de oorsake hier van vzaechden heeft de Gouverneur terstont een andtwoordē ghereet ghehadt/dar hy dat wel verboden hadde / maer dat dit geschiedt was / om datter toenich kins inde stadt was: maer so heeft alser quam/dat zy mochten haer ghereef coopen. Den 28 Augusti is een Edelman bande princpaelste Sattij Moluck/selbe een Indiaen/maer wiens vader was een Italiaen Negado/by de onse ghecomen ende heeft haer ghevaerschout dat zy op haere horde souden wesen / want datter tot Jacatra tachtentich Enbarcados ghereet laghen/met de welcke het boornemen was onse schepen aen te tasten. De onse hoe wel zy daer niet op en pasten/ende dat het scheen dat zy dit booz en onthyt souden houden; soo maecte haer nochtans het goedt ende t'volck dat zy aen landt ghelaten hadden/berommert. Want so men tot de wapenen quame/soo twisten zy wel dat zy het berlies van haere goederen / ende hare medeghesellen veel verjckels hadden te verwachten. Ende de Comisen metten anderen overleggijende al het gene datter gepasseert was: Dat zy namelick gheclaecht hadden/dat zy noch peper hadden comen becomee/noch afrekeninghe: ende dat de Dozregghen regghen het verbodt ende verbrach peper ende alles toeghelaten wterdt: ende ten lesten dat Houtman tegen den Sabandar rechte tot gheseyt hadde/dat men hem ende de zijne onghelijck dede/dat zy niet en verston den langher opghehouden te willen wesen/ende dat zy oz mogghen wilden betaelt zijn: ende dat den Sabandar stoutelick ende met toozne daer op gheantwoort hadde/dat het niet te pas en quam: ende dat Houtman terstont gheseydt hadde/soo salmen ons veroorsaeken de Joack bande portē zijfen (die doen om nae Malacta te varen hare ladinge inghenomen hadde) mer gheweldt te houden. Dese dingen segghe ick / als zy alle by haer selven hadden overlept / soo docht haer dat de saecke ten hoochsten gecloommen was / ende dattet sonder twijfel hem haerit soude openbaeren wat des Gouverneurs meeninghe was. Ende alsoo de onse redelick sterck aen laet lagen proponerde Houtman/dat het goet was dat de Comis Carel met zijn Jacht nae de Schepen soude varen: Want / seyde Houtman / den Raedt bleef verqadert doe by schepden/wie weet wat resolutie dat se

Practijckkenende toerustingē om de schepen aen te tasten.

De voor naemste van de onse verlielen haer van Bantam.

nemen: mijn ghemoet getuycht niet goets; segghende ick bidde volcht mijn begeeren. Ende alsoo vandere die mede aen tafel satten t'selfde approuberden / rusten niet booz dat de Jacht wech was: de welcke so heeft niet buyten de boom en was / of het huys en was beset van t'Gouverneurs volck/daer de onse met toelatinge vanden selven Gouverneur hare saken tottrichteden. En dit huys lach naerder den boom als het paleys/so dat de Gouverneur meynde dat zy daer noch al waeren. Maer verstaende dat de sloep wech was/ende in plaets van 26 mannē maer 13 hadde/verclaechde hem seer ghelijck hy naemaels bekende ende verhaelde dat hy wel wist dat den Capiteyn Houtman / bande Schippers ende veel inde vloze ghehater was ende dat de Capiteyn Karel by Molenaer ende vander gessen ende beint was/ende dat zijn vader een bande boornaemste was die de schepen hadden wtgemaect: dat de Schippers ende de Comis Darhel hem met aen laet soude hebben laten blijven. Maer als hy daer nae begost te vraghen wie de onse ghelvaerschout hadt: wozde van de onse gheandtwoudt datmen soo leelijcken met haer handelde / dat de boornaemste haer ghemoet daer toe dwangh dat se ons meesten waerschouten. Maer de Gouverneur hem excuserende seyde dat al t'gene gedaen was dooz inleudinghe bande portē ghesen geschiedt was. Karel t'scheep ghecomen zijnde hebben booz sanderen daechs van dese gansche sake niet vernomen/als den Gouverneur zijnen Tolc t'scheep laet niet den Adelboyl Pieter Dirckz. ontbiedende datter gheen stwaricheyt soude zijn/t'was misverstant geveest/zy souden wel te vreden wesen / ende alles soude ten besten comen. Hier en tuschen de Schippers ende t'volck hoizende dat de onse ghebanghen waeren/wilden datelick den Tolc met ettelicke van het Eylant die hem daer ghebrachte hadden/ghebanghen houden/waer regghens de Comisen waeren/seggende dat zy dusdanich volck ghenoech crijghen souden als zy mer wilden: ende dat hier dooz de herten der lieden bande stadt ende des Gouverneurs meer ende meer verbittert souden werden; dat men moeste sien dat de haere metten eersten ende met de minste moepte los ghelaten mogen werden: Ende mer eenen verhalē het inhout van Houtmans brief/die alle zijne collegen om Gods wille hadt / dat men dit volck niet wederom soude laten varen: want so sulcx niet en gheschiede / dat den Gouverneur gedreych

Houtman wort met de zijne tot Bantam vast ghehouden.

Houtmans brief aen de Overste ende Capiteynen.

gedreacht hadde men haer al t'samen doot soude sijnen. Waer ober: yu den Tolt nae landt lieten gaen. Daer nae op den 30 Augusti adviseer de Goutman / dat hy hoopte alles noch ten besten soude comen: o at hy alleenlic bat dat yu haer stille soude houde ende haere spriet en strycken/om alle naedencken wech te nemen. Waer op t'Collegie andtwoorde dat yu den Scheeps taedt hadden doen vergaderen ende haer advijs ghehoort hebbende/bonden vooz goet dat yu haer niet langer soude late met beuselinghe ende leugens paepen / maer roonen dat yu hare schelmerijc wel wijsten ende ober lange wel getweten hadde: daeromme moesten haer beter contentement doen / oft yu souden om haer recht te verrijgen/gheweldt gebuycken. Ober welck advijs Goutman hem beclaechde / seggende datmen te haestich was; ende besocht datmen noch by oft vier dagen soude patienteren tot dat de Jonck bande voortegghen daer wy van gesproken hebbe/bet trocken was/met specerijen en peper bolladen: doegende daer by dat den Gouverneur alle vrientschap ons aenboot na vertrecken der selver/te betwijfen. Welcken briefmet vele smeekende en lamentabele woorzen geconcipeert was. Doch in comunicatie gelept zijnde werde gerecolbeert te antwoorde dat dese schoone woorzen maer dien den tot bescherminge bande Joncke ende om die wech te krijge/en dat yu lieden verrijck liepen om met de Joncke naer Malacca wech geboert te wozden / dwelck yu niet souden vernemen dan alst te laet soude zyn/om haer te assisteren: derwegen dat yu doen souden na dat de sake ende de gelegentheyt souden verpesche. Welcken brief Goutman beantwoorde/dat de Joncke heel gereet tot de repse was / en dat hy niet hadde comen vernemen dat men haer soude wech voeren / ende badt om Gods wille datmen doch soude patienteren ende hem stille houden / alles soude ten besten comen: badt oock datmen een proebe soude willen doen ende eenen brief aen den Gouverneur schryben / anbidende alle vrientschap. Dwelc in deliberatie ghelept werde: de sommighe wilden hooze de stad seplen/ende met geweldt sien te krijghen dat haer met recht gewooghert was: de andere wilden noch eens verfoerken met beleefsheydt: daer en tusschen soude men de Joncke niet laten varen of men soude sekerheyt hebben / datter haer volck niet inne en was. Daer is da aenden Gouverneur eenen brief ghesonden gheveest met een requeste / waer inne dese

dinghen boornamelick stonden: Dat alsoo yu/met Godes wille / aen hem ghesonden waeren van haeren alderdoozlichstien Prince (wtwoijende de patenten van zijne Princelicke Excellentie/de welcke in volle vergaderinghe van zyn Paleys solemnelick ghelevert ende gelezen zyn gewest) yu naer veel moepte ende trabaille in zijne haben gecomen zyn/ende in des selves hares Princes naem een vast verbondt van vrede ende vrientschap met hem ghemaeckt hebben by hem beswooren en onder tecker: War dat haren Prince meynde/dat hy met den Coning/die in werdicheyt en dueche seer wtamen / op een sekere natuerelike wijse vereenicht is: ende datter niet crachtigher en is om de gheuegheden te verbinden als de gheuegheden der dueche: Ende dat ten anderen tot meerder bersekertsheydt van ten vaste vrientschap ende vrede hy den Capiteyn gheswooren ende yu hem weder van ghelijken by den grootsten eedt die men God mach doen beloof hebben niemant aen weder zijden te beschadighen / dan in alles maecanderen te assisteren als broeders maecanderen schuldich zyn te doen: ende dat yu op dese belofte haer gheheel verseker ghehouden hebben ende sonder achterdenken aen landt ghecomen zyn / mede vringende ende dagelic sendende al sulcke goederen als het hem geliefst heeft / die hem altoos getoont zyn om zyn behoef daer van te coopen/op dat vooz de selve daer na peper ende specerijen ghelevert souden werden: De welcke nocht na so vele belofsten ende so lange verwachtinge der selver noyt gebraecht en zyn gheveest: maer ter arbitarie dat hy door quade informacie den Capiteyn en de zijne aenlant gehouden heeft: en dat yu seer verwondert zyn: boornamelic gemerct yu hare belofsten niet gebroken hebben noch niemant beschadicht: dat yu wel zyn Tolt inde schepen gehouden hadden/maer dat yu hē terstont onbeschadicht los gelaten hebben: de welcke hee selve banden gebange Capiteyn beloof hadde: Dwelc met geschiet zijnde/dat yu weder aen hē hebben doen verfoecke dat hem geliefde de hare met de coopmanschappē te stierē: en met eenē begere hebbe dat wtwoijende de boozige belofsten aē weder zijden vrede ende vrientschap gehouden soude werde/verbatende de handelinghe die nu ettelicke dagen stille gestaen hadde: en dat yu aldus volgende de conditie van hē gemaect verbont ooc doen met eede beloof hebben / ende noch beloven dat van haer oft door de haere niemant van de zijne

beschadicht

Antwoorde, op Houtmans brief.

Anderen brief, en antwoorde daer op.

Briefven de Requeste van onse Oversten den Gouverneur.

beschadicht sal worden: Maer soo ter contrarien gheschiedt / dat zy van anpys we- ghe ende voortwysende haeren eedt aen den Prince ghedaen/gansch ghehouden zyn het onghelyck hier inne haer gheschiedt van haer te weeren / ende haer verhael te scken aen de gene/die den Capiteyn van ha- re schepen / ende de andere zijne dienaers ende goederen / met geweldt hielden ende besaten. Desen brief hadden Kepnier War- hel/Jan Janz Karel/als Capiteynen/van de Schippers Molenaer ende Schellin- gher met Simon Lamberts/als ooc me- de Hendric Janz ondertreckent/ende heb- ben dien eenen sekere visscher om aen den Gouverneur te draghen ghegeven. Maer als banden Gouverneur niet met allen gheantwoordt en woerdt / den scheeps raet terstont by een geroepen zijnde / is besloten gheweest datmen gheweldt ghebruycken soude. Want zy seuden dat wt zyn stilwij- ghen niet goets af te nemen en was / ende dat zy daerom seer moesten haesten en boozcomen dat de hare t'welck zy vermoeden/niet ghehanghen naer Malacca ghe- boert en werden. Verhalven denkaet we- derom vergadert zijnde is besloten de an- kers te lichten ende te seplen booz de stad: ghelyck zy des middaechs met de zeetwint deden/seulende met bliegghende nlagghen dicht booz de stad / soo nae aen de grondt dat zy qualick mochten bloten: ende heb- ben met haer groot gheschut dapper in de stad gheschoten / waer booz niet alleen de hupsen ende stadts mueren gescheurt zyn gheweest / maer oock vele bande inwoon- ders ghedoot. De portegysen die inde stadt waeren / ende haer lieten boozstaen dat zy het gheschut dat op de mueren lach beter conden handelen / dan de Jabanen/hebben dat oock bestaen op de onse af te schieten/ maer op een wilde maniere / ende by nae niet geene conste/ende derhalve niet min- der / jae niet geene schade van de onse. Wat niet eenen en isser ghebleven; alleenlick is- ser eenen mast een wepnich geraeckt. Hier en tussche heeft onse Pinas oft Jacht/welc het minste schip van al was gheassisteert met ettelicke sloepen / dyp Joncken ghenomen van den oever ende na de schepen ge- bracht. Dese Joncken waeren (behalven den bissch en bictualie) met noten Masten / Nagelen/ende andere costelicke bruch- ten gheladen. Ende behalven vijf Mala- baren/slaben bande portegysen/is ooc een Chineys inde selve ghebonden: Ende alle in onse schepen ghestelt/en waeren niet soo seer droebe als zy blijde waeren dat zy die

Bantam
wort vā
de onse
bestredē.

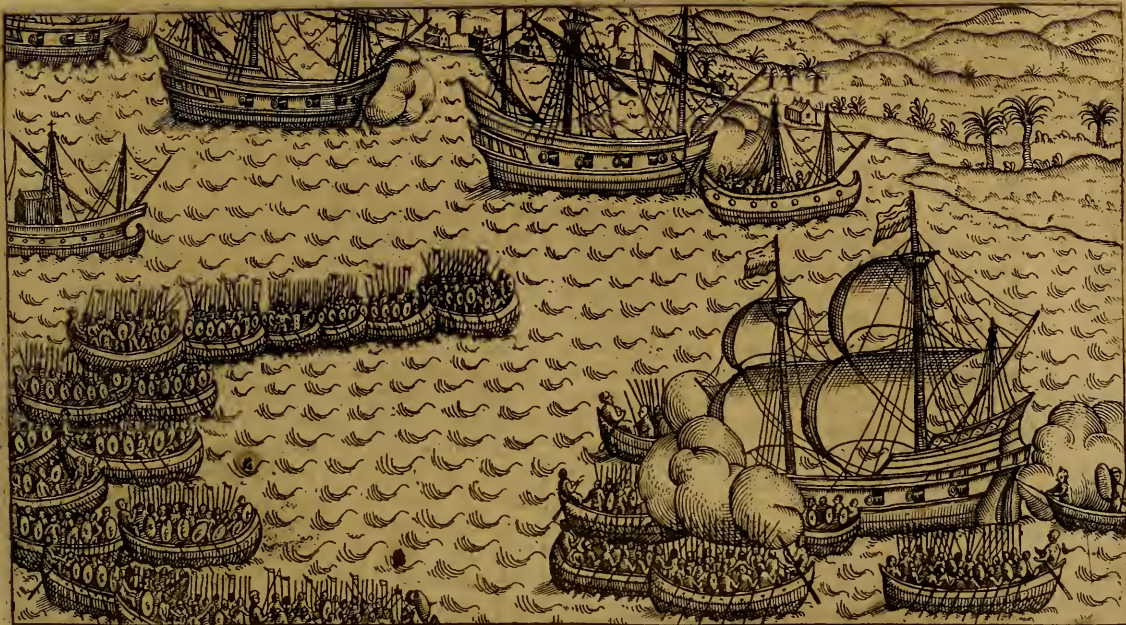
harde conditie van leven booz een bette- souden bermangelen. Daer lach noch een ander Jonck seer nae by den oever en den Basar; in het welck de portegysen de la- dinghe van 25 last Nagelen een wepnich te boozen hadden beschickte: ende als de Pi- nas nae dese Jonck insghelycks toequam/ is bande portegysen op datse in de handen van de onse niet comen soude heel verbrant gheweest. Terwyle dese dinghen geschle- den / is een Canoken niet eenen brief van Houtman aende schepen ghecomen inhou- dende haeren elendighen staet daer zy in waeren / te weren al t'samen ghebonden met stroppen om den hals / meenende van ooghenblick tot ooghenblick te sterben: ende dat den Gouverneur hem gheboden had- de/dat hy aen de zijne schryven soude/dat zy bande stad souden trecken / ende nie- mant meer souden beschadigen/ende t'ge- ne zy aenghehaelt hadden niet berminde- ren: dat hy van ghelyck met haere goede- ren oock soude doen: Houtman badt booz- der in zynen naeme dat zy eenen beleefden brief aen den Gouverneur souden schryven ende dat d'oorfaecte was van t'ghene zy ghedaen hadden om dat haeren brief ende remonstrantie niet beandtwoordt en was gheweest/brzesende haere vrienden eenich leedt aenghedaeen was. Ende dese begerte van Houtman booz de Capiteynen ende den ganschen Raet boozgesteld zijnde/wa- ren eenighe seer qualick te byden/seggen- de dat in haer maer socht op te houden ende dat de sekerste middel was / om haer volck by te crighen/de sake met ghelwelt boozt te byben: andere oordeelden datmen soetelick ende beleefdelick soude handelen/ ende datmen Houtman ende de andere ge- hanghenen noch dit mael soude beliben. Ende dit leste geboel heeft men gevolcht/ ende daer is eenen byndelicken ende lan- ghen brief aen den Gouverneur gheschre- ven gheweest/waer in zy boozmaelic hem wederom byde ende alle bynschap byn- delick aengeboden hebben: daer beneffens dat zy bereydt waeren te restitueren de dyp Joncken /met alle t'ghene daer inne is gheweest: soo hy selve insghelyck t'ghene dat hem toequam dede/ende haere byn- den soude los ende by latē. Maer by wep- gheringhe van dien/dat zy sullen tot haer leedtwesen volghens haeren eedt/de scha- de die men aen haere vrienden doet / moe- ten soecken te verhaelen. Op welcke brief zy dien dach haere byde-banen lietē wa- pen/ende al de visschers bypelic wt ende in haeren. Want daer is ooc een seer groot ghetal

Biddens
de brief
vā Hout
man aen
de onse.

Anderen
brief van
de onse
aenden
Gouver-
neur.

Treves
maer
seer cort

ghetal

ghetal van visschers: want tot Bantam
 vaeren alle morgen met den daghe wel
 hondert schuyten om te visschen/ende co-
 men des na middaechs met de zee-wint
 weder in. Maer ooc doen geen andervoorde
 banden Souverneur op haer schryven be-
 comende/hebben zy haer anckers gelicht/
 ende zijn op den middach met de zee-wint
 de stad soo nae ghedreven / dat zy by nae
 aen de grondt quamen. Des namiddaechs
 is de Pinas geseylt booz by de Wasar schie-
 tende door de stad/ alwaer zy groot quaet
 dede / ende henen ende weder seplende is
 aen de grondt vast gheraect. Ende hier en
 tusschen en heeft men niet opgehouden
 aen de zijde van de schepen te schieten: als
 eyndelinghe die bande stad met de Portu-
 gijzen zijn in de wapen geloopen/ende heb-
 ben 24 fusten toeghemaeckt wel ghemant
 met volck. Met de welcke zy terstont al
 seplende ende roepende nae de Pinas toe
 quamen / meynende die lichtelick allene
 ghelaten te comen nemen haere slachzoo-
 den gestelt hebbende hebben zyder ses van
 achter/achtshien van booyen aen gesonden/
 achtende dat de sake ghedaen was ende de
 overwinninghe by nae vercreghen: om
 dat zy wisten datse nautwelck met thien
 strydbare mannen boozsien was: Maer
 een sloep tot t schip Hollandia / welck de

Zabanan niet en twisten / was de Pinas te
 hulpe ghetomen / met veertshien mannen
 op behoorelike wijze ghemant: ende met
 eenen door de hulpe van dese van gront ge-
 raect zijnde hebben haer neerstelic bereyt
 om het g'etweldt teghen te staen: ende de
 sternstucken ende het gheschut claer heb-
 bende / soo en hebben zy gheen afgeschoten
 dan als zy nae by waeren ende dicke aen-
 bielen: Ettelicke fusten in grondt gescho-
 ten zijnde; de andere zijn terstont geblucht:
 ende nae de informacie die zy bequamen
 waender van de Zabananen ober de hondert
 soo doode als ghequetste / daer de onse hier
 en tusschen geene schade gheleden en had-
 den. Een groot Edelman Satti Moluc/
 van den welcken wy te boozen ghesproken
 hebben / den onsen ghetrou ende een goet
 vriend hadde alleen seventshien mannen
 verlozen. Waer ober hy teghens houtman
 nae den strijt hem spots ghetrijs beclach-
 de segghende van u beste vriendt hebt ghyt
 meeste volck doen doot smijten. Die van het
 Sulandt aldus verflaghen ende berjacht
 zijnde / hebben de onse groote eere behaelt:
 te meer om dat den Souverneur noyt
 wijser en was oft thien mannen / van des
 Jachts volck / hadden dit alles bedreven/
 niet daer op lettende dat van het schip Hol-
 landia een sloep met ettelicke mannen te
 hulpe

Nieuwen
 strydet
 ghen die
 van Ban-
 tam ende
 de Portu-
 gelen.

hulpe gesonden was geweest. En terwijlen dat de Jacht aldus tegen de Pusten van die van Bantam doende was / ende de onse tot de schepen / behalven die sloepe / niet meer volck tot hulpe senden en conden / waeren zy seer bekommert / maer alsoo dat zy daer en tusschen veel dapperlicker dooz de stadtschoten / tot savonts laet sonder ophouden : soo dat zy wel ontrent hondert scheuten met haer alderwaerste gheschut gheschoten hebben. Des nachts schoot altemet van 'reene dan 'ander schip / alsoo dat zy haer staeghs in roer hielden. Seer vele vroukens van de stad liepen by ons volck om haer aldaer te berghen / meynende ende segghende utwe vrienden en sullen u lieden miners niet doot schieten / elck bryngende een Maatte tot bescherminghe booz de koghels / waer in zy schuylden ende doken / als de koghels ober haer bloghen. Ende ter wijle dese dinghen ghebuerden / ende dat de Joncken die de onse ghenomen hadden seer leck waeren ende zy berlegghen souden connen werden / by alden die vande stadts wibielen om die te berghanden / soo zijn zy ghenootsaecht gheweest die te lossen / houdende van alle de goederen die in haere schepen gheloft werden behoorelijcken Inventaris. Daer nae den achtsten September als nu de boozstadt / die de Chinesen ende Portugijssen boornaemelick bewoonden van de onse gheheel gheraferc was met schieten / ende de Pinas in behouder hande gherregghen hadden / zijn zy een wepnich afghedreven : alsoo nochtans datter gheen groote wijdde tusschen de stadts ende de onse en was. Tegghen den about zijnder brieven van Houtman ghecomen / waerinne hy verthoonde haere swaere ghebanckenisse / ende badt oodemodelick dat zy van gheweldt souden willen aflaaeten / ende van de stadts drijven : haer waerschoutwende datter in de stadts anders niet ghedaen woode als preparaten om haer te bestoocken / ende insonderhepdt sorghe dragghen souden dat zy niet verrast worden onbersiens met bierwercken : daer de Portugijssen seer neerstrich toe arbeypden / wel wetende dat de Javanen seer practijckich daer in zijn / haec hope ghebende dat dat de seckerste middel was / om onse schepen in brandt te crighen / ende de onse te overwinnen / dwelck wel licht te doen was / soo zy booystelden / dooz de poorten / als zy maer mannelick aenbieelen : badt derhalven / dat zy doch op't diep drijven sou-

Brief van
Houtman.

den / om haer te beter te defenderen : hy vermaendese daer en boven dat den Raedts vergadert zijnde / hy met eenighe daer boozen ghebracht zijnde / gheproponeert was wat men met haer doen soude / ende alsoo den Bisschop eerst ghebraeche werdt / dit vonnisse gaf / dat men haer op strandt soude setten aen een staek / ende doozsteken tot een spectaeckel vande schepen : maer comende aen de derde ende vierde stem / seypden dat men altyt wel tijt soude hebben om haer te dooden / en dat zy nu gheen ghebedt in de schepen en hadden : bonden ober sulck raedtsaem dit tot te stellen / dwelck de volghende approberden. Van het waeter halen hadde hy oock dit daer by geboecht / dat de Javanen wel wisten / dat zy t'selvede ghebreck hadden / ende daerom op alle plaetsen Embustaden ghelept hadden : Ende ten lesten clacchde seer ober de Jone daer niet sonder als eetbaer waer in was / die den Capiteyn Barthel met den zer-windt in brandt ghestelken hadde / ende naer de stadts laten drijven : waer dooz zy dupsent dooden quamen te sterben / overmits alle de brypghementen die men haer aendede. Den Raet met den anderen de sake oberlegt hebbende heeft dit booznemelick tot antwoorde gegeven : dat haer vā herten leedt waeren de swaricheden die zy leden in haer ghebanckenisse / ende belanghende de goederen wt de Joncken waer en bereydt die te restitueren / midts dat men haer ontslaedt tot de ghebanckenisse. Maer soo zy lieber hebben met de wapenen te verfoecken / dat zy dat doen moghen / dat zy haer t'hups binden sullen. Daer is oock ten lesten aen den Gouverneur selve eenen brief gheschreven gheweest / by den welcken zy te kennen gaben dat zy noot vrientschap ende brede met hem te onderhouden ghetwegghert en hadden / stedes houdende de verhouden ende contracten / by de welcke beloof was dat men aen beyde zijden in alle vrientschap met malcanderen souden handelen / ende dat men niemant en soude leberen / booz dat zy afgheladen waeren : hoe t'selvede soo wel by hem als by den Edelom van Bantam nae ghecomen zy / dat de Joncken van de Portugijssen die ebenwel met spectrijen zijn gheladen gheweest : ende de hare boornaemelick daer van comen gheluyghen / de welcke inde ghebanckenisse ghewoopen zijn ghewerct soo haest als zy beper versochten : soo dat zy ghedwongen de wapenen hebben ghenomen om het onghelijck

Antwoorde op Houtmans brief: ende een ander aē dē Gouverneur.

Brieven
vā Hout-
man.

onghelijck van haer te weeren. Doch dat
zy zijn **E.** wel wilden ghewaerschoot heb-
ben/voorz den quaden raet der Portugijssen/
die alleen soecken de werelt onder haer
jock te brengen: dat zy wenschen van
herren dat zijn **E.** eens mochte oberdenc-
ken de oneere ende schade die den jonghen
Coninck aenghedaden werdt: Ende wat
een peereel zijn **E.** hem aen zijn Croon sou-
de stellen met soodanighe Prince/alliantie
te hebben / als zy zijn **E.** met hare Paten-
ten zijn aanbiedende. Verhalben versoec-
ken/ zijn **E.** gheliebe haere bevinde te ont-
staen / ende hem niet verlaete op valsche
leughenen der Portugijssen. Desen brief
den tjienden Septembry naer landt ghe-
gaen zijnde / is des anderen daeghs ee-
nen anderen brief van Houtman gheco-
men: by den welcken hy schreef dat hy
haeren brief gelezen hebbende seer verblijt
was gheweest/ ende dat hy hoopde / dien
dach een beginsel van een goede peys te
weghe te brengen; want dat de goederen
in de Joncken op vijf duysent reaelen van
achten ghetaxert waren; maer d'yn duysent
beraelt zijnde / dat toegelaten was
dat zy vyf souden gaen: maer dat hy hier
op niet meer als duysent reaelen g'he-
houden hadde. Hier op is terstont door t' Col-
legie gheschreven ghetweest / dat zy wel het
gheldt waghen sulen / maer van het volc/
soo men dat aen landt met het rantsoen
senden soude / dat zy vreesden dat zy door
de lijfcheyde der Portugijssen ghehouden
mochten werden: vermaenden hem dan
dat hy t' ghene datter te doene was met
seer seckere conditien ende metten alder
eersten wttrichten soude: want zy nau-
welijc by ghebyrke van waerier langher
wachten en costen. Twee gaantsche da-
ghen andt'woorde verwacht hebbende / en
hebben gheene vernomen: waer ober
oordeelende dat het maer loofsheyd / door
ingheben vande Portugijssen was/ dat haer
de Jabanen dus sochten op te houden/ ende
al soo haer water wt was/ zijn gedwongen
gheweest de reede voor Bantam te verlae-
ten. T'sepel gaende hebben zy beyde de
Joncken laeten drijven / die de Jabanen
stracks berchden / alsoo die niet de zee-
windt nae de stadt dreeben. Ter wijle zy
om waeter trecken seer groote perijckelen
ende mochten van de stormen ende de
stroom van de zee geleden hebbende langs
de Custen van Java ende Sumatra van
den dertjienden Septembry tot den eer-
sten Octobry toe / zijn eynbelinghe den
tweeden Octobry der selver maendt tot

De oude reede van Bantam weder gheco-
men. Zy hadden nauwelijc de anckers
wegheworpen / of daer is eenen brief van
Houtman ghebracht / by den welcken hy
vriendelick herhaelde ende ernstelick ber-
maende/ dat zy haer doch stiltekens souden
houden: ende hadde oock daer by geboecht
t' gene in hare absentie gepasseert was/ en
de tidinghen die hem alle dage ghebrocht
waeren / dat zy anders niet en deden als
moorden/branden/blaecken/waer zy qua-
men. Ende heeft des anderen daeghs we-
derom eenen anderen brief by nae van het
selbe inhoudt gheschreven / dan dat hy dit
daer en boben verwittichde/ dat den Sou-
verneur hem toegelaten hadde vzelick
aen de zijne te moghen schrijven / ende
dat hy daerom vriendelick badt / dat zy
eenen vriendelicken brief aen den Gouver-
neur schrijven souden: by den welcken zy
dit voornaemelick souden handelen ende
vertoonien dat al t' misverstandt ende de
swaricheyde die daer gheweest is/ door toe-
doen van de Portugijssen ghecomen was.
Schreef oock dat de selve Portugijssen soo
haest als de schepen verdrocken waeren/
seerom haer tot slaven te hebben aenghe-
houden/ ende vier duysent Realen van ach-
ten ghepresenteert hadden voor haer te ge-
ven: soo dat een van twee te vreesen ghe-
weest soude hebben/ te weeren dat zy naer
Malacca wech ghevoert/ oft toe de Maahu-
metische goddeloosheyde ghetrocken soude
worden/ so de schepen wat langer getracht
hadden: daer by vooghende dat de Jabanen
ghepresenteert hadden / soo zy haere sette
wilden aennemen/ dat zy haer niet en sou-
den laten naer Malacca voeren. In het
eynde des byesf's waersichoude hy dat een
Portugijss Franciscus de Maarees met een
Jacht in aller diligentien naer Malacca he-
gaen was/ ende dat hy niet en droijffelt of
dit en soude tot haren nadeele dienen / soo
zy in corten tijt niet los raecken. Den
seften Octobry is een van de gebangene
nae de schepen ghesonden / heeft de onse
niet wepruich verblijdt: Hy verhaelde/
onder andere / al wat haer in de ghe-
banckenisse gheschiedt was. Ende belan-
ghende het vantsoen vermoede dat het
selbe soude wesen ontrent d'yn duysent Re-
aelen ende twee Courtelassen / eenen sta-
len Boghe ende eenen Slijpsteen ende
eenighe Scheermessen: waer op ende
voornaemelick van de Scheermessen /
oock een van de vergaderinghe seyde:
Voor waer de Jabanen scheeren ons
oock wel dapperlicken / ende connen die

Een van
de mede
gesellen
vā Hout-
man
wort af
boort
gefon-
den en-
de ver-
crijcht
zijn ver-
soeck

Anderē
brief van
Hout-
man en-
de ant-
woorde
op den
selven.

De onse
aen om
water te
alen.
y comē
en z
dober
reder.

conste seer wel. De vergaderinghe schepden/so is den selven belast/dat hy Houtman soude aen dienen/dat den Raedt hem authoziseerde te accorderen soo nae hy condoch soo haestelick als hy conde. Sp hebben oock aen den Gouverneur gheschreven dat zy Houtman ordze ghegeben hadden waer naer hy hem te regulere hadde. Dese tijdinghe in de stad ghecomen zijnde hebben de bisschers ende andere stoutelic wederom begouwen booz by onse schepen te baren. Want met de bisscherje de gemeente van Bantam haer onderhoudt: ende soo de selve booz eenen clepnen tijt ende de toeboer van buyten belet werde / soo soude Bantam haest gheruineert zijn: het welck oock licht om doen booz de onse ghetreest soude hebben/indien zy het werste rigeur hadden willen ghebuycken. De naer volghende daghen t' Collegium dit mercken de / datmen wederom wtstel sochte ende dat de wercken met de woorden niet en accordeerden: ende dat die van de blote hier om murmurerden ende beroerte stichten/ soo hebben zy Houtman door brieven ernstelick vermaent dat hy een epinde met de sake maken soude / dat zy nauwelicx haer volck in dwanck houden condon/seggende dat zy wederom bespot ende alleenelic met nieuwe beloften aenghelockt ende suspens ghehouden werden. Ende als dit den 9 Octobris aen landt wederom ghebracht was ghetreest / soo is den 11 der selver maent op dese conditien een accoord gheraemt: te weten dat de onse souden betalen twee duysent Realen van achten booz rantsoen/boben de schulden ende al t'goet dat zy in de logie gelaten hadden/doen zy Houtman ghebanghen sijden: daer en tegen souden ons volck by en vriedich laten gaen: ende de onse souden houden de paghelen ende goederen die zy wt de Joncken geloft hadden: welcke gheinteresseerde den Gouverneur tot zijnen laste nam te contenteren: ende daer nae soude men byelick aen bepdede zijden handelen. De ghebanghenen inde schepen ghetregghen hebbende / ettelicke Chinesen/die als bozghen / ter wijlen dese dinghen ober weder zijden gheschieden in de schepen gecomen waren/lieten zy gaen nae dat zy haer vereert hadden. De onse loofden God ober haeres volcks verlossinghe / ende schoten tot triumph eerschoten wt elck schip. Hier naer alsoo den Sabandar aen Houtman vele middelick toegeseyt hadde/ende eenichsins hope ghegeben den achterghelaten handel wederom gheheel op te vrchten/so hebben zy den Sabandar

met eenen magnijficken oberdeckten silberen kop vol Realen van achten/ende zijnen broeder int besonder met 100 Realen van achten vereert. Ende door haer is te wege ghebracht / dat de jaeper / ende de andere speterijen ten redelicken prijse aen de onse met ten eersten vercocht zijn/maer hier en tusschen tregghen zy een cleyn getal. Want op dat zy niet haer volle ladinghe cryghen en souden zijn altijt wtbluchen by den Sabandar ghesocht/ende altijt eenich belet voogghetwoopen: tot dat eyndelinge den 25 Octobris alle hope van te handelen gantsch wech ghenomen is ghetreest: Welc bedrijghelick herte/oock vanden Sabandar ende van den portegghen ingenomen / bele dinghen naderhandt ontdeckt hebben/want oock de Chinesche facturen/de welcke groote lasten speterije in haere spijckers hadden; en doersten geen van dien aen de onse vercoopen / booznaemelick om des Gouverneurs ende des Sabandars wille: het welck nochtans / op dat zy niet opentlick te kennen en souden gheben soo epschren zy cayros tot betaelinghe / die zy wiste dat de onse niet en hadden/ofte loofden die speterijen ende coopmanschappen soo dier/dat zy lichtelick een yeghelick van coopen afschickten. Hier by quam ooc dat Antony de portegghen die in dierst van de onse was des mozrens broech booz den daghe booz de deure comende overballeen ende wech ghevoert was door de portegghsen: ende dat de onse van dit onghelick by den Sabandar ende Gouverneur clagen de hebben niet tot besherminghe van haeren dienaer connen bercrijghen: noch den Sabandar ende Gouverneur en hebben haer niet ghesocht met eenighe ljdelicke excuse te ontschuldighen / oft de autheurs van dese boose daet te straffen. Welck oock meest Houtman betweecht heeft/dat hy terstont / een oft twee van zijne gasten in den winckel latende/na de schepen betrocken is/ende boozge nomen heeft mozt bandien tijt af weder in de stad te comen: alhoe wel hy tot verschepden reysen by den Sabandar door eenen bode vermaent ende vriendelick ontboden is ghetreest: Soo dat hy/als hy sach dat niemant van de Capteynen aen landt quam/ende dat de gene die nae Houtman daer ghelaten was op zijne hulpe ende boozsprake riep / den Sabandar gheseyt heeft: inde stad moeght ghy by ende vriedich gaen / maer buyten de stad en can ick u niet verskeren: waer ober hy hem bedecktelick door den dienst van zijnen huyssheer wt de stad liet voert.

Collusie vanden Sabandar met de Portugefen.

Antony inden dienst van de onse zijnde door de listen der Portugefen wech gheleyt.

Ende

Brief vande onse aen Houtman ende waer schouwingen. Conditien van vrede beflouwen.

Houtman met de andere comt los.

Ende soo hy dat niet ghedaen en hadde/ soude voor seker in de handen van de portegijssen die den heelen dach op hem geloert hadden / gheballen hebben / soo men daer nae behouden heeft. Des anderen daeghs quam des selven hupsheers swaghet heymelick aen boort / verhalende dat het niet sonder voorsaecke was dat den Sabandar soo dickwils ende soo ernstelick begheert hadde dat renize bande Capiteyn weder aen lant souden come: want datter een Capiteyn van Malacca ghecomen was / die thien duysent Roalen van ahten den Gouverneur tot een bereeringhe gebrecht hadde / op dat hy de verspieters (soo hadde hy de onse ghenoemt) oft lebende leveren souden / oft den handel en de yalen zijnes rijcks gantschelick verbieden. Hier na t' Collegie t'samen geroyden hebbende al den scheeps raet is by de Oberste geremonstreert alle

de neersticheydt die zy gedaen hadden o m die van Santam in soerlicheyt tot een goede handelinghe te brengen / waer ober verscheiden accoorden ghemaectt ende beswozen waeren / ende gheen int minste van die van Santam naeghecomen / maer heel eer door de inductie der portegijssen den haeren gheweldt aenghedaen / ende alle eere van recht ende accoort veracht: dat de vrage was / of zy raedt saem bonden te verspeilen / ende versoecken of op een ander haer gheluck beter sal wesen: ende mede of zy de Joncken daer de noten in waeren ende andere specerijen die haer ghebept werden sullen halen midts die betalende aen den hupsheer: ende is geresolbeert dat zy met den zee wint die alrijt op den middag begint / voor de stad sullen seple / met de schepen / ghelijck geschiedt: ende hebben met de sloepen de Joncken ghehaelt: doch

Beramin
gea van
de onse.

daer werde wat weere tot gheboden: maer de onse vielen so dapper aē darsē de blucht namen / ende hebben de Jonckē by de schepen ghebracht. Ende alsoo t'ustken voor

den boom lach daer de portegijssche Ghesante mede ghecomen was zyn zy dock daer nae toe ghebaren. Maer alsoo zy t'selbe soo verre opt' brooghe ghehaelt had-

De onse
nemen
eenighe
Joncken.

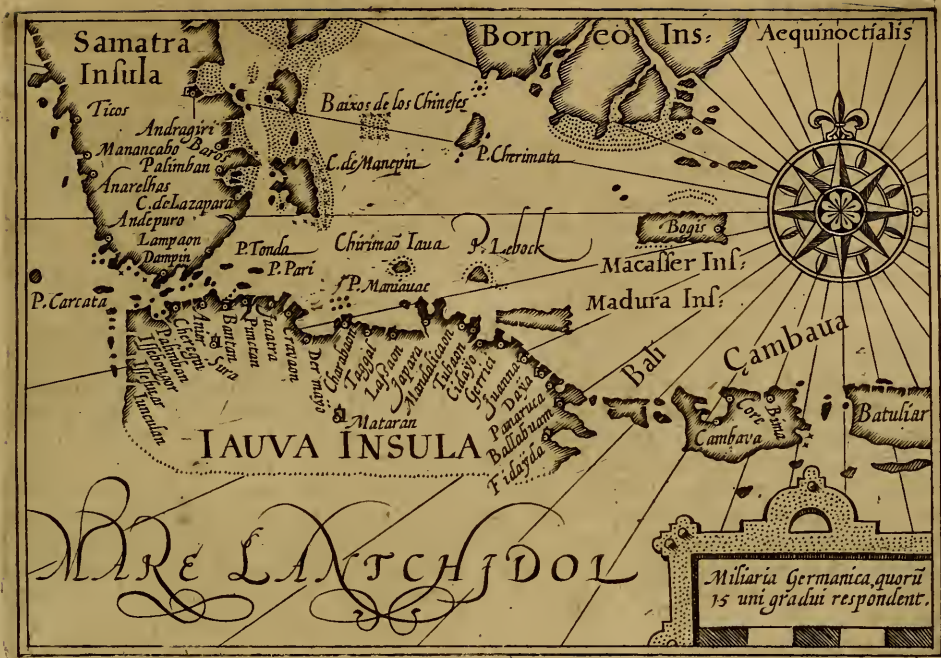
van Ban den / ende t'selbe met Musketten desen-
 tam, en- deerden soo condon den zo met de sloepen daer
 der sel- qualick by nochtans souden zo dit niet
 ver strij- ghelaten hebben / ten hadde sake ghetweest
 dat de Capiteynnen haer een crecken gege-
 ve n hadden / om weder omme te comen.
 Want zo en achten niet raedtsaem haere
 boot / sghesellen die zo seer wepnighe had-
 den sonder oorsake te percliteren. In alle
 dese schermutsinghe is alleene een man
 van de onse met eenen pijl gheschoten die
 nae eenighe daghen ghestorven is / maer
 daer zijnder vele bande vanden gebleven.
 Des anderen daechs namelick den 2. Po-
 tembzis quam daer een Jonck wter zee/
 waer nae t'schip Amsterdam zijnen bock
 toel ghemant sterde: ende daer by comen-
 de schoot nae de Jonck / welc zijn sepl streec
 ende de onse dicht by comende maecte zijn
 seplen wederom op. Welck siende stuerden
 die in de schepen waeren noch een sloep daer
 nae ende brochten de Jonck by de schepen.
 Ende men verstonde van de boot sge sellen
 dat zo daerom het sepl ghestreken hadden/
 ende terstont bande selbe weder oppetroc-
 ken is ghetweest / op dat zo also de onse son-
 der acht verdencken ende sorghe aencomen-
 de met de menichthe van haere vergiftighe
 pijlen als eenen reghen wt gheschoten / o-
 berb allen souden: maer de boot sge sellen/
 dit vernemende hebben haer reghen dit ge-
 weldt bereydt / ende eenighe roers afsge-
 schoten hebben de Indianen merckende
 dat zo te swack waren / zijn in schuytkens
 ghevallen / ende hebben het sship laten ne-
 men. Hier en tusschen niet wepnighe van
 de onse met die vergiftighe pijlen ghescho-
 ten / condon niet gheheelt werden van het
 bleesch gheheel wt gheschiedende zijnde. Vande
 Indianen behalven de ghequerste waren
 der seben ghebleven. Dese Jonck was ge-
 laden met Rijss / Visch / Teen / daer zo Ca-
 bels afmaecken / ende andere waeren ende
 vidualie: ende dese dingen zijn de onse doen
 seer toel te passe ende ter bequaemer tijt
 voorgecomen / sulcke dinghen boornamel-
 lick van doene hebbende. Ende terwijle zo
 aldus onder het geschiet der stad op an-
 ker liggende als nu ende als van een Jonck
 aenhalen doch van cleynder importantif /
 soo zijn zo verwticht ghetweest / dat den
 Gouverneur doo: het aenhouden ende de
 overgoote geschencken van den Portegij-
 schen Gesante beweecht was / om so goote
 een blote als hy conde toe te rusten / om de
 schepen onder zijne ende der Portegij-
 schen macht te brengen. Om welcke oorsaecke
 oock de onse langher als zo gemeynt had-

Der Por-
 tugelen
 gefante
 port den
 Gouver-
 neur aen
 om een
 Vloete te
 berey-
 den.

den vertoeft hebbende / als zo sagen datter
 niet van en quam / ende haren tijt verliet /
 zijn zo nae Jacatra / een ander Coopstadt
 van Java aen den oever van de selbe Sund
 gheleghen / ghebaren. Maer ter dat men
 daer comt tusschen Bantam en Jacatram
 loopt een rivierken in zee / altoer ter wijle
 zo haer va to ater versien / hebbē zo doo: se-
 kere lieden / die zo haer toegevaen tot Ban-
 tam ghelaten had den vernomen dat den
 Ambassadeur vande Portegij-
 schen Bantam snozte ende pochte / dat hy haer /
 soo zo niet vert rocken hadden / naer ver-
 dienste ghehandelt soude hebben. Doleerde
 seer ober den Gouverneur dat hy so langh-
 saem int toemaecten waer ghetweest / ende
 dat te bezorghen stondt / soo zo behouden
 t'hups quamen / op een ander jaer niet al-
 leen Bantam maer Malacca oock groot
 perijckel soude loopen: ende daetom dat
 men behoort hadde die boose menschen / ter
 wijle de gheleghentheit haer presenterde
 te vernemen: Dat den Gouverneur ter con-
 trarien hem gheeruseert hadde / seggende
 dat hy zijn beste hadde ghedaen met toe-
 maecken / ende dat het in zijn vermoghen
 niet en was de onse te houden / ende dier-
 ghelijcke propoosten / de welcke den Gesan-
 te ende den Gouverneur tot harde woer-
 den ende vantschappen onderlinge opge-
 weckt hebben. Ghelijck beerthien maen-
 den daer nae bleec: Want doen zijn die van
 Malacca ghecomen met een armada van
 Galepen / Fusten ende schepen / ende co-
 mende tot Bantam traden in handelinge:
 daer na epschten restitutie van thien dup-
 sent Kealen van achten / die aen den Gou-
 verneur ghetelt waren / op conditie dat hy
 de Hollantische schepen soude nemen: ende
 hoe wel den Gouverneur andt woerde dat
 hy de onkosten ghedaen hadde vlore
 toe te rusten / ende gedaen al dat hy conde /
 soo hebben de Portegij-
 schen Schinesche schepen met costelicke goe-
 deren gheladen by provisie op rekeninghe
 aenghejaelt ende behouden. Ende hoewel
 dit ongelijck den Gouverneur seer moepde
 heeft sulc zo nochtans ghedissimuleert: ende
 alsoo tot Jacatra des Conincs byploft
 was / heeft alle preparaten ghemaect om
 met al den Adel ter byploft te gaen / ende
 buyten comende bielen de Galepen aen
 boort ende vernieesterden die met ghewelt.
 Welck de schepen siende sichten hare an-
 kers / ende in plaets van helpen bloden.
 Sy sineten op de Galepen al doot watter
 in was ende verdeelden den buyt onder de
 ghene die hen best ghequeten hadden: ende
 byachten

De onse
 trecken
 nae Jaca-
 tra.

De oor-
 fake van
 de vyant-
 schap
 ende
 gram-
 schap
 tusschen
 den Gou-
 verneur
 ende de
 Portuge-
 sen nae
 der hant
 oppere-
 sen.

brachten de magnifijcke Galepen tot Bantam al waer die tot een eeuwighe memorie bewaert werden.

Maer wat de onse tot Jacatra/en daer na op de gantsche reyse wederbaren is eer ick boozes ordentelick verhael/soo schijnt de plaetse te verespheyn / dat ick int cozte begriype de beschrijvinghe van het Eylandt Java ende van de stadt Bantam: ende van den oorspronck deses volckes/ ende wat manieren ende Keligie zy hebben.

IAVA dan is een Eylandt van Oost Indien. Ende als wy Indien noemen soo verstaen wy dat heele vaste landt/ welke aen het Westen met de Paelen van de Paropanussida Archiosien ende Gedrosien bepaelt wort: ende van het Oosten wort geboecht aen de landt paelen van China. Aen het Noorden heeft het den bergh Imaus / welck is een deel van den bergh Caucasus: aen het Zuiden licht het aen de Indische Zee: also dat gantsch Indien in twee deelen ghedeelt werdt. Het een is binnen de Riviere Ganghes/ welck aen het Westen met die landtpaelen die ick gheseyt hebbe / beginnende/ tot de Riviere Ganghes toe hem wtstreckt: Het ander ober de Riviere Ganghes / loopt wt naer het Oosten / tot

de paelen van China. Doe wel andere somtijts den naem van Indien engher ghebruycken. Want zy noemen Indien/ alle het landt / dat tusschen de twee seer groote Rivieren Indus ende Ganghes begrepen is. Welck gansch landt word van de naebuieren Indostan ghenoeint. Indus loopt aen het Westen / Ganghes aen het Oosten: zy nemen beyde haeren oorspronck by naer met ghelijcke Paerlye Noorden van den bergh Imaus. Ontrent den wtganck ende de groote Zee/ connense bebaeren worden van weghen hare diepte ghelijck de zee / ende laten toe groote schepen. De breedde tusschen de monden van beyde is ontrent seven hondert mijlen / de welke daer nae allenskens engher wordt. Het is ghebruyckelick dat de Eylanden oock de alderbeste in dese groote Zee gheleghen teghen ober dese Rivieren Eylanden van Indien ghenoeint werden: soo dat oock die nieuwe Werelt int Westen hier van den naem van Indien ontleent heeft.

De grootste ende de voornaemste Eylanden alder naest gheleghen de monden van beyde dese Rivieren / sijn Zamatra ende Java. Van de welke/ oock Zamatra is ligghende onder de Linie van den ouden ende voornaemelick

W D

plinio

Indien
welck
ende hoe
verre het
verstaen
moet
zijn.

Zamatra
den ou-
den Ta-
probane
Lib. 6
Cap. 22.

Plinio bekend is geweest onder den name
soo men meent/van Taprobane: Welckers
grootte hy oock tot Erato/thenes ende
Maga/thenes seer neerstelick beschreuen
naerghelaten heeft. Ende behalven de ge-
ruyghenissen der oude seght oock dat on-
der de regeringhe van Claudius de Ro-
meynen meerder kennisse daer van gece-
ghen hebben / Ghesanten tot het selve Ep-
landt te Rooome aenghecomen zijnde: De
welcke / onder andere behaelden dat het
Gout ende Silber by haer in weerden
was/ende dat zy grooter rijkdommen had-
den dan de Romeynen / maer dat de Ro-
meynen grooter nutte van den rijkdom
hadden.

Java.

Maer Java / daer wy nu van te spre-
ken hebben / is van de oude / dat ick weet/
niet ghenoemt ghetweest. Het licht van
Zamatra met een clepne Strate / die ick
hoben gheseyt hebbe dat Sunda genoemt
wordt/een weynich aen gene zijde vanden
Equinoctiael/nae het Zuiden: daer Za-
matra den Equinoctiael selfs ondertwo-
pen is / soo wy aenghetwefen hebben. Het
volck oft de inwoonders/van waer zy eerst
ghesproten zijn / daer weet men weynich
bescheyts van: dan dat zy selve van haren
oorspronck ghebraccht zijnde/segghen van
de Chineesen hare afcomste te hebben: Dat
zy eerstijts door den grooten dienst oberla-
den zijnde die men haer in China opleyde/
met een groote menichte int Eylant Java
zijn comen woonen. Welck hier tot wel te
ghelooben schijnt / dat zy den Chineesen in
alles by nae ghelijck zijn/hebbende name-
lick bzeede voorhoofden/groote kaken/clep-
ne ooghen. Ende men behindt om t selve
te verstercken/dat Marcus Paulus Vene-
tus (eerstijts in dienste wesende vanden
Cartar) schijft dat de Jabanen gheene
volcken tribut en gheben; ende dat den
grooten Cham dit Eylant onder zijne on-
derdanicheydt niet heeft comen brengen.
Welck sonder twyffel van de Chineesen ge-
nomen moet zijn; nae dat zy van de Car-
taren afgeballen zijn; soo dat doen de Ja-
banen noch den Cartaren noch den Chi-
neesen onderdanich en zijn ghetweest. Ende
worden heden daechs seer vele van de Chi-
neesen besocht. Ende kennen oock noch ter-
tijt/niemant dan haer eyghen Coninghen.
Want daer zijnder vele/ende meest een pe-
der stadt heeft haren Coninck. Doe wel de
selve Paulus Venetus. schijnt aen te wij-
sen dat zy tot zinnen tijde/namelic int jaer
1269 niet meer als eenen Coninck gehad
en hebben: ghelijck men ghemeynelick siet

Lib. 3
Cap. 10.

in alle landen daer men geenen ober-heer
meer en kent / datter haer vele optwerpen
wooz Coninghen: ghelijck oock naer des
grooten Alexanders doot ghebueret is / al-
waer een veghelick hem selven Oberste
ghemaect heeft van dat landt/daer hy te
wooren maer Gouverneur afen was ghe-
weest. Maer onder de Coninghen der Ja-
banen is de Coninck van Bantam nu wel
de machtichste. Om dan beschedelic van
alle de steden/ghellegghen int Eylant Java
ons bekend te spreken/soo sullen wy begin-
nen van het oost eynde van dien; alwaer
recht teghen ober het Eylant Bali Palam-
bua licht / een vermaerde stadt / ende om-
muert met haere slanckeringhe/hebbende
haren eyghen Coninck. De eyghte die tuf-
schen dese stadt ende het Eylant Bali is/
wordt de Straet van Pallambua ghenaemt.
Thien mijlen noordelicker leyt de stadt Pa-
naruca/daer veel portegijzen woonen met
veel Jabanen dat Christenen zijn: heeft ooc
zijnen eyghen Coninck. De waeren die al-
hier ballen/zijn Slaven/waer van de por-
tegijsen alle jaer een goet deel naer Ma-
lacca voeren / heeft oock wat lange peper.
Het verre van dese stadt light eenen grooten
bandende Swavel-bergh / die eerst
int jaer 1586 opghebozsten is/met sulc een
cracht/datter wel thien duysent siele dooz
berginghen/twoypende stenen tot binnen
der stadt/ende was dzy dagen so duyster/
dattet nacht scheen te wesen vanden rooc
wepde dese Coninghen van Pallambua
ende Panaruca volghen noch het Heyden-
dom. Volghet de stadt Passarua/ghellegghen
ses mijlen vande boozgarnde/ooc een ster-
cke bemuerde stadt / welckers Coninck
Mooz zijnde / als hy de dochter van den
Coninck van Pallambua ghetrout hadde/
heeft die den eersten nacht haer beslapen
hebbende met al haer mede ghebrachte
volck doen vermoorden / om dese oorsaecke
alleene/om dat zy niet Mooz en was als
hy. Maer hier mede niet te bzedden zijnde/
heeft daer en boben de stadt van Panaruca
bestreden: ende als hem dit misluckte / is
naer Pallambua met zijnen hoop ghetroc-
ken/ende maeckende twee forten op de ke-
viere/heeft die doen overpalen/in dier boe-
ghen datter geene schepen noch schuytren
dooz baren konden / ende hadde die ober-
ster maenden beleggert ghehouden / alsoo
datter groot ghebreck inde stadt was. De
coopmanschappen die alhier ballen / is
veel cleyn ende sijn Sarurce /welck een
bricht is / i dder gedaente van een Aertbe-
ste/hebbende noch rans. sulcke hardicheyt /
dat se

Pallam-
bua.

Panaru-
ca.

Passarua

dat se ghebyunct wordt om haer nofterg van te maken. Oock zijnder eenighe Cattoenen Lijnwaten/welck men naer Bantam brenghet in manghelinghe bande Chinesche waren. Thien mijlen westelijcker is aen een schoone Riviere gelegen de stad Joartan/met een seer goede haven: alwaer vordmaerlick de schepen die bande Molucische Eplanden comen / ende naer de stad Bantam haeren haer verberschen / van t'ghene dat haer behoeft. Is ooc met eenen dicken muer ombangen / en op de Westelike zijde bande Riviere leyt de stad Gericci/welck eenen Coninck heeft/die van alle d'ander Coninghen met gebouden handen altoos aenghesproken wordt. Van dese twee steden brenghenmen tot Bantam ende ander plaetsen veel sours. Daer nae volgt Surubaia/welcke stad ooc een Rivierken heeft / ende mede haer eyghen Coninck. Ende 6 mijlen westelicker volghet een ander stad Brandaon ghenaeemt/waer over den selfsten Coninck ghebiedt / die tot Cydaio hem is houdende / dwelck oock een stercke stad is / met mueren ende slanckeringen wel versien/nochtang met een haven niet al te bequaem/soo dat se den schepen gheen langhduerighe reede gheben en can. Thien mijlen van hier leydt de stad Tubaon/welcke ooc haren Coninck heeft. Van waer vijf mijlen leydt de stad Cajoano/hebbende oock haren Coninck / maer luttel zeebaert/gelijc mede de stad Mandaitcan / niet verre van daer ghelegghen. Vijf mijlen west aen leydt Japara/aen eenen hoek / een stad alleenelick met een palisade ombangen/maer heeft een schoone Riviere ende oock een seer goede haven: heeft haren eyghen Coninc die seer machtich is ter zee als oock te lande. Van hier 25 mijle leydt de groote stad van Macara/welckers Coninc wel de machtichste Deyre is van gheheel Jaba/ende dreycht dicmael de stad Bantam te overballeen / gelijck men hem aldaer / tertwylsen de onse booz Bantam laghen daghelijc verwachtende was. Van Japara vijf mijlen westelicker is ghelegghen de stad Pati/ende d'zj mijlen wijder Dauma/alwaer den Keyser noch booz Coninck ghekent wordt/ende is een stercke bemuerde stad: Van hier d'zj mijlen leydt de stad Taggal: van waer men comt tot de schoone ende grootte stad Charabaon/die seer fraep met renen stercken muer gesterckt ende met een soete Riviere verrijckt is. Men can t'landt (boven dese stad ghelegghen) aen twee groote berghe sten die achter de selve geleggen zijn/

maeckende de ghelijckenisse van de Sale van een peert. Volghet haer Dermapo en Monucaon. Half wegen Monucaon ende Jacatra/aen eenen wechoeck oft Hoofst leyt Crabaon/een groot Doorp betwoont vā uifschers / om de abundantie banden blisch. Jacatra is een seer oberbloedighe plaetse van allerhande lijfsocht: waer wt oock de onse die het Journael van dese repse / int jaer 1598/int licht ghegheben hebben/segghen dat de Jabanen Sundam Calapam genoemt hebbē:om dat Sunda in de Jabaensche sprake byzuchtbaerhepdt betreeckent/ende Calapa een Indiaensche Pote/als oft men sepde een plaetse oberbloedich van Cocos. Maer dese als haer selven berghten hebbende was ontgaen / dat zy in het selve Journael / eenighe pagien te voozen/namelick op den 11 Julij des jaers 1596/ gheseyt hadden. / dat Jacatra t'onrecht Sunda Calapa ghenoeemt werd/ na dien dat het woort Sunda eyghentlick van den inhain ende reede vā Bantam te verstaen zy. Wat wy ghevoelen/achte ick gheuoelyc te blijcken wt het ghene / dat wy hier boven hier van byghebracht hebben t'zijner plaetsen. Ende Jacatra leydt aen eenen intwijck van de zee die seer wijdt is / inden welcken eenighe cleyne Eplandekens zijn / ende oock een verborghen ondiepre/daer zy met t'schip Amsterdam op streten/waer deur het seer leck raecte / soo wy terstone verhalen sullen. Het heeft een seer schoone Riviere Tanjonjaba ghenoeemt/ende is alleenelijck met een palisade ombanghen / gheelijck andere steden van dese streke/soo wy aenghetwefen hebben. Is anders op gheen onbequaame plaetse tot den handel ghelegghen welck men seght aldaer seer groot verrijts ghe woest te zijn/is oock seer bequaem om te verberschen. Ten lesten aen het Westen is het Doorp Tenhara ghenoeemt/in welcke passagie vele Eplanden booz ballen de welcke alle die na Bantam willen/booz by moeten trecken. Daer van wy nu spreken moeten.

Bantam is de boornaemste stad van het Eplant/ende behoudt lichtelick de eerste plaetse / ghelegghen in dat deel van het Eplant/dat nae Samatra siet/waer t an het ontrent vijf en twintich mijlen te waeter leydt/op leegh landt/aende voert van eenen hooghen berg / waer van twee loopende waterkens aen elcke zijde vander stad comen/ende uoch een midden dooz de stad / ghebende groot ghebyuck om de wasschinggen die de Mahometanen vele ghebyucken;ende baste sterckte der stad.

Derma-
yo.
Monuca
on.
Craba-
on,
Jacatra.

Tenha-
ra.

Bantam.

Joartan.

Gericci.

Surubaia.

Brandaon.
Cydaio.

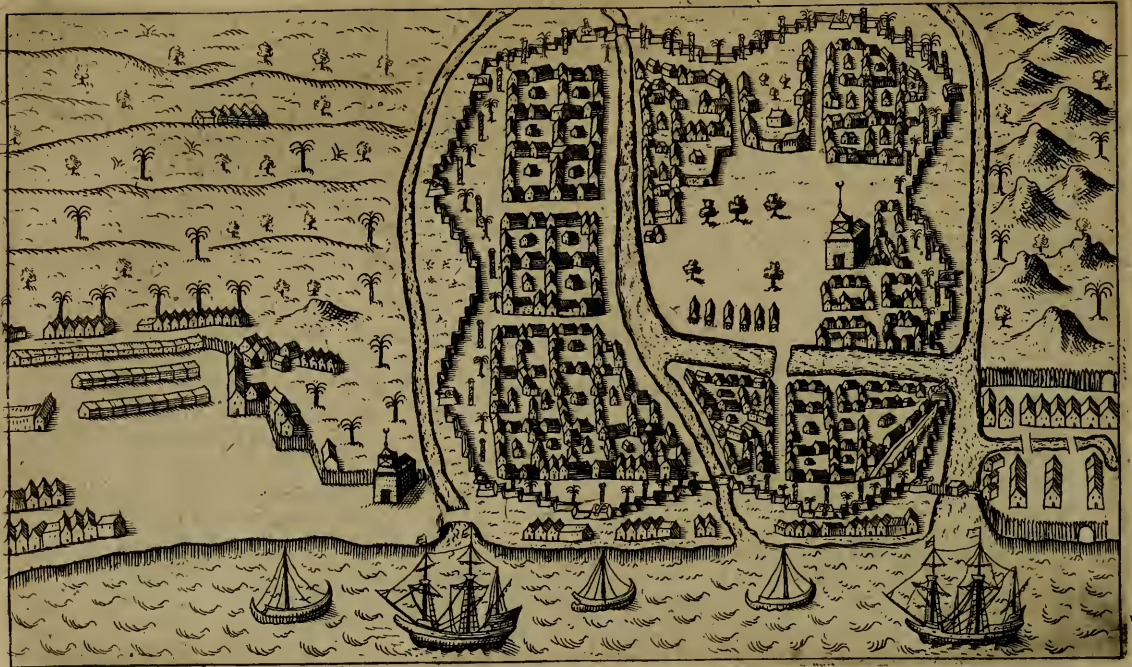
Tubaon
Cajoano.
Mandaitcan.
Japara.

Macara.

Pati.
Dauma.

Taggal.

Charabaon.

Daer mueren zijn dicker dan een mans badem van roodt ghebacken steen: by de welcke flankeringhen gheboecht zijn wel ghemaectt / daer zy stucken gheschuts op hebben staende / doch reddeloos / ende en weten daer niet wel mede omme te gaen. Het heeft oock eenighe poorten daer men qualick by comen can / daer oock dach ende nacht seer scherpe wacht op ghehouden wordt. Sy en hebben geene Toornen / maer alleenlijck eene maniere van Schabotten / dype stagen hoogh / van groote Masten ende houters ghemaectt: waer zy met Leeren op climmen / halende de Leeren nae haer / van waer zy groote weire connen ghedoen teghens haere vyanden als sy bestormt worden. Sy hebben nu onlancx rondsom de stadt op de mueren doen maecten eenen ganck van hooghe boomen / datmen daer hoben op can gaen om defensie te doen teghen haere vyanden / staende noch beschut achter haere boystweire. Sy hebben in de stadt maer dype rechte Straeten / comende alle dype tot hoor't Hof / oft Paecban / soo zy dat noemen. De eene loopt van daer naer de Zee / de tweede naer de Landt poort / ende de derde naer de Berg-poort toe. De stadt is niet ghesassich: maer al sandich / ende men can

de stadt heel deur vaeren / van de eene wateringhe tot inde andere / de welcke door dien zy niet soo groot noch crachtich en zijn om de vuplicheydt af te drijven / als oock dat de stadt seer morassich is: zijn seer buyl ende stinckende. Sy hebben een groote kercke die zy Maesquita noemen / staende by des Conincks Hof / aen de west zijde / welcktaemelijck groot is / ende het Ammonitie huys aen de Oost zijde / waer alle ghereetschap tot der oorloghen dienstelick inne bewaert wordt. Aende Zuydt-zijde staet het huys daer de jonge Coninck inwoont: ende vast daer aen daer den Gouverneur hem houdt. Ende daer by loopt de Straete / die tot aen de Landt-poort leydt / waer lancks alle des Conincks dienaers oft Slaven woonen met zijne servitie / Beerdt-stal ende Coken. De stadt is boorts ghedeypt in veel delen / ende over elck deef isser een Edelman ghestelt om t'selbe te bewaren / in tijde van oorloghe / brandt / oft andersins / ende elck heeft zijn besteck ende sluytsel verscheyden banden anderen / oock in elck ghedeelte een groote Trommel hanghende van de groorte van een Wijnstuck van dype pijpen / waer op zy met eenen Webers Boot-haemer daer

daer aen hanghende / slaen / als zy eenich onraet (t'zy brandt oft bechtinghe) vernemen : oock op den middach/snoezghens broech als den dach begint ende t'savonts spade / als den dach valdt. Zy hebben oock Beckens / waer mede zy gheluydt maecten in plaets van onse Clocken / waer deur zy terstont t'bolck op wecken ende by den anderen vergaderen. Ick hebbe boben vermaent dat zy dit clincken Chino noemen. Waer van niet vele en verschildt t'ghene dat noch hedensdaeghs de taele der Venen ghebruycke / de welcke het gheluydt der Clocken voornaemlick op Feestdaeghen Chine noemen. Zy hebben op alle hoecken bander stadt haere wachten die daer op passien / ende des abonts worden alle de passagie barckkens opghesloten ende verleydt / op datter niemant deur de stadt des nachts gaen conne. Op den Daceban / waer van ghesproken is/waken alle nachten voor het ghevanghen-hups vijftich ghewapende mannen/ende boben dien heeft elck Edelman thien oft t'waelf mannen des nachts voor in zyn hups waeckende. In haere hupsen comende / biadt men voor eerst een biercoute plaetse / die zy oock Daceban noemen / daer zy audientie verleenen aen de ghene die sulcks verfoecken. Ende de hure daer de wacht ghehouden wordt is niet riedt / oft Palmbladeren ghedeckt. In eenen hoek van de selve plaetse hebben zy haer eyghen Capelle / die zy oock Mosque noemen / daer zy haer ghebedt des middaeghs inne doen / ende daer be-
neffens eenen Waerter pudt tot wasschinghe; die zy / soo ick ooc gheseyt hebbe/dickt'wils ghebruycken. Dieper ingaende comt men aen endeure met eenen nauwen ganck / de welcke met veel winckelen ende hoeken ghesterckt is / waer in veel van haere Slaven woonen tot haerder bescherminghe / op dars van haere vanden des nachts niet en souden connen oberballen worden : want zy niemant en verrouwen / noch trouwen en zyn. Haere Hupsen zyn ghebout op vieracht oft thien pilieren van hout / scaep ghesneden / zijnde boben met Palmbladeren ghedeckt / ende onder heel open om de coelte te ghenieten : doch hebben wel Gardijnen / daer mede zijde des nachts rondesom toeschuyven. Zy en hebben ghene Cameren noch Solders boben om pedt op te legghen / dan alleen op het backshups / dwelck een steenen

hups is / een stegie hoogh / sonder bensters / daer zy een stroepen dach oberghetrocken hebben / ende in dit hups betwaren zy alle haere goederen / als het brandt is / dwelck seer dickmael gheschiedt / tot toelken epnde het boben met dicke boomensolder is / ende daer op vele sants gestropt / op dat het niet en soude connen doozbranden. Dit hups noemens Goddon. Alle de affchutselen van haere hupsinge zyn pannelen van de dicke rieden (Bambus genoemt) gemaectt / gecloben in platte latten / waer van sy seer lichtelic ende met cleyne costen haer hupsen connen opmaken / ende seer vele hupsen van vemde natien zyn opgherecht niet alleen in de stadt / maer oock in de voorboeghen der selver / ende op den oever aen beyde zijden op dese wyse verciert.

Daer wordt de heele stadt dooz seer grooten handel ghedreben : ende zy hebben inden dach d'yn merckten daermen al hare waeren vercoopt. De eerste is een goote plaetse daer toe aende Dostzijde vande stadt berodineert / alwaer des moeghens metten daghe haer buiden de Cooplyden van allerley natien / als Arabiers / Turcken / Chinesen / Quillines van Pegus / Malayen / Bengalers / Sasaraten / Malaberen / Aberings / ende van alle quartieren van Indien / Portugesen ende van die van onsen lande / om haere Coophandel te vryen / welck duert tot den neghen uren. Dese mercke ghedaen zijnde / soo begint de tweede Mercke by het Paleys des Conincks / welcke duert tot den middach / ende oock wel den gheselen dach deur : ende dan volghet de derde Merckt int quartier van de Chinesen. Ende een peggelick veyldt zijne goederen te coopen op een besondere ende daer toe een bezondende plaetse / ende soo wel de coopers als de vercoopers weten / waer een peder dinck ghedreagen moet zyn / ende waer het te vinden is. Alsoo in den nuchtrinck merckt / aen den inghanc der selver / waer by een Mosque staet met een palisade / daer sitten vrouwen de welke peper met bolle sacken vercoopen. Een wepnich verder vint men andere vrouwen die Betele bladeren namelick dienende om dagelic te knouten / Aracca / Water sloenen ende Barmans vercoopen : by de welcke aldernaest sit die Coecken vercooper : ende is te noteren dat aldaer oock van de vrouwen de handelighen ghedreben worden / coopen ende vercoopen volbrachte / ende dat dit oock niet

De mer-
ten van
Bantam.

Der
vrouwe
hande-
lingh
ende
coopma-
schap.

bzeint en is van de maniere van de onse/ ende noch eens verschilt van de ghetoon- te van sommighe volcken / die de vrouwen van alle handelinge affonderen/achten- de dat de eerbaerheyt der vrouwen geens- sins lijden en conde/ dat zij eenigen handel dzyben souden/daer zij ghetoon wt souden connen doen. Op de selve merckt vertoont haer terstont in een ander plaetse / daer men aen de rechte handt de wapenen ver- coopt ende yserwerck ende onder andere poignaerden die zij Crisen noemen; oock daer nebens wt ende gheel Sandel-hout: en aende sincker hant/Supcker/Wonich/ ende allerley confituren. Daer beneffens is de Boon-merckt / daer vercooptmen witte/swarte/voode/geele/groene/grauboe Boonkens/daer by is de Ajun ende loock merckt / ende hier ontrent wandelen de Coopluyden/die int gros alle Lijntwaert en andere waren te coop hebben. Aen de rech- ter handt van dese plaetse is de Hoender merckt / daer men Hoenderen / Eunden/ Dypben/Cabaiten/Papegayen ende an- der vogelen vercoopt. Alhier scheidt haer dype wegghen / een naer der Chineseer Cra- men / den tweeden naer de groen oft War- moes merckt ende den verden naer de bleesch merckt. Gaende nae der Chineseer Cramen/soo heefmen eerst aen de rechter handt eenighe Jutweliers die eenige slechte Kobijnkens te coop hebben / oock Biacyn- chen/Spinnellen/Walafen/Ganaten ende dierghelijcke costelicke steenen. Ende aen de sincker handt zijn verscheyden Chine- sche schildertjen / Stick zijde van alle soor- ten ende coleuren/Zijde en Damaste La- kenen/Plutweel/Sattijnen/Sout-draet/ Goude Laken/porcelaynen schotelen/ende andere fraye mandekens met Lacca/cope- ren Vercken/groote ende clepne ghegoten ende gheslaghen coperen Kannen/Quick- silber/traeye kistkens/Pampier van veel couleuren daer zij op schryben/ende ooc Almenacken/gheslaghen Sout in Boer- kens / Spiegghelkens / Cammen/Willen Swavel / Chinese Sabels / de scheede met Lacca oortogen/de wortel van Chi- na/Waepkens ende andere dingen. Den tweeden wech gaende heeft men Maelde- rige Cramen aen de rechter handt: ende aen de sincker handt de Lijntwaert merckt bande mans / daer: nebens der ghehouder vrouwen / binnen wiens ropen niemant mach ingaen op groote boeten. Doorder heeft men aen beyde zijden de fruyt ende Warmoes merckt / daer men beherhande cruyderen ende vruchten vercoopt/de onse

onghelijck. Ende als men weder wilt kee- ren soo comt men op de Wisch merckt/van daen heeft men aen de sincker handt de Bleesch merckt. Van daer comt men op de Specter merckt/alsoer de vrouwen ver- scheyden specterjen int clepne vercoopen peder nae zijn gheldt ende getief / als ron- den ende langhen Peper/witte ende swar- te Paghelen/Poten/Foelie/Tanneel/Co- mijn/Benghber/Zedoar/Cubeben/San- delhout/Calamus Aromaticus/Rhabar- be/Galanga/Sebelaet/Venckel/Amijs saet/Cozandje/ende andere dingen meer. De Rijs merckt is aen de rechter handt/ waer van aldaer seer groote overbloet is. Hier volghet de potten merckt:waer bene- vens de Sacken merckt/Matten merckt ende Sout merckt: aen de sincker handt heeft men de Olye merckt;ende alsoo op de rige is een peder dinc op zijn besonder ende verordende plaetse te coope. De Maate daer mede zij de Peper vercoopt is bande groot- te datter dype en een vierendeel pont Pe- pers in mach/die zij Ganta noemen.

De Religie/die de inwoonders volgen/ oft veel eer superstie / is Mahometisch. Welcke secte het meeste deel van Orienten de Turcken bette ende breedt allenskens hererschappie crighende/doorzghedronghen is / maer te lande waert in zijn zijde- nen houdende de twe van Psychagozas/en dat alle de inwoonders van het Eylant ober dzy hondert jaren soodanige geweest zijn tannē wt Paulus Venetus afdemen. Want in Indien wistmen doen alleentlick van de Christelike, ofte Heydensche Reli- gie met de Joodtsche. Van de Heydensche/ sullen wy wat by boeghen/als wy terstont van het Eylant Bali sullen handelen. Zij leeren dat de Christelike Religie die eer- tijcs gheweest is / ende daer nae / ontrent den jare 1499 als de portegijzen daer qua- men/noch gebonden was/ heeft haren ooz- spronck vanden Heylighen Apostel Tho- mas ghehad / ende heeft tot dien tijt van de portegijzen ooc gheduert. Ende noch heden daechs in Malabar vooznaemlick by de Cape Camozinum woonen soodani- ghe Christenen/ende wtghenomen de dwa- linghen van Nestozius ende eenighe ande- re/daer zij mede besmet zijn/soo is het sect- ker dat zij in velen ghesonderlick ghevoelt hebben en noch onlanc der voertstappē van het oude en waere Christendom hebbē be- houden. En gemerckt dese dingen van de Jesuiten/die ons heden ten dage de saken van Indien beschreyen hebben/naghelaten oft inghewickelt worden ende anders ber- haelt

De Reli-
gie van
die van
Bantam.

Hoeda-
nich het
Christen
dom der
Indianē
zy.

Lib. 3 de
eb. En
nuclis.

Maffe-
ius lib. 2
Ind. Hist

haelt als de sake is/soo moeten wy de selve
tozeliick aenroeren. Want hoor de comste
der portegijfen in Indien /welck oock O-
forius niet en onckent / is niet alleen het
lichaem Christus in de gedaente des broots:
maer oock inden Beker ende Wijn / onder
de figure des bloets / allen sonder onder-
scheidt tot het Abondmael comende wt-
ghereyck ghetweest. Maer den Jesuyt
Maffeius / hoe tozeliick dat hy dit over-
loopt/ende inwikkelt/bljct tot zijne woort-
den/met de welcke hy alleene seyt dat zy de
mysterien des Outaers debotelic in weer-
den houden. Al so heeft oock het ghebruyck
der Beelden by de selve Thomisten noyt
ghetweest nae het ghetuyghenisse van Jo-
sephus Indus: daer hy niet eens van en
vermaent. Lodovicus Cadamustus seght
dat hare kercken alleeneelick ghehadt heb-
ben een bat/ met waeter ende Balsam ge-
vult. Dat meer is Oforius bekent ooc ron-
delick dat zy seer bljelic de heplige schrif-
ten in Chaldeische sprake gheoeffent heb-
ben/ende de weleggheers der selver als sa-
men in publycke plaetsen / de welcke r' sa-
men quamen/meerstelick tot het verstande
der selver onderwisen hebben: ende dat
meer is / dat de selve weleggheers oft prie-
sters/huyfbroutwen ghetrouwt hebben/alsoo
nochtans / dat de eerste broutwe overleden
zijnde/zy de tweede niet en trouwen. Wel-
ke dinghen alle Maffeius boort by gaet. In
desen onsen tijt hebben zy eerst begoft de
Roomsche kercke te erkennen / ende haer
by het pausdom te boeghen/voornemelick
door het toedoen van de portegijfen/die al-
daer het hooghste ghebiedt hebben. Over
haer is onlancx eenen bisschop ghestelt/
soo ick verstaen hebbe. Franciscus Rossus
een Jesuyt: de welcke nae dat hy vanden
paus gheconfirmceert is ghetweest / men
seght dat hy de hoornen opsteeckt teghen
den aertsbisschop van Goa/vast segghen-
de dat hy/niet die van Goa nu ghehouden
moet zijn hoor de opperste van Oosten/
ende dat zijne christenen in de gantsche
strecke van Indien de oute zijn / ende met
een gheduerick verbolch van den heyligen
Thomas afcomen: daer die andere / daer
den bisschop van Goa ober ghestelt is/
nieutwelinghe tot den gheloobe ghebracht
zijn. Dit is verhalens weerdich / dat seer
vele die het met haere ooghen ghesien heb-
ben vertellen/dar ter in het selve getal der
Thomisten eenighe zijn / den welcken het
een been van de knie tot de enckelen toe
wt nemende seer gheswollen is:ende dar se
gheshouden worden wt het gheslachte van

de ghene die den Apostel Thomas omghe-
bracht hebben: als oft naemelick den hep-
lijghen man dit tot een mercktrecken van
vervloekinghe ende straffe niet allene
die hem omghebracht hebben / maer oock
haer gheslachte ghelaten hebbe. Het welck
ick verwonder ben dat Maffeius hoor by
is ghegaen. Maer die van Bantam/so wy
aenghetwese hebben/alsoo zy rechte Ma-
hometisten zijn/soo onderhouden zy neer-
stelick den Alcozan. Sy en kennen maer
vier propheten Moyses/David/Jesus en
Mahomet. Sy doen al haren Godsdienst
met groore stilicheydt ende besondere de-
votie in haere kercke die wy gheseyt heb-
ben dat zy Mesquita noemen. Widdende
keeren haer me tten aensicht naer de Son-
ne / ende vallen tot dibeersche reysen ter-
aerden. Sy noemen haren bisschop Ceque
ende crjghen dien van Marcha: gelijck de
Spaensjaerden ende andere die den paus
nocht erkennen van den paus van Roome.
eenen Gesante ofte Pruncius. Sy lesen da-
ghelick eenighe ghetijden als de Maunt-
ken/ende stellen twee vastenen inden jare:
haeren grooten vasten begint den 5 Augu-
sti/ende duert veertich daghen /welcke ge-
eundicht zijn de houden zy Paesschen met
alle hare slaven ende huyfshesin/arm ende
rije/r'famen etende op der aerden/alsoe
zy hare overicheydt onderdant heyt ende
eere bewijfen / beginnende van de boeten
met beyde haere handen opwaerts strjck-
kende/ende als dan ober haer aensicht tot
achter haer hooft.

De broutwen der ghener die van quali-
teyt zijn en laeten haer nimmermeer sten.
Soo pemandt trout een van zijne vriende-
schap / soo en gaet noch den Bruydegom
noch de Bruyt niet tot hoor en alcer de
bruyloft ghehouden is. Ende als zy den
feestdach houden/soo zijn alle hare vrien-
den dienaers ende slaven fraep toegherust/
ende tot des Bruyds als tot des Bruyde-
goms wooninghe zijn veel Spiessen ober-
epnde met witte en roode cattoenen quas-
sen daer aen. Na den middach brenghen
men den Bruydegom een ghesadelt paert /
daer hy op sidt/daer hy de hese stadt mede:
door rijdt spaceren tot teghen den abondt:
wanneer hy by zijne bruydt comt / daer:
(terwijlen hy tot ghetweest is) de Slaven
geromen zijn die met hem ten houtwelcke
ghegeven zijn/peder met een pelen/maer
onder de bruylofts gifte seer fraep toeghe-
maeckt ende verciert mede ghebracht is//
de welcke nochtans boden de 25 vijcrdael-
ders van onse munte niet en gaet. Daer

Andere
manier
van die
van Ban-
tam.

wordt

woydt dan een maelstijt bereydt / daer de vaders ende moeders vanden Wyvedgom ende Wyvdt mede blijven eten; ende de Wyvloft gheheel gheeyndicht zijnde / soo en wooyt de Wyvdt daer nae niet meer van eenighe ander mans ghesien. Tertwojlen de onse noch tot Bantam waeren / so heeft den Sabandar zijnen tweeden sone aen zijne Richte ten houtwelicke gegeven / ende gaf hem tot houtwelick goet vijftich mans perfoonen / vijftich voutwen perfoonen / en veertich jonghe dochters / met vyf hondert duysent cairas. Welc beloopt in onse munte twaelf duysent cairas booz eliken Keuel van achten gherekent / ses en vijftich gulden. Ende alle dese voutwe perfoonen mogen zy oock beslapen / als zy willen: ende die kinderen / die tot haer ghebozen werden / mogen sy niet vercoopen: maer worden der echter voutwen ghebozen / ghelyck Ismael Sara ghebozen wooyde. Een dinck daer en tusschen moet booz afgyselick ghehouden zyn / dat zy verhalen dat vele van de selve ghebozene dickwoils van de echte voutwen ge doot worden / oft ten minsten als men bevindt dat die voutwen oft dochters hebben ontfangen / maken dat zy misballen.

Als een banden Adel oft principale na des Conincs hof gaet / soo gaen altyt booz haer eenighe van hare slaven met Spijssen ende Swaerden versien / ende dat tot desen eynde op dat niet by ghevalle eenige Slabte haer in het gaen te ghemoet en come. Want zy zyn seer hooverdich ende gaen met grooter pracht / dragen eenige doecken met Goudt: dyaedt doozrogghen / hebbende eenen Tulbandt van heel fijn Bengalen Wijnwaer als Camerijer doeck ofte Lampet. De sommighe draghen een mantelken met mouwen van Fluwoel / swart oft root Laken / ende poignaerden / die ick ghesent hebbe dat Crissen ghenoemt werden. Hare dienaers hebben zy achter haer gaende / vreen met het Betel kistken / vander met den Waterpot / de derde eenen grooten Hoet boben haer hooft draghende; zy gaen alle barboets / met schoenen te gaen groote schande achtende / doch in huys draghen zy wel eenighe van root leder / die alsdaer van die vaer Malacca ende de Chinesen te loop ghebracht werden.

Haere wapenen zyn langhe Spiessen met gheblamde pfers / van ghelijcken oock poignaerden: Sabels mede ende Cortelassen. Hare Schilden zyn van hout oft leder om eenen Hoep ghespannen. Hebben oock Harnassen van pferen platen met ringhen

aenden anderen vast ghemaect. Sy draughen ghemeynelick lanck hant / langhe naghelen. Zijn haeres Oberstens ghebodt so onderdanich dat zijt om de doot niet laten en sullen; van ghelijcken soo woockgerich dat zy van haeren vbandt gequetst zijnde / teghen t'gewep; incommen om haren vbandt te dooden ende haer te wreken. Sy en trecken gheen gagie / dan in tijt van oorloghe. Gheduerende de oorloghe gheeft men haer cleederen / wapenen ende de cost / als Rijcs ende Dirsch. Ende zyn meest alle epghen knechten: ende hoe yemant meer van de selve heeft hoe hy rijcker ende machtiger ghehouden wooyt. Want dit zyn de meeste rijckdommen onder de Heeren. Sy zyn selden ledich altyt wat onder handen hebbende. Ende als zy anders niet en weten te doen / soo zyn zy met houte Schceden te maken tot haere poignaerden en Sweerden besich. Sy maecten die van Sandelhoudt / so constelick dattet te verwonderen is. Oft zy maecten hare wapenen schoon die ghemeynelick met eenich fenijn gestreken oft ghesmedet zyn / op dat zy een doodelicke woonde maken soude; haer daer op oock so vertronwende / dat zy dach noch nacht sonder de selve by haer te hebben en durben rusten: maer leggen die des nachts onder haer hooft: oock niet toelatende van een ander aengetast te zyn / wat vreesen van met haer epghen ghewooyt oberballen te woorden. Want zy zyn niet alleen ontrouw maer oock meynedich / hooverdich / boos ende moozadich / ende als zy de overhaut hebben sparen niemant. Sy woorden hier en tusschen booz goede / stoute ende onversaechde Soldaten ghehouden; doch weten niet gheen gheschut oft Koers om te gaen. In haere boozhuysen sietmen ghemeynelick 3 oft 4 Bundels van Spiesen en Schilden aende mueren vast ghemaect.

De Cooplieden banden lande zyn seer arghlijck / bedroegelic / scherpsinnich ende ontrou teghen alle vzeemdelinghen / doch teghen malcander en vreesen zy sulcks te doen: ende die rijck zyn / blijven oock ghemeynelick t'huys / dan als eenighe schepen af willen / so gheven zy aende gene die mede haeren / een sommige gheidts op dobbel weder meer oft min nae dat de repsen lanck ballen / waer van zy een obligatie maken / ende soo de repse voozspoedelick volbracht wooyt / soo wooyt oock den Crediteur betaelt / volgende t'contract / dan so hy t'selbe niet en coste betalen dooz eenich ongheluck / soo moet hy vout ende kinderen tot onderpant geben tot dat de schult voldaan wooyt.

De wapenen van die van Bantam ende hare soldate.

De wijlder coopluyden

wordt ten ware t'schip berongheluckte/so verliest de Crediteur zijne wtgeleyde penninghen. Dese schyften daer ick van ghesproken hebbe/worden gheschreven op bladeren van eenen boom met eenen pseren pziem/die zy dan op rollen: oft soo zy wat groot zyn tusschen twee houters met toukens te samen gebonden/seer aerdich ende fraey. Sp schyben oock op Chinees pampier / oock op een soz te van pampier dat zy van boomen maecten. Sp en hebben geen ende schyben ordentlick. Sp hebben maer 20 characteren/met de welcke zy alles conuen voortbrzenghen ende tot drucken. Ghebryucken oock behalven haer epgen sprake de Malabarische tale. Want de ghene die dese can/mach niet alleen al het vaste lant van Judien / maer oock alle de Eplanden door verstaen worden. Sp hebben ooc schole daer zy de Arabische tale leeren.

Persianē

Den meerderen deel der Persiaenen inde stad haer houdende zyn Juweliers. Die van Jaba noemensē Corazones. Het zyn fraeye berstandighe ende beleefde luyden/daermen wel met bescheyt mede handelen can/ende den vrenden man seer toeghebaen. De Arabiaenen de die van Begus drijvē meest haer handelinge te water beel Chineser coopmanschappē oproopen: de die zy elders vertieren / hoe wel zy oock Peper coopen. De Malabaren ende Quilines gheben meest ghelidt op interest ende op vopagien ende bonerp. De Sufaraten/overmidēs zy den meesten deel arm zyn/nemen ghelidt op interest ende worden gemepnelick tot boodtsghesellen ghebzyckt. Als zy tot Bantam comen/so coopen zy een vrou persoon daer zy van ghedient zyn by daghe ende by nachte / ende als zy weder naer huys willen reysen soo vercoopen zy de vrouwe weder / doch soo zy kinderen daer by hebben / soo nemen zy de kinderen mede / ende laten de vrouden liber ende by aldaer blyben: want zy als dan die niet vercoopen en moghen / die dan eenen anderen trouwen / daer zy mede blyben huys houden.

Portuge sen.

De Portugesen hoe wel zy by na op alle plaetsen waer zy gewin connen doen/stercken en stercke Casteelen hebben/so en hebben zy noch tans tot noch toe binnen Bantam geene heerschappie connen becomen. Verhalven hoe wel zy vlijtelic met de andere Coopluyden haeren handel drijven/moeten nochtas bytēde stad in het voozboech neffens de Chinesen woonen: want geene van beyde dese natien en is gheoor-

looft wooninge binnen der stad te hebben. Door de Straten der stad gaen zy gheentijts sonder dienstknechten ende camerieren/haere gravicept ende groot sheyt alomme vertoonende.

De Chinesen / soo gheseyt is / woonen tot Bantam op een quartier alleene / dat met een stercke pallisade omvanghen is/ ende met een mozaesch bebesticht: altoer zy wel de fraeyste huysen hebben die der inder stad soudrn moghen wesen. Tis een seer subtyl volck in alle hare handelinge / seer neerstich om ghelidt te winnen. Als zy wt China eerst comen / sco doen zy als van andere Coopluyden gheseyt is / een vrouwe coopende / om haer te dienen tot dat zy weder nae China willen baven. De ghene die tot Bantam woonen zyn daer op wt om t'oc cleynen pyjs by nae al den peper bande boeren op te toopen / om dat wederom / als de Chinesche schepen aencomen / oft oock andere diert te vercoopen. Daer comender jaerlicx vele ontrent Januarij ende brenghen met haer porcelenen sijne ende grobe/zijde cleederē/ Damasten/gheslagen Gout ende andere waeren/maer voornamelick die gedraede penningckens / welcke oock de Javanen selve in hare contracten ghebzyucken. Van de welcke detwijse ick boven gesproken hebbe/ sal ick hier niet van verhalen. Doen oock seer groote winste by die van Bantam met wijn wt Kys ende roten Muscaten nae de conste van Chymie te distilleren. Van haeren Godsdienst ende wijsen op dat wy hier oock wat by voegghen / tis seker dat zy niet soo seer God als den Duyvel aanbiden. Sp gelooven wel datter eenē God is / maer en houdē nauwelicx dat de sake der mensche seer van hem besoght werden; ofe dat hy by de woordē en daden der mensche tegenwoordich zy. In hare Tempels hebben zy den Duyvel gheschildert ende afghecounterseydt / sittende om hooghe in doncker/met en verbaerlickē tronie; want hy heeft dzy Croonen boven t'hoofd met goore hooznen / clauwen aende handen ende voeten/met een afgryselick wachups op den buck. Door dit werldt vallen zy op haere knien / cloppende met t'hoofd teghen der aerden. Ende als dan t'ghene zy mede ghebzyacht hebben tot een bereeringe oft offerhande / offeren zy hem / ende draghent op den Outaer / vooz dese schildertjes settende. Daer nae op haer knien liggende beginnen hem weder met den hoofde toe te knicken/tot dat haer luyden dunckt dat den Duyvel versaedicht is: dan

Der Chinesen Coopmanschap;

De Religie der Chinesen.

E e nemen

neemen zy haer schotel met t'ghene daer in is nae hups / daer zyt op eten met al haer hupsghesin. Ende dit alles doen zy/niet soo seer om eenich profijt te bercrijgen/als om quaet ende schade van haer te weeren. En bande onse ghebraccht zijnde/waerom dat zy liever den Dupbel aenbidden dan God / andtwoorden dat het niet van noode was God met eenighe offerhande oft ghebeden te versoenen/gemerckt dat hy van natueren goet is:maer dat de Dupbel als eenen quaden gheest ende bereydt om te be schadighen/met sodanige offerhanden versoet ende ghepaepst moeste zyn / op dat hy haer gheen quaedt en dede. Daer zijnder oock onder de selve Chinesen de welcke achten dat de Sonne ende Maene/de Sterren en boornaemelick den Hemel selve / van den welcken alle goederen op der aerden hercomen/met allen blyt gheert moet zyn:ende dese segghen dat de Sonne ende Maene man ende wijf zyn/hare verdwisteringhe/als die in de Schipen gheschiedt met vele offerhanden / op dat zy in perijckel haeres

lebens niet en comen /boetende. Anders zijn zy gasthu/ende in de maeltijden delicaet ende milde/ende voornaemelick als zy malcanderen teghen den abont nae haere wijse ter maeltijt nooden. Want dan zyn zy niet alleen brolick/maer dansen somtijden den heelen nacht ober / daer oock vele vermomt comen met vreedende tronien. In haer hupschonden zyn zy seer net ende polijst / seer sochbuldich om den cost te winnen.

Tot Bantam houden zy hare publijcke Wijse vā bergaderinghen / nae dat de groote herte her rech der Sonnen ober is/om soo wel van pibaten by te als ghemepne saken te oordeelen. die van

Ende alle de gene die eenich recht ver Bantam. volgen/moeten perfoonelick compareren ende haere saecken selve berandtwoorden/sonder procureur oft Advocaet : de welcke aldaer geen gelt verdienen comen. Maer de gemepne oft laur saken aengaende wort des nachts inder Maene schijn gheresolueert ende bestoten;ende dat volgende soot schijnt/een oude wijse der perfen. Hier toe comt

come het dat zy noch teghen dat de nieuwe Maane haer eerst vertoonen sal / haer boben op de huyfen setten / ende op boomen klimmen om die te sien / groote blijfchap ende vreucht bedryvende. De Maane daerna opgherefen zijnde soo reeden zy inden Raedt. Zy een comende / soo sitten zy altemael op der aerden / ende int midden van t'idee oft vier bande principaelste die in een rijt sitten / is den Coninck oft Gouverneur geseten / die de andere de sake booz draecht ende raedt versoekt / hoe ende in wat boeghen men inde selve procederen sal / ende men begint bande principaelste oft grootstelheeren af tot de minste toe haer goedduncken te hoorzen / ende daer naer te beslupten tegene raedt saem ghehouden is.

Achter de stadt Bantam ende custe van Sunda / aende voet vanden bergh / die men Gomon Besar noemt / daer de Peper wast / woont een seer goet volck / die aldaer onlancks vanden Bergh van Passaruan / waerban boben geseyt is / zijn comen woenen. Want als den Coninc van Passaruan

dese luyden met swaere schattingen ende andere onghemacken seer molesterde / soo zijn zy met consent vanden Coninck van Bantam onder seker artijckelen alhier comen woenen / ende hebben een stadt gebout Sura genoemt / daer haer Coninc woont / ende de andere hebben haer hier ende daer in veel Dorpen verdeelt. Zy leven seer vreedt samelick ende vriendelick / haer met landt bouwinghe genevende. In cost ende cleederen worden zy seer eenvoudich ende sober ghevonden. Zy en dooden noch en eten niet dat leven ghehadt heeft / hier in Pythagoras ende de Spinno sophisten volgen. De Van welke opinie vele houden dat alle de Jabanen ghetweest zijn / eer Mahometers leeringhe aldaer gheleert worde. Zy gaen ghecleedt met wit pampier van boomen ghemaect / waer van zy een stuc om haer hooft winden / ende enen groenen doeck om haer lijf / welck al haer cleedinghe is.

Ende welck meest te verwonderen is / zy en houtwen nemm ermeer / ende daer begheven haer daghelick vele andere Jaba-

De Iava
nen Py-
thagoris-
sche.

Rlin. lib.
s. cap. 17

nen toe; door dit toecomen alleene als we-
derom wassende / soo dat men van dese niet
recht soude mogen seggē dat Plinius eer-
tijts van de Essenen sepde; dat dit volc al-
leene / en niet alleene in geheel Indit / maer
in de gantsche werelt / wonderlic is / welck
sonder vrouwe / alle conserbatie met de
vrouwen latende / soo vele eenwen als eeu-
wich duert / in het welcke niemant ghebo-
ren en wordt. Dese brengen peper ende an-
der vruchten tot Bantam te coope.

De andere boulpuden hueren t'landt
vande Heeren / daer vooz betalen de. Dus-
dantighe heester de Coninck seer vele / ende
dese worden Captivos del Rey ghenaemt.
De Slaven dat eyghen gecochte knechten
zijn / woonen oock sommige op de Dorpen /
die eygen oft een particulierlick toecomen /
daer zy waer nemen hare Heeren erfgoe-
deren / waer van zy de vruchten vergade-
ren / en die hem t'huis schikken. Genige ooc
hueren die vooz eenen sekeren prijs vā hare
meesters / vooz haer selven / so daer yet ober
schiet / betwacende. Daer zijn noch andere
die ses dagen wercken vooz haer heere / en
daer nae ses daghen vooz haer ende haer
hupsghesin : t'zy datter visschers zijn oft
andere. Ende van gelijcken de Slabinnen
ende vrouwen wozden vooz hare meesters
oft op de merckt met coopen ende hercoopen

oft t'huis met toeben ende spinnen besich
ghehouden. Soodanighe vrouwen worden
meestendeels vooz de weerde van neghen
guldens van onsen gelde gecocht ende ver-
cocht. De kinderen die van dese slaven co-
men worden den Heere eygen / also wel als
de ouders / en mogender mede doen wat zy
willen / doch niet dooden sonder con sent
banden Coninck oft Gouverneur.

Daer zijn tot Bantam bescheypden soz Schepen
ten van schepen. Die wy Salepen heeten /
noemen zy Fusten en in hare tale Cachurs.
Maer dese gebuycken zy boornamelick in
tochten van oorloge. Zy hebben een berdec
waer onder de Salep-boeven oft slabe sit-
ten: en boven op de crijchslupden met haer
wapenen. Over de selve is gemeynelic ge-
stelt een vande principale van Bantam: en
hebben 4 stucke geschuts op / bassen genoot
waer van de 2 vooz; de andere achter wt
liggē. Zy hebben maer een mast met een:
tattoenen raaf-sepl: en achter een gaelderp.
Hare Paraos noemen zy anders Loucken.
Dese hebben ooc een verdeck int midden
hupsgetoijse. Zy boeren eenen grootē mast
met een groote besaen / die onder ende bobē
een lanc riet heeft. T sepl is van gras te sa-
men ghetwēben / oft oock van bladeren van
boomen. Dese hebben vooz tot eenē hoegh-
spriet / en eenige daer by eenen forckmast /
eener

eenen grooten mast ende een besane. Ende dese sozte van schepen gebuycken die van Bantam niet alleene om onder de Eylanden te liggen waken ofter geene bybuyters oft onraet in de zee en is / om haere snellicheyt / maer varen daer mede na de Molucken / Banda / Sumatra / Malacca en andere plaetsen en Eylanden in de Indische zee / ende die geladen hebbende keere na hups. Al hoe wel alle hare navigatie routen / ende sonder eenighe conste is. Want zy en ghebuycken geen zee-Caerten / ende verstaen die ooc niet: hebben seer onlancy door d'onderwijfinge van de Noorteggen en de onse begoft r'opas te gebuycken / en op de sterren eenige achtinge te nemen. Verrijts / so Plinius verhaelt / (waer van nocht as nu dat ic weet geene oberblyffelen en zijn) die van Samatra niet hebbende de obserbatie der sterren in het varen / boerden bogelen met haer ende lieten die dickwils wobligen ende volgden het bliengen der selver na het landt toe. Dat meer is oock heden ten daghe niet alleen die van Bantam / maer meest alle de Jabanen ende Indianen en

weten maer acht winden te noemen / ont datter r'geheele jaer door maer twee principale winden en waepen van haer Moncon ghenoemt / namelick den Noordwesten wint / ende Oost zuyd oost. Bande welcke de Jabanen den Noortwesten Zeylaon noemen / die in October begint te wapen / ende duert tot int leste van Maerte : ende dan begint den oost zuyd oosten wint te wapen / die zy Timor noemen van een Eylandt dat op die streke gheleghen is : ghelyck zy oock de andere winden meest bande plaetsen noemen: ghelyck men in Franckryck den zuydwesten wint le vent d'Escoffe, dat is / den windt van Schoclant noemt. Ten lesten onder de schepen hebben zy behalven de goote Paraos / die top gheseyt hebben / cleyne Jacht-schuyten ende Speel ende Visc-schuyten in grooten ghetailen van seer goote snelheyt: van welcke ghemerckt andere vele ghenoech gheseyt hebben / so sal het ghenoech zijn dit int voor by gaen alhier ghestelt te hebben.

Onder andere diert die gebonde worden int Eylandt Java / zijn de Oliphanten / die

De voor aldaer tam zijn ende ghebruyckte worden naemste om te arbeiden/daer toe zy daghelick berdieren hueret worden:ende behalben den dienst die van Java zy met packen te dragheden doen / worden oock nut ter oorloghe ghehouden. Ende de tanden zijn soo groot geacht int vermercken / ende instrumenten ende bagghen te maken/dat wt dat deel van Noegenlandt

te weten van Sofala/tot Melinde/alle jaere in Indien duysent ses hondert ponden ghevoert worden/behalben die Tandendie wt dese ende andere Eplanden van Indien ghebracht werden. Gheen cleyn deel oock van dit pvoiz wordt naer China ghevoert.

Den Rhinoceros / segghen de inwoonders men oock aldaer vint/ende bercochten de onse vanden Hoorn die zy in plaetse van Een Hoorn tjuys ghebracht hebben: hoe wel het Eenhoorn niet en is / nae het segghen van de ghene die het meymen wel te weten. De colleur van dit dier is den Olyphant meest gelijc/de grootte eenes stiers de forme den wilden Swijne aldernaest/boornamelick soo veel den Maupl aengaet/totgenomen den Peuse welck eenen crommen Hoorn is/harder dan eenich been / est dien gebruyckte hy om tegenweer te doen/gelijck het wilde Swijn de tanden. Hy heeft oock twee riemen ghelijck omvraeyinghen van Wyaken/van den rugghe tot den buyc

omnegaende/den eenen nae de Mane/de anderen nae de Tanden. Men vint in Java seer veel Hertten est Vinden/diemen om menichte van derwosche/qualic gebangen can / oft moeten metten Koere gheschoten worden/ende detwijle de Javaen daer niet mede en weten om te gaen/so bermenichsuldigghen zy in sulcke menichte / dat als men te lande ingaer dickwils seer groote Cudden te sien comt. Behalben de wilde Ossen / Wuffels ende wilde Swijnen / die aldaer seer overbloedich zijn / hebben zy oock tamme Ossen ende Korpen daer zy de Melck van ghenieten. Int wilde vintmen oock veel veyemde Maerratten ende Welskengs / ende onder de Voghelen Pennen ende

ende Hanen/Pauwen / ende Papegaepen /
ende vele andere. Maer boornamelick is
verwonderinghe woerdich de Voghel E-
me / de welcke den onsen by den Coninck
van Jacatra tot een gheschenck gesonden
tot Amsterdam oock lebende ghebracht is
ghetweest / maer hier van sullen wy ter-
stont zynner plaetsen meer spreken.

In de Rivieren van Java houden haer
vele Crocodilen: die den mensch int water
zijnde aen durben casten / ende mede te
gronde schieten. De onse verhalen / dat de
Chinesen dese Crocodilen aerdtichlick le-
vende hangen / en die tam ende bet maec-
ken / ende als haer dunckt dat zy wel bet
zijn dat zynse dooden ende eten oock seggen
dat het een excellente ende leckere spijse is.
Christophorus Acosta segt datter een roe-
de ghemaecte wordt handen boom bande
Indiaensche Haselnote / twee vingheren
dicke om Crocodilen te vanghen.

Kesteert dat wy hier een woepnich by
boeghen van sommighe vruchten ende spe-
cerghen van Java / van de welcke hier boor-
ren herscheyden reysen vermaent is ghe-
weest. Arecca / alsoo ghenoemt van de Por-
teghisen ende de onse / wordt van de Mala-
baren Pinan / ende soo Clusius schryft / van
die van Malacca Pac. bande Arabers Fau-
fel ghenoemt. Het is eenen rechten boom /
van lichte stoffe / de bladeren zijn den dadel
boom ghelyck / de vrucht der spoten Mus-
caten / dan dat se aen d'een zijde corter in
een ghedronghen; aen d'ander breeder ende
harder is. De vrucht is eerst in eene casse
besloten die seer moschachtich is / ende van
bupten geelachtich / den Dabelen seer ghe-
lyck alsoe ryp is gheworden. Sy segghen
dat se onryp zijnde verdoobet en als dron-
ke maectt. Maer zy mengen se ryp zijnde
ende ghedroocht met onghelusten Calck
ende Betele bladeren: ende alsoo gebruyckt
meynen zy dat se niet alleen de hersenen
maer oock de Maaghe supbert / het Tand-
blepsch ende de Tandten bebesticht.

Maer de Betele bladeren / zijn den bla-
deren van de Araniappelboom ghelyck /
maer een woepnich langhet / ende op het w-
terste grooter / sekere tofstekende Aderkens
nae de rechticheyde hebbende. Ter deghen
ryp gheworden zijn zy geheel ende worden
dan booz best gehouden / en duere seer lange
en zijn geduerich jeuglich als of zy ver-
sch waeren. De Spruyte waer van dit de bla-
dere zijn / waest gelijc de peper / derwelde
ofte Hoppe doet opclimmende aen eenighe
boomen: zy is ghemeynelick sonder vrucht /
hoe wel sommighe schryven dat se by die

van Malacca vruchten boortzucht / ghe-
lyck den Steert van een Eydisse / die van
goeden smaect zy ende bande inwoonde-
ren ghegeten wordt. Sy wordt met palen
onderstuypt / eben ghelyck den Wijn-
gaert die Wijn draecht. De ghene die meer pro-
ffits daer wt soecken / planten dese spruy-
ten seer na by den peper ofc Arecca: op dat
zy gheboeghen ende oberwelft schaduwten
gheben. Daer en is niemant van de Indi-
anen t'zy man oft vrouwe die dese blade-
ren niet gheduerichlick t'zy dat hy t'huys
oft bupten wandele ofte ver an derg doe /
t'allen tijden des daeghs / eerst met Calck
dat zy tot de Oester schelpen maken / be-
streken / knoutwe ende etc: selven nochtranz
alleene om de bitterheyde der selver wille /
maer de vrucht Arecca daer by doende. Sy
pleghen oock als zy pemant van haer la-
ten gaen / oft zy selve van de ghene die by
haer staen scheyden met een zijden Borse-
ken vol van dese toeghemaeckte bladeren
den ghenen die wech gaet te bereeren. En
niemant en derf wech gaen / van eerst met
Betele beschoncken; want die is een teer-
ken van oorloof gheben. Sy meynen oock
dat door het knoutwe der selver Betele den
stinkenden adem ghebeter wordt. Want
het by haer de meeste onbelcefscheyde is es-
nen stinkenden adem te hebben: al foodat
indien pemant van sechten state tegen es-
nen machtrigheren spreken moet / sprecke
de handt booz de mont houdende / op dat
niet eenighen quaden reuck in des ander-
nense en come. Alsoo oock de vrouwen als
zy by de mannen gaen sullen / zy knoutwen
Betele eer zy t'amen spreken; dat meer is
zy laten haer duncken / dat het een arn-
kinghe ende een verwekinghe tot dertel-
heyde is. Ende dat dit eenighe reden heeft /
can de temperature te kienuen gheben / de
welcke heet ende drooghe is tot den eynde
van het tweede exces; fooden smaect ende
reuck betwijfen can. Java heeft daer en bo-
ven noch twee andere vruchten vele by al-
len gebruyckt / Mangas namelick ende
Ananas. Waer van de Ananas is een
seer lieffelicke ende smakelicke vrucht heb-
bende de grootte van eenen Meloen / boben
druct se wt eenen Spintrocke met blasch
beleedt / met de veste eenen pijn-appel. Sy
is seer schoon van colour om aen se sien
Goutgeel ende wat root: heeft eenen excel-
lenten reuck. Wat de tynnen / daer zy waest
openbaert zy haer terstont den ghenen die
daer booz by gaen. De vrucht selve heeft de
smaect van seerpachtighen most / ende ber-
sachticht niet lichte de ghene diese eten. Ware
scherpcheyde

De Cro-
codilen
worde n
van de
Chinesen
tam ge-
maect
ende ge-
gheten.

Arecca.

Betele
bladeren.

De
Spruyte.

Ananas.

scherpicheyt gheeft te kennen / dat een mes een half ure daer in ghesteken / boben de helft inghegheuen wordt ende bot gemaect. Nochtans ghegheuen zijnde en beschadicht zy de maghe niet seer / ten zy daer mender so vele insickt / datse vande naturelike hitte der maghe niet oerwonnen ende verteert en can werden. Hare wortel is seer gelijck den Artischock / de bladeren oock en zijn niet ongelijck. Ende dese vrucht is in Oost-Indien vzeemt / want zy is wt Braslien eerst in West-Indien / ende van daer in dit Indien ghebracht. Ende de Mangas is eenen seer dicken ende grooten boom met seer veel tacken. Hy draecht een vrucht de meerderen deel grooter dan een Gansen ey / ende waft oock in andere plaetsen van Indien. De vrucht wordt ghegheuen in plaetkens ghesneden oft sonder wijn / oft in wijn geweycht. Zy wordt oock in Supcker ingelepdt / op datse te bequamelicker betwaert soude connen werden: ende wordt somtijts met een mesken geoyent / ende in huer midden wordt groenen Sengber / Loock / Moestaert / Sout / met Olie ende Eruk op ghestroeyt / op dat zy die oft met kys eten / oft op de wijse van inghelepde Olyuen. Zy souren ende sieden die oock ende brengen se op de merckt te coope. De sommighe houwen se booz coudt ende vochtich / andere maken se heer.

Cocos
vruchte

De vruchten die top boben geseyt hebben dat Cocos gheuoemt zijn / hebben de grootte van een Scrups ey / wy noemen se anders Indiaensche Noten. Het is den paffijnelicksten ende nooddruftichsten boom die men mach binden / zy noemen hem gemepnelick Palmo om. De onse verhalen dat den boom desen ghelijck in Java / Lantor vande inwoonders genoemt wordt. Hy waft seer lanck ende verheben / nochtans nauwelicx de dichte van een heele spanne cruyghende / gansch sonder tacken. Op zijn hoochste t' top comen de bladeren wt / wt de welcke vast aenden stam de vrucht Cocos wt spruyt / soo daer mender thien oft twaelf seer nae / als t' samen op ghehoopt ende ghebonden daer aen hanghen hier. Hy en wortel niet diepe / maer heeft zijne wortel als boben op de aerde lichtelick cruppende / soo dat het schijnt dat hy op alder ley oock de alderlichteste betweginghe waggheuen sal ende omballen / niet regenstaende staet hy seer vast / ende ghelijck eenen sekeren mast rijst op tot seer groote hoochde. Als zy daer op sullen climmen soo maken zy eenighe clepne kerben oft sneden in den boom. Zijn hout is dunne / licht ende vol gaetkens /

bzoog ende gantsch niet vast. Ende de bloeme die booz de vrucht comt / is ghelijck het bloey sel van de Castaignen van desen lande. De binnenste substantie oft het merck is ghelijck papier in dunnicheyt ende tichtheyt: ghelijck die oock in plaetse van papier vande Indianen ghebruyckt wordt / so sommighe verhalen. De onse vertellen dat vande Tabanen gheschreven wordt niet in het hout / maer in de bladeren van dien besunderen Palmboom (die ick gheseyt hebbe Lantor gheuoemt te zijn) met eenen pieren priem. Soodanighe bladeren oock soo wel heele / als mit midden in de lengde ghesneden / ende met characteren beschreven zijn by onse Argonauten wt Java tot Amsterdam ghebracht gheweest: ende onder andere oock een boeck / wt de selve t' samen ghebonden; het welcke zy op dese wijse formieren: Zy snijden vele bladeren also af / datse alle in de lengde ghelijck zijn: maer de eyneden vande bladeren doozboozen zy / ende boeghen daer by om die te binden twee gheeffende houten / ende op gelijcke wijse doozboozt boeghen zy die t' samen. Van de bladeren ordenelick ghelepdt hebbende / ende berders daer binnen by ghebaen / steken zy aen beyde zijden dooz de gaten rouwkens / ende vouwten al ende bindent seer vast: ende datter / nae dat het boeck soo ghebonden is / vande rouwkens ober schiedt / winden zy ontrent het selve in / ende binden t' selve met knoopen. Ende soo dichtwils als zy lefen willen / soo maken zy de knoopen los / ende ontlupcken de bladeren wederom. Ic hebbe oock mit booz by gaen boben aengeroot dese selve wijse van boecken te formieren by de Indianen / als ick van hare Coophande l ende haentschijften begoft te speken: maer in dese boecken en betwaeren zy niet alleen de handtschijften / maer schijven oock andere dinghen die ghedenkens weerde zijn.

Ende den Palmboom selve is seer bequaem om schepen te bontwen wt doozsalte van zijne naturelike lanckheyt / rouwen ende Cabels worden van de woterste schelle der Noten ghemaect / vande bladeren seplen ghetweben / welcke oock sommighe om de hupfen te decken ende de spleten der schepen te stoppen ghebruycken: daer van worden Matten ende Hoeden teghen de cracht der Sonne ende des regens bestaen de ghemaect. De binnenste schoyffe dient om Schotelen ende Vaten tot de keucken dieneende ende andere dinghen te maken. Maer de vrucht by nae rijp zijnde / is heel volwaterige vochtich / de welcke met reer rye

De boeck
ken der
Iavanen
wt den
boom
Lantor.

rjt in een witte keerne berhardt; ende dat is de rechte vrucht ende heeft eenen smaect op de tonghe gelijck de Balsamor en. Maer eer dat se hardt wordt so heeft se wel by na een pinte waters/ende geest den menschen eenen soeten ende ghesonden drack/ende hoe die vrucht meer door de rijpicheyt aenwaest: hoe het water meer allenskens vermindert/ende berliest zijne soeticheyt/eenen smaect van Edick op de tonge geven. Dat de se witte keerne persen de inwoon ders een seker sijn ghelijck maelck in haere persen/ende ghebruycken dat inde keucken om haer Rijns mede te coken: zo maekender oock Olje van / seer bequame voor de spijs/keerssen ende Apothekerije. Ende terwyle dese keernen in hare schelpen ghesloten zijn/soo moghen zo door de heele werelt sonder te berderben verboert ende ooc vercocht worden. Soo daer eenighe sijn die de pote niet en begeeren die snyden hare bloeme af/ende hangen aen hare plaetse aerdtichlick eenen eenier met eenen clepen mont de juncturen met leem bestrijckende / soo dat noch den adem daer in en kan / noch per wt en can gaen/dit ghedaen zijnde/in wepnighe daghen/soo wordt den eenier verbult met seer soet water/ende die den wepe in smaect te boben gaet. Dit water een halve ure in de Sonne ghestelt verandert in seer stercken Edick: maer ghedistilleert inden distilleer. Oven gheeft Wijn/welck in zijne goedcheyt den Rhijnischen Wijn niet en wijckt; Ghesoden/ende inde Sonne ghestelt wordt tot Supcker/alsoo dat desen boom ende sijn vrucht seer groote nutricheden den Indianen gheeft/ende niet alleen en dient om schepen te maeken/maer ooc om die met bereschepde coopmanschappen te laden.

Lambu

Daer waest oock in het Euland Java een riedt dat seer groot is/welck zo Manbu noemen/waer van zo booznamelick haere hupsinghe maken/ende meest al haer timmer agie. In dese rieden waest den Tabaxir welck seer dier van de Arabianen/Persianen ende Turcken gecocht wordt/de welcke die ghebruycken booznamelic in crancheden bande Galle ende den rooden loop. De Apothekers van onsen lande maecten oock van het selve pillen / daer by doende het Saet van Surckel. Maer of oock het Manbu van Java dit sap heeft/en hebben onse Schippers niet selkers gebracht: Maer het wordt hier en tusschen oberbloedelick ghebonden/in het gene dat Wisnager/Watrecala / ende een deel bande Provintie van Malabar voortbringt.

Java heeft oock een vrucht die zo Duriaon noemen: welckers bloeme by die van Malacca Buas, ende den boom Batan ghe-noemt wordt: Ende is seer lange ende hooghe berheben/bestaende wt dick ende bast hout/met een blauwe schorse becleet / met vele tacken ende vruchten gheladen ende moedich. De bloeme is wt den witten geslachtich; De bladeren hebben de lenghde van een halve spanne/ende de breedde van twee oft drij dwereesse vingere/contom een wepnich ghelijck een saghe van buyten wt den swarten groen/ende binnen bliicken. De vrucht selve is van de grootte van eenen Meloen/mer een harde schelle. Die dese vrucht te boozen niet ghesmaect en hebben sal se voor eerst teghenstaen / obermidts den stercken reuck/als verrotten Ajun;maer eens ghegheten/wordt daer na in reuck ende smaect de smaekelickste vrucht van al ghehouden.

Duriaon

Ten lesten de Peper waest in Java oberbloedelick. Men heeft se tijt inde maenden van October ende November. Tegen December wordt het tot Bantam ghebracht/alwaer het in haere tale Sahangh, ende in het Malacitaens Lada ghe-noemt wordt. Het wordt in wit/swart ende langh onderschepden. Maer tusschen de plante die se swerte Peper voortbringt / ende die se witte/is so cleyn onderschepd/dat het binde inwoonders alleene onderschepden anwerden: ghelijck wy den Wijn gaert/die blauwe vruppen draecht / van den ghyren die witte nautwelick/en onderkennen/van als zo Druyben hebben/ende de selbr>Type. Maer die langh Peper voortbringt/is bere een ander plante: want zo en heeft niet meer ghelijckheyt met de boozgaende als een Boone niet een Ep / dit waest booznaemelick in Bengala. De planten van wit Peper worden soo veel niet gebonden/ende en comen niet boozt dan op sekere plaetse van Malabar ende Malacca. Men pleegt het op de rafs van groote Meesters te brengen: de welcke dat ghebruycken ghelijc wy het Sout doen. De conterseut selen van elck worden by Clusum ghebonden. Java behalven het swerte / bringt oock boozt het langhe Peper / soo zo berhaelen. Ende men soude hier by moghen boeghen de Cubeben / Tamarinden/ Costus Indicus/ Calamus ende andere specerijen van de welcke Java booznamelick vruchtbaer is. Maer dese met den bingher aenghetwisen te hebben/ is alhier ghenoech.

Aromatum hist lib. cap. 22.

Als dan de onse/soo wy boben ghesent hebben / Bantam verlaten hebben de ende

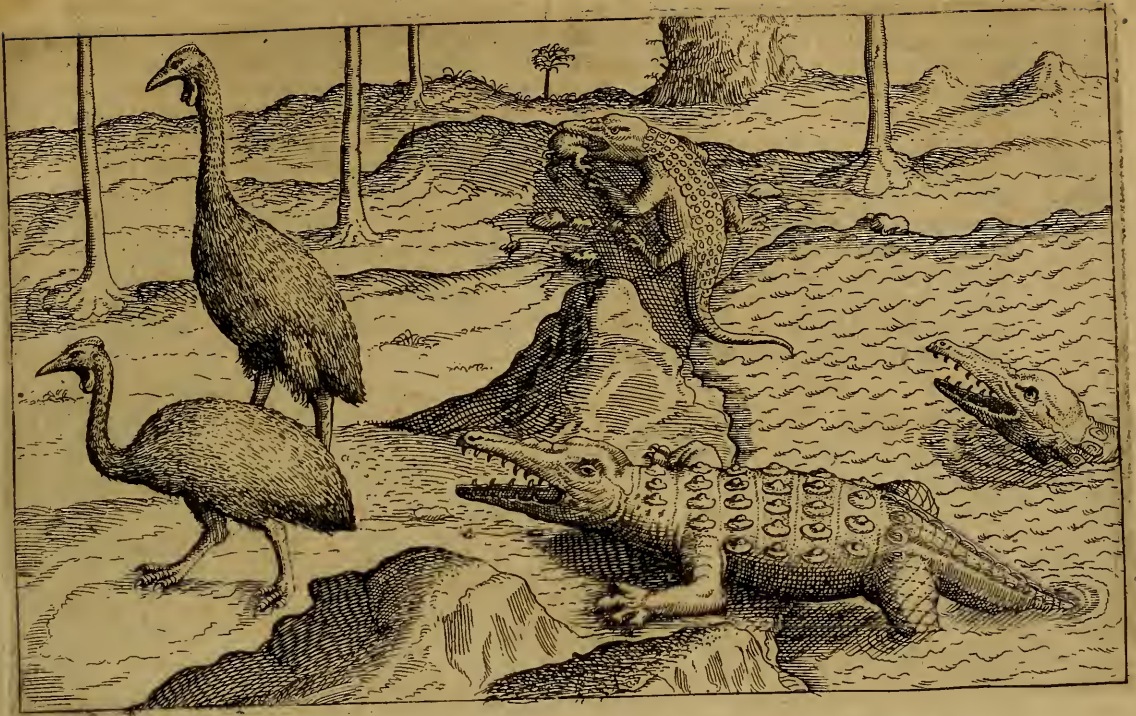
Sy co-
men tot
Iacatra
aca.

hare anckers ghelicht/naer Jacatram een
ander Coopstadt van Java/hare streke ge-
nommen hadden/so hebben zy teghen den a-
bont/ontrent den dertien/ten Nobembryz
de stad van verre ghesien/ende met eenen
een goote menichthe van visschers Paraos
door de riviere die boog by de stad passeert
ofter ende weder haerende. Des anderen
daeghs / welck den veertien den Nobem-
bryz was zyn seer vele Paraos ende schup-
pen wt de stad aen boort ghecomen / mer
virtualie ende verscheppen bruchten wel
versien. Onder ander is oock den Saban-
dar bande stad ghecomen / een man / soot
scheen seer beleef ende die de Portegysche
cale toel conde. Dese is by de Oberste van
de schepen ghecomen / ende heefse in por-
tegyz seer heerlic gegoet. Ende heef t'hoic
gheseyt dat haeren Coninck door haer ge-
tuchte bevoecht alle dinghen soude verfor-
ghen die hy merken soude dat zy van noo-
de souden hebben. Daerom t'zy dat zy vic-
tualie oft eeni ghe andere faecke van doene
hadden / dat zy alles sonder twijffelen op-
schen souden. Presenteerde oock inde sche-
pen in gijfelinghe te blijven / terwyle de on-
se aen lant souden gaen/om specerijen ende
andere dinghen die zy van noode hadden te
ropen. Naer de onse dit excuserende / deden
haren woerd van Bantam / die haer dus-
wure bergeselschapt hadde / met twee van
de boornaemste bootseellen den Saban-
darnae de stad weder gelepden ende met
hen gaen. De welke ten huyse vanden
Sabadar vriendelick ende mildelick ont-
haelt zijnde teghen den abont nae de sche-
pen weder ghekeert zyn ende hebben ver-
haelt dat behalven de virtualie daer niet
anders in was te beromen: Ende dat den
Coninck/die doen bytren de stad om zyn
plaisier in een seker plaetse daer hy getroc-
ken was/by den Sabandar bande comste
der schepen vertouricht was. Na twee da-
ghen is de Coninck selve aen boort gheco-
men / om de Oberste te begoeten ende de
Blote te sien. In zyn gheselschap waren de
boornaemste mannen vanden Adel: welke
alle de Comisen heerlic ter maectyt ghe-
noot hebben: ende terstont als zy de sche-
pen / toertustinghen ende gheschut genoech
besien hadden/hebben zysse vriendelic laten
gaen. De Coninck oock int besonder met
geschencken verzeert beloofde insgelijc alle
diensten van vrientschap / en beroonde met
vele teercken / hoe seer dat hy tot de onse
gheaffectionneert was / soo wel met zijne
ghebeerden ende gelaet als met den oogen.
Naer de onse/als zy haer van nootwen-

dighe dinghen ghenoech versien hadden/
niet langhet daer hertoebende / zyn t'seyl
ghegaen. Als zy nautelicly een half myle
gheseylt hadden is t'schip Amsterdam met
staende seplen op een clip gheseylt / die soe
steyl was dat met het Ancker te licht en
bande boech t'schip achter wt deynsde van
de klip / ende hebben alsoo haer reys ver-
boordert. Daer na de Schippers ende Co-
misen by een versamelt zijnde so heefstmen
begonnen te spreken van de reyse te volboe-
ren. Maest aller Comisen stemme streckte
hier toe/datmen naer de Molucken varen
soude/waer tegen haer de Schippers stel-
den/de welke met vele redenen rieden dat
men weder nae huys soude keeren. Ende
terwyle dese dinghen gheschieden ende dat
zy al soetkens by de Custen van Java sep-
len/hebben zy teghen den dertien Decem-
bryz epndelinghe voor Cuba ende Spdala
haer anckers wtghevozen. De intvoo-
ders zyn daer terstont ghecomen: hebben
hare coopmanschappen aengeboden / Po-
ten Muscaren / Raghelen ende andere spe-
cerijen. Ten lesten is den Sabandar oock
t'scheep geromen/ende de Oberste begooet
hebbende heef haer eenen vogel Emme ge-
schoncken. Sepde mede dat den Coninck
goote beghoerte hadde om de schepen ende
Blote te comen besien. De Voghel die ick
gheseyt hebbe/is boonaemlic den Schip-
per Schellingh vereert; ende is daer na le-
vende tot Amsterdam/ghelijck ick oot bo-
ven aengewesen hebbe/gebracht: Alwaer/
als hy vele maenden voor ghelde te sien
hadde gheweest / is hy epndelinghe in de
macht des seer doozluchtigen Heeren Ge-
org Eberard Grabe van Solms/losicker
ghedachtenisse / ghecomen / die den selven
langhe inden Daghe gehouden heef: Daer
nae is hy den seer vertoerdighen ende
Doozluchtighen Prince Ernst Ceurboyst
van Ceulen ghepresenteert gheweest: dese
heef dien epndelinge den seer onbertwin-
nelicken Keyser Rudolpho / den tweeden
van dien naem gheschoncken. Vier en tuf-
schen hadde de selve seer doozluchtighe
Grabe het contrereysel van desen Voghel
naer het leven by hem behouden: Welck
daer nae den seer vermaerden man Caro-
lus Clusius van de seer doozluchtige Orou-
we Sabina van Egmont/des oberledens
Grades weduwe/ghelcent hebbende/heefte
den selve in cleynster forme afghemaelt in
zijne Eroticus ghestelc. Dese Voghel was/
als hy met opgherechten halse ginck vier
hoeten en ettelicke dunnen hooghe; swaer
van cleur. Het voozste van zjuen hals by

Cydaia

De Vo-
gel Emme

nae hier dypmen beneden den beck / hadde hangende twee quabben den parkemente gelijcals baerdekens / twee dypmen lanc / van roodt vermilioen coleur. Der achterste deel van den hals insghelijc sonder plupmen was / van het hooft af na de lengde van roode vermilioen berwe / ten anderf een deel banden selben sach men met eckelke roode plupinkens / onder de welcke eenighe swarte ghemengt waeren / bedect. Ende hoe wel hy niet weynighe teekenen en hadde met den Doghel Scrups gemeyne / als een cleyn hooft ende hy nae calutwe; ende dat hy sonder onder scheyt inslickte al wat hem boozghetwozpen werdt; hier inne bersejilde hy nochtans / dat hy gheen ghesplitte boeten en hadde / maer dyp teenen hebbende. De Schippers sepden daer en hoven booz; de waerheyt dat hy gloepende colen ende andere vierighe dinghen sonder lesfel in slickte. Welck ick nochtans sie van Clusius die een neerstighe hystorie van desen Doghel beschreuen heeft / naerghelaten te sijn.

De onse van banden Sabandar verstaen hebbende dat den Coninc dit sonderlinghe begheerde / dat hy soude moghen in de schepen comen ende die besien / ende met de Capiteynen vande schepen sprekten / soo

heeft Warhel onder andere gheandtwoordt. dat zy hem dat toelieten. Waerom ooc ende boornaemelick het r'schip Amsterdam zyrt blaggghen tot triomph heeft laten wapen / ende haer gheheel gheschick om den Coninck heerlick te ontfalen. Maer als nu aldus de blaggghen waepden / soo heeft de Coninck aende Schepen ghesonden te bragghen wat dat beduydde / want dat hy verstaen hadde als zy de Stadt Bantam besloten / ende het Trompet geslagen werdt / het selve gheschiedt was. Waer op de onse andtwoordden dattet gheschiede tot des Conincks eere / nae haeres landts wyse / die zy sochten woerdichlic te ontfangē en met alle schuldige plicht aen haer te verplicht. Daer is ooc gecomē een boozgeghs van de gene die zy gemeynlic Kenegados noemē; ende dese als behonden werdt bele te beloben ende met twyffelachtighe ende schoone woorden de onse te flatteren / ende niet en wilde in de schepen blijben / als de andere van landt quamen / verscheyden mael ghebeden zijnde / soo lieten haer de onse niet sonder oorzake boozstaen dat hy van die Bantam wtghemaect was. Ende alsoo sijn die van Cydalia met barken ende vele Joncken vol vol ex / tegghen den middach / hy de schepen van de onse onder den verman-

De onse van die van Cydaia om ringht krijghen nederla- ghe.

tel van vrientschap gheromen. De princi- paelste van haer zijn naer het Schip Am- sterdam ghebaren: De andere zijn getroc- ken naer de Pinas. De Coninc Darchel / en Schellinger die ober het schip Amsterdam ghestelt waren / meynende dat den Coninc daer was / hebben boben op't schip en aen den inganc den ghene die aequaiven ber- wacht: Ende op dat de Jabanen het booz- ghenomen schelenstuck te bequamelicker mochten wtvoeren / hadden zy een Canas- san met Foelte ende Raghelen mede ghe- bracht / op dat / terwijle de boot sge sellen be- sisch souden zijn die wt de Jonck in de sche- ren ober te halen / zy die gheschepden ende

befisch zijnde te lichtelicker souden aenta- sten: Ghelijck het doock ghebeurt is. Want de booznaemste van de Edelluyden / onder de welcke de onse meynen dat den Coninc zijn soude / en waeren nauwelijc met haer ghevolgh t'schepe gheromen / oft zy en troc- ken terfont haer ghetwey wt / ende quet- sander doodelick by nae op eenen ooggenblic t'waelf / ende onder dese de mannen van grootsten aensten. Darchel / wien het toequā den Coninc te ontfangen / terwijle hy een Edelman die hy meynde den Coninc te zijn heerlick ontfangt / wordt banden Sa- bandar / die hem naest stondt doot gheste- ken.

35

Den Schipper Schellinger / een woude ontfangen hebbende / liep om getwey / maer doodelic gequetst / is neder gevallen. Twee bande Adelbozsten / hoe wel dat zy getr ont waeren / hebben haer dapper gheweyt: Ende een van haer / een sweert ghenomen hebbende / dooyt den Sabandar die noch besich was met andere te moorden. Want den Stierman hungen de darmen op zyn

schoenen: en dese woude hadde hem de sel- ve Sabandar ghegeven. Daer en tusschen die binnen int schip waren door het rumoer opgeweckt zijnde hebben de Jabanen met Spiessen / Boomen / Bjaetspeten en sabels omgebracht en afgemeten. Ende daerna hebben zy met een steenstuck rupinte ghe- maect / dat de Jabanen ober booyt moest / in welcke blucht vele omquamē. Die na de pinas

13inas gebaren waren / merckende de wt-
 comste vā hare medegefellē / zjñ met groot-
 te breefe afgetrocken / niet dervende haren
 aenslach volbrengen: waer toe seer hielp de
 dapperheyt vande onse tot de schepen inde
 sloepen vallende / ende vā alle zijden om ha-
 re medegezellen te helpen t' samen loopēde.
 Van de grootse schepen heeft t' schip Hollan-
 dia zjñ tou laten slippē al so den tuint wnt
 der zee begon en seylde Amsterdam aen zjñ
 zijde / om assistencie te doen. De andere Ja-
 banen / die vande strant de wtcomste noch
 verwachten / als zy merkten dat het schip
 Hollandia naerder het lant quam dzyven /
 hebben begost met Paraos vooyder tot te
 comē / meyende dat de oberwinninge aen
 hare zijde was: Maer dese door de sloepen
 van de onse en het groot geschut vāde sche-
 pen aengetast zijnde / hebben moectē te rug-
 ge keeren en de blucht nemen. Alhoē wel
 niet twepnige van de selve omgemen / en
 vele menschen int water berdoncken zjñ /
 behalven de gene die haer vā selfs int wa-
 ter getwoyē hebbe. Wānt vā die bairt Ep-
 lant zjñder boven de 150 gebleven: t' schip
 Amsterdam hadde 12 doode; 2 gequetste;
 en 13 onbeschadicht. Onder de gene die ick
 gesept hebbe dat vermoort waren / zjñ ge-
 weest 2 jongelingen / van de welcke zy oen
 eenen boornamelic naer zjñ doot noch et-
 telicke wonden gegeben hadden / gelyc ooc
 eenige andere: so datmen hier wt afnemen
 can dat dit volc vā wtneemende wyetheyt
 is / want zy tegē de doode haer wyetheyt ge-
 toont h:bben. Wt de gene / die de onse leven-
 de beschieden / hebben zy duydelic vernomen
 dat door de aenslagen vā de Porregijsen en
 van die van Bantam alle dese dingen ge-
 practiseert waren: en dat de Joncke met de
 Noten Muscaten / met opset daer toe van
 Bantam gesonden was / om de onse te lich-
 ter aente locken / en te vier plaetsen te doen
 vertoeven. De Comisen Houtman en Ka-
 rel / nae dat dese moort gheschiedt was aen
 boort comende / siende dit vyeovich specta-
 kel beclaechden seer het ongebal haer ober-
 gecomen. Maer also met weenen en clage
 niet te boorden was / ober de verflagene
 order stellende / en in dit schip tot Maauri-
 cio en Hollandia ettelicke bootsgezellen ge-
 reld hebbe / zjñ van daer geschepden loop-
 pende na t' Eplant Madura / alwaer zy de
 7 Decembis gecomen zjñ. Niet lange daer
 gewent zijnde / zjñ eenige van het Eplant /
 onder te welcke des Conincx Tolck was /
 met Patros aengecomen / en hebben haer
 foot scheen vandenelic willecome gheeten /
 ende van hares Conincx wege seer geroer:

ende eenige clepue presenten berseckende
 hebben gebraecht of den Coninc aen boort
 mochte comen / om de schepen ende de Ca-
 pitelen te behen en te begroeten. Waer op
 geantwoort werdt / dat hy dat wel mochte
 doen / als hy niet stercker als met 5 of ses
 mannen quam: gemerckt zy de ongetrou-
 wichheyt van die van Epdara noch in ber-
 scher gehegenisse hadden. t' sander daegs
 is de selve Tolc vyeoch wederom gecomen
 aen t' schip Amsterdam / en inde kajuyt ge-
 comen zijnde brachde of zy wel te vreden
 waren / de onse antwoorden ja en brachde
 oft de geschenken die zy sdaegs te vooren
 hem gesonden hadden / van dancke en aen-
 genaine getweest waren. Ende tertwyle dit
 aen weder zjden verhaelt woort / is de ge-
 quetste Stuerman om te legh in de kajuyt
 gecomen met een opsteker inde hant / mey-
 nende den Tolc te doofsteken; ten waer dat
 de Comis Karel belet hadde ende hem be-
 strafte dat hy aen eenen Indiaen soeckende
 wrake te nemē hem selve door de vermoep-
 heyt die hy hem selven aen dede doode /
 gemerct hy noch niet genesen en was. En
 also den Stierman belesdelic neder gese-
 hebende / hebben den Tolck datelick wech
 geschiet. En tertwyle zy hier mede doende
 zjñ / sien zy van berg behalven de Paraos
 een groote bart van lant comē wel met 100
 menschen: Verhalven hebben zy hē belet
 dat hy den Coninc ernstelic waerschoutoer
 soude dat hy soo sterc aen boort niet comen
 soude: en insonderheyt aē dit schip / daer hy
 nu wtginc / maer na Maauritius oft Hol-
 landia varen soude. Maer dese antwoorde /
 is dese rampsalige gebarē na des Conincx
 bart / maer heeft of zjñ bootschap niet wel
 gebaen / of zjñ seggen is vanden Coninc en
 de andere niet gheacht ghetweest.

Wānt zy voeren niet teghenstaende
 recht op t' schip Amsterdam. Ende Hout-
 man was nu met de zijne in zjñ Jacht ge-
 gaen: ende Carel maecte hem ghereet om
 nae zjñ schip te varen: Maer merckende
 dat het scheeps volck rasde / ende claechde
 datmen haer wederom op het lijf wilde /
 ende met eenen verlaten werden / heeft de
 zijne tot de sloepe weder geroepē / Houtman
 bestraffende om dat hy wel wiste datmen
 dit schip hy na ontbloot van volc geensing
 en behoorde te verlaten. Maer die Stier-
 man / die ick blus gesept hebbe / niet tege-
 staende dat hy indē buyt sorgelic gequetst
 was / verstaende dat zy het schip naderden
 spranc weder tot zjñ kajuyt / ende nam een
 musket inde buyt / ende souder in geschotē
 hebben / ten waer dat den Coninc hem die
 belet

TEylac
 Madura.

belet ende het Musket ontnomen hadde. Terwyle dit gheschiede / ende dat die van Madura noch al eben bast aequamen / so is op haer nu nae by zijnde een stuck gheschuts sonder het weten vande Comisen afgheschoten gheweest / ende een groote nederlaghe gheschiedt. Want zy zijn meest alle omghebrachte die inde parao waeren / de bootghesellen boornamelick woedende / de welke riepen wy willen gheerne sterben / als men ons eerst laet wyken de moorde aen ons ghedaen. Wt de ghene die zy levende ghebanghen hadden hebben zy verstaen dat soo zy middel ghesten hadden / soudent s' schip overballen hebben / ende anders om wat te toopen oft alleen om haer plaaisier ghecomen. Onder de doode was boornamelick de Coninck / ende den Cheriffa / een Mahometaens Oberste. Onder de ghebanghen was de Sone vanden Coninck / out ontrent 8 jaer / scaep van lijf ende leden / oock seer verstandich / de welke oock dooz de reste van zijne medeghesellen badt / ende heeft se alle by ghemaect. Want nae

dat zy wat ghegheten hadden zijn zy niet terstont nae landt ghesonden. Hier nae is het Collegie ober dese gantsche saecke vergadert gheweest / ende is goet ghebonden vanden dese daet van het volc hoetwel dat se tweedt was dissimuleren soude ende alensliens de ghemoeden van een peder herfoeten / die doen noch berbitreert waeren. Welcke dinghen ghedaen zijnde / als nu by nae de begheerte van alle de Comisen was te varen nae de Molucken oft nae het Eylant Banda / welke ontrent twee hondert mijlen van daer Oostwaert aen ghelegen was / soo hebben haer nochtans de Schippers ende Stuerluyden / totghenomen eenen die her met de Comisen hielt her tegen geset. De Schippers stelden seer boozt niet alleen de onbequaemheyt der scheper / maer oock het cleyn getal van bootghesellen / ende van Schipptimmerluyden / datter naemelick niet meer als eenen Schip timmerman inde heele Plote overgheleven was / daer by nae een peder schip hier van doen hadde. Een vande goote Schepen mede

Oneenicheyt
tusschen
de Comisen
ende de
Schippers.

De **S**inas verscheyden van de andere te laten baren en docht den Schippers oock niet gheraden / hoe wel dat oock sommige banden Comisen hier toe wel verstonden. Ende tertwoyle zo aldus onder malcanderen twistende zijn / soo is met de stemmen van alle epndelinghe besloten getweest / dat het schip Amsterdam / welck nu door dien stoot ende ghebaer / waer van hier boven gheseyt is / seer leck ghetworden was / alsoo datmen geduerichlick pompen moest / ende datter Schippers ende boot ghesellen om hier schepen te stieren ende te houden ontbraken / soo is besloten sengghe ick ghetweest dat men't soude verbranden. Verhalben zijn eerst van al de Sacckens met ghelde / van de welke datter een en veertich waren / ten deele in Hollandiam / ten deele in Mauritium overghebracht ghetweest / elck houdende 200 Kealen van achten. Ende alsoo is Amsterdam / daer nae wtgedragen zijnde / datter noch inne was / als probande ende alle toerustinghen / verbrant ghetweest. Ver dat het waer daer in ghesteken werdt / is Molenaer met een haestige doot ghestorven. Hy hadde wel toeghestaen voor zijn oberlijden / dat men met een schip nae de Molucken baren soude / maer met dese conditie / dat men hem een schrift ondertreckent soude gheben / dat hy altyt / om redenen ten deele boben verhaelt / het contrarte / dat is na hups te trecken gantschlick gheraden hadde. Zijn doot om dat se onvoorzien was / ende hem soo subijtelick / nae dat hy nae ghewoonte zijn noemnael ghemomen hadde / aenghetast hadde / heeft vele doen nadencken ghegeben dat hy vergebten was. Want so haest als hem de siecte aenquam noch aen tafel sittende heeft een stuck van een pote mauscat genomen met eenen een dronck waters epfchende. Ghebroncken hebbende / sepe de dat hy groote pijn aen zijn herte hadde ende dat hy die ghemeynt hadde met water te berdyben. Verhalben is hy terstont bande tafel inde gaelderije / die op het achterste vā het schip was / ghegaen / seer veerlick claghende ende kermende. Ende niet langhe gheclache hebbende / ghevoelende dat den eynt zijnes levens daer was / hem beghevende tot sterben / heeft alle de omstanders gebeden / dat zij't hem souden vergheven / soo hy pemaent misdaen hadde / daer by voeghen de dat hy God menichmael om wtstel gebeden hadde / t welck hy nu vergunt heeft / dat hy nu maer om 24 uren en badt / dat hy altyt het beste bande Compaignie ghesocht hadde / ende eer hy den lesten adem / die hy nu met

een hghende herte ende met een bermoepe lichaem haelde / Gode overgaf / dat hy seer badt by de gheheughenisse van hem / by al het ghene dat zo lief ende werdt hadden / dat zo de sake met den Comis Karel ghecommunicereert hebbende / met malcanderen eendzachtich nae hups seplen souden. Ende alsoo zijn pijn aen t hert vermeerderde / is haestelick ghestorven / tot schade ende routoe van de Compaignie / booznamelick van de ghene / die desen man best kenden. Want hy was een seer cloet ende verstandich man / ende seer bemint van alle de boot ghesellen ende Collegen / van tweghen zijne wtneemende vrendelicheyt ende sacht sinnicheyt. Alleenelick hadde hy twist teghen Boningh gehad / welck hem gemeene met de andere Comisen was / ghelijck Houtman met hem oft veel eer hy met Houtman niet in alles eens en was. Het lichaem / eer de wtbaert ghehouden werdt is bloot op een verheben plaetse voor een peders ghesichte ghelepdt ghetweest / ende is bebonden dat het aenden hals ende nabel twer maten blaut was / waer ober eenige sepe de dat hy vergeft was. Waer doog oock een groote beroerte opgerefen is onder die bande Flore / van de welke sommige Boningh / andere Houtman suspecterden. Maer op bloote suspicien conde men niet doen. Daerna is onder de Oberste geraemt ghetweest / waer by oock de andere banden Scheeps raet waren / wie in Molenaers plaetse ghestel soude werden / ende de ziven van successie gheopent zijnde is bebonden ghetweest / dat alle de ghenoeinde oberleden waeren / Verhalben hebben zo den Schipper van't Jacht tot Schipper van Mauritius ghecozen / de boot ghesellen die weggerende / die lieber eenen anderen hadden ghehadt.

Aldus verlozen hebbende / ende dat in so corten tijt / by na de booznaemste Schippers ende Comisen bande heele Flore / Warhel / Schellingher ende Molenaer / riepem meest alle / oock de gene die te boozen t'contrarie gheraden hadden / met ghemeyne stemme / dattet meer als tijt was naer hups te seplen. Verhalben langs de custen van Java varende / hebben zo in de Straet van Pallabuan wshen ober het Eylant Bali / door t'ghetweldot der winden ende de hefticheydt van den stroom moeten in baren. Hier hebben zo vernomen bande inwoonderen dat Pallabuan vanden Coninck van Passacuan / om de oorlike hier boozen van ons cortelick verhaelt / belegert was. Want ghemerckt dat de Coninc van Passacuan

Straet
van Pal-
labuan.

TSchip
Amster-
dam ver
brandt.
De hac-
slige
doot vā
Molena-
re.

Passaruan de sekte van Mahomet toege-
 daen was/ heeft hy den Coninck van Bal-
 labuan die het Heydendō volchde (wiens
 dochter oock soo gheseyt is ghetrouwt hadde
 ende ghedoot de selve Coninck van Passa-
 ruan om het Heydendom hy het welcke zy
 blijven wilde) tot de Mahometische Reli-
 gie met gheweldt willen brengen. Hier en
 tusschen hadde den Coninck van het Ey-
 lande Bali den Coninck van Ballabuan
 assistentie gesondt om de stad te ontfectē/
 slg die de Religie van Mahomet insgeliclyc
 tegenstant: maer de Welt-overste ghedoot
 ende het volck wedergecomen zijnde was
 niet met allen wtgerecht: nochtans de Co-
 ninck van Bali rustede de zijne wederom
 toe/bele Paraos daer hy doende/welcke de
 onse oock van verre aen de Custe van Ba-
 li/in eenen inham ghereet saghen ligghen.
 Dese ende andere dinghen berstonden de

onse vande visschers ende inwoonders bā
 dese Straete. Maer oock de Coninck van
 Ballabuan selve hoewel hy seer nauwe be-
 leghert was / hadde des nachts een Edel-
 man heimelick tot de stad ghesonden / de
 welcke tot de schepen vande onse behouden
 comende haer de ghestaltenisse ende oorzā-
 ken vande belegheringhe vertelde. Seyde
 oock dat den Coninck leedt was dat zy in
 die conjuncture des tijts daer waren ghe-
 comen: inde welcke hy haer niet en conde
 tracteren na zijn goedert ievensheyt. Sy
 berstonden daer en hoben dat den Vader
 van desen Coninc noch leefde/die seer oudt
 was/ ende hem ooc te lande was onthou-
 dende/ende dewijle de selve Edelman ver-
 maende van een schip in soyne als de onse /
 dat aldaer ober thien jaren ghe weest was;
 presumeerden de onse dat het Candsch ge-
 weest was/ ende dat dese oude Coninck de

37

selve is ghetweest die Candsch schijft o-
 ber 150 jaren doen oudt gheweest is. Het Ey-
 land Bali. Het Ey-land Bali soeckende een bequame
 plaetse om waer te halen. Ende op die
 plaetse hebben zy met groote neersticheydt
 haer van water/hout ende virtuale booz-
 sien/hoe wel zy teghen de winden/ende het
 tijde der zee / het welck in die Straete seer
 heftich is / seer ghewoostelt hebben/ eer dat
 zy alle den selven inham hebben comen be-

septen. Dese Straete ende gheheelē land-
 streke / hebben de onse om de groote ober-
 bloedichent van alle dingen Cleyn Hollant
 ghenoeint; anders noemen zijt ghemene-
 lick De schoone Baye. Want behalven de
 goede ghelegghentheyt der Ribieren/conden
 zy oock aldaer oberbloedlick ende booz ee-
 nen cleynen prijs hebben Rijs / Schapen/
 Ossen/Verckenen/ item Vennen ende Pa-
 rtsen. Daer waren oock Gaengle appe-
 len / Vemoenen / Citroenen ende anders
 dierghelijcke
 Cleyn Hollant.

Dierghelijcke vruchten/ int wil de wassende
 Boffchen vol. In dit Eplandt is noch een
 vrucht bande grootte van een pepre / met
 een dunne schelleken bedeckt / in sojme van
 een Castaigne / doch soo scherp niet / binnen
 wit / lieflick van smaect maer een weynich
 r' samē treckende. Maen pleecht dese vrucht
 te bewaren in Supcker ende pekkel / want
 opghesoden zijnde / verliest zj den soutighen
 smaect / ende wordt weder soet. Het heeft
 seer vele Indiaensche Nōten / die men Co-
 sos noemt. Anders brenghet het de specerij-
 en / van de welcke Java vruchtbaer is / spa-
 relick voort. Het volck begheeft hem oock
 niet seer tot de roopmanschap / dan dat het
 Cartoen doecken nu en dan in verre ghele-
 ghen plaetsen verboert. Ende de inwoon-
 deren zijn alle swarte / met ghetrolt haer.
 Want dit Eplandt is ghelegghen ontrent 8
 graden aen ghene zijde vanden Equinocti-

ael / by Zuiden : Aen d'een zijde nae de zee
 ende het Westen is het meest effen / de an-
 dere is seer berghachtich / hebbende in zij-
 nen ombanc ontrent twaelf duptsche mij-
 len. Sp gaen gecleedt ghelijck de Fabanen
 ende nabueren / ende hoe wel daer dagelick
 een groot ghetal van menschen vercocht
 werdt / niet teghenstaende nochtans / ghe-
 merckt dat zj veel vrouwen hebben / so is
 seer een groote menichthe van haer die met
 het lantbouw en weben hen gheneeren.
 Sp hebben veel veerden doch clepne als
 de Fransche oft Asiantche veerden / so dat
 zj qualick een gewapent man souden con-
 nen boeren. Sp worden luttel wt het E-
 plandt gheboert / ende worden niet dan vare-
 denghemeynen man ghebruyckt. Want de
 groote veeren haer van haere Slaven int
 draegstoelen op de schouderen laren dragen
 oft op waghnen rijden / die van Buffels

boortghetrocken worden. De Coninc wort
 meest op eenen costelicken Waghen sitten-
 de voortgetrocken van twee witte Buffels
 met citragien ende kapuznen / ghelijck wy

lesen dat de oude Fransche Coningen ghe-
 daen hebben. De onse hadden ghesonden /
 als zj eerst aen het Eplandt aenghecomen
 waeren een van de Adelbozsten met ghe-
 schencken

schenden om den Coninc te begooeten: De welke wederghetomen zijnde / onder andere verhaelde dat hy by den Coninck wel onthaelt was ende met eere laten gaen / en tot het strande banden selven ghelepd geweest / de Coninck sittende op soodanighen Waghen / die voortghetrocken worde van twee witte Buffels / met fraeye cleederen behanghen / de Coninck selve met der hant de sweepe houdende / ende eben een geclanc nae de wijse der boerlupde van onsen lande makende: dat zijne garde so wel te peerde als te boete ontrent 300 waren / dat hy onder ander te peerde hadde gecedt: en dat de Garde des Conincks langhe Spiessen ende Sparten / die punten bergult hebben: de djoegh: en kieten tot de welke zy clepne dunne wijlkens torblasen aent eynde met senijn bewonden: ende als hy eerst te Hobe gecomen was / dat hy in verscheyden Dalepsen des Conincks / om te bestien ghelepdt was / ende eyndelinge by den Coninc selve met seer heerliche spijse ende baten van louter Gout onthaelt was ghetoest. De onse segghen oock noch dit daer by / dat het land des Oplants te lande waert in effen is / ende met vele Waterkens ende kievckens bebochticht word: ende dat hier van de sommighe door Waterlepdinghen ende Grachten om de Weyden en Ackers te bebochtighen bande inwoonders gelept ende ghederboertt werden: ende dat het so seer bewoont is / dat men nautwelck een half ure reysen en can / of men comt aen ee Doop oft Stedeken: ende dat derhalven de Coninck als het de sake berepcht by hondert dupsent te boete / ende hondert dupsent te peerde te velde brenghet: ende ten lesten dat hy machtigher dan eenich Coninc van Jaba ghehouden word:

De Reli-
gie van
die van
Baly hey
ons.

Die van Bali zijn alle Heydenen; ghe-lyck meest wtghenomen de Mahometanen / of andere Indianen. Sy houdē in seer groote eere de Priesters / die zy Brameas oft Brachmanas noemen. By dese meynen zy de wetenschap van Goddelicke en menschelicke saken te weten. Daer en zijn geen Coninghen / die niet eerst van dese onderwesen zijn. In tijde van oorloge is het haer gheoorlooft ober ende weder sonder verjickel ende by te reysen. Want het voert voort een onberfoenelick feyt ghehouden / haer anders als de opinie van heylichendt bereyscht aen te tasten. Sy draghen by dragden bande rechte schouder na de slincke zijde / om te bereekenen dwerley wijse in de goddelicke natuere. Sy gelooven dat God in de menschelicke ghedaente verborghen

zijnde / het aertrijck besocht heeft / om het menschelicke gheslachte bande eeuwighe peyte te berlossen. Welcke dinghen het der waerheydt ghelijck is / dat zy eertijts van de Christenen ontfanghen hebben. Sy en zijn niet alleene ghestelt ober de heylighe dingen maer ooc haere vrouwen. Daer is ooc een ander soorte van mensche / welc ooc seer heyllich gehouden word. Dese worden Baneanes gheheten. Sy draghen aen haeren hals eenen doorboorden steen van de grootte van een Ey / wt welckers gat by dragden comen. Sy seggen dat inde beteeknisse van desen steen de hoogste goddelicke macht begrepen is / ende om die oorlike wille worden zy van alle menschen seer gheert. Den steen met soe groote deboutē gheert wordt Tambarao genoemt. Sy onthouden haer van vleesch ende visch: Welck zy niet de Jabaensche Juthagozen ghemeyne hebben / van de welke ick boven gesproken hebbe / hier inne berchillen: de dat zy niet gheheel / ghelijck de selve Jabaensche / haer van het houwelic ende ontberfatie niet de vrouwen en onthouden. Want zy trouwen eens van haer leven een huusvrouw. Sy ghestorven zijnde / worden haer huusvrouwen by haer doode lichamen levende begraven. Sy houdē ooc feestdach den seventen dach. Behalven desen dach bieren zy vele daghen in het jaer met ghesanghen / Sacrificien ende gesette cereemonien.

Dit schijft meest Osorius / de welke dit ooc daer by voeght / dat zy gelooven dat de siele onsterfelic is / ende dat nae desen leven den vromen prijsen ende den onvromen straffe door Gods oordeel gestelt zijn. De selve Osorius vermaent oock van een andere Keltie by de selve Heydensche Indianen / die zy de secte van de Jognies noemen. Dese toonen een besondere verachtinghe van menschelicke dinghen. Sy en besitzen gheen rijckdommen: leven van ghebed: de spijse: loopen ober alle mercken / om de leere van haere secte in de oogen van allen in te stampē. Het meeste deel van haer bedrieght met gupchelijcken slechteluyden / ende ghebruickt der selber dwaesheit tot haer ghewin. Ende alle de Heydensche Indianen houden noch heden ten daghe dese ghewoonte / dat de huusvrouwen / haeren man overleden zijnde / levende met het doode lichaem / bergheselschapt met vele van haere vrienden / met beelderley Snaerenspel / Musick ende dansen / verbrandt worden. Welck oock dien Goelman van Ballabuan / daer ick boven van verhaelt

Banca-
nes.

De secte
van de
Jognies.

Deghe-
woont
der Indi-
anen van
de vrou-
wen met
hare mā
te begrā-
vē is out
ende niet
nieuw.

hebb e /

hebbe / den onsen vertelde dat geobserbeert
toerdt / al hoe wel haere mans inde oorlo-
ghe gebleben waren: ende dat de vrouwen
die met het doode lichaam weygheren ver-
brandt te worden / niet booz al te eerlick ge-
houden worden: maer die hier toe ghereet
zijn ende willich / achten zy eerlick te we-
sen / ende die haer mans lief hebben: ende
weerdich met hem in dander werelt hups
te houden. De Journaelen huydens darghs
die ick ghesien hebbe / schryben dat dese ge-
moonte eerst door een Coninck ingheboert
is gheweest / om de dertelhepdt der vrou-
wen te ghemoet te comen / de welcke dick-
wils haere mans als zy die moede waren

bergaben op dupsentderley manier: twelc
de Coninc siende dat hier door seer vele om-
quamen / heeft door dese toet de booshepdt
der vrouwen willen byedelen en bedwin-
gen / als zy verstaen souden dat zy t'samen
met hare mans sterben moesten. Maer dac
dit een seer oudt ende ghe duerich ghebruyc
der Indianen gheweest is can wt Propertius
ende Strabo affgenomen werden / die
voor Christi gheboorte gheslozeert hebben.
Propertius boornaemelick heeft dese haere
ghewoonte dupdelick **LEGEM FVNERIS**
dat is de Lijck-Wet ghenoomt in dese
veersen / de welcke weerdt zijn hier by ghe-
schreven te zijn.

*Felix Eois LEX FVNERIS una maritis,
Quos aurora suis rubra colorat equis:
Namque ubi mortifero jaeta est fax ultima lecto,
Vxorum fufis stat pia turba comis:
Et certamen habent lethi, quæ viva sequatur
Conjugium, pudor est non licuisse mori.
Ardent victrices, Et flammæ pectora præbent:
Imponuntque suis ora perusta viris:*

Den 24 Februarj int jaer 1597 water / bisse ghedaen / den Scheeps raedt derga-
schacht hebbeude in de schepen ende 20- / dert zijn de / is wederom ban na de Moluc-
E g 1 ken

ken te varen boozghefelt ghetweest. Maer alsoo de Schippers haer als te voren hier tegen stelden/ende seuden dat sy nae huys zeplen souden/de Comisen Cael en Houtman hebben gheprotekteert ende laten beschijven / dat sulcx tegen haren danck geschiede. Ende alsoo vriendelick ende trouwelick by die van Bali getracteert zijnde/ende haer afscheydt ghenomen hebbende/zijn sy den derden Maartij/ in't booznoemde Jaer/ t'zepl ghegaen/latende in het Eplandt twee van hare Soldaten / die haer van selfs berstecken hadden / op dat sy daer gherust onder de Heydenen woonen souden : van de welcke ick verstaer dat den eenen nae twee jaeren in zijn Vader landt tot Amsterdam behouden ende gesont weder ghecomen/ende noch aldaer in het leven is. Maer dat sy t'zepl ghegaen waren / naimelick van den derden Maartij tot den vijf entwintichsten Maay hebben sy niet sonder seer groote perijckelen ende swaricheden gheduerichlick ghebaren ; Van de welcke nochtans sy hoopten in't Eplandt van S. Helena daer sy boozgenomen hadden te landen / om verlichtinge te becomen. Want dit Eplandt is als door Godes raet aen die seer groote Zee tot ghebruyck der Zeebarende lieden geleght / abundant van fonteynen / Septen / en andere soorten van beesten/ende buchten der aerden. Daer en woont niemant op / om dat by edict des Conincx van Spaengien verboden is / dat niemant aldaer en woone. De Portegijssen plegghen nochtans naer Indien reysende / haere siecken hier upt te setten: die sy daer nae wedercomende gesont bindende / ende niet haer boeren. Hier heeft een seer bequaeme haven / oft beel eer een reede: waer van niet verre en staet een Capelleken ende sekerre gaelderijen. Het heele lant is vol van seer hooghe bergghen / in de welcke ontallicke cudden van wilde Septen loopen. De valeyen hebben liefvelicke waterkens ende fonteynen / beplant met alderley soorten van boomen soo wel aldaer getwassen / als van elders ghebracht. De lucht is seer gesont : de visscherije is soo oberbloedich / dat se oock alleene een seer groote menichte van menschen soude connen voeden. Daer nae / welck het booznaemste is / de berberchinghe van Water soo hequaem / dat men nautwelick bequaemer soude moghen wenschen. Hier zijn sy dan nae toe ghebaren / remedien soeckende voor de swaricheden / met dewelcke sy beladē waren. Maer terwyle sy te samen varen / inde middernacht / worden sy vanden anderen geschey-

den : Ende Hollandia alleene na by de reede van het Eplant comende / heeft daer 3 groote Portugaelsche Craken gheancker sien liggen. Welck de Bootgesellen merckende / ende dat sy van het berberchen / en van Probisie in te nemen / het welck sy gehoopt hadden / berooft waren / begerden alle hoe wel sy alleene waren / een van de selve Craken de ancker touwen af te houwen / en ter Zee waert in te boeren. Maer de Comisen ende Schippers pziende den goeden wille der Bootghesellen / hebben verthoont dat het een twijfelachtige ende perijckeleuse sake was om aen te gaen / en dat haer sulcx niet belast en was / maer alleene ghezoelt als sy aengerast werden / haer selven / en het hare te beschermen. En hoe wel het Boosvolck hier teghen stelde / het bezoeh ende de selhelmstukken der Portegijssen van Bantam / door de welcke sy by nae gantsch t'onder waren ghebracht ghetweest / de Comisen nochtans de Portegijssen berlatende / hebben haer weder ter Zee begheben ; alwaer sy nae ettelicke daghen Mauritius met de Jacht ontmoet hebben / tot de welcke sy vernome hebben / dat alles behouden was. Ende alsoo van dieer tijt af de windt mede hebbende / alle de Zeen met een geduerighe baert gepasseert zijnde / zijn den 13 Augusti in Hollandt weder gheromen / niet meer als een van de Plote van sieckte / al den tijt vande wedercompsse / ghestorven zijnde. Maer Hollandia het grootste Schip van al / dewyle het seer weynich Boosvolck hadde / door groot geweldt van storm onderdruct / de Ancker touwen ende vele toerustinghen verlozen hebbende / oft ghebroken / ende den grooten Mast oock afghekerft / heeft met seer groote swaricheyt ettelicke daghen na de andere de Haven van Terpel connen crijghen / de gantsche reyse in neghen ende twintich maenden volbracht hebbende. Van alle die van huys ghegaen waren / naimelick twee hondert vijftich / zijnder alleene tneghentich ghetelt ghetweest / die weder gheromen ende ober ghebleben zijn / de andere oft door siecte oft door het sweert soo te voren verhaelt is / tot den leuen ghenomen zijnde. Sy hadden met haer ghebracht tot het Eplant Madagascar twee jonghe mannen / ende daer en boven andere twee Samatranen met eenen Chinese / een man van volcomen ouderdom / Abdol ghenoemt. Van de welcke de jonghe de Nederlandtsche tale gheleert hebbende / de onse terstont int zijn getweest. De Chinese heeft hem oock wel gequeten. Ende hoe wel dese reyse

Eylant
van S.
Helena.

reysse de heele compaignie niet seer pzoj-
tich en is ghevoert/eensdeels om de lang-
duerige ende veeldeley costen/eensdeels
om eerelicke ontfanghen schaden/soo heeft
zy nochtans vele menschen herte en moet
ghegheben/dat zy niet alleen na het groote
Jaba,maer ooc tot andere custen als doen

noch onbekent bloten wtgesonden hebben:
so dat het naestvolgende jaer boven de 80
groote schepen/van alle dinghen wel vooz-
sien/wt de havenen van Hollandt ende Zee-
lant na Oost ende West-Indien/ende a n-
dere seer verre gheleggen Eplanden van
niewtre werelt wtghefonden zijn geweest.

Het vijftvintichste Capittel.

De tweede voyagie van die van Amsterdam nae Oost-Indien, ende der
selver bedrijf ende gheluckighe vvedercompste vande heele vlote.

De van Amsterdam /dit alles als
een ver soeck en proebe vā verre rep-
sen gedaen hebbende/en hebben se-
dert de vaert vā Indien niet naer-
ghelaten : maer hebben terstont een verre
beter toegheruste blote/om wederom nae
Oost-Indiē te gaen toegerust. Dese bestont
wt acht schepen/waer van de ses voerden
de namen ende wapenen vande vereenich-
de Nederlanden/namelick van Hollandt/
Zeelant/Gelderlant/Wieslant/Dtrecht/O
verssffel:het sebenste van Prince Maurits
Gouverneur ende Admirael; het achste
behiel den naem van Amsterdam. Ober-
pffel minder dan de andere ende veerdiger
in het varen/werdt oock met eenen ande-
ren naem de Duytse genoēt. Op dese vlote
zijn in alles vijfhondert ende sestig so sol-
daten als bootsgesellen geweest:ende was
daer en boven van oorloosche toerustinghe
wtneimende boozsien ende gewapent. Sy
hadden haer tot eenen Obersten oft Admi-
rael gegeven.Jacob Beck een man op wel-
kers deucht ende cloecheit zy seer betrou-
den. De Vice-Admirael was gheroemt
Wijbant Warwijck / in ghelijck een wt-
schip Amsterdam. Beck hielt Mauritius.
Daer waeren by geboecht seben Comisen/
onder de welcke niet de laetste plaetse en
hadde Jacob van Beemsterckie / de welcke
soo wy boven vermaent hebben nu 2 mael
de Noorder reysse na China ende de Moluc-
ken alreede versocht hadde. Dese blote int
jaer 1598 den 1 Maeye wt Texel afvarende
is tot de Cape de Bona Esperanza t same
gebleven:alwaer zy eensdeels dooz tempe-
sten / eensdeels dooz onverschijpde der
plaetsen verstroyt zijnde ver scheyden stre-
ke ghehouden hebben. T samen zijn geble-
ven Hollandia/Mauritius/Ober-pffel / de
welcke tot het Eplandt van S. Marie ge-
varen zijn : de andere vijde zijn aengheto-

men aen een onbekent Eplant (sommighe
noement Do Cerne): het welck op dat zijt
bekender maken souden/hebben t den naē
van Mauritius ghegheven. Het heeft een
seer bequame haven/ende een sekere reede:
die zy nae haven Vice-Admirael Warwijck
hebben ghenoomt. Het Eplant is gelegghen
ontrent twintich graden aen dese zijde van
den Equinoctiael/teghen ober Madagas-
car na het Zuiden:in grootte by cans Hol-
lant ghelijck. Den genen die van bupten
daer nae toe vaeren schijnt het gheheel in
berghen hem te berheffen/heeft nochtans
binnen vele Vallepen. Het heeft oberbloet
van Boomen van wonderlijcke hoochde
welckers hout het Beck in swaricheit/in
hardicheit en gladicheit het ghelijckteer-
de vbooz by nae overtref. Daer zijn oock
boomen oft Eben-boomen/vande selve soz-
te met root hout/andere gelijk was vā geel
colour:en is van t selve dyderley van ons-
volc tot een proebe mede gebracht ende seer
schoon bevonden.Daer waeren ooc seer vele
vogelen die seer groot zijn /welcke de onse
VValg-vogels noemden/om dat al hoe wel
zy lang soden/seer taep om eten waren/be-
halve de mage met de hoijt de welcke goet
was:maer zy hebben haer lichte vāde selve
tonnen onthouden om de menichte vande
Coxtelduyfskens / ende van seer verre Pa-
pagaeyen als oock van Disschen.

Sy hebben hier so groote Schiltpadders
ghebonden/dar zy met haer vieren op eene
staende met de selve bande eene plaetse tot
de andere booztgedragen werden:ende dat
zy met haer thienen in een schelpen hebben
geleten. Men den Oeber hebben zy ghebon-
den wel dzy hondert pont was daer Ara-
bische oft Grietsche letteren op stonden/ge-
woyden wt de Zee/ende een gedencteecken-
soo het schijnt van de Arabers die aldaer
schipbruecke hebben gheleden. Het is heel
onbetwoont en sonder eenige voetsperra-
van

Mauritius
Eylande
anders
Do Cerne:

Jacob
Nec Ad-
mirael.
VVar-
wijck
Vice-Ad-
mirael.

1598

van menschen ende vierboetighe dieren/
hier en tusschen van goede locht en vrucht-
baer; ende ten lesten met seer clare water
bebochticht. Niet lange daer na een schup-
te of twee van nieuws; gebout of vermaect
hebbende / hebben zy een Compertement
van hout aen eenen boom vast ghemaeckt
daer by boegende het wapen van Holland/
Zeelandt ende Amsterdam / met soodanige
een opschrift / CHRISTIANOS RE-
FORMADOS. Zy hebben oock een seer
grootte Dalepe met allerhande vruchtē be-
plant ende besaeyt / om te sien oft daer sou-
de twillen wassen ende toemenen / ende dat
tot voordeel van andere schepen / die daer
souden moghen comen om haer te verber-
schen / op datse hier van eenighe baet sou-
den moghen becomen. Gock lieten zy al-
daer eenighe Doenders om te besien oft zy
daer soude moge aenmenē en vermenich-
suldighen. Dit volbracht hebbende / zijn zy
alle wederom t' schep ghegaen / ende heb-
ben begomen de aenghevanghen veyse te
vervolghen. Maer de andere 3 schepen/
Hollandia / Mauritius ende Over-ysel/
welcke wy gheseyt hebben dat in het Ey-
landt S. Maria aenghecomen zijn / ghe-
merckt zy niet alles nae haren twenshal-
daer hebben connen becomen dat zy wel
ghetwenscht hadden / ende datter coek oor-
leghe tusschen de Wilden was / water ghe-

haelt hebbende / zijn met volle seplen nae
Java gebaren / so dat zy tot Bantam tegen
den wrganck vanden jaere aenghecomen
zijn. Ende terstont de vrientschap van die
van Bantam soeckende / hebben te kennen
ghegheben dat zy met haer begheerden te
handelen: hoe trel de Jabanen metten eer-
sten haer schenen te soecken te maken / seg-
ghende dat het Zeeroobers waren / die self-
de die dat jaer te vooren van daer gesche-
den waren / ende haer soolanghe in zee ge-
houden hadden / ende nu weder gecomen
waren om buyt te crijghen. Maer de onse
om haer van dese suspicie te bezijden heb-
ben van de Indianen / die zy met haer de
eerste veyse nae hys wederghebracht had-
den / een oft twee met dien Chinees Abdol
ghenoemt / sommighe van de hare daer by
boeghende / met gheschencken aenden Co-
ninck ghesonden / wiens voochdijē / betwyle
hy noch een landt was / den Gouverneur
bediende / van haer Cephate genoemt. De
gheschencken waren eenen vergulden kop
met sekere Platweelen ende Zyde Takenē/
schoone Glazen met vergulde Spiegheles/
ende andere dier ghelijcke coopmanschap-
pen. Daer beneffens toonden briesende se-
ghel vande E. Heeren Staren / ende van
zjne Excel. Prince Maurits / welcke met
grootte reverentie al cruppēde ontfangen
worde / en by eenen Tolck ope nstic gelesen.
Ende

Nec oge
aen tot
Bantam.

Ende daer nae hebben de onse met bewil-
linghe des Conincks ende des ghesheelen
Raedts/met die van Bantam begonnen te
handelen. Ende niet langhe daer na is ooc
de rechte hande Blote / die aen het Eplandt
Maauritius stille ghelegghen hadde / in de
selve haben gheluckelick aengecomen/ende
wordt met grootte blijfchap van haere me-
deghefellen gefesteert. Ende die van Ban-
tam/die doen/ghelijck wy boven verhaelt
hebben/de porteghesen (haer bedorij) bebou-
den ende verstaen hebbeende) tot haer lant
gedreben hadden/betwefen de onse de hooch-
ste vrendelichheyt ende weldadicheyt.
Want zy brachten daeghelic aen boord
Hoenders/Eieren/Cocos/Bananas/woc-
ken van Rijss ghebachten / soo goeden coop/
dat zy voor eenen tunnen Tepel soo veel e-
tende waeren cregghen als een in een dach
oft t yee van doen jaddo. Het heeft de onse
een weynich gestaelt in haren handel dat
Abdol verclaert hadde datter noch so veel
schepen achter waeren / oock noch daer en
boven datter noch wt Zeelant quamen.
Welck oorfsake gaf dat de Jabanen haere
waren ende boornaemelick het Peper op
hoogheren prijs setten. Want in tten eer-
sten moesten zy geben voor 55 pont pepers
drie Kealen van acht / daer naer vier. Het
was al om Kealen dat zy riepen / ander-
dinghen toe waeren niet soo wel begheert
als het ghelde. Als de onse weygherden soo
dier te coopen/den duym ende de vier bin-
gieren om hoozhe stekende / seyden dick-
wils Lima, welck in haere sprake een schip
betreckent/te kennen u. melick ghebende/
datt v noch vijf andere schepen comen sou-
den/ende dat zy in soo groote menicheit van
coopers lichreluck soo veel als zy begerden
van hare waren cryghen souden. De vier
schepen speerijen tot Bantam gecocht heb-
bende / wel gheladen zijnde/zijn nae huys
ghetrocken: de andere waren gedestincert
om nae de Molucken te baren. De ghene
die nae huys wedergekeert zijn/zijn onder
andere gheweest Maauritius / waer over
den Admirael selve Oerite was; en Hol-
landt / ober het welcke Jan Jansz Caerel
de Jonghe sooghe droech als Vice-Admi-
rael. Dese waren gheladen met vier hon-
dert last pepers/hondert last Nagelen/be-
halven de Maats / Porten Mauscaten ende
Canceel. Ende zy hebben met soo goeden
spoet ghebaren / dat zy minder als in vijf-
thien maenden gaende ende comende alle
de reyse / zijnde t samen gins ende weder
acht dupsent mijlen volbracht hebben. Als
zy in Terel aengehcomen waren / int jaer

1599/ den 19 Julij/so heeft den
Admirael terstont te lande sommige booz-
ghesonden/welcke zijne Princelicke Excel-
niet alleen de blijde rjdinghe brengen sou-
den van de aencompste der schepen / maer
oock de brieven vanden Coninck van Ban-
tam met costelicke gheschencken. Ende hy
heeft hem gehaest om met de schepen naer
Amsterdam te baren / alwaer hy aenghe-
comen is den 27 Julij / met blijfchap ende
verwonderinghe van alle de ghene die de
schepen saghen/soodamghe als in Hollant
nopt te boozen aengehcomen en waren/de
welcke soo groote eene reyse in soo corten
tijt ghebaen hadden / ende met eenen soo
gwoote rijckdommen mede brachten. De
Comisen zijn vande Magistraet der stad
met grooten lof ende teeckenen van blij-
schap ontfanghen ghetweest; ende van we-
ghen soo trefelicke eene daer/ghelijc zy wel
verdient hadden/met vele courtesien ende
eeren beghoer: Ende de andere mede na een
peders verdiensten ende weerdicheyt met
besoldinghen muldelick vergolden.

Onder de ghene die wy gheseyt hebben
dat daer en russen nae de Molucken ge-
destincert zijn gheweest heeft den Vice-Ad-
mirael Warwojck/het Admirael(schap/den
Admirael Beck voor zijn vertreck dit ordi-
nerende/ontfangen. Vice-Admirael is ge-
maect/ende ghestelt ober het Schip Gel-
derlandt/Jacob van Heemskercke. Onder
dese Lepdesleden aen de kusten van Jaba
seylende zijn zy eerst aen Tuban / een Zee-
stadt des selven Eplands aengehcomen:
aldaer is hy haer ghecomen een portuge-
ser die het Christen geloobe versaeckt had-
de ende hem tot de Mahumetische Religie
begheben. Dese seyde soo zy daer dwe oft
vier maenden wachten twil den/zy souden
daer ladinghe ghenoech moghen cryghen
tot haer believen. Want dese Stadt Tuban
is in die gewesten een seer fraye coopstadt/
met mieren ende poozten op hare manie-
re sterck ghemaect. Haer Coninck is de
machtichste van gansch Jaba: als die / als
hy te velde wil trecken/vele dupsent man-
nen te velde can brenghen/soo te peerde als
te voet. Hy houdt hem seer magnijfic boe-
vende eenen seer grooten staet: ende houdt
een Conincklick hof/welck een groote me-
nichte Gellupden volgen: de welcke groo-
ten ende profijtrighen handel drijven. Haere
coopmanschappen zijn Zijde / Cammelot/
ende Catoendoeck / ende oock hare cleedt-
kens/die zy omt lijf draghen: maer boorna-
melick Peper: welck zy nae het Eplandt
Balt t'schepe boeren/ende aldaer verman-
ghelen

De spoedige en geluckige navigatie van Neck.

Warwijc: ontfaent het Admirael(schap. Heemskerck het Vice-Admirael(schap.

Tuban een Stadt van Java

De manieren ende oefeningen des Conincks ende der Edelluyden van Tuban.

geleuen aen Catoen en doeck/waer van niet alleen de Jabanen maer oock de inwoonders van de naeburighe Eplanden cleederen draghen. Dese cleederen boeren sy dan nae Banda/ Ternate / ende nae de andere Eplanden/ende vermaghelen die weder aen Foozie/ Poren/ ende Paghelen / welck in Jaba niet en wasfen/ende daer van ghesluden zynde/baren sy wederom nae hups. De ghemeene man gheneert hem ghemeenlick met visschen ende met haer breesten te hoeden / want aldaer seer veel Veers is. Sy zyn becleedt met een doeck om het lijf/ende boven gaen sy naeck. De Edelluden draghen ghemeenlick roorkens van Camelot gemaect/oft van Flutwoel/waer mede sy seer proncken/ende zyn seer hoochmoedich op haren poignaert die zy kryss noemen. Die van eenighe afcomste zyn/

hebben veel Slaben ende Dienaers die seer naut op haer passen. Alle de ghene die van eenich vermoghen zyn/houden paerden/ de welcke wel klepne zyn / by de onse vergheleken/ dun van brenen/maer loopen seer snel: Sy ghebruycken seer costelijcke Sabels tot de selve/eenighe van Flutwoel/ende sommighe van Sparsch-leder ghemaeckt / van satsoen ghelijck met ons de sabels zyn/maer achter niet wel so hooch: Waer op geschildert zyn seer afsgrijelijcke Draken ende Dupels welcke meest vergult zyn. Haer Coomen zyn met gesteente verchiert/de welcke seer wit zyn. De ghebirtten die de peerden inde mond hebben zyn. seer kostelijck ghemaeckt/ende de schildkens ter zyden zyn ghemeenlijck van silber/sommige tott/sommige vergult oock eenige van cooper/ etc na zynen staet.

41

Sy connen seer wel de conste van rijden/ende oeffenen haer seer daer in. Sy rijden dickwils met haer gheselschap/ met haer drie oft vier/ende altemet meer/buytē de Stadt malsanderen daer trossende int

rijden/soo int rontd als anders/om te sien wie zyn perct best bedwinghen en regeren can/int draeyen / toenden/ springhen ende andersins / ghebruycken zy Spiessen van hout / die seer licht ende dunnekens zyn/waer-

waermede zy seer fraey ende constich werck te leben. In de Indiaensche rouw nop spelen jagen zy malcanderen nae/ende als zy den anderen na by comen/so laet die achtste die den anderen nae rijdt/zijn Spiesse dalen/ende rijdt also voor by den anderen heenen/als dan gheeft hy zijn beerde de sporen/ende rent van booz soo het als het beerdt loopen can / ende dan comt den anderen ende jaecht hem weder nae / ende dat soo langh duerende tot dat die beerden ster moede zijn. Dese Comnck / ontfanghen hebbende de geschencken van de onse ghepresenteert/ heeft haer byndelick onthaelt ende inghelijc van virtualie boozten. Van hier daer nae den 25 Januarij scheidende zijn zy nae d'v daghen booz Madura ghecomen. Dit Epland is geleg aende Boozzijde van Java Major / langhs het Boostepinde van Java. Het is seer vruchtbaer vā Rijs/welck wast op sulcken slyckigen ende klepachighen grond/dat de Buffels/die zy in plaers van beerden ghebruyccken / als zijt ploegē ober die halve knie daer in gaen. De inwoonders leben meest banden roof: die zy soo wel vande onligghende nabueren als vande vzeemde nemen. Tot het selve en connen geen schepen die wat groot zijn/comen om de ondtrepren ende sanden. In dese de onse ghecomen zijnde / als zy clepre hope hadden van daer wt te gheraken / ende doock de reste bande reyse nae de Molucken te volhoeren / hebben de haere verdeelt : hebben Gelderlandt ende Zee-lant tot de naeste stadt van Java / Jorta ghenaemt ghesonden: van waer de Jabanen willende nae de Molucken trecken gemeynelick afvaren/om enen Lootsman te becomen. Naer T'sicht van Drecht en Amsterdam zijn gebaren na Arosbap/welc een stedek is/op't Westepinde van Madura. En terstont daer het ancker totgewoortpe hebbende / sonden eenige van haer volc aen lant/de welcke Rijs ende meer andere verberschingē doopen souden: welcke die van het Eplandt nauwelic aen landt gegaen zijnde/aengheraft hebben/ende haere wapenen ende cleederen genomen hebbende/in de ghebanckenisse gelept. Den Admirael/als hy de wedercomste van zijn volck lange te vergeefs gewacht hadde/heeft d'v andere in enen hoor geset ende derwaerts gesonden / die souden gaen vernemen wat den anderen weder varen was. Dese doock terstont overballen hebbende / hebben zy met de andere in de selve gebanckenisse gesloten. Spundelingē hebben zy met vele bidden vercregen/dat zy den Admirael souden

mogen bootschappen van haer staet: mits conditie nochtans als dat zy terstont meesten wedercomen als zy aen boort hadden getweest. Den Admirael dit berstaen hebbende/heeft de andere van Jorta ontboden om met gemeyne crachten ende raet eenigen middel aen te gaen om hare medegesellen te verlossen. Ertelicke bande eerste dagen zijn met hrieben ober ende weder te senden toegebracht getweest. Die van Arosbap wyschten booz vandtsoen de 2 swaerste stucken geschuts die den Admirael op hadde inet al datter toe dien de/ertelicke lakē ende Flutweelen/en daer toe noch dupfene stucken van achten. Den Admirael heeft geantwoort/wonden zy haer met ghelt ofte goet laten papen/soo wilde hy geerne snee haer accorderen : dat het gesejut hem niet toe en quam/maer het gemeene lant noch geen macht ober het selve en hadde. Die van het Epland daghelic meer ende meer sozter haer houdende/ende gheene billicke conditten toelatende/soo heeft den Admirael geraetslaecht om t'volc niet gewelt te verlosse/de welcke hy meynde dat zy alken betwaert waten inde sloep/daer zy mede aē lant guamen. Den 5 Februarij dan heeft hy ontrent hondert ende vijftich mannia wel gemonteert nae de stadt gefonden : al daer sien zy enen geweldigen hoop volcks booz de stadt staen / twee Portugezen booz wt comende; de welcke vzeede Vaenkens opstekende/sepden datse met de onse accorderen wilden:maer dat dit al schelmery was: conde men lichte afnemen tot dien dat zy haer inde stadt sterck maectten. Twintich Musketiers dan op't lant ghespronghen zijnde/hebben den strydt aenghevanghen/ende dapperlick tot haer ingheschoten/also datter wel drie ofte vier doot bleven. In de sloepen wedergeroepen zijnde/zijn daermede het inghevaren/ende nu onder die stadt comende : soo zijn die van het Eplandt die ander poozte wghelooopen / ende meenden ons volck alsoo binnen die haben te besetten. De onse dit ghetwaer werden de souden terstont twee schuyten na den boom / om die haben by te houden.

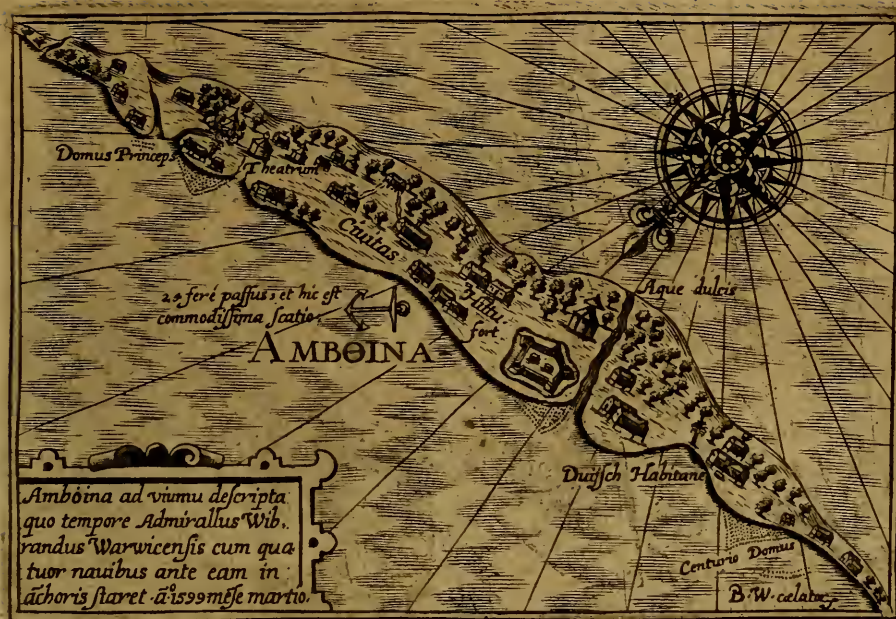
Ende terwijle aldus van verre gestredē woort / ende datter aen d'een zijde sel met roers / ende aen d'ander zijde met Flit sen gheschoten werd t / isser een seer harden storm opghesteken/ende het water is haer doock ontballen. Verhalben de onse / den strydt naerlatende / zijn t'scheep ghekeert/ende als zy nu een schoot weeghs van landt waeren soo zijn daer twee schuyten omgheslaghen / van de welcke in de

De strydt
van die
van Ma-
dura te-
ghen de
onse.

eene 16 mannen / inde andere 13 waren /
 ende dat dooz / stortinghe bande Zee. Som-
 mighen van dese zijn verdroncken / andere
 aen den oever aengheleeden ende van de
 Wilde tweedelick omghebracht / soo datter
 doot gebleef zijn 25 manne: den anderen /
 die aen de ander zijde aequamen / woode
 het leven ghesalveert / dooz het bidden van
 den afballighen poortegijss van Cuban: de
 welcke als sy op't landt quamen moesten
 neder knielen / ende dan quamen sy / ende
 leyden haer een handt vol sants opt hoof-
 t'welck bereckende dat haer het leven ge-
 schoncken was. De Wilde hebben terstont
 daer nae in een seker speloncke ontrent
 een myle tuerchs bande Stadt gheleghen
 de ghevanghenen ghesteken; sommighen in
 pferre banden gheslaghen / ende hebben by
 alle nautwe wacht ghesedt: de welcke ten
 lesten alle midts betalende twee duysent
 Realen / los ghelaten zijn ghetweest. De ge-
 bangen gelost zijnde / hebben sy den 16 Fe-
 bhuarij hare reyse vervolghen / ende vele Ep-
 landen booz by gebaren hebbende / zijn den

derden Maerte tot Ambopna ghecomen. Ambo-
na.
 Welck Epland is gheleghen aende Ep-
 landen van Molucken ontrent 24 mijlen
 van Banda / aende poortwest zijde. Het is
 seer vruchtbaer van Pagelen / Graengien /
 Limoenen / Citroenk / Coquos / Bananas /
 Supcker riedt / ende meer andere fruyten /
 die daer so goeden coop zijn / dat sy booz een
 knoop tachtentich Graengie appelen cry-
 ghen condou. De Inwoonders (welck on-
 der dese volcken raer is) zijn seer slechte
 luyden. Sy ghebruycken Spiessen van
 hout / waer aen boben een pfer is / ghelijck
 een arpoen pfer: waer mede sy seer sel con-
 nen werpen / ende zijnder soo seker op / dat
 sy daer mede op de grootte van eenen dael-
 der werpen. Hebben oock Schilden ende
 Sabels die sy ter oorloghe werten te ghe-
 bruycken. De arme onder haer dragen ge-
 mepnelick een groot mes inde handt / daer
 sy haer werck mede doen. Sy boeren Ga-
 leyen seer bequaem ghemaect / die sy seer
 snel connen beroepen. Sy zijn meest van
 fatsou ende maecksel gelyck een Draeck /
 de

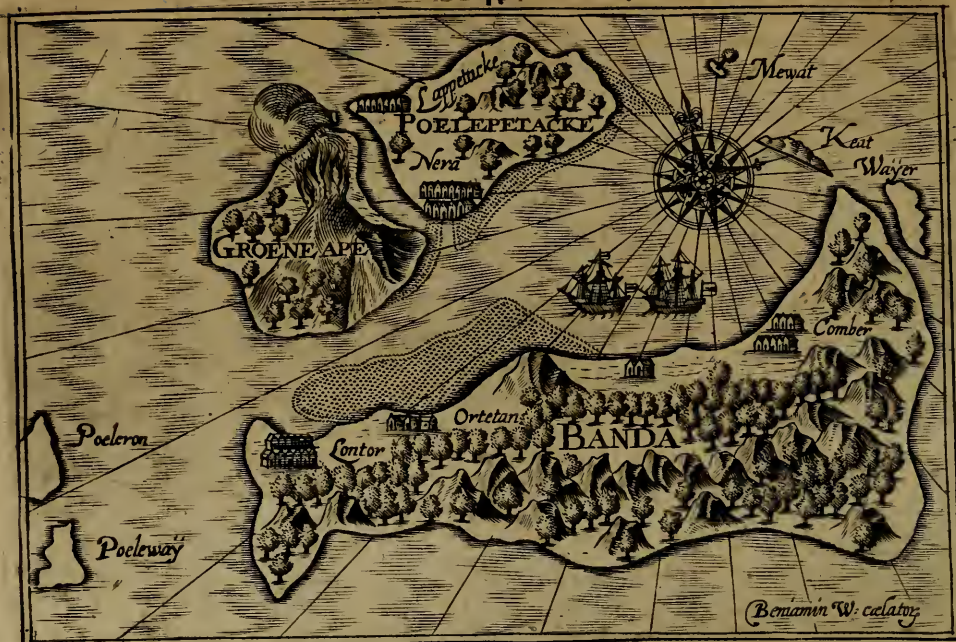
Gelder-
ant eude
eelandt
ia Banda
esondé.

de steben booz is een Draeken top / en ach-
ter isse ghelijck de steert van een Draeck/
waer an sy eenige Wimpelkens en Vlag-
ghen hanghen tot een cieraet. De onse van
de inwoonders met groote blijfchap ont-
fanghen zijne / wiert haer vanden Admi-
rael ghebracht de oorzaak van hare com-
ste. Als sy geantwoort hadden dat sy Coop-
lyuden waeren / aldaer ghecomen om met
haer van specerijen te handelen / ende om
andere waeren te coopen / soo is haer ter-
stout verlof om aen landt te comen ghe-
gheben a hetroest. Des anderen daechs is
de Vice Admirael aen landt gebaren met
sommighe andere / alwaer hy seer feestelick
is ontfangen getweest / ende sy hebben hem
onder een tent ghebracht / die sy onder die
boomen van hare zeulen ghemaect had-
den. Na de tsamenprekinge is den onsen
een huys gegunt ende gewesen daer sy ha-
re coopmanschappen souden moghen in-
doen. Maer als sy merkten dat de vier
schepen hare ladinghe daer niet en souden
moghen comen: soo zijn de twee schepen
Zeelant ende Gelderlandt / met gemeinen
rade van de Oberste / naer Banda gearde.
Den 11 Martij van / de Anckers oplich-
tende / hebben sy vele ondiepten ende Sant
platē booz by zeulde / een seker onbewoont
Eplant int gesicht gecegen : welc sy poel

se tton noemden / waer booz sy seer bezreest
zijn op het welcke sy meynen dat den Sa-
tan woont. Soo sy misfichten booz eenich
tempeest met haer Schepen daer ontrent
comen / wet en sy niet hoe sy in tijts booz by
dit Eplandeken sulen geraken. Terwyle
dan dat zy dit Eplandek booz by baren / had-
den zy groote vermaltinghe met eenen Ju-
diaen die zy tot lootsman om die ondiepten
ende Sanden van dese strecke te inijden/
mede ghenomen hadden. Want dese ginck
booz int schip staen / ende eenen woortjaeck
in de hant hebbende / haelde met de haeck
naer hem / meynende dat het landt des te
eer achter soude comen / en als hy moede
was leyde hy de haeck booz wt / en moesten
ooc den selve niet wech nemē booz en aleer
toy booz by dit Eplandekē waren. En als
het een woepnich stillekens was / soo ginck
hy seer sluytende ende schuyfende op de
mont / meynende also den byant te locken/
en hem selve soeckende moer te geve. Maer
tot men can verstaen hoe cleyn vertroutē
dat dese luyden hebben / ende hoe groote su-
perstitie hare herten bevangen heeft. Den
15 Martij zijn de schepen aen het Eplant
Banda / het alder vermaertste vande Ma-
lucken aenghecomen. Het selve is als in
dru deelen ghesdeelt / welcke te samen groot
zijn ontrent vyf mijlen.

Het Ey-
lant Poel
setton.

Het Ey-
lant
Banda.

Het heeft ses oft seven stedekens / onder de
 welcke het principaelste Nera is. Sp en
 hebben gheenen Coninck / maer nae haere
 wetten levende / als sp vaet moeten nemē /
 roepen de outste te samen / ende vagen die
 om raedt. Hier wordt grooten handel ghe-
 dreven / boornamelick van Speteryen.
 Want de Cooplieden wt Java / Malacca
 en China herwaerts met goote menichte
 comen: de welcke alle soortē van coopman-
 schappen daer in voeren / ende insghelick
 wtboeren. De inwoonders sijn den meer-
 deren deel alle Mahometisten: ende onder
 honden de ceremonien van hare secte / oft
 om beter te segghen / van hare superstie /
 so neerstelick / dat sp gantschelick gheue
 t: sp Goddelijcke ofte werelclijcke saecken
 aen en vanghen / oft sp en hebben Godt op
 haere wijsē eerst aengheropen ende ghe-
 beden. Al eer sp inde Kercke gaen / soo sul-
 len sp eerst alreij hare voeten wasschen:
 waer toe men al tijt goote potten met wa-
 ter boor een peder Musquita siet staen. Sp
 doen hare ghebeden met soo groot geroep /
 dat mense verre hooren can / dese woorden
 ghemeynelic twee oft dyp mael sprekende /
 Stofferolla, Stofferolla, Ascehad an la, Asce-
 had an la, Yll lolla, Yll lolla, Mahumed die
 rossula, ende als sp het leste woortde spreken /
 stijcken sp haer niet de handt ober haer
 aensicht / waer in sp een goote debatte heb-

ben. Oock spreken sp noch meer andere ge-
 beden op dese wijsē. Sp spreyden een mat-
 ken tegens de aerde / waer op sp dan gaen
 staen / ende slaen twee oft dyp mael haer oo-
 ghen opwaerts ten Hemel / t' sel vighē ghe-
 daen zijnde / soo ballen sp op haer knien en
 werpē het hoof t twee oft dyp mael ter aer-
 den / ende dese superstie ghebyrcken sp
 niet alleen in de kercken / maer ooc in haer
 huysen / ende oock wel wt openbaer. Het is
 een volck geraept ende versamelt wt ver-
 schepden natiē. Als sp met den anderen
 spreken sullen van eenighe landes saken /
 soo byengghen sp gemeynelick in haere ker-
 ken oft int bosch elck zijnen cost mede ende
 eren also met den anderen / t'welck by haer
 een goote eere en lust is. Egant sche Ey-
 landt is in factien ghedeelt ende daer is
 goote oneenichheidt in het selve. De oors-
 ke van dese byantschap is dese boornaeme-
 lick ghetweest. De inwoonders van Labe-
 tacke / t'welck leydt ontrent een cleyn mijl-
 ken van Nera hadden eenmael ertelicke
 boomen om oft afgheloutwen in de vyshent
 van die van Nera. Dit onghelick als die
 van Nera achten dat haer gheensins te
 lijden en stondt / als inwoonders mede
 zijnde van het principaelste Stedeken /
 soo is daer oorloghe wtghesproten / de
 welck noch haeden ten daghe tusschen haer
 duert / soo dat sp deen den. anderē doot staē
 ende

De Reli-
 gie der
 Inwoon-
 deren.

Inlande-
 sche oor-
 loge en
 haet.

ende verscheuren als honden/waerse malcanderen comen bespinghen. Die van Combera ende Dapra in het selve Esplant boeren oock gelijcke vantschap onderlinghe. Die van Lontora ende Hollerbina en Pulbata houden met die van Hera/twee clepne Esplandekens aen de enghde banden inganck ghelegen. Die van Hera als sy teghen die van Labbetacke ter oorloghe sullen gaen/soo gheben sy haere Bontghe-nooten die sy ontboden hebben een Wanket. Als zy nu int openbaer alle neder geseten zijn/soo wordt in de plaetse van een tafel een blad van beiden boom Banana gelepdt; daer nae wordt een peder een stuck van het groot/dat sy Sagu noemen ghegheben/ende een schotel van bladeren van boomen ghemaeckt. Daer wordt ghesoden rjs inne ghedaen/waer sy vleesch-sop op gieten. Dese spijse slocken sy op ghelijck beesten seer gierichlick ende onreynelick. Ter wijle dat de andere eten comen sekerre Partuer Edellyuden/de welcke maken in teghenwoordichheit van al r'gheselschap een ghebecht met fraepe spronghen op den trommelslach ende r'geluyt van't becken. Ende als zy moede zijn/comer een ander partuer/ende dit duert so lange tot dat de maeltijt ober is/ende dan gaet een negelic na zijne plaetse. Sy houdē des nachts seer scharpe wacht/in de steden en in het bosch roepende seer luyde teges den anderen om malcanderen waacker te houden tot den dach toe. De schepen die zy gemeynelick ter oorloghe gebuycken maken zy op dese wijse. Sy binden r'samen geboreche houten met toukens/van binnen maecten zy die met clampen vast/so dat de r'samen boeghselen bande plancken vaste in malcanderen passen. Sy cloppen met een hamer de basten bande booms welcke zy noemen Clappus/dat zy worden ghelijck tuerck. Hier mede maken zy haer schepen dicke/ende besmeren alle de boegen wel dicke met calc/welc zy met eenige substantie also toemaken en temperen dattet int water niet af en gaet. Sy hebbender gemeynelick twee Metalen Bassen op/waer mede zy oock ranelick werten om te gaen ende te leven;maer seer wel met andere wapenen. Sy hebben oock veel Stormhoeden/waer op zy ghemeynelick een Paradis vogel hebben stekende/in stede van een plumagie. De gene die een rozselet oft harnasch aen hebben/meenen datmese dan niet vrencken noch quetsen en mach. Als zy met de schepen wvaren ter oorloghe/soo isser wonderlick groot gheraes ende getier van roepen/cryjen/trommelen ende

van op becken te slaen;ende de Edellyuden die boven op de Galepe staen maecten seer cromme sprongen met haer geweer:en die best can springhen die is daer seer moy mede. Ter zyden van de Galepen zijn slagien gemaeckt van riet/waer op haer slaven sittende met houtē schuppen/in plaetse van riemen de schepē voortropen. Het zijn seer cloecke mannen ter oorloghe:waer in haer niet en ontbreect noch verstant om te bedencken/noch moeton te durven/noch cracht om tot te boeren. De hoofden van de verslaghene vanden/te huys ten toone opghehanghen zijnde int openbaer/ende terstondt daer nae afghetrocken/winden die in wit cattoenen doeck/ende legghen se in een schotel/ende brenghen se alsoo ter aerden/ende branden daer ober oock veel Wieroocr. Als daer eenighe van haere vrienden ghestorven zijn/soo roepen ende cryjen die vroude personen seer luyde/als om die selve van den slaep weder op te wecken/ende daer nae vermerckende dat zy doode bliuen/soo beropen zy als datt een groote maeltijt op haer maniere:ende nooden daer haere vrienden toe/ende alle de ghene die mede te begravenisse gheweest hebben. Dit is de wijse van haere begravenisse. Sy dragen het Lijck bedeckt met een cleedt van fijn wit cattoenen doeck op haere schouderen nae het graf:ende achter het Lijck volghen eerst de mans perfoonen/ende daer nae de vrouwen. Het lichaem nu begraven zijnde/soo wortter terstont een Wieroocks badt ghebrocht ende daer in Wieroock den gheheelen dach ende nacht brandende. Ende des mozzghens ende des avondts comen die ghemeene luyden/Edel ende onedel/ende storten haer ghebedt daer op het graf. Ende als de onse haer braechden wat zy baden/soo hebbert zy haer voor andt woorde ghegheben/dat zy baden op dat den dooden niet wederom opstaen soude. Ende hoe wel zy inde oefeninghen der oorloghe wtneemende vermalkunghe hebben/soo hebben zy nochtang noch andere oeffeninge die niet ongenuechelic en zijn. Den Wal wren zy insonderheyt wel te gebuycken/niet op de wijse als de onse/maer verre een andere. Als zy spelen sullen so staen zy int ronde/en in het midden:en dan comt den eenen ende smjtden Wal op/de welcke van sperische figure van hoepkens van Spaenssch riedt dooden anderen gheblochten ghemaect is/ende slaen malcanderen alsoo den Wal toe/met sulck een toete dat wonder is. En soo pemaent den Wal niet en raect/die woode

Maniere
van be-
graven
se.

Verma-
kelicke
oeffeninge
ghe-

Die van
het Ey-
landt
Banda
leven
langhe.

seer begheekt ende belachen. Eenige springhen oock wel op / ende slaen alsoo den Bal int springhen / sommighe draepen haer rontom / ende slaen noch den Bal. Ende gelijck zo wonderlick licht zijn / soo leven zo oock wter maten langhe / soo dat sommige over de hondert ende dertich jaren leven / ende zijn naer haren ouderdom seer cloeck. De vrouwen moeten daer het werc doen / ende die mannen gaen langs der straten treden. Sy en gaen oock niet tot met haer mans / maer zijn altyt t'huys doende haer werck / soo met potensschaten te drooghen / ende die tot de volster te doen: peper ende pagelen te lesen. De onse de coopmanschappen aen boort ghebracht hebbende hebben een Logie oft huys tot Pera met bewillinghe van de intwoonders gheboort / ende eenighe van de hare aldaer ghelaten hebbende / die alle den coophandel ende sake nu boorzaen souden besorghen / hebben die aenden Gouverneur van die plaetse / zo noemē hem ooc Sabandar / geresommeandert. Heemskercke selve mede belofte ontfangen en gedaen hebbende / heeft met de boornaemte des Eylants int besonder ende ernstelick gehandelt. Daer nae weder haren cours nemende nae de Custe van Java zijn zo nae datse neghen maenden ghebaren hadden ghesont ende behouden geluckelick in haer Vaderlant aenghetomen. Want den 5 Julij des jaers 1599 van Banda seplende zijn ontrent den twintichsten Aprilis des naest volghenden jaers in Hollandt ende daer nae tot Amsterdam met blyschap aenghetomen.

VVeder
cōtē vā
Heem-
kercke
van Ban-
da. 1600

Heemskercke dan gheluckelick met de zijne thups gebracht zijnde / so sullen wy nu wederkeren tot de andere twee schepen / die wy geseyt hebben datse voor Ambonna onder het gebiedt van Warwick gebleven zijn. Dese schepen niet lange voor Ambonna alblibbende / om dat zo haer volle ladinghe aldaer niet condēn / beromen / zijn na Ternate een bande Moluckische Eylanden gebaren. Dit Eylant licht 28 mijlen van Banda / vuchthaerder van specerijen als van vuchten der aerden. Want het is een oock seer sober landt van eetbaer waeren. Ten heeft gheenderley Wee: behalven eenighe Taberillen oft Wocken / ende eenighe Hoenders. Daer en boben en waester gheen Rys / noch oock gheenderley Graen / daer zo eenich broodt van souden backen / dan hebben t'selvighe tot eenen boom op dese wijsē. Daer is aldaer een soorte van boom / hebbende saecht hout ende by nae goet om tot pulver te brenghen. Dese af-

Gelegēt
heyt vāt
Eylant
Ternate,
de vrucht
en ende
manierē
der ins-
woonde
ren ende
andere
dingen.

ghehoutwen ende ghecloben hebbende / nemen zo een hamer van dick riet gemaecte ende slaen daer mede op dit hout / t'welck haer dan gheeft een sicker goet in de ghe-daente by ons het Sagineel. Hier bakken zo haer broot van / het welck seer wit is / inde grootte van een palm vander handt int viercant: met welck broodt zo haren principalen handel doen. Het heeft menich- te van Coquos ende Bananas boomen / oock eenighe Limoenen ende Ozaengien / maer boornamelick pagelen. De int woonders zijn beleest ende vriendelick / maer begheerich: ende niet alleen t'gemeyne volck / maer oock de Coninck selve ende zijne Bevelingen. Maer haten de dieverije seer / en straffen seer scherpelick de ghene die op eenighe dieverije bebonden werden. Want ooc een kint van elf of twaelf jaren om dat het een blad of twee Tubac ghecroonen hadde / hebben zo de handen op zijne rugge ghebonden / ende door het stedeken gelejdt / achter hem hebbende menichre van kinderen / die tot zijnder schande riepen in haer sprake dat hy ghesolen hadde / tertojle dat de onse noch aen lant waren. Sy zijn groote byanden van de Portugesen. Want tegen over leydt een Eylant Tidore ghenaemt / t'welck niet Portugesen beset is. Die van Ternate den 20 Julij int jaer 1599 / als de onse daer noch waren / op het Eylant Tidore ghebaren zijnde oberbleven daer een Doyp / sloegender dye door / ende bochten noch 43 ghevanghenen mede / waer onder dat was des Coninck van Tidore broeders soon. Dese voor den Coninck van Ternate gebracht ende aldaer verhoort zijnde / wort buyten des Coninck Paleys ghelijdt met een strop aen zijnen hals / ende als hy nu op strandt was / soo hieten zo hem de handen wasschen / ende als hy boekte om zijne handen te wasschen / so quam daer een ban achter en gaf hem int bucken eenen slach in zijnen rugge met een Sabel dat hy daer neder stozte / daer nae noch een ander / die hem eenen slach gaf dat hem longh ende lever tot hingh / daer nae werdt het lichaem in zee gheslept / ende tierent alsoo drijben. Haer principaelste wapenen zijn Spiessen van hout oft riedt / die zo door de handt seer rechte ende snel weten t'eschieten: en boort groote breede stoeerden met langhe Schilden / ontrent vier voeten lanck: eenige onder haer ghebruycken oock wel Musketten oft Roers / maer seer weynich / want zo gheen hebben dan die zo van de Portugesen cryghen. Als daer een Eclipse inder Sonnen ofte Mane is / soo maken zo een groot

groot ghetier ende misbaer/meeuende dat
 haren Coninck of eenighe andere van ha-
 re Hoofden sterben sullen. Ghelijck het ge-
 beurde doen ons volck daer lagh / dat het
 den 6 Augusti ontrent 8 uren des abonts
 Eclipsig inder Maene was / dat se een selt-
 saem gheluyt ende misbaer maeckten / met
 roepen / schreywen / bidden / slaende op
 Com melen ende Beckens. Ende als ons
 volck braechde waerom zy sulcken misbaer
 ende ghetier maeckten / soo gaven se booz
 andt woort datter Eclipsig inder Maene
 was / ende dat zy als dan sochden dat ha-
 ren Coninc oft een van zijne naeste byen-
 den sterben soude. Ende als nu den Eclip-
 sig inder Maene ofte Sonne ghepasseert is /
 ende den Coninck noch eenighe van zijne
 byenden gestorben en is / so houden zy daer
 op haer manier een goote Feest van / ma-

kende des anderen daeghs een omganck /
 ende die booz aen gaen draghen eenighe
 Porceleyn / ende daer nae volghen eenighe
 met Spiessen / Vellebaerten / Musketten
 ende Koers / achter de selbighe worden ghe-
 draghen dnye Lampen / daer nae volgt een
 jonghen met Coninckliche cleederen ghe-
 cleedt / ende booz hem gaet een met eenen
 bergulden Waeyer / ende achter hem de
 vrouwen / soo jonck als oudt / seer fraep toe
 ghemaect op haer manier. Als de onse
 verelden datter volck in haer landt wast
 die van te boozen wiisten te segghen want
 neert Eclipsig der Sonne oft Maene wesen
 sal / meen den t selve onmoghelick jae een
 mirakel te wesen. Doe wel de bisscherij by
 haer niet seer oberbloedich en is; soo oeffe-
 nen zy die nochtans op verscheyden ende
 wonderlike manieren. De groote bisschen

Maniere
 van te
 visschen

45

banghen zy op dese wyse: Eerst banghen se
 een deel cleyne vischkens met een Schep-
 net of t Wozpnet; ende dese gebangen heb-
 bende stellen een langh riedt recht oever
 epnt / booz inde schuyt / ende boven int riet

is een gadt daer zy een touwt doorschieten /
 ende aen't een eyndt van't touwt een visch-
 haeck / ende boven den haeck een blad van
 eenen boom / op dat alsoo de lijn voor wt
 wapen soude. Den bisscher sitrende by het
 riet

riet / doopt Bisschens booz wt nae den haeck toe / die zy recht boben t'water laten hangen: om de welcke in te sicken de Thonijnen ende andere groote visschen toeloo- pende / slocken met eenen den haeck in. Ooc ghebruycken zy eenighe korben / die zy op de gront laten sincken / ende de korbenee- nen zyt inde gront ghelegghen hebbende / so sien zy neffens de Schuyt / nae de gront toe offer eenich visch in is / ende soo daer eenige visschen inne zyn / so valt daer een bytens boordt / dupelt te grondelwaerts / en brengh den korf op met de visschen. Want in die gherwesten is het water soo claer / ende soo doogschijnende / dat men t'ghene dat in den gront vele bademen diepe licht / claerlick siet. Daer is alhier vele Scheeps rustinge en verscheppde soortē van Schepē / Galepē / Hulcken / Oorloochschepen / Booten / Prau- wen. Des Coninck Galepe was prachtelic toegherust soo wel tot heerlike vertoonin- ghe als tot schick. Sp wierdt van slaven boort gheroep / op ghelycke wyse als wy hier te booren in de beschrijvinge van Ban- da beschreven hebben: dese hebben elck een bos wijlen neffens haer. De Galepe hadde op seven metalen Vassen / met enige recht obereynde staende Spiessen die langher waren als hier te lande: boben op was een Plutweelen Bedde daer de Coninc op lach: aen welckers sponde de wapenen des Co- ninck hinghen / heel met Plutweel behan- ghen. De Coninc lach als nu op het bedde / als nu sat hy daer by / als nu wandelde hy. Wy hem sat gheduerich een die met eenen Waepel hem windt maecte. Hy was een cort vier schoten man / hebbende een dick hooft / nieuwigierich / bemint van de zijne / machtich. Want men seude dat hy t'leven- tich Eylanden onder zyn ghebiedt hadde: een onderhouder vande Mahometische su- persticie. Het gheruchte van de comste van de onse nae het Eylant en was nautwe- welic ruchtbaer ghetworden / oft hy en is t'shepe terstont derwaerts gecomen / ende heeft dooz Tolcken ghebyrecht / wie zy wa- ren / ende waer om zy gecomen waren. Van de onse ghenoodicht zijnde. dat hy t'shepe soude comen / heeft het ghetweyert / oft ee- nighe laghen bresende / oft dat hy de Co- nincklike woerdicheyt ghedenckende zyn autozirept op dese wyse heeft wille toont. Ende den Admirael by hem geroepen heb- bende / ende langhe tijt met den selven ge- sprokē dooz Tolcken / als het nu scheen dat hy terstont t'shepe gecomen soude hebben wilde sulcx niet doer / eerst was de Ladder geen deegh daermen mede int schip clint /

Scheeps
toer-
kinghe.

De Co-
ninck
van Ter-
wate.

al hoe wel men de selvighe met Laken be- kleede / daer nae bielt hem te laet / seggende hy moest zyn ghebiedt doen / ter wyle de Sonne noch scheen. T'sanderdaegs s' mo- ghens is hy wederom aenboort gheroman sterck zijnde twee en der tich karckollen / seer fraep toeghemaecte ende wel gemon- teert / roepende also triumphantelijc die- mael rontom de Schepen / makende seer groot geluyt met zingen / slaende op groote koperē Beckens / ooc op eenighe langher- pige Trommelen. De onse waren vertwon- dert / ende verbaest / ende wisten niet wat dit bedupde. Breesende dan dat dese Bar- baren op haer pet souden willen attentē- ren: hebben ghetwapende beneden gestelt / op dat sy niet misfichten eenige schade dooz onbersichtricheyt en souden ontfanghen. Maer dat dit tot haerder eere gheschiedt was / heeft de sake daer na te keimen ghe- geben. Maer oock doen en is de Coninck niet t'shepe gheromen; maer heeft alles dooz eenen Tolck ghedaen ende met eenen de onse oorlof gegeven om by te handelen. Daer nae dicwils met den Admirael ende de Capiteynen ghesproken hebbende / heeft banden Admirael seer begert eenich bols bande onse daer te behouden. Welck hy oock verkregen heeft. Want daer zyn vyf matinen ghebleben met een jonghen; den welcken de Coninck een wooninghe toe- gesticht heeft: haer medegezellen hebben haer gelt ende coopmanschappen gelaten / om aldaer teghen dat de andere wederco- men souden / paghelen ende andere wt- heimsche waeren op te roopen. Daar wijk dan het Ancker gelicht hebbende / na Java ende Banam wedergekeert zijnde / zoo veel peper / Poelie ende paghelen als hy noch begheerde ghekreghen hebbende / is wat spaeder als de andere daer hy mede wtghereypt was in Hollandt ende daer na tot Amsterdam gelcomen / vele perijke- len ende moeyten toeghestaen hebbende / welck alle niet alleen het besonder maer boornemelijck het ghe- meyne beste des Vader- lants licht maecte.

VVede
compfte
vāVVAr
wick.

Het seffentvintichste Capittel.

De reysen vande andere Vloten nae Oost-Indien nae het vervolch der Iaeren ordentelick verhaelt, ende hare handelinghen ende toenemingen, ende ten lesten de vereeninge van alle de Oost-Indische Compagnien in eene, ende der selver wijze ende maniere.

In dat noch een van die 8 schepen / van de welcke wy nu gesprokē hebben / t'huys gecomē was / so heeft noch tās de selve Oost-Indische Compagnie int Jaer 1599 / onder het beleyt van de Heeren Staten en Prince Maurits / de welcke gheensins en achten datmē den Oost-Indischen handel soude naer laten / noch een Plote van 3 schepen traey toegheruyt der waerts gesonden / ober de welcke Stebē vander Hagen tot Admirael ghestelt is. Ende de selve is t'zeyl ghegaen ontrent den 4 Mey. Ende niet langhe daer nae als van die acht schepen / de vier / soo wy verhaelt hebben / in de maent Julius seer wel gheladen aenghcomen waren; soo hebben sy terstont de selve oock na de custen van Oost-Indien weder ghesonden; onder den Admirael Jacob Willemsz. Ende behalven dese Compagnie / andere Coopluyden van Amsterdam / onder de welcke vele Zabanders waeren / hebben een nieuwe compagnie opgherecht / ende vier schepen op hare costen toegeruyt / die sy noemden Federlandt / de Vereenichde Landen / Passou / ende t'Hof van Hol-
 I 599 landt. Den Admirael was Pieter Wol- van Amerfoort : die mede den 21 Decem-
 I 600 bris int selve jaer / mette vier andere van d'oude Compagnie tot het Texel voeren / ende zyn seer rijkelick gheladen thuyt ge-
 I 600 comen / ontrent twee Jaren tot gheweest zijnde. Oock eer dat sy weder quamen / heeft de selve nieuwe Compagnie weder int Jaer 1602 schoone Schepen ontrent van vyf hondert lastt upt gereet. Ende de oude en eerste Compagnie daer en boben heeft seer ges by geborcht : Welckers namen warē / Amsterdam, Dordrecht, Goude, Delft, Leyden, ende Haerlem; elck groot by de vyf hondert lastt. Daer oberste Admirael van was Jacob van Heek. De welcke ooc daer na op verscheyden tijden wel rijkelick geladen met specerijen thuyt ghecomen zyn. Want sommige na 3 jaer / sommighe nauwelick 2 jaer ghepasseert zijnde / zyn spoedelick tot Amsterdam wedergekeert. Van de welcke voornamelick Mauritijs / Hol-

landia / ende de Jacht waren de welcke doen namelick int jaer 1601 / dymael in Oost-Indien die reyse ghedaen hadden. Verhalven de saken gheluckelick ende nae wensch ashoopende / soo zyn niet alleen tot Amsterdam / maer oock in Zeelandt van nieuws schepen toegheruyt ende int selve jaer na Oost-Indien ghesonden gheweest. Tot Amsterdam voornamelic zjnder der-
 I 601 thien afghebeerdicht / de welcke den 23 Ap-
 I 601 rylis tot Texel ghebaren zyn. Waer van vier waren van de oude Compaignie onder Jacob van Heemskercke / ende vier van de neutre Compaignie onder Jan Grenier; noch vyf schepen van de selve oude Compaignie / die appart waren onder den Ad-
 I 601 mirael Welsaert Vermanz. De naemē der schepen waren dese: Gelderlandt / Zeelandt / Drecht / Amsterdam / Hoorn / Ene-
 I 601 huyzen / Alckmaer / den Swerten Leuto / den Witten Leuto / den Groenen Leuto / den Kooden Leuto / den Wachter / her
 I 601 Dupsken. Den Spaenjaert dede zyn up-
 I 601 terste beste om dat dese Plote in Oost-
 I 601 dien niet en soude gheraecten ende haer
 I 601 voornemen volbrēngghen. Hy sendt van
 I 601 teghen de selve een seer machtighe Plote
 I 601 ende b'erre grooter in gherale van schepen
 I 601 ende Soldaten. Want van onse derthien
 I 601 schepen / en zjnder maer acht / op de plaetse
 I 601 daer den slach gheschiedt is tegenwoordich
 I 601 gheweest: maer den Spaenjaert hadde zyn
 I 601 gantsche Plote van derthien groote schepē /
 I 601 ende van wapenen / gheschut volck / ende
 I 601 vele munitien seer wel versit. De onse als
 I 601 zy sagghen dat zy in ghetale ende crachte n
 I 601 onghelijck waeren / ende dat sy wel benef-
 I 601 fens de Bootghesellen Soldaten hadden /
 I 601 maer wepmich ten aensien van soo groote
 I 601 menichte / nochtang dappere mannen / en
 I 601 wel ghemonteert / hebben alsoo hare sche-
 I 601 pen gheregeert / dat sy al haer geschut con-
 I 601 den ghebruycken: op dat eenighe nederla-
 I 601 ghe den vrant aenghedaeen soude zyn / eer
 I 601 dat sy ghedwongghen souden zyn tegen so
 I 601 veel volck te stryden. Verhalven de onse /
 I 601 soo haer belast was / schoten sonder ophou-
 I 601 den groote clooten in de schepen der vran-
 I 601 den / en dat met sekere schoten / daer dick-

De raet
 slaghen
 ende aen
 slaghen
 des Co-
 nincks
 van Spai-
 gnen te-
 ghen de
 13 sche-
 pen van
 Amster-
 dam.

toils den Spaignaert nae de onse schietende / om de cleynder grootte ende grooter lichticheit om te wonden daer sy wilden / miste. Ende alsoo als nu de Zee eenen tijt lanck door het gheroep / trompetten / ende vele schoten met grof gheschudt als daverende ghemaectt / een schyckelick gheluyt gaf / soo is aen beyde zijden met groote bymoedicheit ende wackerheyt gestreden gheweest / als eyndelinge een van de grootste schepen der Spaignaerden / die den Vice-Admiraal boerde / ende de Jacht van de onse / met gheduerighe schoten beschoten vele waters chepten : so dat hier door den strijd op ghehouden heeft / ettelicke ober beyde zijden ghebleven zijnde ende vele gequetst. Maer de Jacht van de onse / dewijle sy onbequaem tot de verder reyse scheen te zijn / de boornaemste coopmanschappen daer wt gheloft / ende in de andere schepen ghedaen zijnde / is daer nae met seven mannen te rugghe in Hollandt behouden weder ghekeert.

In dit selve Jaer dupsent ses hondert een den 26 Augusti / is in Hollandt thups gecomen Olivier van Oirt / van Otrecht: De welcke oock de Strate van Magellan door ghebaren zijnde / des Werelds Cloot in d'v jaeren om gebaren hadde / vele wederstoots van den byant ende van twegen de tempeesten gheschadt hebbende. Hy was afgebaren tot de Maes in het jaer dupsent vijfhondert acht en neghentich / met d'v schepen ende een Jacht. Olivier hadde het ghebiect ober de gheheele Plote / by ordonnantie van Prince Maurits / hebbende tot Vice-Admiraal Jacob Olpenham / den welcken die van Amsterdam hem by gheboecht hadden. Want behalven de andere waren bewinthebbers van dese reyse seer aensienelicke mannen Pieter van Bedere / Hugo Buse / ende Jan Wenning : van de welcke de eerste tot Dordrecht oft tot Rotterdamme / Wenning tot Amsterdam woonde. Eer dat de schepen in de Groote Zee / die sy Archipelagus oft Mar del Sur noemen quamen / so hebben sy vele teghenspoet gheschadt / ende terstont twee bande selve verloren hebbende / hebben sy wel een Spaensch Schip ghenomen / maer eer dat het genomen wert / is het Scout / dat het in stede van ballast boerde / in de opene Zee / by laste van den Capiteyn / ghewozen gheweest / op dat het in de handen van de onse niet comen en soude; ghelijck een bande ghebaughene nader handt bekent heeft / de welcke als den Capiteyn nu los ghelaten was / ver-

haelde dattet thien dupsent ende twee hondert ponden goudts ghetweest waren. Daer nae hebben zy hare strecke na Japan ende van daer nae de Philippinen gemen / alwaer zy twee Spaensche Galeonen int ghemoet ghecreghen hebben. De eene van dese heeft de Jacht / de andere het schip daer Olivier selve Oberste op was aenghetast: de Jacht ghemerckt datse wtterre af was is inder Spaignaerden gheweldt gheraectt: de ghene die teghen Olivier bechtende was naer een lange scharmutsinghe ende nae het innemen van het opperste van het schip is nochtans door de manhachtige herden van de onse afgestooten gheweest: ende het Galeon selve doozer vele schoten van grof geschut ontrampaneert zijnde is gesoncken / wel met 500 mannen. Olivier en heeft maer ses oft seiven doode gheschadt / ghequetste ontrent vijfen twintich. Soo dat hy alhoer wel hy nae soo vele moepten ende soo groote perijckelen cleynen vchckdom thups gepocht heeft / nochtans moet van hem geseyt zijn dat hy dese eere zijne lantsliede toegebracht heeft / dat hy desen lof van de werelt oingebare te hebben / den welcken haer eenen Porteghes ende twee Enghelsche als eyghen toeschreven / den Hollanders oock ghemeyne ghemaectt heeft.

De Eplanden Manilles die wy gheseyt hebben / worden anders de Philippinen genoemt van den Coninck van Spaignen Philips / onder wiens naem de Spaignaerden wt Nova Bissama haerende die ontdeckt ende ghebonden hebben / int jaer ons Vreeren een dupsent vijfhondert vier en sestig. Sy worden oock Manilles gheheten / bande boornaemste stadt ende Haven / die de Spaignaerden daer ghemaectt hebben / welcke Manila ghenoemt is. Sommighe noemense oock Luffones van Lusso het boornaemste Eplandt / welckers omloop gheseyt wordt by nae van dupsent mijlen te zijn in het welck de stadt Manilla gheleghen is / by de welcke ontallicke Eplanden ghesten worden / die zy alle met eenen algemeynen naem Manillas oft Luffones heten. Alle dese Eplanden hebben eertijts tot het Coninckrycke van China toebehoort / waer van als zy om lichte oorsaken afghetwelen worden / zijn in eenen seer beroerlicken staet gheballen / de machtighe over de ondersaten nae haeren lust woedende ende onberdaghelicke tyrannie ghebruyckende. De Politische regeringhe dan verballen zijnde / so is het den Spaignaerden van West-Indien inballende lichte

ende

Olivier
v2 Oirt.

De Phi-
lippine
Eylandt

ende ghemackelick ghetweest de selve in te nemen / ende haer onderdaen te maecten / als zy boornaemlick met hoopen t' samen quamen gheloopt / de welcke ghedoopte zynde beleden dat zy Christenen waeren. De Chinese handelien noch heden ten dage vele in de selve ende brenghen wt China alderhande coopmanschappen / als alderley Zijde / Cartoen / Porceleynen / oock Buspoeder / Salpeter / Sulfer / Iser / Coper / Stael / Quicksilber ende andere waren.

Het naeste jaer / welck is gheweest het een duysent ses hondert ende twee jaer na Christi gheboorte / zyn wt Oost-Indien d'z schepen met Baghelen / Boten / Muscaten ende peper behoorlick gheladen weder ghecomen. Ober de schepen die wy geseyt hebben dat wt Zeelandt ghebaren waren / was tot Overste Houtman / vanden welcken wy in de eerste Oost-Indische reyse boven ghetwach ghemaeckt hebben. Dese int jaer een duysent vyf hondert neghen en neghentich met twee schepen wt Zeelandt ghebaren zynde / is met zijne schepen aen het Eylant Sumatra eertijts Taprobana by de Ouders ghenoemt / als sommighe meenen / aenghecomen / altoer hy in de te ghenwoordicheydt des Coninck door zynen Secretaris verradelick is doozsteken. Dese Houtman / op dat wy dit tot zynen loff ende tot ghehenghenisse der sake int booz hy gaen by voeghen / heeft eerst de oorlike ghegheben vande navigatie van de onse nae Oost-Indien. Want als hy lange handel met de Portegysen die in Indien handelden / ghebreven hadde / ende alle de middelen van met de Indiaenen te handelen / ende om tot dese plaetsen te comen ghemerckt ende gelyert hadde / eyndelick verbonden zynde (want dit is den vrecdelinghen straffelick verboden) is ghevangen ghestelt gheweest / ende alsoo hy tot zynder ontslakinge een merckelicke somme gelts van doene hadde beancerst zynde door wat middel hy dit ghelde soude becomen / adzesse: de hy hem aen eenighe Coopluyden residerende tot Amsterdam dien (soo zy hem hielpen) belobende in recompensie te openbaren al watter op de Oost-Indische

reysen ballen mochte / hun grootelicy aenprijfende de excessibe profyten die daer te doene waeren: ende heeft dit nader hande wt de ghebauckenisse verlost zynde / ober vloedelick metter daet betwefen Houtman aldus ghedoot zynde / Hautwels van Caerden / de welcke met twee schepen van Amsterdam in de selve Haven niet lange daer nae ghetomen is / naemelick int jaer een duysent ses hondert / hier van niet wete: de heeft seer goote swaricheden ghepzoeft / een Portugees Ambassadoor boornaemlick van Malacca ghetomen zynde / de welcke het herte des Coninck alreede verbittert meer ende meer teghen de Holl anders ontsleken heeft. Maer de Coninck selve daer nae (zy noemen hem anders den Coninck van Achem) het bedroch der Portegysen bernome hebbede / heeft naderhant andere schepen int jaer een duysent ses hondert een wt Zeelant aencomende / ober de welcke Laurens Bicker. lick ende heerlick onthaelt hebbende ende twel gheladen heien ghesonden: Ghelijck oock / int selve jaer Joris van Spilberghe / als hy sommighe gheschencken ende brieven van Prince Maurits aen den selven Coninck ghebracht hadde / seer vriendelick ontfanghen is gheweest / den Coninck hem seer milde ende vriendelick teghen hem bechoonende. Want hy heeft oock den selven Spilberghe tot de Conincklike maeltije ghenoodt; ende terstont nae het noenmael is hy daer en boven met een vergulde Indiaens sweert ende een cleedt met blinkende goudt daer tusschen gheweben van den Coninck beschoncken gheweest. Ende Bicker in zijne wedercomste / behalven dat hy een Portegysche Carake tot buydt in Zeelandt ghebracht hadde (want nu hadden de Portegysen / soo te voozen aengewesen is / begonnen de onse openelic aen te tasten ende desen handel te beletten by laste van den Coninck van Spangien) bracht oock d'z Ghesanten van den Coninck van Sumatra aen den Alder Doozuchtichsten Prince Maurits: van de welcke den eenen tot Middelborgh ghestorben zynde dese graffschijt ghestelt is gheweest.

Pauwels van Caerden.

Laurens Bicker.

Joris van Spilberghe.

Houtman wort doorsteken.

HIC. SITVS. EST.

ABDVR. ZAMAY. PRINCEPS. LEGATIONIS.

A. REG. TAPROBANÆ. SEV. SVMATRÆ.

SOLTAN. ALCIDEN. RAJETZA. LILLO. LAHE. FELALAN

MISSÆ.

AD. ILLVSTRISS. PRINCIPEM. MAVRITIVM.

CVM. DVABVS. NAVIB. ZELAND. QVÆ. INDEDIT.

ACCEPERE. LIBVRNICAM. LVSITANICAM.

VIXIT LXXI. OBIIIT ANNO. CLO IO CII.

PRÆFECTI. SOCIETATIS. INDICÆ.

H. M. P. C.

Als dan op dese wijse daghelix groepde de Oost-Indische Fabigartie ende seer grooten aenwas creech/so was daer een dinck welck scheen hindernissen ende eernichffins quaet te dregghen. Want betwijle niet alleen tot ver scheyden Havenen bā Holland/maer ooc van Zeelant/schepen verwaerts daghelix gheschickt worderden / de welcke dickwils inde selve Haven ende het selve Plant in Oost-Indien boeren/so ontstonden hier tot den Cooplieden niet alleen verhindernissen ende oneenigheden/maer oock groote schaden. Daerom zijn de Bewinthebbers van verscheyde Compaignien soo wel van Hollandt als van Zeelandt in S. Gabenhaghe ghedachbaert gheweest: alwaer met betwillinghe der Staten Generael ende ghemene stemmen der Compaignien alsoo verdraghen is/dat alle dese Compaignien in eene souden t'samen getrocken worderden / ende een dinck met ghemene begeerten doen souden. Ende op dat dit vaster ende bestendigher ghehouden soude werden / soo hebben de Heeren Staten terstont met een Edict gheordonneert dat niemant van de Vereenichde landen behalven dese Compaignie nae Oost-Indien soude varen; ende dat den tijt van een en etwintich jaeren. De Compaignie insghelijcx soude den Staten ende den gemeenen Vaderlande vijfen etwintich duysent guldens betalen / de welcke op de rekeningen van de naeste thienjarighe Fabigartie souden ghestelt worderden. Daer is ooc in de selve conditien ghestelt gheweest dat die van Amsterdam in de Equipagie die tot dienst van dese Compaignie ghedaen sal worden / de helft sullen hebben te behoorden; die van Middelborgh een vierde deel. Delft / Rotterdam / Doorn ende Guchusen elck een seshienste deel. Oock dat de scheyen van de reyse wederkeerende souden wederom incomen inde selve Haven daer die tot geseylt souden zijn: dat de specerijen

die oft tot Middelborgh oft elders by de Compaignie betwaert werden gelyckelick sullen vercocht werden op Amsterdams ghewichte / dat het Collegie oft Camer de welcke hare specerijen ende coopmanschapen vercocht heeft / van een andere sal moghen nemen / die noch boosien is. Een pghelicke vergaderinghe is oock een secker ghetal van Bewinthebbers verordent gheweest / daer elcke Camer op sal versterben. Als Amsterdam 20 / Middelborgh 12. Van der Camers elck 7. Ende daer onder eenighe comende af te sterben / oft anderssing wten dienst te scheyden / soo sullen die van de Camer / daer sulcx gheschiedt is by nomineren tot de participanten en de Heeren Staten / oft de Borghen eesteren sullen deren een tot kiesen. Daer en hoben tot de selve Collegien souden sebenchien persoonen tot den midden van haer ghecozen worden: de Camer van Amsterdam naimelick souder acht kiesen / van Middelborgh vier: Delft ende Rotterdamme twee: Hoorne ende Guchusen oock twee: Den sebenstiensten persoon soude wesen van Middelborgh oft van de Maase ofte van Noordt Hollandt by ghebeente. Dese persoonen te samen souden comen als mense beschrygen soude / om te resolberen wanneer men sal equiperen / met hoe veel scheyen / waer men die sal senden / ende andere dinghen den handel betreffende. Dat epdelick de vergaderinghe soude ghehouden worderden / d'eerste ses jaeren binnen Amsterdam / ende twee jaeren daer nae tot Middelborgh: ende daer na weder tot Amsterdam / als eerst. De naemen der Bewinthebbers / die in dit contr ackt int jaer 1602 stonden / waren dese van de Camer van Amsterdam Geraert Bicker / Kerner Pau; Pieter Basselaer / Jan Jansz. Carel v'oude / Jacques de Belaeer / Bernaert Berrewoijn / Johan Poppen / Hans Honger / Henrick Ruyck / Louijs del Beque / Dierck van Os; Fransois van Dobe / Elbert Lu-

cas.

Alle de
Oost-Indische
Compaignien
vereenicht
in eene.

cas/ Jaack le Maer; Sibert pieterfs; Gerrit Keynt Dubrecht wachtmans; Lenert Van; Albert Simons Jonckheyn; Arent ten Grootenhuyse.

Van de Camer van Middelborgh/ Adriaen Hendricks ten Haeff; Jacob Bozeel/ Jan Lambrechts Coole/ Jacob pieterfs de Weert/ Cornelis Meunincx/ Adriaen Boumene/ Laurens Van/ Gheraert Becker/ Arnout de Clerck/ Arnout Verhoube/ Geraert van Schoonhobe/ Nicolaes pieterfs/ Balthasar van Olierden/ Balthasar de Moucheron.

Tot Delft/ Jan Lodenstejn/ Arent Lodenstejn/ Dierick bander Dassen/ Geraert Meereman/ Cornelis Bogaert/ Michiel Sasbout/ Willem Edel/ Dieric Meereman/ Jan Jaer/ Jacob Labbiaen/ Hendrick Ort/ Jasper Moerman.

Tot Rotterdam Foppe pieterfs bander Maenden/ Willem Franck/ Gerrit Dugesz.

Pieter Basse/ Johan bander Beken/ Willem van Loon/ Jan Jacobsz Maus/ Adriaen Spierinck/ Cornelis Maetelief de Jonghe.

Tot Dooyn/ Claps Jacobsz Sijms/ Cornelis Deen/ Willem pieterfs Crap/ Pieter Jansz Woz.

Tot Enchuyssen/ Lucas Gerrits/ Willem Cornelisz de Jonghe/ Jan pieterfs Scram/ Hendrick Gruiter/ Jan Laurensz van Loosen/ Dierick pelfer/ Gysbrechte van Berensteyn/ Barthout Jansz Steenhuyse n-

Dese Ordonnantie met de stemmen van alle op dese wijze geappoveert zijnde/ soo zijn met ghemepne hulpe ende costen terstont beerthien schepen toegherust gheweest. De ses van die waeren van die van Amsterdam/ drij van Middelborgh/ twee van Rotterdam/ een van Delft/ ende twee van Noord-Hollane. Ober dese eerste compagnie is Admirael ghetweest Steven van

Steven van der Hagen

der Haghen/ Vice-Admirael Cornelis Sebastiaens. Dese Compaignie hadde als doen een Capirael somme van 600000

gulden.

Van de boozighe schepen/ die wy boven verhaelt hebben dat int jaer 1601 wptghe-

3 Vaeren waeren isser int jaer 1603 in Fe-
bruario een Jacht weder t'huys ghecomen
genoemt de Wachter: die brocht onder an-
dere tijdinge / dat noch vijf andere schepen
op den wech waren/ende haest comen sou-
den met specerijen wel gheladen. Verhael-
de boozts/dat Wolfaert Hermans/die in t
selve jaer 1601 soo wy gheseyt hebben nae
Oost-Indien met ettelicke schepen getroc-
ken was/comende inde Serrate van Sum-
da van een Chineesche Prantv ghewaer-
schout was dat de Coopstade van Java
Bantam van een Bloce der Portugijssen/
onder den Admirael Don Andrea Fortado
Mendosa beleghert was.

Strijt te water
vā Wol-
faert
Hermans
tegen de
Portu-
gaelsche
Armade.
En dat de Portugijssen die te Goa waer-
ren / seer qualick namen dat den Handel
van specerijen / dien sy alleen tot noch toe
ghebeben hadden / ende die toernemende
grootte profijten die daer wt ontfstaen van-
de Hollanders haer benomen werden: en
dat sy daerom dese Bloce van acht grootte
Galioenen / met noch twee en twintich so
grootte als cleyne Galepen na Bantam ge-
fonden hadden / tot dien eynde / op dat sy
de onse die daer handelen / wtghestootten
hebbende / de bozghers ende inwoonders
van de gemeynshap der selver met woer-
den ende beloften / oft ten minsten / soo dat
niet en gheluckte / met ghewelt ende wa-
penen af keeren souden. Wolfaert die niet
meer dan vijf schepen en hadde / de saecke
nochtans met de andere Capiteynen ghe-
communicereet hebbende / heeft verthoont
dat hy gheensins met eeren en conde we-
der keeren/ende daerom is met ghemeene
toestemminghe van allen gheresolveert/
dat sy de Portugijssen moesten bespzingen.
Het welck geslyck het van de onse bymoe-
delick begonnen / alsoo oock cloeckelick wt-
ghevoert is gheweest. Want de Bozghers
ende den Gouverneur selve van Bantam/
door de comste van onse schepen seer opge-
woert zyn de / de wapenen met de onse te sa-
men ghevoecht hebbende / hebben met alle
crachte daer toe gearbept om dese pesten vā
haer af te keeren. In den eersten aenbanck
heeft Wolfaert gesocht de Portugijssche Blo-
te te verstroyfende schadeloos te maken:
Daer nae oock naerder aentastende heeft
twee Galepen: ende daer en boven noch d'yn
schepen / onder zyn gheweldt ghebracht:
ende eenighe door het gewelt van het ghe-
schut te niete gedaē zynde heeft hy gān sch-
doen sincken/ende in andere ten leste heb-
ben de Portugijssen selve t'byper ingestecken/
op dat se inde handen van de onse oft van
die van Bantam niet gheraecten souden.

Al dus de Portugaelsche Armade booz haer
gheen goede totcomste siende / soo zy daer
langher bleve / zyn zy t'seyl ghegaen ende
ghebaren nae Ambopna / alwaer zy seer
bele van het Eplandt / om dat zy niet de
Nederlanders ghehandelt hadden / soo bo-
ven verhaelt is / wreedelick omghebrocht
hebben/ende daer en boven de Pagel-boo-
men afghehouwen hebbende / hebben alle
hope van vrucht in toetomende tijden be-
nomen. Welcke woerde ende Barbare daet
wy voortwaer niet en lesen dat vande Sa-
racenen selve / de welcke haer altyt den
Portugijssen seer byandich betoont hebben/
als zy eerst in Indien ghecomen waeren/
out ghedaenis gheweest. De sake na wensh
van de zijde vande onse / so wy verhaelt heb-
ben / wtgherecht zynde / is Wolfaert binnen
Bantam ghecomen/ende heeft daer eenige
daghen ghebleven. Die van Bantam heb-
ben hem met groot betwijf van blijshap/
ende met gheen cleyn vertoonderinghe
van zyne bromicheydt / hem als haeren
verlosser wilerome heetende / ontfanghen.
De onse hebben vooz de outfanghen victo-
rie God Almachtrich geloofst ende geprefen:
en terstont daer na als zy na de Eplanden
Ternate ende Banda haeren cours ghenom-
men hadden / verstoonden zy dat de Portu-
gijssen Ambopna verwoest hebbende / so wy
ghesept hebben / naer Epdoze ghetrocken
waeren/daer zy een fort hadden liggende.
Dies hebben sy hare vijf schepen verdeelt/
ende twee zyn nae het Eplant Banda ge-
vaeren: ende de andere twee nae Ternate:
daer zy hummen Factoor die daer ghelaten
was / Franck Berdoes ghesont ende wel
ghesten by den Coninck gebonden hebben.
Ende nae dat zy vanden selven verstaen
hadden dat het ghetwas bande specerijen
ende booznaemelick vande Paghelen doen
niet groot gheweest en was / de gene die hy
daer en tusschen ghecocht hadde t'shepe
ghebracht hebbende / zyn zy naer Banda
alwaer nu de rest van de Bloce lachen en
wachte / ghetrocken. Ende daer vindende
haeren Factoor Abdiaen Deen / mede int le-
ven en welbaerende; en beyde de schepen vā
haere Bloce met Paghelen en Poren Auis-
caten by na volla de; so zyn zy seer verblijt
geweest. Ende hebben terstont by van die
schepen met Specerijen wel gheladen nae
huys boozgesonden. De andere by het selve
Eplandt blijvende hebben voozghenominen
te vertrachten tot dat de Paghelen rijpe
souden zyn: van de welcke de inwoonders
een over bloedich getwas verhoopten. Naer
Amsterdam / int begin vande Lentē / met
twee

twee schepen wt de Blote van Jacob van
 Heemskercke / die zy onder weghe jaer by
 gheboeght hadden/wedergecomen zijnde/
 hebbe een torenemende overbloet van ber-
 schepden specerijen ghebracht / naemlick
 1330200 ponden Peper; 128300 Naghe-
 leir; 650400 Noten Muscaten; 99800 Poe-
 lie; ende 9901 Cubeban. De Capiteynen
 aen landt ghecomen zijnde verhaelden on-
 der andere aen de Compaignie/dat Jacob
 van Peck met zijn twee schepen Amster-
 dam ende Gonde/missende/ladinge in het
 Splandt Ternate / hadde daer by booz het
 Splandt Cidoze vinden ligghe twee por-
 tugaelsche schepen met een Hollants schip
 van Mahu by haer ghenomen. Ende dat
 ten ber soecke bande Coninck van Ternate
 de welcke een geduerighe oorloge teghen
 die van Cidoze voert/Jacob van Peck de
 sel de geerne bemestelt soude hebben/maer
 dat hem niet wel geluct en was: hebbende
 8 ofte 9 mannen verloren / ende selve zijn
 rechte hant de vingheren afgeschoten zijn-
 de; waeromme hy van daer sonder per wt
 te riehien met beyde zijne schepen na Pa-
 tana/ligghende achter Queda oft Malaca
 gherocken was. Daer nae quam mede
 tydinghe van het succes ende erbarent-
 heyde van de andere schepen; mede banden
 Admirael Jacob van Heemskercke die haest
 volghen soude met twee schepen ende een
 portugaelsche Caracque / groot 1400 va-
 ten/die hy verchrender hant verobert had-
 de: zijnde aldaer de portugesen ende Ne-
 derlanders d'een metten anderen in oorlo-
 ghe ghecomen. Dese Caracque was ghela-
 den tot Maccau/naer Malacca varende/
 met Zijde Lakenen/Suikerken/Ottoen/
 Muscus ende andere costelike waren rijc-
 kelick gheladen/ende hadde daer en boven
 in stede van ballast ettelicke dupsent pondt
 Wodt ende Coper: gheestimeert alle haer
 ladinghe eenighe Milioenen guldens. Dese
 Caracque voerde den naem van S. Ca-
 tharina/ende hadde in acht hondert men-
 schen/waer onder ooc mede hondert vrou-
 wen waeren. Als zy eerst de twee schepen
 van Heemskercke naerderde/ heeft terstont
 het Trompet begonnen te blasen ende een
 bloedighe slagge achter te laten waepen.
 Maer terstont daer na dapper bande onse
 bestreden/ende oock met grof gheschut op
 een plaerse oft twee neffens den kiel alsoo
 doorboort / dat zy water schijpte / heeft de
 bloedighe slagge in een witte verandert/
 ende haer daer nae in het gheweldt van
 Heemskercke niet wille ofte onwille ober-
 ghesheben. Bande portugesen zijnder t se-

ventich ghebleben; de andere die zijn in ge-
 nad: ghenomen ende soo het gheactordeert
 was/alle aen landt gheset. Heemskercke/
 nae de vercreghen victorie / heeft dese Ca-
 racque al ontladen van alle haer costelicste
 goetd ende doen brenghen in zijn se schepen/
 ende daer nae de selve boven vertrimmerd
 ende leegher ghebout zijnde ende herladen
 boorts op met Peper/ is gheluckelick in zijn
 Vaderlandt met een van zijne schepen toe-
 derghekeert int jaer 1604.

Spilberghe van de welcke wy boven
 vermelt hebben / is in dit selve jaer oock
 thuis ghecomen. In zijn vertreck by Ca-
 bo Verde/teghen wy Carabellen van por-
 tugael stryden/ heeft ooc een wt nemenen
 de victorie op den byant vercreghen. Van
 daer nae de Splanden van Cosico/Anna-
 bara ende van S. Thome besocht hebben-
 de/ heeft naer het vaste landt zijne streke
 ghenomen. Ende daer nae de Cabo de bo-
 na Esperanca ghepasseert zijnde/die gant-
 sche streke van Cuffala ontrent de zijde in
 de Splanden puenijeras en Commores/
 alwaer sy verberchten. Doozts voer hy
 langhs de custen van Melinde/ comende
 ontrent Cochin/langs de custen van Ma-
 labar/ is tot het Splandt Zeplan terstont
 ghebaven. Alwaer hy banden Coninck
 van die plaetse in de haven Watocoli seer
 heerlick ontfanghen oozlof/ om over die
 heele custe handel met zijn ondersaten te
 drijven vercreghen heeft. Maer de wijke hy
 soo veel Peper's ende Cancel / als booz zij-
 ne schepen genoeg soude zijn te dier plaet-
 sen niet becomen en conde/ ende ver schep-
 den dinghen van de macht ende rijcdom-
 men des Coninck van Candy van den Co-
 ninck Watocoli verstaen hadde / heeft ter-
 stont eenen Tolck/die zijne meyninghe en
 wille soude ondertasten / derwaerts ghe-
 sonden. De welcke aen Spilberge terstont
 daer nae brieven ghebrocht heeft / by de
 welcke de Coninck begherdede/dat den Ad-
 mirael een weynich zijne saecken aen een
 zijde stellende / niet en soude swaricheyde
 maken by hem te comen/want dat hy be-
 veet was hem alle gunste ende brientchap-
 te betwijfen. Spilberghe dese tydinge ghe-
 cregen hebbende/met thien van zijne me-
 deghesellen ende dienaers ghereyft zijnde
 is eerst banden Coninc van Watocoli heer-
 lick ontfanghen gheweest/de welcke hem
 niet alleen gheselschap des weechs / maer
 oock eenige Olpphanten ende een Koed sie-
 ghedaen heeft / met de welcke hy tsamen
 met de andere nae het landt banden Co-
 ninck van Laula ghevoert soude werden

Reysea
 van Spil-
 berghe
 ende
 heerlic-
 ke daden.

Scrijdt
 van Nec
 tegen de
 Portuge
 Gen.

Victorie
 van Heef
 tercke.

De welcke hem niet min heerlick ontfan-
ghen hebbende voort nae het Hof van de
Coninghinne van Trinquiamala hem
heeft doen ghelepden. Ende sy hadden al-
omme byse herberghen/ende als sy souden
slapen gaen werden sy in cameren met
witte Slapelakenen behangen/ welck een
teecken van de meeste eere in het Tylant
is/ ghelepd. Maer als sy noch een dach-
reysse van Candes waeren/ so heeft de Co-
ninck terstont een van zijne Goedsten/met
eenighe Olyphanten haer teghen gheson-
den: Van de welcke de Goedste met Co-
nincklick tier aet vertiert/ende geheel met
geboorduert Laken bedekt was. Terstont
daer nae als zy by een seker Kibiere niet
betre van de stad gheromen waren/heeft
men haer belast daer stille te blijven/ende
de compste van den Gouverneur des Co-
nincks te verwachten/de welcke een wep-
nich daer nae met een seer groot geselschap
aentomende/ Spilberge in de Stadt ende
des Coninc Hof met groot bewijs van ee-
re ghelepd heeft/ontrent duysent ghe wa-
pende hem gelepdende/met ettelicke vaen-
delen van de Portugesen onlanck gettegen.
Want daer in andere Havenen van dese
lantstreke niemant handel dybbē en mach
sonder toelaten van de Portugesen / soo is
dit Coninckrijcke van Candes van dese
last gantsch by ende exempt / ende en be-
taelt den Portugesen gheen tribut. Maer
op dat men verstaet/op wat wijze den Can-
desiaen dit jock afghekeert hebbe/soo moet
men aenmercken/ dat na het oberlydē van
Barma de Coninck van Zepion / dese an-
ders Fimala genoemt by de Portugesen in
haer Casteel Colomba opgeboedt en van
haer gedoopt en Don Johan genoemt was
gheweest. Maer niet lange daer na als hy
bevondt dat niet alleen de Soldaten maer
doek zijne lantsteden de Singalen hem seer
gunstich waeren / ende nu bele in macht
ende rijkdommen vermochte / heeft hem
selven Coninck gemaect ende alle de Por-
tugesen teghen haere hope gantsch wt het
Rijcke ghedreven. Daer was int leven een
dochter van den oberleden Coninck / de
welcke de Portugesen mede ghedoopt ende
Catharinam ghenoemt hadden/dese soch-
ten de Portugesen in aller manieren te on-
dertroutwen met Petro Lopes de Sofa/
Gouverneur van Malacca/ende terstont
by een ghebracht hebbende wt Goa ende
andere plaetsen eenen grooten heyligher/
brochten haer in de stad Candesia. Als nu
dan Petro Lopes goote menichten met
hem brachtede/ende dat Johan van Oosten.

Trijcke
van Can
des den
Portuge
sen niet
onder-
worpen.

rijck op zijne crachten niet en betroude/
achtende dat hy zyn ghewelt moest wijc-
ken/de stadt berlatende heeft de Bosschen
ende Haghen met ettelicke spererijen inge-
nomen. Van daer op alle de passagien nae
de stadt lettende / heeft belet / dat ter gheent
virtualie ende lijfdocht inghebrocht werd/
ende heeft alle de Portugesen waer dat se
waeren buypen de stadt omgebracht. Dooz
welcke swaricheden Lopes gedongen zyn-
de/is eyndelinghe wt de stadt gegaen/ende
heeft een seer toeghe plaets met zyne heyl-
legher inghenomen / om opentlick teghen
Johan te strijden. Sy dan op eenē sondach
aen den anderen gheromen zijnde int jaer
1590/hebben eenen tijt lanc met verschey-
den fortutie ghestreden/maer eyndelinghe
is Lopes obertrouwen ende ghedoodt ghe-
weest. Die Catherina / de dochter van den
oberleden Coninck die ick gheseydt hebbe/
de welcke doen neghen oft thien jaren ondt
was / is oock den Portugesen ontnomen
getweest ende is met Fimala getrouwt. Hy
heeft oock de Foxren vande Portugesen/die
naer Columba gheblucht waren/alomme
berlaten ende met eenen doen sechren. En
heeft van dien tijt af alle zijne ghedachten
om zyn Coninckrijcke te vermeerderen en
boornamelick teghen de Portugesen te be-
vestighen/ghetwende.

Op dat wy dan van daer wy afsetre-
den zyn wederkeren. De Coninck dar nae
t'landerdaegs heeft ettelicke Beerden met
Sabels ende behangijelen fraey vertiert
in de herberghen van Spilber ghe gesonden/
begeerēde dat hy te Hobe soude comē. De
welcke mede gheromen hebbende / benef-
fens de brieven van Prince Maurits/ ghe-
schencken ende ettelicke schilderijen/ende
onder andere een contrefetsel van Prin-
ce Maurits/ mette schilderije vande slach
van Nieupoort / is tot den Coninc gegaen.
Ende als hy hem ghegroet hadde ende de
gheschencken ghepresenteert / de Coninck
int witte gheleedt heeft die zynen sone en
huyfsvouwe gesonden om te aenschoutwen.
Hy selve daer na wandelende met den Ad-
mirael heeft van herschepden saecken med
hem begonnen te handelen. Ende terstont
als hy vande ghelegenhēyde ende staet
van onse landen / ende van de oorloghe die
tegen den Coninck van Spaignen geboert
werdt/verstont / is in zyn herte verblijde
ghetweest/ende seyde daer by dat hy niet en
wiste datter eenighe nacie van wit volck
was als Portugesen. Daer nae heeft hy
Spilberghe met zyn gevolg in een camer-
met seer costelicke Tapijten becleedt ende
Gheerlick

heerlick vertiert doen leyden. Alwaer men
 sach Spaensche stoelen geset en een lang-
 woypige tafel en andere dingen na de wyse
 van die van Europa en de Portugesen / by
 de welcke hy/soo wy geseyt hebbe opgeboet
 was/toebereyt. Maer als Spilberge nae
 andere dingen van een verbondt te maec-
 ken sprack / soo audt woorde de Coninck
 dat hy met de Coninginne ende met zijne
 Princen bereedt was oock op zijne schou-
 deren calcck ende steenen toe te brenghen/
 als het den Vereenichde Provincien en-
 de Prince Mancits besteben soude / in
 zijn landt eenighe sterckten te bouwen:
 welck hy oock naderhandt by brieven aen
 den Prince ende aen de provincien geschre-
 ven bebesticht heeft. Spilberge insghe-
 kyer op dat hy ooc hem thoonen soude dat
 hy een waerachtighe vpart vande Portu-
 gesen was / heeft hem te gheballen by Por-
 tegische Schepen / die daer by laghen ghe-
 noemen / ende den Coninck de schepen ver-
 zant hebbende / de ghevanghen overgege-
 ven. Ende alsoo de Coninc in Instrumen-
 ten van Musijcke seer groote vermakinge
 hadde / heeft begheert dat men hem een oft
 twee laten soude. Het welck Spilberge
 hem niet alleen toeghelaten en heeft / maer
 heeft hem ooc twee Musicienen oft speel-
 leden in zijnen dienst ghelaten. Ende dit
 is den Coninck so v aenghenam geweest /
 dat hyse niet alleen beyde in zijn Hof ghe-
 noemen heeft / ende den eenen gheuyt heeft
 dat hy zyne ende zijnes zoons Secretaris
 soude zyn / maer onse tale beghinnende te
 leeren zyn Coninckrijcke nieuwe Hollant
 ghenoemt heeft / Spilberge bychte toe
 Zeylon den eersten Canceel en veer coste-
 lijcke gesteenten / ende onder andere eenen
 Kobijn soo groot / als te booren niet geyen
 en is / namelijk vier hondert caraten toe-
 ghende. Dit Eylant wort van andere ge-
 heten Zeilan / van andere Zeylon / van
 sommighe Tenarissim / dat is t landt der
 wellusten. Soo wy Ptolemeum volghen/
 dit sal zyn Capobane / niet Sumatra.
 Want het licht recht teghen ober de Cabo
 Comerini / alwaer Ptolemeus die ick ge-
 seyt hebbe / Capobana wedruckelijck stelt.
 Ptoleus zeyt dat het van de inwoonders
 Zeylandia ghenoemt wort : ende dat het
 hem in de lenghde van het Noordten tot het
 Syden ontrent twee hondert ende veer-
 tich mijlen wjstreckt : maer dat de breed-
 de / daer het alderbreest is niet boven de
 hondert ende veertich mijlen heeft : ende
 dat het seer vruchtbaer is / ende niet alleen
 in verscheiden vruchten overbloepende /

maer oock met cruyden ende seer welckief-
 kende planten wmeinende becleedt / de
 welcke sonder eenich houtw voortcomen:
 dat het daer en boven groote menichre van
 Canceel voortbrenght / ende dat daer en bo-
 ven veer seer costelike steenen / ende veer
 verley tot de aderen van seer groote steenen
 ghetrocken werden / ende datter ooc veer-
 len in ongheloobelike veelheydt ende van
 besondere vertoe ende glants / de Oesters
 wt den grondt der Zee ghetrocken zynde
 ghebonden worden : datter daer en boven
 een wonderlike menichre van Ollyphan-
 ten gheboedt wort / ende dat het heele Ey-
 landt in seven Coninckrijcken onderschey-
 den is / van de welcke het een nochtans in
 rijckdommen / ende weerdicheit ende ghe-
 biedt de andere verre te boven gaet : ende
 dat de Coninck in een seer groote stad /
 welcke Columbum ghenoemt wort / den
 setel ende wooninghe van zijn rijck stelt.
 Heden houdt dat voornaemlick heel dese
 Rimala die wy gheseyt hebben / van de
 Portugesen Johan van Costerrijck door
 die occasie die wy gheseyt hebben / ghe-
 noemt.

Jacob Cornelisz Peck / die wy boven Hec be-
 verhaelt hebben dat nae den strijdt te wa-
 ter teghen de Portugesen / nae Batana ge-
 repst was / heeft oock meest ontrent den sel-
 ven tijt / een groot ghetal van peper ende
 specerijen t hups ghebrocht. Batana is een
 stad in midden tusschen Stanum ende
 Malacca ghelegghen / acnde Zee / de Hoof-
 stad van het gantsche landt oft Coninck-
 rijcke / welck van dese stad den naem van
 Batana heeft. Als Peck daer lach / wierde
 het rijck van een Dronthe gheregeert / ende
 hadde doen ontrent de vijftien jaeren al-
 leene ober het Coninckrijcke ghetweest. De
 onse als zy inde Haven van het Coninck-
 rijcke / welcke ontrent een halve mijle van
 de stad is / hare schepen gheset hadden / soo
 is daer terstont eenen ghecomen / welckers
 ampt was / de brennende schepen te bisiteren
 ende doorsien. De se als hy mede eenighe
 versche vruchten de onse gepresenteert ha-
 de / seyde dat de Coninginne ende alle de
 inwoonders om haere compste seer blijde
 waeren / heeft nochtans gheseyt dat zy niet
 en conden hebben verlos om te handelen /
 eer dat den Admirael selve in de stad qua-
 me. De welcke t sanderdaeghs / met hem
 ghenomen hebbende / de brieven van zynen
 Prince die hy met hem bracht ende de ghe-
 schencken aen lant gaende / is op Ollyphan-
 ten na het hof ghetrocken. Ende der Co-
 ninginne ende den Heeren de patente van

ilon
 pto-
 na
 et Zu-
 tra,
 Ptole-
 eum.

Jacob
 Corne-
 lis Ne-

den Prince ghegheben hebbende / so is hem terstont berlof ghegheben om met de inwoonders te handelen / een van de boornaemste Heeren last hebbende / om vanden prijs bande specerijen met hem te handelen / ende hem te bebljghen / dat hy soo veel als ghenoech soude zyn om de schepen te laden / crjghen soude. Daer is doock een hups de onse bergunt / waer zy haere coopmanschap gelept hebbende met de inwoonders bequamelick handelen mochten: En alles wtgherecht hebbende / als zy de schepen met peper volladen hadden / hebben zy wederom de Coninghinne een eeren-geschenck als zy nu adieu segghen souden na ghetwoonte / ghepresenteert. Ende alsoo zy daer Factoors laten souden om de goederen te binten ende peper op te coep / heeft de Coninghinne int langhe ende ernstelick beloofd dat haer de selve gerecommandeert souden zyn. Ende zy excuseerde haer dat zy de onse niet ghenoech na hare weerdicheyt ende niet dickwils ghenoech aenge sproken ende ghenoodt en hadde / dat sulcy naemelick haeren persoon betaemde / een vrouwe zynde. Ende badt dat zy naemaels als zy in Oost-Indien vaeren souden / nemmermeer laten en souden tot Batane aen te comen. Sp schanck oock den Admirael een Crits oft Indiaensch sweerdt seer schoone bergult / begerende dat hy haer gedencken soude / en so hy er gens een Daraensch schip in perijckel der vbande in zee vindt soude / selve soude helpē. Het welc als seck en de andere beloofd hadden dat zy neerstelick en bljtelick doen souden / van de bruchten die haer voorgehelt waren ghegeten hebbende zyn nae haer wooninghe ende van daer na hare schepen ende terstont daerna naer hups ghetrocken.

1605 Het naevolgende jaer 1605 heeft de Coninck van Spaignen een strenge Placcaet ghepubliceert / by het welck hy den Hollanders ende Zelanders niet alleene de Conincrycken van Spaignen ende Portugael verboden heeft; maer mede ernstelic verbodt en interdicerde dat zy in gene deelen van Oost ofte West-Indien vaeren souden op lijfstraffe ende verlies van alle de goederen. Maer / gelijck om de plegge te segghen / hy verbiedt te bergeefs / die verbiedt dat hy niet beletten en can: also oock hebben merde dese dinghen den Betwinthebbers bande Oost-Indische Compaignie een meerder spore ghetoeft om de Ravigatten die zy gheluckelick begonnen hadden bljtelicker ende met ghetwelde ende oorlooghsche wijze te voorderen. Want ter-

stont int selve jaer hebbe zy Cornelis Matelief / die selve een bande Betwinthebbers bande Compaignie was / nae Oost-Indien met een seer wel toegheruste Vloete gesonden / et man so in handelinge als in crjchsaercken wel bezeyen / hebbende tot Vice-Admirael hem by ghevooght / met naeme Olivier banden Diverse / insgelijc een cloec en dapper man. De gantsche Vloete bestont wt 12 schepen / welckers namen waren. De Orangien-boom / Mauritius / Passoutwe / Amsterdam elck van 700 vaten: De andere als Middelborgh / den Witten Leentw / den Strerren Leentw / de groote Sonne / de clepne Sonne / Erasmus van Rotterdam / de Gheunieerde Provincien / de Venzacht / werden wat minder gehoude. Op dese Schepen hebben sy ghestelt goede Schippers ende Stuer-luyden / elck daer en boben versien hebbende behalven de macht der woofs-gesellen / met behoelijcke Garnisoen van seer kloecke Soldate. Mateliefs boornamelijck belast getweest / dat hy alles na den eyfch der sake ende occasie op het alderbequaemste regeren soude. Ende nauwelijc en was dese Vloete tsepl gheghaen / oft daer is int naeste Jaer een nieuwe ghevolcht van acht schepen / onder het ghebiedt van Pauwels van Caerden / met behoelijck ghetal van woofs-bolck en oock van Crjchsbolck versterckt / bande welcke sommighe ghehuert waeren ende aenghenomen om in garnisoen / indien het van noode waer booz eenen sekeren tijt te ligghen ende bljben. Als dese schepen in de May maent tsepl gijghen / soo waeren jupst ertelijcke daghen te voogen wedergecomen t twee schepen met Hagelen / Poren musceten ende andere Specerijen seer rjckelijck gheladen. De welcke oock tjdige brachten dat booz handen was den Admirael Steben bander Dage met twee schepen ende datter drie andere heeft volghen souden. Den Admirael Steben bander Daghgen heeft terstont in de Maent Julij beyde de schepen in de haven ghebracht / de andere zyn eerst reghen October aenghecomen. Hy hadde int beghinsel van zyne reyse ver scheyden abundanten ghehad: Terstont by het Eplandt Mosambique heeft hy de Portugesen int ghemoet ghecreghen / ende heeft een Caraque van haer met veel Oliphants Tandē gheladen genomen / ende alle het goet ghelost hebben: de heeft die berhaant / terstont daerna heeft no: h andere bys Indische scherckens genomen met Rijs ende Malie gheladen: ende met eenen eenen tocht int land doende behondt

Cornelis Matelief wort met een Vloete na Oost-Indien gesonden.

1606 Nieuwe Vloete van Pauwels van Caerden.

Avonture ende gheluckige victorien van Steven der Haghen.

bebondt dat de herten der inwoonderen meer tot de onse als tot de Portugesen is aeren ghemeghen: daer nae van daer varende liet daer d'v vā zijne schepen/om de comen de Caracquen te verwachten: Soa voorby varende sach t'bolck inde wapenen ende een vloete van Galepen in de Habren ghereet ligghen/maer en dorste niet totcomen/dan met sloepen/ de welcke se er snellick wechroepden. Hier en tusschen ontmoette hy een groot schip seer wel geladen met coopmanschappen; maer vernemende dat het een Arabisch schip was/comende van Maecha/ liet het byn varen. Van daer varende aen de custe van Canonoz/ ende comende na by de stad t'ot de reede. die den inham der zee daer maectt met zijne vloete/voert tot voor het Casteel welck de Portugesen daer ghehouwt hebben: en heeft terstont / gijfeler ghemomen hebbende/aenden Coninck van Canonoz Ghesantten ende brieven ghesonden/briefschap ende de oorzaken van zynen haet tegen de Portugesen in die selolge bechoonen de: De Coninc antwoorde met vele tecken van goetdunghedende ende affectie/dat hy en de zijne voorzouders de Portugesen in haere bescherminghe ghemomen hadden voor 102 jaeren/ende dat hy daer noch aen verbonden was; dat hy nochtang de byenschap van andere ende de hare niet en versmaedde: biddende ten lesten ende byndelic begeertende zijne Eylanden van Maaldivien/ ende zyn schepen te spaeren/hy wilde haer/de ghelegghenheyt dat gebende met briefschap verghelden. Daerna een verbondt met den Coninck van Malabar tot Calecut ghemaeckt hebbende/ is naer Sumatra ghereyst / ende heeft de Ghesantten/die aen Prince Maurits vanden Coninck van Achin ghesonden waeren/soo wy boven verhaelt hebben/wederom t'huys ghebracht. Ende van daer naer Bantam varende heeft een schip vande Portugesen ghemomen. Daer was in de Gouverneur vande Molucken met buscrupt ende vele amonitie nae Amboina varende. Maer vander Hagen dit alles ghereghen hebbende is selve met zyn vloete in alderhaest ghetrocken / om het Casteel dat aldaer de Portugesen van ober ettelicke jaeren ghehadt hadden / soo bequame een ghelegghenheyt haer aenbiedende / te overteldighen. Als de schepen voor Amboina ghecomen waren/soo sochte hy die soo nae den Beber als hy conde ende het Casteel selve te ankeren/ende heeft alsoo het gheschut gelegd soo dat het niet swaer en soude zyn t' selve aen alle zijden te beschieten. Terstont sont

den Gouverneur van't Casteel dit merckende twee Portugesen aenden Admirael/ met eenen brief inhoudende een bzaeghe/ wat hy aldaer te doe hadde by zyn Casteel/ hem vanden Coninck in bewaringhe ghegeven/ende wat hy versochte. Den Admirael vander Hagen andt'woorde / dat hy daer ghetomen waere van wegen de Vereenichde Nederlanden ende Prince Maurits/om die plaetse in te nemen. Welck de Gouverneur hoorzende / ende siende dat de onse noch crachten noch couragie en ontbrack / niet achtende dat hy verwachten soude het groot gheschut/sant terstont aenden Admirael vander Hagen/om t' Casteel over te gheben ende haer vertrackt ende andere condittien te bedinghen. Als zy van vercreghen hadden / dat soo wie wtgaen wulde met zyn roer vercrecken soude/maer de Daendelen des Coninck met het gheschut/ende andere victualie vā het Casteel laten souden / ende die daer blijben wilden souden den eedt van ghetrouwicheydt aen de Heeren Staten ende Prince Maurits doen: soo zijnder t'vanderdaeghs ses hondert Portugesen tot het Casteel ghetrocken welcke de onse met twee schepen in andere plaetsen geboert hebben/ende terstont daer nae met vele schietens malsanderen gelucwensschende zyn in het Casteel ghetrocken ende hebben aldaer het Daendel van Prince Maurits gestelt/altwaer zy bonden/beshalven de victualie ende andere dinghen/dertich metalen stucken. Maer vande Portugesen die ghetrouwt waren/blevender aldaer 46/die alle eedt van ghetrouwicheydt aen de Staten deden. De Inlander selve danckten God over dese onghehoopte overwinninge ende datse van het jock der Portugesen bezijt waeren/daer hy boeghende dat dit niet t'onrechte de Portugesen overghetomen en was / om dat zy coek die onmenshelicke ende wachbarische toereghenheyt haer ende oock hare vruchten wernighe jaeren gheleden / bedreven hadden/ghelijck wy oock terstont verhaelt hebben. Vanden Hagen dit volbracht hebbende/als hy het fort voor een jaer ghevictaleert hadde / ende van andere dingen voornamelick van krijchsbolck versien ende van eenen nieuwen Gouverneur/ is wederom t'schepe ghegaen/ende nae Tpd ore gebaren. Wy den wech heeft hy de schepen van eenen sekeren Enghelschman Middeltou int ghemoedt ghesadt / de welcke / soo men seude/ met de Portugesen eens zijnde buscrupt en andere amonitie aen het garnisoen vande Portugesen voor Maghelen versocht hadde.

T'Ca-
steel van
Amboina
na wort
den Ad-
mirael
vander
Hagen
overge-
geven.

soo dat de selve Engelschen vande heele sake ghebraccht zijnde andt woorden / dat zy alreede ettelicke tonnen buscrupt hadden ende met de onse te strijden seer bertwachtf. De onse niette min/als oft zy dese woorden niet en geloofden/zijn dapper voortgegaen/ende soo haest als de schepen booz des Coninck van Tidore hof gheanckert waeren/soo heeft vander Haghen terstont dooz een Trompetter het Casteel opgheepscht. Maer die van het Garnison / hebben geandt woort dat zy haer vertoeren souden soo langhe als zy den adem haelen tonden. Daer laghen aenden Oever dooz't Casteel twee Portugesche Caracuen : de welcke den Admirael eer hy wat aen het Casteel verfoecken soude / achte dat hy moeste overtoeldighen; ende terstont twee schepen tot de Plote afgheveerdicht hebbende/dede die bestrijden dooz Jan Mol een dapper effloet man. De Portugesen verwoerde haer niet ten eersten/ende schoten niet alle met groot gheschut/maer dock niet roers ende musketten dapper tegh de onsen. Maer als de onse haer Schips-booten manden/effnu van alle zijden die schepen omringhden de portugesen om haer te salveren overboort springende/hebben eyndelinge de onse laten plunderen: De welcke 12 stucken geschuts eff het buscrupt mede in hare schepen gelost hebbende / hebben de schepen in brant gest eken eff laten drijben. De Portugesen hadden dit alles tot haer Casteel gesien/hebben nochtans daertoe niet comen ghebraccht werden dat zy haer souden overgheben. De onse dan met den Coninck van Ternate gheraeflaecht hebbende/beredden haer blijtelick tot den strijdt / hy selve met 14 Galpen elck hondert beertich mannen op hebbende / te hulpe comende/ende zy alle gereet zijnde bonden goet dock met den Coninck van Tidore insghelijcx te handelen/ dat hy hem in zijne landpallen houden soude / ende gheene assistentie den Portugesen doen / terwyle zy teghen de Portugesen strijden souden. Welck als de Coninck van Tidore beloost hadde te doen / soo is te Coninck van Ternate met ontrent vijf hondert mannen op'tlant ghetrocken/om t'spel aen te sien / ende den Coninck van Tidore in vreesse te houden ende ghetrouwe te doen blijven. Daer en tusschen is Jan Mol met hondert vijftich mannen aen lant ghetrocken. Dese hebben twee naest-gheleghen Dorpen in brandt ghesteken/om die van't Casteel schick aen te jagen: ende daer na naerder het Casteel comende hebben een batterije van Wijn-

pijpen ghebult met aerde gemaeckt/waer wt zy ghewellich op't Casteel begonnen te schieten/de ghene die inde schepen waeren van gelijcke doende. Maer Capiteyn Mol wel wetende dat de bootghesellen tot den strijdt te lande niet ghenoech ghelwendt en waeren / heeft met wepnich Soldaten des nachts t' Casteel gaen beruppen/ende aldaer den wech groepent zijnde / heeft met de selve ghesocht in te brycken. Die in de schepen waren hebben dapper ghercontinueert met schieten/tot dat zy een vendel wstaken om op te houden. Ende hoetuel Capiteyn Mol met een vendel ende twee van zijne Soldaten in het Casteel inghebroken was/nochtans het gheweldt der Portugesen niet connende teghenstaen : boornaemelic dewyle zy met brandende buyzporten tot eenen sekere Tozen smeten met so grote bierick/cpt / dat het vendel daer van in brant geraecte/ende heel verbrandt/eff dat hy selve onder den hoop ballende zijn been gebroken hadde/soo heeft hy doen van zijn appozien wat opgehouden eff na een quartier eender uren/heest moeten sonder pet tot te rechten/nae zijn baterije wederkeeren. Daer en tusschen nochtans de selve Capiteyn Mol hoe wel hy nu niet meer voortgaen en conde/en heeft nochtans niet opgehouden de zijne te vermanen/dat zy hare couragie wedergerreghen hebbende wederomme aenballen souden. Maer zy booz de tweede repse aentomende zijn lichtelick afgeslagen geweest. Hier op hebben de schepen wederomme begoft te schieten op het Casteel/eff boornaemelic op den tozen / wt den welcken de Portugesen de buyzporten wterpen. De Portugesen selve hadde in desen tozen seer veel buscrupt/eff t selve (eelsdeels dooz hare sozgelooft/effdeels dooz het schieten van de onse) in brant geraeckende/soo is den Tozen wel met 60 oft 70 Portugesen met een schrickelick gebaer inde locht gebloge. De Portugesen dan ver schiet zijnde ende gelijc half doot/gemerckt zy de onse op de selve stont saghen aenballen/roepende om lijfs genade presenteerde het Casteel over te gheben. Ende alsoo is ten lesten het Casteel inghenemen ghetreest; het welck de onse daer nae tot den grond hebben ghedestruert / alle de Portugesen van de welcke noch met vrouwen ende kinderen vijf hondert sielen gerelt werden in eenighe schepen na andere plaetsen ende boornaemelic na de Phillippinen wech gheboert zijnde. In dit intemen zijnder vande onse twee doot ghebleven ende seben ghequetst/waer onder de schijps Capiteyn Mol mede

T'Ca-
steel van
Tidore
wort in-
genome
ende ge-
ralect.

Cap
reyn
Mol.
1606

mede was: bande Portugesen waeren ontrent 73 dooden gecelt / met twaelf oft dertien ghequetste. Het been van Capiteyn Mol is daer nae weder gheheelt ende seer wel gheenesen / ende niet langhe daer naer t'huys weder ghekeert zijnde is terstont nae Indiën met volle commissie ende 2 schepen weder ghesonden. Dese voeren af int jaer 1606. Het een schip hiet Soude / het ander Gelderlât / daer Mol oberste op was. Dooz dese victoze de Portugesen wt alle de Maolucken verdruben zijnde / behalven tot een seker cleyn fort op t' Eplant Soloz / dat van cleyn der weerde is / dancten de onse Godt seer. Ende op dat den handel booztraen ende de trafficke soo wel by die van Tydoze als van Ternate vriendelic ende seker gedreue mochte werden / so hebben zy daertoe booznamenelic haer beste gebaen / om die twee Coningen van Ternate ende Tydoze / vrienden te maecten / tusschen de welcke / sood wy boven verhaelt hebben / eenen doodelicken haet was; daer de Vice-Admirael booz zijn vertreckt alle neersticheydt toe dede.

Die byve andere schepen / de welcke ick gheseyt hebbe dat eerst tegen Octobor / den Admirael van der Vaghen ghevolght waren / rapporteerden onder andere dat Wjzhandt van Warwijck (de welcke soo het schijnt / met die dertien schepen van de Vereenichde Compagnie terstont in de eerste repse / afgebaen was) ooc medetogecomien was / maer mits hy een lec in zijn schip creech / was int Eplant Mauritius geloopen / om t' selve te vertimmeren en te verbeteren; daer t' lec was: zy boochten ooc rijtunge van nemen van een groot Portugals schip by Patana vanden selve Warwijck; maer dat t' volc dat daer in was niet comede tegenstaet met t' beste en costelicste dat zy hadden / geblycht was; daer t' hieren tusschen in gelate was seer veel Chinesche zijde ende veel Muscus ende andere dinghen; ende dat zy dit alles met de Coninginne van Patana ghelyckelick ghedeelde hadden / ende daer nae de onse het deel van de Coninginne met gheldt oft met andere waren afgecocht / ende in Warwijcks schepen gebaen. Ende Warwijck selve is daer nae int naestvolghende jaer 1607 / ontrent het beginsel van de Mente / met de schepen Hollandt en Dozrecht / int Eplant Mauritius / so wy aengewesen hebben vermaect / als hy nu by de 5 jaren tot getweest was / te huys brengeude vā 150 manne / maer 60. het is verhalens weerdich dat zy in dat Eplant oft veel eer inde woestijne / daer geet mēschē woonen ofte zijn / de schepen hebbe comen

vertimmeren / ende het ander schip oock achter eenen gheheelen nieuwen Spiegel ofte nieuwe achterste inne maken / ende op een nieuwt tot de baert weder bequame timmeren. Als sy eerst aen het Eplande aenghetomen waren / hebben sy ettelicke dupsenden boomen afgehoutwen / van de welcke sy packhupfen ende logien hebben getimmerd / in de welcke sy hare coopmanpen ende de schipcrustinghen ende andere dinghen ghedragen hebben: Terstont daer nae hebben sy daer twee Smitwincels oppgerecht / ende kolen van hout ghebaent / ende wel 20 dupsent spjckers ofte groote Raghelen ghesmedt / met een groot deel ysere boutē. Sy vonden in dit Eplant aen de zuyt-oost zijde een goede bequame havē / in de welcke Wartwijck bepde de schepē gelept hadde / en het Eplant selfs eens gheheel wt genoechte omme gaende met eenige vā de zijne / behant het groot nae zijn gisfinge 36 mijle int ront. Maer dewijle van t' selve Eplant boven genoech gesproken is / so salt onnoodich zijn / t' selve weder te verhalen.

Den Ertshertoge Albertus hadde in dit jaer op t' leste van Januarij aen de Statē van de Vereenichde Provincien Gesanten gesonden / de welcke van vrede of ten minsten van Treves te maken met de Heeren Staten handelen souden / Maer als haer geantwoort was dat sy geensins en wilde handelen / oft met den genen die hare bypheypt bestrect / in eeniger wijse vrede conden maken / soo heeft den Ertshertoge andere terstont gesonden / en onder haer de Commissaris generael vande Minnebroeders Jan Pep de welcke brieven met des Ertshertogē hant onderteckent mede bracht / in de welcke hy onder andere openlic bekende / dat hy boozgenomen hadde met de Gemeerde Provincie / als met byve landē en op de welcke hy niet en pretendeerde / vā vrede oft booz altijt / oft booz eenige jaer / so het den Staten belieben soude / te maken boozgenomen hadde te handelen. En daer na als die dingen begonnen zijn getweest te hanolē / so zijn vele en versehende sake booz geballe / en onder andere isser vande Indische nabigatie ernstelic gehandelt getweest; maer als zy den Statē sepdē dat zy niet en condē daer van toefegge oft belovē sonder de betwillinge des Conincs / so is Jan Pepen belast getweest / dat hy nae Spaignen treckede de meninge des Conincs hier vā soude vernemē. Maer de Heerē Staten hadde hier tusschē redevē en argumentē booz gebracht dooz de welcke zy betweeght zijn / de openlic beleden hebbe dat zy nemmer

Treves
in Neder
lantende
disputem
vande
Oost-Ind
dische
naviga
tie.

meer bā de Oost-Indische vaert haer ont-
houden en souden connen. Ten eersten sep-
den 30 dat het naer recht der natuere ende
der volcken seker was dat de commercien
oft coophandelingen zijn werckingen van
biede ende getuyghenissen van vrientschap/
ende dat die selvighe niemant / van de vy-
anden / en behoorden ghetwegghert te zijn/
noch datmen gheen exempel van biede en
bonte gemaect op die wijze/woer door de
commerciēn zijn gheschoft ende verboden
gheweest / ghemerckt dit was een bewijs
niet van biede / maer veel eer van verban-
ninghe. Welcke en andere redenen als daer
teghen by ghebracht werden/ heeft de Oost-
Indische Compagnie / om te thoonen / wat
de Spaenjaert ban dese sake te verwach-
ten hadde / een seer wel gemonteerde vloot
toeghemaeckt / van derchien schepen; waer
overt 30 Pieter Willemz Verhoef; die hem
inden slach te waeter van Heemskercke by
Sibzaltar (daer wy hier na af spreken sul-
len) dapperlick ende cloeckelick ghebzagen
hadde / tot Admirael ghestelt. De naemen
der schepen waeren dese: Hollandia groot
500 lasten / hebbende tot Schipper Simon
Boen; De Geunierde Provincien groot
400 lasten / wiens Schipper Dirck Jacobsz
Amsterdam groot 400 / Schipper daer op
zijnde Pieter Gerritsz. Den Krooden Leeuw
met pylen / groot 200 / hebbende tot Schip-
per Jan Walisch. Den Arendt hondert/
Schipper zijnde Rutger Thomassz. Den
Pauze hondert / tot Schipper hebbende
Meewis Gijbzechtz. Middelhorg vijf hon-
dert hebbende tot Schipper Cornelis Le-
naertsz. Zeelandia vyf hondert / Schipper
zijnde Simon Martinsz. Den Valt / groot
100 / waer op Schipper was Cornelis A-
bziaensz. Velt groot 500 tot Schipper heb-
bende Simon Maertsz. Rotterdam / vijf
hondert / Schipper zijnde Jan Cornelisz. de
Witte. De Griffioen groot hondert hebben-
de tot Schipper Claes Jansz van Dijk.
Boorn groot vier hondert / Schipper Mar-
te u Jansz Cloet. Van dese schepen waeren
de sommighe bescheppen nae de Coninck-
rijcken van China ofte Japan / ende andere
elders / alle van crijsholc / virtualte / coop-
manschappen / Kealen van achten / ende al-
le dinghen tot so lange eene reyse van noo-
de / ghenoechsaem versien.

Ter wijle dese schepen afvoeren / soo zijn
int jaer 1608 vyf schepen wt Oost-Indien
waergheromen / met peper ende alderley
waren van die landen rijckelick gheladen.
Want onder andere hebben 30 dwe hon-
dert lasten Bagelen / hondert Noten /

caten / vijftich Foelte / daer en boben een
grootte menichte van costelike steenen / ge-
wozichte ende onghewozichte zijde / Cannael
ende andere seer costelike dinghen / met
grootte bljshchap ende bermakinge bā allen
die daer mede omneginghen binnen Am-
sterdam ghebracht.

Maer also den Admirael Maatrelief (van
wiens reyse ende toerustinghe van zijne
vloot boben costelick ghesproken heb-
ben) onder andere belast was / vrientschap
met de Coningen van Oost-Indien in al-
le maerren te bevestighen / ende de onse
van de wreethert der vanden ende boz-
tugesen / soo vele mogelick te beschermen/
op dat den handel seker ende sonder pe-
rijckel alomme aenghevanghen soude mo-
ghen worden / heeft voozamenelick raedt ge-
noemen wat op Malacca te versoeken.
Maer dat hy dan teghen het eynde van A-
pril / int jaer 1606 by Aurea Chersonesus /
in welckers wterste Malacca aen eenet
inham der zee licht / met zijne schepen ghe-
comen was / heeft terstont aen den Coninc
van Jhor gesonden / die met de onse in ver-
bondt was / dat hy haer teghen de Portu-
gesen te hulpe soude comen. By daer en
tusschen naerder Malacca loopende / soo
en heeft hy de schepen soo nae niet connen
brenghen / als hy wel ghewilt hadde. Hoe
wel hy dan op de stad gheschoren heeft/
soo heeft hy nochtans om de al te groo-
te berde van de stadt wennich conne vooz-
deren. Ende de coninc oock van den Con-
inck van Jhor / de welcke daghelick ber-
wacht wert / gaf die van Malacca geen
cleppen tijt om haer teghen allen aenbal-
sterck te maken. Maer die Coninck / als
hy daer na met erckelike Galepen en twee
duysent mannen in onse vloot ghecomen
was / waer oert hy den Crjch / waer ghe-
ordonneert wiert (nae dat den Admirael
een vast verbondt met den selben Coninck
ghemaect hadde / dat sy daerhs daer nae /
zijnde den 18 Maey landen souden / om te
sien / oft sy de gete die in de voozstadt woon-
den / met belosten / oft op eenige andere wij-
se vander stadt souden connen affschepden /
ende aen hare zijde crjghen. Ontrent acht
hondert van de onse zijnder ghetweest / die
te lande gegaen zijn / ende hebben de vooz-
stadt vande inwoonders / die in de stadt ge-
blucht waren / verlaten ende verbrant ge-
bonden: soo dat de Portugesche garnisonen
hier nae dapper het approcheren van
de onse hebben begonnen teghen te staen.

T'beleg
De onse niet teghenstaende / stamen met
de Indianen die tot assistentie ghecomen
waren /

Détocht
van Ma-
relief op
Malacca

van Ma-
lacca.

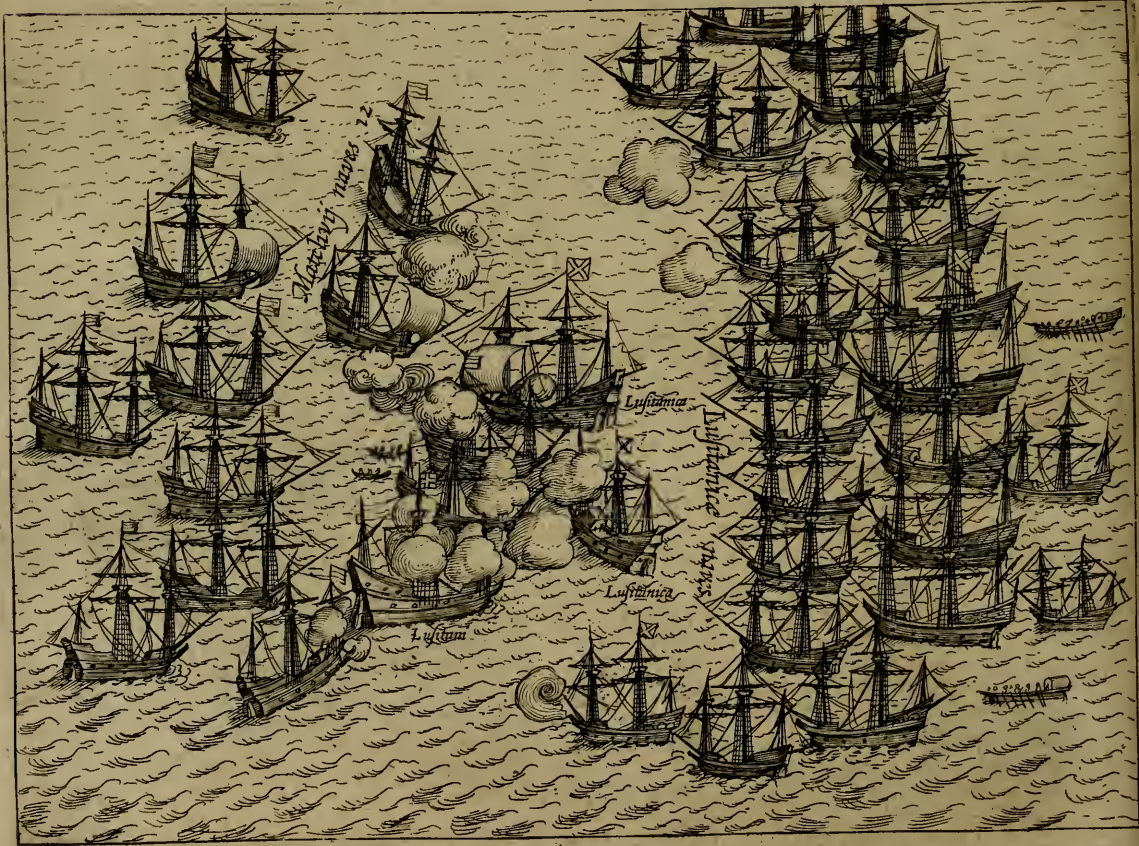
waren/ hebben begonnen meer ende meer te naerden/ ende alsoo te approcheren/ dat terstont inden eersten aenbal niet wepnighe van de onse seer swaerlick ghequetst zijn ghetweest / ende eenighe dock gedoodt. De Portugesen nochtans inde vlucht gheslaghen hebbende / als nu de onse de boorzstade heel in hadden/ soo hebben sy terstont een baterije begonne te maken/ inde welcke twee halbe Cartoutwen ende twee besturckens ghebracht werden / waer mede sy op den Toren ende een Boltwerck van't Casteel begonnen te schieten. Maer als sy merckten dat sy aldus wepnich boorden / ende dat men de portugese Armade van Goa daghelicx verwachtte / wierdt een wepnich daer nae gheordonneert dat alle het gheschut / dock de siecke ende ghequetste die aen landt laghen / te schepe souben ghebracht worden / niet meer als dry hondert gewapende mannen aen landt latende / de welcke een vaste brugge ober de rebiere ghemaect hebben / om haer eenen toegankc ter een seker Clooster daer na by

ghelegghen te maken. Daer nae voordes Zuydwaert / nae dat sy enen wech ober een Moersch / dat tusschen het strande es Clooster licht / gemaect hadden / 150 van de onse met 400 Swerte ghetrocken zijn / de hebben haren Tegher / eer hun den vrandt ghetwaert wert / aen de zijde der stad / aen de welcke die alder swackst gehouden wert: ghemaect hebbende eenighe Waterrijen / ende een rebelike goote Schansse / half weghen de Strandt ende de Stadt: waer op eenighe stucken gheschuts daer nae zijn ghestelt. Maer eer men begoft te schieten / enen Trompetter sendende / hebben de stad opgheepscht. Ende als sy niet en vercreghen / hebben sy epndelinghe den 12 Julij op de mueren ende wallen begonnen te schieten: Ende daer zijnder eenige des nachts ghesonden / welcke de plaetsen daer men approchen maken soude bisteren souden: ende de selve weder gecomen hebben enen wech ende wyse gethoont / waer doos sy boortgaende een halve Maene / ontrent 60 passen bander stad hebben oghetwoopen:

opghetoppen: maer tertyjle sy dencken van hier met een Gaelderijc inde Westen te comen / eene snelle tijdinge van de con-
ste van de Portugesche Armade ghecregen hebbende / soo zijn sy ghedwongen getooft
t'ghe schut op't strande te brenghen / ende die int beleg waren weder t'schepen te gaen.
Maer de Portugesen ziende dat de onse de belegheringe opbraken / haestelijck tot bal-
lende hebben ghetracht t'leger te berooven ghedoodt hebbende de ghene die zy noch in
het legher souden vinden; Maer de onse hebben haer manlick ghereyssteert en haer
al soo getracteert / dat zy ontrent 50 op de plaetse doodt blijuende nae de Stadt heb-
ben moeten bluchten.

Daer na t'schepen ghegaen zijnde / haere Anckers den 17 Augusti ghelicht hebben- waeter
de / zijn booz wint nae de Blote gheloopen / de welcke sy ten selven daghe reghen den dePortu
abont bebon den sterck te zijn van 14 ghe- gesen en
weldighe groote schepen / vier groote Ga- Matelief
lepen ende twaelf oft vierthien fusten ende
Carateelen / den Duce-Kou van Goa daer
over commanderende. De Portughesen
onse schepen ghesien hebbende begosten so
dapper te schieten / datter dien abont tot
eenighe schepen 150 scheuten en meer ge-
schoten wierden. Des anderen daeghs de
Portugesen ziende dat een van onse Sche-
pen / ghenaeamt Passou / een troepnich meer
berschepden was dan de andere / ende dat

48

de onse door de stilte het selve niet konden te hulpe comen / hebbende alsoo met den
brand by na oberballen / dat het volck niet
schuyten het perijckel heeft moeten ont-
blieden. Den Admirael Matelief selve met
een ander schip / middelburck ghenoemt
van d'p Portugesche Caraqueen gheaboz-
deert zijnde / heeft tegen de selve lange t'yt

ligghen bechten / tot dat eyndelijck eenighe
van d'ander schepen hem quamen ontset-
ten / by d'p jilck met groote menichte in eent
van dese Portugesche schepen werpende.
Want eenen onbersienighen brandt opge-
resen zijnde / soo heeft den Admirael zijne
Anckers afghelouwen ende hem van het
perijckel bejijt; Maer het ander Schip
Mid-

Maer elborgh / alsoo het van twee Portu-
gesche schepen alsoo gehouden was dat het
daer niet van en conde comen/aenden brāt
geraecht zijnde is mede met haer verbrāt.
Het volck van dit schip is door de kroonen
ende sloepen van de andere schepen den
meerderen deel gesalbeert. De Portugijzen
om het hier te ontslieden met groote me-
nichte in Zee springhende zijn versmoort
ende verdroncken. Dese battalie tot den
middach gheduert hebbende/den oberigen
rijt is besteedt ghetweest om de schepen die
seer reddeloos waren te repareren. Daer
nae den 20 Augusti als de onse sghen dat
de Portugesen noch op Ancker bleven lig-
ghende / soo hebben zy boozghenomen haer
met bolle seplen te verbolghen ende nae te
loopen. Maer zy de conijste bande onse niet
tullende verwoacht hare anckers terstone
lichtende zijn na Malacca ghevaren. Waer
om oock de onse / op dat zy als op de wacht
souden zijn/zijn tot de nabuerige Gost-Ju-

dische Coninghen ghetrocken / om de schē-
pen te vermaken en van nieuws van victua-
liek te versien/om dat hier en tusschen de
crancke en de gequeste becomen mochten.
Hier en tusschen hebben de Portugesen tot
Malacca 7 schepē gelact/en begonde haer
weder ter Zee te begeben en haer abontu-
re te verfoecken. Ende als de onse dit eerst
vernamen / derwaerts weder ghetrocken
zijnde hebben den strjct weder hernomen.
Ende den Admirael met twee andere schē-
pen / de groote Sonne ende de Provincien
heeft een schip bande Portugesen dat bene-
den stroom bande andere lach geabozdeert
met welcke hy t'Zeewaert in is geloopen
ende hy na alle de Portugesen die daer inne
waeren doot gheslegghen hebbende/heeft het
ghelaten den medeghesellen / die int ander
schip waren. Onder tusschen was de Vice-
Admirael van twee Caracquen gheaboz-
deert/waer mede hy soo langhe bocht / dat
d'ene aen brandt raecte ende d'andere

49

was so doorschoten dat het gheen sepl voe-
ren conde/waer ober/alsoot gheen anckers
en hadde/den ghesheelen nacht in Zee heeft
ligghen drijben terstone daer nae aen brand
gesteey.

ghestecken is; t'samen met noch een Doort-geesch schip/welck van twee van onse schepen behoeften zijnde hem overghegheven hadde.

Hier naer/weder op de Reede geloopt zijnde/hebben zy gheraetslaecht van de resterende schepen doock te oertweldighen: Maer als zy die sware sake ende vol perijckels nauwelijc en doorten aengaen/soo ist dien nacht ghebeurt/dat de Doortghejen tot byese eerst de schepen/van gheschut / ende andere oorlooghghereetschap lossende selve den brande daer in ghesteken hebben/welck de onse alle seer verbliddde. Aldus van dese Doortgheje Blote verstroyt ende te niete ghebracht zijnde/ als zy wepnich of gheen profijt daer van ghehadt en hadden/ende dat Maatelies eenighe ghebangene Doortghejen van qualiteyt in de handen ghebleven waeren/het rantsoen van 6000 Croonen booz haere verlossinge ontfangen hebbende heeft het aent volck gelijkelick wtgedeeft: de resterende Doortghejen toierden teghen eenighe ghebanghen Nederlanderz die in Malacca waeren los ghelaten.

Dit zijn gheweest de beginselen ende vermeerderinghen vande Oost-Indische Nabigatie. Ende de Heeren Staten hadden alreede beginnen te handelen van een andere ende ghelijcke zeebaert op West-Indien aen te vanghen / ghelijck toe doock int boozba gaen boven aengecoert hebben/dan het bestant tusschen de Vereenichde Provincien/ende de Ertshertogen by rijns ghemaect zijnde / heeft alle dese aenslagghen afsgheweken ende te niete ghemaect. Dooz welck bestant doock met sekere conditien onder spoken is gheweest / dat alle de nabigarien die soo wel van de Doortghejen/als van de onse ghepleecht souden werden/aen beyde zijden vreedt saem ende by souden zijn. Soo dat int jande van het jaer 1609/den Admirael Pieter Both / vanden welcken oock te boozen ghetwach gemaect is/met volle ghebiedt afsgheweerdicht zy na Oost-Indien met een Blote ende crichs volck/het welck niet alleen de garnisoenen van Indien. soude verstercken/maer is oock den doortghejen ende soldaten toegelaten gheweest vrouwen ende gheheele huysghesinnen met haer te leyden op dat ooc nieuwe colonien in de Eylanden van Oost-Indien/ende als planterijen van ons volc gestelt souden werden.

Daer zijn oock daer nae int volghende jaer ettelicke schepen weder gecomen ende besonderlick twee: Van de welcke het een in Japan geweest was ende het rechte van

handel te drijven by den Keyser van dat Eylant bercreghen hadde. Ende op dat dit te sekere ghelouden soude werden/soo hadde het selve schip van zijn volck eenighe ghelaten/die aldaer / t'ertwijle alhier onse schepen toegherust souden werden de affairen vande Compaignie wtcrichten souden. Waer dooz dit jaer 1611 de Blote die ghelouden werde / dit booznemelick belast is gheweest/dat een schip oft twee / als zy in Oost-Indien behouden gecomen souden zijn/tervtout/nae Japan / afsgheweerdicht soude werden. Maer beyde die schepen die ick gheseyt hebbe/hebben doen de Compaignie eenen grooten schat ingebracht. Want men seght datse ontrent 40 tonnen gonts gebracht hebben. Welcke somme boozwaer doock alleene excedeert de helft vande Capitale somme van 600000 gonts boven aenghetwesen.

De booznaemste plaetsen van onse garnisoenen zijn int booz eerst het Eylant Amboina / t welck hem geheel in de macht van de onse overghegheven heeft / ontfanghen hebbende van de onse eenen Gouverneur van het Eylant/den welcken zy alle in de plaetse vande hooghe oerichendyt in weerden houden ende eeren: Zy hadden oertijts den Coninck van Ternare erkent. Wanda heeft een volckerck dat seer sterck is / ende moghelick is nu noch een by het selve gheboort. Hier en tusschen en schijnen haer de onse gheen ghebiet toe over de milcoenders/dan dat zy alleeneelick gehouden zijn de Keten Russtaren / Foelie ende andere specerijen booz enen sekeren ende vredighen prijs aen de onse te vercoopen ende over te laten. In het Eylant van Ternare houden de onse noch een stercke de Spanjaerden insghelijc houden noch doock een ontrent een mijle oft twee van de onse vreescheyden; alhoe trel sommighe meenen dat het booz het vercondighen van de trebes van de Blote van Willem Verhooren zy in ghenomen: ghelijc doock in het Eylant Tidore het Castiel / van de onse / soo wy verhaelt hebben geslecht is; maer beide Spanjaerden naederhandt weder opghewilt / wordt van haer gehouden. By de Maquisanen hebbe de onse ooc 3 stercken/tot dien eynde namelick op dat niet misschen den byandt het een oft het ander deel van het Eylant overseens en soude connen aantasten. De onse zijn oock van die van Motte ontfanghen: daer zy doock een stercke hebben liggende: Spidelic in Gilolo/wels een cleen Eylantken is / hadde Pantwels van Caerden/cen seer cleyn fort den Spagnarden

De Indische stercken van de onse ende andere dinghen.

1609
Pieter
Both
Admirael
gaet
na Oost-
Indien.

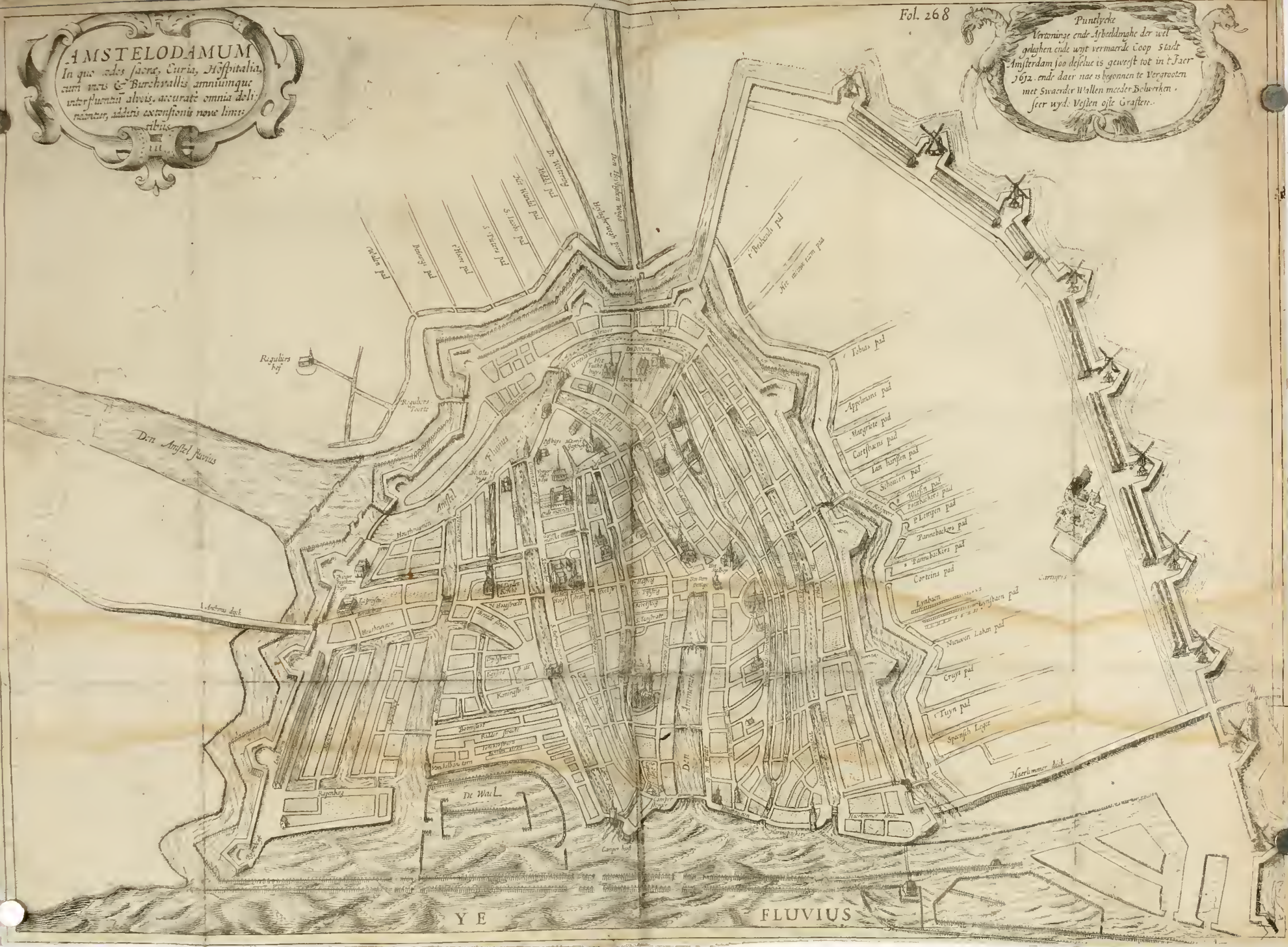
Een schip
comende
van
Japan.

In de moere deelen van Indien en heb-
ben de onse gheen garnisoenen oft stercken/
maer houden daer en tusschen vastelijck
verbontnisse met verscheiden Coningen/
ende onder andere met den Conink van
Siam / Ouedaen / Darane / Hozeen ballinc
ende rechte Erfgheuaem van Malacca;

gheoerichuck bejocht zyn/ende dat dage-
licy clompē gouts/als in stede van ballast/
behalven seer costelike waeren/als daer
zjn Rijs / Cortoen / Olpphants tanden in
de winckels ende cassen gebacht werden.
welck Coninckrijcke van Guinea lighe
tusschen Sualata / Combutum en Melli/
I 2 strecken.

AMSTELODAMUM
 In qua aedes sacrae, Curia, Hospitalia,
 cum vicis & Burchwallis annuumque
 interfuratum aliois, accurate omnia deli-
 neantur, additis extensionis nove limi-
 ribus

Puntycke
 Verwinge ende Afbeeldinghe der wel-
 geloghen ende wyt vermaerde Coop stadt
 Amsterdam soo defieluc is geweest tot in t Jaer
 1672. ende daer nae is begonnen te Vergrooten
 met Swaelder Wallen meder Bolwerken .
 seer wyde Vesten ofte Graffen.

naerden met ghetwoeldt ghenomen / het welck of de onse noch houden / oft dat zij gheslecht hebben / wordt booz onseker ghehouden.

Banda is een vrye Republiſche / al hoe wel dat de Coninck van Ternate hem eenich deel van dit landt schijnt toe te schyven/waer van wy oock bobē vermeldt hebben. Eldoze heeft eenen eyghen ende besonderen Coninck. Den welcken nae de Philippinen de voogleden jaeren gheledt zijnde/de Spaengjaerden onlancx weder in zijn rijcke ghestelt hebben / na dat sy het Caſteel aldaer van de onse gansch gheraſeert (waer van wy hier te vooren wat verhaelt hebben) wederom nu hebben begonnen te bouwen. Maquian / Motiv en Giloſo zijn ooc aen den Coninc van Ternate / de welcke Heere van vele Eylanden is / verbonden : Ende daer is overdragen dat alle zijne ondersaten Paghelen ende Spectarjen aen de onse alleene booz eenen sekeren prijs sulen vercoopen.

In de andere deelen van Indien en hebben de onse gheen garnisoenen oft sterckte / maer houden daer en tusschen vastelijck verbontemisse met verscheyden Coningen / ende onder andere met den Coninck van Sian / Quedaen / Macane / Thor een ballinc ende rechte Erfgheenaem van Malacca ;

met den Coninc van Bomio / Achin ende Sumatra en Bantam / Jacatra ende ettelijcke andere Coningen van Java. Alwaer oock haer Coopluyden ofte Agenten in haeren name stedes blijven / die daer toe ooc haer beste doen / dat alle de verbanden ende contracten vast ende onderbroken behouden worden. Dat meer is daer worden oock meest alle jaere Predicanten ghesonden / trefselijcke mannen zo wel in Godsalicheyt als in gheleertheit ende kennisse van vele talen toememende / om oock in die duysternissen eenich licht des Evangeliums supberlijck te ontfeken. Daer is nu onlancx by gecomen de verbontemisse met dien aldermachtichste Keeser van Japan. Het welc ooc van de Chinesen te verwachten staet.

Ende hier en moeten wy niet boozby gaen dat van die van Amsterdam oock de seer rijcke ende seer byzichbare goudcusten van Guinea mee prosperiteyt des handelaers nu meer als twaelf jaeren gheduerichlick besocht zijn / ende dat dagelick elompē gouts / als in stede van ballast / behalven seer costelicke waeren / als daer zijn Rijs / Cottoen / Olyphanten tanden in de winckels ende cassen gebracht werden. Welck Coninckrijcke van Guinea licht tusschen Gualata / Combutum en Meli /

Guinea.

unda.

streckende van de Ribiëre Rigi tot de Ethiopische Zee. De eerste die derwaerts wt dese ghetwesten heeft bestaen te vaeren / is gheweest eene van Maedenbliek / int jaer 1596 / de welcke mer seer groot getwin tot Amsterdam weder getomē / heeft die vaert / de welcke nu / so wy aengetwēsen hebben / o2 dinaerlick gepleecht wort / aengebangen.

1611
Een nieu-
we vaert
ontrent
de Cape
de bona
Esperan
ca.

En Gündelic int jaer 1611 / doen wy dit schybe / heeft Isaac le Maire Coopman en Borger der stadt / gebozen tot Antwerpen / met enige andere van Amsterdam en insgelick borgers der stadt / een nieuwe wyse van handelen in de woterste streke van Africa by de Cape de Bona Esperanca aenhanghende / twee schepen met Craen van groote Zee-beesten ende Ossen huyden / als oock mede van Zee-Wolven ende andere rijckelick geladen t' hups ghecregen. Dese schepen waeren t' seyl ghegaen / onder den Admirael Ebert Sibzantz vā Staderen op het eynde van het jaer 1609 / seer wel versien van alle dingen / die tot soodanighe reyse ende voornemen noot sakelic scheenen te zyn. Ende hebben soo geluckelick gebaren dat zy onghewerelick in dry maenden tot de verde / die daer is ontrent de Capo de bona Esperanca / die de schippers van hare forme Tafel-Bay noemē / aengeromē zyn. Ende terfont daer nae / als zy haer geheel geschick hadden om wt te richten de saken die zy voorghenomen hadden / ende nu dese nu die plaetsen ende Gylanden daer ontrent liggende neerstelick doorsochten / hebben een groote meniche van die coopmanschappen in haere schepen ghebracht. Want 45000 Zee wolven die zy gheslagen hadden hebben zy de huyden afgetrocken / van de welcke zy eenighe met den wint en Sonne gebrucht / enige gesouten tot Amsterdam gebracht hebben; t'samen met het smout van de selve beesten / de welcke daer nae soot behoort toe bereydt zynde / heeft ghegheben die verticheydt / die wy Craen noemen; en hier van zynder tussche de 400 oft 500 Carceelen getelt. Zy hebben ooc Ossen en socke velle in seer groot getale van de inwoonders booz Coper en ander coopmanschappen / ontfangen; en zyn te prysen als de eerste / die met dese inwoonders den

Tafel-
bay.

handel aengebangen / ende soodanige coopmanschappen alhier te lande ghebracht hebben. Ende terwyle sy aldaer met hare dinghen seer besich zynde tot den lesten Octobus blyden / so is daer behalven twee Enghelische schepen / de welcke om haer te verber schen daer quamen; oock ghecomen inde selve Bape Pieter de Woth Admirael ende Generael daer wy boozen af ghesproken hebben / door trumpeet van de reste van zyne Wote versieken / zynen mast ende ettelicke schijpsghereetschap verlozen hebbende. Ende den selven terfont daer nae verlaten hebbende ende t' seyl ghegaen zynde / zyn in 11 weken tijts soo boozpoedichlick / als zy te boozen derwaerts ghevaeren waren / van daer naer t' Waderlandt weder ghekeert. Terwyle dat dese twee schepen noch wt waeren / soo heeft de selve Compagnie / ontrent het leste van het jaer 1610 het derde schip naer die selbighe plaetsen ghesonden / waer ober tot Capiteyn gestelt is / beneffens den Schipper Keyser Jansz. van Wuckerfote / Jacob le Maire. Maer hoe dat haer daer nae den handel gheluckt zy en hebben wy niet verstaen datter eenighe tijdinghe zy; Alhoe wel andere door het succes bande voorgaende vaert opgetwecke zynde niet opgehouden en hebben de selve fortune te volghen / van Amsterdam voornaemlick twee schepen daer en boben / en een van Hoorn nae die selve ghetwesten ghebestineert zynde.

Ende het waer te wenschen dat door de gheluckighe totcompste van dese ende dier ghelijcke navigatien oock berbere landen versocht werden / ende voornaemlick die in het Weste ende Zuyder deel der Werelt aen ghene zyde banden Tropicus Capricorni / aen dese ende ghene zyde van de Straete van Magellanes met een tornende streke lants liggen ende verborgen zyn door de nabigatien ende hulpe van de onse in het licht ende kennisse ghetrocken woerden. Gaet dan bymoedich tot desen prijs / ghy nabueren van de Zee / ende kinderen van Poptunus Hollanders en Zee-landers : siet daer staet noch open by nae het meeste deel vande werelt / t'welck noch niet ghebonden noch beseylt wort.

Het seven en twintichste Capitel.

Vande leste vergrootinghe der stadt, item vande nieuwe Sluysen, Borse ende andere Wercken.

S. P. Q. AMST.
 IN PUBLICUM NEGOTIANTIIUM
 CUIUSCUNQ. NATIONIS AC LINGVÆ
 USUM URBISQ. ADEO SVÆ ORNAMETÛ
 ANNO CII. DCVIII
 A SOLO EXTRUI CURAVIT.

BURSA AMSTEROD.
 De Borse van Amster:
 dam.

Quicquid habet Ganges, & Nilus America quicquid
 Quas & opes mittunt Arabes Indi, Africa Seres
 Per maria et terras ad publica commoda navigi
 Dignat huc mercator: Iber, Schyra, Gallus et Angl
 Cuncti adsunt, totumq. tenet parva arca mundu

Et dat ick dan de Sluysen/
Straten / Poozten / Brug-
ghen / Boze / Liberteij ende
andere publiſſicke plaetsen
ende gheſtichten / die wip
noch tot vertieringhe der
ſtadt boben beloofte hebben te verhaelen/
aen vanghe te ſpreken / ſoo moet dit alleene
voorz gaen / dat men int jaer 1585 / ghelijck
wip oock hier te vooren int voorz by gaen
aengeweten hebben / het begrip vāde ſtadt
heeft begonnen wt te ſetten ende met eene
aerden ſchantſe ende gracht te omcingelen
van wepmilch jaeren daer nae is dit betan-
dert / ende woorden doen de limitē der ſtadt /
op die plaetſe / daerſe nu gheſien worden ge-
ſtelt / rontomme een ſeer breedde gracht by
gheboecht zijnde / ende int midden van de
ſelbe / als in plaetſe van een boyltwere / pa-
len ingeſet. Ende hoe groote wijde datter
doen by gecomen is / can hier wt afgheno-
men werden / dat den omganc der ſtadt nu
ontrent 9100 paſſen begrip / daer te voorz
als 30 noch met mueren ommeringt was /
niet meer als 4920 / ſo wip boben bermeldt
hebben / en begreep. Waer by als comen ſal
het begrip der voorz ſtadt / de welcke allen-
kens nu meerde in ghetoghen woort / ſal
een ſeer groote ommeſtant geden. De ſtee-
ne mueren / de welcke eenen tijt lauck / na
hepde de vergrootinghen der ſtadt noch ge-
heel ghebleben waeren / op wat tijdt dat ſe
gheſlecht zijn / ſeght alſoo het beerſken / het
welck doen gheſtelt werdt / ende weerdt is
om de gheheughenijſe van andere dingen /
die het begrip / hier by geſet te werden: Int
jaer ſekshien hondert een, werden des Stadts
Vesten gheſlecht, de Toorn gerecht: ende ge-
maect dry Sluyſen, en wel ſes hondert huy-
ſen. So dat het blyct wt het ſelbe beerſken
datter by Sluyſen by de voorz gaende / van
de welcke wip int eerſte boeck ghehandelt
hebben / geboecht zijn; de nieuwe Haerlem-
mer Sluys; S. Antonis / ende de ghene die
by de heplighe wechſe poozte is Boeren ver-
driet ghenoemt. Deſe Sluyſen zijn op een
nieuwe / ende anderen volcke onghewoone
wijſe / ghebouwt. Ten eerſten den grondt /
daer het fundament moer ghelept zijn / nae
de dicke vanden muer / de welcke meeft by
of ſes paſſen breedt is / wort gheſtelt op pa-
len ſeer baſt inden grondt ghehept / ende
daer nae woort den muer van ghehouwen
ofte backſteen aen hepde zijden opgeſet: den
binnen grondt met eenen ſolder van berberg
ende groote balcken ſeer baſt gheleght / en
laet niet ghens ghen waeter dooz: ende
30 hebben twee deuren / de welcke alleene

aen een zijde / naemelick nae de Zuyder zee
toe / open gaen. Want ghemerckt een ſeer
groote menichte waters van de Zuyder
zee ende het He mbalt / daeromme de ſelbe
deuren ſoo haest als van buyten het ghe-
tijde oprijft / ballen ende ſlupten van ſelſe
toe: op dat alſoo de leeghe weyden die bin-
nen den dijck zijn / van het gewelt der wa-
teren betwaert woorden: Maer als de ſelbi-
ghe dooz groote bochticheyt eide den win-
ter reghen ghebochticheyt zijn / den Zuyden
windt / teghen de Zente / waepende / doet de
wateren ende Maeyen afloopen / ende de
deuren vande Sluyſen open ſtaen / ende
ballen alſoo met een gheboylsch in het He /
ende putten allenskens wt de landten die
ondert waeter als ſwemmende ligghen.
ende maectenſe bequaem om te ghebruc-
ken. Alſoo dat de ſelbe Sluyſen de cracht
hebben van het waeter te ontladen ende te
bedwinghen. Deſe nieuwe en zijn niet /
ghelijck de andere / van de welcke boben
ghe ſproken is / overtuelt / maer hebben
ſommighe optreckende byuggen ofte ooz-
gaten / de welcke ſoo ghemaect zijn / dat ſe
oock groote ende gheladen ſchepen met den
Maſt comen dooz laeten. Ende by elck
van deſe is peimant gheſtelt / die den
tijdt van de bloedt gaede ſaet / ende
nae dat de ſaecte veruſcht ſoghe draecht
dat de deuren gheopent ende oock toeghe-
ſloten werden ende de Byuggen opghe-
trocken.

De STRATEN oock die nieuwelijck by
gecomen zijn woorden nae den regel van de
voorz gaende / met een geduerige leydinge ge-
dirigeert: En onder de andere is wijt ende
breedt / de welcke daeromme oock de breede
Strate ghenoemt is / die van de oude S.
Antonis poozte tot de nieuwe recht leydt.
De andere gelijck de Calberstrate / ende den
nieuwen dijck zijn op / ghelijcke wijſe / be-
halben de Burghwallen / de welcke met
wateren wt den Amſtel haer verſprepen-
de gedept woorden / ende woorden geſien hier
ende daer met luſtighe boonkens aenden
cant van't waeter in bequame oorden onder-
ſchepden / en groote berinakinge den genen
die daer voorz by paſſeren / aenbyengende.

De BRUGGHEN zijn / meeft / van
houdt / maer alſo gemactt ende in mal-
canderen gheboecht dat men ſeggen ſoude
dat het een ſtuck ware: met bogen en van
beſondere groocheydt zijn / booznaemelick
de gene / die ober de Amſtel en den Dame-
rac liggen. Onder detwelcke geladen ſchep
paſſeren en ligge comen. De booznaemſte
poozte zijn S. Antonis poozt / de reguliers

Omvanc
der ſtadt

Sluyſen.

Straten

Bruggē.

Poortem
item de
Boomē

ende Haerlemsche : de ghene die daer tusschen zijn de Heplighe wechjs Doozte, ende Jan Room Doozte. Naer de Riviere. Tye/altwaer die heele zijde der stad met een dobbel reke van palen/nae de wijse van een Wolwerck ghesterckt is/soo boben berhaelt is, zijn vele inganghen vooz de schepen ende schuyten : alhoe wel dat de groote schepen/ende die binnen de palen met de staende masten baren wille/alleene op sekere plaetsen incomen mogen/ende de andere inganghen met eenen boom oft met een pferen keten ober dwoers boben op die palen gelejdt / alsoo ghesloten zijn / datter alleene Lichters ende Blodtschepen ende groote schuyten / ende andere schepen de Masten nedergelar en hebende dooz passeren connen. Alle dese inganghen worden ghemeenlick De Boomen, van de saecke selve / om dat se met Walsken oft Boomen in het water stommende brwaert worden / ghe-noemt.

De Bur-
se.

Dolghit de BYRSE een nieuwo werck met lichtelic eenich van Europa wijckede. Want behalve dat's ontrent wt 40 colomnen bestaet / so coonse daer en boben in het midden een ghewelf tot den modderighen grondt banden Amstel / ghelepdet onder het welck de schepen / met ghesreken Masten tot den Amstel in't Tye / en insgelijck wt het Tye in den Amstel connen passeren. Den grondt / waer op de fondamenten ghelepdet zijn / is heel van houdt / tot ronde ende langhe palen van vijftich of seftich boeten lanc wtghedroocht hebbende met water-molennen de gracht banden Amstel / vast inden grondt ghehepdet / gelijck tot alreede te hooren die wijse ende maniere van huysen te bouwen by die van Amsterdam / dundelick ghetoon t hebben. Doozder de lenghde is int gheheel van twee hondert boeten, de breedde hondert ende tverentwintich. De winc-kels beneden / nae de Straeten ende op den Amstel van buncen zijn ses en tdu-richt in ghetale : behalven de cassen die op den pandt boben gemaeckt zijn / welckers ghetal ober hondert is. Aen heeftse begonnen te bouwen int jaer 1608 den 28 Maeye / den eersten steen van het fundament legghende den jonghsten Sone van Cornelis Pieter s; Doost / die doen outste Borghe-meester was : Sp is volbouwt ende ghebracht op die sozme die men nu stet int jaer 1611 / als wy dit schreben. Den naem ende het ghebruyck de ses woortz / is ghesproten soo zu segghen van die van Brugge : om dat by haer / als hare saken en de coopmanschap by haer noch stoyerde een merckt was ; op

Boven
in cer-
ste boec
Cap. 5.

de welcke de Cooplieden des middaeghs ende des avonts versamelden / den naem van Burse van een out ende trefelic huys aldaer staende ghederbeert zijnde : Want dat huys hadde in zij ne wayeren ende boben die deure by Wnsen.

Der ander nieuwo werck welck insghe-lijck de Burghmeesters ende Raedt van de stad hebben doen bouwen / is de Kercke / welck by S. Antonis dijck / oft de bree-de strate / soo men die noemt ghehouden is / ende den naem van Zuyder Kercke van hare positie ende gheleghentheyt ghecreghen heeft ; om dat se niet gelijck de andere kercken Oost oft West en staet / maer in hec Zuyden. Sp is vertiert met seer schoone ende constelike glaes-bensters / ende met eenen vloer wt eender handt met grassteen gheplabeyt. Van waer oock de gautsche propozite van het werck met weynich schoonheit ende ciragie en crjght.

De Zuy-
der Ker-
cke.

Tot hier toe hebbē wy wtgestelt te spreken van de LIBRERIE, als wy van de hoofkercke van de Nieuwe zijde spraken / om oorsaecke / dat de Librije / die haer eer-tijts by gheboecht is gheweest / nae der hande alsoo vertiert / ende met den schade van alle soozte van seer costelike boecken vermeerdert ende verrijckt is / dat het met rechte gansch een nieuwo werck ende een nieuwo toerustinghe ghehouden mach zijn. Ick hebbe ghesepdt / dat se by de Kercke is gheboecht gheweest / om die onde instellinghe ende ghetoonte aen te wijsen van die wercken der gheleerde mannen in ghesel-lijcke plaetsen te stellen. Want men vint oock dat eertijts de Librierijen meest altyc neffens de kercken / oft inde selve getoest zijn. Alsoo is de Librije van Alexandrien in Egypten / waer van Philadelphia de eerste ende boornaemste authew was / in Serapeo gheweest : ende Gellius secht dat dat die Librije by de Romeanen de welcke Tiburtina ghenoemt was inden Tempel van Hercules toegherust is gheweest : ghelijck ooc de Librije van Despasianus Augustus in den Tempel van Biede : ende van Octavianus Augustus de Grieksche ende Latijnsche Librije heeft ghestaen in den Tempel van Apollo. Dat meer is dese Librierijen waeren ghemeene : ende men leest dat Lucullus boornaemlick onder de Romeanen / soo Plutarchus ghetuycht / dit gedacht ende besocht heeft / de welcke bele-ende fraep gheschreven boecken ghelijck hysse t samen ghesocht hadde / also ooc mil-delick heeft laten gebruycken. Ende de selve Plutarchus boeght daer by dat zijne Librije

De Li-
brerie-

Althetke hoo alle menschen face haer

van den Ertshertoghe / om van brede oft
bestandt te handelen / is een vloete van 30
Schepen / soo clepne als groote onder het
bespdt van Heemskercke voorszreven tot

het Casteel / onder het welcke hy zijne reede
genomen hadde. Waer dooz hy de onse van
hooghe als verachtende s'heen haere aen-
slaghen ende sobere toerustinghe te bespot-
ten.

**GVINEAE
NOVA
DESCRIPTIO**

Hispanice Loure				
274	35	524	70	874
Germanica Altitaria				
15	30	45	60	75

Libertie booz alle menschen booz de Grieken open stont: die daer als tot den Tempel der Musen quam: ende den tijt ontberlinghe met ghenuechten overbrochten: Ende dat Lucullus oock somtijts onder haer berkeret heeft en hem met haer versamelt. Maer ghelijck hy gheseyt wort begonnen te hebben/ ende ten deele gemeene ghemaect de Liberteyen/ al soo seght Suetonius dat Julius Cesar booz ghenomen hadde Griekische ende Latijnsche Liberteyen so groot als hy conde gemeene te maken / Marco Varron laet ghegheben hebbende van die te booz sien ende te regeren: maer dat hy booz de doot verrascht zijnde dit niet volbrachte en heeft/ doch dat Augustus do'ho terstont daer na/ door het aenbooren van Augustus/ eerst teemael de Liberteyen te koome ghemeene ghemaect heeft. Welcke ghe woonike naederhande als van hande tot hande overghegheben/ ooc heden ten daghe seer vele volcken ontberhouden/ ende onder andere oock die van onsen lande ende die van Amsterdam selve daer top van speken / behalven andere berkerelen der stad dese Liberteyen tot den gebuycke van allen toespugjenende/ ende daghelix met vele schoone boecken verrijckende. Maer hier en tuysche en mach een peder hier niet in comen sonder onderscheydt/ maer de gene die liefhebers der gheleertheyde zijn/ worden sleutelen ghegheven van de ghene die hier ober en ober de kercke sozge dragen. Ende gelijck dese kercke/ de Liberteyen banneffens andere dingz/ cieraeye aenbyngt also gerst oock der Hoofkercke vande oude zijde/ van welckers ghebouwt voben gesproken is / het Gastsghijt nu onlanx den bermaerden ende wel versochten Heer Jacob van Heemskercke van de Heeren Staten des Daderlants gestelt/ geen clepne aensien ende recomandatie / terwijle dat her die ghene die daer booz by passeren niet alleene de ooghen/ maer oock het ghemoeft berlust / dewijle sy haer ober de vrome daden van den Capiteyn in een cozt Casereel verbaet lesende verwonderen. Want op dat ic de andere daden van hem de welcke op haere plaecte verbaet zijn/ hier booz by gae/ wat isser vertellens weerdigher als zijn leste baralie ende strydt te water inde Bay van Sibzaltar/ Een wep nich te boozen eer de Heeren vanden Lande by een versamelt waren/ op de begeerte vanden Grotsheroghe / om van vrede oft bestandt te handelen/ is een Plote van 30 Schepen / soo clepne als groote. onder het beleydt van Heemskercke booz schreven tot

gemaect / om de Zenuwen/ dat is de scharten bande West-Indien / soo seer als doen delick ware/ den Coninck af te snijden. En hoe wel nader hant Jan Jap/ daer top voben afgesproken hebbe/ seer vele by de Heeren Staten ahepede op dat de selve werder rhuys gheroepen soude werden/ nochtang God de Heere dit alsoo beltebende / en de Heeren Staten noch niet ghenoech de sake ter herten nemende/ soo heeft Heemskercke zijn booznemen volbracht. Want vernome hebbende dat de Spaensche Armade van 21 seer groote schepen behalven de andere Coopbaerbers/ die 30 genomen hadde. met grof gheschut/ crijchvolck ende alle amonitie vreeselick/ by Sibzaltar op ancker lach/ heeft terstont zynen touws verwoerts genomen: En niet lange daer na de Spaensche Plote naeckende/ heeft ghesien dat den Admirael onder het Casteel vande stad lagh / met noch vier andere groote schepen ende den Vice-Admirael met de zijne daer seer nae by op de reede. Heemskerck niet te min/ hem met de Capiteynen beraden hebbende/ heeft epidelick besloten / dat hy met zijn schip den Spaenschen Admirael met ten Capiteyn Adoye Lambert soude abozderan/ ende Laurents Alteras de Vice-Admirael met Capiteyn Blas soude den Spaensche Vice-Admirael aen clampen/ en al soo boozz de ander schepen souden 2 en 2 c/ samen elck een Saltoen aenballen. Welcke dinghen bestelt hebbende belaste den Buschierer niet te schieten booz datse dicht aen malcanderen waren/ heeft oock bevolen het ancker niet te laten ballen booz dat 30 aenden Spaenschen Admirael waren/ hy bebal oock den Stierman selve aen't roet te staen: ende beloofde epidelick hondert Realen van achten aen den Jonghers die den Spaenschen Admirael de blagge souden afhalen. Ende daer na/ haer gebedt gedaen hebbende / als 30 malcanderen den dronck van ghetrouwicheyt toeghedroncken hadden/ so seyde elck lustich na zynen vyant toe. De Admirael Heemskerck/ den Spaenschen Vice-Admirael die vooz lach/ booz by varende / is recht op den Spaenschen Admirael / Don Joan Albares d'Avila ghevoemt/ eerst van al aen geseylt. De selve hadde op behalven de boofghesellen ontrent vijf hondert soldaten/ ende behalven 21 Meralen stucken / vertwachte niet wep nich secours vande groote stucken van het Casteel/ onder het welcke hy zijne reede genomen hadde. Daer door hy de onse van hoozhe als verachtende schiep haere aenlaghen ende sobere toerustinghe te bespotten.

Tras christ van Heel ter cke nde ousle kercke. ant eer te booc ap. 6.

een. Maer eventuel/gelijc de hoochmoedic-
hep teen boozbode dan orderganc pleegh te
zijn / so heeft mē bebondē dat hy allenstiens
dē strijt 3 uren en langer geduert hebbende/
den moet verlozen heeft ghegheben. Want
de Cabels afghehouden hebbende / socht
te te bluchten / dan de onse hem met grof
gheschut ende musketten vervolghende/
hebben hem ghedwongen een witte slag-
ghe op te steken / ende vrede te begeeren / en
eindelick hem ober te gheben / als te bozen
een ban het Bootvolck alle perijckel aen
een zijde stellende / de slagghē afghehaelt
hadde / waer bozen hy nae belofte met hon-

dert kealen ban achten beloont were. Hier
en tusschen de ghene die den Vice-Admi-
rael aenghetast hadden / hebben hem met
dapper schieten / soo met grof als cleyen ge-
schut insghelijc overtoeldicht. Ende ge-
merckt den brandt het schip selve gheheel
ingen omen hadde / so is het geschiet opghe-
houden / het Crijſchs ende Scheeps volck
eensteels verbrande en overboort gespon-
ghen sommighe verbronden / sommigho
vande onse omghebracht zijnde. Vele van
de andere Spaenjaerdē haer anckers lich-
tende ende op ondiepten vaerende hebben
hare schepen ende Galepen / eerst den brand
daer

daer in ghescheken hebbende/verlaten. Eenen/ Ghesien hebbende dat den Vice-Admirael begonde te branden / ende dat de blagghe daer afgehaelt was (de Admirael noch vechtende) so heeft hy een blagge van zijn voorszenghe laten tot wapen als Vice-Admirael: maer te duerde niet lange: want zy wert haest van de onse afgehaelt / ende roys daer na geraecte hy mede in brant. Des anderen daeghs / welck was den 26 April / so heeft men bevonden hoe groote nederlage daer geschiedt was ende hoe groote schade de Spaenjaerden ooc gheleden hadden. Want van 21 schepen/waerender twee op de ondiepen geraect / t samen met een seker Fransch schip ende twee Hollantsche ende andere die zy in Zee ghemomen hebbende / met Spaensche crijsholck gemant hadden; van de welcke het scheep dat nauwelijc een daer van soude connen comen. Het Galioen oock banden Admirael / het toelt in vele maniere doorboort en doorschoten met verre banden oever lach / met een sloepe vande onse met ettelicke gewapende mannen beset / weder aengetast zijnde / begoft het dootvolck ooc alle de wapenen ende schepens rustinghen / die daer noch inne waeren / wech te nemen. Welck de Spanjaerden merckende hebben selve het vper daer inne ghescheken / gheschoten hebbende met eenen op de onse tot het Casteel seer vele scheuten met goet gheschut. Men heeft verstaen ende vernomen tot het behalen van de Spaenjaerden selve / van de welcke daer wijfich in onser gewelt leden de ghecomen waren t samen met den sone banden Admirael / datter vier duysent mannen ende meer in die blote gheweest zijn / van de welcke den meesten deel met den Admirael/Vice-Admirael / ende voorszuaemste Oberste ende eenen sekeren ouden Soldaet / die in den tocht van Don Johan van Oostenrijck gheweest was ghebleven zy / de oorloofschep selve by us alle garsch verdelght zijnde. Men onse zijde waren ghebleven ontrent hondert / ende met haer Heemskerck selve: den wracken in het begin sel banden strijdt zijn slincker been bobē aen t lijf op seer wunich nae afgeschot ē is: so dat hy nedersallende terfont den geest ghescheben heeft. Zijne doot hoe wel dat se droebich allen was / so heeft se nochtans by de andere Oberste ghemaect / dat zy niet dies te grooter vinnuoedicheydt ende cloehpdt des ghemoets de Spanjaerden aenballende de victorie epindelick vercreghen hebben. Welcke victorie voorszuaer / ghelijck bele der andere overwinninghen te waer

gheduerende de oorloghe dickwils oorfsake gheweest zijn van t boornaemste succes / alsoo is dese leste oock gheweest als een eende ofte slakinghe der wapenen. Het Grafschift / welck wy gheseyt hebben dat tot zijner gheheughenisse op een aensienelicke plaetse achter inde kercke van de Heeren Staten ghestelt is / hebben wy hier oock op dat het niet alleene daer ghesien en soude werden / doen by setten.

Doordat onder denietwe wercken ende vertier selen der stad / soo en is oock geensins boort by te gaen / Her Glas huys / recht teghen ober de Clobeniers doelen. Dit heeft ettelicke Obens ende Winkels / inde welke door gheduerighen arbeidt van constenaers seer fraepe Christallijne glaesen / in verscheyden ende ontallicke gedaenten geformiert werden: ende ghemaect met soa wonderlicke ende wt nemende geesticheyt dat se de Venetsche / de welke tot noch toe voornamelick ghepypen zijn / in aerdticheyt ende conste gheensins en wijcken. Daeren ontbreken oock niet de ghene / de welke boven de materie daghelijc nieuwe cieraen ende nieuwe wijfen van formere berdencken / Oberste ende heere zijnde van die huys Jan Venrice / Soop genaemt / Schijgher alias / wende en ingebrene en boort gher der stad. Daer werden ooc Spieghel gemaeckt; van welke conste plinius eerrijcs de Sidoniers ghepypen heeft. In dese conste is onder andere aen te mercken datter bytans niet en is dat met vper niet volmaect en word. Siet het vper ontfanghet het sanc / erupt / stof / tot de welke het glas ghegoten werde. Het vper maect Manie / Silver / Loot. Door het vper wordē stenen oot het sijck ghebacken; het vper wordt dooz het selve gheteint ende voorszghetacht.

Ende ten lesten / welc tot de tegenwoozdigh plaetse behoort: daer is noch eenen anderen winckel van Vulcanus ende het vper ordancy opgherecht in een bolwerck vande stad aen de nieuwe zijde / inden welcken dooz het selve element groote metalen stucken gheschuts met groote conste ghemaect worden. Welck het schijckelicste is dat opt vā het menschelicke verstant heeft connen berdicht zijn. Ende op dat wy den Grieken niet alles toe erd schijben / men secht dat den eersten inventeur hier van / ober meer als twee hondert jaren / een Dints is gheweest / den welcken dat hy gheballē inden sin ghecomen is. Want men secht dat de selve / tot het verders van vele ghebozen / eenmael herwaert heeft in eenen Noortier Pulver van Solfer / om een sekeren

Het Glas huys.

De winckel daer groot geschut gegoten werd.

medecijne te maken/ende dat hy dien met eenen steen ghedeckt heeft / ende dat daer na ghebeurt is / dat doen hy pper tot eenen ken daer by sloerh / een boncke daer inne gheballen zy / ende dat haestelick de blamme met gheweldt wtgebroken is / ende den steen om hooghe ghebreghen heeft: ende hy door het ghebal van die sake gheleert zijnde / daer nae een piype van yser maeckende / poeder daer inne doende / het gheschut ghebonden / ende den Venetianen het ghebruyck daer van in die oorloghe eerst ghegoant heeft / welcke aen het stedeken Chioggia / teghen de Genevoisen geboert is / welc is gheweest het jaer ons Heeren 1380. Andere schryven dat desen Dupys een Monic ende een Alchimist gheweest zy; ende dat het Glaesmaecken ende dese conste wt de Alchimie gespooren is. Hoewel wy onlanc door de verre nabigacien bande onse ende van andere met verwonderinghe vernomen hebben / dat niet alleen de conste van metalen gheschut te gieten / maer van letteren ende beelden te drucken by de Chinesen seer oudt is.

Het voor
nemē vā
de Beem
ster te
bedijckē

Vanden Beemster.

Ende op dat wy oock souden het aen- ghevanghen verhael eyndigen / so vermanen ons de wercken die wy belanghende het pper verhaelt hebben / dat die voorszeflicke ende gansch Heroicke / onderwindinghe van sommighe bozgheren / van het water ende van de Beemster wt te drooghen niet vergheren en werde. De Beemster is teghen ower de stad in Waterlant ower het Epe neffens Durmerende gheleghen / hebbende de lenghe / so die eer tijts Baenrobus beschryven heeft van vyf dupsent passen; de breedde van dupsent vyf hondert; en eyndelic de diepte van vyf of ses voeten. Is nu wel seben oft acht uren gaens int ronde ende leydt tusschen elf ofte twaelf rijcke Dozpen. Den seer Edelen Donsa in zijn leven Heere van Noordwijck ghetuycht in zijne Annalibus dat hy gebonden heeft by de oude papieren van het Clooster van Camondt dat de Beemster eer tijts met den naeme van een Keviere wtgesproken is geweest. Desen lac van de grondt kleplich gebonden zijnde en tot bouwe bequaem / hebben de selve boozert / ober dnye jaeren aen- ghevanghen om wt te putten / vele mens- lens rontomme gestelt hebbende / ende daer by gheboecht Sluysen ende een groote menichte van wercklieden / ende souden de sake lange booz desen geffectueert hebben / ten waere dat de vloet die oprees int beginsel

Lb. 6
Annal.
Hollan-
diz.

1610

des jaers 1610 / de dijcken ende Sluysen / doozghebroken hadde. Welcke schaede daer- nae met seer groote moeyte ende costen gerepareert is. Want men booz secker houdt datter van doen al ses tonne gouts bestet zijn gheweest. De booznaemste ende eerste Auteurs / den welcken by Octrop van dt Heeren Staten van Hollandt ende West- vrieslandt toeghelatens / eenen Dyck- gra- be te stellen / de Dycken ende andere wer- ken den constenaers ende wercklieden te besteden / zijn gheweest Dierick ende Hen- rick van Os / Arent ten Grootenhuyjs / Jan Claesz Croock / bozgheren der stad; ende by dese zijn gheboeght Kombokout Hoogh- biers / ende Jan van Santen Kaets- heren in den Hooghen Raedt van Hollandt: item Nicolaes Cromhoudt ende Johan Bupers Kaet- heren inden Provincialen Raet van Hollant: oock mede Johan Basius / Riken- meester van Hollant / ende Bartholomeus Cromhoudt / oudt Bozgemester van Am- sterdam ende Kaet inde Staten Generael: Elias van Olde Barneveldt Pensionaris van Rotterdam / Adriaen Tedingh Berck- houdt Pensionaris tot Monickendam: Pie- ter Boom oudt Boz- meester tot Amster- dam / met de Schepenen Doctoz Johan- nes ten Grootenhuyjs / en Jacob Poppen.

Het voltooch vande Beemster en costen van dien

Voer de Inundatie en groote bloede Ofte inbruecke / daer wy van ver- meldt hebben / was Dyck grave Jonckheer Lambert Wijnjaerts van Dollenhobe / en naer den inbrueck Mr. Thobias de Coene / zijn de de saecke met eenen grooten pper ende neersicheyt tot een goet ghewenscht eynde gebracht: ende zijn dar toe in alles gheweest om t water wt te malen wy en heertich acht cante Wa- termolens; ende van ontrent half May tot den leste Augusti des jaers 1612 zijn meest alle de binnen wercken gemaeckt van we- gen / Weeghstoden / Toeghstooten / Schep- stooten / Moelentochten etc. die in soo groote menichre waeren / en seer diffil en swaer om maken (dooz de wercke moddericheyt des grondts) dat het schyn onmoghelick schein soo vele wercken in so corten tijde wt te boeren. De weghen die daer 5 langh / ende 5 dwers doorloopen (behalven een- ghe klepne koeteweghen) zijn al saemen bolle breedt ende recht / ende hebben de lan- den in so fraeyse ordze verbeelt dat het won- der om sien is.

Den 30 Julij 1612 zijn de landen ghe- cabelt /

1612

cabelt/te weten 7500 merghen / behalven
wat overfchots / ende doen hadde het waer
banden beginne af tot de cabelinge toe ge-
coft byfchien comen goudts. Daer zijn vijf
plaetsen gheozdomeert tot Kercken ende
kerckhoven/met de namen van Middel-
breemster/Ooft/West/Zuydt ende Nooydt-
breemster. De grondt wordt seer goet ende
vuchtbaer gebonden/ende boog een won-

der iffer tot verſchepden plaetsen gheſien
datter van een terwee Toen ober de ſeben-
rich/ooch ober tachtentich halmen ghero-
men zijn.

Tot een beſluyt ſal dit capittel ſluyten
een dicht ter eerē van de ſtadt eerrijcs by
H. L. Spieghel/hozgher ende ingheboozene
der ſtadt/coztelick gheſtelt. Het welck alſoo
lypdt:

1585

Het ſchiprijck Amsterdam vol nauw-behuysde Huysen
Ghepropt, den Amstel damt, met ſes ghewelfde Sluysen:
Die (als de vruchtbaar Nijl) door ſeven armen braackt
T'veen overtollich nat, en tien Eylanden maackt.

1600

Dus waſt bemuert, doe dit gherijm wert voorghenomen,
Sint iffer metten wall noch vijfthien by ghecomen.

O rijcke Korenſchuer van't volckrijck Nederland;
Met ſtarck verbanden hout, ghy hooghe huysen ſpant;
Niet vaſt ghegrond in Zand, maer op ghchayde palen;
Waar de grond om ghekeert men ſoud int Boſch verdwalen.
Soo inde dorre Herfft cen Mier-neſt vvoelich leeft,
(Na vochtich vveer, alſd'helder Son haer ſchijnſel geeft)
D'invvoonder vvintſt ghevvoon hier vvoelt, om ghelt te garen
Door Koophandels bedrijf, doch meeft met ruyghe vvaren.
De Reeder ſcha-ghetrooſt zijn laſtbaar ſchepen vvaacht,
Na t'Yſich Noorden heen, daart ſvvinters niet en daaght,
En daarſe t'Heylſaam licht oock Somers nau verliefen,
Maer knoopt daar dagh aen dagh, en doet de Zee ontvriefen.

V rapſe Zeeman koen die gheen tijts'jaers en ruſt,
De meer als vvel bekende Weſt en Ooſter kuſt,
Beghceft hy om na t'Zuyden (de Zon verby) te zeylen,
En d'Ooſt en Weſter nieuwve Werelden te peylen,
Te voeren noodrufts vveeld vvt t'een in t'ander land..
Sulck verſchepingh rijckt d'invvoonder goede hand.

Hier comen dickvvil t'effens ſoo veel blancke ſeylen:
Als daghen zijn int jaer, t'vveeck grondich Y bepeylen;
Dees loſt en laatmen ſnel; die vande luvve re
Weer voor de derde vveeck gaan na de rijcke Ze.
Dit veel vertieren, doet vvoelich en vvelich leven
Al t'volck, tot coopmanſchap en Zee-vaert heel begheven.

Gheruſter leeft de Herder by zijn Vce op't veld,
En derſt de buyck-quel-lecker ſpijs en t'quellick gheld.

Ontellick is de vvaar; vvie can't volck overhalen,
Die hier lands nootrufft al, beurts-vvijs brenghen en halen?
Ro Boter brenghet de Vries, de Noorder Boer meeft kaes,

De Koolnaer lecker Wijn, en haalt verscheyden aes,
 D'onduytsche Rus Talck, Traan, Huyden, Bont voor Elen:
 De vwoeste Noorman, Stock-visch, Kanthout, Masten, Delen.
 De Pruysser Kaerel, Rogh, Was, Vlas, Afch, Teer en houdt.
 De Schotse Koopman, Wol, Lood, Vellen en Kerseyen,
 D'Enghelsman loos schaft bier, fijn Laken, Tin en Bayen,
 De nieuwe vveereld Zout, Hout, Parelen, Huyd-proffijt,
 Oost-Indien Peper, Noot en bloemen, Naghelen, Zijd,
 De Fransman luchtich deelt ons, Zeyldoeck, Zout en Wijnen,
 De ghaile Spaenjaert levert Oly, Zout, Rozynen,
 Wijn, Vijghen, Suycker, Kurck, Ghesteent en Specery,
 Wy geven noppich laken, en veel Kramery
 Oock Zuyvel, vette Haringh, Zoute Vis, fijn linnen
 Van buytelands ghevas, t'vervisselen doet vvinnen.
 Maer die in sulck ghevoel na slechte nodruft tracht,
 S'ghemoeds vvel lust veir boven s'lichaems goeden acht,
 En siet (self onbesien) elck over t'hoofst in rusten,
 Hem sal als elck een sorgh, vaack beter dichtens lusten.

Het acht en twintichste Capittel.

Eenighe treffelicke ende vermaerde mannen van Amsterdam,
 nae t'vervolgh der jaeren ghestelt.

N Sullen wy comē te spreke
 vande gheleerde mannen:
 Want als wy van alles ge-
 sept sullen hebbē van de ge-
 houten/gestichten en Pa-
 lepsen en andere dingen de-
 welke door hare grootte en door dē arbeyt
 en vlytichheit der borgeren heerlick zijn/so
 hebben wy nochtans bergamkelicke ende
 metter tijt verdwijnende dinghen aenghe-
 kwesen / soo wy die met de ghelcertheit de
 welke eenige eenwicheit schijnt te belo-
 ven/bergelijcken. Waerom ooc die 7 steden
 van Grieckland; van de welke elcke om
 t'eerst Homerum sochte haer toe te schij-
 ven/hier op gesien te hebben verstaen wo-
 den/datter niet onder de menschelicke din-
 gen en is/dat soude mogē met de wercken
 des verstants ende geleertheits berghele-
 ken werden / darinnen naemelick hier door
 alleen leeft/ende dat de andere dinghen des
 doots ghehouden werden: Derhalven / alle
 dinghen oock aen een zijde ghestelt hebben-
 de / de welke anders voor groot gheacht
 wierden/so was dit onder haer den groot-
 sten twist / welke van haer dese onkerffe-

licke ende Hemelsche, alsoo priyst Quintili-
 anus Homerum / natuere voortghebracht
 hadde. Het en sal dan niet buyt en propoo-
 ste zijn / soo wy bewijzen dat onse stad/de
 welke wy gethoont hebben dat behalven
 andere dinghen / tot de wereste eynden
 der wereldt door cloeckheyt der inwoon-
 deren de vermaertheyt haeres naems
 ende handels oberghesonden heeft / oock in
 desen deele niet weynich licht en ontfangt.
 Het welck dewijle wy doen / sullen wy dat
 aenbangen te doen met dit beding/dat wy
 seggen dat het geit dat de oude eertijes op
 de Barabiers (nu Dollanders) als onkerba-
 ren/hardt en bot te zijn/geschoten hebben/
 den nacomelingen niet aen en gact/oft ooc
 tot haeren lof moet ghebruydt zijn. Want
 wat volck en is te eenigher tijt niet grof ge-
 woest / naedemael dat oock Hindarus eer-
 tijes de onde lasteringe ende schandvlecke
 zijnes volcks dat is van Beotien het welck
 swijnich genaemt werdt / heeft moeten af-
 weeren/ Ende dat Cicero de posten tot
 Corduba gheboren ghenoenmt heeft met
 een verwoytinghe / wat grofs luydende;
 alhoewel die stad seer vermaerde man-
 nen

ken twee Senecas ende Lucanum boort-
gebracht heeft. Oefte so vermandt t'gene dat
van Martialis teghen de Batabiers ghe-
sept is wilt houden staende dat het oock
tot desen tijt behoort / wat meerderen lof
salmen den Hollanders gheben / als soo-
men seght dat zy vande bootsen van Mar-
tialis vzeemt zijn / de welcke hy oock selve
schalckh: pdr noemt: Maer / Martialem
laetende vaeren / sal ghenoech zijn de ghe-
cupghemisse welcke hy nae op den selven
tijt van Martialis / maer niet meerder ge-
hoede Tacitus ghegheben heeft / de welcke
beneffens dat hy bekent dat de Batabiers
doen gheweest zijn de voornaemste in bro-
uecheydt van alle de natiën aen dese zijde
vanden vryjn vanden Duytschen naeme /
gheest oock den selven den loff van trach-
tinghe nae eere boden de andere / delwijse
hy van de Gallis / Batabiers ende Hooch-
duytschen als elck onderinghe berghelijc-
kende / sepdit dat de Galli van Cionis zijn
aenghepeyt te stryden vooz de vryheyt; de
Batabiers vooz eere / de Hoochduytsche om
den huyt: de eere namelijk den Batabiers
toeschryvende / als de gene die voornemelic
de edele gemozden begeeren tot eenen loon
van haren arbeyt ende perijckelen. So dat
dewijle Tacitus dese affectie de welcke
meest inde groote ende wijse alleene bebou-
den werdt ghegheben heeft den Batabiers
int besondere / wie en soude se oock niet wt
het ghetal vande grove t'fonderen / ende
soo de leeringhe daer by comt niet voeghen
onder de bequaemste / tot de oefeninge des
vernufts.

Op dat ic dan tot de sake / dat is tot de
Gheleerde en vermaerde mannen welcke
Amsterdā alleen boortgebracht heeft / come /
ic vinder voornemelic 3 vooz Erasim tijt;
namelic Nicolaum Amsterdam, en Hervi-
cum en Johannem de Amsterdams, ghelijck
haer de oude memoziën noemt. De Luren-
burgische Histozie van Johannes Bertelius
heeft ons aenden dach ghebrocht NICOLA-
LAM AMSTERDAM, met de woort-
den die ic hier in Duyts setten sal / gelijc ic
die by hem gebonden hebbe. Want zy wāre
dusdanich: De 24 Sluytredenē van eenen
sekeren Ketter Ferrandus door den Eerweerd-
ighen professor inde Theologie, den wtne-
mendē meester Gerhardum de Monte eerst, en
daer nae naer zijn afwesen door meester Jo-
hannem Tinctoris, den spiegel van alle pro-
fessoren, andt woordende op de selve meester
NICOLAUS AMSTERDAM, ge-
formeerde Baccalaris inde heylighe Theolo-
gie, zijn alle in eenen verkeerden sin ghetroc-

Nicolaus
Amster-
dam.

ken ende gebroken. Dit segt Bertelius Abt
van Epternac: de welcke seght dat hy dit
berhaelt wt de schryften van Dinandus
Glebelius eerrijcs Abt van Epternack / de
welcke ghestorben is int jaer een duyfent
vier hondert vijfen t'sestich: als die dispu-
tatie / so hy aldaer by boegt / geshouden was
tot Colen int jaer een duyfent vier hondert
ses en brerich. Van Hervicus vermeldt
daer nae faciculus Rerum expetendarum &
fugiendarum, alwaer oot op het jaer 1476
berhaelt wordt / dat Johannes de Desalia /
dooz den nydt van de Bisschoppen ende
van de geschozene Orden ghescondemneert
is van Ketterijc / en dat hy vooz het t'wspre-
ken van de sententie tot het examen is ge-
bracht / ober het welcke waeren de Theo-
loganten van verschepden Hooghhe Scho-
len / ende beneffens de andere / onder de
Doctoren van Heydelberghe wordt ghe-
noemt / die ick ghesepdt hebbe / HERVICUS
de AMSTERDAMIS. IOHANNES de AMSTERDAMIS
heeft ghesozert ontrent de tijden van Wessel /
de welcke overleden is in het jaer een duy-
fent vier hondert neghen en tachtentich.
Wandt Wessel / als hy teghen M. En-
ghelbrecht van Leypen / ende H. Jacob
Boeck Deken van Jaeldwijck een dispu-
tatie aenghevanghen hadde van het Da-
ghebier / de afaeten ende voozbiddē / IO-
HANNES AMSTERODAMENSIS, nae Wessels doot; tot verbedinghe
van Wessel / die hy vooz zynen Leermeester
kende / heeft eenen briez aen Bernar-
dum de Marppis den procurator van Zille
ghesonden / inden welcken hy vande vooz-
biddinghen vooz lebende ende doode nae de
meyninghe van Wessel wydeloopich dis-
putceert. Desen briez staedt inde wercken
van Wessel by Lutherum in druck ghe-
gheben: Alwaer oock de brieven van
Wessel selve aen Johannem vriendelick
ende ghemeynsaemelic gheschreven ghe-
lesen worden / soo dat blyckt dat hee
een gheleerde ende trefselick man / nae
die tijden / oock gheweest is / voornaemelic
die sulck eenen meester nietd al-
leen ghehadt / maer oock dooz den sel-
ven vermaerd ghetweest was. Wande
Wessel Platonem / Aristotelem ende de
andere Philosophen seer wel wterende /
hadde dock de schryften der Prophten A-
postelen ende der heylighe Vaderen neer-
stelicker als nauweliclyc vermandt tot dien
tijde in Europa / doorlesen ende gheleerd;
hadde epidelick Duytslandt / Franck-
rijck / Italien / Spiecklandt leerende ende
M m 3 onderwij.

1446

1476

Hervicus de Amsterdams.

1489

Iohannes Amsterdams.

Ondertwijfende doozwandelt: hadde een besondere ende rare wetenschap van de Latijnsche / Griecsche / Hebreusche tale beregen. Ende dewijle hy doock onder de medeyngs bobē andere verstandich was, hier om vanden paus van Roome bemindt / is ettelicke jaeren ghebruyckt ghetweest tot Naderjyn van de selve: Spundelic was hy in alle soortz van wetenschappen soo groot / dat de sommighe hem het licht der werelt noemden. Welcke gaben deses mans hem in den haedt ghebracht hebben / boozname-lick der ghenen / die doen Theologanten genoemt werden / so dat hy van ketterijge beschuldicht wert: maer de deucht ende heerlickhepdt heeft de nijdichepdt oerwonnen / de welcke hem des lebens sat wesende tot de doot toe vergefelschapt heeft / ende wpenich daer nae in zijn Vaderlant Vrieslandt oberleden zijnde tot desen dach toe bestendich ende onbebleckt onder de gheleerden niet recht verheft ende hoochlijcken loont.

Deser eertoe van seer groore mannen is eerstont daer nae een andere ciuelicker gebolgh / ende als aen de lampe van desen hebben haer licht ontfeken / ende booznamelick in goede consten Rodolphus Aggicola, in de Theologie Luther / t'welck hy selve oock niet versaeckt. Erasmus hadde wel Wessel oft Aggicolam selve noyt ghesien / maer daer en tusschen heeft hy booz een groot gheluck gherekent / dat hy noch seer jonck wesende / tot meester ghehadt hadde den Discipel van Aggicola / Alexander Bergius van Westphale / die doen een vermaerde Schole te Deventer hiet / een man / op dat ick het met Erasmus woorden segghe / zijnen meester seer ghelijck / ende van soo onstraffelick een leven / als van gheen ghemeeene gheleerthepdt. Verhalven oock de selve Erasmus om te doen het ampt van een danckbaer Discipel. belijdt dickwils openelick dat hy Degio de eerbiedinge van een sone schuldich is / ende Aggicola de liefde van een nebe. Ende terstont daerna ghelijck de jalousie de gheesten pleecht te worden: ende als nu de nijdichepdt / als van de verwonderinghe de optwekkinge ontfreect: ende van natueren / ghelijck een der oude Scribenten sept / t'gene dat met seer grote blijchhepdt begheert is / daint op tot het hoochste: ende in het volcomen is het swaer te betroomen: ende natuerelick t'ghene dat niet booztgaen en can / gaet te rugghen / ende ghelijck ten eersten top ontfeken worden / om te volghen / die top booz ons achten / also als top wanhoppen die te connen booztgaen oft ghelijck te zijn. beroudt de begerete

met de hoope / ende t'ghene dat niet achterhalen en can houde op te volghen / ende latende als inghenomen soeckt nieuwe stof: also in verschepden soorte / boben de andere / hebben doen begonne wt te munten / haer Lantman / die ick gheseyt hebbe / Erasmus Roterodamus haer booztredende / welck doen ghehouden wierde als de gheleerthepdt selve tot Amsterdam segghe ick hebben begonnen wt te munten Alardus / Sartorius / Crocus.

Van de welcke ALARDVS seer ervaren inde Griecsche ende Latijnsche sprake heeft alle de twercken van Aggicola in zijne jonckhepdt neerstelick verbeteret / ende met annotatien verciert. Heeft ooc een cortt begrijp beschreben op den boeck van Rodolphus de inventione Dialectica eerst tot Colen ende daer nae tot Parijs andermael ghebruyckt. Heeft ooc Ecclesiasten beschreben nae alle de plaetsen vanden selven Aggicola. Wt het Griec / behalven andere heeft hy int Latijn / wijtloopich obergeset den bryef van Hippocrates aen Damagetum: den Griecschen text daer hy geboogt zijnde: oock mede de corte ghebeden van Mattheus Philadelphensis tot Salignac ghebruyckt / op dat ick booz hy gae den boeck Marbodei vande pieren die hy met clepne commentarien vermeerct heeft. Op het leste hadde hy hem heel begheven tot de heplige studien ende de Goddelicke schryft. Dit ghetuycht selsz zijne Vermaeninghe vande Kelmoesse waer in / met gheen onprofytich boeckken / hoe wel hy teghen Lutherum wat onbillich is / soo verclaert hy nochtans dat de Diakenen eertijts de verdeelinghe vanden kerckelicke incompten ghehadt / ende booznamelick booz de armen sozige ghedraghen hebben / en boecht daer hy soodanigen twensch: Och of heden ten daghe de kercke sulcke Diakenen hadde, denwelcken zy dit heyligh ampt soude bevelen. Cortelick / hy beschuldicht de bisschoppen ende alle ghestelicke / die de goederen der kercken ende der noodtoestighen tot haer profijt ende vande haere gheheel ghebruycken / daerse van de selve maer soobeel en behoorden te nemen / als den noodt vereyschte. Alardus was van natueren doofachtich maer rasch ter talen / waer wt hy ghemepnelick noch jonckman zijnde dove Elle hy zijne medeghesellen met een ghemeyn seghwoort ghenoeemt toterdt. Hy is oberleden int jaer een duysent vijf hondert vier en veertich. Onder zijn beelt staet deset twee versen gheschreben.

Alardus van Amsterdam

*Silogica laus est præcellere in arte, Rodolphum
Par laus Agricolam debita, meque manet.*

Johan-
nos Sar-
torius.

SARTORIUS jongher van jaeren is Alardum ghevolcht. insgelijcx door den lof van gheleertheit seer vermaert. En gelijck Alardus de voetstappen van Rodolphus/also hy de voetstappen vande grooten Erasmus volgende/ heeft in zijne joncheit eenige Chiliades van spreekwoorden in de der Duijts overgeset. In welck woert induncet dat hy met Grieklant en de Latijns gestreden heeft/ hebbende met gelijcke formulieren van Nederduytsche spreekwoorden/ ende by nae met ghelijcke gratie ende fraepicheydt alles wtghedruckt. Soo dat oock dien seer geleerden Hannius van Alckmaer hem niet ghenoech heeft connen verwonderen hoe dat hy reghen twee seer overbloedighe ende wel boorzene talen zijne Nederlantse spraecke gheset heeft/ en wt een arme tale ende die niet gansch gee-

ne gheleertheit versien en is / dat heeft boorzghebracht welck met de fraenicheden der Grieken ende Latijnen ghelijck soude zijn. Want boorzwaer/soo daer eenighe dinghen zijn / die niet overgheset ende berandert en willen zijn/ dat moetmen boorznaemelick houden vande spreekwoorden. Het zijn perlen in haere tale / in andere overgheset/ als in Edick gewepckt zijnde smilt en in bochticheydt / als haer glants naerlatende/soo dat den lof van onsen Sartorius dies te meerder is / de welcke dit niet tegghenstaende in zijne tale gebonden heeft/ soo ick gheseyt hebbe/ t ghene den aert van die spreucken mochte representeeren. Cornelius Nasus van Delft heeft eerrijcs op dit stucken een Epigramma gemaect/ he welc om des autheurs wille hier verdient by gheschreven te zijn.

Multa quidem magnus proverbia scripsit Erasmus,

Quo non utilius condidit alter opus.

Si tamen in Batavam voluisset vertere linguam

Fruetus haud dubio plus pariturus erat.

Quod tibi cum pulchre praestet Sartorius, usum

Rare Teutonicum dexteritate docens.

Illi quid debes, quid et huic aequissime lector

Expende, et laudem divide cuique suam.

Behalden de Latijnsche en Grieksche spraecke/ heeft hy oock de Hebreusche tale welck tot dien tijde raer ghehouden wert/ seer wel gheconnen: ende niet seght dat hy een tijt lanck een opene auditorium inde selbige Hebreusche tale men believen vanden Raet / tot Amsterdam op de oude wagh ghehouden heeft/ ghelijck in p. Jan Sem / ende Jacob Gijbrecchs, borghers ende inwoonders der stadt ende seer groote liefhebbers van Sartorius/ die dat van de bozonders ghehoort hadden/ ghetrouwelick verhaelt hebben. Sartorius van met dese behulpsmidelen seer wel boorzien zijnde/ nu rijper van ouderdom heeft hem geheel tot de wtlegginghe van de heylighe schriften begheven: ende Oporinus heeft te Basel wtghegheben zijn Paraphrasin in alle de groote ende clepne propheten seer

gheleert na het gheboelen van allen: maer met eenen bedeckten naem / welck hy niet ghekerde letteren / onder het woort van Johannes Cosarius Aquilobicanus hadde laten wtgaen / op dat hy den haedt des tijts wesende een man den vrede en ruste seer lief hebbende / soude ontblieden. Het eerste deel van dese Paraphrases dediceert hy den seer treffelicken ende in Gode wederghelozene Theologanten alle van geheel Duytsland: het ander deel / welck de clepne propheten begrijpt / heeft hy Tranquillo Dietrich toegheeyghent/ insgelijcx soo ick achte/ met eenen versterden Tijtel. Inde boorzeden van het eerste stuck bange hy aen onder andere dese clachte van den stande der Kercken zijnes tijts met dese woorden: O harde ende recht te beclaghens conditie van onse kercke! Maer wy zijn dese tafelick

raffelicke duyfsteriffen wel weerdich. Want wy hebben liever droomen, als het crachtighe woordt Godes; de gheveynstheydt als de waerheydt, de schaduw en als het licht, den Mammon als Christum. Want wat sullen wy segghen? Dunck oock niet heden ten dage soodanighe eene Kercke by na der gantscher werelt loffelicker ende treffelicker, de vvelcke blinckt met wtwendighe religie; dat is, inde welcke den opper Priester met Hyacinthen, Purpur, en Zyde becleedt Misse doet, ende alle andere dinghen int besonder op de Aronische wyse ghehouden worden: als de levende, geestelicke ende crachtighe, welcke in het bloote woordt Godes bestaet: In dese is nochtans het merck van Religie ende de waere Schole des H. Geestes, inde welcke alle Satanische dinghen ontleert ende goddelicke saken geleert werden, nae het levendighe ende crachtighe woordt Godes. VWant in dese Schole worden wy inder waerheydt Coninghen ghemaect ende Priesters, maer Christi. VWant ghesalfst

zynde met de salvinge, die alle waerheyts leers, wy offeren ons selven op den Heere tot een levende ende heylighe offerhande, segghende met Paulo: Ick Leve, niet nu ick, maer Christus leeft in my. Paulus Maerula eerstijts professor tot Leiden / in zijn Historie ofte Verhael van het leven ende Martelaer schap van Angelus Maerula / ofte / ghelyck hem het Martelaerboeck noemt / Enghelbert / seft onder andere dat Enghelbert Johannens Sartorius booz een van zijn naeste ende ghetrouste vrienden ghehouden heeft / ende dat Sartorius de kennisse der waerheyde by Enghel / toesende pastoor in Heenblijt / eerst gheschept ende bekomen hadde. Hy is ontrent het leste van zijn ouderdom zijnde met een seker quellighe des ghemoets geraeckt tot hoor / dwijck ghestorven. Ic vinde dat hy selve booz zijn doodt / ofte andere op zijnen naem / naer zijn overlijden / sodanighe beertsen ghemaect hebben.

*Hac ego sum tumulatus humo Sartorius, ortum
Cui primum tellus Amsterodama dedit.
Ingenium colui variè docuique juventam
Omnigenas artes, quippe triglottos eram.
Sed postquam virtus duris exercita fatis.
Destituit corpus, spiritus astra tenet.*

Cornelius Cro-
us.

Op den selven tijt heeft oock gheleest zijn Lantsman CORNELIVS CROCVS de welcke alsoo hy insgelijc int Latijn ende Griet seer geleert was / ende mede in hoest niet ongheluckelick geber seert / is ghestelt gheweest ober de groote Schole inde stad zijner gheboorten om die te regeren: ende vele gheleerde mannen zijn wt zijn Schole als wt het heert van Trophen voortgheromen. Ende hy heeft niet alleen mit besonder ende tusschen de wanden zijnes vaderlandes ghedient / maer ooc met ghemeene schriften zijne gheleertheit betuycht hebbende / heeft eerst eenighe boeckens om de seucht te someren in het licht ghegheben / in de welcke hy alle fraepicheden ende tierelicheden van Terentius gepoocht heeft wt te duncken. Ende terfont daer nae tot meerdere dinghen ghetreden zijnde heeft vele dinghen wt het Griet overgheset. Onder zijne ghedichten wordt voornamelick gheprezen zijne Comedie die den Tijtel heeft: Ioseph; item Ecclesia. Hy heeft oock nae de heroerten der wederdoo-

peren een boeckken wtghegheben in hetwelck hy niet met crachteloos ende swaerke argumenten / maer met vaste ende clare ghetuyghenissen der schriftueren den wederdooft neemt te wederlegghen. Tegen Sartorium zijnen medeborger wat bitter wtbarende / heeft van het Geloobe ende de Wercken een langhe disputatie aengebanghen. Want Sartorius hadde gheoordeelt dat men by het gevoel Augustini en Pauli / by hetwelck geleert wordt / dat de mensche dooz den gheloobe gerechbeerdicht en salich gemaect wort moeste blijven. Dit gheboelen he est Trocus ghesocht te wederlegghen / ende het gheboelen van den D. Jacobus van het gheloobe ende de wercken hardt booz te staen ende met meer andere ghetuyghenissen des nieuwen Testaments te bevestighen. Sartorius daer en teghen heeft beweert dat men moeste een distinc-tie ende onderschepdt maken / ende sulc een ghemoet daer toe brenghen / welck swerte ende witte dinghen tonde onderskennen. Maer Trocus vast by zijne opinie blijvende heeft

heeft hem epindelick met scherpe woor-
den zijn schrijven tegen Sarcotium epndigen-
de hem een eertwicht adieu/ten waer dat hy
hem bekeerde/aengheseydt/soo dat zy also
in plaetsen ende ghemoeden bersegheden
van malcanderen daerna haer leven ober-
ghebzacht hebben. Ende Crocus ontrent
het jaer 1540/als eerst inghestelt was ghe-
weest/onder Ignatius Lolola/de socteteyt
der Jesuiten/is met groote neersticheyt na
Roome ghereyst/ende heeft hem aldaer in
dat Collegie begeben. Daer zijnder die seg-
ghen dat Crocus in zijne jonghe jaeren ge-
stoyben is hoe wel de Jesuiten / de welcke
in desen deele beter te gheloooben zijn / ver-
halen/dat hy int Collegie/dat ick gheseydt
hebbe/te Roome nu wel bedaccht van jaer-
ren overleden is. GISBERTVS HOR-
STIVS doen te Roome een vermaert Me-
decijn/insghelijcx van Amsterdam ghebo-
ren/ heeft onder anderen Crocoooc oozsake
ghegheben om tot Roome te comen/ende
hem by velen in kennisse ghebzacht. Waer-
sinne doock Voxtius / soo wel hierom / als
ten aensien van zijnen naem ende geleert-
heydt/berdient mede onder dese gheleerden
van Amsterdam getelt te worden. Van de-
sen vermeldt beneffens de andere / beyde
Gesneris ende de Botanici / de welcke zij-
nen boeck de turpeto & chapfia ooc seer dic-
tols tot ghetuyghenisse citeren. Ende ten
zu dat my alles bedriecht ick achte dat het
dese selve Gisbertus is die Guicciardini in
Daerlem noemt/maer den naem van Gis-
bertus een weynich verandert zijnde. Wát
hy seyt dat eenen sekeren Cornelis van Am-
sterdam int jaer 1531 geschreven heeft aen
M. Silbert Philosophy ende Medecijn/
hem doen te Roome houyende/van een se-
ker Zeemonster alsoo ghestelt dat het een
Bisshop scheen te wesen/waer van de Hol-
landische Jaertijtboecken oock vermelden
het welck doen in de Nooywegische Zee ghe-
vang den Coninc van Polen geschoncken
werdt. Voxtius is te Roome overleden en
begraven in de Kercke van S. Marie / int
jaer 1556 : ghelijck daer schrijft Lamb.
Schraderus Monumentorum Italiae int 2
boek.

Amsterdam heeft doock booztghebzacht
IOHANNEM TIMANNVM, eens-
deels vermaert door het Pastoorshap inde
Kercke van Bremen / anderdeels dooz een
wtghegheben schijft van het Avondmael
des Heeren/ontrent den jaere 1555. Men
hebt int dat hy een groot booztbechter te dien
tijde is gheweest vande Diquiteydt/ende
dat Albertus Hardenbergius Pastoor doen

aldaer inde Hoofkercke hem daer teghen
gestelt heeft/een seer geleert man ende seer
familier met philippus Melancthon.

ISBRANDVS SCHOLLIVS be- Isbraan- dus
hoorde in ouderdoms halben/booztman-
num genoemt te zijn;maer aengesien mijn Scholli-
booznemen is de mannen vermaert dooz us om de
hare schijften booznaemelic hier te stellen/ Religie
ende dat hoewel Jhazando de gheleertheyte verbrac-
niet gebzoken zy heeft/so en heeft hy noch
tans gheene schijften / dat men weet/det
nacolemelinghen ghelaten alleene dooz zijn
marrelaer schap ende deerlicke doot bekens
oft nauwelcx bekent zijnde/moet daerom
me hier aenghetogghen werden. Hy is toc
Amsterdam van seer eerlickz onderz gebo-
ren/ende van jonckz af inde goede consten
onder wesen/had de booznaemelic de studier-
der Godsalicheyt /de natuere hem aenlep-
dende ghevolght. Ende daer nae /tot rijpen
ouderdom ghecomen /tot het Priesterschap
ende leerampt ghetwijt zijnde / heeft hem
soodanich in die bedieninghe betwisen / dat
hy de gantsche vergaderinghe seer gheboe-
lende behaefde / ende oock van andere ge-
leerde mannen gheseydt woerdt niet sonder
ooz sake op den stoel te regneren. Want hy
was ghelijck van een besondere lieffelic-
heydt in het spreken ende leeren; alsoo en-
ghebzack hem oock niet in het betweghers-
scherpicheydt ofte vperlscheydt; de welcke/
dewijle zy kunnen de staticheydt haer hielt/
hem aensien maecte. De Jaertijtboeckens
onnes Vaderlants in Nederduyts/verhae-
len/dat hy behalven de oprechticheydt van
zijne inghebozene natuere / de welcke herz-
van de ghebyeken ende aenlockinghen van
die tijden afhielt/gansch niet opgheblaes
en is ghetweest / maer dat hy hem oock nae
de aldergheringhste/ende booznaemelic na
het verstandt ende begrijp der vroukens/de
welcke gheerne bande. schijftuere hoorden/
accommodeerde/ende inde vergaderinghe
der vrouwen ghebonden werdt:maer al so
nochtans dat dit sonder clappernije ende
hy nae suspicie gheweest zy / detwijle hem
maer zijn gheslachte boozghetwoozpen werz.
Ende hem also draghende/ende in sulckers-
tijt / de welcke vreedt ende den duechders
viant was /ende inden welcken de ghe-
meynschap van hy te spreken ende te hoo-
ren dooz de inquisitie benomen weret/booz-
naemelic in sake van Gode salicheydt/soo
is hy in suspicie van ketterije hy de benij-
ders van zijne deuchden gheromen. Ende
eens oft twee mael daer nae besuldicht/
heeft hem ten eersten ontshildicht:maes
terstant daer nae/als dooz de seer strenghs

Siet P.
Ribada-
neira
Catal.

Gisber-
tius Hor-
rius van
Amster-
dam.

1556

Placcaten van Kester Carel de ghene die professie deden van godtbruchticheyt meer ende meer ghedronghen werden/ende datse alle sonder onderschepot/die slechts pedt bande aenghenomen ordinantien van de Kercke van Roome herschepden gheboelden/sonder eenic h onderschepot/van Ketterrije verdoemt souden werden:ende dat het de doot woerdich gehouden wert / ooc contrarte dinghen te allegieren/is dese seer onnoosle man booz de derde repse in handen vanden aenclaghers gheballen / ende terstont nae des Kesters Hof in Zabant ghesonden/en de eenen cleynen tijt tot Wilboorde inde ghevanckenisse ghehouden/is eindelijk tot Wuppffel verbandt.

Nicolaus
Cannius
van Am-
sterdam.

By nae op den selven tijt binde ick N I COLAVM CANNIVM slozerende in goeden naeme in de stadt zijner geboorten het Pater'schap bediende vanden Jonnen van Orsel / soo de dedicarie te kennen geeft die Crocus booz zijne t'saemensprekinghen gestelt heeft. Het blijkt dat het een genoechelicke poetijck verstandt geweest is/ soo hy andere dingen ende meer geschreven heeft na het exemplaer van het Epigramma/dat wy in handen hebbe/ want wy en hebben niet meer comen sien. Doe wel het schijnt dat Erasimus den gheest van zijn verstant en ingenp geprezen heeft / en seer dicwils de hulpe vanden selven gebuyct/boornamelick in Griekische boecken tot te schrijven.

Nicolaus
Everhart-
dis.

Naec Cannium sullen wy stellen N I COLAVM EVERARDIS, (den welcken Amsterdam oock ghegeven heeft) een seer gheleert man ende tot zijnen tijde een seer vermaert rechtsgheleerde. Waer oover hy oock professoz tot Engelstade ghewordenis/ende albaer ghestoven/na latende een ofte twee sonen van ghelijcke gheleert- hepdt. Waer van te hessen staedt/Vantaleo in zijn boeck t'welcke hy wt gegeven heeft van de vermaerde mannen so in hooch als Aelderduptstandt.

Sibrandus
OCCO.

Naec hem sal met rechte de naeste ghe- noemt werden / soo wel ten aensien van de gheleertchepdt als van den ouderdom S I BRANDVS OCCO, de welcke/als hy hem van zijne jonckheyt afmet seer groore blijchicheyt tot de studien begheven hadde/terstont daer nae grooter gheworden / Italiaen Branckrijck/Duytslandt om meer te leeren dootwaandelende / heeft allomme de geleert de mannen aenge sprake / ende heeftse al met zijne ghemeynschap / al soo hy seer fraep in gheleertcheyt ende manieren was/ niet alleen aen hem verplijcht/maer ooc al-

soo tot zijne liefde ende verwonderinghe ghetrocken/dat zy hem buytenstant/ende daer nae t'jups ghecomen zijnde/met hare brieven en schijften om t' seer bereere ende vermaert ghemaect hebben. Onder de eerste binde ick dat Alciatus / als Occo noch in Italien verkeerde/also door zijne oprechte manieren bevanghen ende aenghelockt is ghetweest / dat hy aen hem dicwils van Pabien brieven tot Bononia gheschreven heeft/ghetuyghen van zijne liefde ende begheerte; ende dat Occo insghelijck hem dicwils van zijne studien ghecon sulert heeft. Ende van Alciatus wordt noch tot Amsterdam / behalven de andere / eenen brieft by de erfgenamen van Occo betwaert met Alciati epghen handt gheschreven: de welcke ic ooc albaer de voozleden maenden seer geerne gesien hebbe/en gekent inde selven alles levende en vol van een seer eerlic affectie tegt Occo. Maer als hy in Brancrijck was/ boornamelick tot Bourges/al waer Alciatus professoz was inde rechte/ soo heeft hy seer groote ghemeynschap ghadt met Johannes Secundus tot den Dage/als twesende zijn Tansman ende camerade ende medegheselle van zijne studien. Het welck Secundus by zijnen brieft oft beersen heerlick getuycht / by den welcken hy na Spangien willende vertrecken Occo adieu seght. Daer nae Occo in zijn vaderlant weder geleert zijnde/en terstont de hoochste Officien en het Magistraetschap der stadt bedienende/heeft hem alsoo inde Republijcke gebrege / dat hy het boozpreken ende de sorge van de geleerde nemmermeer af en leide. Doen heeft/onder andere aen hem gheschreven Siglius Suchemus President van het Kesterliche Hof van het contrefeytsel van Rodolphus Agricola/welck Occo begeert hadde/wel eenē cozen brieft/maer seer vriendelick ende goetgunstich. Het contrefeytsel van Agricola hadde tot dien eynde Occo begeert/om het selve inde Uiberije vanden selen Agricola/de welcke hy by recht van erfvenisse van zijne boozouders aen hem overghesonden besat/stellen soude. Want Occo hoe wel tot Amsterdam ghebozen/was van Driesen ghepooten/namelick van dien/soo wy meynen / seer vermaerden Adolphus Occo Dries medeijn/aen den welcken Agricola zijne boecken de inventionen Dialectica gesonden heeft/zijne afcomste hebberde.

Sijn Vader is geweest Pompeius Occo insghelijck een bozgher ende als een inwoonder der stadt; al hoe wel hy zijne afcomste/soo ick aenghetwefen hebbe/tot den Driesen

Pompeius
Occo.

Dese fen hadde. Ende hy diert oock in zijnen tijt ghehouden by die van Amsterdam als de tweede Macenas / alsoo was zijn huys ghelyck een herberghe / by nae van alle gheleerde ende vermaerde mannen / die tot Amsterdam quamen. Ericus Walckendozius / Bisschop van Cronheim / als hy de gramschap ende wyake van Christiernus de Coninck van Denemarck / zijn Paderland verlaeten hebbende bluchten / de seer vreesde / int jaer 1521 / ghelyck wy oock boden barmelt hebben / heeft tot Amsterdam in het huys van Pompeius een byse plaetse ghebonden. Want het is by gheballen gebent / dat de Coninc doen dooz Amsterdam passerende / treckende namelic nae het hof vanden Kester zijnen waghert te Brussel / oock verstant dat den Bisschop Walckendozius daer was; ende terstont eenighe sandt / die den man by hem souden brenghen. Maer Pompeius / haer met seer vziendelicke woorden als vzeindelinghen aensprekende ende paepende / heeft den Bisschop tijt ghegeven om hem te boozien / tot dat terstont daer nae / de sake den Magistraet aenghedient zijnde / hy gerupchde dat hy als een Bisschop / appelleerde tot den Paus / daer hy niet vele woorden boegende dat hy naemelic te dier plaetsen niet aen zijnes Conincs gheboden ende bebel / maer aen des Paus alleene ghehouden was / soo dat de Magistraet dooz dese ende andere redenen betweecht zijnde / doen geacht heeft den Coninck niet tegens hem toe te laten. De selve Pompeius heeft doer int jaer 1519 laten wtgaen op zijne costen te Parijs een Psalmboeck onder den Titel van de H. Hieronimus. Het is een cleyn boeckken / tot dien eynde ghedruckt / op dat het van een peghelick mede ghedraghen conde werden. Daer zijn op het eynde by gheboecht de seben Psalmen / so men die noemt / van Franciscus Petrarcha / ende andere dingen. En hy ghedenckt dat ick oulaner tot Amsterdam by onsen goeden vziend M. Jacob Sibrechtz. een exemplae van dit boeckken ghesien hebbe / welck wt de Liberije van Pompeius selve oft van zijnen Sone Sibrandus gecomen was / schoon gebonden ende alomme bergul: Ende daer stont terstont op de eerste zijde neffens den Titel de naem van Pompeius Orco / met soodanighe een diuise : IN MELIUS SIN-
CVLA.

Daer wordt oock ghetwach ghemaect van IOHANNES MONSENVS van Amsterdam een gheleert man ende Theologant / wiens schriften ick noch niet en hebbe comen te sien trighen: dan hebbe by Gesnerum gebonden dat hy int jaer 1540 een schoone verclaringe van ettelicke dypstere plaetsen der schrijtuere dooz andere claerdere spreucken der selver heplighe schrift tot Colen int licht ghegheben heeft.

Onder dese vermaerde ende gheleerde mannen der stad / moet oock niet verweghen werden Franciscus Vormundus, by de zijne genoemt M. Frans V Vormersen. Dese een vermaert ende wel gheleert man wende / t Amsterdam ghebozen / is in het Coninckrijcke van Denemarcken een tijlanck een Carmeliter Moninck gheweest in het Clooster tot Helsingoer inde Sondt. Daer nae obermits zijn besondere gaben / is hy Predicant ende tot Lector ofte Leefmeester ghecozen in de heplighe schrijture; ende ten lesten / int jaer 1537 / als nu de reformatie dooz Lutherus onder Coninck Christiaan den derde begon / ende ober het gansche rijcke verbruydt was / is hy binnen Copenhaghen de eerste reformeerde Cersbisschop / ofte / gelyckamense doen noemden / Superintendant van Lunden / in Schone ghecozen / ende gheordonneert van Doctor Iohannes Bugenhagenus Pomeranus / diert Lutherus in Denemarcken / op beghieren van zijn Majestejt / om de reformatie te helpen boorderen / gesonden hadde.

Ende detwijle Vormundus ganschelic na den regel ende het teneur van Gods woort ende nae de Kerck-ordinantie als doen bevaemt ende van Coninck Christiaan de 3 bevesticht / hem voerchde / vertoerpende alle menschelike traditien ende leeringhe / so en was hem niets liever dan te boorderen de eere Godes ende der menschel salicheyt / ende is naer dat hy breethien jaeren de Kercken en zijn anipt in Schone troutelick bedient hadde / overleden anno eendupsent vijfhondert eenen vijftich / int seftichste jaer zijns ouderdōs / zijn grafschijf wordt noch ten huydighen daghe ghelesen / in S. Laurenti Kercke binnen Lunden / ghehoutwen in een steen / legghende teghen ober de Predick Stoel / aldus lydende: als hier nae volghet.

Iohannes Monseus.

Franciscus Vormundus.

*Arida Francisci Vormundi hic membra teguntur,
 Ast animus gaudet sedibus aethereis.
 Protulit hunc olim nobis Hollandica tellus.
 Quem Pallas cunctis artibus erudijt.
 Dum prope vixisset superattendens tria lustra,
 Heu, celeri fato carpitur ille nimis.
 Dignus Nestoreos longum qui virveret annos,
 Ni invida mors nobis surripuisset eum.
 Iam velut hoc marmor perdurat semper in ævum,
 Firmior est saxo gloria semper ei.*

Ick binde dat hy de eerste is ghetweest die de Psalmen Davids nae de Hebreeu- sche Text in de Deensche sprake ghebracht heeft / ende laten drucken tot Amstocck int jaer 1528/als hy noch was een Carmeliter Monnik. Hy betoijt in zijn preefatie op het selvighe psalmbocck/ende betoert het met vele argumenten ende oock met getuyghenssen der ouervaderen dat alle man de heylighe schryft behoort te lesen: twelck ick hier stelle als notabel en merckens tweedich / dewyle hy doen noch onder de doorde van de Carmeliten stondt / ende de reformatie in het rijke noch niet was aenghe- vanghen.

Daer zijn oock onlanx treffelike ende vermaerde mannen deser stadt ghetweest. Want ick selve hebbe ooc noch gesien/jonghelingh twesende / Dierick Volckaert / die met den naem van COORNHERT beter bekende is/ende doen ter tijdt een bedaght man / in name ende oock gheleert- heyd/ alhoe wel laet aenghebanghen/loze- rende. Want hoe wel hy ontrene veertich jaeren oudt zijnde / hem tot goede consten ende tot de beginselen van de Griecsche ende Latijnse tale begheben hadde / soo tweet men nochtans dat hy soo veel gebooz- dert heeft / dat hy de beste Griecsche ende Latijnse authouren niet alleen verstaen/maer oock sommighe in Nederlants over- geset heeft. Van de welke soomen de com- positie ende de woorden selve besiet / het zijn alle wtghelesen ende Duysche woorden/ ende die tot het ghetwichte der saken ghe- noech comen zijn: soo dat men sien can dat hy goede kennisse heeft vant r'gene hy segt. Daer na tot hooghere saken hem begeben- de heeft hem in Theologische studien ende ver- schillen gheoeffent/ende heeft vele/oock

niet van de slecheste van de Theologanten onses tijts werck ghegheben / ende ick en tweet niet of hy t ghedaen heeft dooz een be- geerte van teghen te spreken: waer mede dickwils groote verstanden bebangen zijn/ als zy meynen dat zy niet moeten segghen wat zy gevoelen/maer daer en tegen / wat andere gevoelen wederleggen. Tegen hem hebben haer onder anderen gestelt de voor- treffelike mannen Calvinus ende Daneus. Calvinus noemt hem wel niet / dan ver- staet hem onder de naeme van een Hollan- der. Maer dese dinghen wtghehouden / oft oock eruchfing gheexuseert hebbende/dat hy des niet teghenstaende liefde tot de god- salicheydt ende de waerheyt gehadt heeft/ sullen genoegh hy alle vrome/zijne boeck en betwijen gheschreven teghen dien fameuse vercondiger des Guestes/die alle menschen in alle waerheyd: ledden sal / hem / soo hy roemde/besonderlick ghegheben/tegen/seg- ick/David Joris. Waer mede hy de sen op- geblaesen stoffer/oft veel eer kreuf/tot den Hemel ende wt zijnen stoel gestooten heeft. Ende betwefen dat hy een sone der aerden was/ende die niets van dien geest/daer hy hem van roemde by hem en hadde/twelck hy eensdeels wt den aert van zijnen stijl/de- welcke alomnie is veelwoordich ende een dinck dickwils herhalende/ooe sender eeni- ghen geur of smaect / ende nercfens aen malcanderen hanghende / oft dooz eenighe basticheydt ondersteunt; ten anderen oock dooz zijn leven/mer het welc hy Sardana- palus ofte Epicurus ghelyck was / allen ende een peghelick booz ooghen ghesteldt heeft.

Den naem van CORNELIUS us Haer- HAEMRODIVS by Coornhart verge- rodius. leken is minder ghetweest/maer gheleider:

Cornel
rodus.
De

D.
Coorn-
hert van
Amster-
dam.

1599

De welcke inden selven tijt met Coornhert
levende/over thien ofte meer jaeren/oudt
ende wel bedacht oberleden is. Zijne ge-
dachtenisse verberschen sommighe wep-
ghe/maer wel bearbeyde boeckkens / de
welcke hy sterbende zijnen vrienden tot een
Testament ghestelt heeft. Onder de selve is
tot ons ghecomen een stuck van een werck/
dat hy van de saken van den Hertoge van
Alba hadde begonnen te maken/met slech-
ten stijl/ende ghelijck vooz de handt quam/
familier en in Dypis. Hy hadde vooz hem
ende weynighe vrienden in Latijne Wata-
vien ende Hollant bescreyben / als hy noch
te Leuven studeerde door de schriften van
Gerhardus Nobiomagus ende Cornelius
Aurelius voornamelick opgeweckt zijnde.
Dese hebbe ick eerst int licht ghegheben:
ende achter onse werck t welck int Latijn
wtghegheben is doen stellen.

Martinus
Editicus

Daer is oock de voozleden jaeren ober-
leden MARTINVS AEDITVVS,
alias Coster ghenoomt/Doctoor inde Me-
decijne / die hy thups ende byuten seer wel
ende gheluckich gheoeffent hadde / eenen
voozspoedighen naem ende goote eere door
de selvighe const by allen vercreghen heb-
bende. Want in Francrijk als hy de Me-
decijne ende practijcke oeffende / en te Do-
len wogonde / heeft de seer overtreffelike
man Petrus Oxé, een Deens Edelman / o-
bermidts zijn const ende gheleertheys/
goote kennisse met hem ghehadt. Ende
terstont daer nae Oxé in Denemarck we-
der ghekeert / ende oer het Conincklike
hof ghestelt zijnde/ heeft niet onghelouden
inde hoochste digniteyt by den Coninck
wesende / zynen vuden vriendt ooc te ghe-
dencken / maer heeft terstont alle midde-
len aengheuewt om oock Martinum by
hem te beroepen. De welcke gecomen zyn-
de / heeft soo goede een voozsprake aen hem
ghehadt / dat hy terstont daer naer aen de
Conincklike Majesteit gherecomman-
deert zijnde / doen vele jaeren in plaese van
den oppersten Medezijn by Coninck Pre-
derick de tweekde / ghehouden is ghetweest.
Ende Oxé daer naer oberleden zijnde / is
Martinus tot Amsterdam in zijn Vader-
landt weder gecomen / ende heeft der stadt
ende den borgheren zijn hulpe ghedaen.
Want weynighe jaeren nae zijn weder-
comste oock tot het Magistraetschap der
stede gheroepen zijnde / ende terstont daer
na hooch van jaeren en ouderdom / heeft
nochtans noyt onghelouden binnens hups
andere met raet ende daet te helpen / een
peggelick by hem latende comen / die zijne

hulpe versochte. Hy hadde in zijne jonck-
heyt Crocum tot Leermeester ghehadt: ge-
lyc ooc MATTHIAS BOSSEMIUS, Matthias
mede van Amsterdam; De welcke van ee-
nen ouderdom met Martinus onlanck ooc us.
namelic int jaer 1599 / tot Douay Cance-
lier van de Hooghe Schole ghestorven is:
Maer welcke weerdticheyt / dewelcke al-
daer de eerste en perpetuael is hem daer op
niet denckende / veel min daer nae staende /
Philippus de II van sels bericiert hadde/
ghelijck Miræus in Elogijs Belgicis schijft.
De welcke oock daer by voecht / dat hy een
boeckken vooz de Gheestelike niet onpro-
fytich naer ghelaten heeft / De domestica
mulierum societate sacerdoti vitanda, &c.

Matthias
Bossemius

Daer is oock oberleden in voozleden jaren
EILHARDVS VERIVS van Amster-
dam / de welcke behalven de andere dingē/
die van hem in Drupts gheschreuen / ende
oock wt andere talen / ghelijck Paraphra-
sis Erasmi ende andere / fraey ende dup-
delick obergheset zijn / heeft daer en boven
eenen appendicem by ve onde Cronijcke
van Hollant tot onse tijden toe streckende /
niet sonder gooten arbeidt ende vlijt by
ghedaen ende verwoecht. Maer dewijle de-
se dinghen nu inde handen van een pegge-
lijk zijn / soo laten wy die in het goetdunc-
ken der Lesers.

Eilhardus
Verius

Daer is oock vooz 2 jaeren herwaerts
oberleden Henrick Laurentz Spieghele, een
aensienelick ende achtbaer man / Borgher
ende inghebozen deser stadt: Dewelcke
Laurens
Spieghele
neffens zynen handel ende traffijcken / als
tweefende van goote middelen / nochtans
de vrye consten ende de gheleertheit alrijt
heeft gheert en nae ghetracht. Daer vooz
hy oock by Iustum Lipsium ende Iosephum
Scaligerum, in grooter waerde ende estime
(daer by comende zijn epgheude ende singu-
liere wetenschap ende eerbaretheit) ge-
acht ende oock ghehouden is ghelijck oock
dat int besonder wt wijfen ende te kennen
gheben de vriezen ende missien van Lip-
sius aen hem dickwils / so van Leyden / als
van Loben / oberghelonden. Van dewelcke
eenighe wtghegeuen zijn / ende beele noch
oock onder zijn vriezen ende papieren be-
rusten: waer van ick selve tuggen can/
als den welcken hy / in zijn leven eenighe
der selver in vrysheyt ende vrientschap te
lesen ende oock op begeren / gecopieert ge-
gheuen heeft. Deschelijcken den vooztref-
selijcken ende Welken Heere Janus Douza,
by zijn leven Heere van Noortwijck; ende
Jan van Houten, eertijds Secretaris van
Leyden / hebben seer goote aliance ende
vrient.

byentſchapp met Henrick ſtadich ghehouden: ende beſonder Janus Douza heeft dat te kennen ghegheben met zijn boozre de gheſtelt booz de Hollandſche Rhyim-Chronijck by Henrick int licht ghegheben int jaer 1591. Boozre wat zijne ſchriſten ſelfs belanght/can tot de ſelve/wesende int Nederduytsch gheſchreven / geſpeurt werden / dat hy beneffens zijn byendt Coornberz, groote blyt aengewent heeft/on onſe Nederlantſche tale van tocheemſche woozren te ontladen/ende die met haer epghen te heren te herieren: Waer ober by hem oock behalben Grammatica ende Rhetorica wtgegeven ende geſtelt is een Nederduyts Dialectica, detwelcke hy met het woort van Reden-cavelinghe heeft willen wtspreken: ghelijck hy de Grammatica noemt Letterkonst, ende Rhetorica, Reden-rijck-konst. Een proebe van zijn woefie can de leſer ſien tot het ghedichte dat hy van dese zijn gheboozre ſtadt ghemaect / ende ny int particulier gecommuniceert ende bereert heeft: hebbet oock derhalben hoben / tot beſluit van het 29 Cap. lib. 2 laten ſeren en hy woeghen.

Daer leven noch heden ten daghe ettelicke trefſelicke mannen van Amsterdam/ende woereren noch ende bereieren de eere van hare eentwe/de geheugenisse der maerſomelinghen weerdich zijnde / de welcke hier nae ſullen g.noemt ende getelebzeert worden.

Vermaerde Schilders ende Conſtenaers van Amsterdam.

De Schilderije is vermaeſchapt met de gheleertheidt / als de welcke Plinius ſchrijft dat eerſt te Sicpons/daer nae oock in heel Griecklandt/de toel ghebozene kinderen booz al moeſten gheleert/ende dat de conſte ſelve tot den graet van de byje conſten aenghenomen behoozde te werden. In de ſelve heeft oock Amsterdam ettelicke wynamende Gheeyſten booztghebracht/en onder andere ſteect wt Pieter Arnoutz ghenaemt/obermidts zijne lanckheyt des lichaems Langhe Pier: den welcken onſe Junius derf met dien wyreico van Plinius vergelijcken / ende hy na woozſtellen: ſoo ſeer ſchijnt alomme in zijne wercken een ſeker beballicheydt/wtghebduckt ſeer fraep in woertmekens/aenden Tabelaſſen ende andere Diſſchen / ende alle reerſchapp van de Keucken: ſoodanighe als behalben de ſeer groote ghenuchte / oock met een onepdelicke verſcheydentheyt de oogen

Pieter
Arnoutz
ka.

nautwelick en verſadighen. Daer werden daer en hoben onder zijne wercken ghepreſen booznamelick twee taſereelen / die hy der ſtede zijnder gheboozren nae ghelaten heeft. Van welcke het eerſte booz 2000 Croonen gheſchildert / op den Altaer vande oude Kercke/met groote begheerte van vele/ende booznamelick den Conſtenaers aengheſhout is gheweest; maer het is in de eerſte heroerten der vorloghe bande Beeldtſtozners verdozben ende gebroken; ghelijck oock het andere/welck in de nieuwe Kercke ſtont/niet alleenelick van Conſtenaers/maer oock bande Gheleerde/ onder de welcke Duetus getweest is / diet ſelve taſereel met Dierſen bereert heeft. Hy oberleet int jaer 1573/66 jaer oudt zijnde/ 3 Sonē achtergelaten hebbende/detwelcke haren vader alle / ghelijck in wesen ende gheſtalteniſſe des lichaems / alſoo oock in conſte ghelijck waren.

Zijns gelijcke is oock ghetweest Dierick Jacobſz. mede tot Amsterdam ghebozen/ tot vader hebbende Jacob Corneliz van Goſſane Waterlander / die oock onder de lichten der conſte gehouden is geweest. De beballicheyt van Dierick in een weder dinc is groot geweest / en heeft booznamelick de liſtigheden des gelaets en de woerck der leden/en wtskinghe des monts en de eynden der kneuckelen blytelijcker als zijn vader wtghebduckt/ oock nae de bekentniſſe der Conſtenaers in de toerſte lineamenten den prijs gheerreghen hebbende. Daer is een taſereel van hem inde Clozners Doelen/welck noch heden ten dage de doghen van vele/ende booznamelick van de ghene die het verſtaen ophoudt: Daer ſteect wt in het ſelve een palm vander hande met wtgheſtreckte vingheren / de welcke oock alleene eerrijts eenen grooten prijs van eenen beſonderen liefhebber van de Conſte Jacob Rauard gheestimeert/ noch in dien aenſiene de herten ende oogen van ſeer vele tot haer treckt.

Dierick Bernartſz oock een Schilders Dierick Sonē/tot Amsterdam ghebozen/die onder Ber- andere/de wederwooperſche raſernije met nartſz. die Schilderijen die noch heden ten daghe op het Stadthuys betwaert werden lebende wtghebduckt heeft. Maer de Sone terſtont daer nae verre beter ende conſtigher dan zijnen vader / begaest met eenen beſonderē aert ende beballicheyt van inbentrie ende diſpoſitie/ende van die fraepheyt die de Grieken Charit a noemen/ende die Apeles in alles booz hem begheert hadde/en ſoude niemant van zijne eentwe lichte-lijck

lijck wijcken. Waer by oock quamen de Studien der gheleertheit/inde welcke hy niet weynich ondertoesen/hem eenen grooten naem ende achttinghe oock by de gheleerde ghemaecte hadde/als hy haer/met onderwijssinghen van de heele conste ende van die linien van Apelles ende andere gemuechelike questien/en suinsgelijcx hem/of dooz hieben/ofte tegenvoordelick plachten te begrootē: so dat hy scheen dien Phamphilum, die de oude hooch achten/of Durorum van de voozleden reuter gelijck te zijn/de welcke boden het Schilderen in allen byze consten ondertoesen/ sepden dat de conste sonder de wetenschap van de byze consten en voornamelick van Arithmetica ende Geometria niet volmaecte en conde zijn. Hy is de voozleden jaeren / nauwelijcx inden eersten ouderdom ghetreden zijnde/als hy met den steen ende het grabeel der nieren gheduerichlick ghequelt wiert: ontrent het 58 jaer bevult hebbende / overleden.

Hier en moeten oock van haren lof niet berooft zijn Coornhert, die ick boden onder de gheleerde getelt hebbe; ende M. Joost Janssen Beeldesnijder / insgelijcx een borgher ende ingheboorne der stad/ hepde dooz seer schoone wercken/hoetwel in verscheyde sorten/vermaert.

Want Coornhert hadde den eersten tijt van zijne jonckhepdt niet tot het weeldestijden/maer tot die conste begeben/welcke op Coperen plaren met het grabeel pser

alle sorten van weelden ende historien snijet/welcke daer nae ghedruckte worden. Waer Coornhertius terfont daer nae dooz swaerder affeiren te rugge geoept zijnde/ heeft de conste die hy met lof aenghehangen hadde vroeck naeghelaten / ende heeft zijnen Discipelen; onder de welcke Philippus Gallens gheweest is/ dien laeten offenen.

Joost Jansen is niet alleen vooz een rustich weeldhouwer vermaert geweest/dan heeft oock een besonder gratie ggehadt om Landen/ Steden/ Kibieren ende Waeteren nae de conste ende eyghenschap van Geographie af te conter seuren ende booz oogen te stellen. Men bindt/onder andere sulcke zijne wercken dat hy ontrent het jaer 1571 als de Hertoch van Albe het boozderquartier van Hollandt meende wederomme tot obedientie ende ghehoorsamhepdt te brengen / dat hy op Joost begheert hadde den gantschen streck van dat quartier /met Waterlandt/hem op een Caerte sonde stellen: r'welck oock Joost ghedaen heeft; ende wordte booz seer pertinent ende net ghehouden. Want daer inne niet alleen de Steden Dorpen / Kercken; maer oock weelden/ Stroomen/Wateren / Dijken / Wegghen/ Sluysen/ende dierghelijcken/nae het leven wtghedruckt worden. Dese Caerte hebbe ick ghesien dat nu onlancks r'Amsterdam naeghesneden ende herdrukt is. Laede ons nu tot die dinghen / de welcke de politie der stadt betreffen / onse penne wien den.

Eynde des tyveden Boecx.

Het derde Boeck.

Het eerste Capittel.

Waer in de forme van de Politie der stadt cortelick voor ooghen ghestelt vwort.

Des herre is door t'bervolg der jaen bewesen geweest / door wat aenwassinghen allenstiens de stadt soo wel in tijde van vrede als oorloghe / tot den regentwoordigē staet berheben / heeft begonnē te bloepen / en niet alleene den Coopsteden van Europa / maer by nae hande gantsche werelt in handeltingen ende coopmanschappen gelijk te zijn: Wolcht nu dat wy oock de Magistraten en Wijse van Politie / ende de ozden met de welcke de stadt selve dus gheluckelick geregeert wordt / cortelick verclaert.

Het gaet bast ende is by allen aengemen / dat de mensche van de natuere een bozgherlick ende ghesellich dier gheschapen is / ende dat hy alleene ghestelt niet recht en leeft / jae selvs niet leben en can: ende dat daerom gock banden beginne de menschen in een gheselschap t'samen ghecomen zijn / op dat terwijle d'een des anders noot met onderlinghe hulpe en dienst te hulpe comt / zy de alderbeste wijse van wel ende salichlick te leben souden bercrijghen. Alsoo dat het blyckt dat hier tot allenstiens de ozdantien van het bozgherlicke leben gesproten zijn; ende datter wtghetomen is niet ene maer verschepden wijsen van volcken ende Steden te regeren / gemerckt de sommighe banden ganschen volcke / eenighe van de beste oft de boornaemste: andere van eenen alleen geregeert worden. Wande welcke het ghemeene volck / soo wy daer by de gantsche menichte sonder onderschept verstaen / sal bevonden worden / dat zy lieden meest van allen onbeguam tot de rege-

ringhe zijn / ten ware dat zy in eeniger manieren in een verboeght / wt de menichte als een corpus ende lichaem maecten. Der halven onder de gene die vande Politie geschreven hebben / zijn vele der meeninghe ghetweest datmen de Republijcke al so moet temperen / dat / door een seker gelijcke mengelinghe / wt den staet des volcx / een regeringe der boornaemste oft beste al dernarst ghestelt soude werden: waer in wy naemelic de hoordeelen van beyde de staten becomen souden / ende de contrarie dingen mijden. Maer dat van eenen vele gheregeert werden / is door seer onde ghewoonten gebuyckelick getweest / ende Aristoteles geeft te kennen dat de steden eerst onder Coninghen ghetweest zijn / daer na oock landen en luyden. Nu gheschiedt het meest anders / ende boornaemelick detwijle door langhe ervarenschepde der tijden ende volcken men bevonden heeft / datter nautelic veenighe macht ghetweest en is heel Conincklic ofte Monarchischer wijse ghestelt / welcke niet ten lesten in tyranie vervallen en zy. Den staet der stad vā Rodome heeft wel begonnen ende zynen aenbanck gehadt van Coninghen / maer is gewassen / ende heeft die wonderbare groothedde des Rijck onder de bozghemeesters verkregghen: De welcke oock daer nae vermindert ende clemer geworden is / als tot de regeringhe quamen / de Keyserz by nae met een Coninckliche ende absolute macht regerende; Onder de welcke oock alle de crachten epindelick van het victorieuse Roomsche volck machreloos ghetworden zijn / ende het rijcke als schipbuecke gheleden heeft. Daerom hebben

Polit. Bo.
1 cap. 1

seer

seer vele de se forme van Republijcke gepre-
sen / de welke tot de beste en boozsichrichste
ghestelt soude werden / ghemerct niemant
alleene wijs en is / dan God Almachtich /
den welcken dit epghentlick toeghesche-
ben werdt. Ende het schijnt oock dat So-
lon / Licurgus ende andere Idgergebers der
Oude van dit ghevoelen ghetweest zijn: met
de welcke ooc Plato over een comt / seggen-
de dat die Republijcke ende stadt schijnt in-
den besten ende gheluckichsten standt ghe-
stelt te zijn / di e van de alderwijste ghere-
geert werdt. Ende den Authent van het
Boeck der wijsheyt en wil ooc niet anders
segghen / daer hy de Coningen der volcken /
ende alle de ghene die gestelt zijn ober lan-
den ende luyden / vermaent dat zy de wijs-
heyt ter herten nemen en in eeren houde /
op dat zy eenwichlick ende vastelic regeren
moghen. Want boozwaer wat regeringhe
cander gheluckigher ende boozspordigher
zijn / als der ghener die sich bande wijsheyt
ende redene gheduerichlick laten stieren en
regeren. Want by de ghene / die dese hoozt /
sal alles wel ende ordentlick toe gaen / hy
en sal hem nergens in misgrypen / hy en
sal zijne affecten gheen plaetse gheben.

De wijle dan deser stadt Politie / daer
wy van spreken sullen / foodanich is / dat se
noch een man alleene / die versheyden dwa-
lingen onderwoyde can zijn; noch ooc de ge-
meente oer menicheit des volcx alles toe en
laet / maer wt allen een verkiefsinge doet / so
sulle wy bestinde dat se also den staet bande
Besten en boozneemsten aldernaest come
dient Aristocratiam noemt / nochtans soo
dat se een wepnich gemeynschap met den
staet des volcx hebbe. Ende op dat dit alle
comen verstaen / soo laet ons nu de saecke
selve besien.

Door eenighe jaeren / als de stadt noch
stondt onder de eerste Grauen / werden alle
saken wtghericht nae het oorzdel van den
Schout ende wepnige bandenkaet. Maer
nu van ober vele jaeren / ende booznamelic
ten tijde van Philips van Bourgondien; en
daer nae onder Maria de dochter van Ka-
rel de Coene / is den kaet grooter gemaect /
ende eenen Maaghtraet ghevoeren / welc met
den naem van de ses en dertighe genoemt
werdt / bestaende wt ses en dertich man-
nen / bande Rijckste / Erbaerste / Nota-
belste ende Rijckelijckste personen onder
de Burgerije. Dit Collegie is alleene eenen
geduerigen ende onderanderlicken Maaght-
traet / ende als een fonteyne / van de ande-
re. Daer wordt niet sonder den raed t ende
bewillinge van desen in gewichtige saken;

soo wel in tijde van vrede als in oorloghe /
bestoren. By desen wort den raet inder tijt /
de welcke ober de processen ende gerichtten
met den Schout sidt / jaerlicx gestelt. De se
worden Schepenen genoemt ende zijn ne-
ghen inghetale. Ende haer ampt / so gesept
is / is meest tijdelick / dat is / door een jaer /
ofte somtijes ende by eenighe langher nae
gheleghentheydt. Ende ghelijck de se van
de se sendertighe alle jare vercozen werden:
alsoo staet ooc by haer / de Schepenen daer
by gheboecht zijnde / die de boozleden jaeren
afghegaen zijn / de verkiefsinge van de booz-
gheemesters: Van de welcke een deel allee-
ne / ende een deel met advijs bande sessen-
dertighe worden alle de Subalterne ende
mindere Officien ghestelt ende geeligert.
Dese dingen coztelic ende claerlic op dese
maniere gestelt zijnde / de wijle het de booz-
naemste Officien ende bedieninghen van
dese Republijcke ende van de gansche stadt
zijn; ende dat de maniere ende wijse van de
andere verkiefsinge hier toe bestaet / so sal
ick nu tot de subalterne ende leeghere Ma-
gistraten comen / als ick banden Schout /
Schepenen en Bozgemesters dit noch in-
besonder sal by gheboecht hebben.

Vande Schout.

Het woort van Prator vande oude Ro-
meynen ghebruyckt / nu oock nae een wijse
van ons aenghenomen / ende booznamelic
by de ghene / die in Latijne de saken nu be-
schryben / is in het ghebruyck ende gewoon-
te ghetrocken booz Schulteto of Schoute, so
wy gemeynelic die noemen. Den oorzprouc
van welc woort vande oude Francken ge-
sprot is / de welcke Schultetum als Schult-
heys ghenoemt hebben / om dat hy plochte
een epsscher te zijn van misdaedt ende
schuldt / de straffen aen te doen / en de boe-
ten van de gene die misdaen hadden te epss-
schen. En die etymologie en verschildt noch
niet van het ampt van onsen Schout. Maer
de Romeynen hebben den Pratorem ghe-
noemt van dat hy boozginc oft oberste was.
Ende hoe wel desen naem wijt ende bree-
de by haer ghebrecht heeft / so is het nochtans
seker dat zijn booznaemste ampt ghetweest
is / de jurisdictie soo wel van civile als cri-
minele saken. Welcke wijse van Officie ooc
alhier den Schout ghegheben wordt / als
hem de eerste plaetse ende sittighe onder
de Schepenen / die / soo ick gheseyt hebbe / de
gherichtten ende processen besorghen / gege-
ven wordt. Ende in oude tijden oock heeft

Int boec
der wijf
heyt cap
6. vers.
22.

hy niet alleen e ghehadt het recht van toga praetexta, maer van sella curulis: Ende alle die dinghen / ghelijck oock de Sargianten met de fastes wierden ghehouden booz des Schout's trecken en; ende top en binden die oock heden ten daeghe soo het blyckt niet gansch byeemt oft verschillende vā onse manieren.

Van de Schepenen.

Boozts den naem van de Schepenen is oock vande Francken ghesproten / van het woordteken Schaff-hin, welck een volcomen ende absolute macht te kernen geeft. Maer de occasie de ses naems moet vanden tijt af ende instellinghe van Carel de Grooten genomen zijn. Want Carel merckende dat de Saxones / die nu een deel van Westphalen zijn / dichts om overwonnen zijnde / althijt haere belofte braken / soo heeft hem voorberlick ghedocht / door schrikke der straffe hare onghewondenheyt te castijden. Hy heeft dan hemmelicke richters gestelt / die welcke recht ende haestighe ende absolute macht soudē hebben over de meynedichheyt ofte beschuldichde van meynedichheyt oft van andere misdaet. Ende Eneas Silvius / daer nae pius ghenoemt / schryft / dat dit gherichte tot zynen tijt toe gecontinueert is geweest / en dat hemmelicke manieren gheobserveert zijn gheveest / door de welcke de misdadige geoordeelt werden / ende dat de heelaechde / ontwerende van hare condemnatie / waer zy ghebonden waeren / ghestrafft zijn geweest: dat de ghene die over dit gherechte met macht gestelt waeren Schepenen genaemt zijn gheveest. Maer onse Schepenen ofte Reghen-mannen / oordeelen de saken / legghen af het verschil booz recht ghebracht / zijn by de examinatien ende pynningen / overlegghen de misdaden / epndelick hebben macht des lebens ende doods / maer de beclaechde eerst ghehoort hebbende.

Van de Borghemeesters.

Het tweede Capittel.

De Thresoriers ende Reken-meesters.

De ghene den welcken de sozge van de Thresorie ende de administratie van het ghemeyne ghelt bevolen is / houden de naeste ende boornaemste

De Borghemeesters zijn vier in getale / ende die woorden alle jare vernieuwt eenen van de boozgaende blyvende / die t boozgaende jaer Borghemeester geweest is: Van de nieuwe woorden bestemt booz andere gemeynelick die of te boozen het Borghemeester ampt bedient hebben / oft ten minsten eenich Maagistraet schap. Haer ampt is het ghemeyne ghelt tot noot sakelicke gebruycken te disponeren: acht te hebben op de gemeyne ghestichten ende wercken ende straten / Officieren ende ampten een peder op te legghen: Ende daer en boben in stadts saken te ghebieden / beslupten / citieren / in de ghevanckenisse booz den Schout senden / ende ooc recht ende sententie in de verschillen der bozgheren te segghen ende prononcieren / maer als Arbiters. niet als Richter en ten lesten de heele Politie en staet der stad te boozders en hier toe alle hare sozge en gedachten aen te legghen. Wy noemen se ghemeynelick Borghemeesters / als Meesters der bozgheren: wy setten over in Latijn consulem, om dat haer ampt van de Borghemeesters der ouder Romeynen niet vele en verschilt. Want oock zy hebben gehad dese jaerelicke macht / ende in plaetse van de hoochste tweerdichheyt. Ende ten lesten als by de selve comt de auctoriteyt van de sekkendertighen / vande welcke gheseyt is / soo blyckt een sekere ghelycke temperinghe wt Aristocratie ende Democratie.

Wy sullen wy de boornaemste Officieren ende als gherichtbanken van de andere Maagistraten / die wy gheseyt hebben dat vande Borghemeesters ende eensdeels oock met advijse der Zessendertighen ghezoert werden / int besonder ende ordentlick overloopen. Ende inde eerste plaetse sullen wy die verhalen / de welcke het beste ende het welbaert der republicke en der bozgheren / oock mede de wijze ende loop vanden handel ende de traffycken meest betreffen / als daer zijn de Thresoriers, Reken-meesters, Vveef-meesters, de meesters van Assurance, VVissel-meesters, ende epndelick de Commissarissen van houwelicksche saken.

plaetse ende ampt nae de Borghemeesters: ende woorden ghemeynelick Thresoriers genoemd. Ende zy en draeghen niet alleene sozge of er het gheldt haer bevolen / maer haer

haer is oock opghelēpt te bewaren de boeck-
ken van ontfanck ende wtgheef/ ooc mede
de instrumenten/ soo wel publijcke als pri-
vate/ Contraccen / Want schyften ende an-
dere diergheijckte dinghen/ oock een Boeck
van het incomen der Stadt / ofte soo zy het
noemen den staet der Stadt te inaken/ ende
epndelt op het cieraet bande gansche Stadt
ende de ghemeene hupfen soo daer eenighe
ghemerkct wer den met de Wozgemeesters
soz zhe te daz zhe .i. Ende alle het gheldt dat
haer toebetro: tot is/ dat wo:dt meest / tot
het incomen van de Stadt/ excijsen/ hupshu-
ren/ schar: tinghe en de ambacht van het by-
ligghende landt door pachters ende ande-
re versamelt. Ende gemerckt dit een ampt
van groote woerdicheydt ende trouwe is/
over het selve pleghen ghemeenelick twee
gheselt te werden / ende de selve oft tot de

Schepenen/ oft van de ghene die alreede te
vooren het Wozghemeesterschap bediendt
hebben. Ende hier worden betaelt alle Sa-
larisen de welcke den Stadts- diensten oft
anders volgende het contract betaelt moe-
ten zyn. De Frabzjck-meester oock neemt
van hier/ t' ghene dat hy daer nae onder de
Wercklieden hooft booz hooft werkeert. En
ghemerckt dese somme een groote menich-
te goudts bedraecht/ so zijnder int besonder
gestelt REKENMEESTERS, den welcke
ken belast is de gansche rekeninghe van alle
het ghene datter ontfanghen ende wtgege-
ven is naederhandt nae te sien ende te o-
berslaen. Welck la:z oock/ ghemerct het seer
groote trouwichēpdt bereyscht so en plegen
hier toe ghene gekozen te worden dan we-
den Magistraet/ ende de selve twee om het
selve te bedienen.

Reken-
meesters

Het derde Capittel.

Weef-meesters. Item de vvetten ende Ordon-
nantien der Weesen.

Volghen de Weef-meesters/
welckers ampt is / dat zy
de wo:chdijē der Weesen
bedienen / de welcke onder
jarich noch zijnde van een
oft van beyde van hare ou-
ders berooft worden: Dese

hebbe ick boven aengewesen dat tweesins
versaen worden: Want of die zyn sodanich
den welcken van de afghestorvene Ouders
niet oft seer wepnich tot onderhoudt des
levens dooz erfensse oock nae ghelaten is:
oft soodanighe den welcken na het overlij-
den van haere Ouders goederen ghenoech
van de selve naghelaten werdt. Hoe dat de
eerste banden Magistraet nu oberlanghe
boozsien zyn is hier te boozen/ als wy van
het weef-hups spraken/ ghenoechsaem be-
wesen gheweest. Nu moeten wy tot dese
Weesen bande tweede orden comen. Want
al hoe wel ober dese / de Ouders oberleden
zijnde/ by Testament een wo:cht gestelt zy/
soo zyn zy nochtans ghesonden dooz sekere
Wetten ende op sekere wijze de Weef-mee-
sters van dese Camer te erkennen. Welck
ampt ghemerckt het een wencemende ghe-
trouwichēpdt ende boornamelicke heplich-
hepdt des levens bereyscht/ soo worden so-
danighe mannen tot dit Officie ghecozen/
die publijcke ampren bedient hebben/ ende
van aensienelicke boornichepdt zyn. Ende

daer zijnder meestendeels dize in ghetale/
ende worden ghemeenelic Weef-meesters/
ende hare plaetse Vveef-kamer ghenoemt.
De werten die hier toe dienen/ binde ick so-
danighe te zyn.

¶

In den eersten sullen de Wozghemeeste-
ren deser stede inder tijt woefende/ alle jare
ontrent Lichtmisse eligeren ende stellen
diz oft hier/ indient hem oozbaer dunck/
eerbare notabele personen / seben Jaren
deser stede woorteren ghetweest hebbende/
oudt woefende beertich jaeren/ oft daer on-
trent/ die generale macht ende authozite-
teyt sullen hebben ober den Weesen ende
onmondige kinderen/ die binnen deser ste-
de ende haere bypheypt woonachtich zyn/
ende omme haeren goeden binnen en oock
bupten deser stede ghelegghen / ten meesten
oozbaer te administrerē/ doen administrerē
ren/ regart en toesicht daer op te nemen.

¶

Item soo wannēer pemandt asijbich/
wozt/ t' sp Maan ofte Woutwe/ ende Weesen
oft onmondighe kinderen achterlaet / sal
alsdan den Dienaer bande Prochie Kerc-
ke/ daer onder suliken Maan ofte Woutwe
ghestorven sal woesen / die ghewoonlick is
de Waer ende Vanen boozt/ sterfhups te be-
stellen/ ghesonden worden den Clerck van
de Weef-camere/ boozt ende al eer d' asijbi-
gh

ghe begraven sal zijn/aen te gheben de name ende woonstede van alsulcken asijbighen/op de verbeurte van zijnen dienste. En sal den Clerck voorz. de voorszreven name ende woonstede schuldich zijn aen te reekenen in een Register / het welcke hy daer af houden sal/mits dat soo de voorz. Dienaer/als de Clerck daer af hebben sulden elck eenen halben stuyber vooz haren salaris. Ende sal hier nae de Wode bande Weef-camere / als hem des by den Weef-Meesteren belast sal wesen / den overghebleven Maan oft Woutwe / oft anderen die het behoogen sal/verdrachtbaerden te comen ter Weef-camere / op sulcken dach als den Weef-Meesteren ghelieven sal/ voorz welcke booschap de voorszreven Wode mede sal hebben eenen halben stuyber/al te verlegghen by de Weef-camere / ende wederomme te verhalen aen de goeden vanden Weef-kinderen / die ter Weef-camere bewesen sullen werden.

III.

Item dat Vader oft Moeder / die van hen beyden mit leven blijft/ ghehouden sal wesen by den Weef-Meesteren te comen/omme te vertellen / ende der Weef-kinderen goet te betwijfen/ende te Weef-boerke te henghen / ter presentie en daer overgeroepen zijnde de naeste vrienden vanden asijbighen/die by hys wesen sullen / ende dit binnen ses weken na de begravinge des overledens/opde pene van twaelf Carolus gulden. Ende des niet te min ghehouden te blijven betwijfende doen: ten waere nochtans hem ofte haer overblijvende / by de Vrienden/omane redenen hem daertoe moverende/toeghelaten worde langher tijt te ghenieten/omme betwijfende te doen/oft sonder betwijfende te doen/inden goeden onghedeelt te blijven sitten/die daer van indien ghevalle vooz den Weef-Meesteren/expressie verclarunghe ghehouden sullen zijn te doen/ende te laeten teekenen int Register van de Weef camere/in by wesen vanden overbleven al bruen den tijdt voorszreven.

IIII.

Item soo en sal niemant r'zp Maan ofte Wiff/vertichten of scheidende van zijne kinderen / of hy sal aenbringhen by Inventaris/ende in gheschijfte stellen / ende pertinentlic overleveren allen den goeden meubelen ofte inmeubelē Hys Erven/Wachten/Kentē/Schepen/Gelt/actien/Schulden/ende Onschulden/hoe die ghenommt moghen wesen/andergaders/Silverwert/Kiemen/Cleynodien / Cleederen / ende alderhande Hysraet/die zp met haren Maan

oft Wiff ghehadt/ende tot haren doot beseten hebben. Ende dit ghesterckt by Eede/die ontfanghen sal woorden by den Weef-Meesteren/die daer toe geautoriseert woorden. Ten waere die Vrienden oft Booschden vanden naeghelaten kinderen/sonder al so danighen Inventaris te leveren/met Vader ofte Moeder overghebleven/by advijs ende consent vanden Weef-Meesteren/veracordeerden / oft gheraden dochte anders daer inne te doene/met expresse verclarunghe/als vooren.

V.

Maer indien Vrienden ofte Booschden voorszreven Inventaris ver sochtē te hebben / soo sal die vertichter schuldich wesen r'selbe te leveren als vooren verhaelt is. Ende indien men in sulcken ghevalle/eenighe goeden bebindt ver swegghen ende inden Inventaris niet ghestelt te wesen/sal r'selbe ver swegghen goet/sonder eenige contradictie comen / ende blijven tot boordele ende proffite vanden kinderen der asijbighen. Ten waere den overghebleven oft vertichter by Eede verclaren wilde niet wilens ende wetens die goeden ver swegghen te hebben.

VI.

Ende so verre permant hem vermeten/ ofte segghen soude willen byden asijbighen/ gheen gorden achtergelaten/ende den Woel meer ten achteren/dan te vooren te wesen/sal alfoodanighen nochtans daer mede niet moghen volstaen/noch van betwijfinge by zijn/voor ende eer by Inventaris in behoorrelieke sozmen als boozen / met schulden ende onschulden/obergelevert sal hebben/daer by r'selbe alsoo te zijne claerlicken blijcken sal mogen/ende dit al binnen den tijt voorszreven. Ten waere dat de vrienden vanden asijbighen/by consent vanden Weef-Meesteren/acordeerden ende te vreden waren/datter geen Inventaris ghelevert en werde.

VII.

Item indien daer geen Vrienden te vinden oft te becomen en waren / om r'bewijs te ontfanghen / soo sal Vader ofte Moeder overblijvende/op de Weef-Camere comen binnen der tijde voorszreven / ende den Weef-Meesteren leveren suffisanten Inventaris / ghesterckt by Eede als dat behoort/ende dien nabolghende scheidende oft betwijfende doen.

VIII.

Item oft ghebeurde / dat eenich Woelhouder/oft Woelhouster/hem ofte hare soude willen behelpen met eenige Testamen-

ten/by den oberleden ghemaeckt: sal noch-
tans ghehouden wesen te leveren Inven-
taris ende betwysinghe te doen / ende den
Eygghen domme van den goeden te Weef-
boeckte te brengen.

¶.

Item waer't sake dat Vader en Moeder
der hepde stozben / sonder haeren kint ofte
kinderen betwys ghebaen te hebben / so sul-
len d'outste ende naeste van Vaders ende
Moeders zijde / betwys doen vande goeden
by den selven oberleden achterghelaeten /
ende t'selve te Boeckte brengen als vooren.

¶.

Indien Vader ofte Moeder / oft eenige
andere Woelhouder ofte Woelhouster / be-
gheerde ende bereedt ware / binnen der tyt
ende manieren voorschreiben / de naghelae-
ten kinderen te bewysen / ende de vrienden
ofte Wochden versocht zijnde / voort de Weef-
meesteren te compareren / daer toe niet ver-
staen en wilben / ende sonder eenighe Rede-
nen ontwillich bevonden worden / so salmen
den selven ontwillighen / tot drie dierse
repen / t'elcken op eenen sekeren prefixen
dach / by den Dienaer van de Weef-Camer
doen roepen / omme te aenhooren t'ghene
dies aengaende ghedaen sal werden / ende
ten derdemale niet comparerende sullen de
Weef-Meesteren alsoodanighen betwys
moghen ontfanghen / ende sal de betwysser
als van daer mede volstaen / en van hreut-
ken by zijn / ende sullen de defaulanten
gheroepen zijnde / als vooren / elcke reys
verbeuren ses stipvers.

¶.

Ende oft de kinderen van d'een zijde
bewesen waren / te weten oft de Vader be-
twys ghebaen hadde van s' Moeders Erf-
ve / so sal na des Vaders doot d'outste ende
naeste van des Vaders zijde den kinderen
voort Weef-Meesteren betwys doen van't
Vaders Erfve / ende hiet de Moeder be-
twys ghebaen van't Vaders Erfve / soo sal
nae des Moeders doot d'outste ende naeste
van s' Moeders zijde den kinderen betwys
doen van s' Moeders Erfve. Ende dit al
binnen den tyt voorsz. op de verbeurte
van ses karolus guldenen / ende eventuel
gh'houden te blijven betwys te doen als
vooren.

¶.

Dat oock nae t' betwys gedaen sal zijn /

alle de Wieben oft Schultkennissen / ende
andere goeden bewesen zijnde / terstont op
de Weef-Camere ghebrocht sullen worden /
omme aldaer betwaert te worden. Alwaert
oock dat anderen paert ende deel daer inne
hadden.

¶.

Item indien eenighe vande Weef-Kin-
deren tot haeren jaeren niet gecomen zijn-
de / staende int Weef-Boeck oft niet / by In-
stitutie van yemant erfghenaem gemaect
waeren / al waert oock dat eenighe anderen
hare selfs Wochte zijnde paert ofte deel daer
inne hadden / soo sal nochtans de Woelhou-
der / ofte die hem met den Woel is bemoe-
ende / ghehouden zijn binnen ses weken / na
des Testateurs oberlij den / over te leveren
in handen vanden Weef-Meesteren / int
presentie vande naeste vrienden oft Woch-
den der voorschreven kinderen / behooflick
Inventaris van allen den goeden by den
Testateur achter gelaten / omme dijn ach-
tervolghende d'erffnisse na vermogen den
Testamente te schiffen / schepden / deelen /
ende voort al sulcken paert ofte deel / als den
kinderen sal competeren / ofte toegeballen
zijn / alwaert oock niet anderen ghemeen /
terstont op de Weef-Camere te brengen als
vooren. Op de pene van twaelf Carolus
guldenen.

¶.

Item sullen insghelijcx alle Legaten /
Donarien / Giften / oft anders hoe die ghe-
naemt moghen zijn / de Weef-Kinderen by
yemandt besproken / oft ghelegateert / by
den Erfghenamen oft Testamenteurs / in-
dien daer eenighe zijn / op de Weef-Camere
te Boeckte / ende in handen vanden Weef-
meesteren ghebrocht werden al binnen den
tydt / ende op de boete voorschreven.

¶.

Item datmen alle meubele goeden / als
Hupstraet / Cleederen / Intwecken / Clepodi-
en / ende anderen den kinderen aen bestoz-
ben / oft by verticinghe toe gheballen /
int openbaer sal op beplen ende vercoopen /
den meest daer voorsz. biedende. Ende dit ter
presentie van den vrienden / indien hem
gheliefte present te zijne / ten waere den sel-
ven vrienden ende Wochden vanden Kin-
deren by advyse vanden Weef-Meesteren /
omme redenen / daer inne anders te doen
gheraden docht.

¶ D J.

Itē sullen de gene / t'zj vader oft Moeder haren kinderen betwijfende eenē somme van Penningen/gehouden wesen d'selbe Penningen terstont op de Wees-Camerete brengen/omme tot profijte vanden selben kinderen belept te worden/ oft indien de Ouders de selbe Penningen begeerden onder hem te behouden / sullen daer vozen stellen goede vaste Hypotecke binnen deser stede/ ofte ten minste suffisante Borge/ es dit tot discretien vanden Wees-Meesteren ende der kinderen Vriendē oft Doochden.

¶ D J J.

Ende soo wie hem onwillich maecte/ ende ghebrekelicken ware te volcomen al t'ghene hier vozen vande verticringhe/ oft aenbringhe der goeden erffnisse/ oft legaten den kinderen ghemaect verclaert staet: Salmen met twee Schepenen doen inne legghen/ ter tijt ende wijle toe/ hy verticringhe gedaen sal hebben/ sonder middeleer tijdt te moghen wtgaen / oft eenighe neeringhe doen / op verbeurte elcke reyse van vijf Carolus Guldenen.

¶ D J J J.

Item sullen des niet te min de Wees-Meesteren/terstont nae de exproctie vande ses weecken / moghen gaen ter woonstede vanden onghewoontfamighen/ ende doen al daer by haren Clerck/ ter presentie vanden Vrienden vanden overleden/ oft indiē daer ghien Vrienden en zijn/ vande naeste Ghebueren / allen den goeden inden hupse wessende Inventarieren/ ende den selben ontwillichen/ boozts by Gede doen verclaren/ oft daer eenighe andere goeden zijn/ oft ten tijde van d'afstijbicheyt vanden overleden gheweest zijn / boven t'ghene alsoo binnen den hupse ghebonden sal werden.

¶ J J.

Item alle de boozgaende Articule spreken vander verticringhe binnen ses wecken/ salmen verstaen als de overleden vader ofte moeder aen een natuerelicke ofte ghemeen siecte gestorben sal zijn/ maer indien yemant vande beste/ oft andere heete contagieuse ofte booztspuytende siekten gestorben ware / so salmen alsdan mogen volstaen de verticringhe oft betwijfinge te doen binnen den tijdt van twaelf wecken/ nae de doot vanden leften overleden / op pene boozen van verticringhe verclaert.

¶ J.

Item oft gebeurde dat de Vrienden van den Wees-kinderen / buyten deser stede woonachtich waren/ ende hen binnen den boozschreiben tijt niet bequamelicken bin-

nen deser stede souden comen gebindent. Soo sal den vertichter ghehouden wesen t'selbe den Wees Meesteren sooz d'exproctie vande boozs. tijdt te kennen te gheben/ ende versoeken een redelicke bequaemen tijt/ omme den Vrienden te beschrijven/ daer inne de Wees Meesteren doen sullen so na redene behooren sal: Ende gehouden wesen binnen den behoorlicken tijdt van ses ofte twaelf weecken boozschreiben te leveren behoorlic Inventaris in handen vande Wees-Meesteren.

¶ J J.

Item dat alle aenwasse ofte profijte t'zj by fortunne van Coopmanschap / ofte by besteffnisse ende anders / hoe t'selbe ghe-noemt mach werden / t'welck vader ofte moeder aencomē sal mogen/ na den boozs gheprefigerden tijdt van bewijs te doen/ sal soo wel wesen ende comen tot profijte vanden kinderen/ als van vader oft moeder/ sonder dat de kinderen eenighe schade die den Boel eenichsins overcomen soude moghen hebben/ oft lieden sullen/ maer sal de selbe schade alleen ghedraghen/ ende geleden werden by vader ofte moeder/ die hem onwillich gemaect sal hebben bewijs te doen.

¶ J J J.

Desghelijcx sal oock de belastinghe van Kentē/ ofte anders/ die by vader ofte moeder booz date vant bewijs in eenigher manieren ghedaen soude moghen werden/ alleene comen tot laste van des Ouders goeden/ die al sulcken belastinghe ghedaen sal hebben/ ende der kinderen goet altijd suver ende onbeswaert blijven / sonder dat vader ofte moeder de conditie vanden overgheleuen kinderen eenichsins beswaren/ vercozten oft verquaden sal moghen.

¶ J J J J.

Obermits oock vele Inconvenienten/ questien/ ende gheschillen / daghelicx rijzen door t'weder Houtwelickē sonder boozgaende bewijs den kinderen gedaen te hebben/ soo Oudneeren mijne Heeren boozschreiben / dat van nu voortaan niemant t'zj man ofte wijf/ weesen oft onmondige kinderen hebbende / hem sal verbozderen weder te houtwelicken / booz ende eer hy oft zj den overgheleuen wesen in manieren als boozen / rechtelicken betwisen oft niet de vrienden by accoorde overcomē zijnde/ den goeden den kinderen by sulcken accoorde toeghebonden / te Weef-woecke ghebrachte sal hebben/ op de pene indien man ofte wijf deur blijckelicke beswymnisse ter contracte dede/ te verbeuren het achtste faert van zijne/

zijne / oft haer eyghen goeden / tot behoef van zijne ofte hare kinderen voorszeyben.

¶ ¶ ¶

Item alle de kinderen / die Vaderloos oft Moederloos zijn / worden alhier gheheten weesen / ende onmondich / ende niet bequaem / om haer eyghen Doocht te wesen / booz dat zy xrb. jaeren oudt sullen wesen / ende sullen tot den selven jaere toe blijven onder boochdijē en toetsicht vanden Wees-Meesteren / haren Vrienden ofte Doochden / ten waere dat zy tot Houtwelicken oft Geestelicken staet gheromen / oft by Raede vanden Wees-Meesteren / ende goetduncken van haere vrienden ende Doochden ghemancipeert / oft selsz Doocht gemaect worden.

¶ ¶ ¶

Indien nochtans de Wees-Meesteren met die ghemeene vrienden ende maghen om deuchdelicke redenen / hem daertoe pozrende / niet gheraden dochte alsulcken persoonen torten boorsz. jare gheromen / oft ooc ghehouwelickt zijnde / wter Doochdijē te stellen / soo salmen den selven onder Doochdijē laten / en tot den Wees-boec niet doen / oock hoe oudt zy van jaren zijn.

¶ ¶ ¶

Item so langhe Wees-kinderen oft anderen onder boochdijē noch zijnde / met haeren goeden int Wees-boeck staen / en sullen zy heuren goeden niet moghen vercoopen / versetten / bewaren / noch verbzeinden in eeniger maniere / ten ware die Wees-Meesteren met die Vrienden ofte Doochden sulcx gheraden dochte / ende eysselicken daer inne consenteeren.

¶ ¶ ¶

Ende so wie met den boorsz. Wees-kinderen oft anderen onder Doochdijē / en int Wees-boec noch staende / contraherde / cofte ofte vercofte / speelde ofte hemlupden leende / oft boochde / bypten consente als boeren / hoogher dan twintich stupvers / t selve sal van gheender weerden wesen / ende en sal daer ober gheen Recht gedaen werden: Oock hoe oudt van jaren zy zijn. Ende sal daer en boben de gene die alsulcke personen eenich ghelēt boochde / leende / of met speelen afwonne / arbitralick ghecozrigeert werden.

¶ ¶ ¶

Alle Wees-kinderen schulden / die te boec verleden zijn / oft sullen werden / midt sjaeders alle t'ghene booz Erfnisse by Vader oft Moeder / oft by andere bewesen oft tot boozdeele vande kinderen oberghebrocht sal werden / salmen moghen innen met

Loof-panden / ende eyghen panden teghens den ghenen / die de schult bekent / oft t'boozscheyben bewijs ghedaen sal hebben / in allen schijne oft booz schepenen ghepasseert ende verleden ware.

¶ ¶ ¶

Sullen in sghelijcx alle obercomsten / belosten / bozchtochcen / midt sjaeders allen anderen accien / die in eenighen saken der Wees-kinderen oft anders / wiens goeden op de Wees-Camere beruytende zijn / booz Wees-Meesteren ghepasseert sullen werden / van ghelijcke cracht zijn als bozen.

¶ ¶ ¶

Item alle Vrienden Wees-kinderen toebehoozende / ende inden Wees-boecke staende die tot haeren macht zijn / als de Wees-kinderen daer aen comen: Die en sullen in gheender wijse verkeeren / verouden oft bergaen moghen oock hoe oudt van jaeren dat zy zijn.

¶ ¶ ¶

Boozts nopende d'onderhout der kinderen bewesen zijn de / sullen Vader oft Moeder in leben blijvende / volghende d'oude usantie schuldich wesen haren kinderen t'onderhouden / in cost ende cleeren met behouden goet / om die vuchten van t'bewijs tot haren jaren toe / te wetē die Sonē tot xvij jaren / ende de Dochters tot vijftien jaren hoe sober ende cleyt die vuchten oock wesen moghen / sonder oock te moghen genieten eenighe incompte oft profyte van den goeden / den kinderen by eenighe dispositie Testamentarie / gifte / donatie / oft ober enige andere manieren aengeromen / oft die hem noch aencomē sullen mogen / van d'ers baders of moeders zijde oft vā yemant anders / ten ware de maekingē ofte gifte den kinderen also ghemaect / by expres sulcx verclaerde / oft by den Wees-Meesters ontredenen anders verstaen soude moghen werden / daer inne alsdan tot discretie der Wees-Meesteren / ende by adijse van der kinderen Vrienden ende Doochden gedaen oft metten Ouders beraccozdeert sal werden.

¶ ¶ ¶

Item den tijt van d'onderhout / in manieren als bozen gheexpireert zijnde / sal nochtans Vader oft Moeder die bewesen sullen hebben / daer van niet by oft onclast zijn / booz ende eert zy by den Wees-Meesteren comende verclaren / ter presentie vande Vrienden dat zy begeren van d'onderhout ontslaghen te wesen / daer inne als dan by den Wees-Meesteren ghedaen sal werden / soo nae redenen behooren sal.

Item

§ § § § §.

Item indien bevonden worde / dat de Weef-kinderen niet onderhouden en woorden / sulcx als gheconditioneert is / oft den selven niet oorzbaerlick en ware/langher te blijven daer zu besteedt oft woonachtich zijn / t'zu by d'Guders naeste vrienden oft anderen per soonen / daer de Erfghenamen toeficht op nemen sullen / so salmen tot allen tijden / by adijffe vander Weef-Meesteren / den Weef-kinderen van daer moghen nemen / nae beloop des tijts te betaelen / ende elders oorzbaerlicken besteden. Ende indien de selve per soone / oft andere eenighe goeden onder hem hadde / den selven Weesen toecomende / sullen zu gheshouden wesen / den selven goeden binnen een maent daer nae op te bryngghen / op de pene van ses guldenen te verbeuren / by den geenen die daer of in ghebrecke bevonden sal worden: ende eben wel gheshouden wesen / de selve goeden over te leveren.

§ § § § §.

Ende so verre bevonden worde / dat die vruchten van't bewijs merckelicken meer bedroegghen / dan de Penninghen / daerom de kinderen bequamelicken souden mogen onderhouden worden / soo sullen in dien geballe de vrienden by adijffe vanden Weef-Meesteren / den onderhout aengaende met Vader / oft Moeder accorderen / so na redene behooren sal.

§ § § § §.

Wengaende de voochdhij / die in desen nootlicken / ende wel op te letten staet: So sal de Vader vande naeghelaten kinderen / een Maan van eeren / nut ende bequaem zijnde / voozal voocht wesen van zijnen kinderen / goede toeficht daerop nemen / est den goeden administreren. Ten waere hy volghende voozgaende makinghe ofte andere voozwaerden / inden goeden zijnder kinderen niet succederen en mochte / ende welcken ghevalle d'administratie sal toecommen / ende bevolen werden t'naeste bloet banden voozsz. Kinderen Erfghenamen / Maan per soon / Inwoonder ofte voozter deser Stede / ende waerlick wesende / so verre hy niet en zu te oudt van jaeren / ofte onmachtich van lijbe / oft om ander redenen by den Weef-Meesteren onbequaem daer toe ghestent werde / ende sal die selve ghouden wesen de voozsz. voochdhij te aenbeerden / op cautie Juratoor / op de pene van xijb guldenen te verbeuren.

§ § § § §.

Item dat van vooztaen oock gheenen Vrouwen / al waert oock Moeder oft Groot

Moeder / haer en sullen moghen verbordeven / eenighe voochdhij aen te nemen / maer hem sulcx te doene verdragen. Toestaende niet te min / dat Moeder oft Groot-Moeder daer toe bequaem / ende gequalificeert zijnde / administratie sullen mogen hebben indient haer belieft banden goeden haren kinderen oft kints kinderen toecomende / ende dit by adijffe vanden Weef-Meesteren ende der kinderen voocht / soo verre zu Erfghenamen daer af zijn / oft eenighe successie verwachten / in manieren als voozen van Vader gesep is / ende dit oock met satisfactie ofte cautie / ende onder renunciatie van beneficium Welkani / ende allen anderen beneficien van Rechten / den Vrouwē conpererende.

§ § § § §.

Welcke voozschreven administratie / vā Vader / Moeder oft Groot-Moeder gedueren sal / tot weder voozelicken toe en niet langher / ende ghebeudet dat eenich van hem wederom voozelicke / sonder Reckenninghe bewijs ende reliqua ghedaen te hebben / soo sullen aldan den goeden vanden gheenen die alsulcken per soone ghetrouwt sal hebben mede verbanden ende ghehyportkeert wese vooz d'administratie voozschreven.

§ § § § §.

Item oft gebeurde / datter niemant van de Maerschchap en ware om die voochdhij vande kinderen ende d'administratie van haren goeden te aenbeerden / soo sal by den Weef-Meesteren by adijffe vanden voozmeesteren / een ander goet man ghestelt ende gheordonneert werden / die t selve ooc gheshouden sal wesen te accepteren op de pene als voozen / ten ware hy hadde wettighe oorzake daer mede hy hem soude weten t'excuseren.

§ § § § §.

Item dat alle voochden ende administrateurs / van Weef-kinderen ende haeren goeden / gheshouden sullen wesen tot allen tijden / ten ver soecke vanden vrienden / ende Weef-Meesteren / Reckenninghe te doen op de Weef-Camere / van haren ontfanc ende betoent / in presentie vanden vrienden indien ooc eenige te binden zijn / op pene van xij karolius guldenen elcken repse / by den ontwilligen te verbeuren.

§ § § § §.

Itē dat van nu vooztaen die voochden van Weef-kinderen / oft ontfanghers van haren incomsten ober hare salaris hebben sullen den beertichsten penning / van haeren ontfanc vanden incomsten / ende vooz

de Hoofstomme van af-gheleste Kenten/
ende vercofte Hupfen ende Erven / oft an-
dere inuenebele goeden den xl. pennuck.

¶ **L J.**

Item dat de Weef- Meesteren noch Woorch-
den oft Administrateurs van Weef- kin-
deren goeden gheen Weef- Kinderen ghelde
op Kenten totgheden sullen / dan mits daer
voorzen ontfanghende Besghelde Brieven/
met twee suffisante Bozghen / die te samen
ende elc; een booz; al beloven ende vast
staen sullen / booz; de betalinghe van dien.

¶ **L J J.**

Item oft gheviel dat eenighe Weef- kin-
deren Vader noch Moeder hebbende / soo
beel jaerlic; nieten hadde in comende / daer
mede zy in cost ende cleederen souden mo-
gen onderhouden werden / so sal die Woorcht
van alsulcken kinderen / met haeren vier-
endeelen alle der kinderen goeden / roeren-
de ende ontvoerende vercoope; / ende te gel-
de maken / ende dat ghedaen zijnde boozts
by adijse bandē Weef- Meesteren / die mij-
nen Heeren banden Gherechte hier toe au-
toziseren by desen / daerinne doen soo best /
ende oozbaerlic; ten profijte der kinderen
dienen ende behoogen sal.

¶ **L J J J.**

Item dat die goeden Weef- kinderē toe
behoozende / gemeen sullen blijben ter tijt
toe / dat yemant van hen man dich sal zyn /
ten waere dat anders by den Gouders ghe-
disponeert ware / oft den Weef- Meesteren
ende Dienden oft Woorchden om sonderlin-
ghe redenen anders gheraden dochte / oft
dat yemande vanden Wefsen eenige merck-
kelicke schult buyten anderen maecten /
sober Regement hielde / oft ter Scholen oft
anders merckelick meer betteerden ende
behoesden / d'welck zy gehouden sullen we-
sen / selver en alleen tot haren laste te dra-
ghen.

¶ **L J J J.**

Wanneer boozts dat soo wanneer
eenich Weef- kind / den tijdt van seftien ja-
ren continueercken / aen malcanderen buy-
ten Slandts gheweest sal zyn / sonder te
weten oft alsulcken kindt noch in levende
lijbe is / soo sullen die naeste vrienden / die
hem vermeten Erfghenamen te wesen / by
rade ende consente vanden Weef- Meeste-
ren doen verespischen ter plaetse / daer de
selve persone laest mael woonachtich is
gheweest. Ende indien men begint den sel-
ven overleden te wesen / oft dat men niet en
can beviden waer hy bezaen is / soo sal-
men den boozts. Vrienden ende Erfghena-
men / mits daer van doterende by Certifi-

catie oft ghetuyghen / mogen consenteren
des Welandighen goeden te mogen deelen /
mits eerst stellende suffisante Bozghē / elc;
booz; soo vele dat behoort / omme te restitu-
eren t'gunt zy lieden op beure; ende ontfaen-
ghen sullen.

¶ **L J J.**

Item datmen geen questien van Weef-
kinderen booz; recht betrecken sal mogen /
dan by booz;gaende adijse ende consente
vanden Bozgemesteren / ende Weef- Mees-
teren / op de voete van ses Carolus gulde-
nen te verbeuren by den genen die ter con-
trarie dede.

¶ **L J J J.**

Item waert dat yemant eenige weef-
te Boecke staende wil de beclagen vā Cost-
gelt / schulden oft anders / die sal ghoudert
wesen t' selbe eerst te doene booz; den Weef-
Meesteren.

¶ **L J J J J.**

Item soo wat gheschille dat booz; den
Weef- Meesteren / tuschen partjen sal bal-
len mogen / sal geterminiert werden sum-
marie / ende sonder gheschrijfte / al eer par-
tjen dat betrecken sullen moghen booz;
Schepenen. Ende of t' selbe booz; Schepe-
nen ghetoghen / ende t' appointement / oft
verclaringe vā Weef- Meesteren by Sche-
penen gheappozeert worde / soo sal de be-
trecker verbeuren drie Carolus guldenen.
Ende soo toe hem by den appointement
van de Weef- Meesterē bevonde bestwaert /
sal die saecke binnen beerthien wercke da-
ghen daer aen volghende / ende datmen
Recht houdt moghen betrecken booz; Sche-
penen / ende niet daer nazende. de beerthien
daghen gheleden zijnde sonder betreck / sal
t' selbe appointement stede houden / ende
booz; ganck hebben in allen schijne / oft me-
wonnisse van Schepenen ghetwesen ware.

¶ **L J J J J.**

Item sal t' Registre vande Weef- Camere
by den Weef- Meesteren secreet ghehouden
ende ghesloten werden / sonder t' selbe yem-
mande te moghen vertoonen buyten con-
sente vanden Weef- Meesteren. Die oberleg-
ghen sullen die saecke ende t' Kest vanden
gheenen die openinghe oft extract begee-
ren sullen. Ten ware dat by den Gherech-
te omme redenen anders gheozdonneert
worde.

¶ **L J J J.**

Item dat soo wie in eenighe saecken by
den Weef- Meesteren aanboden werde / om-
me by hemlupden op de Weef- Camere te
comen / sal ghehouden wesen te compare-
ren ten daghe hem by den Wode ghepresti-

¶ **J J**

geert /

geert/op de herbeurte vooz d'eerste reyse een Schellingck Vlaems / vooz de tweede reyse twee Schellingen/ende vooz die derde reyse drie Schellingen Vlaes/waer van d'ertuttie by den Wode bande Weef-Camere die daer toe by desengheautoyfeert werdt/gbedaen sal werden : Ende daer en boben na die derde reyse by den Gerechte getozri-geert te werden.

I.

Ende sullen mijne Heeren die Wozghe-meesteren inder tijt/so wanneer 2p by den

Weef- Maesteren ver socht werden/den selven voozstaen ende helpen raden. Ende so wieden Weef- Maesteren ooc misdede met woorden ofte wercken/sal ghestrafte worden in allen schijne/oft di en banden Gherechte ghedaen ware.

I J.

Ende sullen alle die voozschreben boeten gheappliceert werden/ een derde paert tot profijte vanden Heere/een derde deel tot behoef deser Stede/ende een derdendeel tot profijte vanden Weef- Maesteren.

Het vierde Capittel.

De Camer van Assurantie ende de gantsche vijfe van dien handel.

De Assurantie Maesters/die ic inde vierde plaetse gestelt hebbe / oft veel eer der selver Camer is inghestelt mit jaer 1598/de handelighen der Stadt dagelict aenwassende ende verre en wijt haer wtstrekkende/ende daer ober werden behalven den Secretaris ende gheswojen Clerck 2p vier aensienelicke mannen tot den Raede gestelt/nuen dan een oft twee bande voozgaende aenblijbende/nae dat het den Wozghe-meesteren goet dunckt. Desen is toege-laten de saken ende ber schillen tot die handelinghe gheresen nae het voozschijft der Wetten/die daer van ghemaect zijn te ben-tileren ende af te legghen/ghemerckt oock alle soodanighe contracten in hare teghenwoordicheyt/met ber seghelde brieven/ghemaect moeren zijn. Dat meer is de selve Camer mach oock aflegghen de saken tot de assurantien buyten de Stadt gheresen/soo 2p slechts relatibe tot dese of Wurse ofte Camer behoogen/oft anders van de partije tot de Wierschaere van dese Camer betroc-ken werden. Ende altyt worden totgheno-men ende van gheender weerden ghehou-den die Assurantien op c'leben van eenige persoonen/oft op eenige reysen oft Wopagi-en van pemant in verre lande wt genoeghen aenghenomen/ghemaecte. Alleene die willen 2p dat gelden ende dat op die plaetse ghehandelt ende getracteert sullen zijn/de welcke van saken ende roopmanschap-pen te lande oft ter zee ober ende weder te boeren ghemaect werden : Het welc meest op dese mantere pleecht te gheschieden: De Coopman/die inden sin heeft wat te verse-

keren / en laet niet altyt het gansche schip met de gansche ladinge verassureert/maer dickwils alleenelick een deel / de reste tot zijn perijckel behoudende. Welck voozghe-nomen hebben de/hp spreekt aen eenighen anderen Coopman ofte meer /oft laet se in zijnen nae vooz eenen anderen aenspreken/dat hp in des selven schip / den naem ende Schipper soodanich wesende (daer by ooc geboecht zijnde tot ende in wat Haben het schip meent te baren) voozghenomen heeft eenighe drijsent guldens vo² hem te ver-sekeren. Ende dat als de ar.oere dit op hem ghenomen heeft/op elke hondert guldens/acht/oft thien of meer (gelijck 2p onderlin-ghe accordeeren connen/oft den ghem epnen loop van Assurantie mede brenghet/oft ooc de redene van t perijckel en de sake schijnt te veresp'schen) gheaccordeert zijn/soo wo-zden de Instrumenten ende brieven in te-ghenwoordicheyt vande Heeren vande Ca-mer ghemaect; de welcke met haer eugen handt een oft meer/daer by voegende wat ende hoe vele een paer versekert heeft/teer-kenen; ende terfont wordt den selven de somme soo vele als een peghelick volgende het accoort hebben moet/vanden verasseu-reerden ghetelt. Ende het welck oock in de voozsejde brieven ghestelt wordt/die 2p Po-lice noemen) beloven ende verbinden haer dat 2p alle voozballende perijckelen ende a-bontueren op haer nemen/van dien tijt af/dat het schip afgebaeren 2p / oft de Assu-rantie ghemaect is; ende bersekeren den ghenen die 2p verassureert hebben vander Zee/van Dier/Winde/Wiende/Wpanden/van Wrieven van Maarcque ende Concre-marcque/van Arreste/Ophoudingen ende Detentien

Verentien van Coninghen / Princen ende Heeren hoedanich die zijn : mit gaders ooc van fraude oft bedrych ende Baraterije van den Piloten ofe Patroon vanden Schepen / ende vande Schippers / ende generalicken van alle andere perijckelen ende fortunnen hoedanich die zijn / dier souden mogen toecomen / in wat boeghen ende manieren dat tet waere / gheene wtghenomen / haer naemselck stellende in de plaetse vanden geassureerden / om den selven te garanderen van alle schade ende verlies. Ende als het daer nae ghebeurt dat dit schip behouden ende geluckelic aencomt / de Assureerders / behoudende t'gene zij vooz haer ontfangen

hebben / laten terstont dat contract te niet doen ende casseren. Maer ter contrarcten so het gebeurt dat het schip door schipbreucke oft anders bergaet / dan zijn zij elck gehouden / al het ghene ende soo vele als zij gheceyckent ende onderschreven hadden / den Coopman / die het schip hadde doen versekeren / met geceede gelde heel wederomme te gheben; met die conditie nochtrons dat den Coopman gehouden zij den Assureerders treenmael ober te laten het schip ende de plancken vande Schipbreucke / ende al het profijt dat tot de Assureerders noch soude moghen comen.

Het vijfde Capittel.

Van de Wisselbanck ende hare Officiers.

Nest de Camer van Assurantie sullen wy stellen de Wisselbanck / welckers Officiers twesende 3 in getale die Commissarisen van de Wisselback genoemt werden. Dese ordinantie is be-

gonnen int jaer 1609 / afgedaen zijnde ende verboden alle de andere / de welcke onder den borgheren met dese sake hier ende daer besich waren. Het is selker dat de se maniere heden niet wepinich voozdeels ende profijts den ghemeynen handelingshen by en brenght. Want behalven datmen al hier de specien ende alle sozre van munte vooz eenen wertelicken ende redelicken prijs hebben ran / ende het selve ghewisselt / ende om eenen lichten ende gheenen grooten cost / soo heeft zij oock een seer groot ghebruyck inde Wissel-brieven. Want de Cooplieden leggen ghemeynelick het ghereedt ghelde dat zij hebben in dese Banck als in een gemeyne betwaringhe / ende hoe vele daer een pegelic in Caffe heeft wort opentlic vande Clercken ten boecke ghestelt : Ende indien het ghebeurt dat aen pemant Wissel-brieven ghesonden werden / soo wort vande Portie der somme die hy ingezacht heeft / soo veel als ghenoech is ghenomen / ende wort op de naem ende somme vanden anderen insghelijc toeghebaen. Dat meer is alle de Wissel-brieven indiens op haren tijdt niet betaelt en worden soo wort terstont dooz den Voozwaerder tegen de gene die haer te soecken maecten ghepotesteert. Soo dat geuerichtlic by dese Banck een seer groote menichte van gelts ghedeponeert ende be-

waert werdt. Ende op dat de saecke better verstaen werde / sal het extract selve belangende dit punt by den Heeren vanden gericht ghestelt / wt het Register der Willekenen deser Stadt hier by boegen / aldus luydende.

Also om alle stepgheringhe ende confusie in t'stuc van de munte te weeren / ende den luyden die eenighe specien inde Coopmanschappe van doeren hebben / te gherieven: Mijne Heeren vanden Gherechte met Auctoritate van die No. So. Heeren State / ende by adijns vanden Heeren ~~W~~ Raden deser Stede / hoochnoodich gheacht hebben datter ordie ghestelt werde op t'stuck vande Wisselen / ende t'gheen daer aen dependeert / dooz het oprechten van een Banck van Wissel.

Soo ist dat mijn voozschreven Heeren tot gherijf ende verseeckertheit van een pegelick hier ter stede een Banck van Wissel gheordonneert hebben / daer inne een pegelick sal moghen brengen alle alsulcke penninghen / Massen / Grenailen / ende Bilioenen / als hy goet sal vinden daer te laetecomen / ende die selve penningen ofte waerde vande voozschreven Massen / tot zijn believen weder wt trecken: Nadat dat de selve penninghen in ghereeden ghelde aldaer gebracht werden / met minder als ter somme van drie hondert guldens teffens / sonder cleinder specien als Schellinghen. Of van de selve clepne specien salme niet meer dan drie guldens op elcke hondert guldens moghen tellen / dooz welke penninghen de Stadt vast staen ende responderen sal.

Des woordt een pegelick verboden meerder somme van penninghen op de bancke te assigneren als hy daer inne is hebbende / op pene van drie ten hondert te verbeuren. Ende sullen de gheene die eenighe specien sullen willen permureren / ter boorschreben bancke de specien moghen versoecten / midts daer van ghebende soo weynich toebaets / als eenichsins doenlick sal wesen.

Woorts op dat de penninghen op Wissel getrocken te beter en sekerder betaelt moghen worden / hebben de boorschreben mijn Heeren noch ghestatueert ende ghewillekeurt / statueren ende willekeuren midts desen: Dat alle penningen daer van alhier na den rijj Februarij eerst commende wissel ghesloten sal worden van ses hondert guldens ende daer boven / ende die bupten ghetrocken zijn / ter somme als booren / om alhier ter Stede de selfde te voldoen nae den boorschreben rijj Februarij verballende / ter bancke boorschreben respectivelick / betaelt sullen moeten worden. Midts dat

de Stadt als boven / booz de banck baf staen / ende responderen sal. Op pene dat de boorschreben wisselen die anders als ter bancke betaelt sullen worden / booz qualick betaelt ende ghehouden / ende daer en boven by den Contrabenteurs selckens vijfentwintich gulden verbeurt sullē worden. Ende op dat die van de boorschreben banck te beter in treyn ghezacht ende onderhouden moghen werden / en sullen gheene penninghen ter bancke ghezacht / aldaer arrestabel wesen. Sullen oock alle de gene der welcker penninghen ter bancke comen sullen / tot verballinghe kan de ontosten / die tot het opstellen ende onderhouden bande boorschreben banck van wissel / by deser Stede ghezagen sullen moeten werden / op r'skuren van haer rekeninghe ghehouden zijn / raemen te betaelen een halben stupber banckelke hondert guldenen / booz ontfanghen ende wtgheben van dien.

Ghecundicht den lesten Januarij / Anno een duysent ses hondert neghen.

Het sefte Capittel.

Commiffarissen oft Camer van Houwe- licksche saecken.

Alde leste plaetse hebbe wy gestelt de gene die van Houwelicksche saken handelē / maer in so groote menichthe ende so vele volck der Stadt seer nootfakelick. Dese woorden gemeynelick Commiffarissen genoemt / ende 4 of 5 in getale by de Bozghemeesters wt het midden vande Raet bestemt / en den behoorlicken eet daer nae gedaen hebbende ende bevesticht zijnde / vergaderen alle Saterdag ten een ure nae noene / niet op het Stadhuyss / maer inde Sacristie van de Oude Kercke. En alle de ghene die hen begerē in Echie state te begebe / zijn gehoude op de plaetse voorsz. booz den voornoemden Commiffarissen te compareren / op dat zy haere namen hebbe ende laeten inschryben / ende andere dingen die daer toe dienē van de Commiffarissen neerstelic ghezacht zijn / de / de hercondinge tot drie repfen toe / dat is drie sondagen ordentlick volgende / booz de predicstaje / behoorlic gedaen werde. Of soo renighe van andere ghesintsheydt zijn / ende niet en begeeren dat de hercondinghe inde Kercke ghedaen werde / soo worden haere namen ende occupatien ende plaetse

van hare wooninge op het Stadhuyss te buyen af openlick gelesen / naer boozgaende clock gheslach / alomme dese cautie oft veel eer begeerte by ghevoecht zijnde / dat indien yemands is / die wertighe redenen heeft waeromme dat sulcke ende sulcke personen / inden Echie state niet en behooren / oft vermoghen te versamen / dat zy t selve den Commiffarissen moghen aenhangen / er dat houtlick gesolemniseert wert. Maer de se Commiffarissen by den voorszden Commiffarissen getrefen / die plegen eerst geexecuteert te werden / by pene van uittel / ende indien sulcken persoon als dan noch in ghebreke blijft / by tē soldaten / so worde v'curtie ghedaen by den Officier / ende dat by forme ende maniere van inlegginge / ofte gheselinghe / ter discretie ende Oydonnantien der boorschreben Commiffarissen / daer by den onwilligen belast werdt / in heuren huuse te blijven / niet besloten deuren ende vensteren / ende sonder eenighe neeringhe te moghen doen / noch oock wten huuse te gaen / booz ende al eer zy t ghehoorde / oft t gheappointeerde van den boorschreben Commiffarissen boldaen sullen hebben / op pene van elcken dach die

die sy bebonden sullen werden ter con-
 rarie te doen / vñf guldens te verbeuren/
 ende metter daet gheercuteert te worden
 als boden: ten ware sulcke personen hen
 bebindende beswaert by t'ghetwysde / daer
 van binnen thien dagen / nae de pronun-
 ciatie aen Schepenen appelleerden / ende de
 selve appellatie binnen thien daghen daer
 nae door Schepenen betrocken / t'welc een
 yghelijck by toeghelaten werdt / midts
 consignerende van te vozen in handen
 vanden Gherichtse by guldens / die by sal

verbeurt hebbe / indien het appointement
 oft vonnisse van Commissarisen wordt ge-
 appobereert / maer indien selve wordt ghe-
 retracteert / sullen hem die by gulden ge-
 restitueert worden. Voorder de Ordonna-
 tien en Marrimoniale wetten / om dat het
 alhier verduetich soude zyn int besonder te
 verhalen / ende dat se niet alleen dese stadt
 maer de gansche p[ro]vincie toeghepghent
 ende gheschreven zyn / soo senden wy tot
 de selve den Leser / die de selve begheert te
 weten.

Het sevenste Capittel.

Van de andere Ampten ende Officien der Stadt.

De Pen-
 sionaris.

Der is ooc onder den Raedt
 een Pensionaris / een man
 inde Wetten ende Rechten
 seer erbaren. Dese gemert
 by met eerlicke gagie bā de
 Republijcke bereert werdt /
 ende seer groote weerdicheyt ende aensien
 heeft / vnaecht voornamelicke sozge dat sy
 den Raedt niet alleen int Reche spreken /
 maer ooc anders met goeden raede behul-
 pich sy / wesende als Orateur ende Advoca-
 taet vande gansche stadt / ende soo het den
 noot verpyscht / wordt oock beneffens an-
 deren in Ambassaeterschappen ghesuyckte.
 Dese plaese vercierde nu doē wy dit schre-
 ven den seer voornaemide en hooch geleer-
 den Adriaen Pauw, die van ons om der ce-
 ren wille ghenomeit moet zyn. Maest hem
 moeten verhaelt zyn vñf Secretarissen:
 Vande welcke den eenen by de Weef-mee-
 sters sit / ende den anderen vande selve
 is Secretaris vande Raedt en versamelt
 alle de sentencien der Richteren / ende stelt
 de selve op het Register : de andere zyn heel
 besich met vrieven te schryben en Ordonna-
 nantien te bewaren ende andere publijcke
 papieren. Ende daer en boben hebben den
 Raedt ende de Borgenmeesters hare Deur-
 waerders / Stadts-boden, ende ghemey-
 ne dienaers / die altyt by alle Magistra-
 ten zyn / nae de conditie vande plaese en
 saecke / ende hare bevelen tottrichen. Daer
 worden oock ghetozen ende bestemt alle
 jaere tot de eerlickeste bozgheren die Ael-
 moessenters / de welcke wy boben gheseyt
 hebben / dat ghestelt zyn om de noordzuyt
 vande huyssitene armen te versozghen:
 ghelijck oock de andere / de welcke oft het
 Weef-huyss / oft de Gasthuysen oft Oude-

mannen huysen ende de andere ghemeyne
 huysen ende instellinghen pleghen voor te
 staen ende te besozghen. Ende dewijle de
 gansche wijse ende bedieninghe van alle
 die huysen van ons te vozen genoechsaem
 verclaert is / soo soude dic alleen hier mo-
 ghen by gevoecht werden / dat hoe veel soo-
 danighe lasten pleghen opghelēpdt te wer-
 den / mannen niet vanden Raedt / maer al-
 leen sommige wt het gental der voornaem-
 ste bozgheren / soo wy gesept hebben / soo ist
 nochtans dat den selven hier door tot hoo-
 gher staet dickwils den wech bereyt werr.
 Daer zyn oock andere gestelt ober de Ex-
 cisen / die Excijss-meesters gemoyuelte ge-
 noemt werden. Dese wesende ordinarise /
 worden meest wt de aensienelicke der boz-
 gherte ghestelt / ende versamelen den Ex-
 cijs van Bier ende Cozen / ende doen reke-
 ninghe aende Tresoziers. De welcke oock
 op haer ghemeynelicke assignactien pleghen
 te doen. Andere Tollēn ende Impositen / om
 het bedroch te schootwē / om dat het anders
 een wienemende moepelicke saecke soude
 zyn / worden aen sekere luyden verpacht.
 Hier moeten by gheboecht zyn / oft veel eer
 behoorden onder de eerste genoemt te zyn /
 de welcke ober de Vaendels der Schutte-
 rēn ende Excijss saecken ghestelt zyn /
 wesende den Excijss-raedt. Dese bestaen
 wt twee Colonellen ende achtēhien Capi-
 teynen ende andere Offitieren : de welcke
 men met recht / by de reste bā het lichaem
 ghevoecht / de sterckten ende zenuwen der
 ganscher Republijcke soude moghen noe-
 men. In boozleden jaeren zyn oock bestelt
 eenighe Wendelen Soldaten / als een seker
 supplement ende verbullinghe de welcke
 op dat de lasten ende wachten der bozge-

Regentē
 der Gast-
 huysen.

Excijss
 meesters.

Den
 Krijchs-
 raet.

De Sece-
 rarisca.

Deur-
 waer-
 ders en
 stadts-
 boden.

Almoes-
 senters.

vrij te lichter souden zijn/alleene ende op sekere en bescheydene plaersen wacht houden/ende den Magistraet in alles gehoorsaem zijn ende ten dienste staen. Ende benneffens dese is niet alleen eerlic maer voornamelick nootzakelick vooz den handel/ de bet soaginghe der gener die de Lakenen besien / vande coleuren ende het betwoen oordeelen ende konnisse spreken :Want in het oordeel van dese wo:dt gestelt de judicature ende wtspraecke van die saecken. Van hier van is doock boben /als wy van het Staelhof spraeken wtsloophgher gheseyt. De Officien ende Ampten by de oude ediles genoect wo:den: Heden te n dage by ons met de name Keurmeesters wtsghesproken. Waer van men eenighe sal moghen Ediles Cereales noemen / om dat het voornaemste Ampt van dese is sorghe ober de Wjstocht te dzaghen ende het bedroch der vercoopers te bewoinghen: op dat naemelick het groot niet lichter oft minder en zy dan het behoort / oft andere dierghelijcke dinghen dooz verbaefinghe den coopers oppgedrongen werden. Want soodanighe staen zy in de boete / oft nemen de waeren als verbeurt/soo zy verbaefche ghebonden werden: Ende desen en zijn niet onghelijck / die zy ghemeinelick Yckmeesters noemen /om dat zy een teercken ofte merck in de mate met een Wzantpser dzucken. Maer de ghene die de Romeynen Curatores ofte Besogghers der stadt noemen /heeten de onse Fabrickmeesters, om dat zy alle die dinghen die tot de gestichten der

stadt behooren/besorgen. Maer de gene die sorghe dzaghen ober de dinghen de welcke behooren tot de palen ende doorten der stadt/ die noemen de borghers met den ordinarische name van Roymeeesters, om dat se neerstelick/ende soo vele in haer is/blijtelick toesien of de Wjcken ende Straeten / wel op malcanderen responderen; en dat niemant bouwende int gemeyn oft in besonder de proportie der straten te bupen gae: dat hy de ghemeyne Canalen ende water-lepdinghen niet eenich beletsel booz en werpe: oft eens anders licht en beneme. Daer zijn ooc Wjck ofte Wzandtmeesters / de welcke in elcke quartieren der stadt als seckere Oberste ghestelt zijn /op dat zy/de saeckie sulcx berepshende/wat ghemeyne toesien. Dese behalven de andere / die zy haer tot medehulpers nemen / dzagghen sorghe ober de Leeders/Waacken ende andere dinghen dienende om den wzandt te bluffchen: van de welcke ghemerck ick nu te booren /als wy vande schaden der stadt ende wzant spraeken/ghenoechsaem gheseyt hebbe/so sal hier hier ghenoech zijn dit int booz by gaen te kennen gegeven te hebben. Daer zijn noch andere mindere Officien /ende onder andere die het ghemeyne Wofhups/dat is het gheschut / Buspoeder ende alle Amonstrie van oozloghe ende daer toe dienende in haer bewaringhe ende inspectie hebben/als ooc Wachtmeesters ende andere Obersten/ de welcke alhier int besonder te verhalen al te langh vallen soude.

Roymeeesters.

Wjckmeester

VvaerdeynsvandeLakenen

Keurmeesters.

Yckmeesters.

Fabrickmeesters

Het achtste Capittel.

Vande extraordinarise Rentmeesters ende Thresoriers, item van't Collegie der Admiraliteyt.

It zijn meest de voornaemste Officien ende bedientinghen binnen der stadt/welckers vertiesinghe de sommige staen alleen by de Wozgmeesters/eenige by de Wozgmeesters en r'samē so geseyt is broetschap. Daer en boben de Dieren Staten selve/dewijle zy/soo wy boben vermeld hebben/seer vele ende seer groot ghele wt de Imposten binnen der stede ontfangen/ober het selve wo:dt wt den Raedt oft de aensienelickste bozgerē een Rentmeester van haer gestelt; Waer van oock de selve de rekeninghe van ontfanck ende wtgifte aen de Probinctie en Staten port. Ende niet alleen wt de Im-

posten /maer oock de lasten ende hupshueren ontreft den vijftichsten penningh comen oock tot de ghemeyne rekeninghe der Probinctie: Ende ober dien ontfanck/ behalven andere dinghen; zijn ghestelt de Thresoriers die extraordinarise ghenoeemt werden/ende dese hebben hare vergaderinghe/ende Sidtplaetse/op het Stadthups. Ende dewijle dese last oock van grooten gewichte is/wo:den hier toe ghekozen twee vande voornaemsten wt de Wozgherije: ende om dat het vande selve te blijtelicker bedient ofte niet ghewepghert soude werden /soo is by den last sekere gagie gheboecht.

Wesghelicken het Collegie van de Admiraliteyt/welck mede in de stadt is/ende sorghe

Den Rentmeester en de Thresoriers der Heerliche Statē.

T Collgie van de Admiraliteyt.

sozghē draecht ober de Zee ende tochten/die ter zee boozghenomen worden/heest in seker zyn last bande Heeren Staten. By dit Collegie zyn niet de minste inkomsten ende rijkdommen der gheheele republijcke/soo het int gheheel aengemerckt woꝛdt: Want het ooc onderscheyden is in minder Collegien als leden van het heele/nae elcke Provincien/het eene/ t'welcke wel het booznaemst is om de frequentie der nabigatie ende handelingen/ woꝛdt alhier gehouden: het tweede tot Middelborgh in Zeelandt: het derde tot Rotterdam/het vierde tot Hoorn oft Enchusen/het vijfde tot Dordrecht

in Drielandt: Ende alle dese Provincien/daer en teghen senden van den haven eenigh notabel ende aensienelicke per soon als Raede des selvighen Collegie. Hier by zyn de Convoymeesters, als Overste ende ontfanghers bande ghemeyne Conbopen. Ende benefens dese / soo is dock in het selve Collegie der Admiraltreut wtgenomen de Clercken ende Schijpers/een Secretaris ende Advocaet Fiscael. Van de welcke ende andere int besonder hiev neerstelicker te sprecken/sonde al te lanck / ende bruyten propooste zyn.

Het neghenste Capit el.

De ordre ende vvijsē vanden Kerckelicken staet.

Godanich is by nae int gheheel de bozgherlicke administratie der stad: Volghet nu de kerckelicke. Eertijcs als de pauselicke Religie alhier ghepleecht woꝛde/so zynnder ghewoest/soo ic int beginsel getoont hebbe/twee Prochie kercken der stad, namelick eene bande oude zijde / ende de andere bande menwe zijde/met noch daer en boben drie oft vier Kercken ende seer vele Cloosters. In dese Prochten int besonder waeren die ordenen / de welcke doen der werelt booz een wtneemende sake/ende als Sacramenten gherecommandeert waeren. Want zy hadden seven gade oft kerckelicke Ordnen / met het getal van seven der Sacramenten solemnelick verciert/als daer waeren/Doorwaerders / Lesers / Grozichten/oft Westweerders / Acoluthi/oft Nabolghers/Diakenen/Onder-diakenen/Priesters. Hoe wel andere scherpsinnigher niet dese seven Ordnen/maer negen maecten/nae de ghelijckenisse soo zy seiden van de triompherende kercke. Ende onder dese wilden sommige dat de Ctrupne der Clercken de eerste Orden van al soude zyn / het wijsdom de leste. Andere de Ctrupne wtsluptende/telden allerne het Aertswijsdom by de Ordnen. Maer Iuliozorus onderscheydt de Sangers ende Lesers; dese stellende ober het singhen/d'andere ober het lesen bande Schijstueren/door de welcke het ghemeyne volck onderwesen soude werden. Ende dese dinghen ghelijckse inden eersten tijde van haere instellingē schenen eenich coleur te hebben:Alsoo de nabolghende jaeren als het nu alleg verslimde; Ende daer nae den

Overlantischen veranderingen van Gode occasie ghegheben werdt/hier ende daer in de steden ende nabuerige Provincien nieuwe Wjdommen inghestelt werden / ende andere dierghelijcke/so hebben dese dinghen begonnen den volcke te misghagen nu anders onderwesen zynde/en als een walge daer van hebbende. Also dat int jaer 1578/als/ghelijck wy boben verhaelt hebben/de bozghers en de de stad haer in de machte vanden Prince van Orangien oberghegheben hadden / alle dese oude dinghen afghebaen zyn;ende inde plaetse bande Priesters zyn ghestelt Kercken Dienaers / de welcke met stemmen der selver Kercke/ende met wille ende consendit van den Raedt ghecooren / den volcke Godes woꝛdt leeren souden.

De gansense wijsē van bande kerckelicke administratie bestaet booznamelijck in dese soorten van ampten/namelick der Dienaeren ende Ouderlingen/daerby geboecht zynde inde derde plaetse de Diakenen. De de welcke de Ouderlingen by de Leeraers ende Dienaers gheboecht/een vergaderinghe oft Ouderlinghschap maken: Het ander maken de Diakenen. So dat alsoo dese twee ampten de heele regeringhe stellens ghemerckt den eersten de regeringhe der kercken/ende den Diakenen de sozghē der armen bevolen is. De Ouderlingen zyn gestelt ober de censure der manieren ende ober het oefenen bande Discipline met de Dienaers / ende draghen sozghē ober de kerckelicke ordeninghe/ende vergaderens alle toeken eens/oft meer maels indien het de sake beeytscht. Dare berkiepinghe gheschiedt van het heele Collegie / ende daer woꝛden

worden gerozen die men weet dat onstraf-
 lick ende van goet leven zijn/sonder eenich
 acht te nemen op gheslachte/oft rijkdom-
 men oft maer: al hoe wel zy/meeften deels
 tot het midden bandt Magistraet peraan
 de boozgaende gaben niet ontzekende ple-
 ghen te nemen. De Diakenen den welcken
 de zorghe der armen vande Kercke bevolen
 is/worden tot de alder oprechtste bogeren
 der Kercke gherozen/ende pleghen op seke-
 re tijden des jaers van de ontfangen ende
 wtghegheben penninghen rekeninghe te
 doen in een publycke plaetse der Kercken.
 Maer zy zijn verscheyden van de ghene/de
 welcke ick boven gheseyt hebbe / dat ober
 de Dypf-sittene arne zorghe dzagen. Want
 hoe wel de se oock vande ghemeene verga-
 deringe der Kercken Collecten ontfangen/
 soo isser nochtans dit onderscheyt/dat dese
 van den Raet/de andere vande Kercke ge-
 rozen werden. Ende dit ampt en is ooc niet
 geduerich / maer alle jaere oft twee jaeren
 ofte dyp wordt daer nieuwe verkiesinge ge-
 houden: Ende somtijts/nae dat het de salte
 vereyscht/wt het ghetal van de se/worden
 nieuwe onderlinghen inden Kercken-raet
 genomen. Daer zijnder oock die de siecken
 besoecken ende troosten: foodantige oock ee-
 nighe Medewten zijn nae de forme van de
 ghene / die Timotheus noemt. Want de
 vrouwen en condenghen ander bequaemer
 publycke ampt inde Kercke bedienen/dan
 soo zy haer begaben tot den dienst vande
 arne. Woorder tot de Classe vā desen Ker-
 ken-raet worden ooc gerekent ende comen
 t samen inde stadt/op sekeren tijden/alle de
 dienaers/die in de Doyen van Antselant
 ofte Soeplandt ende andere naebueringhe
 plaetsen woonen / om vande Discipline en
 onderlinghe berraminghe oft van andere
 saken tot de Kercke dienende te handelen.
 Daer worden oock Synoden ghehouden
 by nae alle jaere/maer niet altyt in een en
 de selve stadt ende dan werden Ghedepu-
 aerde van de gansche Provincie ende van
 elcke Classe ghesonden.

1 Timot
 5. 10.

Van de Scholen, soo aende oude
 als aen de nieuve zijde.

De de wijle de Scholen zijn als se-
 minaria ende plaetsen/in de welcke de
 jonghe jeucht tot dienst der Kercke en
 politie wordt opghetoghen / soo zijn
 gheensins alhier/daer wy vande Kercklic-
 ke ende polijcke saecken der stadt gespro-
 ken hebben / booz by te gaen de publycke

Scholen/so aende oude als aen de nieuwe
 zijde der Stadr. In peder is gheselct een
 Rector ende Conrector ende beneffens haer
 noch andere als. Ondermeesters/nae ghe-
 leghentheyt ende verbolch der Classes. So-
 dat in alles achtien Praeceptores ofte mee-
 sters om de jeucht in de Latynsche sprake
 ende goede consten te leeren ende te onder-
 wijfen by de Magistraet gheselct ende ge-
 gageert werden. Ende op dat alles in goe-
 de ordze bestaende ghehouden worden / soo
 zijn als opstaenders/van beyde Scholen by
 den Raet/ooch tot den Magistraet selve/
 sekere ende bequaeme per soonen gheordou-
 neert / den welcken oock daer en hoben by
 gheboecht zijn twee wt het midden van de
 Prédicanten: Dese als Scholarchen der bey-
 der Scholen sien tot dat alles/soo wel wat
 de Praeceptores ofte Meesters als de jeuchte
 selve belanct/nae behooren bestelct wer-
 de/t welcke op dat bequaemelick moge ge-
 schieden/zijn bestemt alle halbe jaren seke-
 re Examina ofte beproevingen der Classen;
 alwaer de Scholarchen/selbe present ende
 ter stede wesende / letten ende vernemen
 wat Progres ende boozderinge een peder in
 zijn studien ghe daen kan hebben.

Ende dit zy dus verre ghenoech gesept
 wat belanct beyde bedieninghen ende ad-
 ministratie dese stadt betreffende / soo wel
 in polijcke als kerckelicke saecken/ sullem
 nu tot beslypt hier by voeghen

Eenige Ordonnantien ende Wet-
 ten der stadt.

In Doutwelersche saken is dit alom-
 me een costumme / dat de goeden den
 Maen ende Vrouwe toebehozende
 gheconsondeert ende gemeen wer-
 den/sonder boozgaede Doutwelersche Dooz
 waerden.

In Belanghende de successien / booz al zijn
 de kinderen Erfghe namen/van haeren o-
 berleden ouders: ende indien pemant van
 den selben kinderen/booz zijn waeder ende
 Moeder oberlijdt/wertighe kindt ofte kin-
 deren achterlatende/soo en connen alsulcke
 kinderen / oft kindes kinderen niet comen
 oft succederen/in hare Grootte Vaders ofte
 Grootte Moeders Goederen/so verre eenige
 van andere kinderen/vande boozschy van
 Grootte Vaeder ofte Grootte Moeder / als
 noch in levende lijbe zijn. Sulcx dat het
 Recht van representatie alhier geen plaets
 heeft.

heeft: ten waere t- selve by Testamente oft e
Doutwelcker sche Doortwaerden anders gedis-
poneert waer.

III.

Item Vader ende moeder zijn Erfge-
namen van haeren kinderen/ sonder wetri-
ghe gheboorte sterbende / sonder aenschou-
te nemen / van welcken persoonen den sel-
ven kinderen / de goeden die zy achtergela-
ten ontfanghen ofte ghenoten hebben / ten
waere de selve goeden by boorgaende dis-
posicien / subject waren ghemaect / om te
blijven aen de linie ofte zyde daer af de sel-
ve goeden ghecomen zijn.

IV.

Oock de halve Broeders / ofte halve Su-
sters / deelen soo diep inde goeden achterge-
laten by haer lieder halve Broeder / als een
gheheele Broeder / ofte Suster / banden vol-
len bedde ghecomen / sonder oock aenschou-
te nemen / van welcker zyde / oft vande ge-
herle / oft halve bedde de goeden vande ober-
leden ghecomen zijn.

V.

Itē alle Schepen- kennissen van schult-
t' zy befehelt oft onbefegelt / hebben parate
executie sonder boozder judicature daer op
te verwachten / ende omme de selve te exe-
cuteren / wordt gheprocedert by pandinge
ende tot vercoopinghe banden goeden van
den debiteur.

VI.

Hier en tusschen is by keure ende usan-
tte gheobserbeert / dat men immuebele goe-
den niet en executieert / dan inden winter /
banden eersten Novembrijs totten tweeden
Februarij: binnen welcken tijd de immue-
bele goeden oock by den boorgheren onder
malcanderen gewoonlycken vercocht wer-
den / ende dan best gelden. Welck oock by
executie gheschiedt / omme den Debiteur
niet subijtelicken wt zijn geloofende goet
te werpen: Ende den Crediteur wordt oock
boozt' interest van zijn verwachten / zijn-
der betalinghe toegeboecht. Kente den pen-
wink achtrijen van zijn achterwesen / naer
by zijn eygen panden ghedaen heeft.

VII.

Itē worden d'executien van alle Sche-
pen- kennissen / houdende Hypoteke en boz-
ghen gedirigeert op hare Hypoteken / ende
moeten die gheexecuteert wesen / al eer de
bozghen gemoeyt mogen werden / ten waere
inde boozschreben Schepen kennisse ende be-
segelde byebē anders expresselick geconditi-
oneert waer.

VIII.

Item Schepen- kennissen oft besegelde

byebē / inhoudende schulden oft verban-
met Hypoteke ofte sonder Hypoteke / toe-
sende van ouder Date / worden gheprese-
reert booz Schepen- kennissen / ofte bye-
ben die van jongher Date zijn / al ist ooc soo
dat de selve jongher kennissen oft byebē
houden speciale Hypoteke.

IX.

By Arreste wordt oock gheprocedert /
ende tot saecke banden Arreste / wordt de
Jurisdicte gefondeert / tegens de vzeemde
ghearresteerde.

X.

Item als een Boozter hem bozghē stede
booz een vzeemdt Persoon / ende op sulcke
Bozchtichte de vzeemde wten Arreste ont-
slaghen wordt / midts belobende de Bozghē
t' ghewijsde booz de ghearresteerde te vol-
doen / wordt alsdan alsulcke bozge in absen-
tie banden principale aengesproken / als
principael / sulcx dat eē Boozter tegens sul-
ken Bozchtichte hem niet en mach behel-
pen / mer zijn Boozter Recht.

XI.

Wort mede geuseert / dat twee vzeem-
den wese de van diversche Jurisdicte /
d'eene d'andere alhier ter stede / ende te-
ghens malcanderen procederende / ende die
in saecken van loopen de schulden / maer so-
berre de selfde vzeemde / beyde zijn van een-
der stadt / ofte Jurisdicte / worden gheren-
voeert booz haerder beyder daghelicxhe
Rechter / soo berre de ghearresteerde sulcx
versoecht ende hem teghens de Arreste op-
poseert.

XII.

Item heeft de Stede van Amsterdamm
privilegie / ende is daer af in ghebruyck dae-
men gheenē Boozter der selver stede noch
zijne goeden mach Arresteren / in eenighe
Dozpen ghelegen benoorden de Maese / wt-
ghe seyt in besloten steden.

XIII.

Item is de boozschreben stede van Am-
sterdam mede ghepre vilegieert by Willemt
Graue van Hollandt / int jaer 1342 / dat
Schout ende Schepenen moghen keuren
maken en vernieuwen. Welcken achterbol-
ghen de diversche keuren / ende Ordonnan-
tien / by den Schout en Schepenen / in di-
versche tijden zijn ghemaect / ende gedaen
condighen / dienende tot ruste, vrede / goede
policie ende gherechtigheyt der selver stede
te conserveren: ende worden die boozschre-
ben keure alle jaere / nae de electie van de
Schepenen ende den anderen Magistraet /
int Generael openbaerlic van het Stadt-
huys / nae de Stadts Clocke gheklupt is /
ten aenhooren vande Gemeente vernieuwt.
Wort ooc de oobertreders der boozschreben

Q. g

Ksuren

Keuren, by den Schout ende Wethouders der selver Stede ghestraft criminelicken ofte civilicken naer vermoghen ofte inhouden der selver Keuren, na der saken gheleghentheydt.

¶ 30.

Item wordt oock in der boorszreben Stede ghehouden Zeebaerdich rechte/in saken der seplinghe ende Zeebaerdighe neeringe betoerende/waer inne gebesicht worden de Costupmen vande Water-rechten/reensdeels by Ordonnantie vande Keyserlike Majestejt, ende eensdeels naer den Water-rechte van Wisby / in ghetwoonte ende obserbarie wesende: Welcke wette gemerct dat in d'uck te coope zijn in weder d'uytsch/so seudet onmoedich ende al te lang zijn die alhier by te boeghen.

Woozts moet oock hier niet verswogen werden / dat int jaer 1613 naest berleden een schoone ordonnantie ghemaecte ende in treyn ghebracht is / waer deur alle Bedelaers ende Dagebunden verboden wert op eenighe Maercken / Wuggen / Sluysen / booz Kercken / boozten / op hoecken van Straeten / Wegghen / Waeteren / ofte andere plaetsen der Stadt ofte des Stadts jurisdictie / te sitten / staen oft varen bedelen ofte almoeffen te ontfangen / op pene van in publijcke wercken oft andersins naer discretie van den Heeren van den gherichte ghestraft te werden. Het Extract van dese Ordonnantie / getogen tot de Willekeuren der Stadt / luydt van woorde te woorde als volcht.

Ordonnantie nopende de Bedelaers, mitsgaders vvaer naer hun de Meesters en Ambachts-Kinderen sullen hebben te reguleren.

Alsoo niet teghenstaende verscheppen Placcaten ende Keuren tegghen den Ledichganghers Dagebonden ende onnutte Bedelaers ghemaect / ende binnen deser Stede tot meermalen gepubliceert ende vernieut / grootte manichte der boorszreben Bedelaers ende Dagebonden / stercke luye Ledich-gangers / soo Mannen als Vrouwen / alhier ter Stede bebonden werden / die den rechten nootduyftighen de Almoeffen ontstelen / tot grooten laste van de Ghemeente ende Burgherije / ende hen ghemeenlick tot ledich gaen / tuyschen / spelen / bronckenschap / hoerdom ende andere

Godtlooshepdt begheben / daer onder Der spieders / Nach-roovers ende Dieben (soo dickwils verbonden is) moghen schuylen.

¶ 31.

Soo ist dat mijn Heere vande Gerechte sonder prejuditte / bermindinghe / ofte derogatie vande boorszreben Placcaten ende Keuren / verbieden eenen peggelicken / t'zj Man ofte Vrouw / jonck ofte oudt / Burger ofte Vreemdelingh / Sieck / Lam / Kreupel / Blint / Maelaers / oft hoe die ghestelt souden moghen wesen / naer den lesten April toecommende / binnen deser Stede / ende de Wyzheyt der selve / op eenighe Maercken / Wuggen / Sluysen / booz Kercken / boozten / op hoecken van Straeten / Wegghen / Waeteren / ofte andere plaetsen te sitten / staen oft te varen bedelen / oft Almoeffen te ontfangen / t'zj boozhen selven ofte yemandt anders. Op pene van in publijcke wercke gebuyctt ofte andersins volgende de Placcaten / naer discretie van mijn Heeren vande Gerechte ghestraft te werden.

¶ 32.

Niemandt sal hem oock nae den boorz. dage / verborderen eenighe zijne ofte ander lieden kinderen tot te senden / ofte te laeten gaen bedelen / t'zj binnen ofte buyten de Stadt / om generiepe oorfsaken / op pene als boozhen.

¶ 33.

Sal oock niemandt nae den boorzshreben daeghe moghen gaen bedelen / ofte in eenigher manieren Almoeffen versoeken / ofte ontfanghen booz Craem-vrouwen / Siecken / Ghevanghenen / ofte andere. Dat oock niemant na het afsaten vande woort-clocke t'fabonts sal moghen bidden / het zj met singhen / spelen / ofte andersins / op Arbitrale correcte.

¶ 34.

Wordt mede verboden allen Onders boozhaer selven ofte anderen binnen deser Stede ofte de Wyzheyt der selver / eenich kindt in ofte booz de Kerck / op straet / in stoepen / ofte oock in yemandts Huys ofte Erbe tot te setten ofte verlaten / onder wat pretext / t'zj van wersten armoede / sieckte ofte andersins / hoe het soude moghen wesen : Op pene van / indien hy ofte zj gecregen wort / openbaerlick aenden Lijve gestraft te worden / tot discretie van mijn Heeren vanden Gerechte / ende niet te min haer boorszreben kint met haer te moeten nemen / ende t'selvede behoudic te onderhouden: Ende indien hy ofte zj niet ghecregen en wert / van eben wel tot der Stede ende Wyzheyt der selve

selver ghebannen te worden / den tijdt van vijfticwintich jaren / op pene van ghegeeselt / ghebrantmerckte / ende haer leven lang ghebannen te worden / ende dat het selfde in allen gheballe (ghelijck doock d' Ouders die haer kinderen sonder middel van onderhout / soo jonc naer deser Stadt senden / doen ofte laten senden / dat zij hun luyden gheen Ambacht en kunnen / maer nootlick moeten bedelen / van yemanden aengemenen ofte op een Doel-werck te raecten) tot gheenen tijde ver wes sullen moghen beerven van des verlaten kindes goederen hier ter Stede achterghelaten: noch by Testamente / noch ab intestato, by enige Titulen: Maer sullen de goederen den boorz. Oudere van haer verlaten kinderen hier ter Stede / by Testamente ofte ab intestato naghelaten debolueren ten behoeve vanden Armen.

D.

Boozts sal hem niemant naer den boorz. daghe binnen deser Stede ofte de Jurisdictie van dien / van wat staet ofte conditie hij zij verborderen booz zijn deur oft op der stracten aen eenighe Bedelaers ofte andere te gheben eenighe Almoesse / onder wat pretext t' selfde soude moghen wesen / op pene van d'ye gulden t' elcken repse te verbeuren. Maer sal tot verschepden tijden naer dat de behoeftrichpeit der Armen sal verepschen : booz der goeder Luyder deuren omme ghegaen werden / omme tonwangen als sulcke Almoessen als tot stuyt en tweeringe vande boorzschreben bedelaers sullen ghegheven werden / waer aen een ghelijck zijn Charitaten dan sal comen bewijfen.

DJ.

Inghelijck sal niemant nae de boorz. daghe eenighen Almoessen moghen gheben / aen eenighe schamele Ambacht-Jonghers / alsoo daerumme behoorlicke ordie sal werden ghestelt / ende soo vele boorzien als tot hulp der selver sal bevonden werde nootdich te wesen: Maer sullen de Meesters haer Jonghers die by haer werden aengenomen / selfs moeten onderhouden ende verorghen.

DJJ.

Ende al soo vele Daerden ende Waerdinnen den Bedelaers ende Daghebonden soo Vrouw als Mans-persoonen wider t' d'ersel van logeren by daghen ende by nachten / het ghebedeldt gheldt helpen onnuttelicken vertieren / hen onderwijfen in wat manieren zij alhier sullen bedelen: hoe zij de broodstey sullen ontgaen / ende nae

langhen tijt achterhaelt / hnde / hoe zij hun sull' excuseren met ignozantien bade Placaten.

DJJJ.

Soo ist / dat boozts aen niemant nas den boorzschreben daeghe sulcke per soonen / jongh oft oudt / Man ofte Vrouw ofte kind / ghefondt ofte krank zijnde / doock die sonder bedelen ledich gaen / noch Ambacht-kinderen die by de Oupsen om Almissen bidden / sal moghen herberghen ofte logijs verleenen by daegen / nachten / weken / oft andere termijnen / op pene van de eerste repse van twee guldens / booz de tweede repse van vier guldens / ende booz de derde repse van ses guldens.

JJ.

Verbieden mede allen Schuyte-voerders ende anderen / eenighen Bedelaers / Leprosen ofte andere Schaemelen jonck ofte oudt / nae den boorzschreben daghe aen boozt te voeren / ofte haere Schuyten te leenen ofte verhuypen omme aen Schepen te vaeren bedelen / op pene van t'wintich stuyvers t' elcken maele te verbeuren.

J.

Ordonneren mede de Waeder van de Wapert den Armen die aldaer comen logeren t' elckens naer den boorzschreben daghe aen te segghen dat zij haer wachten te bedelen.

JJ.

Ende op dat de rechte Armen / Cranchen / Miserabelen / Oberjarige personen / jonghen ende aencomenden kinderen / ende dierghelijcken ellendigen ende behoefstigen menschen (die sonder hulpe niet en souden connen leven) niet en bergaen / maer handmaetlick onderhouden mogen werden ver sien:

JJJ.

So ist dat mijn Heeren de Burgemeesters met advijs ende goedvinden vande Broedtschap deser Stede / seckere Collegie van ghequalificeerde personen sullen oprichten tot Almoesseniers / ofte Armenvaders / die opsicht ende sorge sullen dragend op de boorzschreben Armen ende miserabelen die binnen deser Stede ende de Jurisdictie van dien ghebooren zijn / ende nu alreede d'ye jaeren continuelic gewoont hebben.

JJJJ.

Sullen daeromme allen den genen die haer van haer arbeydt niet en connen sustentieren / ende ober sulckis Almoessen te noot ende anders moeten verforcken / haer selven adresseren en boegen by den boorz.

Q 2

Almoes

Aelmoesseniers haren noot den selven aengheben ende noodchulpe verzoeken.

¶ III.

Ende sullen de booschreben Aelmoesseniers den soodanighen naerstich afvraghen ende ondersoeken van hare gheseltemisse/ghe sonthepdt/hantwerck ende middelen/daer mede zy haer tot hier toe hebben onderhouden/Item/van haer Vaderlandt/laetste woonstede/kinderen ende andere ghelegentheyt/ende bebindende dat de selfde niet teghenslaende hare neerstichepdt ende goet behoer/van haren arbejdt ende middelen niet genoeghsam en connen leven/den selven daer toe bestellen soodanich weerkelick onderstant / als zy bebinden sullen te behooren.

¶ IV.

Sullen oock de booschreben Aelmoesseniers ofte Armen-Vaders naerstich daer op letten/dat de ghesonde ende cloecklijvigh/soo Maannen als Vrouwen/Item/alle Bronckaers / Speelbers / Luyers ende andere Ledichganghers gheen Aelmoessen worden ghegheben dat de selve tot den arbejdt werden ghehouden/en t'gene zy winnen ofte verdienen connen/niet onnuttelic booz en brenghen.

¶ V.

Ende alsoo de Stadt met vele bedelende Ambacht-kinderen verbult/ende d'onghereghelichepdt der selver meest veroorzaect werck dooz dien veel Meesters ende Meesteressen onder t'bevel van haer charitaten te bewijzen / en een Ambacht te leeren/dictwils twee/bier/ses/ende meer Ambacht-kinderen op nemen/die zy veel jaeren loopende houden/ende meer ghebruycken tot Slaven, als tot Ambachten te leeren/ende te ondertwijzen naer behooren/latende het onderhout der selver tot laste van de Ghemeente/sonder te ghedencken / dat hy ghebruycke der selver / zy het werck selver souden moeten doen/ofte knechten huyzen ofte groot loon daer booz gheben. Ende dat zy soo wel de Leer-jongers ghehouden zijn te voldoen/als de Leer-jonghers henuyden, daer dooz de Ambacht-kinderen sonderzontlick ende godloos opwassen / dat zy gheen predicatien hooren / noch Godt/noch den menschen leeren bresen ofte leren.

¶ VII.

Soo verbieden mijne Heeren van den Gerechte alle Meesters ende Meesteressen eenigh Ambacht-kinderen die nu hier ter Stede zijn ofte noch souden mogen comen/jonck noch out/naer den booschreben daghe aen te slaen ofte t'haeren huyse te hou-

den ofte te ontfanghen / van de ghene die zy selfs met cost ende Cleederen begheeren te verzoegen/sonder de selve te laten bedelen in eenigher manieren/op pene van een Croon t'elckens by de Meesters ofte Meesteressen te verbeuren booz elck Ambacht-kint.

¶ VIII.

Ende soo yemant na den booschreben daghe eenigh schamele Ambacht-kinds ofte kinderen banden Aelmoesseniers begheerde aen te nemen die jeghenwoordich hier zijn ofte comen moghen/out ofte jonck/sullen daer van accorderen metten boosch. Aelmoesseniers / sonder dat d'Ambacht-kinderen als boozen aenghenomen zijn/ey in eenigher manieren sullen moghen bedelen / maer sal de Meester ofte Meesteresse ghehouden zijn t'Ambacht-kint ofte kinderen die zy aenghenomen sullen hebben/tot discretie vande booschreben Aelmoesseniers onderhouden van mondt costen/Dranck/Cleederen/van Linnen ende Wollen ter nootdust/des sullen de Leer-jaren verlanght worden sulcx als de booschreben Aelmoesseniers in redelicheyt sullen bebinden te behooren/en sal al t'ghene dat d'Ambacht-kinderen/middelcer tijdt met haer hantwerck verdienen/comeen tot prijsjt van den Meester ofte Meesteresse.

¶ IX.

Die booschreben Meesters sullen ghehouden wesen hare Ambacht-kinderen te houden in behoorlicke tucht ende onderdanichepdt soo wel op der straat als in huyse/ende ten minsten alle Sondaghen een predicatie te doen ofte laten hooren/ende so zy haer misdoeghen vaderlicke wijsse te vermanen/ende oock te straffen met de roede/ ofte andersins/ist noodt/tot goetduncken van de boosch. Aelmoesseniers.

¶ X.

Niemande sal hem moghen verzoederen nae den booschreben daghe zijne Ambacht-kinderen die hy met boozweten van de booschreben Aelmoesseniers aenghenomen heeft/geduerende ende noch loopende den tijdt van haere aenneminghe / sonder boozweten ofte consent van de selfde oozlof te gheben ofte te laten vercreken/hier ofte elders by een ander Meester te wercken: Dan ghelijcken sal een yeghelick hem wachten het verlaten Ambacht-kint te werck te stellen / ofte te ontfanghen / op den ghene in den placcaet ende keure begrepen.

¶ XI.

Ende indien yemant van de booschreben Ambacht-kinderen met kennisse van

de boorz. Aelmoesseniers aengenomē zijn de tegens danck ende wille van zjn Meester en Meesterse wech liepe / sal de Meester ofte Meesterse in sulcken ghevalle ge houden zjn r' selve terfont de boorzschreven Aelmoesseniers aen te gheben om te vernemen waer het ghebleven ofte gheloopen zy/ende r' selve wederomme te doen halen/ ende nae boorzgaende castijdinge den Meester ofte Meesterse (indie het haer belieft) wedetomme te leveren.

¶ ¶ ¶

Ende indien het wech gheloopen Ambachts-kindt niet gebonden wordt/sal het wt dese Stede ende de Drijhepdt van dien moete blijven/sonder weder inne te comen op pene van str' enghelick gegeesselt te worden/ten waere hy als boozen zjn Meester ofte Meesterse te vze de gestelt hadde/met ken nisse van de boorz. Aelmoesseniers.

¶ ¶ ¶

W Ambachts-kinderen in manier boorz. aengenomē zijnde/hare Meester ofte Meesterse ontklopende/sulle booz de eerste repse strengelick gegeesselt werden / ten aensien van d'ander Ambachts-kinderen: Mitsgaders vande Meester ofte Meesterse/indien haer belieft tegentwoordich te zjn. En booz de tweede ofte meerdere repse sullen de sel-

be Ambachts-kinderen boden strenge geesselingen als boozen int Tucht-hups te water ende te bzoode gestelt worden / ende tot sulcken twerck gebuyckt als mijn Heeren vande Sherechte sullen arbitreren.

¶ ¶ ¶

Ende op dat dese keure te beter geffectueert worde: Ozdonneren mijne Heeren vande Sherechte een pegelic/ontbodē zijnde booz een gestwozen kroo-draget ofte broo-voost/als dan te comparere booz de boorz. Aelmoesseniers/ter bestemder plaerse ende tijt: Op pene van drie stupbers booz de eerste repse/booz de tweede repse van ses stupbers/ende de derde repse van twaelf stupbers te verbeuren.

¶ ¶ ¶

Dat ooc niemant hem sal mogē verboz-derē de boorz. Aelmoesseniers/de broo-osten ofte Heeren Dienaren hen assiserēde/ met woorden ofte twercken te injurire/de selve te dreygen/oft anders onbehoorlicker wijse te bejeghenen/op Arbitrale cozzettie.

¶ ¶ ¶

Ende sullen de boorzberhaelde pecunielse Boeten b'keert werden/en d'erdendeel ten behoefte vanden aenzenghet/ende de twee andere d'erdendeelen tot boorzdeel van de boorzschreven Armen.

Het thiende Capittel.

Register vande Schouten, Burgermeesteren, ende den heelen Magistraet naer het vervolch der jaeren.

Ocht mi ten lesten het Register en r' vervolch vande ganschen Magistraet vande de jare 1413 tot desen loopeiden jaere/ als in eenen bundel verbaet. Int selve worden de namen niet alleen vande Burgermeesters / maer oock vande Schouten ende Schepenen / en die naerder handt daer by gheromen zjn / te weten der Dye soziers / ende Dreefmeesters en andere op een seker rijse verhaelt. Ende ghelijck eesertijts sommighe Republijcken ende in dese sekere gheslachten overmits haer geluckige bedieninge niet alle tot grooten naem/maer ooc tot eene sekere getonnuerde successe van de selbtge getomen zjn/als wy bevindē dat tot Athenē de Leonides, Acamantides, en Antiochides getweest zjn/waer tot daer na The mistocles Pesticles en Arillides boozt gecomen zjn: En

by de Romeynen de gheslachten van de Tullij, Emilij, Papirij, Aurelij, Servilij, Scipiones, Porrij ende andere vermaert ende in vele eentwen wtghebrecht zjn gheweest: also hebben oock alhier / soomen clepne dinghen by groote ende nieuwe by oude mach bergghelijcken/ overmidts zy de ghemeene sake wel bedient hebben / sommighe gheslachten onder andere allenghskens begonnen tot te muntren / ende vermaert te worden. Welck oock r' Khijn-beersken te kennen geeft van oudts gebuyckt / in hetwelcke wy bevinden dat de Ruyschen, Walen, Schapen, Zaelen ghenoemt worden/als dooz langhe ende gheluckighe bedienings der stadt / vermaerthepde van naem/by oudts berreghen hebbende/want het also luyt/VVat Ruyschr, dat Waelt, VVat Schaepē dat Zaelt. Maer dese ende de andere dinghen sal een peghelick lichrelick comen vernemen wt het Register dat wy hier na stelle.

Dit zijn die Schouten, Burgermeesteren, ende Schepenen, der Stede van Amsterdam, der Iaren als hier nae beschreven staet, eerst beghindende van't Iaer veerthien hondert ende dertien.

Anno 1413.

Schout.

Deyn Dert Willemsz.

Burghemeesteren.

Hertwich Andriesz.
Ciman Zael.
Ciman Deyntgen Dircksz.
Jan Beth Willemsz.

Schepenen.

Jan Eggbert Pietersz.
Claes Bunnick.
Fekerdy Jacobsz van Berge.
Lambert Jansz.
Simon Albertsz.
Drancke Poert Willemsz.
Dirck Bloemert.

Anno 1414.

Is die nieuwe Kercke begonnen te bouwen door H. Willem Eggert van Purmeret.

Schout.

Deyn Dert Willemsz.

Burgermeesteren.

Ciman Deyntgen Dircksz.
Gijbert Dufman.
Dillebrant Dichterz.
Claes Simon Kysersz.

Schepenen.

Jan Eggbert Willemsz.
Jonghe Deyn Dert.
Jacob Jan Willemsz.

Jan Berentz.
Jan Melijs Dircksz.
Jan Deyntz.
Willem Deyntz.

Anno 1415.

Schout.

Deyn Dert Willemsz.

Burgermeesteren.

Gijbert Dufman.
Jacob Jan Adamsz.
Jonghen Willem Poort.
Hertwich Andriesz.

Schepenen.

Abbrand Gerritsz.
Pieter Adamsz.
Symon Sael.
Daem Deyntsz.
Ghyse van Amstel.
Drent Dichterz.
Clement van Sope.

Anno 1416.

Schout.

Deyn Dert Willemsz.

Burgermeesteren.

Hertwich Andriesz.
Ciman Deyntgen Dircksz.
Ciman Zael.
Jan Beth Willemsz.

Schepenen.

Claes Bunnick.
Gijbert Jansz.
Dranck Poert.
Dirck Jacob Ghyse.

Fekerdy Jacobsz van Berghen.

Ghygen Pieter Allertsz.
Willem Jansz. vader Graff.

Anno 1417.

Sterf Hertoch Willem van Beyeren, sterf oock Heer Willem Eggert van Purmerendt fundateur vande nieuwe Kerck, is begraven den 15. Iulij inde selve Kerck.

Schout.

Deyn Dert Willemsz.

Burgermeesteren.

Jan Beth Willemsz.
Groot Pieter.
Abbrand de Wisselaer.
Willem Gerstman.

Schepenen.

Abbrand Gerritsz.
Daem Deyntsz.
Clement van Sope.
Kupsch Jacob Coppensz.
Ghyse van Amstel.
Splinter Deyn Dertsz.
Jan Eggbert Dertgenz.

Anno 1418.

Schout.

Ciman Deyntgen Dircksz.

Burgermeesteren.

Willem Gerstman.
Dranck

Dirck Willem Jansz.
Jan Arensz.
Joost Pieterz.

Schepenen.

Hertwich Andriesz.
Pieter Ab.
Dirck Ane Jansz.
Cyman Zael.
Dirck Jacob Gysen.
Jan Eggert Pieterz.
Jan vander Agh.

Anno 1419.

Schout.

Ciman Depntgen Dirckz.

Burgerm.

Jan Arensz.
Servaes Koeloffz.
Gijbert Duyfman.
Daem Braseman.

Schepenen.

Pebrant de Wisselaer.
Claes Wynnick.
Gijse van Amstel.
Kupfch Jacob Coppensz.
Jan Out Symonsz.
Wynnick Spruut.
Sreben Dirck Melisz.

In dit Iacr voorfz.
vervandelde Hertoch
Ian van Beyerens dat
gherechte, ende vvert
al heel verfer.

Schout.

Jan Depnensz.

Burgerm.

Dirck Hollandt
Willem Kepnersz.
Harman Harmanfz.
Depn Bert.

Schepenen.

Simon Meusz.
Wynnick Spruut.
Jan Out Symonsz.
Dirck Bardeuz.
Gerrit Depman Jansz.
Gijse van Amstel.
Kupfch Jacob Coppensz.

Anno 1420

Schout.

Jan Depnensz.

Burgerm.

Dirck Hollandt.
Jacob Dupbel.
Houwel Luytgenfz.
Jan Gude Houck.

Schepenen.

Diert Luytgenfz.
Willem Dirckz.
Pieter Barbrantfz.
Allert Pieter Allartfz.
Jan Schoutgen.
Anwel Pieterfz.
Hughe Depnensz.

Anno 1421.

Schout.

Jan Depnensz.

Burgerm.

Jacob Dupbel.
Jan Mourerfz.
Claes Moepert.
Harman Harmanfz.

Schepenen.

Jelis Helmer.
Gijbert Jacob Gebberfz.
Jan Simon Pessensz.
Jacob Aemfz.
Simon Claes Ertensz.
Claes Simon Vissersz.
Orte Depnensz.

Anno 1422.

Schout.

Jan Depnensz.

Burgerm.

Harman Harmanfz.
Dirck Hollandt.
Kupfch Jacob Coppensz.
Anwel Pieterfz.

Schepenen.

Houwels Luytgenfz.
Albert Carstensz.
Gerrit Jan Depman.
Pieter Jacob Lubbertfz.
Gijgen Pieter Allertfz.
Houwels Albertfz.
Hughe Depnensz.

Anno 1423.

Schout.

Jan Depnensz.

Burgerm.

Dirck Hollandt.
Cop Depnensz.
Willem Dirckz.
Jan Ertensz.

Schepenen.

Jan Schoutgijn.
Claes metten Hollen Oogfz.
Jan Out Symonsz.
Jelis Helmer.
Et Albertfz.
Willem Kepnersz.
Claes Depnensz.

Anno 1424.

Schout.

Jan Depnensz.

Burgerm.

Jan Oertensz.
Kupfch Jacob Coppensz.
Hughe

Huge Heptienſ.
Claes Moepert.

Schepenen.

Diert Luytgenſ.
Dirck van Schoonhoven.
Jan Depman.
Gijſgen Pieter Allertſ.
Gerrit Claes Coppensſ.
Andries Jacob Simonsſ.
Doutwels Albertſ.

Anno 1425.

Schout.

Jan Depnensſ.

Burgerm.

Kupſch Jacob Coppensſ.
Anwel Pieterſ.
Harman Harmanſ.
Allert Pieter Allertſ.

Schepenen.

Jelſ Helmer.
Dirck van Wormer.
Symon van Heſſe.
Zwittert Janſ.
Joost Gerritſ.
Andries Dveritſ.
Claes Janſ.

Anno 1426

Schout.

Jan Depnensſ.

Burgerm.

Antwel Pieterſ.
Dirck Wardenſ.
Jan Oetenſ.
Claes Jan Goertſ.

Schepenen.

Moep Kapnerſ.
Pieter Giſbert Harmanſ.
Dirck Heinrichſ.
Hughe Depnensſ.
Ja Claes Simo Hoedincſ.
Doutwels Albertſ.
Godevaert Wormboutsſ.

Anno 1427

Schout.

Jan Schout Arentſ.

Burgerm.

Jan Oetenſ.
Allert Jacob Pylensſ.
Jan Bout Allertſ.
Andries Dveritſ.

Schepenen.

Simon Janſ.
Simon Pieterſ.
Grebber Dirckſ.
Diert Luytgeſ.
Jan van Alp.
Joost Gerrit de Wardenſ.
Jan Simon Heſſensſ.

Anno 1428.

Schout.

Jan Schout Arentſ.

Burgerm.

Andries Dveritſ.
Huge Depnensſ.
Kupſch Jacob Coppensſ.
Moep Kepnerſ.

Schepenen.

Jonghe Jacob de Hertwer.
Godevaert Wormboutsſ.
Allert Pieter Allertſ.
Claes Rolle.
Jan Melijs Gerritſ.
Jan Helmer.
Gerrit Jan van Loben.

Anno 1429

Schout.

Jan Schout Arentſ.

Burgerm.

Kupſch Jacob Coppensſ.
Groot Dirck Claesſ.

Jong Claes Symo Kyſerſ.
Jan Oetenſ.

Schepenen.

Pieter Enghelſ.
Claes Janſ.
Melijs Andrieſ.
Gerrit vander Wyter.
Giſbert Jacob Grebberſ.
Meester Harman.
Henrick Antwelſ.

Anno 1430.

Schout.

Joost Gerritſ.

Burgerm.

Jan Oetenſ.
Simon Colijn.
Huge Depnensſ.
Willem Dirckſ.

Schepenen.

Antwel Pieterſ.
Godebaert Wormboutsſ.
Jan Bont Albertſ.
Jan van Diemen.
Clement Claesſ.
Dirck Wardenſ.
Gerrit Depman.

Anno 1431

Schout.

Jan Depnensſ.

Burgerm.

Huge Depnensſ.
Harman Harmanſ.
Claes Janſ.
Jonghe Jacob de Hertwer.

Schepenen.

Allert Pieter Allertſ.
Hoefche Jan Oetenſ.
Jacob Kupſch Jacobsſ.
Lambert Jacob Kepnerſ.
Melijs Andrieſ.
Diedert Luytgenſ.
Lambert Claes Wennen.

Anno

Anno 1432.

Schout.

Jan Hephensz.

Burgerm.

Harman Harmausz.
Kupsch Jacob Coppensz.
Groot Dirck Claesz.
Jan Bont Albertsz.

Schepenen.

Jan van Pyl.
Antwel Pieterz.
Allert Symonsz.
Jan Kop die Scillegangina-
ker.
Joost Gerritsz.
Gerrit Jansz van Loben.
Symon Hesse.

Anno 1433.

Schout.

Jan Hephensz.

Burgerm.

Jan Bont Albertsz.
Jan Helmer.
Gysbert Jacob Gzebberz.
Jan Claes Symon Hodincz

Schepenen.

Jonghe Jacob de Derwer.
Houwels Albertsz.
Claes Rodde Pieterz.
Willem Sael Jan Gettenz.
Dirck van Wermer.
Diedert Luytgenz.
Jan Bedure.

Anno 1434.

Schout.

Jan Hephensz.

Burgerm.

Gysbert Jacob Gzebberz.
Huge Hephensz.
Claes Jansz.
Antwel Pieterz.

Schepenen.

Mees Pieter Kepnierz.
Asbrant Heph die Wisselaer.
Maelijs Andriez.
Jan Berch Willemsz.
Dirck Blommer.
Godebaert Womboutsz.
Gerrit Hephman.

Anno 1435.

Schout.

Jan Hephensz.

Burgerm.

Huge Hephensz.
Kupsch Jacob Coppensz.
Jan Bont Albertsz.
Jonghe Claes Symon Kijferz

Schepenen.

Joost Gerritsz.
Asbrant Moepert.
Gzebber Dirckz.
Claes Gerritsz.
Jacob Wafeman.
Dirck de Gzebber.
Jacob pillen Allertsz.

Anno 1436.

Doë sterfvrou Iacoba.

Schout.

Jan Hephensz.

Burgerm.

Jan Bont Albertsz.
Gysbert Jacob Gzebberz.
Jan Claes Symon Hodincz
Clement Claesz.

Schepenen.

Asbrant Heph die Wisselaer.
Fekerdep Jacob van Bergen.
Meester Harman.
Dirck van Woxmer.
Jonghe Willem Gzebber.
Jan Pauto.
Jonghe Jacob de Derwer.

Anno 1437.

Schout.

Jan Hephensz.

Burgerm.

Clement Claesz.
Antwel Peterz.
Kupsch Jacob Coppensz.
Paulus Albertsz.

Schepenen.

Jan Berch Willemsz.
Willem Symonsz.
Joost Gerritsz.
Alsten Claesz.
Hoesche Jan Gettenz.
Maelijs Andriez.
Jan Doutwelz.

Anno 1438.

Schout.

Wombout Andriez.

Burgerm.

Antwel Pieterz.
Jan Hephensz.
Huge Hephensz.
Jan Bedure.

Schepenen.

Godebaert Womboutsz.
Meester Jacob Kupsch.
Eberd Jacobz.
Asbrant Heph die Wisselaer.
Fekerdep Jacobz van Ber-
ghen.
Daem Meynertsz.
Hendrick Camper.

Anno 1439.

Schout.

Wombout Andriez.

Burgerm.

Huge Hephensz.
Gysbert

Gijbert Jacob Gzebbersz.
Doutwels Albertsz.
Jacob Braseman.

Schepenen.

Claes Antwoel Pietersz.
Gzebbert Dirckz.
Claes Gzebbert Willemfsz.
Meester Harman.
Gerret Jansz van Loben.
Jan Dapman.
Arent Jacobfsz.

Anno 1440.

Schout.

Rombout Andriesz;

Burgherm.

Gijbert Jacob Gzebbersz.
Jan Bout Albertfsz.
Jan Claes Spms Hoedincz
Jan Beth Willemfsz.

Schepenen.

Jan Eggbert Pietersz.
Heertgen Jansz.
Kupsch Pietersz.
Melijs Andriesz.
Alsten Claesz.
Meester Jacob Kupsch.
Claes Coppert/de se sterff
Oude Claes de Wertwer daer
voor.

Anno 1441.

Schout.

Rombout Andriesz.

Burgherm.

Jan Bout Albertfsz.
Kupsch Jacobfsz.
Doutwels Albertfsz.
Jonghe Claes Spmon Kup-
ferfsz.

Schepenen-

Joost Gerretfsz.

Godebaert Wozmbautfsz.
Dirck van Wozmer.
Jacob de Jonghe Jacobfsz.
Steben Dirck Melis.
Luptgen Jan Arentfsz.
Abzant Heyn de Wisselaer.
Dese sterff.
Jan Kupsch van Lansmer
daer voor.

Anno 1442.

Schout.

Rombout Andriesz tot acht
daghen na Pincxster.

Ende in dit Iaer acht
daeghen nae Pincxster
daer voor.

Schout.

Claes die Gzebbert.

Burgherm.

Doutwels Albertfsz.
Gijbert Jacob Gzebbersz.
Huge Depnensz.
Allert Symonsz.

Schepenen.

Meester Harman,
Melijs Andriesz.
Jan Allertfsz.
Daem Meennertfsz.
Heertghin Jansz.
Dellert Dechterfsz.
Goesen Dirck Bardenz.

Anno 1443.

Schout.

Claes die Gzebbert.

Burghermeesteren.

Huge Depnensz.
Jan Claes Spms Hoedincz
Jacob Epbensz.
Henrick Antwoelfsz.

Schepenen.

Kupsch Pietersz.
Claes Fredericz van Steen-
wijck.
Freerick de Pont.
Albert Gerritfsz Crab.
Dechter Willem Mattensz.
Joost Joostfsz.
Claes die Gzebbert Gerritfsz.

Anno 1444.

Schout.

Claes die Gzebbert.

Burgherm.

Henrick Antwoelfsz.
Joannes die Gzebbert.
Dellert Dechterfsz.
Gzebbert Dirckfsz.

Schepenen.

Pieter Gijbert Harmanfsz.
Flozis Jacobfsz.
Coman Claes Jacobfsz.
Pieter Kupsch.
Jan Tjmanfsz.
Lambert Gaeff.
Pieter Hollant Willemfsz.

Anno 1445.

Schout.

Claes die Gzebbert.

Burghermeesteren.

Dellert Dechterfsz.
Claes Tholl.
Kupsch Pietersz.
Gerrit Grootte Pietersz.

Schepenen.

Jan Symonsz van Mupden
Jonghe Dirck Jansz.
Claes Lambertfsz van Goep.
Kinne Wael.
Willem Block Arentfsz.
Jan Dobbensz.
Harmen Wenz.

Item in dit jaer ver-
wan-

wandelde Hertoch Philips van Bourgondien alle dat Gherechte op Sinte Elisabeths dach.

Schout.

Mr. Jacob Kupsch.

Burgermeesteren.

Jacob Braesman.
Doutwel Albertsz.
Ghebber Dirckz.
Meus Dose.

Schepenen.

Goedebert Wozmboutsz.
Melis Andriesz.
Willem Symonsz.
Jonghe Gerrit Jansz.
Jan Allertsz.
Meus Pieter Kepniersz.
Gerrit Pieter Bontensz.

Anno 1446.

Schout:

Mr. Jacob Kupsch.

Burghemeesteren:

Bartholomeus Dose.
Jan Claes Symo Voedincz
Jacob Ephenz.
Jan Depman.

Schepenen.

Jan Depnensz.
Dirck van Woymer.
Jonghe Jacob.
Pieter Allertsz.
Grooten Symon Mr. Jansz.
Jan Melis Dirckz.
Jan Willem Gerritsz.

Anno 1447.

Schout.

Mr. Jacob Kupsch.

Burgerm.

Jan Depman.
Dirck Woelensz.
Ghebber Dirckz.
Hendrick Stupber.

Schepenen:

Gerrit groote Pieterz.
Gerrit Pieter Bontensz.
Allert Symonsz.
Claes Jansz die Snijder.
Meus Pieter Kepniersz.
Goeman Meynert Jansz.
Jan Allertsz.

Anno 1448.

Schout.

Mr. Jacob Kupsch.

Burgerm.

Hendrick Stupber.
Doutwels Albertsz.
Jacob Ephenz.
Melis Andriesz.

Schepenen:

Jan Symonsz van Mupden.
Goedebaert Wozmboutsz.
Jacob Willen Allertsz.
Dirck van Woymer.
Kombout Andriesz.
Jan Willem Jansz.
Gerrit Joosten die Broede.

Anno 1449.

Schout.

Meester Jacob Kupsch.

Burgerm.

Melis Andriesz.
Meus Pieter Kepniersz.
Hendrick Antwelsz.
Doesche Jan Oetensz.

Schepenen.

Jan Depnensz.

Allert Symonsz.
Dirck Boulenz.
Ghebber Dirckz.
Pieter Hillebrantzsz.
Dirck Jansz inde Hoort.
Jonghe Gerrit Jansz.

Anno 1450

Schout:

Gerrit de Broede in zijn stede Gerbrat Jansz daer hoort op Sinte Clemens dach.

Burgerm.

Hendrick Antwelsz.
Jacob Kopniersz.
Gysbert Claesz.
Frederick Esbrantzsz Baers

Schepenen.

Bartholomeus Dose.
Hendrick Stupber.
Gerrit Ghoy.
Barent Das.
Coman Jan Thymansz.
Melis Schout Depnensz.
Jacob Claes Arentsz.

Anno 1451.

Schout.

Gerbrant Jansz.

Burgerm.

Jacob Kepniersz.
Jacob Peckstock.
Ghebber Dirckz.
Wichter Hillebrantzsz.

Schepenen.

Dirck Woelensz.
Jan Kupsch van Lansiner.
Pieter Dirck Smitzsz.
Jacob Jacobsz die Jonghe.
Harman Kupsch Jacobsz.
Gysgen Jansz.
Jan Barentsz.

Anno 1452.

Schout.

Laurens Pauwelsz.
Burgerz

Anno 1457.

Burgerm.

Jacob Berckstock.
Bartholomeus Dose.
Henrick Stupber.
Henrick Poutwelsz dese sterf.
Jan Wouter Ottenz in zijn stede.

Schepenen.

Meester Jacob Kupsch.
Henrick Kacker.
Allert Symonsz.
Pieter Claesz.
Jacob Pillen Claesz.
Symon Dirck Wardenz.
Gerrit Dirck Smitz.

Anno 1453

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Henrick Stupber.
Dirck Boelensz.
Fredrick Baers.
Gysgen Jansz wie die Loof-
drecht.

Schepenen.

Claes Jansz die Snijder.
Jan Jacobsz Grootgijn.
Hepman van Ijp Pieterz.
Coysgen Jacobsz.
Kepnier Andriesz.
Jan Barentsz.
Wolfaert Henrick Poutwelsz

Anno 1454.

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Dirck Boelensz.
Bartholomeus Dose.
Pieter Claesz.
Jan Allertsz.

Schepenen.

Melis Andriesz.
Copper Vechterz.
Pieter Dirck Smit.
Kombout Andriesz.
Claes Welman Clemensz.
Jacob Hugel.
Hepman Kupsch.

Anno 1455

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Bartholomeus Dose.
Henrick Stupber.
Melis Schout Hepnensz.
Gerrit Dirck Smitz.

Schepenen.

Kepnier Andriesz.
Symon Dirck Wardenz.
Willem Buzyn.
Maes Pieter Kepniersz.
Lambert Mplingh.
Henrick Colijn Dircksz.
Dirck Hollant Poutwelsz.

Anno 1456.

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Henrick Stupber dese sterf.
Copper Vechterz daer voor.
Ghebber Dircksz.
Jacob Pillen Allertsz.
Pieter Dirck Smitz.

Schepenen.

Hepn Allertsz.
Gysbert Claesz.
Claes Melisz van Palm.
Symon Jacobsz.
Kombout Andriesz.
Coman Ja. Chijmansz.
Pieter Allertsz.

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Pieter Dirck Smitz.
Dirck Boelensz.
Jan Allertsz.
Bartholomeus Dose.

Schepenen.

Melis Andriesz.
Wibrant Hoopert.
Henrick Colijn Dircksz.
Carsten Jacobsz.
Claes Cantert.
Gerrit Gerrit Matheusz.
Albert Oetensz.

Anno 1458.

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Jan Allertsz.
Pieter Allertsz.
Kombout Andriesz.
Gerrit Dirck Smitz.

Schepenen.

Claes Jansz die Snijder.
Gysbert Claesz.
Jacob Hugel.
Symon Dirck Wardenz.
Koolof Jacob Claesz.
Wouter Oom.
Claes Stauffen.

Anno 1459.

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Gerrit Dirck Smitz.
Jacob Pillen Allertsz.
Bartholomeus Dose.
Jacob Jacobsz die Jonghe.
Schepenen

Schepenen.

Wylant Mopert.
 Carsten Jacobsz.
 Jacob Pillen Claesz.
 Gerrret Mattheusz.
 Albert Ottenz.
 Boel Dirck Boelensz.
 Jan Melis Andriesz.

Anno 1460

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Bartholomeus Dose.
 Pieter Allert Pieterz.
 Claes Melisz van Hoozn.
 Coman Jan Tpmansz.

Schepenen.

Gijssbert Claesz.
 Koelof Jacob Claesz.
 Wouter Gom.
 Jacob Gerritz.
 Claes Claesz Cantert.
 Claes Stansz.
 Jacob Jacobsz die Jonghe.

Anno 1461.

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Coman Jan Tpmansz.
 Jacob Jacobsz die Jonge.
 Heyman Kuppschenz.
 Gerrret Dircksz Smit.

Schepenen.

Carsten Jacobsz.
 Gerrret Benminck.
 Jan Outgerz Schoutgen.
 Symon Claesz van Haerle.
 Gijssbert Dircksz Mups.
 Albert Ottenz.
 Claes Depn in den Arent.

Anno 1462.

Den 22 November
 is Brugmā, wefende vā

de Oorden der Minre-
 broederē in dese stede
 gecomen, en tegē wil-
 le der Heerē Magistra-
 ten in der Stadt geble-
 ven door zijn welspre-
 kentheyten aen de devo-
 te gemeynthe, waer van
 noch een spreekwoort
 is geblevē. **Al cost ghy
 praten als Brugman**

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Jacob Jacobsz die Jonghe,
 Bartholomeus Dose,
 Jan Allertsz.
 Gerrret Mattheusz.

Schepenen.

Giebbert Dircksz.
 Gijssbert Claesz.
 Koubout Andriesz.
 Claes Cantert.
 Symon Dirck Wardenz.
 Claes Stanssen.
 Wypn Dircksz Mups.

Anno 1463.

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Burgerm.

Jan Allertsz.
 Pieter Allert Pieterz.
 Heyman van IJ Pieterz.
 Gerrret Dircksz Smit.

Schepenen.

Gerrret Benminck.
 Jan Outgerz Schoutgen.
 Symon Claesz van Haerle.
 Gijssbert Dircksz Mups.
 Jacob Gerrretsz.
 Tpmā Outgerz.
 Tpmā Zael Melisz.

Anno 1464.

Schout.

Loutwerens Poutwelsz.

Op den 13 dach in
 Julio, binnen dit Jaer
 wert Schout.
 Albert Ottenz.

Burghermeesteren.

Gerrret Dircksz Smit.
 Bartholomeus Dose.
 Gijssbert Claesz.
 Jacob Pillen Allertsz.

Schepenen.

Melis Schout Depnenz.
 Symon Dirck Wardenz.
 Koel Jacob Claesz.
 Claes Stanssen.
 Jan Berth Janz.
 Outger Outgerz.
 Jan Claes Goertsz.

Anno 1465

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Bartholomeus Dose.
 Jan Allertsz.
 Jacob Jacobsz die Jonge.
 Gerrret Mattheusz.

Schepenen.

Heymen Kupsch Jacobsz.
 Claes Cantert.
 Gerrret Benminck.
 Jan Outgerz Schoutgen.
 Gijssbert Dircksz Mups.
 Symon Claesz van Haerle.
 Tpmā Zael Melisz.

Anno 1466.

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Jan Allertsz.
 Pieter Allertsz.
 Coman Andriesz Willemz.
 Gerrret Dircksz Smit.

Er 3 Sche.

Schepenen.

Melis Schout Depnenz.
Coman Jan Tynansz.
Pieter Claesz.
Wym Diccksz Mups.
Jan Beth Jansz.
Jacob Henrick Antwelsz.
Claes Jan Comkens.

Anno 1467.

Sterf Hertoch Philips
van Bourgondien.

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Gerret Dircksz Smit.
Bartholomeus Dose.
Depman van Hlp Pieterz.
Gysbert Dircksz Mups.

Schepenen.

Gerret Binnick.
Jacob Hughe.
Jacob Panningz de Goudt-
smit.
Symon Dirck Wardenz.
Gysbert Thomasz.
Gerret Jan Allertz.
Claes Depn aende Plaets.

Anno 1468

Schout.

Albert Ottenz.

Burghemeesteren.

Gysbert Dircksz Mups.
Jacob Jacobsz de Jonghe.
Meester Jacob Rupsch.
Gerret Martheus.

Schepenen.

Coman Jan Tynansz.
Symon Jan Rysersz.
Jan Caling Jansz.

Claes Viercksz Smit.
Willelm Rijkz.
Claes Depman van Hlp.
Jan Beth Jansz.

Anno 1469.

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Jacob Jacobsz de Jonghe.
Pieter Koding Pieterz.
Claes Stanssen.
Goossen Dirck Wardenz.

Schepenen.

Volcker Blommert.
Gysbert Thomasz.
Jan Melis Andriesz.
Symon Allert Symonz.
Jan Dircksz van Wormer.
Jan Claessen van Doppen.
Claes Gebber Dirckz.

Anno 1470.

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Pieter Koding Pieterz.
Boel Dirck Boelensz.
Jacob Henrick Antwelsz.
Louwerens Doutwelsz.

Schepenen.

Claes Belman Clementz.
Jacob Dupbel Claesz.
Henric Claesz van Haerlem.
Henrick Jansz Ackerman.
Coman Zael Melisz.
Jan Beth Dechterz.
Jacob Jacobsz de Jonghe.

Anno 1471.

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Jacob Henrick Antwelsz.
Jacob Jacobsz de Jonghe.
Jan Beth Jansz.
Wouter Com.

Schepenen.

Symon Dirckz wt de Boort.
Hughe Willemsz.
Jan Calingh Jansz.
Bartholomeus Jacobsz.
Claes Lastman.
Dirck Ruysch Depmanz.
Jan Binnick.

Anno 1472.

Schout.

Albert Ottenz.
Jacob Henrick Antwelsz.
daer voor opté eersten
dach Octobris.

Burgerm.

Jacob Jacobsz die Jonghe.
Pieter Kodingh.
Coman Andries Willemsz.
Boel Dirck Boelensz.

Schepenen.

Jacob Pillen Claesz.
Olfert Pieterz.
Pieter Colijn Pieterz.
Jan Depman Pengh.
Albert Willemsz Cantert.
Claes Depn aenden Plaets.
Jan Coman Jansz.

Anno 1473

Schout.

Jacob Henrick Antwelsz.

Burgerm.

Pieter Kodingh Pieterz.
Claes Stanssen.
Jan Beth Jansz.
Jan Dircksz van Wormer.
Schepe-

Schepenen.

Dirck Hollant Poutwelsz.
 Henrick Ackerman Jansz.
 Pieter Meus Dose.
 Cyman Zael Melisz.
 Dirck Symon Wardeuz.
 Gerrit Symon Claes Antwelsz.
 Gaef Benninck Gerritsz.

Anno 1474

Schout.

Jacob Henrick Antwelsz.

Burgerm.

Claes Staussen.
 Jacob Jacobsz die Jonge.
 Pieter Allertsz.
 Loutwerens Poutwelsz.

Schepenen.

Albert Ottenz.
 Olfert Pietersz.
 Boel Dircksz van Wozymer.
 Jan Calingh Jansz.
 Jan Claesz van Hoppert.
 Bartholomeus Jacobsz.
 Jan Benninck Gerritsz.

Anno 1475

Schout.

Jacob Henrick Antwelsz.

Burgerm.

Jacob Jacobsz die Jonghe.
 Pieter Rodingh Pietersz.
 Boel Dirck Woelensz.
 Symo Dirckz wt die Doort.

Schepenen.

Roel Jacob Claesz.
 Jan Barentsz.
 Cyman Zael Melisz.
 Dirck Henrick Antwelsz.
 Egbert Jansz.
 Pieter Haringh.
 Clement Gerritsz.

Anno 1476.

Schout.

Jacob Henrick Antwelsz.

Burgerm.

Pieter Rodingh Pietersz.
 Jan Calingh Jansz.
 Jan Dircksz van Wozymer.
 Gerrit Dircksz Smit.

Schepenen.

Henrick Jansz Ackerman.
 Gerrit Melisz.
 Olfert Pietersz.
 Claes Martijnsz.
 Wypn Pops Jacobsz.
 Jan Bweck Melisz.
 Gerrit Dirckz vander Anzter.

Anno 1477.

Doen sterff Hertoge
 Carel van Bourgôdien

Schout.

Jacob Henrick Antwelsz.

Burgerm.

Jan Calingh Jansz.
 Jacob Jacobsz die Jonge.
 Jan Beth Jansz.
 Pieter Allert Pietersz.

Schepenen.

Hepmen Pietersz van Ilp.
 Hughe Willemsz.
 Jan Willemsz vader Graft.
 Jacob Pieter Dillebrantsz.
 Jan Claes Guertsz.
 Bechter Barentsz.
 Claes Lambert Capenz.

Anno 1478.

Schout.

Jacob Henrick Antwelsz.

Burgerm.

Jan Beth Jansz.

Boel Dirck Woelensz.
 Gerrit Depman.
 Gerrit Dircksz Smit.

Schepenen.

Jan Barentsz.
 Maachys Pietersz die Zeepstede.
 Albert Willemsz Cantert.
 Jan Bont Jansz.
 Jacob de Wael Jansz.
 Maester Willem Andriessz.
 Claes Jongh Jacobsz.

Anno 1479.

Schout.

Jacob Henrick Antwelsz.

Burgerm.

Gerrit Depman.
 Pieter Rodingh.
 Jan Claesz van Hoppert.
 Symo Dirckz wt die Doort.

Schepenen.

Panningh Thymansz.
 Cymman Zael Melisz.
 Jacob van Berghen.
 Willem Boom Dircksz.
 Lambert Lambertsz.
 Dirck Claes Sillemoer.
 Dillebrant Jansz Modder.

Anno 1480.

Schout.

Jacob Henrick Antwelsz.

Burgerm.

Pieter Rodingh Pietersz.
 Jan Dircksz van Wozymer.
 Jan Beth Jansz.
 Gerrit Dirckz Smit.

Schepenen.

Hughe Willemsz.
 Lambert Jansz.
 Egbert Jansz.

ſſbrant Janſ.
Jan Wort Janſ. (neſſ.
M. Jan Melis Schout Dep.

Anno 1481.

Schout.

Jacob Henrick Antweſſ.

Burghermeeſteren.

Jan Beth Janſ.
Jacob Jacobsz de Jonghe,
Jan Coman Janſ.
Jacob Pieter Hillebrantſ.
deſe ſterf.
Jan Claes van Doppē daer
booz

Schepenen.

Pieter Pieterſz inden Haen.
Willem Boom Dirckſz.
Boel Jacob Wicker.
Jan Clemensz.
Gerret Symon Claes An-
weſſ.
Symon Vardenz.
Pieter Wicker Dirckſz.

Anno 1482.

Is deſe Stede eerſt
mēt een ſteenen Muer
ende Toorens bēmer-
felt gheworden.

Schout.

Jacob Henrick Antweſſ.

Burgherm.

Jacob Jacobsz die Jonghe.
Pieter Kading.
Gijſbert Jacobsz Dooch.
Boel Dirck Voelensz deſe ſterf
Jacob van Berghe Pieterſz.
daer booz.

Schepenen.

Gerret Dirckſz Smir.
Symon Dirckſz wt de Booz

Dirck Pieterſz Poot.
Pieter Martijnſz.
Meeſter Symon Cogman.
ſſbrant Jan Depmensz.
Symon Janſz Beth.

Anno 1483.

Schout.

Jacob Henrickſz.

Burgherm.

Jacob van Berghe Pieterſz.
Pieter Haring Janſz.
Egbert Janſz.
Dirck Hepman Kupſch.

Schepenen.

Jacob Willemsz.
Pieter Jacobsz in Hamburgch
Lambert Lambertſz.
Gerret Symon Claes An-
weſſ.
Jan Claes Lambertſz.
Goebvaert Thomasz.
Andries Boelen Dirckſz.

Anno 1484.

Schout.

Jacob Henrick Antweſſ.

Burgherm.

Dirck Hepman Kupſch.
Jan Bethſz.
Dirck Symon Vardenz.
Bartholomeus Jacobsz.

Schepenen.

Jan Claes van Hoppen.
Pieter Martijnſz.
Loutwerens Lambertſz.
Jan Broeck Melis.
Gerret Symon Janſz.
Keper Janſz.
Jan Janſz Gerſt.

Anno 1485.

Schout.

Jacob Henrick Antweſſ.

Burghermeeſteren.

Bartholomeus Jacobsz.
Pieter Ellertſz.
Jan Dirckſz van Wommer.
Gijſbert Jacobsz Dooch.

Schepenen.

Jan Pieterſz Poot.
Egbert Janſz.
Gerret Symon Claes An-
weſſ.
Jan Verſon Janſz.
Gerret ſſbrantſz.
Dirck Claes Sillemoer.
Godevaert Taemsz.

Anno 1486.

Schout.

Jacob Henrick Antweſſ.

Burgherm.

Gijſbert Jacobsz.
Jacob Jacobsz die Jonghe.
Jacob van Berghen.
Jan Claes Lambertſz.

Schepenen.

Dirck Symon Jan Kijſerſz.
Maatthijs Willemsz.
Kobbrecht Janſz.
Jacob Willemsz.
Claes Pauw Janſz.
Coert Jacobsz Dupbel.
Flozis Jan Claesz.

Anno 1487.

Schout.

Jacob Hendricz.

Burgherm.

Jacob Jacobsz de Jonghe.
Jan Beth Janſz.
Jan Broeck Melis.
Gerret Symon Claes An-
weſſ.

Schepenen.

Dirck Pieterſz Poot.
Egbert Janſz.
Pieter Jacobsz in Hamburgch
Gerrijt Willemsz van Alick-
maer.
Dirck Claes.
Keper Janſz.
Pieter Hepmiersz.

Anno

Anno 1488.

Schout.

Jacob Henrick Antwelfz.

Burgerm.

Gerrit Symon Claes Antwelfz.
Jan Dirck van Wormerz.
Gijfbert Jacobsz.
Bartholomeus Jacobsz.

Schepenen.

Dirck Symon Jan Kijserz.
Jacob Walichz.
Jan Claesz van Hoppen.
Jong Jan Cornelisz Blanc-kerk.
Claes Pauw.
Mr. Willem Andriesz.
Martijn Dirckz.

Anno 1489.

Schout.

Jacob Henrick Antwelfz.

Burgerm.

Gijfbert Jacobsz.
Dirck Depmanz.
Jacob Jong Jacobsz.
Dechter Barentz.

Schepenen.

Melijz Pauw.
Jan Clementz.
Dirck Lijting.
Jan Beth Zeke Dirckz.
Dirck Claesz.
Meeſtr Pieter Hannincz.
Jan Janz Gerst.

Anno 1490.

Schout.

Jacob Henrick Antwelfz.

Burgerm.

Jacob Jong Jacobsz.

Jan Claesz van Hoppen.
Bartholomeus Jacobsz.
Gerrit Symon Claes Antwelfz.

Schepenen.

Dirck Symon Jan Kijserz.
Jan Melijz Andriesz.
Peter Claesz Scellincz
Boel Jacob Bickerz.
Gerrit Symon Janz.
Willem Giebbet.
Symon Jan Bethz.

Anno 1491.

Schout.

Jacob Henrick Antwelfz.

Burgerm.

Jan Claesz van Hoppen.
Jan Dirck van Wormerz.
Dirck Symon Wardenz.
Dirck Claesz.

Schepenen.

Peter Tolijn.
Peter Haring.
Kempier Ja Waerdenz Zwa-gher.
Claes Hendricz bander.
Schell.
Gerrit Dirckz van Alck.
maer.
Jan Vouw Janz.
Symon Teding Symoncz.

Anno 1492.

Tot Amsterdam zijn ontrent 70 Zeeroovers gherecht.

Schout.

Jacob Henrick Antwelfz.

Burgerm.

Dirck Claesz.
Jacob Willemz.

Jacob Jong Jacobsz.
Bartholomeus Jacobsz.

Schepenen.

Henrick Ackerman.
Jan Bethz.
Gerrit Symon Claes Antwelfz.

Jan Claesz wt die Doort.
Bjunning Claesz.
Andries Boelens.
Jan Venmuck Janz.

Anno 1493.

Schout.

Jacob Henrick Antwelfz.

Burgerm.

Jacob Jong Jacobsz.
Dirck Depmanz.
Mr. Jan Melijz.
Jacob van Berghe.

Schepenen.

Willem Voem.
Jan van Derſijn.
Coert Jacob Dibelz.
Stans Claesz.
Martijn Dirckz.
Floyz Janz.
Gerrit Gerrit Mattheusz.

Anno 1494.

Schout.

Jacob Henrick Antwelfz.

Burgerm.

Dirck Depmanz.
Jan Bethz.
Mr. Willem Andriesz.
Dirck Symon Wardenz.

Schepenen.

Henrick Ackerman.
Jan Claesz van Hoppen.
Bartholomeus Jacobsz.
Bjunning Claesz.
Andries Boelens.
Schipper Symon Pieterz.
Pilgram Jong Jacobsz.

Anno 1495.

Schout.

Jacob Henrick Antweſſ.

Burgermeeſteren.

Mr. Willem Andrieſſ.
Dirck Claefſ.
Gijſbert Jacobsſ.
Boel Jacob Bickerſ.

Schepenen.

Jacob van Berghē.
Gerrit Spmon Claes Antweſſ.
Kepnier Jan Waerdenſſ ſwa
gher.
Gerrit vander Antxter.
Peter Henrickſ.
Peter Kepnierſ.
Claes Moepert Dirckſ.Item in dit Iaer voor-
ſeydt ſtarff Iacob Hen-
ricxſoon Schout, ende
in zijn ſtede ſoo werdt
Schout Ian Benningh
Ianſſen zijn dochters
ſoon.

Anno 1496.

Schout.

Jan Benningh.

Burgerm.

Dirck Claefſ.
Andries Boelenſ.
Jan Bethſ.
Willem Boem.

Schepenen.

Henrick Ackerman.
Dirck Spmon Wardenſſ.
Jan Clementſſ.
Wupning Claefſ.
Clement Wolſerckſ.
Jan Janſſ Gerſt.Godebaert Taemſſ. deſe
ſterf.

Coert Jacobsſ daer booz.

Anno 1497.

Schout.

Jan Benning.

Burgerm.

Andries Boelenſ.
Meeſter Willem Andrieſſ.
Jacob van Berghē.
Boel Jacob Bickerſ.

Schepenen.

Jan van Depmen.
Bartholomeus Jacobsſ.
Maelys Pautwe.
Kepnier Jan Waerdenſſ.
Jan van Verſijn.
Peter Henrickſ.
Kupſch Jan Vertenz.

Anno 1498.

Schout.

Jan Benning.

Burgermeeſteren.

Meeſter Willem Andrieſſ.
Willem Boem.
Dirck Depmanſſ.
Wupning Claefſ.

Schepenen.

Jan Claes van Hoppē.
Jan Clementſſ.
Schipper Cymān Pieterſſ.
Stang Claefſ.
Martijn Dirckſ.
Pelgram Jong Jacobsſ.
Claes Gerrit Depmanſſ.

Anno 1499

Schout.

Jan Benning.

Burgerm.

Dirck Depmanſſ.
Andries Boelenſ.
Dirck Spmon Wardenſſ.
Clement Wolſerckſ.

Schepenen.

Gijſbert Jacobsſ.
Gijſbert Sekerdepſſ.
Maelys Pautwe.
Coert Jacobsſ.
Spmon Boenacker.
Jan Janſſ Gerſt.
Gerrit Gerrit Mattheuſſ.

Anno 1500.

Schout.

Jan Benning Janſſ.

Burgerm.

Dirck Spmon Wardenſſ.
Meeſter Willem Andrieſſ.
Bartholomeus Jacobsſ.
Dirck Claefſ Sillemoer.

Schepenen.

Jan Maelys Andrieſſ.
Jan Claefſ van Hoppē.
Kieper Jan Waerdenſſ.
Gijſbert Nap Sekerdap.
Hillebrant Jan Claefſ.
Pieter Roding Pieterſſ.
Coen Pieterſſ.

Threſoriers.

Jan Clement Hendrickſ.
Kupſch Jan Bethſſ.

Weefmeest.

Jan Clement.
Kupſch Jan Bethſſ.

Anno 1501.

Schout.

Jan Benning Janſſ.

Burgerm.

Burgern.

Meester Willem Andriesz.
Dirck Heyman Rupsch.
Andries Boel Dirckz.
Clement Wolfertsz.

Schepenen.

Bruyn Claesz.
Stants Claes Stansz.
Floyis Jan Claesz.
Court Jacob Dibels.
Gerrit Gerrit Mattheusz.
Meester Dirck Pauwelsz.
Claes Gerritsz Deyman.

Threforiers

Niclaes Heyn Claesz.
Bartholomeus Jacobsz.

Weefmeest.

Rupsch Jan Berhz.
Melij's Pauw Jansz.

Anno 1502.

Schout:

Jan Benninck Jansz.
Burgern.

Bartholomeus Jacobsz.
Meester Willem Andriesz.
Jacob van Bergen Pieterz.
Jan Persijn Jansz.

Schepenen.

Dirck Claes Sillemoer.
Jan Claesz van Hoppen.
Keper Jan Waerdenz.
Gysbert Lap Sekerdap.
Hillebrant Claesz.
Pieter Koding Pieterz.
Coen Pieterz.

Threforiers.

Claes Heyn Claesz.
Meester Willem Andriesz.

Weefmeest.

Rupsch Jan Berhz.
Melij's Pauw Jansz.

Anno 1503.

Schout.

Jan Benninck Jansz.
Burgern.

Andries Boel Dirckz.
Jacob van Burgh
Jan Persijn Jansz.
Cornelis Jansz de Vlaming.

In de gheschreven
copie staen dese namē.

Bartholomeus Jacobsz.
Niclaes Heyn.
D. Willem Andriesz.
Clemens Wolfartsz.

Schepenen.

Martijn Dirckz.
Keper Jan Waerdenz.
Claes Gerritsz Deyman.
Henrick Jan Barentsz.
Jan Jansz van Paerden.
Spimon Sillemoer Claesz.
Mr. Pieter Colijn.

Threforiers.

Andries Boel Dirckz.
Claes Mopert Dirckz.

Weefmeest.

Melij's Pauw Stansz.
Stans Claesz worde gheco-
ren.
Waerdeyn in zijn stede.
Clement Henrickz.

Anno 1504.

Schout.

Jan Benninck Jansz.

Burgern.

Claes Heyn Claesz.
Dirck Claesz Sillemoer.
Andries Boel Dirckz.
Claes Mopert Dirckz.

Schepenen.

Jan Persijn Jansz.

Court Jacobsz Dibel.
Gysbert Lap Sekerdap a-
llas Fekerdap.
Stans Claesz.
Hillebrant Jansz.
Dirck Jacobsz Quinting.
Cornelis Pauw Jansz.

Threforiers.

Floyis Jan Claesz.
Claes Gerritsz Deyman.

Weefmeest.

Clement Wolfertsz.
Cornelis Jansz Vlaming.

Anno 1505

Schout.

Jan Benninck Jansz.

Burgern.

Andries Boel Dirckz.
Dirck Heymansz Rupsch.
Gerrit Mattheusz.
Floyis Jan Claesz.

Schepenen.

Martijn Dirckz.
Keper Jan Waerdenz.
Claes Gerritsz.
Henrick Jan Barentsz.
Jan Jansz van Paerden.
Spimon Sillemoer Claesz.
Mr. Peter Colijn Jacobsz.

Threforiers.

Claes Mopert Dirckz.
Cornelis Jansz Vlaming.

Weefmeest.

Claes Heyn Claesz.
Bruyn Claesz.

Anno 1506.

Schout.

Jan Benninck Jansz.

Burgerm.

Gerrit Gerrit Mattheuſz.
Dirck Claes Sillemoer.
Claes Hephn Claesz.
Claes Mopert Dirckz.

Schepenen.

Court Jacobsz Diſel.
Gijſbert Lap Sekerdap.
Straus Claesz.
Dirck Pouwelſz.
Pieter Claesz Tantert.
Dirck Jacobsz Quinting.
Jacob Hupch Janſz.

Threforiers.

Flozis Jan Claesz.
Wypn Claesz.

Weefmeest.

Jan Perſijn Janſz.
Wypn Claesz.

Anno 1507.

Schout.

Jan Benminck Janſz.

Burgerm.

Dirck Claesz.
Andries Boel Dirckz.
Dirck Ruyſch Hephmanſz.
Flozis Jan Claesz.

Schepenen.

Jan Perſijn Janſz.
Claes Gerritſz Dapman.
Henrick Jan Barenſz.
Mr. Pieter Colijn Jacobſz.
Jan Lambertſz.
Willem Wypn Pieterſz.
Jan Jan Ebertſz.

Threforiers.

Claes Mopert.
Frans Claes Hephnenz.

Weefmeest.

Wypn Claesz.
Gerrit Willemſz.

In dit jaer, ſterf Phi-
lips de 2 Coninck van
Spaengien Graeve van
Hollant &c.

Anno 1508.

Schout.

Jan Benminck Janſz.

Burgerm.

Andries Boel Dirckz.
Claes Hephn Claesz.
Claes Mopert Dirckz.
Gerrit Mattheuſz.

Schepenen.

Gerrit Willemſz.
Pieter Henrickz.
Gijſbert Lap Seker dap.
Dirck Pouwelſz.
Simon Sillemoer Claesz.
Jacob Hupch Janſz.
Dapman Jacobſz.

Threforiers.

Frans Claps Hephnenz.
Flozis Jan Claesz.

Weefmeest.

Wypn Claesz.
Claes Gerritſz Dapman.

Anno 1509.

Schout.

Jan Benminck Janſen.

In dit jaer den 15 Ju-
lij hebben de Magiftra-
ten deſer ſtede macht
ghecreghen Schout te
maecken ende hebben
geſtelt, na dat Ian Ben-
ninck overleden was.

Schout.

Gerrit Willemſz van Aick-
maer/daer nae.

Schout.

Gerrit Mattheuſz/ſtarf/
daer nae.

Schout.

Simon Sillemoer Claesz.
die inde gheſchreven Copie
ghenoemt werdt
Simon Claesz Scholl.

Burgerm.

Gerrit Mattheuſz. deſe ſterf
daer nae
Claes Hephn Claesz.
Dirck Dapmanſz Ruyſch/
deſe ſtarf daer nae
Andries Boelenz.
Dirck Sillemoer Claesz.
Clement Wolfertſz.

Schepenen.

Pieter Koding Pieterſz.
Mr. Peter Colijn.
Jan Lambrecht Janſz.
Jacob Gijbertſz.
Claes Claesz Gaeff.
Jan Jan Ebertſz.
Jan Gaeff Janſz.

Threforiers.

Claes Mopert Dirckz deſe
ſterf (vooz.
Claes Gerritſz Dapmā daer
Flozis Jan Claesz.

Weefmeest.

Claes Hephn Claesz.
Wypn Claesz.

Anno 1510.

Schout.

Simon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Andries Boel Dirckz.
Flozis Jan Claesz.
Cornelis Janſz Blaming.
Claes Gerritſz Dapman.

Schepenen.

Pieter Henrickz Ber.
Dirck Pouwelſz/ deſe ſtarf
Huge Wollebrātſz daer vooz.
Willem Wypn Pieterſz.
Daem Meuſz.

Frans

Frans Claes Hopenz.
Jonghen Dirck Claesz.
Lucas Jacobsz.

Threforiers.

Dirck Claes Sillemoer.
Claes Hopen Claesz.

Weefmeest.

Rupsch Jan Bethz.
Gerrit Willemsz.

Anno 1511.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgermeesteren.

Flozis Jan Claesz.
Claes Hopen Claesz.
Dirck Claesz Sillemoer.
Clement Wolfertz.

Schepenen.

Pieter Roding. als. Coting.
Pieter Kopersz.
M. Peter Colijn.
Jan Lambertz.
Jacob Gijbertsz van Cam-
pen inde gheschreven Copie
Jacob Jacobsz de Jonghe.
Claes Cop inde gheschreven
Copie.
Jan Dirckz Zyl.

Threforiers.

Claes Gerritz.
Rupsch Jan Bethz.

Weefmeest.

Stans Claes Stansz.
Andries Boel Dirckz.

Anno 1512.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Claes Hopen Claesz.
Andries Boelenz.
Cornelis Jansz.
Claes Gerritz.

Schepenen.

Willem Pieterz Dupn.
Daem Mientwifz.
Jan Gaeff Jansz.
Hugo Wollebantz.
Henrick Coninck Henrickz.
Claes Jacobsz Paradis.
Reper Pieterz.

Threforiers.

Flozis Jan Claesz.
Rupsch Jan Bethz.

Weefmeest.

Clement Wolfertz.
Hillebrant Jansz Otter.

Anno 1513.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Claes Gerritz Dapman.
Clement Wolfertz.
Rupsch Jan Bethz.
Flozis Jan Claesz.

Schepenen.

Pieter Kopersz.
Pieter Roding Pieterz.
M. Peter Colijn.
Jan Lambert Jansz.
Henrick Jan Varentsz.
Jacob Dupch Jansz.
Walich Jansz.

Threforiers

Claes Hopen Claesz.
Dirck Jacobsz de Jonghe.

Weefmeest.

Frans Claes Hopenz.
Hillebrant Jansz.

Anno 1514.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Flozis Jan Claesz.
Andries Boelenz.
Dirck Claesz Sillemoer.
Claes Hopen Claesz.

Schepenen.

Willem Dupn Pieterz.
Jan Gaeff Jansz.
Daem Mientwifz.
Lucas Jacobsz.
Henrick Coninck.
Kobrecht Jacobsz.
Symon Claesz van Dooth.

Threforiers.

Claes Gerritz Dapman.
Rupsch Jan Bethz.

Weefmeest.

Flozis Claes Hopenz.
Clement Wolfertz.

Anno 1515.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Andries Boelenz.
Claes Gerritz Dapman.
Cornelis Jansz de Blaming.
Rupsch Jan Bethz.

Schepenen.

Henrick Jan Varentsz.
Jan Lambert Jansz.
Jacob Gijbertsz.
Claes Gaeff Claesz.
Claes Jacobsz Paradis.
Pieter Jansz Ackerman.
Gerrit Dehtersz.

Threforiers.

Claes Hopen Claesz.
Flozis Jan Claesz.

Weefmeest.

Clement Wolfertsz.
Frans Claes Hephensz.

Anno 1516.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Claes Gerritsz Depman.
Flozis Jan Claesz.
Willelm Dupn Pieterisz.
Jonghen Dirck Claesz.

Schepenen.

Jacob Duych Jansz.
Daem Maeufz.
Jan Gaeff Jansz.
Hugo Willebrantsz.
Symon Claesz van Hooft.
Gerrit Andriesz.
Albert Andries Boelensz.

Threforiers.

Claes Heph Claesz.
Dupn Claesz.

Weefmeest.

Clement Wolfertsz.
Frans Claes Hephensz.

Anno 1517.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgermeeſteren.

Flozis Jan Claesz.
Claes Heph Claesz.
Andries Boelensz.
Jan Lambert Jansz.

Schepenen.

Dupn Claesz.
M. Peter Colijn.
Depman Jacobsz.

Jacob Gysbertsz vā Campē.
Lucas Jacobsz.
Cornelis Henricz Der.
Claes Willebrantsz.

Threforiers.

Cornelis Jansz Blaming.
Dirck Claesz de Jonghe.

Weefmeest.

Clement Wolfertsz.
Frans Claes Hephensz.

Anno 1518.

Schout.

Mr. Jan Duybertsz.

Burgerm.

Claes Heph Claesz.
Jonghen Dirck Claesz.
Claes Gerritsz Depman.
Kupsch Jan Bethz.

Schepenen.

Stans Claesz.
Claes Gaeff Claesz.
Symon Claesz van Hooft.
Albert Andries Boelensz.
Coentraet Jansz.
Mientwis Pieterisz Doos.
Cornelis Binninc Gerritsz.

Threforiers.

Flozis Jan Claesz.
Cornelis Jansz.

Weefmeest.

Clement Wolfertsz.
Frans Claes Hephensz.

Anno 1519.

Schout.

Meeſter Jan Duybertsz.

Burgerm.

Jonghe Dirck Claesz.

Jan Lambert Jansz.
Flozis Jan Claesz.
Cornelis Ja Blaming ſterf.
Clemēt Wolfertsz daer door.

Schepenen.

Meeſter Peter Colijn.
Jan Gabensz.
Daem Maeufz.
Gerrit Andriesz.
Claes Willebrantsz.
Symon Wouterepſz Heck.
Jan Claes Hephensz.

Threforiers.

Claes Heph Claesz.
Willebrant Jansz Otten.

Weefmeest.

Clement Wolfertsz in zjtt.
ſtede.
Dupn Claesz.
Frans Claes Hephensz.

Anno 1420.

Schout.

Meeſter Jan Duybertsz.

Burgerm.

Jan Lambert Jansz.
Claes Heph Claesz.
Claes Gerritsz Depman.
Symon Claesz Sillemoer.

Schepenen.

Herman Jacobsz.
Henrick Conrick.
Keyer Pieterisz.
Kobrecht Jacobsz.
Symon Claes van Hooft.
Albert Andries Boelensz.
Coentraet Jansz.

Threforiers.

Jonghe Dirck Claesz.
Willebrant Jansz Otten.

Weefmeest.

Kupsch Jan Bethz.
Dupn Claesz.

Anno

Anno 1521.

Schout.

Meester Jan Dupbertsz.

Burgerm.

Claes Hephn Claesz.
Jonghen Dirck Claesz.
Willecm Dupn Pieterfz.
Hillebrant Jansz Otter.

Schepenen.

Jan Gabenz.
Daem Meesfz.
Gerrit Andriesfz.
Cornelis Henrickfz.
Claes Hillebrantfz.
Symon Louwertfz.
Meester Jan Teng.

Threforiers:

Claes Gerritsz Depman.
Albert Andries Boelenz.

Weefmeest.

Flois Jan Claesz.
Meest. Peter Colijn.

Anno 1522.

Schout.

Mr. Jan Dupbertsz.

Burgerm.

Jonghen Dirck Claesz.
Flois Jan Claesz.
Claes Gerritsz Dapman.
Albert Andries Boulenz.

Schepenen.

Stans Claesz.
Jacob Gijbertfz.
Frans Claes Depnenz.
Cornelis Benninck.
Symon Claesz van Hoorn.
Mr. Cornelis Dobbensz.
Jan Wbrant Dollesoot.

Threforiers.

Claes Hephn Claesz.
Hillebrant Jansz Otter.

Weefmeest.

Mr. Peter Colijn.
Kupsch Jan Bethz.

Anno 1523.

Schout.

Meester Jan Dupbertfz.

Burgerm.

Flois Jan Claesz.
Claes Hephn Claesz.
Kupsch Jan Bethz.
Kobrecht Jacobsz.

Schepenen.

Symon Claesz Sillemoer.
Meester Peter Colijn.
Claes Gaess.
Hepman Jacobsz.
Claes Hillebrantfz.
Dirck Kerstensz.
Claes Coeck Claesz.

Threforiers.

Jonghen Dirck Claesz.
Albert Andries Boelenz.

Weefmeest.

Hillebrant Jansz Otter.
Cornelis Benninck.

Anno 1524.

Schout.

Mr. Jan Dupbertfz.

Burgerm.

Claes Hephn Claesz dese
sterf.
Kupsch Ja Bethz daer booz.
Symon Claesz van Hoorn.

Albert Andries Boelenz.
Jonghen Dirck Claesz.

Schepenen.

Lucas Jacobsz Versijn.
Gerrit Andriesfz.
Meester Jan Teng.
Symon Lourentfz Beck.
Jan Wbrant Dollesoot.
Jan Wbrantz Lijndzaper.
Meester Cornelis Dobbensz.

Threforiers.

Kupsch Jan Bethz.
Flois Jan Claesz.

Weefmeest.

Mr. Peter Colijn.
Hillebrant Jansz Otter.

Anno 1525.

Schout.

Meester Jan Dupbertfz.

Burgerm.

Albert Andries Boelenz.
Flois Jan Claesz.
Robert Jacobsz.
Frans Claes Depnenz.

Schepenen.

Stans Claesz.
Cornelis Henrick Loen.
Meester Peter Colijn.
Cornelis Wbrantfz Wupck.
Jacob Kupch Harinch.
Pieter Aemfz.
Cornelis Cornelisz.

Threforiers.

Dirck Claesz de Jonghe.
Cornelis Benninck.

Weefmeest.

Meester Peter Colijn.
Hillebrant Jansz Otter.

Anno

Anno 1526.

Schout.

M. Jan Dypbertsz.

Burgerm.

Floris Jan Claesz.
Kupsch Jan Bethz.
Dirck Claesz de Jonghe.
Lucas Jacobsz Persijn.

Schepenen.

Simon Claesz van Doorn
Claes Hillebrantsz.
Gerrit Andriesz van Doorn.
M. Cornelis Dobbensz.
Gerrit Pancrasz.
Jacob Benning.
M. Henrick Dirckz.

Threforiers.

Cornelis Benninck.
Allert Aris Boelensz.

Weefmeest.

Meester Peter Colijn.
Hillebrant Jansz Otter.

Anno 1527.

Schout.

Meester Jan Dypbertsz.

Burgerm.

Lucas Jacobsz Persijn.
Albert Andries Boelensz.
Frans Claes Deppensz.
Hillebrant Jansz Otter.

Schepenen.

Claes Jacobsz Paradis.
Cornelis Henrickz Loen.
Cornelis Benning.
Simon Loutvoersz Peck.
Jan Hbrantz Lindaper.
Jacob Dirckz Dins.
Claes Volckertsz.

Threforiers.

Kupsch Jan Bethz.
Jonghen Dirck Claesz.

Weefmeest.

Mr. Peter Colijn.
Dapman Jacobsz.

Anno 1528.

Schout.

Mr. Jan Dypbertsz.

Burgerm.

Albert Andries Boelensz.
Kupsch Jan Bethz.
Claes Gerrits Dapman.
Dapman Jacobsz.

Schepenen.

Gerrit Andriesz van Doorn.
Claes Hillebrantsz.
Meester Cornelis Dobbensz.
Jan Hbrantz Hollesloot.
Meester Henrick Dirckz.
Peter Aensz.
Jacob Godde starf daer vooz
Pieter Ackerman.

Threforiers.

Meest. Peter Colijn.
Hillebrant Jansz Otter.

Weefmeest.

Jonghen Dirck Claesz.
Cornelis Benning.

Dit Iaer is. S'Ticht
van Vtrecht onder het
Hoff van Bourgondien.
ghekomen.

Anno 1529.

Schout.

Mr. Jan Dypbertsz.

Burgerm.

Kupsch Jan Bethz.
Lucas Jacobsz Persijn.
Hillebrant Jansz Otter.
Cornelis Henrickz Loen.

Schepenen.

Cornelis Gaeff Lambertsz.
Cornelis Dupck Subbrantsz.
Goofen Jansz Kecalff.
Albert Kerstensz.
Pieter Ackerman Pietersz.
Willem Dirck Wardenz.
Jacob Koeloffsz dese starf.
Symon Aertensz daer vooz.

Threforiers.

Albert Andries Boelensz.
Cornelis Benning.

Weefmeest.

Meest. Peter Colijn.
Dapman Jacobsz.

Anno 1530.

Daer is gheweest tot
Amsterdã eē seer groo-
te Watervloet, voor al-
derheylighen dach.

Schout.

Mr. Jan Dypbertsz.

Burgerm.

Hillebrant Jansz Otter.
Albert Andries Boelensz.
Dapman Jacobsz.
Gerrit Andriesz.

Schepenen.

Keper Pietersz.
Pieter Ackerman Jansz.
Pieter Jansz Bledser.
Jan Dapm Jacobsz.
Jacob Pietersz Schaep.
Gisbert van Berensteyn.
Pieter Aensz.

Anno

Threforiers.

Ruyfch Jan Bethz.
Cornelis Benning.

Weefmeest.

Mr. Peter Colijn.
Cornelis Henricz Loen.

Dese voorfeyde Schepenen zijn gecontinuerte, en op een nieu geheet, en facten totten 19 Mey Anno 1531, doen quamē hier ander Schepenē als hier na volcht.

Anno 1531

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Albert Andries Boelensz.
Ruyfch Jan Bethz.
Cornelis Henricz Loen.
Mr. Peter Colijn.

Schepenen.

Claes Dillebrantsz.
Jonghen Claes Heph.
Cornelis Wuyck Sibrantsz.
Goossen Janz Keecalff.
Pieter Pieterz Ackerman.
Jan Benning Gerritsz.
Henrick Houwelisz.

Threforiers.

Cornelis Benning.
Albert Kerstenz.

Weefmeest.

Hepman Jacobsz.
Gerrit Andriesz van Hoorn.

Anno 1532.

Is verbrant by ongeval t' Clooster vāde Re-

guliers: het welc buytē gestaen heeft, so boven aengewesen is. Daer is int selve jaer een seer groote Watervloet geweest op allerfielē dach.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Ruyfch Jan Bethz.
Hapman Jacobsz.
Gerrit Andriesz.
Jacob Pieterz Haring.

Schepenen.

Koper Pieterz.
Dirck Kerstenz.
Pieter Janz Pledser.
Jan Wuyt Jacobsz.
Mr. Claes Heph Willemsz.
Dirck Dillebrantsz Otter.
Joost Wuyck Sibrantsz.

Threforiers.

Albert Andries Boelensz.
Cornelis Benning.

Weefmeest.

Mr. Peter Colijn.
Cornelis Henricz Loen.

Anno 1533.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Hapman Jacobsz.
Albert Andries Boelensz.
Cornelis Henricz Loen.
Mr. Peter Colijn.

Schepenen.

Jonghe Claes Heph.
Meest. Henrick Dirckz.

Pieter Kerstz Kerf. (Geoz.)
Lambert Sibrantsz daet
Goossen Janz Keecalff.
Claes Gevoensz.
Pieter Pieterz Ackerman.
Jan Janz Garst.

Threforiers.

Ruyfch Jan Bethz.
Cornelis Benning.

Weefmeest.

Gerrit Andriesz.
Dirck Kerstenz.

Anno 1534.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Dese is ten Hove in S'gravenhage voor een Luthriaen vanden Procureur Generael geacuseert. Ende eenen tijt is in zijn plaetse gestelt Ruyfch Bethz, en daer naer is Schout gemaeck Hayman Iacobsz. Maer Ian Huybertsz is naer Harderwijk getrocken ende overleden int jaer 1540, gelijc aenwijft aldaer inde Hoofkercke t'opschrift op zijn graf gesneden, welck noch heden ten daghe inden Choor gesien wort, en daer is by gevoecht dat hy Licentiaet in beydē rechtē geweest is. Het welc hier bovē dē titel van Mr. daer hy all omme medē vereert werdt. schijnt te kennen gegeven te hebben.

Schout.

Hepman Jacobsz vanden
Amstel.

Ct.

Burg.

Burgermeesteren.

Albert Andries Boelens.
Kupſch Jan Bethz.
Jacob Pieterſz Daring.
Coznelis Benning.

Schepenen.

Claes Hillebrantſz.
Meest. Coznelis Dobbensz.
Mr. Claes Heph Willemſz.
Joost Spbrantſz Wupck.
Abzant Pieter Coppensz.
Claes Hendriczſz Waſgen.
Mr. Pieter Wicker Gerritſz.

Threſoriers.

Mr. Peter Colijn.
Coznelis Hendriczſz Loen.

Weefmeest.

Dirck Kerstenſz.
Gooffen Janſz Keeralf.

In dit ſelve jaer heeft
Hayman het Schout-
amt opgeſeyt, ende in
zijn ſtede is ghecoren,
Claes Gerrit Matheuzſz

Anno 1553.

Schout.

Claes Gerrit Mattheuſz.

Burgerm.

Kupſch Jan Bethz.
Dapman Jacobſz.
Mr. Peter Colijn.

Deſe werdt van de
Wederdooperen op de
plaets deſer ſtede ſeer
deerlick vermoort den
10 Mey.

Mr. Jan Teng/daer booz.
Gooffen Janſz Keeralf.
Schepenen.

Simon Claesz van Hoorn.

Gerrit Andrieſz van Hoorn.
Symon Lourentſz.
Jan Abzantſz.
Mr. Hendrick Dirckz.
Dirck Hillebrantſz.
Claes Doen Franſz.

Threſoriers.

Kupſch Jan Bethz.
Hillebrant Janſz.

Weefmeest.

Albert Andrieſz.
Hillebrant Janſz Otter.

Claes Gerrit Mat-
theuzſz heeft in't ſelve
jaer in Octobri t' Schout
Amboch verlaten.

Anno 1536.

Schout.

Mr. Coznelis Dobbensz.

Burgerm.

Meester Jan Teng.
Claes Gerritſz Dapman.
Coznelis Benning.
Coznelis Wupck Spbrantſz.

Schepenen.

Claes Gerrit Mattheuſz.
Claes Doedenz.
Egbert Garbrantſz.
Willem Claes Coeck.
Jan Rijſerſz.
Symon Mertensz.
Pieter Cantert Willemsz.

Deſe Schepenen z ijn
alle nieu ghecoren dat
noyt te voren ghebeurt
en is.

Threſoriers.

Kupſch Jan Bethz.
Coznelick Hendriczſz.

Weefmeest.

Gerrit Andrieſz.
Albert Andrieſz.

Anno 1537.

Schout.

Mr. Coznelis Dobbensz.
Burgerm.

Claes Gerritſz Dapman.
Albert Andrieſz/anders A-
ris.

Gerrit Andrieſz.
Claes Hillebrantſz.

Schepenen.

Mr. Hendrick Dirckz.
Joost Wupck Spbrantſz.
Dirck Marcus Janſz.
Mr. Coznelis Garbrantſz.
Jan Willemsz.
Gerrit Jan Lambrechtſz.
Gerrit Mattheuſz.

Threſoriers.

Kupſch Jan Bethz.
Claes Gerrit Mattheuſz.

Weefmeest.

Hillebrant Janſz.
Coznelis Hendriczſz.

De voorgaede Sche-
penen zijn gecontinu-
eert tot de 7 Februarij.
door laſt van Vrou Ma-
ria.

Anno 1538.

Schout.

Mr. Coznelis Dobbensz.

Burgerm.

Gerrit Andrieſz. And. Arif.
Mr. Jan Teng.
Claes Doen Franſz.
Claes Gerrit Mattheuſz.
Sche-

Schepenen.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Pieter Cantert Willems.
Gerrit Coznelisz.
Claes Mieuwisz.
Mr. Lambrecht Fredericſz.
Jacob Hendricſz.
Svbrant Jacobsz.

Threforiers.

Claes Hillebrantſz.
Mr. Hendrick Dirckſz.

Weefmeest.

Hillebrant Jansz Otter.
Cornelis Henricſz Loen.

Anno 1539.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbenz.

Burgerm.

Claes Loen Franſz.
Mr. Henrick Dirckſz.
Claes Gerritſz Dapman.
Claes Doedenz.

Schepenen.

Joost Wupck Svbrantſz.
Claes Henricſz Waſgen.
Jan Willemsz.
Symon Martenſz.
Albert Dirckſz Faſol.
Flozis Floyſz.
Willem Coznelisz Sickel.

Threforiers.

Claes Hillebrantſz.
Claes Gerrit Mattheuſz.

Weefmeest.

Hillebrant Jansz Otter.
Gerrit Andrieſz.

Anno 1540.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbenz.

Burger m.

Mr. Hendrick Dirckſz.
Claes Gerrit Mattheuſz.
Gerrit Andrieſz.
Egbert Garbrantſz.

Schepenen.

Willem Claes Coeck.
Pieter Cantert Willemsz.
Dirck Hillebrantſz Otter.
Pieter Comanſz.
Cornelis Claes Octo.
Cornelis Claes Mieuwicz.
Cornelis Jacobsz Brouwer.

Threforiers.

Claes Hillebrantſz.
Claes Loen Franſz.

Weefmeest.

Cornelis Henricſz.
Claes Doedenz.

Anno 1541.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbenz.

Burgerm.

Claes Gerrit Mattheuſz.
Claes Loen Franſz.
Claes Doedenz.
Mr. Jan Teng deſe ſterf.
Gerrit Andrieſz daer booz.

Schepenen.

Joost Wupck Svbrantſz.
Claes Henricſz Waſgen.
Jan Willemsz.
Albert Dirckſz Faſol.
Jan Jansz van Hoozin.
Claes Vechterſz.
Svbrant Pompeius Orco.

Threforiers.

Claes Hillebrantſz.
Pieter Cantert Willemsz.

Weefmeest.

Albert Andries Boelenz.
Cornelis Henricſz Loen.

Anno 1542.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbenz.
Ende den 10 Octobris.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Claes Doedenz.
Mr. Henrick Dirckſz.
Claes Hillebrantſz.
Jacob Pieterſz Haring.

Schepenen.

Claes Henrick Dirckſz.
Dirck Hillebrantſz Otter.
Claes Mieuwicz.
Gerrit Mattheuſz.
Svbrant Jacobsz van.
Mr. Claes Chijſ.
Jan Duppenz.

Threforiers

Claes Gerrit Mattheuſz.
Pieter Cantert Willemsz.

Weefmeest.

Albert Andries Boelenz.
Cornelis Henricſz Loen.

Anno 1543.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dirckſz.
Claes Gerrit Mattheuſz.
Claes Loen Franſz.
Mr. Claes Heyn Willemsz.

C t 2 Schout.

Schepenen.

Henrick Bouwellsz.
Joost Wipck Sphrantz.
Jan Willemsz.
Symon Martensz.
Jan Pieterz Graeff.
Sphrant Pompeius Otto.
Symon Claesz Copsz.

Threforiers.

Cornelis Benning.
Pieter Cantert Willemsz.

Weefmeest.

Albert Andries Woelensz.
Cornelis Henricz Loen.

Anno 1544.

Schout.

Willem Dirck Vardenz.

Burgerm.

Mr. Claes Heph.
Pieter Cantert Willemsz.
Claes Doedenz.
Claes Henricz Basgen.

Schepenen.

Sphrant Jacobsz Kam.
Gerrijt Claes Mattheusz.
Jan Dupbenz.
Flozis Flozis.
Mr. Outgaert Clementsz.
Cornelis Anthonisz.
Flozis Martensz.

Deſe Schepenen werden gecontinueert totten 11 Februarij.

Threforiers.

Cornelis Benning.
Claes Gerrijt Mattheusz.

Weefmeest.

Albert Andries Woelensz.
Cornelis Henricz Loen.

Anno 1545.

Schout.

Willem Dirck Vardenz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dirckz.
Pieter Cantert Willemsz.
Claes Loen Franz.
Dirck Hillebrantz Otter.

Schepenen.

Joost Wipck Sphrantz.
Symon Martensz.
Jan Willemsz.
Sphrant Pompeius Otto.
Symon Claesz Copsz.
Pieter Garbrantz.
Harman Ottensz.

Threforiers.

Claes Gerrijt Mattheusz.
Mr. Claes Heph.

Weefmeest.

Albert Andries Woelensz.
Cornelis Henricz Loen.

Anno 1546.

Schout.

Willem Dirck Vardenz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dirckz.
Claes Gerrijt Mattheusz.
Claes Doedenz.
Claes Henricz Basgen.

Schepenen.

Claes Nieuwifz.
Cornelis Jacobsz Woutwer.
Jan Dupbenz.
Flozis Martensz.
Cornelis Anthonisz.
Jacob Jacobsz van Coelen.
Henrick Cornelisz.

Deſe zijn ghecontinueert van Lichtmiſſe totten 10 Meye.

Threforiers

Mr. Claes Heph.
Pieter Cantert.

Weefmeest.

Albert Dirck Woelensz.
Cornelis Henricz Loen.

Anno 1547.

Schout.

Willem Dirck Vardenz.

Burgerm.

Claes Gerrijt Mattheusz.
Pieter Cantert Willemsz.
Mr. Claes Heph.
Dirck Hillebrantz Otter.

Schepenen.

Joost Wipck Sphrantz.
Jan Willemsz.
Mr. Outgaert Clementsz.
Symon Claesz Copsz.
Flozis Koeterz.
Jan Com Janz.
Jan Hermantz.

Threforiers.

Claes Henricz.
Sphrant Pompeius Otto.

Weefmeest.

Albert Andriesz.
Cornelis Henricz Loen.

Anno 1548.

Heeft Karel de V zijn proces verloren tegen die van Amsterdam vā het Convoygelt.

Schout.

Willem Dirck Vardenz.

Burgerm.

Pieter Cantert Willemsz.
Mr. Henrick Dirckz.

Claes

Claes Doedens.
Claes Henricz Wasgen.

Schepenen.

Gerrijt Claes Mattheusz.
Flozis Flozisz.
Henrick Coznelisz.
Jan Dupbensz.
Cornelis Anthonisz.
Lucas Meppertsz.
Frans Janz Tengh.

Thresoriers.

Claes Gerrijt Matheusz.
Syzbant Pompeius Otto.

Weefmeest.

Albert Andries Boelensz.
Claes Henricz Wasgen.

Anno 1549.

Coninck Philips is
tot Amsterdam gehult
den 1 Octobris.

Schout.

Willem Dirck Vardenz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dirckz.
Mr. Claes Heyn.
Egbert Sarbrantz.
Joost Wupck Sybrantz.

Schepenen.

Claes Nieuwisz.
Flozis Mertensz.
Symon Claes Copsz.
Jan Harmansz.
Jan Willemsz.
Jan Claesz van Hoppen.
Henrick Janz Crock.

Thresoriers.

Claes Gerrijt Mattheusz.
Syzbant Pompeius Otto.

Weefmeest.

Albert Andries Boelensz.
Claes Henricz Wasgen.

Der Stadt Amsterdam.

Anno 1550.

Schout.

Willem Dirck Vardenz.

Burgerm.

Joost Wupck Sybrantz.
Claes Gerrijt Mattheusz.
Pieter Cantert Willemsz.
Claes Henricz Wasgen.

Schepenen.

Jan Dupbensz.
Symon Mertensz.
Cornelis Anthonis.
Jacob Jacobsz van Coelen.
Harman Allertsz.
Ellert Dirckz Marcus.
Henrick Coznelisz.

Thresoriers.

Dirck Hillebrantz Otter.
Syzbant Pompeius Otto.

Weefmeest.

Albert Andries Boelensz.
Mr. Claes Heyn.

Anno 1551.

Schout.

Willem Dirck Vardenz.

Burgerm.

Claes Gerrijt Matheusz.
Mr. Henrick Dirckz.
Mr. Claes Heyn.
Dirck Hillebrantz.

Schepenen.

Claes Nieuwisz.
Symon Claes Copsz.
Syzbant Pompeius Otto.
Jan Harmansz.
Henrick Janz Crock.
Frans Dirckz Marcus.
Mr. Willem Kunensz.

Thresoriers.

Pieter Cantert Willemsz.
Jan Willemsz.

Weefmeest.

Allert Boelensz.
Joost Wupck Sybrantz.

Anno 1552

Schout.

Willem Dirck Vardenz.
Burgerm.

Mr. Henrick Dirckz.
Pieter Cantert Willemsz.
Joost Wupck Sybrantz.
Symon Mertensz.

Schepenen.

Jan Willemsz.
Gerrijt Claes Matheusz.
Henrick Coznelisz.
Harman Albertsz.
Albert Dirckz Marcus.
Andries Boelen Coznelisz.
Cornelis Coznelisz Nobel.

Thresoriers.

Claes Gerrijt Matheusz.
Claes Henricz Wasgen.

Weefmeest.

Mr. Claes Heyn.
Dirck Otter.

Anno 1553.

Schout.

Willem Dirck Vardenz.

Burgerm.

Pieter Cantert Willemsz.
Claes Doedensz.
Claes Henricz Wasgen.
Mr. Cornelis Dobbensz.

Schepenen.

Claes Nieuwisz.
Syzbant Pompeius Otto.
Symon Claes Copsz.
Jan Dupbensz.
Jan Harmansz Goudeberch
Frans Dirckz Marcus.
Lourens Symons Peck.

T 3

Threforiers.

Claes Gerrijt Mattheuſz
ſterf.
Gerrijt Claes Mattheuſz
daer booz.
Dirck Hillebrantſz Otter.

Weefmeest.

Mr. Claes Heph.
Joost Bupck.

Anno 1554.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

M. Cornelis Dobbenſz.
Egbert Garbzantſz.
Joost Bupck Spbzantſz.
Gerrijt Claes Mattheuſz.

Schepenen.

Simon Martenſz.
Jan Willemsz.
Flozis Floziſz.
Cornelis Anthoniſz.
Jan Claes van Hoppem.
Harman Ellertſz.
M. Willem Kinenſz.

Threforiers.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Pieter Cantert Willemsz.

Weefmeest.

Claes Doedenſz.
M. Claes Heph.

Anno 1555.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Gerrijt Claes Mattheuſz.

Mr. Henrick Dirckz.
Pieter Cantert Willemsz.
Jan Dupbenſz.

Schepenen.

Claes Mieuwiſz.
Cornelis Jacobſz Brouwer.
Jan Henrickz.
Albert Dirckz Marcus.
Goede Claes Goedenſz.
Mr. Pieter Bicker.
Pieter Pieter Garbzantſz.

Threforiers.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Spbzant Pompeius Occo.

Weefmeest.

Claes Doeden.
Mr. Claes Hephensz.

In dit jaer zijn de Staten van de Provincien, Hollant, Zeelant, Gelderland &c. tot Bruyffel ontboden geweest. De welke op haeren tijdt verſamelt zijnde, ſoo heeft Keyſer Karel de V de regeringe der Nederlanden overgegeven ende gheheel overgheset aen zijnen ſone Philips.

Anno 1556.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgermeeſteren.

Mr. Henrick Dirckz.
Joost Bupck Spbzantſz.
Dirck Hillebrantſz Otter.
Spbzant Pompeius Occo.

Schepenen.

Jan Willemsz.
Harman Ellertſz ſterf.

Lucas Maynertſz daer booz.
Flozis Koeterſz.
Simon Claes Copſz.
Flozis Floziſz.
Claes Jacobſz Lepden.
Meeſter Albert Cantert.

Threforiers.

Pieter Cantert Willemsz.
Gerrit Claes Mattheuſz.

Weefmeest.

Claes Doedenſz.
Mr. Claes Heph.

Anno 1557.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Pieter Cantert Willemsz.
Gerrijt Claes Mattheuſz.
Jan Dupbenſz.

Schepenen.

Cornelis Anthoniſz.
Henrick Cornelis.
Jan Harmanſz.
Frans Janſz Teng.
Henrick Janſz Croock.
Albert Dirckz Marcus.
Mr. Pieter Bicker.

Threforiers.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Spbzant Pompeius Occo.

Weefmeest.

Claes Doedenſz.
Mr. Claes Heph.

Anno 1558.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.
Bup

Burgerm.

Gerrijt Claes Mattheusz
sterf.
Jan Duptenz daer booz.
Claes Doedensz.
Dirck Hillebrantz Otter.
Sphzant pompeius Occo.

Schepenen.

Simon Martensz.
Floris Florisz.
Simon Claes Copfs.
Lucas Mepnertsz.
Jan Gom Jansz.
Claes Jacobsz.
Pieter Pieterz Garbrantz.

Threforiers.

Pieter Willemsz Cantert.
Joost Dupck Sphzantz.

Weefmeest.

M. Claes Depn.
Jan Harmanz.

Anno 1559.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Dirck Hillebrantz Otter.
Pieter Cantert Willemsz.
Cornelis Dobbensz sterf.
Simon Claesz Copfs daer
booz.
Joost Dupck Sphzantz.

Schepenen.

Henrick Cornelisz.
Henrick Jansz Croock.
Albert Dirckz Marcus.
Mr. Pieter Wicker.
Claes Gerrijtsz.
Jan Claesz Pijl.
Jacob Gerrijt Mattheusz.

Threforiers.

Sphzant pompeius Occo.
Simon Martensz.

Weefmeest.

Mr. Claes Depn.
Claes Doedensz.

Anno 1560.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Pieter Cantert Willemsz.
Sphzant pompeius Occo.
Simon Martensz.
Jan Claes van Hoppen.

Schepenen.

Floris Florisz.
Cornelis Jacobsz Brouwer.
Frans Dirckz Marcus.
Claes Jacobsz.
Anthonis van Houff.
Lucas Mepnertsz.
Pieter Pieter Garbrantz.

Het ghetal der Schepenen is dit jaer vermeerdert by t Hof tot 9 toe.

Jan Vechterz.
Jan Claesz.

Threforiers.

Dirck Hillebrantz Otter.
Joost Dupck Sphzantz.

Weefmeest.

Mr. Claes Depn.
Jan Harmanz.

Anno 1561.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Jan Claesz van Hoppen.
Joost Dupck Sphzantz.

Dirck Hillebrantz Otter.
Simon Claes Copfs.

Schepenen.

Henrick Cornelisz.
Jan Gom Jansz.
Albert Dirckz.
Mr. Pieter Wicker.
Henrick Jansz Croock.
Mr. Albert Cantert.
Coen Pieterz.
Dirck Schaepe Jacobsz.
Dirck Jan Hendrickz.

Threforiers.

Pieter Willemsz Cantert.
Sphzant pompeius Occo.

Weefmeest.

Mr. Claes Depn.
Frans Dirckz Marcus.
Claes Doedensz.

In dit jaer in stede vā twee Weefmeesters is gheordonnert datmer dry soude maken.

Anno 1562

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Substituyt.

Willem Martensz.

Burgerm.

Simon Claes Copfs.
Pieter Cantert Willemsz.
Sphzant pompeius Occo.
Cornelis Jacobsz Brouwer.

Schepenen.

Jan Dupvensz.
Simon Martensz.
Frans Jansz Teng.
Lucas Mepnertsz.

Antthonis van Doeff.
Pieter Pieterſz Gerbrantſz.
Jacob Cornelis Nobel.
Flois Dirckz Otter.
M. Dirck Floziſz.

Threforiers.

Joost Bupck Sbrantſz.
Dirck Hillebrantſz.

Weefmeest.

Jan Claes van Hoppen.
Claes Goedens deſe ſterf.
Albert Dirckz Marcus daer
voor.

Anno 1563.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Subſtituyt.

Willem Mertensz.

Burgerm.

Simon Claes Copſz.
Pieter Cantert Willemsz.
Sbrant Pompeius Otto.
Cornelis Jacobsz Brouwer.

Schepenen.

Jan Dupbenz.
Simon Mertensz.
Frans Janſz Tengeh.
Lucas Meynerſz.
Jan Pijl Claesz.
Jan Bechterſz.
Coen Pieterſz.
Dirck Schaep.
Jan Kuſerſz.

Threforiers.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Sbrant Pompeius Otto.

Weefmeest.

Mr. Claes Heph.
Jan Claesz van Hoppen.
Simon Copſz Claesz.

Anno 1564.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Subſtituyt

Willem Mertensz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dirckz.
Jan Claesz van Hoppen.
Simon Coppensz.
Dirck Hillebrantſz.

Schepenen.

Simon Mertensz.
Jan Gorn Janſz.
Lucas Meynerſz.
Pieter Pieterſz.
Mr. Albert Cantert.
Jacob Cornelisz.
Mr. Dirck Floziſz.
Jan Dupbenz.
Henrick Jacobsz.

Threforiers.

Joost Bupck Sbrantſz.
Sbrant Pompeius Otto.

Weefmeest.

Pieter Cantert.
Albert Marcus.
Hendrick Janſz Croock.

Anno 1565.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Subſtituyt.

Willem Mertensz.

Burgerm.

Simon Claes Copſz.
Joost Bupck Sbrantſz.
Pieter Cantert Willemsz.
Albert Marcus.

Schepenen.

Henrick Cornelisz.
Henrick Janſz Croock.
Meest. Pieter Bicker.
Jan Pijl Claesz.
Jan Bechterſz.
Coentraet Pieterſz.
Flois Dirckz Otter.
Gerbrant Eggersz.
Willem Boudwelsz.

Threforiers.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Sbrant Pompeius Otto.

Weefmeest.

Jan Claesz van Hoppen.
Simon Mertensz.
Cornelis Jacobsz Brouwer.

Anno 1566.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.
Ende den 14 Aprilis

Schout.

Pieter Pieterſz.

Subſtituyt

Dirck van Bremen.

Burgerm.

Albert Marcus.
Jan Claesz van Hoppen.
Dirck Hillebrantſz.
Cornelis Jacobsz Brouwer.

Schepenen.

Simon Mertensz.
Pieter Pieterſz.
Jacob Cornelisz.
Lucas Meynerſz.
Jacob Claesz.
Mr. Dirck Floziſz.
Dirck Meynerſz Pater.
Pieter Claesz Kan.
Dirck Jan Dapman.

Thre

Threforiers.

Joost Spbrantz Bupck.
Spbrant Pompeius Otco.

Weefmeest.

Pieter Cantert Willemsz.
Simon Copsz.
Henrick Jansz Croock

Anno 1567.

Schout.

Pieter Pietersz.

Substituyt ende Stockhouder Dirck van Bremen is in Septébri met Pieter Ianzoon Kies die van Geufferije ghevanghen was, fugetijf gheworden.

Substituyt.

Wolfert Michielsz.

Burgerm.

Jan Claesz van Hoppen.
Joost Bupck Spbrantz.
Simon Copsz.
Henrick Cornelisz.

Schepenen.

Henrick Jansz Croock.
Jan Pijl Claesz.
Jan Dechtersz.
Garbzant Eggensz.
Floyz Dirckz Otter.
Jacob Gerrijt Theusz.
Jacob pieter Cantert.
Jan Michielsz.

Threforiers.

Simon Merrens.
Eibert Marcus.

Weefmeest.

Cornelis Jacobsz Woutwer.

Dirck Hillebrant Otter.
Garbzant Claesz.

Anno 1568.

Schout.

Pieter Pietersz.

Substituyt.

Wolfert Michielsz, en is in Septembri Baeliu van Waterlant ghe worden, in zijn stede.

Substituyt.

Gerrijt Claesz.

Burgerm.

Simon Claesz Copsz.
Ezart Marcus.
Simon Merrens.
Floyz Merrens.

Schepenen.

Cornelis Jansz Woutwer.
Albert Cantert.
Jan Kijfer.
Claes Jacobsz.
Dirck Jan Dapman.
Lucas Meppertsz.
Jacob Claesz.
Arent Arentsz.
Henrick Jacobsz.

Threforiers.

Joost Bupck.
Jacob Benning.

Weefmeest.

Jan Claesz van Hoppen.
Dirck Hillebrantz.
Henrick Jansz Croock.

Anno 1569.

Schout.

Pieter Pietersz.

Substituyt.

Gerrijt Claesz.

Burgerm.

Eibert Marcus.
Joost Bupck.
Jan Claesz van Hoppen.
Dirck Jan Dapman.

Schepenen.

Henrick Cornelisz.
Jan Dechtersz.
Jan Claesz Pijl.
Garbzant Eggentsz.
Floyz Dirckz.
Garbzant Wosch.
Cornelis Claesz.
Jacob Cantert.
Wessel Jacobsz.

Threforiers.

Simon Marten Dirckz.
Jacob Gerrijt Theusz.

Weefmeest.

Dirck Hillebrantz Otter.
Simon Copsz Claesz.
Floyz Marcsz.

Anno 1570.

Schout.

Pieter Pietersz.

Burgerm.

Joost Bupck.
Simon Copsz.
Floyz Merrens.
Jacob Cornelisz.

Schepenen.

Simon Marcsz.
Lucas Meppertsz.
Mr. Albert Cantert.
Jan Kijfer Jansz.
Dirck Jan Dapman.
Jan Michielsz.
Henrick Jacobsz.
Jan Dirckz Marcus.
Lucas van Teplingen.

Threforiers.
Jacob Theus Gerrijtsz.
Cornelis Jacobsz.

Weefmeest.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Jan Claesz van Hoppen.
Henrick Cornelisz.

Anno 1571.

Schout.

Pieter Pieterz.

Burgerm.

Simon Copsz.
Jan Claesz van Hoppen.
Cornelis Jacobsz Brouwer.
Henrick Cornelisz.

Schepenen.

Claes Jacobsz van Lepden.
Jan Claesz Pijl.
Jan Dechtersz.
Flozis Dirckz Otter.
Garbrant Eggenz.
Jacob Cantert.
Cornelis Claes Meusz.
Syzbant Buyck.
Jacob van Woffchuyssen.

Threforiers.

Jacob Theus Gerrijtsz.
Flozis Martz.

Weefmeest.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Joost Buyck.
Simon Martz.

Anno 1572.

Schout.

Pieter Pieterz.

Burgerm.

Jan Claesz van Hoppen.

Joost Buyck.
Flozis Martz.
Jacob Cornelisz.

Schepenen.

Simon Martz.
Mr. Albert Cantert.
Jan Kijser Jansz.
Garbrant Claesz Benning.
Dirck Meppertsz Vater.
Dirck Jan Dayman.
Wessel Jacobsz.
Lucas van Coplingen.
Mr. Jan Thumansz.

Threforiers.

Cornelis Jacobsz Brouwer.
Jacob Theus Gerrijtsz.

Weefmeest.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Simon Copsz Claesz.
Henrick Cornelisz.

Anno 1537.

Schout.

Dé tijt vā het Schout
ampt, dat bediendē Pie
terPieterz was nu ver
streken: ende hem is w
ter name vande stad in
zijn stede ghestelt Ioost
Buyck Burgermeester,
ende daer nae Schout
ghemaect

Jacob van Woffchuyssen.

De welcke overleden
zijnde int voorz jaer is
in zijn plaetse ghestelt

Andries Hollesloot.

Burgerm.

Simon Copsz Claesz.

Cornelis Jacobsz Brouwer.
Albert Marcusz.
Jacob Cornelisz.

Schepenen.

Claes Jacobsz.
Jan Pijl.
Jan Dechtersz.
Flozis den Otter.
Garbrant Eggenz.
Jacob Cantert.
Jan Michielsz.
Cornelis Claes Meusz.
Jan van Santen.

Threforiers.

Syzbant Otto.
Jacob Gerrijt Theusz.

Weefmeest.

Joost Buyck.
Dirck Hillebrantsz Otter.
Jan Claes van Hoppen.

Anno 1574.

Schout.

Andries Hollesloot.

Burgerm.

Simon Copsz.
Dirck Hillebrantsz.
Joost Buyck.
Pieter Pieterz.

Schepenen.

Mr. Albert Cantert.
Jacob Theus Gerrijtsz.
Dirck Jan Dayman.
Wessel Jacobsz.
Mr. Jan Thumansz.
Cornelis Fransz.
Kempier Henricz.
Mr. Jan Dunensz.
Mr. Arent Sandelijn:

Threforiers.

Syzbant Otto.
Claes Jacobsz.

Weefmeest.

Cornelis Jacobſz Brouwer.
Albert Marcus.
Cornelis Claes Meufz.

Anno 1575.

Schout.

Andries Holleſtoot.

Burgerm.

Cornelis Jacobſz Brouwer.
Cornelis Jacobſz van Lepden.

Spryant Bupck.
Jan Dechterſz.

Schepenen.

Jan Pijl.
Flois den Otter.
Garbrant Eggenſz.
Jacob Cantert.
Jan Michiel Louffsz.
Henrick Jacobſz Bicker.
Cornelis van Rijk.
Arent Henricz in Weeſp.
Claes van Santen.

Threforiers.

Spryant Occo.
Jacob Theuſz Gerrijtz.

Weefmeest.

Joost Bupck.
Dirck Hillebrantſz.
Pieter Pieterſz.

Anno 1576.

Schout.

Andries Holleſtoot.

Burgerm.

Joost Bupck.
Pieter Pieterſz.
Jacob Theuſz Gerrijtz.
Claes Jacobſz.

Schepenen.

Mr. Albert Cantert.
Jan Kijſer Janſz.
Dirck Jan Dapman.
Cornelis Franſz.
Kepnier Henricz.
Mr. Jan Duenenz.
Mr. Arent Sandelijn.
Jan van Marcken.
Claes Heph Cornelisz.

Threforiers.

Spryant Occo.
Jan Dirckz Marcus.

Weefmeest.

Dirck Hillebrantſz.
Cornelis Jacobſz Brouwer.
Jan Dechterſz.

Anno 1577.

Schout.

Andries Holleſtoot.

Burgerm.

Jan Dechterſz.
Cornelis Claes Meufz.
Jacob Cantert.
Joost Bupck Spryantſz.

Schepenen.

Jan Pijl Claesz.
Flois Dirckz Otter.
Mr. Jan Thymanz.
Jan van Santen Henricz.
Arent Henricz in Weeſp.
Willem Adamsz.
Symon Dirckz.
Pieter Claesz Oſp.
Garbrant Eggenſz.

Threforiers.

Claes Jacobſz van Lepden.
Jan Dirckz Marcus.

Weefmeest.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Cornelis Jacobſz Brouwer.
Spryant Occo.

Anno 1578.

Schout.

Andries Holleſtoot.

Burgerm.

Cornelis Claes Meufz.
Jacob Theuſz Gerrijtz.
Henrick Jacobſz Bicker.
Kepnier Henricz.

Schepenen.

Jan Pijl Claesz.
Flois Dirckz Otter.
Garbrant Eggenſz.
Mr. Jan Cumanſz.
Jan van Santen.
Arent Henricz in Weeſp.
Willem Adamsz.
Symon Dirckz.
Pieter Claesz Oſp.

In dit ſelve jaer zijn tot nieuwe Schepenen ghemaect, de naervolghende.

Mr. Albert Cantert.
Jan Michiel Louffsz.
Spryant Bupck Joosten.
Mr. Jan Duenenz.
Cornelis Willemſz van Rijk.
Jan van Marcken.
Evert Coſſen.
Jan Perſijn.
Mr. Cornelis Janſz int Koemenſboot.

Threforiers.

Cornelis Jacobſz Brouwer.
Jan Dirckz Marcus.

Weefmeest.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Joost Bupck.
Spryant Occo.

Op den 26 Mey is de gâtſche Magiſtraet verandert, waer van ſiet op dit jaer int eerſte boec.

Schout.
 Willem Maartsz Calf.
 Substituyt.
 Egbert Cornelisz.
 Burgerm.
 Mr. Willem Bardensz.
 Mr. Marten Jansz Coster.
 Adriaen Kemertsz Cröhout.
 Dirck Jansz Graeff.
 Schepenen.
 Cornelis Willemsz van Rijk
 Adriaen Pauw.
 Jacob Benning Jacobsz.
 Balchazar Simonz Appel-
 man.
 Gerrijt Jansz van Delft.
 Jan Jacobsz Duydercooper.
 Henrick Olfertsz Fuick.
 Henrick Boelensz.
 Mr. Cornelis Komensboot.
 Threforiers.
 Peter Koding. Inde geschre-
 ven copie koem.
 Henrick van Marcken.
 Weefmeest.
 Jan Claesz Cat.
 Alzant Jansz.
 Jan Meurling.
 Anno 1579.
 Schout.
 Willem Maartsz Calf.
 Burgerm.
 Mr. Willem Bardensz.
 Jan Claesz Cat.
 Egbert Koeloffz.
 Cornelis Flozisz van Cep-
 lingen.
 Schepenen.
 Alzant Jansz.
 Jan Jansz Smit.

Jan Claes Boelensz.
 Cornelis Albertsz.
 Pieter Willemsz Vriendt.
 Wouter Bechter Conclisz.
 Jan Pieterz Keael.
 Frans Benning.
 Jan Cornelisz Doest.
 Threforiers.
 Mr. Marten Jansz Coster.
 Pieter Koding/ anders Koel.
 Weefmeest.
 Jan Meurling.
 Cornelis Willemsz van Rijk
 Jacob Benning Jacobsz.
 Anno 1580.
 Schout.
 Willem Maartsz Calf.
 Substituyt.
 Egbert Cornelisz.
 Burgerm.
 Egbert Koeloffsz.
 Kerpner Cant.
 Mr. Marten Jansz Coster.
 Doctor Med.
 Adriaen Kemertsz Cröhout
 Schepenen.
 Cornelis Willemsz van Rijk.
 Frans Dolckertsz Cornhet.
 Claes Kopersz.
 Claes Boelensz.
 Jacob Bar.
 Wincric Henrickz van Marc-
 ken.
 Pieter Boom Cornelisz.
 Drederick Vogel.
 Kerpnst Pieterz.
 Threforiers.
 Jan Claes Boelensz.
 Gohert Dirckz Duptier.
 Weefmeest.
 Jan Jansz Meurling.

Jan Jansz Smit.
 Henrick van Marcken.
 Anno 1581.
 Schout.
 Willem Maartsz Calf.
 ende is voor eenen tijt
 in zijn stede ghestelt
 Jan Coenraed Sebestar.
 Burgerm.
 Kerpner Cant.
 Mr. Willem Bardesen.
 Cornelis Flozisz.
 Kerpner van Beck.
 Schepenen.
 Cornelis Willemsz van Rijk.
 Pieter Cornelisz Boom.
 Jan Claes Boelensz.
 Pieter Willemsz Vriendt.
 Frans Benning.
 Claes Albertsz Goper.
 Jan Berhee Cornelisz.
 Gohert Dirckz Duptier.
 Cornelis Andries Boelensz.
 Threforiers.
 Egbert Koeloffsz.
 Pieter Koding.
 Weefmeest.
 Jan Meurling.
 Mr. Marten Coster.
 Jan Jansz Smit.
 Anno 1582.
 Schout.
 Mr. Willem Bardesen/
 wt den Burghemeeste-
 ren
 Substituyt.
 Jan Coenensz Sebestar.
 Burgerm.

Burgerm.

Mr. Willem Bardenen.
Mr. Marten Jansz Docto.
Egbert Koeloffz.
Claes Voelensz in Hamburch

Schepenen.

Frans Benning.
Gobert Dirckz Duprier.
Balthazar Appelman.
Keynst Pieterfsz.
Wijbout de Wael.
Egbert Pieterfsz.
Claes Symonsz van Lepde.
Lourens Jacobsz.
Cornelis Pieterfsz Hoofft.

Thresoriers.

Cornelis Flozisz van Teplinghen.
Jan Claes Voelensz.

Weesmeeft.

Jan Meurling.
Pieter Boom Cornelisz.
Jan Jansz Smidt.

Anno 1583.

Schout.

Jan Coenensz Sebestar.

Burgerm.

Egbert Koeloffz.
Cornelis Flozisz van Teplinghen.
Keynier Cant.
Pieter Boom Cornelisz.

Schepenen.

Claes Symonsz van Lepde.
Cornelis Pieterfsz Hoofft.
Cornelis Willemsz bankijc.
Jan Jacobsz Dupdecooper.
Jan Verhee Cornelisz.
Claes Fransz Oergens.
Cornelis de Blaming.
Jacob Voelensz.
Jacob Schaep.

Thresoriers.

Jan Claes Voelensz.
Jan Verburch.

Weesmeeft.

Jan Meurling.
Mr. Marten Coster.
Jan Jansz Smit.

Anno 1584.

Schout.

Jan Coenensz Sebestar.

Burgerm.

Cornelis Flozisz van Teplinghen.
Mr. Willem Bardenen.
Mr. Marten Coster.
Jan Verburch.

Schepenen.

Jan Verhee Cornelisz.
Claes Fransz Oergens.
Balthazar Appelman.
Jan Claes Voelensz.
Pieter Willemsz Wyendt.
Egbert Pieterfsz.
Frans Kuyfch.
Cornelis Jacob Witsz.
Cornelis Benning Jansz.

Thresoriers.

Pieter Boom Cornelisz.
Jacob Schaep Pieterfsz.

Weesmeeft.

Jan Meurling.
Jan Jansz Smit.
Cornelis de Blaming.

In dit selve jaer is
Schout gestelt geweest
Willem vander Docs.

Anno 1585.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Mr. Marten Jansz Coster.
Keynier Cant.
Egbert Koeloffz.
Pieter Boom Cornelisz.

Schepenen.

Jan Claes Voelensz.
Pieter Willemsz Wyendt.
Lourens Jacobsz.
Jacob Schaep Pieterfsz.
Jan Jacobsz Dupdecooper.
Jan Cornelisz Hoofft.
Cornelis de Blaming.
Gerrijt Jacob Witsz.
Jacob Gerrijtsz Hooyng.

Thresoriers.

Jan Verburch.
Jan Jansz Smit.

Weesmeeft.

Jan Meurling.
Mr. Willem Bardenen.
Balthazar Appelman.

Anno 1586.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Keynier Cant.
Cornelis van Teplinghen.
Mr. Willem Bardenen.
Claes Fransz Oergens.

Schepenen.

Lourens Jacobsz.
Jacob Schaep Pieterfsz.
Jan Verhee Cornelisz.

Otto Voghel.
Balthazar Appelman.
Henrick Olfertsz Fuyck.
Cornelis Pieterz Hoofst.
Cornelis Benning Jansz.
Pieter Pauto Adriaensz.

Threforiers.

Jan Verburgh.
Jan Jacobsz Hupdecooper.

Weefmeest.

Jan Meurling.
Pieter Boom Cornelisz.
Egbert Koeloffz.

Anno 1587.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Cornelis van Teplinghen.
Pieter Boom.
Egbert Koeloffz.
Jan Claes Boelensz.

Schepenen.

Jan Verhee Cornelisz.
Otto Voghel.
Claes Symonsz van Lepden
Cornelis Jacob Witsz.
Jan Jansz Smit.
Pieter Willemsz Vriendt.
Jan Cornelisz Hoofst.
Jan Thomasz van Almaer
Frans Henricz Oetgens.

Threforiers

Jan Verburgh.
Jan Jacobsz Hupdecooper.

Weefmeest.

Jan Meurling.
Jacob Was Claesz.
Claes Fransz Oetgens.

Anno 1588.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Pieter Boom Cornelisz.
Kempier Cant.
Claes Fransz Oetgens.
Cornelis Pieterz Hoofst.

Schepenen.

Claes Symonsz van Lepde
Cornelis Jacob Witsz.
Henrick Olfertsz.
Jacob Boelensz.
Balthazar Appelman.
Jan Jacobsz Hupdecooper.
Cornelis Benning.
Bartfelt Cromhout.
Henrick Hudde Arentsz.

Threforiers.

Jan Claes Boelensz.
Jan Verburgh.

Threforiers extraor-
dinaris.

Pieter Pauto.
Gerrit Jacob Witsz.

Weefmeest.

Jan Meurling.
Jan Jansz Smit.
Jan Cornelisz Hoofst.

Anno 1589.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Kempier Cant.
Cornelis Floijsz.
Mr. Willem Bardsen.
Jan Claes Boelensz.

Schepenen.

Henrick Olfertsz.
Jacob Boelensz.
Jan Verhee.
Lourens Jacobsz.
Pieter Willemsz Vriendt.
Otto Voghel.
Frans Henricz Oetgens.
Jan Lourens Spiegel.
Wubrant Appelman.

Threforiers.

Jan Verburgh.
Cornelis Pieterz Hoofst.

Threforiers extraor-
dinaris.

Gerrijt Jacob Witsz.
Gerrijt Bicker.

Weefmeest.

Jan Meurling.
Claes Fransz Oetgens.
Jan Cornelisz Hoofst.

Anno 1590.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Cornelis Floijsz.
Pieter Boom.
Claes Fransz Oetgens.
Balthazar Appelman.

Schepenen.

Jan Verhee.
Lourens Jacobsz.

Jan

Jan Jacobsz Huydecooper.
Cornelis Jacob Witsz.
Jan Cornelisz Hoofst.
Cornelis Weening.
Henrick Hudde Arentsz.
Gerrijt Bicker.
Keper Pauw.

Threforiers.

Jan Claes Boelensz.
Cornelis Pieterz Hoofst.

Threforiers extraor-
dinaris.

Gerrit Jacob Witsz.
Jacob Jansz Winck.

Weefmeest.

Mr. Willem Bardenz.
Jan Newlingh.
Jan Pieterz Keael.

Anno 1591.

Schout.

Willem Verdoes.

Substitutyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Pieter Boom.
Keplier Cant.
Cornelis Pieterz Hoofst.
Barthelt Cromhout.

Schepenen.

Jan Jacobsz Huydecooper.
Henrick Hudde Arentsz.
Pieter Willemz Wyendr.
Jan Pieterz Keael.
Jacob Boelensz.
Gerrijt Jacob Witsz.
Jacob Gerrijtsz Honing.
Jan Pieterz Copper.
Pieter Claesz Calf.

Threforiers.

Jan Claes Boelensz.
Keplouf Egbertsz.

Threforiers extraord.

Jacob Jansz Winck.
Wpbzant Appelman.

Weefmeest.

Mr. Willem Bardenz.
Claes Fransz Oetgens.
Balthazar Appelman.

Anno 1592.

Schout.

Willem Verdoes.

Substitutyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Keplier Cant.
Mr. Willem Bardenz.
Cornelis Floydz van Cep-
ling.
Claes Fransz Oetgens.

Schepenen.

Jan Pieterz Keael.
Jacob Boelensz.
Jan Verhee.
Jan Thomasz.
Jan de Wy Egbertsz.
Jacob Jansz Winck.
Cornelis Jacob Witsz.
Pieter van Neck Pieterz.
Willem Pieterz Hoofst.

Threforiers.

Jan Claes Boelensz.
Jan Verburgh.

Threforiers extraord.

Gerrijt Bicker.
Wpbzant Appelman.

Weefmeest.

Balthazar Appelman.
Cornelis Pieterz Hoofst.
Barthelt Cromhout.

Anno 1593.

Schout.

Willem Vander Doeg.

Substitutyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Cornelis Floydz.
Pieter Boom.
Jan Claes Boelensz.
Balthazar Appelman.

Schepenen.

Jan Verhee.
Jan Thomasz.
Jan Jacobsz Huydecooper.
Jacob Gerrijtsz Honing.
Frans Henricz Oetgens.
Henrick Hudde Arentsz.
Keper Pauw.
Pieter Claesz Calf.
Sebastiaen Egbertsz.

Threforiers.

Jan Verburgh.
Keplouf Egbertsz.

Threforiers extraord.

Gerrijt Jacob Witsz.
Gerrijt Bicker.

Weefmeest.

Mr. Willem Bardenz.
Cornelis Pieterz Hoofst.
Barthelt Cromhout.

Anno 1594.

Schout.

Willem Verdoes.

Substitutyt.

Egbert Cornelisz.
Burgerm.

Burgerm.

Pieter Boom.
Mr. Willem Bardenfz.
Reynier Cant.
Cornelis Pieterfz Hoofst.

Schepenen.

Henrick Hudde Arentfz.
Doctor Sebastiaen Egbertfz.
Claes Symonsfz van Lepden.

Cornelis Jacob Witfz.
Gerrijt Bicker.
Jacob Jansz Dinck.
Abhant Ven.
Pieter Wag.
Adriaen du Gardijn.

Threforiers.

Balthazar Appelman.
Roeloff Egbertfz.

Threforiers extraor-
dinaris.

Gerrijt Jacob Witfz.
Elbert Cornelisfz.

Weefmeest.

Barthelt Cromhout.
Jan Pieterfz Krael.
Pieter van Beck Pieterfz.

Anno 1595.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt.

Egbert Cornelisfz.

Burgerm.

Reynier Cant.
Balthazar Appelman.
Barthelt Cromhout.
Jacob Boelenfz.

Schepenen.

Claes Symonsfz van Lepde.

Cornelis Jacob Witfz.
Jan Verhee.
Jan Thomasfz.
Reper Pauw.
Pieter van Beck Pieterfz.
Willem Pieterfz Hoofst.
Pieter Dirckfz Hasselaer.
Gerrijt Claesfz Bloeswyck.

Threforiers.

Jan Claes Boelenfz.
Roeloff Egbertfz.

Threforiers extraor-
dinaris.

Jacob Jansz Dinck.
Elbert Cornelisfz.

Weefmeest.

Cornelis Floisfz van Teylinghen.
Claes Fransz Oetgens.
Cornelis Pieterfz Hoofst.

Anno 1596.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt

Peter Strijcker.

Burgerm.

Barthelt Cromhout.
Jan Claes Boelenfz.
Cornelis Pieterfz Hoofst.
Jan de Wy Egbertfz.

Schepenen.

Jan Verhee Cornelisfz.
Reper Pauw Adriaensfz.
Pieter Willemfz Dyendt.
Lourens Jacobsfz.
Cornelis Benning Jansfz.
Henrick Hudde Arentfz.
Jacob Jansz Dinck.
Cornelis Joris.
Doct. Dirck Wag.

Threforiers

Balthazar Appelman.
Jacob Boelenfz.

Threforiers extraor-
dinaris.

Gerrijt Jacob Witsen.
Albert Cornelisfz.

Weefmeest.

Mr. Willem Bardenfz.
Cornelis van Teylingen.
Claes Frans Oetgens.

Anno 1597

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Cornelis Pieterfz Hoofst.
Mr. Willem Bardenfz.
Cornelis van Teylinghen.
Pieter Boom.

Schepenen.

Cornelis Benminck.
Jacob Gerrijfz Hoing.
Gerrijt Jacob Witfz.
Jan Thomasfz.
Gerrijt Bicker.
Pieter van Beck.
Pieter Dirckfz Hasselaer.
Doct. Sebastiaen Egbertfz.
Joris Jorisfz.

Threforiers.

Jacob Boelenfz.
Roeloff Egbertfz.

Threforiers extraor-

Jacob Jansz Dinck.
Elbert Cornelisfz.

Weefmeest.

Claes Fransz.
Jan Claes Boelenz.
Balthazar Appelman.

Anno 1598.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Pieter Boom.
Claes Fransz Oetgens
Jacob Boelensz.
Jan de Wp Egbertsz.

Schepenen.

Gerrijt Jacob Witsz.
Doct. Sebastiaen Egbertsz.
Kempier Paulo Adriaensz.
Willem Pietersz Hoofst.
Cornelis Jozisz.
Mr. Dirck Was.
Jan Claes Kempersz.
Harmā Gysbertsz vander Pol
Jacob Dirckz Graef.

Threforiers.

Cornelis Floyisz van Cep-
linghen.

Jan Claes Boelenz.

Threforiers extraord.

Jacob Jansz Dinck.
Pieter Was.

Weefmeest.

Balthazar Appelman.
Cornelis Pietersz Hoofst.
Pieter van Peck.

Reken-meesters.

Harmant Rodenberch.
Frans Henricz Oetgens.
Assurantie Meesters.
Gerrit Bicker.

Frans Henricz Oetgens.
Jelis Jansz Dalckenier.

Anno 1599.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Jacob Boelensz.
Mr. Willem Bardensz.
Jan Claes Boelisz.
Frans Hendricz Oetgens.

Schepenen.

Kempier Paulo Adriaensz.
D. Dirck Was.
Jan Jacobz Hupdecooper.
Claes Symonsz Heemskerc.
Lourens Jacobsz.
Jacob Gerrijt sz Hoing.
Jozis Jozisz.
Pieter Thijisz.
D. Sibram Appelman.

Threforiers.

Cornelis Floyisz van Cep-
linghen.
Roelof Egbertsz.

Threforiers extraord.

Jacob Jansz Dinck.
Pieter Was.

Weefmeest.

Balthazar Appelman.
Claes Frans Oetgens.
Pieter van Peck.

Reken-meesters.

Jan de Wp Egbertsz.
Harmant Rodenberch.
Assurantie Meesters.
Gerrijt Bicker.

Jelis Jansz Dalckenier.
Willem Pietersz Hoofst.

Anno 1600.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Jan Claes Boelisz.
Pieter Boom.
Balthazar Appelman.
Barthelt Cromhout.

Schepenen.

Jan Jacobz Hupdecooper.
Jacob Gerrijt sz Hoing.
Pieter Willemz Driendt.
Gerrit Jacob Witsz.
Pieter van Peck.
D. Sebastiaen Egbertsz.
Herman vander Pol.
Roelof Egbertsz.
D. Pieter Schaepe.

Threforiers.

Jan de Wp.
Gerrit Bicker.

Threforiers extraord.

Jacob Jansz Dinck.
Jozis Jozisz.

Weefmeest.

Claes Fransz.
Mr. Willem Bardeset.
Cornelis Floyisz.

Reken-meesters.

Harmant Rodenberch v'oude.
Frans Henricz Oetgens.

Assurantie Meesters.

Jelis Jansz Dalckenier.
Willem Pietersz Hoofst.
Jan Henricz Oetgens.

Doctor Nicasius Sylla
nae dat hy veel jaeren
deser stadt *Pensionaris*,
en ooc in verscheyden
ambassaetschappen ge-
bruyct is gheweest, is in
dit jaer 1600 overledé;
en in zijn plaetse quam
Doctor Albert de Veer.

Anno 1601.

Schout.

Willem Verdoers.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Barthelt Cromhout.

Mr. Willem Barde sen sterf
Cornelis Benning daer voor
Cornelis Pieterz Hoofst.
Jan de Wy Egbertsz.

Schepenen.

D. Sebastiaen Egbertsz.

Harman Gysbertsz van Pol

Jan Thomasz.

Kepnier Adriaensz Pauw.

Isbrant Ben.

D. Dirck Was.

Jozis Jozisz.

D. Sibzant Appelman.

Jonas Witsz.

Threforiers.

Gerrit Wicker.

Balthazar Appelman.

Threforiers extraord.

Jacob Jansz Dinck.

Albert Cornelisz.

Weefmeest.

Claes Fransz.

Cornelis Floyisz van Teylin-
ghen.

Pieter Boont.

Rekenmeest.

Harman Rodenburchd' Ou-
de.

Frans Henricz Oetgens.

Affeurantie meest.

Willem Pieterz Hoofst.
Jan Hendricz Oetgens.
Cornelis Jansz Dalckenier.
Adyaen Pieterz Raep.

Anno 1602.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt

Peter Strijcker.

Burgerm.

Cornelis Pieterz Hoofst.

Cornelis Floyisz van Tey-
linghen.

Pieter Boont.

Claes Fransz.

Schepenen.

Kepnier Adriaensz Pauw.

D. Dirck Was.

Jan Jacobsz Hupdecooper.

Pieter Willemz Priendt.

Gerrijt Jacob Witsz.

Pieter Dirckz Hasselaer.

Jacob Graeff.

D. Pieterz Schaep.

D. Hans ten Spoorenhuys.

Threforiers.

Gerrit Wicker.

Jan de Wy Egbertsz.

Threforiers extraord.

Jacob Jansz Dinck.

Albert Cornelisz.

Weefmeest.

Barthelt Cromhout.

Cornelis Benning.

Koelof Egbertsz.

Rekenmeest.

Harman Rodenburchd' Ou-
de.

Claes Symonsz Heemskerck

Affeurantie meest.

Jan Henricz Oetgens.
Cornelis Jansz Dalckenier.
Adyaen Pieterz Raep.

Anno 1603.

Schout.

Willem Verdoers.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Pieter Boont.

Barthelt Cromhout.

Jan de Wy Egbertsz.

Gerrijt Wicker.

Schepenen.

Gerrijt Jacob Witsz.

Jacob Dirckz Graeff.

Jan Thomasz.

Isbrant Ben.

D. Sebastiaen Egbertsz.

Jozis Jozisz.

Harman van de Pol.

Jacob Egbertsz.

Mr. Wolckaert Overlans-
ter.

Threforiers.

Kepnier Pauw.

Jonas Witsz.

Threforiers extraord.

Jacob Jansz Dinck.

Henrick Pieterz Schuyber.

Weefmeest.

Koeloff Egbertsz.

Cornelis Floyisz van Tey-
linghen.

Jan Claes Boelisz.

Rekenmeest.

Harman Rodenburch.

Witten

Affeurantie meesters.

Jan Henricz Oetgens.
Cornelis Jansz Dalckenier.
Abzaen Pieterz Kaep.

Anno 1604.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Jan de Wy Egbertz.
Cornelis Floyß van Cey-
lingen.
Cornelis Pieterz Hoofst.
Frans Henricz Oetgens.

Schepenen.

D. Sebastiaen Egbertz.
Harman Gysbertsz bande
Pol.
Jan Jacobsz Hupdercooper.
Pieter Willemz Dziendr.
Jacob Gerritsz Hoing.
Pieter Dirckz Hasselaer.
D. Dirck Was.
Jonas Witsz.
Lourens Jansz Spieghele.

Threforiers.

Gerrit Bicker.
Kepnier Pantu.

Threforiers extraord.

Jacob Jansz Dinck.
Henrick Pieterz Schijber.

Weefmeest.

Koeloff Egbertz.
Jan Claes Woelensz.
Claes Fransz.

Rekenmeest.

Harman Rodenburgh d'Ou-
de.

Der Stadt Amsterdam.

Joris Jozisz.

Affeurantie meesters.

Jan Hendricz Oetgens.
Cornelis Jansz Dalckenier.
Abzaen Pieterz Kaep.

Anno 1605.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Cornelis Pieterz Hoofst.
Pieter Boom.
Barthelt Cromhout.
Kepnier Abzaensz Pantu.

Schepenen.

Jan Jacobsz. Hupdercooper.
Jacob Gerritsz Hoing.
Gerrijt Jacob Witsz.
Jan Thomasz.
Joris Jozisz.
Jacob Dirckz Graeff.
D. Hans ten Grootenhups.
Mr. Volckert Oberlander.
Pieter de Blaming.

Threforiers.

Koeloff Egbertz.
Jonas Witsz.

Threforiers extraor-
dinaris.

Jacob Jansz Dinck.
Henrick Pieterz Schijber.

Rekenmeest.

Harman Rodenburgh.
Frans Henricz Oetgens.

Weefmeest.

Claes Fransz.

Jan de Wy Egbertz.
Jan Pieterz Keael.

Affeurantie Meesters.

Jan Henricz Oetgens.
Cornelis Jansz Dalckenier.
Abzaen Pieterz Kaep.

Anno 1606.

Schout.

Willem bander Does.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Pieter Boom.
Jacob Woelensz.
Jan de Wy Egbertz.
D. Schastiaen Egbertz.

Schepenen.

Jacob Dirck Graeff.
M. Volckaert Oberlander.
Pieter Dirck Hasselaer.
D. Dirck Was.
Harman Gysbertsz bande
Pol.

Jonas Witsz.
Lourens Jansz Spieghele.
Gerrijt Dirck.
D. Dominicus Heemsterck.

Threforiers.

Gerrijt Jacob Witsz.
D. Jan ten Grootenhups.

Threforiers extraor-
dinaris.

Jacob Jansz Dinck.
Henrick Pieterz Schijber.

Weefmeest.

Claes Fransz.
Cornelis Pieterz Hoofst.
Jan Pieterz Keael.

Affeurantie Meesters.

Jan Hendricz Oetgens.
Cornelis Jansz Dalckenier.
Adriaen Pieterz Kaep.

Reken-meesters.

Joris Jozisz.
Pieter de Blaming.

Anno 1607.

In dit Jaer dé 24 April is gemaect een bestant, ofte opschorfinge van Wapenē voor 8 maenden, om daer en tusschē met de Erts-hertoch en de gheunieerde landen te handelē van een vaste vrede ofte bestant vā veel Jaeren.

Schout.

Willem Verdoes.

Substitutyt.

Pieter Strijcker.

Burgerm.

Jacob Boelisz.
Cornelis Pieterz Hoofst.
Frans Hendricz Oetgens.
Cornelis Benning.

Schepenen.

D. Dirck Was.
Herman Gijshertsz bādepol
Jan Jacobsz Hupdecooper.
Jacob Gerrijz Hoing.
Jan Thomasz.
Joris Jozisz.
D. Jan ten Grootenhuyg.
Roertert Ernst.
Jacob Poppen.

Thresoriers.

Roeloff Egbertsz.

Gerrijt Jacob Witsz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Dinck.
Henrick Pieterz Schyber.

Weefmeest.

Claes Fransz.
Jan Pieterz Keael.
Jan de Wy Egbertsz.

Affeurantie Meesters.

Cornelis Jansz Dalckenier.
Adriaen Pieterz Kaep.
Gerrijt Dircz.

Reken-meesters.

D. Sebastiaen Egbertsz.
Pieter de Blaming.

Anno 1608.

Schout.

Willem Verdoes.

Substitutyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Cornelis Pieterz Hoofst.
Pieter Boom.
Claes Fransz.
D. Sebastiaen Egbertsz.

Schepenen.

Jan Thomasz.
D. Jan ten Grootenhuyg.
Pieter Dircz Hasselaer.
Afbzant Wen.
Jacob Graeff.
Roeloff Egbertsz.
Jonas Witsz.
Lourens Jansz Spieghele.
Dirck de Blamingh.

Thresoriers.

Gerrit Jacob Witsz.
Joris Jozisz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Dinck.
Hendrick Pieterz Schyber.

Weefmeest.

Jan Pieterz Keael.
Jan de Wy Egbertsz.
Frans Hendricz Oetgens.

Reken-meesters.

Cornelis Benning.
Pieter de Blaming.

Affeurantie Meesters.

Cornelis Jansz Dalckenier.
Adriaen Pieterz Kaep.
Gerrijt Dircz.

In dit Jaer is het bestant boven verhaelt, verlenght tot het eynde des selvē jaers: ende zijn alsoo den cersten Februarij van wegē de Erts-Hertogen Albertus ende Isabella in den Haghe ghecomen *Ambrosius Spinola, Richardot, Verreycken, Pater Ney,* ende *Mancidor*, om met de Heeren Staten der Vereenichde landē te handelen; dan also sy niet conden accorderē, zijn sy in dé Herfst des selven jaers, weder uyt den Hage vertrocken: ende is ten langen leste door intervētie der Conincklicke Gelanten vā Vrancrijck ende Engelandt gemaect, datmen int volgende jaer 1609, tot Conclusie der saecken gecomē sy tot Antwerpen;

werpen, ende is also beraemt een Treves ofte bestandt van 12 Iaren: de welcke vercondicht is den 9 Aprilis, anno 1609 voorseyt, als doen de Oorloge onstaen in dese Nederlāden anno 1566, geduert hadde by de veertich jaren.

Anno 1609.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Pieter Strijcker.

Burgerm.

Claes Fransz.
Jacob Boelisz.
Kepnier Pauw.
Gerrijt Jacob Witsz.

Schepenen.

Pieter Dirckz Besselaer.
Roelof Egbertsz
Mr. Volckaert Oberlander.
Gerrit Dirckz.
D. Dominicus Heemskere.
Jacob Poppen.
Jan Pieterz de Wit.
Jacob van Peck.
Pieter Jansz Keael.

Thresoriers.

Jozis Jozisz.
D. Jan ten Grootenhuyz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Dinck.
Henrick Pieterz Schijber.

Weesmeest.

Jan Pieterz Keael.
Harman bande pol.
Cornelis Benning.

Reken-meesters.

Pieter de Blaming.
Jan Jacobsz Hupdecooper.

Affeurantie Meesters.

Cornelis Jansz Walckenier.
Adriaen Pieterz Raep.
Jonas Witsz.

Wissel Banck.

Frans Hendricz Oetgens.
D. Dirck Was.
Dirck de Blaming.

Anno 1610.

Schout.

Willem bander Does.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Jacob Boelisz.
Cornelis Pieterz Hoofst.
Cornelis Benning.
D. Dirck Was.

Schepenen.

Mr. Volckaert Oberlander.
Gerrijt Dirck.
Jacob Gerrijts Hoing.
Jan Thomasz.
Jonas Witsz.
D. Jan ten Grootenhuyz.
Lourens Jansz Spieghel.
Jacob Bicker.
Abraham Boom.

Thresoriers.

Kepnier Adriaensz Pauw.
Jozis Jozisz

Thresoriers extraordinaris.

Jacob Jansz Dinck.
Henrick Pieterz Schijber.

Weesmeest.

Jan Pieterz Keael.
Harman bande pol.
Jacob Dirckz Graef.

Affeurantie meesters.

Adriaen Pieterz Raep.
Cornelis Jansz Walckenier.
Jacob Poppe.

Rekenmeest.

Pieter de Blaming.
Jan Jacobsz Hupdecooper.

Overste vande Wissel Banck.

Frans Hendricz Oetgens.
Gerrijt Jacob Witsz.
Dirck de Blaming.

Pensionaris.

Doctor Albert de Veer.

Secretarisen.

Mr. Jacob bander Does.
Jacob de Haen.
Salomon Hendricz.
Gerrit Rosenboom.
Barent Jansz.

Anno 1611.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Cornelis Benminck.
Frans Hendricz Oetgens.
Kepnier Pauw.
Roeloff Egbertsz.

Schepenen.

Jacob Gerritsz Hoing.
Jonas Witsz.
Pieter Besselaer.
Harman bande pol.
Jacob Graef
Pieter Maathijssen.
Dirck de Blaming.
Jan Pieterz de Wit.
Jan Gysbertsz.

Threforiers.

Joris Jorisz.
D. Jan ten Grootenhuyſ.

Threforiers extraord.

Jacob Janſz Dinck.
Henrick Pieterſz Schijber.

Weefmeest.

Jan Pieterſz Keael.
Cornelis Pieterſz Hooft.
Pieter de Blaming.

Aſſeurantie meeſters.

Jacob Poppe.
Adriaen Pieterſz Kaep.
Cornelis Janſz Dalckenier.

Rckenmeest.

Jan Jacobsz Hupder ooper.
Jan Pieterſz Keael.

Overſte vande Wiſſel
Banck.

Gerrit Jacob Witsz.
D. Dirck Was.
Lourens Janſz Spiegheſ.

In dit Iaer zijn deſer
ſtede gecoren deſe na-
volgende perſonen, om
recht te houden over
de cleyne ſaecken.

Cleyne banck.

Jan Thomasz.
Jacob Backer.
Jan Willemſz Boongaert.
Anthonis Oetgens.

Penſionaris.

Doctör Albert de Veer
nae dat hy veel jaeren
het Penſionariſchap be-

dient hadde, en in ver-
ſcheydē *Ambſſaetſchap*
pen verſoden is geweest,
zijnde in Engelât vā zijn
Majeſteyt van groot Bri-
tannien tot *Ridder* geſla-
ghen, is in dit jaer tot
Raedsheere vāden Hoo-
ghen Rade inden Hage-
beroepen, en quā in
zijn plaetſe *D. Adriaen*
Pauw.

Anno 1612.

Schout.

Willem Berdoes.

Subſtituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Fraus Hendrickſz Oetgens.
Jacob Boelenſz.
Jan Pieterſz Keael.
Gerrit Jacob Witsz.

Schepenen.

Pieter Baſſelaer.
Dirck de Blamingh.
Joris Jorisz.
Lourens Janſz Spiegheſ.
Roeterc Ernst.
Jacob Poppen.
Jacob van Peck.
Adriaen Pieterſz Kaep.
Frederick de Wy.

Threforiers.

Jan Jacobsz Hupdecooper.
D. Jan ten Grootenhuyſ.

Threforiers extraor-
dinaris.

Jacob Janſz Dinck.
Hendrick Pieterſz Schijber

Weefmeest.

Cornelis Pieterſz Hooft.
Pieter de Blaming.
Jan Pieterſz de Wit.

Aſſeurantie meeſters.

Geurt Dirckſz.
Pieter Janſz Keael.
Cornelis Janſz Dalckenier.

Wiſſelbanck.

Keppier Pauto.
Koclof Egber tſz.
Jacob de Graef.

Cleyne banck.

Jan Thomasz.
Herman vande Pool.
Jacob Backer.
Anthonis Oetgens.

Rckenmeest.

D. Wolcard Oberlander.
Abraham Boom.

Anno 1613.

Schout.

Willem vander Does.

Subſtituyt.

Pieter Strijcker.

Burgerm.

Gerrit Jacob Witsz.
Bartelt Cromhout.
Cornelis Benning.
Jacob Graef Dirckſz.

Schepenen.

Joris Jorisz.
Jacob Poppen.
Jacob Gerritſz Hoing.
Jan Thomasz.
Wihrant Ben.

D. Jan

D. Jan ten Grootenhuyjs.
D. Boltard Oberlander.
Pieter de Blaming.
Abraham Boom.

Threforiers.

D. Sebastiaen Egbertsz.
Jan Jacobsz Hupdecooper.

Threforiers extraord.

Jacob Jansz Winck.
Hendrick Schijber.

Weefmeest.

Cornelis Pietersz Hooff.
Jan Pietersz Keael.
Jan de Wit.

Wisselbanck.

Jacob Woelensz.
Kepnier Pautw.
Koclof Egbertsz.

Cleyne banck.

Herman vander pol.
Jonas Witsz.
Jacob Backer.
Anthonis Oetgens.

Affeurantie meesters.

Geurt Dircksz.
Pieter Jansz Keael.
Cornelis Jansz Dalckenier.

Rekenmeest.

Lourens Jansz Spieghele.
Koclof Ernst.

Pensionaris.

Adriaen Pauw Kepnier sz.

Anno 1614.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituut.

Peter Strijcker.

In dit Jaer zijn noch
twee andere *Substitu-*
ten by de voorgaende
ghevoecht:

Arent Elbertsz Haen.
Pieter Jansz Olschvat.

Burgerm.

Barthelt Cromhout.
Jacob Boele sen.
Kepnier Pautw.
Koclof Egbertsz.

Schepenen.

Jacob Gerritsz Hoing.
Jan ten Grootenhuyjs.
Harman vander pol.
Kutert Ernst.
Dirck de Blaming.
Jacob Backer.
Jan Gijbertsz.
Adriaen Pietersz Kaep.
Antonij Oetgens.

Threforiers.

D. Sebastiaen Egbertsz.
Jan Jacobsz Hupdecooper.

Threforiers extraordi-
naris.

Jacob Jansz Winck.
Hendrick Pietersz Schijber.

Weefmeest.

Jan Pietersz Keael.
Jan Pietersz de Wit.
Pieter de Blaming.

Reken-Meesters.

Laurens Jansz Spieghele.
Jacob van peck.

Commissariffen vande
Affeurantie Camer.

Geurt Dircksz Boeningen.
Cornelis Jansz Dalckenier.
Pieter Jansz Keael.

Commissariffen vande
Wisselbanck.

Cornelis Pietersz Hooff.
Cornelis Benning.
Jacob Graeff.

Cleyne Banck.

Jan Thomasz.
Pieter Dircksz Dasselaeer.
Pieter Maathijfs.
D. Andries Dicker.

Pensionaris.

Adriaen Pautw Kepnier sz.

Commissariffen vande
Banck van leeninghe.

Frans Hendrick Oetgens.
Jonas Witsz.

Deze *Banck van Lee-*
ninge is eerst dit jaer in-
gestelt, waer van de *Or-*
donnantie ende *Willeken-*
re hier nae sal volgen.

Alsoo is hier verclaert
t'verbolgh der Burgermee-
steren ende des gantschen
Magistraets banden jaere
1413 tot den teghenwoordi-
ghen jaere 1614. Een dincks
hier en tusschen moet noch
vermaent oft beel eer ghere-
peteert zyn / dat hier te bo-
ven t'ziner plaetse verhaelt
is / dat inde Nuthew sonder
naem / die wy stracy hier nae
sullen stellen / ghelesen wort;
naemelick dat Ian Notaert
Schout der Stadt ghenome
werdt / int jaere 1404. Welc-
ken tijt negen jaer voor diert
tijdt gaet daer wy dit Regi-
ster van begonnen hebben.

Van

Van de Baelieu.

Het boorz is alhier tot beslyt der Magistraten niet ver- swegen wêrdē / dat de naest- liggende Dozpen een Baelieu hebben / die den gerechte der stad met eede verplijcht is / bande welcke inde Handvesten der stad te sien staet. Onder anderen binde ick dese twee puncten / die wy hier onder stellen tot seker Handbeste by Albert Hertoch van Beveren / Kwart ende daernaē Grabe van Hollandt / ghegheben den ghemeene lande van Goplant ende Amstel / van welcke het eerste is banden Baelieu te eeden ende luyt aldus: Sal de Baelieu die nu is, ofte namaels wesen sal, eer hy yet berecht inde Baelieuschap ten Heylighen sweeren, tot Amsterdam voor

het gherichte, ende voor twee des gherichts luyden van elcker Stede ofte Dorpe, binnen onsen lande voorschrevē, alle dese voorschreven puncten, ende recht te houden, en te doen, houdē, endē dien eedt sal hem staven die outste vanden Rade van Amsterdam &c. Het ander berrefst landt vonnissen te haelen tot Amsterdam / ende luyt also van woorde tot woorde: Voorts so en salmen geen vonnissen beroepen, in gheenen Dorpen in onsen lande voorschreven; maer waer eenich man vander eene partye die dat Vonnisse aenginghe ende des begheerde, soo souden de Schepenen dat Vonnisse halen tot Amsterdam op der ghiener costen, die inden onrechte bevielē, - ende soo wes die Schepenen van Amsterdā voor recht wtgaven. dat soude voortgaen.

ORDONNANTIE

E N D E

Willekeure / nopende het Huys van Leeninghe.

Ghecundicht den 25 April. Anno 1614.

Alsoo mijne Heeren banden Gerechte de ser Stede / hoe langer hoe meer / deur menichvuldighe clachten der Inwoonderen / der boorz. Stede / zijn onderbindende vele quade practijcken / die by eenighe int beleenen bande banden worden gepleecht: So ist dat mijne boornoemde Heeren XXXI. Kaden / deser Stede / tot soulagement der Armen / ende weeringe van alle andere onbehooflicke woekerijen / hebben opgerecht een Huys van Leeninge / daer inne de Gecommitteerdens alle wercke daeghen van smorghens te acht uren / tot elf uren / ende des naemiddaechs van twee uren tot vijf uren sullen verschijnen / om te beleenen alle banden / die aldaer ghebracht ende gheleert sullen werden.

¶ Dan alle banden minder als hondert gulden bedraggende / sullen de Gecom-

mitteerdens ontfanghen ter weecke van elcke gulden een penninck.

¶ Dan banden van hondert gulden tot vier hondert vijf ende tseventich guldens bedragende / van elcke hondert guldens ter loopender Maendt seftshien stupbers.

¶ Ende van alle andere banden vijf hondert gulden ende meer bedraghende / sullen de boornoemde Gecommitteerdens / van hondert guldens booz anderhalbe loopende Maendt / ghenieten een gulden.

¶ Wel verstaende dat tot allen tijden / soo wanneer d' Epgenaer zijn banden sal willen lossen / in sulcken ghevalle de werck / Maent / ende ses weerken sullen zijn verscheneen / daer inne de banden zijn herballen.

¶ De Stadt sal booz alle banden inde handen bande Gecommitteerdens ghe-
bracht.

bracht zijnde / responderen / ende de selve aenden genen die haer Leen-cedulen zijn verthoonende (midts betalende de geleende Hoof-penninghen / met den verschenen interesse) moete restituieren / sonder eenich opsicht te nemen / of zy de Spghenaers zijn bande boozsz goederen / ofte niet / ten waere claerlick bleek van quader trouwen / in welcken ghevalle alle gestolen ende andere betroude goederen / (betalende de geleende penninghen / metten verschenen interesse) aende Spghenaers / sullen worden gerestituert / midts stellende cautie tot contentement bande booznoemde Secommitteerden.

DJ.

Ende oft ghebeude (t welck Godt behoede) dat de Panden int boozsz Hups van Leeninghe ver set / deur brandt / ofte andere extraordinaris onghesbal quaemen te veronghelucken / sullen in sulcken gevalle alle Spghenaers hare Panden / ende de Stadt hare Penninghen daer opgheleent / moeten verliezen / sonder dat nochtans de Stadt tot restitutie der Panden / noch de Spghenaer tot restitutie der penninghen sal zijn ghehouden.

DJJ.

Ordonneren boozsz mijne booznoemde Heeren dat alle Panden int boozsz Hups van Leeninghe ghebracht / ende al daer een Jaer ende ses Weerken ghelegghen hebben / de / sonder de verschenen interesse betaelt / ende met de Ghecommitteerden wederom beraccozdeert te hebbs / sullen zijn verstaen ende in commissum verballen wesen / ende ses weerken daerna in openbaer benue moeten vercoft worden / blijvende alrijt t supder overschot tot proffijt bande Spghenaers.

DJJJ.

Dat pen andt / t'zj deur onacht saem / gepdt ofte eenighe andere inconuenienten /

occupaten ofte besetselen / hoedanighe de selve souden mogen wesen / zijne overschietende Penninghen hi men den tijdt van d'n Jaeren nae de vercoopinghe verswimde te lichten / sal in sulcken gevalle t' restant verbeurt / ende de Penninghen tot proffijt der Armen aenghelept / ende besteeft worden / sonder dat d' Spghenaers der Penninghen tot eenighen tijden sullen mogen reclameren / ofte dat d' opsienders der Armen tot restitutie van dien sullen zijn ghehouden.

F.

Verbieden boozsz allen ende een peggelick / eenighe Panden hoogher als t'ghengden Penningk set hien te betalen / t'zj t selve deur treckinghe van Wissel-brieven / ofte eenighe andere practijcken / bereeringe / probisie / ofte eenighe andere onbehoorzlike middelen / hoedanich de selve souden moghen wesen / werde ghedaen / Op pene dat de bedonghen bereeringhe / probisie / ende alle andere meerdere interesse aenden Spghenaers gherestituert / ende de Contraventeurs daer en boben ghecondemneert sullen worden / in een boere van thien ten hondert.

F.

Interdicerende alle Maackelaers eenighe partijen van goederen / die met gheldt bestwaert / beleent / ofte ten onderpant ghestelt worden / den Cooplupde / ofte anderen aen te draghen / ofte oock hooger als tegen den Penningk set hien te supten / Op pene van suspensie / ofte private van haer Officie / tot discretie banden Gherechte.

Ende was onderteyckent

I. de Haen.

Volcht nu den Auteurs die wy boben dicktwils hebben aenghewesen,

A. H.

Cor.

Tot den Leser.

VIE d' Autheur van dese naestvolgende Beschrijvinghe zy, can ick niet seggen. Van zijn outheyt ende wanneer hy dit gheschreven soude hebben, can lichtelic daer wt verstaen werden, dat hy seyt dat het Carthusier Clooster hondert jaren voor zijn tijt, van Albert Hertoch van Beyerens, ende Graeff van Hollandt gesticht is. Soo dat wy houden, dewijle Albert ontrent het jaer 1393 dit Clooster heeft laten funderen, dat hy gheleest ende dit gheschreven sal hebben ontrent het jaer 1500. Ende achten dat hy't eerst in Latijn gheschreven heeft, ende dat wat breeder ende wijtloopigher, gelijk te sien is wt onse Latijnsche Historie ende Beschrijvinghe deser selver Stadt; alwaer wy dit boecxken alsoo wijtloopich oock achter by gevoecht hebbē: want daer eerst een corte beschrijvinge voorgaet van Hollandt, ende daer nae volcht een protract ofte summarisse aenteyckeninghe vande principaelste Steden; ende comt sooten lesten tot zijn propoost ende beschrijvinge der Stadt selve; also dat hier in dit Nederduytsche voornementlic t'leste ghestelt ende als wtgetrocken is, dat is t'gene de Stadt Amsterdam eyghentlick ende alleen betreft. Wie ooc dese oversettinge gedaen heeft, ende offe van den Autheur selve comt can ick insghelijcken niet weten. Hebbet alleen tot onderrichtinghe vande ghestiften ende andere annotatien, die boven op zijn plaetsel elck ghestelt zijn, hier by willen voegen, ghelijck het my van onsen vrient *M. Iacob Gijbertsen Notaris*, ter hande ghecomen is: ende sal het den Leser alsoo gelieven ten goede aen te nemen.

Cozte beschrijvinghe van Amsterdam/ghedaen over hondert Jaer.

AMSTELREDAM hoe wel by nae de Joncrte / is nochtans de vermaerste van alle de steden van Hollandt / ende gaet alle andere te te boben in menichte en ber schepdenthepdt van Coophandel ende van Schepen bequaem totter Zeebaert / mitsgaeters in vermaertheit ende lof van byoome ende cloecke daden begaen in oorloghe te water.

Die Amsterdammers gheneeren hun met allerley soorte van coopmanschap te waeter ende te lande / met alleen by huys / maer doock in berschepden Coninckrijcken ende wt heimsche lande ende Provincien / nameelic Oostwaerts in Pruyssen / Lijflant / Denemarcken / (alwaer se sonderlinge Privilegien ende bysheden hebben) In Wenden / Sweden / Noorwegen / Dietmetschen / Holzen / Oostbyziant / ende andere daer aen paelende landen / van ghelijcken Westwaerts / in Zabandt / Vlaenderen. Franckrijck / Engelandt / Schotlant ende Spaengien : hebbē ooc meer als 200 groote Wachscheepen ofte Coopbaerders daer mede zy by nae ober gansch Christenryck bande Middellantsche Zee af tot die Oost zee toe / met berschepden waren ende coopmanschappen baeren ende handelen.

Woort is die Amsterdammers hoe wel dat se in arbeit ende sochbuldichepdt om winste ende profijt te doen / seer neerstich / gierich / ende vernustich zijn / so zynse nochtans in hunne huyshouden / teeringhe ende leefsocht seer sunich / sober ende gesparich / doock in cleedinghen ende ghebouw / soo int ghemeen als particulier / secht / oncostelick ende niet magnific / nochtans zynse totten armen seer mildt ende caritatijf. Ende hebben tot allen tijden hunne Princen ende Landtsheeren seer toeghedaen ende getrouwe gheweest.

Inde oorloghe die de Hollanders mette Zeeuwen inden jare 1441 / drie jaren lanck voerden tegens die van Pruyssen / Wende / Slesien / en Holzen / heeft die Stadt Am-

sterdam (hoewel also doen de helft minder als nu) alleen meer dan twintich oorloochschepen gheduerende alle den tijt vande oorloge wtghebrocht ende onderhouden / so veel als alle de andere steden van Hollandt ende Zeelandt / te saemen niet en hebben connen vermaecken / waermede zy hunne byanden onepndelicke schaden toeghevoeght hebben / dicwils hunne groote Bloeten met onghelijck minder ghetal van Schepen overtroomen en t'ondergebrocht / waer deur de naam van Amsterdam als sulcken schick ende vrees oock onder de beerst geleghen landen maecte / dat veelde selve niet een enige Stadt maer een heyl lantschap ofte Provincie alsoo ghenaem meenden te wesen en ober sulcx met haer / soo int ghemeen als int particulier vrede ende vriendtschap sochten te maecken ende houden. Want Hertoch Philips van Bourgongien Erbe van Hollandt / hadde hemlieden toeghelaten / alle de byanden / landen / personen ende goederen / sonder onderschepdt te moghen inbaderen / plunderen / ghevangen nemen / ende wech voeren. Om welcker oorsaecke alsoo zy dierelche natien geen wepnige schade waren aen doende / hebben zy doock veel byanden bertweert / metten welcken zy epntelick op goede conditien vrede ghemaect hebben. Ende alsoo de vrede met die Oostersehe Zee steden / ende dienen noemt vanden Danze / mitsgaders de Windische Kijer steden / en die Stadt Danzick in Pruyssen / soo ten eersten niet en ronde absolutelick ghetrossen worden / hebben zy epntelick daermede een bestand ghemaect van veel jaren / twelck sedert tot dierelche repsen verlenght ende ghetontinuert zijnde / tot noch toe onverbakelick onderhouden is gheweest.

Van dier tijt af / heeft Amsterdam hoe wel onderwijlen door goote schaede ende verlies ter Zee by schipbruecke en andersins / borgherlicke twist / pest ende brandt / grootelic gestraet zijnde (want eerst 1441 ende daernaer anno 1444 / is het dooz de meerderen deel afghetant) wonderbaerlic

in Rijckdom ende Inwoonders toeghe-
men.

De boorzj stad so langhe die gheweest
is onder die Heerlicheydt ende gebiet ban-
den Heeren van Amstel / was seer cleyn/
weynich betroot / ende dat meest van bis-
schers / dese ban weghen seker schaden hen-
lieden onbersiens aenghedaen door Graeff
Flozis den 7 / cregen banden selven in re-
compense de bypheydt ende exemptie van
alle Tollen in Hollant / Zeelant / ende Dye-
lant anno 1277.

Amstelant was alsdoen een leen bande
kercke van Drecht: maer daer naer anno
1296 die Heere van Amstel Gysbrecht ge-
naemt / verfaecht zijnde / als mede schul-
dich inde doot vanden boorzjenden Graef
Flozis / heeft Heer Jan van Zierick / Wis-
schop van Drecht / door wiens toedoen de
boorzj Grave was omghebrocht / omme tot
versoeninghe te comen / het leen van Am-
stel ende ooc han Woerden / den Grave van
Hollandt moeten overgheben. Ende sedert
dier tijdt is die Heerlicheydt van Amstel
ende volghens het Stedecken Amsterdamb/
rotten Graeffschappe hā Hollant geboecht/
ende gheincorpozeert worden ende gheble-
ven.

Want int boorzj Jaer 1296 / is de boorzj
Graeff Flozis omghebrocht gheweest door
Gerrit van Welsen Ridder / met hulpe van
de boorzj Heer van Amstel / ende Herman
van Woerden / also zu hem ooper Jacht on-
der weghen Drecht verradelick gebangen
hebbende: Nadts de haestighe toeloop der
Hollanders niet en condon werch bzingen;
Maer de boorzj dootslager Gerrit vā Wel-
sen ghecregen zijnde op't Caesteel van Cro-
nenburch / is daernaer met groote toornens
ghelijck ende omghebrocht worden. En
die boorzj Heeren van Amstel ende Woer-
den zijn meeter blucht ontcommen. Ende
alle de ghene diemen wist erghens te krij-
ghen / den boorzj van Welsen / Amstel ende
Woerden / van bloede ofte aliantie bestaen-
de / oft van hunne factie wesende / vanden
meesten totten minsten / soo wel mans als
broutsen ende kinderen werden omghe-
bracht / ende hunne goederen verbeurt ghe-
maect.

Naderhand gestorven zijnde Graef Jan
des boorzj Graef Flozis Soon / is die Heere
van Amstel met hulpe vande zijne weder
in Amsterdam ghecomen / ende heeft zijn
Caesteel t'welck neffens de stadt standt / in-
ghenomen ende begonnen te repareren en
stercke: maer door den geweligen toeloop
vande Haerlemmers en Waterlanders /

heeft hy t'selbe moeten verlaeten / ende de
blucht nemen. Ende is alsdoe t'selbe Ca-
steel tot inden gront afghetroopen ende ge-
raseert worden: twelck oock sedert noyt
weder opghemaect is.

Hier na heeft Wilhem de vierde van die
naem / Graeff van Hollandt / aller eerst die
van Amsterdamb de privilegien ende Rech-
ten ghegheben / daer by zu alnoch geregert
worden. Ende van dien tijt af is Amster-
damb begonnen te vermeerderen.

De se boorzj stad / ghelijck alle andere
van Hollandt / is in voorzjeden tijden oock
seer gheaffigeert geweest / door die factien
van Hoerx ende Cabbeljaus / hoer wel de
Cabbeljaus doorzaens de sterckste daer in
waren.

Anno 1404 / Graef Wilhem de 6 van
die naem / met groote behedicheyt tot hem
ontboden hebbende Jan Potaert Schout /
Amel Jan / Kysse / ende Dierick Symonsz
Benninc / notable boorzjers der selver Stad
en principael boorzjstanders vande Cabbel-
jaus / heeft de selve cortz daer nae van we-
ghen hunne onghehoorzjaemheyt op eenen
dach sonder hoofden weder thurs gheson-
den. Ende zijn alle d'w begrabbe inden om-
meganck van het Carthusier Clooster al-
daer.

Ten dien tijdt heeft geleest eenen Wil-
helm Eggaert van Gendt / Coopman bin-
nen der boorzj Stadt residerende / die in
soo groote estime by den boorzj Graef Wil-
helm is gheweest / dat hy desselvs Theso-
rier ende Hofmeester wiere ghemaect / eff
wilt hem soo te lepen ende gouberneren /
dat de Graeff niet en dede buyten zijnen
raed ende adhsj: Jar hercrech van hem
alles wat hy begheerde. Dese heeft vanden
selven Graef boorzj die van Amstelredā veel
schoone privilegien hercreghen / ende men
seyt dat noyt eenich boorzj ofte Inwoon-
der deser Stadt profijtelicker noch oock
aengenaer is getweest als hy. Ende was
van weghen zijne deuchtsaemheyt ende
oprechticheyt / den ghenieenten ober al ooc
seer liefstallich: Ende alsoo de boorzj Graef
overmits den grooten staet ende pracht / die
hy van joncx af was houdende / in swaere
schulden was verballen / oock vele van zij-
ne Domeynen / landen ende Heerlicheeden /
aen verschepdene vande Ridderchap ber-
sedt / beswaert / ende verpand: hadde /
heeft de boorzj Wilhem Eggaert door zij-
ne cloekheyt veruult ende goede regierin-
ghe / soo veel weten te weghe te bzinghen /
dat de selve Graef in corten tijt / niet alleen
van zijne schulden ontlast ende gesuyvert /
ende

ende alle die verſette ende verpande landen en goederen geloſt en gebuyt zijn woorden. Maer hem ooc ober ſulcx op zijn boozdeel gezocht/dat hy na dien tijt gehouden wert booz een bande rjeste en machrichte Princen van Chyſtenryck.

Ende alſoo die Ridderschap ende Edeſen / deſen Wilhem Eggaert wt oorzaecke bande boozſz loſſinghe / als oock van wegen zijne onedelheyt ende gheringhe aſcompſt grootelicly waeren haetende / ende niet wel touden liden / dat hy ſoo ſeer bande Graue bemint ende gefabozſceert werde (die hem alreedt ober zijne goede trouwe dienſten / met vier zijne ſonen tot Ridders gemaect / oock met die Heerlicheyt van Burmerent ende andersins begift hadde) heeft Graef Wilhem ſulcx vernemende / ſoo hy eenmael tot Hollandt soude vertrecken naer Venetouwte / de boozſz zijne Ridderschap ende andere zijne Baſſalen by hem ontboden hebbende / hem liden onder anderen boozgehouden / ende gebuyt. Ick deſe propooſten. Ick belee en verom andere u liden alle mijnē goeden vrient Wilhem Eggaert / en dat gelyciden zijnen perſoon met ſo danige ſorchtſuldicheyt ſult waernemen ende bewaeren / dat indien in mijn afweſen hem eenich ongheluck komme te bejegenen; Jaek al waert dat hy gevalle een Pan oft Tegel banden datke op zijn hooft viele / ende hem krenctet / r' ſelbe u liden ſal gheweten worden / ende ſal het oock op u liden verhaelen.

Maec de doot bande boozſz Graef Wilhem anno 1417 / heeft de boozſz Wilhem Eggaert gheen half Jaer oberleefte. Wandt alſo hy tot oorzake als bozen by de Adell'vā beude factien ſeer ghehaet en benijt was / heeft bande ſelbe nu die Graeff zijnen boozſz ſtander doot was / bet ſcheyden ontſegbziben ghecreghen / waer booz hy nu out ende ſwack geworden zijnde / eyntelick van miſmoedicheyt ende hert ſweer is gheſtorben op't Slot van Burmerent t'welck hy gheſicht hadde; ende is tot Amſterdam ghebozcht / ende albaer ſter heerlick bezagen wordē / in onſe Vrouwe Kercke (die hy ſelfs booz de meerderen deel gefondeert hadde) aende Zuptzijde neffens het Choor. Welckie boozſz Kercke obermits deſſels ontijdinghe doot / ende de partialiteyten cozt daer nae opgheſtaen / niet en heeft tot alſulcke perfectie ghebozcht ende opgehoubt conuenen worden / als van aenbegin begrepen was / t'welck ſoude hebben gheweest: naer het patroon ofte model bande Hoofskercke van Amiens in Picardie.

Maec de doot bande boozſz Graef Wilhem / hebben die Cabelſauſche met gewelt van wapenen / die bande hoerſche partijē hunne vbande wter boozſz ſtadt gedreben / als wanneer die van Haerlem in wederwaecke / alle die Cabbelſaus hebben wtghejaecht. Ende hebben die Cabbelſaus het regiment bande Stadt Amſterdam weder inghenomen / ende behouden totten jaer toe 1442 / wanneer Hertoch Philips van Bourgongien / alſoe Graef van Hollandt treckende byten ſlants / ende t'gouvernement van zijne landen zjuer huyſvrouwe Fabella bebofē hebbende / die bande hoerſche partijē niet connende liden dat hun t'regiment bande ſtadt ſo langen tijt ontrocken had gheweest / hebben dooz interceſſie ende toedoen van der boozſz Hertogunenſ principael Hobelinghen / eert ooc mits gifte van eene goote ſome gelts / t'regiment weder aen hun vercregen / ende gheropen hebbende tot hunner hulpe den heer van Bredetode ende zijnen broeder / naemaels ghecozen Biſſchop van Brecht / met meer andere van hunne factie / hebben by nachte enberſens in der boozſz Stade ingelaeten zijnde / hunne vbanden als daer op niet verdacht obethallen / ende met geweld daer wt ghedreben / ende t'regiment weder nae hun ghenomen / ende behouden totten jaere 1443 / als wanneer de boozſz Hertoghe weder int lant ghecomen zijnde ende qualick nemende t'gene binnen Amſterdam gheſchiet was: Is ghewapende handt verwaerts ghetrocken / en de boozſz Ghelwedenaers daer wt dypende en den ſommighen bande Rijxſten goote boeten afnemende / heeft die Ballingen bande Cabelſauſche partijē daer weder in gebozcht op Sinte Wiſbetten dach / welcken dach zy alnoch tot een huyghenis met een onderlinge vzeucht ende maeltijden zijn vrendende. Maer inden jaere 1446 / by wiſſen Raede des boozſz Hertoghs Philips achterlatende alle partialiteyten zijn die van ander factie allenſkens mede totte regeringe bande Stadt inghelaten / ende die vrientſchappen onderlinghe met alliantien van houwelicken ende andersins beheſtichtſulcx dat vā die tijt af ſonder onderſcheyt niet meer eenige factieuſe / maer deuchdelicke en vzeefame perſonen t'regiment van de ſtadt beboven ende bet trout is ge weest / ende ſoo alrijt in goede vrede ende eenicheyt met malcanderen ghelceft hebben.

Amſterdam is geligen vrie mijlen van Haerlem / in eene nederſighe ende bozactigtighe plaets bequaem om beesten te wpen.

den / t'landt daer rontomme is des Win-
terdaechs wel d'z mijlen weechs met wa-
ter bedeckt/behalven aende Oostzijde / die
broecklanden wel de derde part coeter zijn
streckende nae Goelalandt/altwaer gelegen
zijn die steden Wesp / Paerden / en Sluysen
met een Casteel.

Wende noorzijde van Amsterdam ober
het Tje is Waterlant. Wende Zuytzijde / op
hijf mijlen nae Drecht.

De boorsz Kibiere Tje hebbende zijn
oorspronck ontrent Beberwijck / twee mij-
len van Haerlem / noortwaerts vermenght
zijnde met verschepden waeteren / loopt
Zuytwaerts tot Sparendam / een Dorp
gheleggen een mijle van Haerlem / alsoo ge-
naemt bande Kibiere Sparn / van Haer-
lem af wt eenighe binnewateren tot daer
toe loopende / en onder den dijck met ver-
schepde Sluysen in het Tje ballende / lang
welcken men van Haerlem na Amsterdam
is varende / want die van Haerlem / hoetwel
zijde Zee naerder zijn / te werck op een mij-
le na / so en connen sy nochtang met Sche-
pen in Zee niet comen / als lang Amsterdam
/ ende dat noch niet anders als met
Schepe diemen Damloopers / Heuden / en
Rhijnschepen noemt: want grooter Sche-
pen en connen gheladen / van wegen de on-
diepte bande boorsz Kibiere / op twee mijle
nae beneden Haerlem niet arriveren. De
boorsz Kibiere Tje / van Sparendam aff /
Oostwaerts loopende boorzby de Stadt
Amsterdam / maect daer een seer bequa-
me ende verskerde Keede boorz de Sche-
pen / ende boortz neerwaerts ballende ont-
rent een mijle weechs vermenght sich met
ter Zuyder-zee ende verliest alsoo zijnen
naem.

Ende zijn bepde de boorsz Kibiere ende
de Zuyder-zee seer rijk / ende boorz-
nemenlick werden daerinne ghevangen /
Haringh beel heren ende soeter van smaect
als die ghene diemen vanght inde boorz-
zee: Ende wordt genoemt Tje Haring / de
welcke zijnde ghedroocht inden roock / in
beel ander landen verboert wordt.

De boorsz Zuyder-zee paelt aende Oost-
zijde aen Drecht / ende een deels aen O-
berijssel / aende Zuytzijde aen Gelderlandt /
Stift van Drecht / Drent en Goelalandt /
ende aende West-zijde aen Noordhollandt.

Boortz soo is de Stadt Amsterdam /
by nae ghelijck Venetien wt mozaassen
met grooten costen opghehaelt / ende daer-
om van natuere ende ghelegghentheyt seer
sterck: Ende heeft den goont soo weet ende
modderich / dat de Kercken ende by na alle

de huysen en ander edifficien / mitgaders
oock des stadts mueren / niet als op afge-
houwen troncken van boomen ofte houte
paelen inde aerde gheslaghen / en connen ge-
fondeert worden / t'welck ghe schiet in deser
manieren. Eerst die aerde ses ofte acht
boeren diep wtghegraben zijnde / worden
daerinne ghelept twee balcken na de leng-
de bande muer diemen wil fonderen van
malcanderen verschepden / na de breedde
en dicke bande selve muer / welcke balcken
met eenige dweershouten bast aen malcan-
deren geknocht werde / waer tusschen daer
nae paelen innegheslaghen ende ghehept
worden van 40 / 50 ofte ooc wel van 60 boe-
ren lang / nae den epich ende swaere van
t'werck / t'welck men daer op wil boutwen /
dicht neffens den anderen soo veel alser
tusschen de boorsz. dweershouten moghen
ingaeu / waer op eyntlick de fondamenten
bande mueren ende t'werck boortz opghe-
ghemaect werde.

Amsterdam is ghevest onbehuert /
alleen oincinghelt met een diepe gracht / tot-
ten jare 1482 / als wanneer die borghers
(mits aenstaende oorloghe) een moet ghy-
pende / die Stadt op een jaer tijts boorz de
meerderen deel met mueren ende schoone
toozens oincinghelt hebben / daer toe con-
sent vercregen hebbende van die van Haer-
lem hunne naebuere / eensdeels wt gratie
ende eensdeels met eenige recompense. En
daer in volghende jaren hebben zij de reste
bande mueren opgemaect met twee pooz-
ten / te weten / S. Anthonis ende de Kege-
liers poozt / wtghenomen aen het deel van
de Stadt / daer t'water Tje langhs loopt
ende met drie lijsten paelen tegens der bu-
anden aenloop wordt ghesloten.

Boortz so is Amsterdam bycrans ront
van ghelegghentheyt / vanden boortz oosten
totten Zuiden / een weynigh langhwerpi-
gher inden ombanck / sonder de boortz steden
soo wijt ende groot / als een cloeck man / in
een ure tijts soude connen begaen / mes groo-
te ende diepe grachten oincinghelt / behal-
ven aende boortz-zijde daer t' aen Tje
streckt.

Amsterdam is ghenoeemt bande Ki-
biere Amstel / wt Amstellant door die stede
loopende / ende den Dam ofte Sluys in
midden bande selve Stadt ghelegen / door
de welcke den Amstel ghelept wordt / ende
in het Tje valt ter plaetse genaemt Dam-
merac / d'welc een Haven oft statie maect /
daerinnen meer als duysent Schepen can-
leggen ende bergē. De boorsz Kibiere Am-
stel langhs de Zuyt zijde comende inde
boorsz.

Voorz Stadt/loopt recht toe recht aen nae den voorsz Dam door welcke vallende in Dammerack int Noorden bermenght sich met het Eije/ende spaerert alsoe de Stadt in twee deelen/wesende t'waeter aende Zuyl-zijde banden Dam ghenaemt den Amstel/ende aende Noort-zijde den Ammerack.

Het deel bande Stadt aende Oost-zijde wert ghenaemt de oude zijde/ende t'ghene aede West-zijde de nieuwe zijde/insgelijck soo heeft elcke zijde zijne besunder Prochie Kercke.

Daer zijn oock bij houte Brugghen/waer oer men van d'een Prochie in d'ander gaet/twee op den Amstel ende drie op den Ammerack.

Daer zijn boven die/bier groote graften ofte Burghwallen toten Amstel gheleydt/de welcke insgelijck vande Zuyl-zijde noortwaerts langhs t'wee groote watergangen in Eije loopen/waer van de twee de oude/ende dander twee de nieuwe zijde doorlopende/wederom elcke zijde dyssins berdeelen/altwaer men overgaet met 35 houte Brugghen.

Aende oude zijde is ten eersten de oude Prochie Kercke/de welcke daghelicx door aenghemaeckte Capellen vermeerderd en verciert wort/hebbende in sich 33 Outaren met veel costelike Kercken habijten ende ornamenten/ende eenen tamelicken schoonen ende grooten Kerck Tozen/nae de nature en ghelegentheyt vande plaets/heeft oock een Sacrament huysken ofte Ciborie van Silber hooch 7 voeten/met andere tieraren meer.

Noch is aende selve oude zijde een Clooster vande Minrebroeders obseruanten.

Noch een Convent van Broeders vande derde ordze van S. Franciscus.

Ende een Clooster vande Cellebroeders.

Itē dertien vrouwe ofte Nonne Cloosters/te weten 5 vande regel van S. Augustijn/ende 6 vande derde regel van S. Franciscus. Item noch een Clooster vande bekeerde Sondaresen.

Ende ten lesten een bande Cellezusters/die ghelijck de Cellebroeders ghesondeert zijn tot diensten van allerley Krancken en namentlick die besmet zijn mette peste.

Aende voorszreben oude zijde is oock een Gasthuys/t'bermaerste van gansch Hollandt/hebbende meer als dyssent gulden Jaerelicx incomen/gemaeckt wt twee ander Gasthuysen te weten t'ghene van S. Pieters ende van S. Elisabeth vande

nieuwe zijde aldaer obergheset.

Item S. Gloffs Capelle/met noch een ander daer wiffens ghemaecke nae de Capelle van Jerusalem met onses L. Heeren Graff.

Aende selve oude zijde is maer een principael doort/te weten S. Anthonis doort/besalven den organcck te waeter in Eije. Byuten dese doort staet het Godtshuys vande Lepzosen.

Indien quartiere werdt dagelicx beelderley groote ende schoone Schepē getimmerd.

In dese Oude zijde is ooc de Warmoesstrac/altwaer de Coopluyden dagelicx byden anderen comen.

Daer staen ooc twee Doelē/oste Schuttershoben/d'een binnen/ende d'ander byuten de mueren.

Item aende nieuwe zijde/de welcke meerder is als de oude zijde/staet de nieuwe Prochie Kercke, te verghelijcken by de schoonste Kercken van Christenijc/gesondeert anno 1408/begrijpende in sich 34 seer schoone Outaren/ende alle die Kerckelike habijten ende ornamenten/totermaten costelick/namentlick een Silber vergulden Cruys van 26 marck/waer in besloten is een stuck van het waerachtich Cruys onses L. Heerē. Ende een Silbere vergulde Ciborie/ost Sacramenthuyskē vā 32 marck. Noch een Mariebeele van 32 marck Silbers/ende meer ander circaeten van Gout ende Silber. Van dese Kercke sijn Patronessen onse L. Vrouwe ende S. Catherine/ghelijck vande Oude Kercke de Patronen sijn S. Nicolaes Bisschop ende S. Jan Baptista.

Inde voorsz. Prochie is oock geleghen de Capelle van het H. Sacrament/altwaer het ter selver plaets miraculeuselicx int vier ghebonden/daghelicx veel miraculen is doende. Welcke voorszreben Capelle anno 1472 op S. Wbaensdach/door ontgheval afbrandende/t'voorszreben Sacrament/hoe wel de Ciborie ghesmolten/ende het zijde cleet daerinne het bewonden was berbrant zijnde/heel ende ongeschentebonden is. Ende de selve Capelle sedert weder opghemaeckt/ende vermeerderd zijnde/mach nu wel een tamelike schoone Kercke verstrecken/altwaer daghelicx tot debotie oock van verre landen veel luyden in Belgimacie zijn comende/namentlick de gene die ter zee gepericliteers hebben/offerende den H. Sacramente verscheden schoone gaden van Goudt ende Silber.

Die Doorzuchtichste Roomsch Coninc Maximiliaen anno 1497 / wesende in S. Grabenhage/behangen met eene dootelicke siecte/ende belofte doende van het H. Sacrament tot Amsterdam te gaen besoecken/soerdt terstont ghenesen / derhalben hy niet ondancbaer wesende / coets daer nae om zijne belofte nae te comen / aldaer in per soone is verschenen / offerende eenen gulden kelck / met Costelicke Misceleederen / ende eene wter maeten groote Wasse Caerffe.

Inde boorsz Capelle staen ses Outarven met veel schoone ende costelicke Ornamenten.

De se Feest ofte vierdach van't boorsz. H. Sacrament van Miracle/werden Jaerlicx ghehouden ende ghecelebreert met eene seer schoone Processie ofte Ommeegang donderdachs boorz half Maert.

Daer zijn boven dien in dese Prochte bande nieuwe zijde vier wytwē Cloosters / d'eerste van S. Augustins ordie / het tweede bande derde regel van S. Franciscus / het derde vande Bagijnen / ende het vierde bande tweede regel van S. Franciscus / ghenaeemt de Clarissen.

Item onse L. Vrouwen Gasthuys / S. Jacobs Capelle / een Schuttershof ende op de Maerck niet verre bande nieuwekerck.

ke het Stadthuys / met eē huypschen toorn ende Huerwert / ende daer neffens een Capelle met een Gasthuys / noch S. Jouis Capelle alwaer boorzmaels is gewest het Leprofen huys ende nu veel prebenden zijn boorz oude bozghers / die aldaer boorz eenen redelicken penninck / den montcost comen betomen.

Daer zijn ooc aen dese nieuwe zijde (behalben den wtganck in Tije) drie principael poorten / waer van d'eerste ghenoeemt wort de Carthusier Poort / daer lancx men naer Haerlem gaet / waer bunten staet een seer schoon Carthusier Clooster / boorz hondert jaren gefondeert by Hertogh Albrecht van Beveren Gaeff van Holland / de tweede is lancx waer men gaet nae Drecht / bunten welcken staet het Reguliers Hoff / oft Clooster van de ordie van S. Augustijn / by nae van ghelijcke oudhepdt als t'boorz Carthusier. Ende de derde poorte is op de Heylighe wech / daer lancx men naer Lepden gaet.

Kontonnane de boorz. stadt zijn ooc veel schoone lustighe Tuynen / door de bozgers / met groote costē wten madder opgehaelt. Ende alle die boorzsteden ofte paeden blytē der stadt / zijn ooc met houte poortens ende schutsels behept ende bezijt / etc.

Het inhoud ende begriip des gantschen werce/ verbaet in de Boecken en Capittelen als volcht.

Het eerste Boeck.

Es naems HOLLANT, welck eertijts Batavia gheuoemt is,
eerste oorspronck ende occasie. Cap. 1. fol. 1.

De gheleghenthey van oudt BATAVIEN, ende des sel-
ven verghelijkinghe met Holland teghenwoordich. Dat
de Amstelenders eertijts de noordersche Menapij schijnen
gheweest te zijn: waer oock sommighe andere dingen van Hollandt int
ghemeyn by ghevoecht zijn. Cap. 2. 4.

De gheleghenthey van Amstelant ende hoedanicheyt des aertrijcx: en
van de heerschappie ende oorlogen van die van Amstel: ende wanneer
ten lesten Amstelant met Amsterdam, aen het Graeffschap van Hollandt
gecomé zijn, Historisch en Chronijcks-wijse daer by gevoecht. C. 3. 9.

Dat de stadt met bewillinge der Graven op verscheyden tijden is ver-
meerdert: ende ten lesten met eenen steenen muer omringht. Alwaer
oock den name ende oorspronck des selven ende andere saecken tot loff
der stadt cortelick ghestelt zyn. cap. 4. 12.

De gheleghenthey der stadt ende des landts aldernaest daer aen ghe-
leghen: als ooc een beworp der Revieren, soo wel der ghenere die door de
stadt, als die daer voorby loopen: alwaer oock van het Tije, ofte veel eer
het Ye, en van de voorneemste straten en grondt der stadt, ende wijse van
huysen te bouwen, item van de Sluyfen verhaelt wordt. Cap. 5. 16.

De timmeragie der Kercken en Cloosters vande oude zijde. cap. 6. 18

De Kercken ende Cloosters vande nieuwe zijde Cap. 7. 20.

De saecken ende handelinghen van die van Amsterdam, item eenighe
haerer Privilegien ende vryheden nae het vervolch ende ordre der Gra-
ven van Hollandt ende der Iaren ghestelt. Cap. 8. 21.

I. Onder de Graven Floris de vijfde, ende Willem de vierde. 22.

II. Onder Margarete. ibid.

III. Onder Willem de vijfde. ibid.

IV. Eenighe Willekeuren by Albrecht die van Amsterdam ghegumt,
met verhael sommigher geschiedenissen onder den selven. 23.

V. Privilegien ende andere saecken van die van Amsterdam, onder
Willem de feste. 25.

VI. Der selver Crijch-daden onder Iacoba. 26.

Den staet der stadt onder de Bourgoensche Princen ende eerst, onder

DE TAFEL.

Philips. Cap. ix.	27.
I. Die van Amsterdam comen Kaerle te hulp voor Nuys ende andere gheschiedenissen der selver.	28
II. Onder Maria ende Maximiliaen.	29.
III. Onder Philips de tweede ende Margriete.	34.
IV. Onder Kaerl de vijfde Keyser.	37.
Copie van het Keyserlicke Edict teghen de Geestelicke.	ibid.
V. De occasie der raserije der Wederdoopers, dewelcke die van Amsterdam by nae haeren onderganck dreychde: des Keyfers Placcaet teghen de selve.	41.
VI. De andere seditie der Wederdoopers en nieu we vonden: item van de strenghe straffinghe der selver.	43.
VII. De leste conjuratie ende practijcken der selver, om de stadt te bespringhen.	48.
VIII. Een corte weder-erhalinge der selver sake, ende van de aenhanghers des Coninx van Munster, ende andere Wederdoopers.	57.
Een nauwer aenmerckinghe der saken ende ractslagen van Ian van Leyden ende David Ioris.	60.
IX. Onder Philips Coninck van Spaengien de xxxvi Grave.	62.
Margriete van Parme Regente der Nederlanden.	ibid.
Den oorspronck vanden naem Geusen.	63.
De Regente laet tot Amsterdam toe vrije exercitie van Religie.	63.
Vergaderinge der Gereformeerde Predicanten buyten Amsterdam,	ibid.
Eerste Beelstoringhe tot Amsterdam anno 1566, den 23 Augusti.	65.
Accoort ghemaect met die vande Religie tot Amsterdam.	66.
Accoort met die van de Religie tot Amsterdam gemaeft by de Gouvernante ghecasseert ende wederroepen,	66.
De tweede Beelstoringhe ende commotie tot Amsterdam	67.
Het tweede Accoort met die vande Religie tot Amsterdam,	ibid.
Des Princes van Oraengien handelinghe ende brieven aen die van Amsterdam.	99.
De Prince comt tot Amsterdam.	ibid.
Oproer tot Amsterdam ende oor sake van dien.	70.
Het oproer wort gheslist.	71.
De Heer van Brederode comt tot Amsterdam.	72.
Tschrijven van de Gouvernante aen den Secretaris la Torre.	ibid.
Comste van la Torre tot Amsterdam.	73.
Het versoek der Heeren van Amsterdam aen den Heere van Brederode.	ibid.
Secretaris la Torre spreeft met den Heer van Brederode.	ibid.
Beclach des Heeren van Brederode	ibid..
Protestatie van la Torre.	74.
Protestatie van den Heere van Brederode.	ibid

DE TAFEL.

Requeste by die vande Ghereformeerde tot Amsterdam overghe- gheven.	75.
Articulen by die van de Magistraet voorgheftelt.	ibid.
Antwoorde vanden Prince op de voorschreven articulen.	76.
Vervolginghe der Ghereformeerde.	ibid.
Vergaderinghe der Ghereformeerde binnen Amsterdam.	77.
Die van Amsterdam soecken de Predicatie te doen cesserē.	ibid.
Vasten ende Bedach der ghereformeerde.	ibid.
Handelinghe van de Regeerders tot Amsterdam.	ibid.
Requeste vande Gereformeerde tot Amsterdam aende Magistraet al- daer.	78.
Apostille opt voorgaende Request.	ibid.
De Heere van Brederode vertrect wt de landen;	79.
Het Crijchsvolck van Brederode vertrect.	ibid.
Requeste by Iooft Buyck Burghemeester aen de Gouvernante over- ghegheven.	ibid.
Die van Amsterdam nemen volck in.	80.
X. De occasien ende oorfaecken vanden afval der Provincien onder het gouvernement van Duc d'Alve	ibid.
Een Digressie tot verghelijkinghe deses afvals der Hollanders vande Spaignaerden onder het beleydt vanden Prince van Oraengien : met den afval Claudij Civilis vanden Romeynen.	82.
De Toerustinghe van die van Amsterdam om haer te beschermē, haer beleg, ende verscheyden ghe schiedenissen.	90 &c.
Satisfactie ende vereeninghe van die van Amsterdam met de Prince ende Steden van Hollant,	102.

Het tweede Boeck.

Voor-reden.	105.
De Cloosters tot een ander ghebryck begoft hermaeckt te worden: ende vanden oorspronck ende voortganck der Cloosters een cort ver- liael. Cap. 1.	106.
Het Weef-huys; ende daer over Ordonnantien Cap. 2.	107.
Breder verclaringhe der selver.	110.
Het Leprosen huys, ende een ondersoeck van zijne eerste instellinghe ende andere dinghen vervolghens ghestelt. Cap. 3.	111.
Sint Iooris Hoff. Cap. 4.	113.
Het Gasthuys. Alwaer vande instellinghe ende vergrootinghe des sel- ves: item van het Pest-huys ende de Beyert gehandelt wordt.	
Cap. 5.	114.
Vande peste ende vande oorsaken ende besmettinge der selver	118.
Het Oude Mannen huys, het beginsel ende de occasie van het selve.	
Cap. 6.	121.

DE TAFEL:

- De Wetten ende Ordonnantien des selven huys. 123.
 Cataloge der Regenten, die dit Godf-huys gheregeert hebben, als
 het eerst ingheftelt was, ende oock der ghencr die de eerste instellinghe
 verbeteret hebben. 124.
 Van het Dolhuys. Cap.7. 125.
 Een Aenhanghsel op het voorgaende, alwaer vande vryheden van
 sulcke Godf-huysen oock van oudts ghegheven gehandelt wordt, mitf-
 gaders vande Vondeling-huysen, ende vande wreede ghewoonte der
 Ouden inde kinderen wech te worpen ende te dooden. 125.
 Vande Huyffittene-armen, by gevoecht zijnde acn het eynde een ver-
 ghelijckinge met de handreyckinge der Oude Romeynen, Cap. 8. 128-
 Van het Tuchthuys. Cap. 9. 132.
 Van Het Spin-huys. 137.
 Een corte verclaringhe vande Werck-huysen ende Kerckers: Steen-
 cuylen ende meulens der Oude, ende wat de selve met dese van Amster-
 dam ghemeen oft verscheyden ghehadt hebben. 138.
 Vande twee Cloosters, der Cathuysers ende Regulieren, buyten de
 stadt gheleghen. Cap. X. 140.
 Het Stadthuys, des selfs outheyt ende andere dinghen. Cap. 11. 141.
 De Waghe. Cap. 12. 142.
 Vande Schutters Hoven, Doelen ghenaeamt, ende van het Bos-huys.
 Cap. 13. 143.
 Het huys vande Oost-Indische Compagnie, met een byvochhsel van
 de Porceleynen. Cap. 14. 145.
 Het Princen Hof ende de Collegie vande Admiraliteyt. Cap. 15. 147.
 Der Rhetorijcker Camer; Item het Auditorie vande Chirurgijns
 Cap. 16. 149.
 De voorneemste Merckten der stadt, item de plaetsen daer de schepen
 ligghen. Cap. 17. 150.
 Schaden door den brandt ontstaen: ende van de sorghe van brant ende
 brandtmeesters: oock mede van ettelicke wetten ende ordonnantien hier
 toe dienende. Cap. 18. 156.
 Een Transitie tot de handelinghen der inwoonders ende nieuwe navi-
 gation, ende andere onderwindinghen om nieuwe wegen te openen tot
 verre gheleghen landen: ende de occasien der selver. Cap. 19. 159.
 De eerste Navigatie nae China ende de Molucken verfocht by Noor-
 den. Cap. 20. 160.
 De tweede Navigatie om het Noorden te passeren. Cap 21. 163.
 De derde reyse by het Noorden aenghevanghen ende wtkomste van
 dien. Cap. 22. 167.
 Wordt voorgecomen de teghenworpinghe der ghencr die de onder-
 soeckinghen van te vaeren door het Noorden al te swaer maecten; ende
 met eenen middel voorgheslaghen, welck schijnt den aldersekersten en
 gerechtsten

DE TAFEL.

ghereetsten om de sake te volvoeren, daer by ghevoecht een corte Verghelijkinghe aller navigatien tot noch toe in die costen versocht.

Cap. 23. 178.

De eerste Vaert nae Oost-Indien by die van Amsterdam begonnen, ende de historie ende wtcomste der selver ordentlick ghestelt.

Cap. 24. 180.

De tweede voyagic van die van Amsterdam na Oost-Indien, ende der selver bedrijf ende gheluckighe wedercompste vande heele Vlote.

Cap. 25. 237.

De Reyssen vande andere Vloten nae Oost-Indien na het vervolch der jaeren ordentlick verhaelt, ende haere handelighen ende toenemingen, ende ten lesten de vereeninghe van alle de Oost-Indische Compaignien in eene, ende der selver wijze ende maniere. Cap. 26. 249.

Van de leste vergrootinghe der stadt, item vande nieuwe Sluysen, Borse ende andere wercken. Cap. 27. 269.

Eenighe treffelicke ende vermaerde mannen ende Consteners van Amsterdam, naet' vervolch der jaeren ghestelt. Cap. 28. 276.

Het derde Boeck.

Waer in de forme vande Politie der stadt cortelick voor ooghen ghestelt word. Cap. 1. 288.

Vande Schout, Schepenen ende Burgermeesteren der stadt. 289. 290.

De Tresoriers ende Rekenmeesters. Cap. 2. 290.

Weef-meesters. Item de Wetten ende Ordonnantien der Weesen.

Cap. 3. 291.

De Camer van Affectantie ende de gantsche wijze van dien handel.

Cap. 4. 298.

Vande Wisselbanck, ende hare Officiers. Cap. 5. 299.

Commiffarissen oft Camer van houwelicke saken. Cap. 6. 300.

Vande andere Ampten ende Officien der stadt. Cap. 7. 301.

Vande extraordinarise Rentmeesters ende Tresoriers, item van't Collegie der Admiraliteyt. Cap. 8. 302.

De ordre ende wijze vanden Kerckelicken staet. Cap. 9. 303.

Vande Scholen, soo aen de oude als aen de nieuwe zijde. 304.

Eenighe Ordonnantien ende Wetten der stadt. ibid.

Ordonnantie nopende de Bedelaers. 305.

Register vande Schouten, Burgermeesteren, ende den heelen Magistrat naer het vervolch der jaeren. Cap. 10. 369.

Van de Baelju. 352.

Ordonnantie ende Willekeure, nopende het huys van leeninge. ibid.

Eynde der Tafel.

SPECIAL 86-B
DJ 22160
411
A55
P81
1614

